КОСТА ПЕЕВ

Р Е Ч Н И К

НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

ТОМ 3

НИП "Студентски збор"
Скопје, 2004

KOSTA PEEV

DICTIONARY

OF MACEDONIAN DIALECTS IN THE SOUTH-EAST AEGEAN PART OF MACEDONIA

BOOK 3

NIP "Studentski zbor"
Skopje, 2004

Со замислени меѓи
Сум ја означил својата татковина.
Сум поставил белези на сите нејзини граници:
... над реки, езера и над морскиот брег
... На планински врвови
кога низ проретчени облаци
се открива поглед во далечни предели.
До кај што сум ја пренесол својата љубов,
дотаму е мојата татковина.
А вие, еј!
На што сте смислиле да ја сведете?!

Блаже Конески

До пред неколку години, Речникот се работеше како дел од проектот на МАНУ "МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА". По смртта на акад. Б. Видоески, за жал, соработката беше прекината, проектот затворен и работата врз Речникот се префрли во ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК. Во составувањето на Речникот е користен архивот на Дијалектолошкото одделение при Институтот како и оној во МАНУ. Поголемиот дел од користениот материјал е собран од авторот на Речникот. Освен тоа вршена е ексцерпција на голем број дијалектолошки и етнографски студии од кои се земени широки контексти, со цел да се илустрира не само значењето на лексичката единица, туку и да се документираат моменти од материјално-културното живеење на еден дел од македонскиот народ, кои поради познатите историски фактори, неповратно тонат во заборав. Од истите причини се вадени лексички потврди од народната поезија, односно е претставен и дел од топономастичката номенклатура.

Авторот

***

Особено се значајни речниците на дијалекти, коишто под влијание на различни фактори неповратно исчезнуваат. Кон таквите случаи се вбројува **Речникот на македонските говори во југоисточниот егејски дел,** *од кој првите два тома веќе ги има презентирано пред македонските и пред европските дијалектолози, лексиколози, етимолози и пошироко лингвисти, ревносниот и неуморен творец Коста Пеев, ученик на Б. Видоески. Својот сложен и трнлив пат авторот го започнал со книгата за дојранскиот дијалект [1979] и со двотомната монографија за кукушкиот говор [1., 1988, 2. 1989]. На тој начин авторот си приготвил терен, врз кој ќе може теориски и практички да надградува.*

akad. Ivan Dorovský, Slovník makedonských nářečí, Slovanski jýh, r. 2, Brno 2002 [извадок од рецензија]

Дијалектологијата, респективно славистиката се збогатија со значајната повеќетомна монографија во која македонскиот дијалектолог **Коста Пеев** *ги анализира јазичните појави карактеристични за македонските дијалекти во јазичната енклава на периферијата на јужнословенските јазици, а воедно е претставен и абецеден речник на македонските дијалекти од југоисточниот дел [денешна Грција]... Претставениот и анализираниот материјал има несомнено културно-историско значење, бидејќи со него научно и исцрпно се документира етничкиот идентитет на словенскиот народ во најјужната периферија на хомогениот словенски свет.*

dr. Katarína Balleková, ПЕЕВ,К,: Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел [т. 1. 1999, т. 2. 2002]; Slavica Slovaca , г. 37, Bratislava 2002 [извадок од рецензија]

Напорите и резултатите на проф. **К. Пеев** *ги следам скоро 2 децении, поточно од далечната 1988 г., кога кај нас, во НИП "Студентски збор" се печатеше неговата монографија "Кукушкиот говор". Печатењето траеше со месеци, бидејќи текстот тогаш се слагаше рачно.*

Пред 5-6 год. почнавме со издавање на неговиот голем проект - повеќетомниот **"Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел"**. *За значењето се имаат изјаснето слависти во повеќе лингвистички списанија (Братислава, Брно, Љубљана), мене како човек што имал можност да ја следи реализацијата на проектот ми останува, како специфичност да ја потенцирам сложеноста при внесувањето на дијалектниот текст во компјутер, бидејќи Пеев во својот ракопис, со цел за што попрецизно претставување на фонетските карактеристики на јужните (периферни) македонски говори се служи скоро со 100 знаци (букви), или најконкретно за варијантите на гласот* **а** *се употребени 7 знаци, оттаму слободно можеме да констатираме дека за такви сериозни потфати, каков што е* **Речникот** *на* **Пеев** *обично се ангажираат цели тимови, да не речам институции.*

проф. д-р ***Томе Груевски***,
дел од интервјуто за портретот на
проф. К. Пеев на **Македонската телевизија**

Книгава им ја посветувам на моите мили внуци **Мартин, Тијана, Кире** *и* **Марко** *со желба да ги чуваат спомените и да не ја заборават родната грутка на своите родители*

К. Пеев

Л

лаа* (< лае - со асимилација) impf 'кога кучето испушта звуци' [ПК(Мор)]; во Солунско **ла́ј** (со редукција: лај < лаи < лае) [ПС(Град)]; ~ *ни–дру́мут ќ–о́от дă–j–прăчéке, зă–дă–дójдăт уф–ни́ас. Чи́ко пă ќи–бра́ие кучи́ита дă–ие́ ла́ат* [ПК,2(294)]; ~ *ти́ја ку́три кучи́јиа сăмо ви́јат, сăмо ла́јат. А ма, бре́ бра́те, ко́ј ти слу́ша?* [УЕ,32]; *лаја́у* (л-фор.) [ПВ(Кр)].

ла́ап interj 'укажува на лакомо каснување, јадење' ~ *и ка́ пăближи́ла ла́мăта, лиси́ита пра́во: ла́ап куре́мо, гă–пу́тисие, гă–сувла́де. То́о Ара́пио тăрче, сă–пăмăчка́л крăф, о́де, кăжу́ве: "Ас г–утипа́х ла́мăта, мо́мăта утăрви́х–а"* [ПК,2(229)].

ла-бă-луп interj 'подржување на звукот што се создава при брзо движење на коњ' ~ *"... шо́м са́ке д–о́де, ие́к а–зи́ме кубила, ие́ка о́де". И па́ зăка́руве, ти́а зе́тувто: ла́–бă–луп, ла́–бă–луп ус–ко́јито* [ПК,2(231)].

ла́ве* impf 'во темница со раце пребарува да фати нешто' ~ *лăва́х уф–те́мăито, пă–мужéх д–о–па́јдум* [ПК,2(267)]; ~ *ќурлими́чки фа́штиш, ла́виш, пă–мо́јш дă–ви́диш, фăти́л–си ие́што, шо́ зна́м шо́–е, ќурлими́чки ла́виш. Алăт Ту́рите, а ии́ă ла́вме* [ПК,2(243)]; ~ *си–лăви́хме* (= баравмс) [ПС(В)].

лави́ринту n '(подземен) ходник од кој тешко се наоѓа излез' ~ *... ги пака́ра ца́р'у, сто́р'аха иди́и будру́м "лави́ринту". За да фл'а́зи ч'ув'а́к, сăс кула́ј фл'а́ваш'и, ала́ за да сл'а́зи, ни мо́ж'иш'и да па́ј па́ит'* [MS,t,58].

Лагади́на f 'име на населено место, североисточно од Солун' ~ *му вили́: "за́при сă да ти да́м иіа́ либăи́ица!" то́ј са ни запи́ра; и то́ј си има́ш'и аи'иле́ да фтаса за у Лагади́па* [MS,t,44]; ~ *ја́хиах иди́и фајто́и ут Сулу́и и сл'а́зух у Лагади́па* [MS,t,2]; ~ *та́м, уф–Мура́рци, иајде́х кулу седăмиа́јсе–усумиа́јсе кӑшти кулиша́ие. Ус–ни́х иаправи́х ма́лко маабе́т, а́ма ие́чи́с маабе́т. А па́јио́го мă–арися́ уф–Лагади́па, ие́ уф–Мура́рци... Ут–Су́хо иа–ва́ки чи́сто макидо́ицко си–гуворӑт, дур по́а́рио и уд па́с. Уф–Лагади́па пад–две́ста и усу́мсе кӑшти и́ма иа́ши Макидо́ици* [ПК,2(308)].

лаге impf 1. 'се надева, верува' ~ *иа́шо: та́тко ду–ва́дии, ду–де́к умре́, о́и се́ ла́гише Куку́ш, се́ ќи–ш–о́јше иа–Куку́ш, ие́ ту́ка... И иă–мужé д–о́де, ту́ка си–умре́* [ПК,2(292)]; ~ *што ти мислиш, што ти лагиш, црна Арапиио! [ие сум пиле, ие сум овца, сус лаф да ма плашиш[А ко ие си врашко чедо, дрш сега сус рӑци* [ТГ,41]; 2. 'планира' ~ *димéк чујáли мóмата и дéтто óти тăкá*

гувóрăт мајкá-ј и тáтку-ј. "Мáјка и тáтко лáгăт да пă-зăкóл'ат, пúа ќи-бéгме" [ПК,2(258)]; – кога одат да го канат кумот за да крсти му се обраќаат со следниве зборови: *~ "Сус божија мисла уф пидел'а лагиме да крстиме!"* [ТГ,113]; *~ вúкум: "Вýјко, ду-п`ште дă-пýштиш áјп чувéк... Димитрúă д-óде ду-тáмо, дă-ми-зéме рýби пă-мéпе и-сéстрă-ми и жéпта дă-дóăт ду-тýка". Зпáчи, лáгум дă-чúпум збóгум* [ПД,172]; *~ тéјко тáм пéгде пут-кóшо, пут жúтто искупáл, ú-зăкупáл п`рте. Тă лáгше: ќ-óде, ќи-ј п`* [ПК,2(326)]; *~ как ки пумипум, век да викувум,[па кого дерт ки си кажум,[па кого ки са пуплакум,[који ум ки ми даде, мале,[кога си така лагала,[оти и мен не ме закара* (керката на гробот на мајка си и порачува: кога **си така лагала = планирала, зошто не ме зеде со себе**) [ТГ,265]; **3.** 'замислува' *~ мистéќи се ут-студипúлто (имáло сúлăп вéтăр), пúкуј кáмăп сă-истăркáл'ăве; скукпáл зáјац, оп гу-лăгáл мýле и-фаатúл дă-вúке пу-пéго* [ВГ(Ѓ),274]; *~ "Е, апáсапа и-вóло, јáс пă-тéбе ти-кăжáх-ли, вúке, пúм сă-крúви, ки тă-зăкóл'ум и-пá ми-сă-крúвиш!" Оп зпáчи то: пăржив`што гу-лăгáл зă-сă-крúве* [ПД,161]; **4.** 'смета, прави сметка' *~ кóлко врéме ? Ими јá лáги. Ут ká бигáме, рéчи то: пóсто г-ујзвă-рвéме, бугурójчќо: пóс... и си дујдéме пă-вáки* [ПК,2(253)]; *~* две години не примија член од моето семејство, ниту за **Вилигдин**, ни за **Бели Пуклади**, ни за **Прошка** – кога сите се простуваат. Бог знае колку луѓе им зборувале на кумот и на кумицата дека тоа *не са лаге, играчка бише* **(станува збор за некаква навреда)**, *и дека треба да ш простат* [ТГ,275]; *~ А лáпцкуто лéто шó бúше, шó жúто искăрáа. Дáли пéјсăт или кój-зпá кóлко типикúј сăлде искăрáа. А тúа типикúј, пу петпáјсе кúла дă-лáгиш адпá типикúа úма* [ПК,2 (288)]; **5.** – **(са)** 'кога кон нешто се однесува со почит, односно го зема предвид' *~ "Да биде здрав, да биде касмитлија, сус леко да пурасне, ерген* (или *мома*) *да са чине, татко и мајка да зарадуве, уф село да са лаге, биз него пишто да не биве, сите па него да са питат, деца да изгледе, деца да ижене"* – благослов кон новородено дете [ТГ,109]; *~ сус радуст тимел' са удире; сус радуст оќип да се навале! Да биде пăлпа песни и џумбус, да и се пите џакут, џакут да и са лаге! Прва да се лаге!* [ТГ,296]; *~ "Трајко чурбаџија пуклоп пи дупсе; па пашјо сајбија атăр му са лага, пас па зарадува, па млади калфи мирифет; па који ки дупсе и који не ки дупсе бириќат версип, спулај му, ама тоја што ки дупсе още побириќат версип"* [ТГ,297] – тоа се зборови на мајсторот што ги извикува, во знак на благодарност, кога се става покривот на нова куќа, а роднини и пријатели носат поклон; – кога некој е поканет на свадба, обично се заблагодарува на следниот начин: *"Е, спулај му, да са живи! Ки дојдиме; дилми па лагал, и пија ки гу лагиме"* [ТГ,166].

лагăм m **1.** 'подземен тунел' *~ тјапака сос Доброто халваџиче чипиха збор, да плати тјапака парите, да направи тој лагăм от халваџипицата дури па лаловата кăшта под земјата, ката вечир да да иди тој тамука* [V,PM,56]; *~ утрипата фати мајстори скрихом от господаро му, направи лагăм под земјата, кату как му беши порăчала момата* [V,PM,57]; *~ викпал едип мајстор,*

таксим чипи, как да чипи едип лагӑм от бабината кӑшта дури па куумциовата кӑшта под земјата [V,PM,68]; **2.** 'дупка на брегот на река, обично под некоја карпа', таму се кријат рибите и има рибари што се завлекуваат, гњурат во таквите дупки и со направата **сашкӑн** (слична на копје, односно вила), со бодежот ги убиваат рибите. Такви места во околината на Гевгелија има повеќе, сп.: **Мачуковски Лагум** (на Вардар покрај с. Мачуково), освен споменатиот турцизам што значи 'изровано, поткопано место', со блиско значење е и топонимот **Богоровички Завртоk** (во близина на с. Богородица), исто **Ѓавочка Спила** и **Дервент** (во близина на с. Ѓавото) [ТГ,397].

ладно adv, орр. на 'топло' ~ *гу́шп'оо (де́тто) да пе́ мо–ј ла́дпо* [ПК(Кр)].

ла́дӑн adj, орр. на 'топол' ~ *ла́дӑп ве́тӑр и до́ш. ко́га сӑ–пуле́дуве зе́мӑта* (објаснување за терминот **пуле́дица**) [ПД,130]; ~ *бре пивесто, црпајока![пимо јоди рапо вопка,[ладпи пи са авли–плочи,[изгурех за црпи јочи* [ТГ,54]; – ако некое дете многу плаче навечер, мајката наутро излегува рано, кога поминува говедарот и извикува: *"Ајде да одме плачо – клачо, пу ладпи сепки, пу студепи води; пија да са врпиме, ти да пе са врпиш, там да устапиш"* [ТГ,125].

лажичка (и: **лӑжичка**) f, **1.** dem. од 'лажица' в. **ланџи́ца** ~ *утишла преко три планпи, пашла колиба, впйтре имало три лепчијпа, три лажички и три сокардички* [V,PM, 269]; **2.** 'крај на градната коска, кај стомакот, има мала длабнатинка' [ПС(Град)].

лажовин adj **1.** 'неискрен'; **2. 'непостојан'** – народот верува дека има три света: едниот е непостојан, минлив или **лажовин свет** (тој што е на земјата), **вториот е под нас, населен е со лоши луѓе, ѓаволи, вампири, таласӑми, и третиот е горе, на небото, каде што живеат праведниците.** Во рајот лесно влегуваат: праведните и сиромасите, коишто на овој **лажовин свет** (и: **лажовна дујна**) ги отплатиле сите свои греови [ТГ,259, 312].

лазаренка f 'име на крава во Гевгелиско', ги има повеќе: **благунка** (отелена на празникот Благовец), **бужана, калеш, бела** и др. [ТГ,374].

ла́зи impf 'се движи налегнат на земјата со раце и нозе' ~ *малéч'куту ла́зи* [MS,s,59]; исто така змијата *лазе*, се влече по земјата [ПС(Град)]; ~ *ви́ќе искáрувạт гувéта да–пáсạт, глéде дéтто, адиá змúа прăкăршăпа, ла́зе пиз адúп епдéк* [ПК,2(67)].

Ла́зӑр m **1.**'м. л. име' , сп. *Лазаров* – презиме запишано во с. Зарово' ~ *Мавродија Хаџи–Лазаров Калăчев* [ПЗ(С),87]; **2. Св. Лазар** 'празник што православните го славаат пролетта, спроти празникот **Врбница**. Најмногу му се радуваат (на празникот) девојчињата, бидејќи тој ден ќе бидат **лазаренки** и ќе пеат по куќите. Првиот ден се вика **Ѓупски Лазар,** тој ден како и идниот го славаат и Циганите со христијанска вера. Возрасните Цигани свират по куќите, децата циганчиња играат, а циганките (возрасни) собираат брашно. Кога ќе завршат, пред да заминат благословуваат: *"Уд гудипа сус здраве'* [ТГ,47]; **3.** 'година', во изразите: *ко́лко ла́зӑра и́мии? – Е, а́ска пе́јсе ла́зӑра сум–чипи́л, е́пус ќи–сă–пра́вум мла́т* [ПК,2(67)].

Ла́зӑрца top. 'познато име на рид во околината на Кукуш' ~ *Ла́зӑрца–ј ту́мба, ри́т. Та́а ту́мба би́ше му́ѓи Гавăл'а́пци, Дрăгуми́рци и Кре́цăво, а Кре́цăвска би́ше. Та́м и́мше дă–ка́жме трú куту мигдăпи́шта. Гавăл'а́пци сă–зби́раа бắшка́ о́ро, а*

пă дрăгумирчáше бăшкá, крицувáше бăшкá. Тáм сă збúраа стрéдн'о дéн Вилúгдин... Тáм сă–бéрше, ња Лéтин Свúти Атанáс пањáгир [ПК,2(295)]; *~ Лáзăрца-ј тăквó мéсто кăту Свúти Илúи, áма пă–стрéт пóл'то–ј. Нéкоо врéме, пă–стрéдн'о дéн пă–Вилúгдин сă–тăрчáли тáм, сă–пусувáли úкуни. Бúло кути пăпăгúр... Нусúли úкуни, тăрчáли – кój сă–кáче гóр* [ПК,2(310)].

лајкучица (и: **лáјлајкуч'úца**) f, bot. 'боливач' (Authemis nobilis); сп. *мóма д'ăт'ă* (називот е добиен според верувањето дека полот на детето што треба да се роди може да се погоди со кинење на малите ливчиња од цветот на **лајкучица**, т. е. дали последното ливче ќе се совпадне со **мома** (женско) или **д'ăт'ă** (машко) [MS,s,59].

лајкучка f, bot., в. **лајкучица** 'вид боливач, цвета како вртипоп, само цветовите се поголеми и повисоко расте, не се користи за чај' Грам, во Драг: **лајкуца** [ПК,2(267)].

лајнó* n **1.** 'измет од крупен добиток' *~ за субирáт лајнá ут крáват'ă, за ха кладáт у казáн', за тýрнат óда пăтр'ă у казáн'ут* [MS,t,66]; *~ пă имáла мăшко, пéко: дéтинце уд–пéго рóдно, и сјáа цáро ká ко:–зимáл до:–пóсе пă–грóбо, сé јăбýлкта а тăká му–сă–чинувáла пăд–пéго. А пă ká–ќ дујдéла та:, цáрицта – ѓýпкăта, пă–п'а: măгрéшки лáјна ú дăвáла* [ПК,2(259)]; *~ слăпцето им вéлиши: "и вúа сти хáрни, áма пáј–málката, Ангелúну, е пáј–хáрна". Тéпака од јáд што да чúнат? Отúдоха, га измáжаха сос óлцка лáјна* [V,PM,132] – во контекстот има потврда за тоа дека категоријата род во односниве говори не функционира, имено: именка од ж. род, во номинатив, како субјект завршува на -о: **нáј-málката, Ангелúну, е нáј-хáрна**; *~ "...и тој магари е, што сака моми на војска, и тинака си от негу по–бетер!" Стрјадната му мома гу нахрани лајна. А третата, пај–малката...* [V,PM,71]; – кога браќата формираат нови семејства, тие имотот го делат, но некои работи остануваат за заедничко користење: **курито гроздарско** (во него се гмечи грозјето), разбојот, колата, гумното, ѓубрето на буништето (*за лајна правејне* – се користат за горење) [**ТГ**,108]; **2.** 'измет, испразнување од човек' (ретко, само во одреден контекст) *~ а нúă трú фамúли уф–адниá сóба сéдме. Мájка му–вúке пă–то: вујвóта: "Зă–то: ви–ј фăрл'áх лáјнта, зă–тóо плитéх чураńе пă–Вилúдни, вă–рăнúх кукóшки, зă–тýк дă–мă дуńéсте. Дă–тăрпме, пу–пáто дă–бéгме и глáдни и гóли и бóси* [ПК,2(322)].

лáка* impf 'пие (или јаде нешто течно) правејќи голем шум' *~ кýч'ăту лáка* (и: *кýч'ăиту лóка*), *ч'ув'ăкут пúи* [MS,s,59].

лакардúја f **1.** 'збор, зборување' *~ лакардúја нéма за му удрумóни в'éјки* (= веќе нема збор да му зборне) [MS,s,59]; *~ му са поклони на мăжо ú, да га прóсти зárди гнýсните лакардúи, штó му речú, са бацáха... и такá са чинú голéм рáдос меѓу нúх* [V,PM,16]; – светецот *Златоус* (Св. Јован) го добил името по тоа што зборувал дека за литургијата народот треба да дава само една пара *~ сус златна уста златни лакардији прагувурил* [ТГ,28]; **2.** 'мисла' (условно) *~ úм вели на онúа човéци: "ви са мóл'ам, нéка úди едúн човéк да вúкни коџабашúата и от еснафите по едúн мájстор: сáкам да им кáжам по едниá лакардúа"* [V,PM,22]; *~ гу пúта и му вéли: "ej мăжу, што тóлку са чýдиш? Далú ти потă-*

паа кура́бите или пари пе́маш?" Са́пким тја́пака ти́а лакардии ги ве́лиши па пегу кату па шака́ [V, PM,30]; 3. изр.: **им вӑрве лакардијата** (= имаат добра комуникација): за свадбената веселба се кани скоро сето село, но не доѓаат сите, туку само оние ~ *па кои им сус тоја човек вӑрве лакрдија* [ТГ,165]; – **лакардиата пазат не са вращта** (договореното, макар само со зборови, треба да се почитува) ~ *царјут му вели: "а кога чиниx јазика каул сос ниx, да пиа моретy?" – "Сиошти", тој му вели. Фати царјут да са чуди, как да чини, ча, аку речи така, царската лакардиа пазат не са вращта* [V,PM,59].

лаḳа́рин m 'тој што лекува, доктор' ~ *и р'е́ч'и: "бре́ уд'е́ ми до́јди то́с ху́баф лаḳа́рин", ги згопува ш'иш'кит'а икимџ'и́ји до́л и си ути́духа* [MS,t,25]. Според Малецки називот (**лаḳа́рин**) информаторот го донел од бугарската војска, во солунските села обичен е турскиот назив: **икимџ'и́ја** [MS,s,59].

лакерда f, zool. 'вид морска риба, во минатото ги носеле од Солун со буриња' [ТГ,391].

Лактарот m (прекар на Ников Мито, дојранчанец што емигрирал во Бугарија, Софија) [КД,92].

ла́кум adj 'човек што сака многу да јаде'; fig. 'за човек што сака да приграби сé за себе' [ПВ(Кр)]; освен **ла́кум** во Солунско запишавме и **искилит** односно **искилија** (но повеќе за добиток), уште: **сӑмӑла́к** (во случајот со фигуративно значење). Основното значење на **сӑмӑла́к** е 'голем, ограден и покриен простор во кој се чува храна за добитокот' [ПС(Град)].

ла́кут m 1.'средниот голем зглоб на раката (меѓу дланката и рамото)' ~ *а, бе ус–јумру́ко гу–удри́л. Тӑ–буфиа́л тӑка́, мӑ–буфиа́ адиа́ та́м пе́де уддех. Или ус–ла́кут или ус–ра́ка, шо́ би́ло* [ПК,2(238)]; и: **лакот** ~ *тојпака отиде па жената му, га вели: "'мари жепу, царјут сака да му пајда педа човек, лакот брада да има"* [V,PM,80]; **лакӑт*** ~ *пӑрвојут харамиа хрипиа, сос лактјут си фати за вӑрхо и гу баца. Другите харамии хрипиаа сички, сос раките си фатјат за вӑрхот* [V,PM,66]; во Воденско **ла́ктук** [ПВ(Кр)]; сп. **ла́кт'**; 2. 'должината меѓу дланката и лактот; во минатото служел како единица за мерење на должини' ~ *земаха четири́јси това́ра вӑжи, гу вӑрзаха, гу пуспаха аф дупката; вӑжето пе́ сти́гпа, врӑзаха и четири́јси ла́ктја по́јас, тогас дости́гпал* [V,PM,135]; ~ *гпуспиот му рече: "...типака ипак пе можиш да чиниш, туку да му кажиш па тјах, да пуспат едип чирак, тој да пушта, типака да сучиш – пе три педја, туку триста лактја!"* [V,PM,59].

лала m 'гувернант, воспитач на децата на султанот' ~ *лалата, кату чу така, влезе па шубе, да пе гу изгопи пегу царјут и да земи па пеговото мешто* (м. 'место') *авџиолиата* [V,PM,41]; ~ *царјут, как виде така, немаши веки сос каква хвалба да гу хвали авџиолиата прет лалата му* [V,PM,42].

лалангида́ (и: **лангида́**) f 'вид питулица, пржено тесто' [MS,s,59]; в. **лангида́**.

ла́м'а f 'митолошко суштество, според верувањето крвожедно, народот ја замислува со големи чељусти, со крила, со четири нозе и со долга опашка; од устата испушта пламен' [ТГ,311]; ~ *пајгул'а́мата ла́м'а му р'е́ч'и па хи́тра Пе́три : "јала, хи́тра Пе́три, да си ви́дими куве́т!"* [MS,t, 75]; ~ *и–а́дпа че́шма, а́дпа мо́ма*

се́де и пла́че. "Шо тӑка́ ти мӑр–мо́ме?" "Е шо́, ре́кла, ту́к пӑ–та: че́шма ла́мӑта се́куј де́п п–а́дпа мо́ма ја́де. Ре́до–ј ваа–дип пӑ–ме́пе" [ПК,2 (128)]; и: **ламја** ~ *па́ко пе́ вӑру́вӑте, е́то ги–у́:ште пӑ–ла́мјӑта шо́ гӑ–утапа́х а́ска* [ПД,169]; ~ *"До́бро, рече́ли, што́м тӑ–пушти́ли дӑ–тӑ–ја́де ла́мјӑта, си–о́ди–си–ти, пи́ӑ ки–спи́ме ту́ка, па́с пе́кӑ пӑ–изе́де"* [ПД,167]; ~ *тру́јца бра́тја сӑ–пагувури́ле ќӑ–о́дат ќ–а–те́пат ла́мјӑта... ла́мјӑта гу–тира́ла пе́јпто де́те* [ВГ(Ѓ),273]; сп. уште: top. **Ламјата** 'пештера' (според Ј. Иванов називот е добиен според широкиот отвор на пештерата (сп. *утвури́л у́ста куту ла́мја)* [ЈИ(СД),150)]; суеверие: – кога грми народот верува дека Св. Илија **ја трчке ламјата** со боздуган. Кога ќе **тресне гром** веруваат дека тогаш ја убил Св. Илија **ламјата** [ТГ,432].

ламари́на f 'тенок метал, служи за покривање и сл.' [MS,s,59].

ламба f 'направа со која во минатото си ја осветлувале просторијата' (со помош на запален петрол) ~ *ла́мбата све́ти* [ПС(Град)]; [MS,s,59]; ~ *би́ло до́цкӑпа и то: тӑрго́вӑцо виде́л дека свӑте́: уф–пе́ко: кӑшча свити́ло – тугај пӑма́ло ла́мби, сӑде́ле пӑ–кӑпди́ла, пӑ–све́шчички* [ПД,151].

ламин* adj 'нешто што има врска, односно што ѝ припаѓа на ламјата' ~ *му вели па царју̀т: "е папӑм царју, сега удајата е харпа, ама сега да имаш и ламината керка..., тогас веки кату тебика друг пема"* [V,PM, 43]; ~ *царју̀ му даде па авпиолиа четиријѐси мулита..., а тој пака киписа и па Бога си верпу моли: "Боже да ми чуваш от ламипите дефови"* [V,PM,43]; ~ *бӑрзоходец си разбуди и заедпоч киписа, па две папгали гу пристигпа ламипцут бӑрзоходеца и кату тихпи ветир му грабпа капата* [V,PM,46]; и: **ламјан*** ~ *вели па братучетките му: "оди елајти да идими па гости и пемој берити гајле за пишту!". И те отидоха па гости аф ламјапата кӑшта* [V,PM,103].

ланба́нтин m 'мајстор што потковува коњи и др. копитари' (се употребува и: **палбантин**) ~ *си–мисли́л: "Да́л' та́тко би́ше тӑргпа́л пу–тӑкво ја̀гпишто пати́ло до–те́ре дӑ–и–ја̀с; да́л' та́тко би́ше папба́нтип дӑ–и–ја̀с дӑ–сум лӑпба́нтип* [ПК,2(67)].

ланге́р m 'слаба ракија, што истекува последна од казанот, со малку алкохол' – кога се вари ракија, првата ракија што ќе **пратече** се вика **пратока**; таа е многу силна, кон крајот ослабнува и се вика **цатка, а сосема на крај лангер** (таа не се употребува за пиење) [ТГ,355].

ланги́ди pl 'десерт од пржено тесто, мекици' – откако ќе се роди бебето до шестата недела роднините му носат лангиди. Освен лангиди, поблиските носат и по една сребрена (заманска) пара, која што виси на црвен свилен конец, што се пришива на капата и при тоа изговараат: *"да си уд ѓол'о фатиш братче* (или *сестричка)"*, или *"да си купиш соиче"* [ТГ,112]; и: **лӑнге́да** ~ *и́сто тӑка́ и ти́ӑ лӑпги́ди што ип ви́куме: и́ма приспи́к лӑпги́ди, и́ма и ки́спӑни лӑпги́ди* [ПД,118].

ла́ни adv 'претходната година' ~ *де́лто и́мше по́го о́фци. Имше дваја̀с и два–три, ама ка́ умре́ ла́пи, де́сит си–устаја̀ви́ме* [ПК,2(286)]; ~ *де́лто купи́ пи́ви уф–Ра́дуво зӑ–жси́то. Ту́ка ти́ӑ пи́ви сӑ–сла́би зӑ–ста́ро. Ла́пи што́ ста́ро искара́ме* [ПК,2(288)]; ~ *ут–то́ги, ут–ти́ӑ чуве́ци, ут–то́о се́ло и́ма уста́пио, уф–Бури́сӑво сӑ–пава́ѓӑт. То́ де́ут Трӑја́и ла́пи умре́* [ПК,2(312)].

ла́нцки* adj 'нешто што се однесува на периодот од минатата година' ~ *ва́а гу́дѝна нӑ–мужа́а дӑ–се́ат, су́ша би́ше... А ла́нцкуто ле́то шо́ би́ше, шо́ жи́то искъ́ра́а* [ПК,2(288)]; ~ *те́ра по–висо́ку да́л да чини ги'а́зду̀ту и, кога́ не ки на́јди тако́ф да́л, тога́с пак от го́ри ла́нцкоту ги'а́зду ки фа́ти да́ фти́ши но́ву ги'а́зду* [V,PM,30].

ланц'а́ (и: **лӑнц'а́**) f 'невистина, лага' ~ *ви́д'а̀, ч'а̀ сӑс паш'а́та сӑ ни сл'а́ва на́глава и му вили́: "на т'е́б'а̀ ланц'а́ ни стани́ува, за ти ка́ж'а на и́стина"* [MS,t,,48]; ~ *"ш'о́, да ти ка́ж'а, ма́ли, на т'е́б'а ланц'а́ ни стани́ува"* [MS,t,84]; ваквиот неоргански назализам е запишан и во с. Зарово: **лӑнца*** ~ *лӑнцата̀–і ло́шу нӑшту* [П,З(С),68]; и: **лӑжа** ~ *са̀–ви́кум Го́це Ри́стуф Нико́луф, ро́дѝ сум уф–Куку́шко, уф–се́ло Шикирли́а. Ут–Ку́куш са́ат и де́сит мину́ти, по́вке не́ма. Лӑжа не́ма уф–ме́н* [ПК, 2(277)]; ~ *ма́мо–ле, ста́ра ма́јчице[ди́л'ми мӑ–пи́тиш, ки–ти–ка́жум[нӑ–ма́ма лӑжа не́ би́ве* [ПК,2(314)]; ~ *ца́руфта же́на гӑ–уте́пуве. Сј` та́а шо́ сӑ–чини нӑ–лӑжа цӑри́ца, си–гӑ–прӑбра́ла та́а мо́мичка прӑ–н'`* [ПК,2(299)].

ланц'и́ца f 'метална (или дрвена) направа со која се помагаме кога јадеме течно јадење' ~ **гул'а́ма ланц'и́ца** (се користи кога се вари слатко и сл.); сп. **ке́пч'а̀** [MS,s,59]; и: **лӑнци́ца*** ~ *лӑнци́ата̀–і уд дрӑву* [П,З(С),68]; односно: **лӑжица** ~ *слубо́дӑи ка̀–ј чове́к и́де мучане, да̀ ми–про́стиш, зима́х дӑ–сӑ–мо́чум, сте́пки, сте́пки кулку една̀ лӑжи́ца мале́пка... му–ма́чкиме на–у́стта нӑ–то́о бра́тчто шо́–ј гудипа́ко* [ПК,2(358)].

ланц'и́ш'ник (и: **ланц'ич'а́рник**) m 'прегратка каде што се чуваат лажици, ножеви, виљушки' [MS,s,59]; во Зарово: **лӑндѝча́рник** [ПЗ(С),68].

Лапов 'презиме во Зарово' ~ Ангел Саов Лапов [ПЗ(С),88].

ла́пчо m 'погрден збор за несериозен човек' ~ *бѐз ве́за збо́ри* [ЛС(К),94].

ла́пӑдӑц m, bot., Rumex 'растение од родот на киселец, има долги лисја, се користи во исхраната на луѓето – штавел' [ПД,122]; регионално во Солунско: **лӑпӑге́ц** [ПС(Град] ; сп. топ. **Лапатка** 'дол и воденица во Зилјаховско'. Ј. Иванов називот го изведува од дијал. **лапат** (грц.) што го поврзува со растението 'лобода' [ЈИ(СД),150)]; возможно дека се работи за превид, бидејќи **лобода** (Atriplex) е друг вид зелјесто растение, т.е. не е **ла́пӑдӑц**, односно 'штавел'.

ла̀стъга́рка f 'парче дрво што на едниот крај се двои, соа' [ЛС(К),95]

ластарче n, dem., в. **лӑстар** ~ *Тепо ле, тепко ластарче,[дејгиди дилбер дивојче![Вашо је село, Тепо, гулемо,[има ли моми јубави?* [ТГ,346].

ластина f 1.'меко стебленце, гранка од растенија што се лозат по земја, пр. од лубеница и сл.' ~ *ви́куме нӑ ти́а̀ ут–ко́рӑито шо́–сӑ уд–лубапи́ца, пипо́и, ут–ти́ква* [ПД,123]; **2.** изр. **пу́шта лӑсти́ни** (= ги заведува луѓето со лаги) [ПС(Град)]; ~ *о́и така́ си–пу́ште лӑсти́пки дӑ–нӑ–пла́ше* [ПК,2,69] ; сп. загатка: **Шарено теле уф ластини леже** (одговор 'лубеница') [ТГ,290].

ла́твица f (в. **ла́тка**) [ИГ,126].

Лати́фово Дере́ топ. сп. л. мусл. име **Лати́ф** и турц. dere 'река, поток' [ЈИ(СД),150)].

ла́тка f 'глинен сад со 2 рачки, во него се чува масло' [MS,s,60]; ~ *ко́п'у му ве́ли: "не́мој ти е стра́х! Зе́ми две́ ла́тки и вја́хни ми, и, кога́ ки и́дими на жи́вата во́да,*

та́му и́ма стра́шни самови́ли, га чуват вода́та [V,PM,112]; слично значење во Кукушко: ~ *се́тне, а-бре ни-така́, напа́м, си-дуј де́е ти́а чуве́ци. Е, ви́ке мо́јта се́стра, и́махме ади́н кутел шо́ чу́кахме ни-де́н пу-две́ ла́тки мле́ко; то́лкуф та́ка, али́с кути арни́а* [ПК,2(279)].

ла́ф* m (тур. laf) 1.'збор' ~ *му вили́: "ама́н, ко́лку ш'ту и́ма за ти ги да́м, сид'а́ да ми ка́ж'иш' ш'то́ са́ т'а́с ла́фуви!"* [MS,t,41]; ~ *јоште лафут не дурнче, Попово Јуваиче,[си пудигна Арапина тешка буздувана,[си замана Арапина на Попов Јуваиче...[се излажа Ваигелина, удрила на него,[си удрила Ваигелино, али не го секла* [ТГ,41] – уште една потврда за присуството на адверсативниот сврзник **али** во југоисточните говори: **си удрила Ваигелино, али не го секла**; поопширно за ова во граматичкиот дел; ~ *што ти мислиш, што ти лагиш, црна Арапино![не сум пиле, не сум овца сус лаф да ма плашиш* [ТГ,41]; 2. 'мисла' ~ *чу́ке Иси́н ча́уш: "Тра́јкувите де́ца ту́к ли са́?", пи́те. "Ту́к-са́, шо́ и́миш ра́бо́та ти́ ус-пи́х". "Имум еди́н ла́ф да-им-ка́жум". "Ут-та́тку-ти, ричé, и́мите по́здра́ф"* [ПК, 2(357)]; 3. 'род, вид, качество' pl.: *ла́фуви, ла́фуве́ту* [MS,s,59] (односно значење запишано од Малецки ние не го констатиравме, возможно дека е превид); 4. изр.: **лаф да чинимн** (= да поразговараме) ~ *и му вели: "Џадо, јазе дојдох при тебека това вечер, ма́ра да повревиме, лаф да чинимн"* [V,PM,92]; **пусна́ ла́ф** (= стави некому до знаење, извести за нешто) ~ *дру́гата ца́рч'ина у страната му бра́ка мурабе́ и то́ј му пу́сна ла́ф: "хазя́р'-са́"* [MS,t,87]; **докара лафот** (= иницира разговор на одредена тематика) ~ *кату отиде да вичери сос царицата му и сос момата му, на трапезата кату зборуваха, докара царјут и лафот за пепелјарув сил* [V,PM,48]; **му ва́рве ла́фо** (= има авторитет, се уважува тоа што ќе го рече) ~ *удде́ла та-жена, де́ка и́ ва́рве ла́фо, ут-тебе еди́н кума́т, уд-ни́кој си́рне, уд-ни́кој у́рда, шо́-ви́ка́т, зграла е́дан пре́дник, пре́дник ви́ка́ме ти: пăрга́чуто* (**пăрга́ч** 'предник, скутник') [ПД,144]; **ла́ф не́ма** (= кога некој не зборува, не кажува ништо) ~ *се́дат Ту́рци ус-пиштоле. "Се́дни, се́дни де́те, зе́ми, зе́ми кру́ши ни́ са́-бо́ј", ми-ви́ка́т. Зима́х адна́ кру́ша сус-пра́вата ра́ка, сус-де́сната де... Едно́ чига́р испија́, две́ испи́, три́, ла́ф не́ма* [ПК,2(358)] – случај на употреба на лексемата **прав** со архаичното значење 'десен' (за ова в. во граматичкиот дел); **ла́фо мо-ј ли́ра** (= се кажува за човек што малку зборува) [ПК,2(67)]; **да́ не́ му са́-удде́лиш уд-ла́фо** (= кога некој убаво зборува) ~ *ка́ ќи-фа́те да́-ла́фе, да́ не́ му са́-удде́лиш уд-ла́фо* [ПК,2 (67)]; **от лафот са не ва́рна** (= го исполни договореното, ветеното) ~ *момата речи: "ох, тате, меника што ме питаш? Виш типака, што си пора́чел, ако ти докара, и јазе ќи гу земам, та пека е магарешка глава!" И царот га даде, от лафот са не ва́рна* [V,PM,90].

ла́фе impf 'зборува' ~ *ка́ ќи-фа́те да́-ла́фе, да́ не́ му са́-удде́лиш уд-ла́фо* [ПК,2(67)]; ~ *си флéве о́н до́ма пра́ же́нта́ му, са́ ла́фа́т, си-гувора́т* [ИГ,114]; ~ *о́н то́лко вујска́ истипа́л за не́а, си́н му а зима́л. Гу викна́л на го́сте, д'са́ ла́фа́т* [ИГ,114]; ~ *ма́лце ќи-пи́јме, но́гу ќи-ла́фиме* [ПС(Град)]; *ка́ ла́фиме?* = како зборуваме (пак таму).

лафуве* impf в. **лафе** ~ *еди́н вечер*

сиромахут зема едиɲ карагрош сос ɲегу и отиде ɲа владиката за да си лафуват малку [V,PM,38] – за честата и проширена употреба на суфиксот **–уве** во долновардарските говори в. во монографијата "Кукушкиот говор" од К. Пеев.

ла́ха (сӑ) pf 'се случи' ~ *ско́кɲа ут ɲ'ами́јата до́л, сӑ ла́ха брат–му удо́л, па́дɲа ɲа вра́х ɲ'е́гу и гу укла́ва* [MS,t,57]; ~ *тузи́ ма́лку ш'ту сӑ руди́ то́с в'е́ч'ер и то́с ч'урбаɲ'и́ја тук ш'ту сӑ ла́ха, тузи́ д'а́т'ӑ има́ɲиту за му клирупуми́са ... ут мрӑ́ва гуди́ɲи с'е́тɲ'ӑ сӑ ла́ха да прумиɲе́ но́с туɲ'а́риɲ да бра́ка ж'и́виɲи* [MS, t,16]; ~ *ама тиɲака да ɲе стрексаш и да ɲе си лаха да му кажеш дури ɲа трите деɲа, белким ки ми позɲаја́т* [V,PM,90]; ~ *как р'е́ч'и да смӯ́кɲи иди́ɲ ко́кал, му ути́ва ɲа гӑрӑ́лу́ту и и́ш'тиɲ'и да си уда́ви, бирика́т јас ту́к сӑ ла́хах, гу фтисɲах за гӑрӑ́лу́ту и кајди́са ко́калу у уста́та* [MS,t,37].

лац m 'каснување' (игра на зборови од песничка со која се забавуваат малите дечиња) ~ *со́л сум ɲуси́ла[да–си–ку́пам мле́кце[да–ɲабе́рам се́ɲце[да ɲадо́јам жре́ɲче[ка́ци, ка́ци, ка́ц[ма́ле́чко убра́хче ла́ц* [ПК,2 (329)].

ла́цке impf 1. 'каса' (несочскувано); 2. – вечерта на празникот **Прошка (Запустење)** се собираат сите членови на семејството и вечераат заедно. Откако ќе седнат околу софрата, на која се поставува леб, вечера и др., домаќинката ќе донесе **мутувилу** (= направа, парче дрво долго околу 1 м., на кое жените мотаат преѓа), потоа се зема конец, на едниот крај се врзува варено олуштено јајце, а другиот крај се врзува за мутувилуто. Домаќинот откако ќе го преземе мутувилуто од сопругата, ќе го подигне над софрата и ќе го заниша. Во тоа нишање децата што седат околу софрата **го лацкат**, т.е. се трудат да **го** лапнат **јајцето [ТГ,35]; 3.** fig. 'зборува' (без самоконтрола, било што) ~ *ɲим–а–слу́ши, о́ɲа се́ си–ла́цке, ɲе́ зɲа́а да–мо́лче* [ПК, 2(67)].

ла́цне pf 1. (в. **ла́цке** 1.) ~ *ɲи́м о́ди ду–ко́јɲо, зе́р ќи–тӑ–ла́цɲе;* уште: *ма́ле́чко, ма́ле́чко, а́ма ка́ ма–ла́цɲа́ ма́рфка ќи–ми–ски́ɲше* [ПК,2(67)]; **2.** в. **лацке 2.**

лачка f 'замка' (од јаже, за полесно стегање, не е стапица) – јажето се намотува на **облакот** (парче дрво, стои напред на самарот и ги поврзува страниците): прво ќе се направи **лачка** што ќе се навлече на облакот; кога се товара, прво треба јажето да се размота до **лачката** и потоа едната половина од јажето се префрла на една, а другата на друга страна и со нив се стега товарот **[ТГ,420]**.

ле part (најчесто се јавува зад вокативна фома) ~ *ма́мо–ле, ста́ра ма́јчице[ди́л'ми ма́–пи́тиш, ќи–ти–ка́жум[ɲа́–ма́ма ла́ѫка ɲе́ би́ве* [ПК,2(314)].

леблебија f 'зрнест десерт од печен наут' – се користи, измешана со вид глина **терментил, кога некој во урината има крв [ТГ,243]**.

Левков Ѓорги – 'дојранчанец, жител на Белград' [КД,90].

ле́вин adj 'симпатичен, силен млад човек' ~ *о́т та́м миɲа́ ле́ви Ми́тр[ле́ви Ми́тр терзи́чето* [ПЗ(С),71].

Левтер Калајџиев 'жител на Стар Дојран' (име и презиме) [КД,84]; **Левтер Јанев** дојранчанец, жител на Струмица) [КД,87].

легач m 'тој што не сака да работи, мрзливец' – од Бојмица не купувај вол, зашто ќе биде *легач* (додека ора легнува), од Орејвица немој да земаш жена зашто ќе настрадаш

[ТГ,1]; меѓу имињата што им се даваат на воловите во Гевгелиско се регистрирани ушге: **врнгач, чурлин** (тој што има прави рогови), за волот што "има господско однесување": **папас ефенди, ора ефенди, челеби, деспот итн.** [ТГ,374].

ле́гне pf **1.** (в. **ле́жке 1.**) ~ *и тама́м ути́шла о́фцта уф–та́рлуто, ле́гне уф–сре́т о́фци, са–скри́ла ф–та́рлуто. И ва́лко: "пати́ло, пати́ло, до́јци ја́гпито". А пати́ло, с–ипа́пати́ла, уф–сре́т о́фцте лигпа́ла* [ПК,2(224)]; ~ *га ве́ли: "о́х, ми́ла се́стро... то́лкос Го́спот ве́ки ти милу́ва, и ја́зе по́вики ти милу́вам. Ле́гни си ма́лко да ти попо́штам"* [V,PM,133]; ~ *му–ра́че́ла: "Ле́гни, да ти–пл'у́пум уф–у́стта, ут–си́те изи́ци ки–зпа́јш, а мо́јта ма́јка, кути ца́р–ej па́–зми́јте* [ПД,152]; **2.** 'се постави во опружена положба за да спие' (в. **ле́жке 2**) ~ *о́ти се́лцка ка́шча, сирума́шка, у–едпа́ уда́ја си́те спија́ле, и то л'а́гпа́л пра́–пи́х* [ПД,151]; ~ *лигпах да спијам доцка-па кога* **квачка** *бише угрија́ла* (име на звезда; во периодот кога материјалот е собиран, пред стотина години времето не се мерело со часовник, туку по природните знаци) [ТГ,11]; ~ *то́с в'е́ч'ер ма́јка–ти ти кла́ди шпа́ фармака́та и́гла па јата́ку да л'е́гпиш', да са́ папо́риш'* [MS,t,31]; ~ *му вил'а́т: "то́ за л'е́гни па бо́лпију криват, то́ за л'е́гни па ч'и́стију?"* [MS,t,42]; ~ *ма́јка им еди́п ве́чер, кату ле́гпа да спи̯ со́с ма́ѓсо и́, му ве́ли: "ма́ѓсу, ти́пака ти́а де́ца та́ка, ка́к ги паучи́, пе́кој па́т ки ти остра́мјат"* [V,PM,25]; **2а.. – (си)** ~ *ути́ди го́р'а ж'шпа́та, му пустила́ иди́п јата́к за да си л'е́гни ... ја́духа, пи́ха; до́јди вр'а́м'а да си л'е́гнат* [MS,t,37]; ~ *пра́ви́ле шо́ пра́ви́ле та́мка, ве́ча́рта, адетто и́ напра́ви́ле и си–л'а́гпа́ле* [ПД,151]; ~ *му вили́ па маци'о́–ји: "то́с тфо́ју аратли́к мло́гу страмли́ф, и́ч' пи ја́ди, гла́дип за си ле́гни"* [MS,t,37]; **3.** изр. **силигна́ на бра́шанто** (= се согласи, се помири со некоја ситуација) ~ *са́ке вре́ме, и́ки и о́п ки–ле́гне па–бра́ша́-пто* [ПК(АЌ)]; или: – независно дали се сакале или не, *чим ке им мине вепиц прако глава* (т.е. откако ќе се венчат) младите *легнуват па брашпо и си гледат работа* [ТГ,192].

ле́гну́ва* impf (в. **легне 1.**) ~ *му вил'а́т: "то́ за л'е́гни па бо́лпију криват, то́ за л'е́гни па ч'и́стију?" и па два́та му са́ пи ле́гпува́ш'и* [MS,t,42]; ~ *катарниата, как га виде га зема, за жена га имаши, и млогу марифети знаиши. Вечерта сос пегу легпуваши, утрината пак отиваши па желките* [V,PM,79]; ~ *то́ј, ко́лку сироmáх бе́ши, о́шти по́вики сироmáх са чпи́, а́ма па дру́г пе си мо́лиши: гла́дип легну́ваши* [V, PM,20]; во Кукушко: **лигну́ве (си)** ~ *то́о па́рстаио дупу́ве, адпо́ш, два́-пат, трипа́т ка́ дупа́л, една зграда две́–спра́тпа стапа́ла. Лигну́ве си. ама та́а згр`та пули́ло, куту пули́јпа зла́то... ла́ске* [ПК,2(263)].

ледник* (или **ледница***) m (f) 'замрзната вода како дебела лента што виси од стреата, мразулец (се разбира во зимски период) ' ~ *пајдоха едип ју-пак, којто морету гу смрăкаши сос устата му, и от посот му са убесуваха ледпици и остпуваха рибите аф суха земја* [V,PM,44]; ~ *и му вели па пегу, којто смрăкаши морету и от посо му висјали ледпици: "ej побратими, ади стани, ча па тебика дојде редот да пи куртулисаш"* [V,PM,44].

ле́дница f 'длабока (и голема) дупка во која се чува мраз од зиме за в

лето' ~ *гъзо́зъмијте зи́мно вре́ме уф–гуле́ми, дъ̀лбо́ки ду́пки збу́рът ле́т, ти́а съ̀–ви́кът ле́дници.* Сп. уште: ~ *тáа удáата стънáла ле́дница, ни́е съ̀–флéве уф–ни́тре* (ако во собата е многу студено) [ПК,2(67)].

лее impf **1.**'со помош на загревање прави нешто од тврда да помине во течна состојба' ~ *вáадии и́мме гуле́ма бу́гла, а ле́јме би́шкăта;* **2.** – **(сă)** 'се топи' (пр. мраз, маст и сл.) ~ *твојата душа се леје,[куту снегут на слăпце,[куту ледут јуф вода,[куту карапфил на слапа,[куту чубрика на роса!* [ТГ,98]; ~ *се качих јоште погоре,[там најдех грутка снигова,[на грутка вел'ам гуворам,[лејај се, грутка снигова,[ка што се леје млад Стујан* [ТГ,101]; сп. *сле́па мáс* [ПД,119]; fig. 'кога некој организам слабее нагло' [ПК,2(67)].

ле́же impf **1.**'кога некој е поставен во хоризонтална положба, испружен' (пр. на земја) ~ *разбуле́л–се адиá же́па, тáм, ду–ниáс блúзу. Кá пумипáме Ште́мница нѝ–го́ре, гă–устăви́ли де́к ле́же, ни́ем ни́кој кра̀ј н'а:, избигáли* [ПК,2(67)]; ~ *гу фа̀рл'ăт нѝ бупи́шшто. Тáм си ле́же. Пумипáле адии гăлằбе* [ИГ,114]; ~ *дујдéло вре́ме – рудúла. Лижáк'и мáјка му, óи, óште кá пáжће ут мáјкă му и ри́пке низ удáата* [ИГ,110]; **2.** 'ноќева (некаде), спие' ~ *"Уу, ре́кли, шó тро́пăт ти́ă, ни́е спúат, сă–вăргáл'ăт", ре́кăл. "Уу, зимáјте ви́ă дéуто л'ул'áјт–о: дă–зáспе, áс ќо:–зе́м дéтто". Гу–зи́ме óна дéтто, гу–л'у́ле, лижáла прă–ни́его* [ПК,2(299)]; ~ *Ваигилипо, моја прва л'убо,[сапоќ ми си на рăка лижала,[дури рăка, рăка јутрпиала* [ТГ,53]; ~ *пạ и́мше кăми́лцки диќáи, зă–кăми́ли дă–ле́жăт нѝ–ве́чăр. Оти зиáјш, ќи–до́јдăт ут–Ку́куш, ќи–дóот, ќи–прăле́жат уф–се́лто, ут–Со́лăи ќи–дóот уф–тáм, уф–се́лто ќи–прăле́жат* [ПК,2(281)]; ~ *и тувáрăваа, стóка зи́маа ут–Со́лăи нѝ–Ку́куш по́саа. И и́даа пạ–ве́чăрта, ле́жаа тáмка уф–ни́што се́ло* [ПК,2(281)]; **3.** 'боледува' ~ *жената му си разболја́ те́шка бóлка, што́ту лижáши до три годúни* [V,MP,20]; ~ *Шáпко се мáмо мóри разбуле́[дéвит гудúни кáк ле́же[Шáпко, гу ни́кој ни́е пи́те* [ПК,2(315)]; ~ *а пă ни́ạ шó дă–кáжум, би́ме прă–нѝјмăле́чќоо, кога нема живот... Јáс сă–рăзбуле́х, лижáх три́ мéхца у бóлница и ни́е дујдé тá спáа дă–мă–ви́де и́ч* [ПК,2(286)]; **4.** 'некаде нешто останало подолго време – пр. ако во некоја длабнатина подолго време останува вода' – ако **лиунката (породилката) нема млеко доволно, тогаш** ѝ **даваат да** јаде кромид, а летно време една трева што ја викаат **млечна трева,** која што расте на места во кои зимно време *лижала вода* **[ТГ,**108]; **5.** загатка: **Мокро теле уф дулап леже** (одговор 'јазик') **[ТГ,**290].

лејка f, bot., 'вид тиква која што се користи како црпка (се разбира откако ќе ѝ се направи отвор)' ~ *пạ–мéстото дéка шó ќе–спијáл óи, напрáви́л от–спóп ăржáи'е чувéк и од–едиá ле́јка глáва и оти́шал го́ре пạ–тạвáио дạ–спúа* [ВГ,М(272)]; во старите куќи, над **ношвите,** на ѕидот е прикачена даска што служи како **раф** за садови, под тој раф, за еден клинец е прицврстена **лејка за сол – сулариик,** а на друг **лејка за лажици – лажичарник,** или **лајчарник,** како викаат други **[ТГ,**300].

ле́јкичка f, **1.** dem. од **ле́јка** ~ *и тóо, ни́ели лисúцта по́–ѝтра а óи по́–прóс, óи зи́ме áдна вăрчва, óна áдна ле́јкичка, áдна ти́квичка, ќи–флезат ф–ќóл'о, ќи–нѝло́ват ри́би* [ПК,2

(225)]; **2.** fig. 'навредливо за **празна глава**'...

Лејлéк Караџá top. 'име на место' (сп. тур. leylek 'штрк') Валовишко [ЈИ(СД),151)].

лéјчка f, dem. од **ле(ј)а** 'мала површина од обработлива земја' ~ *сијáх кулку áдна лéа крумúт и áдна лéјчка лýк, д–úма зă–апиýвне, кулку зă пáска дóма* [ПК,2(67)].

лек adj **1.** 'опр. на тежок, лесен' ~ *лéкјут* (= лекиот); ~ *купúта–ј* (= веслото е) *дăлга трú и–пýл мéтра; купúјте сă ут–чáм óти óни сă пó–лéки* [ПД,128]; ~ кога ги берат лозјата се одмараат малку, а исто така и кога берат пченка, памук и грав, бидејќи тие работи се третираат како **леки** [ТГ,21]; **2 'лесно подвижен'**: *"да може куту заиц да трче, да са крије куту лисица и да биде лек и ачиѓозлија куту врапчаи"* – карактеристики на **лувачут** [ТГ,385]; **3.** fig. 'се кажува за човек, односно жена со несериозно однесување' [ПС(Град)]; ~ *"Вáри чиниúца, мéси пýпи, пустéли, суréди, и пáпкум јáс ки–лéгиум, ќ–ýмрум, тú ки мă–прă–пé·виш". И та·, лéка жéиа уф–акăло, тóлко дрáма имáла дă и–чиниúца вăрúла и–пýпи прăвúла* [ПД,153]; ~ *думăкúио л'ăгиá д–ýмре з–ăтăр, óт ки–кáже иă–думăкúикăта пăрúте уд–дéк сă. Колко–ј и óи лéк! Прă–стăиá д–ýмре зă–жéиă –ăтăр* [ПД, 153]; често во употреба: **лéк мăш** 'несериозен, на подбишега' [ПС (Град)]; **4. сп.: лек полаз** – ако првото доаѓање на гостин наутро на празникот **Мартинци** или **Вăлков Празник** донесе среќа во текот на годината тогаш се вика дека гостинот имал **лек полаз**. Тој што **пулазуве** благословува вака: ~ *палиа кукá бириќет: сус крави, сус телци, овци, кукошки, пилци, јајца; иа сите Госпуд да даде касмет, иа иеармасаио – армасиица, иа нежиieио – жена, иа жиieи – деца, иа деца здраве и касмет* [ТГ,16]; – кога некоја жена се пораѓа, жените што се покрај бабицата, за да и помогнат на родилката (такво е верувањето) ќе ги разврзат скутниците и со *притилата* ќе ја удрат три пати, зборувајќи: **"Лек полуз – леко ружѓајне"** [ТГ,105]; **лек празник** 'празник што не се сфаќа многу сериозно' – светецот *Златоус* (Св. Јован) го добил името по тоа што зборувал дека за литургијата народот треба да дава само една пара. Инаку *е лек празник, може да се работе* [ТГ,28].

лекар m 'тој што лекува, доктор' ~ *кој ки јади от смоквите, ке да извади рогови. Оиа рогови сетника ки сакат да ги загубат, та иекој лекар ие зиаи л'ак за иих* [V,PM,35]; в. **лăкáрин**.

лéкичко adv в. **леку** ~ *óи зúме áдна вăрчва, óна áдна лéјкичка, áдна тúквичка, ќи–флезат ф–ѓóл'о, ќи–иăлóват рúби... и сја· иă–лисúцта лéкичко, а иă–вăлко – то· ќýио кá о–вăрзáла зă–пáшкăта, сă–иăпăлиúл ќýио вóда* [ПК,2(225)].

лéку (и: **леко**) adv **1.** 'нешто што се прави без тешкотии, лесно' ~ *с'é л'éку му сă гл'éида идúи тупýс гул'áм кóлку пáш'та кăш'та* [MS,t,52]; кога се седнува да се руча, ако се спремаат за копање пченка најстариот го кажува следниот благослов ~ *ајарлија работа! Госпуд да даде здраве и време, сус леко да и суберме!* [ТГ,19]; кога ќе остане жената **трудна** (или **туварена**, или **тешка**), **често мисли на тоа како ќе се заврши пороѓајот: сус леко** или **сус тешко**) [ТГ,103]; – кога бабицата ќе го залула прв пат новороденчето ќе го благослови: *"Да биде здрав, да биде касмитлија, сус леко да пурасие, ерген* (или *мома*) *да са чиие, татко и мајка да зара-*

дуве, уф село да са лаге, биз него ништо да не биве, сите на него да са питат, деца да изгледе, деца да ижене" [ТГ,109]; има случаи со удвојување – за потенцирање: **леку-леку** ~ *му вели: "... кубилата ми е трудна, не ти га давам!" Пак тој му са моли: "аман, калитати, дај ми кубилата! Јазе едно кило чипица ки товарјам леку–леку, да ида на водипицата да мелја"* [V,PM, 94]; 2. изр.: **леко да ти е!** 'со овие зборови се простуваат присутните од умрениот, фрлајќи врз гробот три грсти или три **стиски** земја (= она што може да се собере во една рака)' [ТГ,256]; **ее, душа не са даве сус леко** (= умирачката, смртта се мачни, тешки) [ТГ,248]; в. **лесну**.

лекувит adj 'нешто што има моќ да лекува, пр. нској извор' – ако некој долго време боледува го носат на **ликувити војчки**; во Гевгелиско ги има повеќе: **Ґавучка војчка** (лекува "уд очи и уд глава") – извор кај с. Ґавото, водата извира од една карпа на брегот на Вардар, **Мачковска војчка** – лековит извор до с. Мачуково (денеска во Грција), лекува *уд треска*, **Бајалска војчка** – до с. **Бајалци** (денеска во Грција), лекува исто така *уд треска* и др.

леле interj (за потенцирање) ~ *Крáли Мáрко свáдба прáве[свáдба прáве лéле гóсте кáше [гóсте кáше лéле ут–трú сéла [от трú сéла лéле мóре[трúста дýши* [ПК,2(273)]; ~ *и пй–кóпо вéли ем говóри:["Бéгај, кóпче дй–бéгаме[Шо сакáме лéле си–земáме"* [ПК,2(273)]; ~ *мóма мéте мáле рáмпи двóри[сйс двá стрáка мáле бéл бусúл'ук, џáпум [já уздóлу édno лýдо млáдо лéле [измамúл–ја с–édna рúза грóзде, џáпум* [ПК,2(328)]; в. **лелим**.

лéлим interj (за засилување) ~ *Стójко му–вéле, гувóре:[пáшо ле пáшо ефéнди[лéспо–се вáло пé дúга[па–нивéста лúце да–вúдиш[лéлим áман да–вúдиш"* [ПК,2(236)]; ~ *се разбуди, џапум, Трепа мома,[што си веле, лелем, ем гуворе:["Китките са. лудо, јуд бахчата,[а прстеп е, лудо, јуд златаро,[а лице е, лудо, за л'убејпе,[за л'убејпе, лудо, векувечпо"* [ТГ,173]; и **лéлин**: ~ *рапо слáната пóпадпа[прéт сáми дéп Илпидеп[пá ми попáри, попáри[сé по–пóлето трéвата[и по–гóрата шýмата[лéлип áман шýмата* [ПК,2(236)].

лéл'а* f 'тетка' ~ *да с'émп'ạ за в'éпат крáпгу и михáлката да зафáти да тóч'и и бáбата и лéл'ата* [MS,t,8]; ~ *речé: "мéпи да ми зéми цáрјувут сúп, сóс едúп тáс мáпца фрéт аскéрут да гу пасúтјам!" Тéпака имáла едпá лéл'а, от мáјка и сéстра. Она пуспá, гу земá тáсу сóс марифéт* [V,PM,141] – уште еден случај на изразување на посвојност со предлогот **од**: *едпа лел'а, от мајка и сестра,* што се третира како балканистичка јазична посебност.

лен m 'неактивност, мрза' ~ *кá мé–ј фатúл áдип лéп, пúшто пé ми сă–фáште* [ПК,2,67]; ~ *мó–ј лéп дă–с–испráве; гó–ј лéп дă–стáпе* [ПД,131] – зборот не е зарегистриран во PMJ, но се среќава како во соседните, така и во подалечните словенски јазици (сп. ср. (и хр.) **лијен**, буг. **лен**, пол. leń) [ПД,131].

лен m, bot. Linum usitatissimum 'растение од кое се добива конец'; сп. **лéлну с'áм'ạ** (и: **лéн с'áм'ạ**) [MS,s,60] – случај на употреба на именка во функција на атрибут (според турски образец); сп. **лéнино плáтно** [ПС(Гр)].

Ле́на f 'ж. л. име' ~ *јала мори Лепо* [ПВ(Кр)], формата **Ле́но, Ле́нчо** освен во вокатив во Гевгелиско се употребува и во номинатив, што

претставува уште една потврда дека родот во односна регија не функционира нормално [ПГ(Ст)]; на истиот терен е забележана и варијантата **Ленка** [ТГ,114]; ~ *уф–градини ал–шибој,[Илија и Шипка един бој[... шамијка бела, вапцана,[Лепка па Јосиф таксана,[ох, ох, јаврум аман ох![они уд гудина ки са земат* [ТГ,141]; ~ *отвори ми, бела Лепко, вратичка,[сус та твоја десна, Лепко, ракичка[– не можам да станам, Ил'о, да јотворам,[мајка ми леже, Ил'о, ду мен* [ТГ,141].

Лененото n, top. 'место, ниви на кои се сади лен' [ЈИ(СД),151)].

Леништа pl, top. (сп. **лениште** 'нива на која се сади лен'), има и: **Ленишчето** [ЈИ(СД),151)].

ле́ѝ m 'помало коритце, округло'; сп. **лиѓе́ѝ** [MS,s,60]; во Кукушко **лен** ~ *ио́сат сини:та, лăжи́ци, сăдăве, дă–сă–вичере. Ле́ио – дă–пули́ват* [ПК,2(335)].

леонда́р m, zool. Felis leo 'арслан' ~ *иди́н ч'уфч'и́ја и уч'е́л да уре́; му зл'а́ва иди́н арасла́н (леопда́р)* [MS,t, 77];

Леонид 'м. име запишано во с. Зарово' [ПЗ(С),84].

леп adj 'убав' ~ *да ми викниш една песна, Ваиѓелино мори,[малце речовита џанум, иого гласувита,[– Ваиѓелина атрџијка, атр не скршуве,[си извика она, грејна, една лепа песна* [ТГ,40] – овој архаизам познат во егејските говори, особено во југозападниот дел, присутен е во повеќе словенски јазици, на исток во ст. руски, на запад во чешки, полски, на југ во словенечки, српски, хрватски; сп. стсл. лѣпъ.

ле́пин m, bot. 'растение' (в. **ле́пкăвăц**) [ПК,2(67)].

ле́пкăвăц f, bot., Galium aparine **1.** 'тревнасто растение, има долги стебленца што се лепат (пр. по алишта), има бели цветчиња' ; и: **ле́пка**; **2.** fig. 'натраплив човек, што им досадува на другите' [ПС(Град)]; ~ *иóго ле́пка–ј, ич ие́ о–са́кум дă ми–и́де* [ПК,2(67)].

лепче n, dem. од 'леб' ~ *и óна удде́ла. Фа́јќе, ипра́уве адна у́бува пугача, ле́пче демек изме́суве...* ~ *ни–ве́чăрта сă–збра́ли и сидна́ли дă–вичерăт. Кучи́ицто чини́ло: "ѓа́у–ѓа́у, са́кум а́ио па́рче ле́пче!"* [ПК,2(285)]; ~ *утишла преко три планини, нашла колиба, внатре имало три лепчиња, три лажички и три сокардички* [V, РМ,269]; ~ *мори, што ме даде, мила ле мале,[мори, на момче малечко, ле мале?[... мори, уф килар ки флезам, ле мале,[и оно пу мене, мале... и оно пу мене;["Море, тур ми, тур ми, мила ле додо,[пикмешче на лепче, додо, пикмешче на лепче"* [ТГ,190]; ~ *му–кăжа́л; "Чо́рбаџи, га́зда, а́к–те–ј мăка уд–ме́не дă–устáвум", рăче́л. "А шо́ ки–ме–ј мăка ут–тебе!". А пă би́л зă–еди́н ле́пче, зă–еди́н ле́п, па́ри ие́"* [ПД, 169].

леса f **1.** 'направа од плетени трски' ~ *гле́дăхме бу́ба... Одăре, кре́вите им–пра́вăт, кре́вите уд–ле́си и уд–дăрва, ле́си, тăрска* [ПК,2(215)]; ~ *ни–врăс ле́:ста сă–бе́ре бла́то и сă–пукри́:ве сус бла́то, о́ти ти́: а́чкувуто (птиците), ти́: сă–ио́го ло́ши и пăџиипăт уф–бла́тто, уф–трăскăта уг–го́ре кути ка́мăи* [ПД,128]; ~ *ни́ј–ло́ш е* **Дубрувéно**, *о́и ду́: ут–Кру́ша, ут–Сурл'во, по́–гуле́ми дăлги пра́ве, ги–рăсту́руве ма́ндрите, ле́сите ги суде́руве и тăка́ ри́бите избе́гувăт* [ПД,128]; **2.** 'вид решетка од плетени гранки, се става пред буката на воденицата за да го задржи ѓубрето'; **3.** 'врата на трло исплетена од гранки'; **4.** 'сплетени

гранки што служат како ограда, градеж' ~ *ус–н'а́а са́–гра́де та́рлуто, то́–ј плитни́ца ут–на́рчки* [ПК,2 (68)]; 5. 'направа што служи како носило кога треба да се фрли ѓубре и сл.' — меѓу оние што викаат **сурва-сурва година** (кога се слави Стара-нова година) има и големи момци; тие кога одат по куќите, ако во дворот најдат несредени работи: **кола, скала, мердевини, леса** (за ѓубре) и др., за да направат шега ќе ги извлечат во некој соседен двор [ТГ,23]; ~ *петли пејат на леса,[отвори врата да влеза,[запали фипер бурина,[да не ти флезам ф–тимнина,[да не ти згазум детинце* [ТГ,328]; – в среда, на третиот ден од свадбата (тој е последен), навечер ќе дојдат другарите и ќе почнат да кршат што ќе им дојде до рака: садови, шишиња, нскои одат толку далеку што ги кршат керамидите, или ќе го урнат оџакот и **буарето** (sидано огниште); таков е обичајот и домаќинот не може *ни зе́б да убеле* (не смее збор да прозбори). Откако ќе се *наситат правејќи акарет* (= ќе се задоволат правејќи штети) младоженецот и невестата ќе го соберат ѓубрето и *"на леса"* (м. 'со леса' ќе го фрлат) [ТГ,141].

ле́са f, zool. Canis vulpes (в. **лиш'и́ца**) – само во синтагмата **ку́ма ле́са** (во приказни и басни) ~ *та́а да–са́–пуфа́ле: "Ку́му ва́лче, не́ пугле́дни на–го́ре, зе́р та́рне и гло́жде и́ма, ќи–т са́–напра́шат о́чте"... И то́о пугле́дне: "И–и ку́мо ле́со!" "Е, е, ми а о́ј, а́с си–ј–напуви́х уд–ѓо́л'о"* [ПК,2 (225)]; ~ *"Е–е–е́ј"* – *си ви́ке о́па. "О–о–о́ј, ко́ј ви́ке?" "Ко́ј та́–ви́ке ма́р Ку́мо Ле́со?" "Ма́–ви́кат да́–ка́рстум"... Ва́лко се́ та́ка́, си–и́де, се́дне. "Ду́бру́тро Ку́мо Ле́со, ду́бру́тро", на́ си–фле́зе* [ПК,2(226)]; ~ *пумна́л а́јн уфча́р: "што́ ма́р ку́ма ле́со пла́чиш?"* [ПК,2(233)]; инаку: **ли́са** ~ *и та́а ва́рза́ла– ги за́–на́шќте, ка́чи́ла са́–го́ре. "Ама́п, ричела, ко́лко лувци́ј и́ат удса́де, бре́:!" Та́а ка́ ри́пне да́–бе́ге и ти́а́ пу–не́:: бу́м, бу́м, бе́гат, си–ски́пат на́шките... Итра ли́са* [ПК,2(226)].

Лесиче Камен top. 'место со карпи' – случај на употреба на именка во својство на атрибут, под влијание на турскиот јазик коешто овде (во Долновардарско) било силно изразено, се разбира дека има и обратни примери, сп. **Лесички Дупки**, Сер [ЈИ(СД),151)].

Лесницата top., bot. 'ридна месност и ниви'; сп. **лесница** 'планинска јаболка со ситни плодови' (архаичен назив во кој е зачуван стсл. **лѣсъ**), со исто значење и **горница** [ЈИ(СД), 151)].

лесно adv 'нешто што се врши без тешкотии' ~ *Сто́јко му–ве́ле, гувóре:[на́што ле на́што ефе́нди[ле́сно–се ва́ло не́ ди́га[на–ниве́ста ли́це да–ви́диш[ле́лим а́мап да–ви́диш"* [ПК,2(236)]; ~ *"Што́ биде́ ма́р ма́ле, што́ ка́жа́?" "Ич не́ би́ве си́нко, кут не́гафта ка́шта, ви́ке да́–сме направи́ли". "И–и, ле́сно–ј, ви́ке, ма́јко"* [ПК,2 (263)]; ~ *о́де о́на на́–ца́ро пла́че́јќи."Ца́ро, ре́ка́л, на́с една́ бел'а́ што на́–на́јде́ на́–на́то, едни́ а́рама́ј гу–субличе́а го́л, му–земаа ру́бите". "И, ми, ре́ка́л, ми–за́–ру́би ле́сно–ј, а́с ќи–да́м мо́јте"* [ПК,2(232)] – случај на употреба на гл. л-форма за м. род **ре́ка́л** еднаш со субјект од м., а друг пат од ж. род. За оваа појава има различни толкувања, в. во граматичкиот дел.

ле́сну (покрај **ле́син** за м. род) adj, **1.** орр. на 'тежок', односно 'нешто што има мала тежина' [ПВ(Кр)]; **2.** fig. 'кога се реализира без тешкотии'

(покрај именката работа) ~ *лéспа рăбóта–j та:, тáте, рăчéл. Утре–j уф–Струмица пăзáр. Ки мă–нóсиш ти пă–пăзáро, ки–чýкиш бăрăбáпо* [ПД,144]; ~ *"А бе пăпрáвăпа–j сé, сáмо пé рăбóте". Ричéл: "Т`–j лéспа рăбóта. Пýшти, ричéл, трú бéли кáмăпчăта уф–пăтре и–гутóво, ки–рăбóте". Пýште, и гутóво, пучпáла дă–вăрте вудпúцăта* [ПД,166].

лет m 'замрзната вода, мраз' (чл. **лидóт**); сп. **бýс** [MS,t,75]; ~ *твојата душа се леје,[куту снегут па слăпце,[куту ледут јуф вода,[куту карапфил па слапа,[куту чубрика па роса!* [ТГ,98]; во контекстот што следува означува: 'студено време кога водата замрзнува' – на **Вудици** (христијански празник, среде зима) треба да биде студено, инаку, како што верува народот, преку целата година ќе има болести и многу народ ќе изумре, обратно, **ако е зима и лед болестите не можат да земат замав** [ТГ,24].

Лéта 'ж. л. име' (запишано во Кукушко) ~ *зéт–ми сáка тýк дă–дójде, бúа гу–свăлúли ут–алтубýзо, бúа гу–вăрпáли пăсăт... Ќéркă–му гă–жсипú тáмă (уф–Благójуфграт), пé гă–знájш – Лéта. Сетпе Нада, Мáра. Трú ќéрки úма* [ПК,2(324)].

лéти мáра f, zool. Coccinella 1.'инсект со црвени крилца и црни точки, божја бубалка, бубамара' – називот го запишавме во селото Амбар Ќој, што се наоѓа меѓу Солун и Кукуш (со исто значење се употребува и: **гóспува крáвичка**), во кукушкото село Грамадна се јавува разновидноста **лúт мáра;** а во Воденско: **кáлʼа бубáлʼа** [ПВ(Кр)]; 2. fig. за нестабилен човек ~ *тóо чувéк алúс лúт мáра, дéк пé о–сéјш тáм* **никнýве** [ПК,2(68)].

лéтин* adj 'нешто што се однесува на лето' ~ *Гáлик мипáвише прăз–пáшто пóле,ójше Алéксуво, óп бúше грáпица. Прăсýшуве лéтпо врéме, пéма вóда* [ПК,2(216)] – кон додатокот за место отсуствува предлогот 'во' или 'за' : **ójше Алéксуво**; ~ *пивеста си двори мете,[двори мете слăзи роне,[нема пикуј покрај неја,[само едно слăпце летпо* [ТГ,55] – во контекстот среќаваме обратен редослед: придавката стои зад именката, што се третира за влијание од балканските несловенски јазици – **само едно слăнце летно**; ~ *áко пé те лúче, лúце[к'и те мáжам смóла и катрáп[к'и те пéчам, лúце, па лéтпо слăпце* [ИГ,107]; сп. ~ *лéтпш дóш; лéтпу врéми* [ПС(Град)]; и: **лʼáтин*** ~ *прáвими падáс за да сʼăјми лʼáтпа сʼăдба* [MS,s,71].

Лéтин Свúти Атáнáс 'име на празник' ~ *Лăзăрца–j тýмба, рúт. Тáа тýмба бúше мýѓи Гавăлʼáпци, Дрăгумúрци и Крéцăво, а Крéцăвска бúше. Тáм úмше дă–кáжме трú куту мигдăпúшта. Гавăлʼáпци сă–збúраа бăшкá óро, а пă драгумирчáпе бăшкá, крицувáпе бăшкá. Тáм сă збúраа стрéдиʼо дéп Вилúгдип... Тáм сă–бérше, па Лéтип Свúти Атапáс папаѓúр* [ПК,2(295)].

летлемé indecl. 'вид псовка' ~ *ги фăрлʼат грипдúтʼа удгóрʼа, глʼéдат – пак кýпдури úдат! и цáрʼу хаздúса, ги фăрлʼа пʼéс грʼéпди па бупúшʼтиту, па летлемé* [MS,t,45].

летне pf в. **летнува** 1. [V,PM,25]; *царјув сип просрја рăка да га фати, га фати за пашката, и остапа опашката па пегу, лʼаставичка летпа по пебету* [V,PM,72]; ~ *тогас дăрветата паведоха вăрховету па коренште, исăхпували, камиште пукнаха и тојпака пак пиле са чипи и летпа от таму* [V,PM,92]; 2. fig.'кога нешто во голема брзина ќе се изгуби од

видот' ~ *"Шо́ бъ́ркте?", ни–пи́тът. "Де́тто–j бо́лио, са́кме дъ–зъпа́л'ме све́шта". Ама а́с зима́х, о–сликах куве́то. Виде́ а́јн мла́т по́п, ка́ ни–пудгуни́, ут–тъ́м ка́ му–литни́ме, испа́дни́ме ни–Еле́шевс'ко пъ́т* [ПК,2 (307)] – има село **Еле́шево**.

ле́тнина f 'житни култури што се сеат на пролет' ~ *а збра́ме ле́тнипта* [ПК,2(68)].

ле́тница f, zool. 'назив на вид риба во Дојранското Езеро; широка е, кафена, има јаки **стъ́ргу́нки** (= лушпи) [ПД,128]; "слична е на платицата, но поширока, посплеснатата и со потемна боја. Тежи до половина ока. Ја ловат преку зимата. Икрите ги фрла во месец март. Се извезува на странски пазари" [КД,59].

летну́ва* impf 1. (в. **л'ата**) ~ *и мо́ј гл'е́да, ни́ема пуидйи наокул, л'у л'етну́ват ни'е́ иримби́ци и му вили́ на иримби́цит'а* [MS,t,l 8]; и: **л'ътну́ве** ~ *то́·j си́вичко, мъ́ле́чко пи́ле, бе́ли дъ́мки и́ма пиз не́го. Уф–по́л'то пе́е: пъ́т–пъ́л'ак, пъ́т–пъ́л'ак. Гу–и́ма уф–ни́вите, ни́ско ле́те и ко́га л'ътну́ве бръ́мче* [ПД,126]; 2. ' изр.: **литну́ве дъ–бе́ге** (кога некој забележува опасност и набрзина настојува да се отстрани) ~ *"Ее–е́, куту–те́п јуна́ци зът–вра́тта ви́съ́т", ре́кли мъ́гъ́рто и ко́чо. Ко́га пугле́дпува, въ́лко зе́е, ка́ му–литну́ве дъ–бе́ге ме́чкъ́та, дри́м фъ́ти́ла* [ПК,2(276)].

ле́ту (и: **л'а́ту**) n 1.'годишен период што доаѓа по пролетта (кога сонцето е најблиску до земјата)' [ПВ(Кр)]; ~ *на л'а́туту* 'лете' [MS,s,60]; ~ *а пъ́ мо́о де́до пъ́ би́ше вујпи́к, ту́рски вујпи́к би́ъ́ гу–зимали. Дујде́ ле́тто. Ни́а удде́ме дъ–ръ́бо́тиме, тугáј ме́–j ро́дии ба́ч–ти* (му се обраќа на синот; **ба́че** значи постар брат) [ПК,2(251)]; 2. 'година' – архаизам ~ *тузи́ л'а́ту* 'оваа година' [MS,s,60]; почесто во изрази, пожелување и сл. ~ *тојпака как виде, ча цариут му зборува, заедпоч излезе от бъ́чкиата и му са поклони па цариут, и тогас му вели: "Дај ти Бог добро и млогу лета, царју!"* [V,PM,64]; на **Бадни вечер** болестите, или други негативни состојби во семејството, (според народното верување) се обидуваат да ги заплашат со зборување дека "ќе ги заколат": *воја чувек, или воја дете пе уздравејве, туку да гу закол'ум, па да са куртулисум уд пего*, на таквата изјава од домаќинот ќе му се обрати некој член од семејството: – *Сакăи, пим гу закол'уви! На, утре е Ново Лето, Госпуд ки му даде пово здраве, ки уздравеје* [ТГ,84]; сп. **секуја литинка** 'овца што се јагне секоја година' [ТГ,374]; 3. изр.: **на лето мирисе** (= кога се чувствуваат првите знаци на пролетта) – на празникот **Св. Трипун Рижач**, луѓето отпочнуваат со полските работи, одат во лозјата и ги режат лозниците (оттаму називот **рижач**); ~ **Св. Трипун сече, ама на лето мирисе** (= студено е, но не многу) [ТГ,28].

Лефка top. 'повеќе ридови' Зилјаховско, се мисли дека називот е добиен според бојата на почвата, позајмица од грчки λευκὸς 'бел'; во Серско: **Лефката** 'земја што се истура, урвалиште' [ЈИ(СД),151)].

лефтеро́са* pf 'ослободи' ~ *са разбръ́каха мухараб'а́пта; Карáда, Ш'е́рвија, Булгари́ја и Елáда ста́паха и ч'итерт'а́х идпо демéк ш'и́махи и пи гу лефтеро́саха м'а́стуту* [MS,t,1].

ле́ха impf 'сака нешто' (многу) ~ *ми ле́ха душ'а́та за плаќе́пда –ми сă идé кра́ш'пик* (= сакам да јадам баница) [MS,s,60].

лешичин* adj 'нешто што се однесува на **лешица**' ~ *утрипа́та то́јпака зе́ма тази́ата а́ф едпо́ врја́чиште пе́три, отиде па́ леши́чипа ду́пка,*

га ви́ка: лешѝцо–кумѝцо, ѝзл'ази! [V, РМ,139].

Лешково Дере top. 'дол со ниви' (од **леска** + турц. dere), Валовишко, од истото име се и топонимите **Лешката, Лештен** [ЈИ(СД),151)].

лешта f, bot. Lens esculenta 'градинарска култура од родот на пеперудоцветните, служи како вариво, леќа' [ПС (Град)]; ~ *жѝто се́ат, ичуме́ѝ, ра́ѝш, увѐс, уро́ф, ле́шта, (у)са́тка – за чипѝта – жѝто* [ИГ,118]; во јужната регија од Солунско **ле́ш'та** [MS,s, 60].

ли part (прашална) ~ *виде́ ли?* [ПС (Град)]; во односнава регија честите се случаите кога, по образец на балканските јазици се испушта оваа партикула, пр. од Кукушко: *му–фа́рли ѝа кукѝшките?* (= дали им даде, фрли храна на кокошките?).

либад'е́ n 'елск поставен со кожа' ~ *либад'е́ са́с ко́ж'а* [MS,s,60]; во Кукушко: **либиде́** 'женско кратко палто, се дава како подарок на невестата од свекорот и свекрвата во понеделник по свадбата' [ПК,2(68)].

либани́ца f, bot. Citrullus vulgaris 'градинарска култура од родот на тиквите, има голем сочен плод со дебела кора, лубсница' ~ *му вили́: "ти да по́ш' ѝа иди́ѝ распа́ѝт' да с'а́ш' бустанла́к и то́ за прумѝпа, за ѓу запи́раш' да му да́ваш' пу ѝна либа́ни́ца"* [MS,t,43]; и **либини́ца** [ПС (Град)]; односно **лубѝца** ~ *то́ шо́ј са́рѝто, шо́ ко́ искари́ш то́ј ѓубе́к. Закла́х адна́ лубѝца, а ѓубе́ко гу–ја́дум... Ѓубе́к то́ј са́рда́та, шо́ј ѝа́–стре́ди* [ПК,2(239)]; ~ *но́го плудли́во ме́сто. За–та́м, за–на́што ми–ка́жу́више е́дна Мерме́ѝа... ви́ке: "Адни лубѝѝци то́лкуви та́м"* [ПК,2(326)].

Лива́да́во top. 'име на населено место во југоисточниот егејски дел' (на североисток од Солун) ~ *уд–Го́ра́ѝ Тудара́ќ ка́ му та́ргну́ва́т, изле́ва́т ѝа́–Лива́да́во. Уд–Лива́да́во изле́ва́т ѝа́–Стру́ма, ѝа́–мо́стут* [ПК,2(309)].

лива́да f 'влажен простор обраснат со трева' [ПВ(Кр)]; ~ *отидоха ва́ик от селоту да гу достретат на ца-рју́т; и кату излезоха ва́ик при ливадите, там фа́рли онова кепету и са чипи еди́ѝ гол'ам чада́р* [V,РМ, 36]; ~ *та да киписа́ш сипку, да идиш праве л'у под гората има ши-роки ливади* [V,РМ,43]; ~ *Бужано, моме, Бужано,[Бог да јубије татко ти![што си прудаде чифлику́т,[двеста погуна ливади* [ТГ,92]; ~ *јотад иде сејмеиче,[Велико мори, Велико мори![право тегле в ливади,[еј ѓузел мори* [ТГ,345]; во Кукушко е во употреба турц. **чаир.**

лива́нта f 'парфем' ~ *ја пи́та: "ш'то има́ш'и у сидју́ку, са ту́ра, гл'е́дам ка́пи?" т'а му вили́: "има́х ѝна́ лива́ѝта, мо́ж'и да са ту́рѝа"* [MS, t,12]; во Кукушко: **лива́нто** [ПК, 2(68)], исто и во Гевгелиско: – кога се разменува **гулем нишан, т.е. на свршувачката, девојката ја даруваат со мамудија, алтан** и **рубија**. Некои носат уште и: **пандофли, каврак, куприна шамија сус грана, чурапе, будро, ливанто** и др. [ТГ,154] – во текстот среќаваме уште еден случај кога пред именката како атрибут наместо придавска форма среќавене именка (според турски образец): **куприна шамија** м. 'куприпена'.

Ливена 'ж. л. име забележано во Гевгелиско' [ТГ,115].

ливича́р m 'човек што се служи со левата рака' [ПВ(Кр)]; ~ *сто́ња, у́ста́вја, ма́ѝи–гу, ту́кашто ѝе зна́м. Ливича́р – а́к ра́бо́те ус–ле́ва́та ра́ка* [ПК,2(240)].

ли́ѝа f 'тенката лушпа што се наоѓа под тврдата кора од гранката на

некои дрва, градинарите ја користат за врзување (стегање) пр. кога калемат' [ПС(Град)]; ~ *тăкá гă–ви́куме та: бе́лта, пут–ко́рта шó–j* [ПД, 124]; во употреба е и **лико**.

лига́виц m, zool. Helix i Limax 'вид полжав (без куќичка)' [ПВ(Кр)].

ли́гда f 'свинска маст (стопена)' [MS,s,60]; [ПС(Град)].

лигла f 'жена што се држи несериозно, што има непристојно однесување' [MS,s,60].

лигнан adj 'нешто ставено каде што му е местото, прилагодено' – кога самарот е нов, не е стабилен, **не е лигнан, та многу лесно може да праврате, или да стране** (да се настрани или претури) [ПС,(Град)].

лигувижла́ци pl 'несериозно однесување, лигавење' ~ *ка́ ќи–фáте ус–тúа нéјните лигувижлáци, дă ни–мóјш да:–глéдиш* [ПК,2(68)].

лигувшти́ни pl (в. **лигувижла́ци**) [ПК, 2(68)].

ли́гăф adj 'тој што не е сериозен, што си дозволува многу, без достоинство' [ПС(Град)].

лиге́н m 1.'сад во вид на мало ко́ритце, има кружна форма'; и **ле́н**' [MS,s,60]; сп. од Дој: ~ *зă–мéсăше лéп и дăржă–ше тýк дă–кúсше, кýту лиéл* [ПД,120]; 2. верување: **ноќта вода уд лијенут не са плиске вонка, оти ќи та бол'ат очте** [ТГ,247].

лижни* pf в. **лизнува** ~ *и тојпака просрја рăката му па пих, и му пл'упаха и му рекоха да лижни пл'упката. И тојпака пл'упката га лижна* [V,PM,81].

лижа́не n 1.'поставување во хоризонтална положба, лежење'; 2. 'ноќевање, спиење' ~ ут-*ка́ бигáме тáа вéчăр, уддéме уф–Ку́куш лижáме. Имăхме тáм адна́ ку́ма, тáм, уф–ни́х лижáме. Тáа вéчăр ка́ прăлижáме сéтна́ нéма лижáше, сéтше, сéтше, бéги, бéги* [ПК,2(283)]; 3. – откако ќе се **испил'ат** ларвите на свилената буба 5 дена ги хранат со ситно исецкани лисја од црница, петтиот ден престануваат да им даваат храна бидејќи ларвите (гасенииците) почнуваат да **лежат**, т.е. **да спијат.** Тоа се вика **прво лижање;** има и **друго лижање** и **малечко лижање – тоа е всушност: прв, втор и трет период од развојот на свилената буба [ТГ,411].**

лизе́т * m – 'пријатно телесно чувство (пр. од храна, или од нешто друго)' ~ *јáj–си пулéчка дă–мо:–усéтиш лизéто нă–рăчóко... Бис сóл јáдшто нéма лизéт* [ПК,2,68].

ли́зга f 'тенка кора на дрво' (в. **лига**) [ПК,2(68)].

лизга́р m 'направа за обработка на земјата, вид лопата, служи за копање, а не за фрлање на земја' [ПД,121]; [MS,t,42].

лизитли́цки adv 'нешто со вкус, односно направено со мерак' ~ *игрáа лизитли́цки* (пр. оро) [ПК,2,68].

ли́знува* impf 'поминува со устата и јазикот по површината на извесен предмет' ~ *"јáс јáм, јá ут тáс јáблăка пуји́ лúсту си лúзиувам и тузи́–ми јáдиш'éту!"* [MS,t,59].

лија́вица f 'болест на желудникот или (и) цревата, со чести испразнувања, пролив' [ПК,2(68)] – сп. гл. **ле́е** (со редукција); ~ *лија́вица и́ма, лија́вица гу–фатúл, пу–вóпка óде пóго. Е, и вăрвéш ви́киме. Лија́вица и вăрвéш* [ПК,2(240)].

Ли́ка 'ж. л. име, често се среќава во Кукушко' ~ *дóд Ли́ка, тáа сéстрă–ми, шó–j у–Бугáрја, сја: дýр уф–Тăлбýхиш, уф–ишдéмо г–удишсé:, би́ше пóго ýбува* [ПК,2(324)]; ~ *уф–Ку́куш сă–пóвиче кулишáне, и ут Струмица и́ма. Нă–Штéрјо и́ма, нă–Мали́ню и́ма, нă–Кăл'ишкăвци и́ма, нă–Ли́ка Тóмчăва и́ма тéтиш* [ПК,

2(310)].

ли́ка f 'убав изглед, лик' ~ *јăбу́лките не́мăт вáа гуди́па ли́ка, а́ма но́го сă–бла́ги, сă–то́пăт уф–у́стта* [ПК, 2(68)].

лика́јна f 'порцелански сад, во него се става јадење' [ПК,2,68]; во Солунско **лика́н'а** 'голем земјен сад, во него се пече јадење'[ПС(Град)].

лика́ниц m, bot. 'вид јужно растение, анасон' (Pimpinella anisum) [MS,s,61].

Ликлинови 'фамилијарно име на дојранчани што емигрирале во Бугарија (Варна)' [КД,94].

лико n 'изглед, лик' ~ *Ра́да и́ма три́ дивójки – де, де ги́ди де[ја и три́те е́дно ли́ко, е́дно ру́хо но́сат... [по́–ма́лата по́–у́бава* [ИГ,108]; ~ *малој моме јубава,[дур јубава, сеплива! –[сата каза прешитах,[твоје лико не најдех,[дур јутидох в Цариград* [ТГ,52]; в. **лика**.

лико n 'млада кора од гранка од дрво, со **ликото** се врзува калем што се става во дрво за да се **присади** (калеми)' [ПК,2(68)]; – кога почнува да се **ткаје ругузина**, од снопот со **рогус**, прво ќе се одделат на 'една страна широките лисја, а срцевината, или како што ја викаат во Гевгелиско **лико на друга** (страна). Потоа **ликото се цепе** на тенки делови коишто **се сукаат**, и се прават **врвци**, што ќе бидат основа при ткаењето на рогозината; за да тече работата полесно и подобро, **врвците се топат во вода** [ТГ,352]; в. **лига**.

Ликсандриев 'фам. име запишано во Солунско' ~ **Вангел Ликсандриев** [ПЗ(С),118].

ликувúт adj 'нешто што има лековита моќ (пр. билка, вода)' [ПС(Град)].

ли́лик m, zool. 'лилјак' ~ *лилико–ј по́кно пиле, оп–ej гол, ного штипе. Гу фајкăт зă–лек, зă–пекаа бол'ка* [ПК,2(68)]; во Воденско: **лил'јак** (покрај: **нојќно пиле**) (Кронцелево), во Дојранско, с. Николич запишавме (со исто значење): **ќо́рпили́ч**.

ли́л'ак m, bot. Sambucus nigra 'растение **боз**' (лековит, не е "турски – градинарски"); сп. **ба́нц, л'у́лак** [MS,s,61].

Лил'ја́на 'ж. л. име' ~ *тăргна́ме ма́мо, уди́хме, шита́хме[пу–пăти ма́мо сритна́хме[се́стра–ми, ма́мо Лил'ја́на[уф–нас нă–го́сте и́дише* [ПК,2(314)]; ~ *карај ме , мамо, јучај ме,[как да ја земам Лил'ана,[Лил'ана једна на мајка,[Лил'ана алтăн дивојка!* [ТГ,211].

Лима́н Ба́ра top. 'место со вода, бара' (уште еден случај на употреба – лепење именка + именка, според турски образец (место: 'Лиманова Бара') [ЈИ(СД),152)].

лимбе́т m, zool. Cygnus olor 'бела, крупна водена птица, има долг врат – лебед [ПК,2(68]; исто така и во Солунско (**лимбе́т**) [ПС(Град)].

Лимбија 'ж. л. име запишано во Зарово) [ПЗ(С),108].

Лимо́на 'ж. л. име запишано во Гевгелиско) [ИГ,126].

лимпи́да f 'тенок, плоснат камен, со него децата играат'; сп. уште: *лéбо вáадин ми стăна́ лимпи́да, се́–ј пугриши́л, не́–ј кисна́л а́рно* [ПК,2(68)].

лимпири́да и **липири́да** f **1.** ~ *то:–ј те́нко ка́мăнче, куту де́ца ги–фăрл'у́ва:ме* [ПД,129] **2** fig. 'слаба, но жилава жена' [ПК,2 (68)]; в. **лимпи́да**.

лимузи́на* f 'превозно средство, автомобил' ~ *д–о́диш нă–ца́ро, дă–му–ка́јш о́ти твójто де́те–ј здра́во, дă–дуне́сăт кустýм и пăјто́н – ф–то: вре́ме не́мише арăпла́не, ја, тăквó лимузи́ни*

[ПД,148].

лимунли́а adj 'што има боја на лимон - жолтозелена' ~ *то́о кӑпо́то и́ч не́ мӑ–аре́се, о́т нӑ–жӑ́лто бе́ге, но́го лимунли́а–j* [ПК,2, 68].

Лина 'ж. л. име забележано во Гевгелиско'; се употребува паралелно со **Линка**, а изведени се од **Магдалина** [ТГ,114].

линаре n, zool. 'мала риба, ја има во Дојранското Езеро, тежи до 100 грама и е со синозелена боја. Ретко ја ловат зашто месото ѝ мириса на тиња' [КД,59].

лина́рки pl **1.** 'девојки што помагаат на свадба, свадбарки' [ИГ,126]; **2.** – на денот на свршувачката, откако ќе сменат нишан, попладнето кај **армасницата** (свршеницата) доаѓаат жени, ги викаат **линарки**, и ја даруваат, армасницата при секое дарување **бакнуве рӑ́ка**, и тоа најпрво ќе ја принесе на усните, потоа ќе го допре челото, и потоа ја враќа на усните. Откако ќе ги почести таа ги дарува: на постарите жени им дава **бечки памиј**, а на младите и на девојките **купринйни кавраци** [ТГ,154]; ~ *пишйл ќи до̆ӑт липа́рки, двайјӑсат же́ии (армаса́рки) пу мӑле́чкут пиша́и. Де́сит ду́ши армаса́ре; све́курут, де́вирут, ќи до̆иӗсӑт алтӑ́ие, пӑпу́ци, купри́ии каврӑ́к* [ИГ,116].

лингу́р m 'вид посатка, чинија' [MS,s, 61]; – за празникот **Мӑртии** (**Задушници**) рано наутро домаќинката *ќи истребе* пченица и тоа така *да устаие само едио зӑ́рио* (= да остане многу чиста), откако ќе се свари се става во **лингер** (= плиток бакарен сад), и потоа се носи и *раздаве се* покрај црквенската порта, односно на гробишта [ТГ,30].

лине (сӑ) impf 'кога животното ги менува влакната' ~ *ма́чкӑта сӑ–ли́ие* [ПК,2,68].

Линијата top. 'име на место, ниви покрај железничка пруга во Валовишко' (ново име) [ЈИ(СД),151)].

ли́ниш m, zool. 'име на риба во Дојранското Езеро; тенка, долга, има зеленикава боја, доаѓа до 1 кгр.'

ливли́ф adj 'тој што не сака да работи, но исто така ако е тешко подвижен, инертен и сл.' ~ *но́го ие́–j липли́ва сиа́та, да́j и́ са́мо дӑ–сӑ–то́кме* [ПК,2,68]; во Дојранско се употребува паралелно со турц. **ајґас** [ПД, 116].

линти́р m 'дрвена лопата за црпење, земање жито по вршењето' [ЛС(К), 95].

ли́па f, bot. Tilia 'листопадно дрво, има цветови од кои се приготвува чај' [MS,s,61]; во Воденско освен со основното значење запишавме и **липа** 'тенка лушта од млада гранка, служи за врзување' [ПВ(Кр)]; сп. **лига**.

липе́* impf 'става, залепува' ~ *за субира́т лаји́а ут кра́ват'а, за ха кладя́т у каза́и'...и за лип'а́т враши́луту* [MS,t,66].

липи́да f 'остриот дел (сечилото) од ножот' [MS,s,61].

липо́и adv 'веќе, уште' ~ *му удри́ у иуз'ӑ́т'а пу–иа дв'ӑ́ бра́два ... липо́и гу уста́иа та́му* [MS,t,77]; 'прво' ~ *липо́и пиш'то́фу гу иапӑли'у́ваха бару́т и курш'у́м, да с'е́ти'а гу пл'у́сиуваха* [MS,t,39].

ли́пса* pf 1. 'заврши' ~ *л'а́бу ми ли́пса* (= ми заврши лебот, немам леб) [MS,s,61]; **2.** 'недостасува' ~ *га гле́да ла́мјата, ча́ ли́пса еди́и да́л со́с де́сет јӑбӑлка, са́каши да пу́киш и гу покӑли́а* [V,PM,113]; **3.** 'отстрани' ~ *царицата как гу видела, са угиосила и му вели иа царју: "дека гу иајде то човек и ми гу си доиел тука аф кӑ́штата? Скору да ми гу липсаш от*

тука, ча ми е гпус от пегу!" [V,PM, 58].

липсу́ва* impf 'недостига' ~ *и ве́ли па жепа́ му: "мари же́пу, ја́зика што са чу́дим – пе ми пота́паа питу кора́бите, пи́ту па́ри ми липсу́ват, по сно́шти... ло́шо со́п засопи́х"* [V,PM,30].

липута́ктин* m 'војник што побегнал од својата единица, дезертер' ~ *тук у с'е́луту има́ш'и ма́пгуруфо́ри, ш'ту ш'е́таха, бра́каха липута́кти* [MS,t, 2].

ли́ра 1. f 'златна монета' ~ *му р'е́ч'и: "за ти да́м идпа́ ли́ра, то́с по́п да гу ве́змиш' па грабо́т, да гу запис'е́ш' "* [MS,t,70]; ~ *де́ва̀т гудии трёба̀ да–ра̀бо́те да ги–сти́гпе ти́а̀ де́ва̀т ли́ри* [ПД,113]; ~ *ви́кпува идии за̀би́тии ут пала́т'ут и му вилу́: "па́–ти пе́т' ли́ра"... ~ за му дад'е́ш' па д'а̀т'а̀пту за идпо́ кафе́ идпа́ ли́ра* [MS,t,82]; ~ *и та́тку–му мираклија са̀ па́јди, му папу́ли'ува идии дисајќ ли́ри, му да́ва па д'а̀т'а̀ту, му вилу́: "по́т', ш'е́таj са̀!"* [MS,t,20]; 2. изр. **адна́ ли́ра, адии́ ла́ф** 'се кажува кога некој малку зборува' ~ *па–Кустаќто адпа́ ли́ра, адии ла́ф мо́–ј. Гу–ма̀рзе да̀–гувóре* [ПК,2,151].

ли́рину adj 'нешто направено од злато, од лири' ~ *"м'е́ја̀ ма́јка м'а̀ и́ма пауч'е́пу са̀с ли́рипу јорга́и да м'а̀ пукри́ва"* [MS,t,50].

лиса f 'скратена форма од **лисица**, најчесто во синтагма со **кума**' ~ *са̀–ва̀рпа́ла лиси́ќта и ва̀лко ки–ј–ре́че: "А мури́ ку́ма ли́со, удде́ка и́миш то́лко ри́би!"* [ВД(П),286].

Лисава 'ж. л. име забележано во Гевгелиско; се употребува и скратената форма **Сава**' [ТГ,114].

Лисец top. 'име на рид во Драмско', според Ј. Иванов од прид. **лис** (= гол, без шума) + суф. **-ец** [ЈИ(СД), 151)]; сп. стсл. **въз-лисъ**, рус. лысый, пол. łysy, чеш. lysý; се среќава уште (како име на место) во Тетовско, на Плачковица.

Лиси́чев Чука́р top. 'рид, чукар во Драмско' (сп. лисица) [ЈИ(СД),151)].

лиси́че n, zool. dem.од **лиси́ца** ~ *сра̀тпа́л а ва̀лко па̀–па̀т ка́ о–пóсе. "Удде́к ку́мо ле́со то́: ја́гпе?" "Ми а, п–а́јп му–дде́х адпо́ лиси́че, ве́л'ум: уфча́р да́j адпо́ ја́гпе"* [ПК,2(228)]; ~ *и тугáj извика́л: "Ва̀лче, ме́че, лиси́че", па́: "ва̀лче, ме́че, лиси́че". Лиси́ќта ричела: " па́шјо: са̀јбу́: и́ма пе́ко: гуле́ма бил'а́"* [ПК,2(228)].

лиси́чин* adj 'нешто што се однесува, односно што е добиено од лисица' ~ *пе́ о–за̀кла́л, гу–дра́л жи́во, гу–пу́штат. Му́јте ка́–м са̀–збра́ли пу–пе́о: бра̀м, бра̀м. Де́к ќ–о́де? – ф–лисичи́пта ду́пка. Ф–адпа́ лиси́чипа ду́пка са̀–па̀бу́те* [ПК,2(233)].

лисичини pl 'кожа од лисица, или од др. животно што се пришива на облеката, на јаката' – за свадбата од младоженецот на невестата и носат повеќе дарови: **џубе свитино** 'горна облека од чоја, *пуставено сус* **лисичини**', **папуци** *пајпи шиќер*, **чурапе, каврак за клајнајне, какма** 'украсен тел', **каврак за пукривајне** 'тенка материја со која невестата си го покрива лицето, во минатото со црвена боја, а подоцна со бела', **нивистинска китка** 'венче' [ТГ,174].

лиси́чуви ду́пки pl 'живеалиште на лисици'; има и пошироко значење: 'место со карпи, непристапно' [ПС (Град] .

ли́ска f, zool. Fulica altra 'езерска птица, ја има во Дојранско, црна е, голема колку кокошка, има бел, прав клун и бела точка на челото, има мали нозе со остри нокти, се користи при ловењето риби' [ПД,127]; "на секој од предните три прста има

тесна опна што ѝ служи за пливање. Четвртиот прст ѝ е неразвиен. **Лиската** ретко лета. Кога се наоѓа во опасност, се нурка под вода и успева да побегне. Тоа е мошне лакома птица. Постојано е под вода и бара храна што ја јаде под вода. Ја ловат поради месото" [КД,56].

листанúца f, zool. Hirundo. М. Малецки погрешно упатува на именката **кук**, којашто во Долновардарско значи 'кукавица', а не 'ластовица' [MS,s, 61]; в. **листувичка**.

лúсту n, bot. **1.** 'орган на растение преку кој растението дише, лист' ~ *"јáс јáм, јá ут тáс јáблăка пујнó лúсту си лúзпувам и тузú–ми јáдиn'éту!"* [MS,t,59]; ~ *за прумиnáт питиájси дни с'éтn'ą нарáст'ува, пýш'та трú, ч'éтир листá* [MS,t,5]; ~ *тáа рéкичка ш–вúкаа Дирвéнто. Такá мáлчко сус–чáшка дă–мójш дă–нăлúјш. Адно лúсто бúше чéпче, дă тăкá си–пăлиăхме вójчка* [ПК,2 (247)]; и: **лис*** — работниците што го копат лозјето, кога ручат и благословуваат: ~ *"Госпуд да даде колко листе толко груздаци; куту облак да са туваре, да бериш и да не са дуберуве, да вариш да не са дуваруве* (*пикмес* и ракија)! *Госпуд да даде здраве и сус здраве да са јаде и пије!"* [ТГ,333]; ~ *пăк велú на крýшата: "кифúл са чúниш тúпака, крýшо, за парúте?" И крýшата от вéтеро си клáтјаши лúстите* [V,PM,125] – уште еден случај за проширената употреба на множинската наставка **-и кај едносложните именки** (**листите**), што го сметаме за позајмен образец; за ова поопширно в. во партијата од граматика; **2.** 'тенок слој тесто, кора' ~ *за в'éпат крăпгу и михáлката да зафáти да тóч'и и бáбата и лéлата за да прустúрат шнó лúсту* [MS,t,8]; ~ *лáмјата гу–тирáла пéјнто дéте дą–вúде дáли у–сé лúсте и–јáде úли саму јабýлките* [ВГ(Ѓ),273]; во примерот што следува со еднинската форма **лис** (**Лúс ќи-му-дрóбăт**) се покрива множинско значење: ~ *глéдăхме бýба. Лúс ќи–му–дрóбăт пă–бýбăта, сúтно кут–тит'ýп. Пóчпăт дă–пурáспăт, ќи–м–дáвиш лúста, грáпкички, лúста мăлéпки, лăстáре ут–цăрпúчки* [ПК,2(215)] – случај на употреба на перфективен презент: **пóчпăт дă-пурáспăт** ; **3.** 'металниот дел од пилата, со кој се сече, има запци'; **4.** 'парче хартија (со правилна форма) на кој се пишува, односно извадок од книга' [ПС (Град)]; **5.** изр.: **си убрнајте другјут лист** (= читајте на друго место) ~ *Лил'апа за рăка ја фашке,[и што си вепе ем гуворе: "Попуве, млади ѓакуве,[си убрнајте другјут лист,[куту за вишајне младепци.[Оти бех умрин – јужuвех,[пишман са чинин, не јотидех* [ТГ,214].

Во старословенскиот, и во источнословенските и во западнословенските јазици односната лексема се јавува во м. род.

листувичка f, zool. **1.** Hirundo (нема деминутивно значење)'мала преселна птица, има темно-кафена боја, опашката не и е компактна туку разделена во форма на вила' [ПС(Град)]; и: **л'астанички** ~ *царјув син просрја рăка да га фати, га фати за пашката, и остапа опашката на пегу, л'аставичка летна по пебету* [V,PM, 72] – случај на проширена употреба на предлогот **по** наместо 'на': **летна по небету**; – наутро штом ќе стане детето треба да касне макар едно залче: *"Да апнум за кук, ластавичка или штркал – да не ма прабијат!"* [ТГ,145]; исто: **лéштевичка** ~ *лéштевичке, бérберичке[збúри пéпа дă–ручáме[ójќам, пéјќам[пúле ми*

е загиɲáло[од–мóре дó–морé[до царóви двóрове [ПК,2(329)] – во контекстот од песната се јавува лексички архаизам: **ојќам** (сп. стсл. ХЪТѢТИ); народот верува дека е грсв да сс убие **ластовица, и бидејќи** никој **не ги закача тие прават гнезда во куќите: над прозорецот, под балконот и сл., постои изрека:** "*Куќа биз ластавички, куќа биз здраве*", односно се третира за прокāлнана (проклета) онаа куќа во која не влегуваат ластовици [ТГ,386]; **2.** 'детска играчка направена од дрво, личи на птица' [ПК(АЌ)].

листупад m 'единаесеттиот месец во годината, ноември' [ТГ,7]; (овој назив Тановиќ го забележил пред повеќе дестици години, ние при личните истражувања во Гевгелиско не го регистриравме; возможно е дека временската дистанца го направила своето).

литина дулама f 'горна облека, минтан од **лито** (матсрија што е ткаена со волнена основа и волнен јаток, но ткаено е со две **подношки, како платно**). Ова **дулама може да се закопча до гуша** [ТГ,418].

лито n – според Тановиќ 'вид дебело платно, шајак', од други говори нам ни е познат како: 'платно, ретко ткаено' – во минатото ергените (младичите) се облекувале во **купоран** од **димија** или **лито** (шајак), по краиштата украссн со гајтан во тричетири реда, **појас** долг десет до петнаесет аршина, на крајот со реси, **барнавези** со црна боја, украсени со цебови, **гајтан** и црвена **чоја**, зимно време со волнени чорапи ишарани со различни шари [ТГ,134]; в. **литина дулама**.

литургија f 'лепче колку една чинија, сс украсува со **паскурник**, се носи в црква. Од него се прави **нафора** што се дели на верниците' [ПК,2 (68)]; во Дојран: **литургѝ** [ПД,118].

литургисе pf в. **литургисуве 1.** – в недела, наутро рано, пред свадбениот церемонијал, пред да ја облечат невестата, свадбената облека ќе ја измерат колку е тешка (таков е **адетот**), **кавракут** (шамијата) со која ќе си врзе косата, ќе ја испратат в црква попот да ја **литургисе**. Исто така и младоженецот ќе испрати некоја работа попот да ја литургисе. Тоа го прават за да не можат некои **лоши очи да ги урочат** [ТГ,173].

литургѝсуве impf **1.**'попот пее над нешто, пр. над литургија'; **2.** fig. 'кога некој многу и непотребно зборува', сп. *шó литургѝсуве кумшѝкта* [ПК,2(68)].

литурјá f 'црквен термин, литургија' ~ *утѝди да вéзми литурјá ут диспóт'ут и диспóт'ут ја арéса* [MS,t,67]; сп. **литургѝја**.

лиýнка f 'жена што наскоро родила (до 40 дена)' [ПК,2(68)]; – при посета на новородено бебе, односно на **лиýнка**, гостинката, ако претходната ноќ *спијала сус мăж*, или ако има менструација треба да каже: **"Лиунка сум – лиунка си", во таков случај детето нема да се разболи – верување** [ТГ,108]; в. **лихýса**.

лиунче n 'мало, некрстено дете, новороденче' – кога ќе се роди дете се повикува некоја жена од соседството, што има мало дете, да дојде и да го задои новороденчето. Сега ова **лиунче и детето на сосетката стануваат пубратиме пу млеко** [ТГ,277].

лѝут m 'многу лош човек (или животно)', основното значење: 'свер, диво животно' е изгубено [ПК,2(68)].

лифóсану пáт'ą n 'сад (барде) со глазура' [MS,s;60].

лѝхче n, dem. од 'лист' [ПК(Гр)], [ПС (Град)]; в. **лишче**.

лихýса m 'родилка' ~ *лиж'áш'и лихýса = úма лихýсиɲску* [MS,s,60]; во Гевгелиско **лиуса**; сп. верување:

навечер откако ќе се стемни, во оние куќи во кои има **лиуса** не се внесува оган, ниту пак се дава, бидејќи во противно детето би плачело [ТГ,10].

ли́ци (pl.: **ли́цинта**), и: **лице** n **1**. 'предниот дел дел од главата на човек, лице' ~ *и така́ му дојдé на умó утрúнта́, когá стана зарáну от спанету, са умú ли́цету и седнá мнóгу зачýдни* [V,PM,30]; ~ *сúп-ти гу Ѓóрги армăсáхме,[з-édна мóма Мaкидóика,[нă-сиáга тéика висóка,[нă-ли́це бéла цăрвéна,[нă-глáси вúшна дăлéчна* [ПК,2(317))]; ~ *грлото ји било, мале,[куту остра сабја,[устата ји била, мале,[чаша Фикијова,[лицето ји било, мале, тиквишка пугача* [ТГ,52]; ~ *в рăци дăржe јогледáло седефлúа,[јогледýве мóма бéло ли́це, цăрни јóчи* [ИГ,107]; **2**. 'предниот дел (страна) од нешто' ~ *и нúй стигнáме и мурăрчáне сă-свалúли дă-ги-прăчéкăт... нă-зăкăр` нă-Бăлáсца. Нă-зăкăр` нă-áдна кáрпа, já кути та: сóба ká-j, сăшта тăквá áдна кáрпа, сáмо твá ли́це дă-гу-нéма, спрăма слăнце* [ПД,173]; **3**. 'убавата, горната страна од облека, односно од ткаенина' – **бубаќерната дулама** (памуклија облека) е наполнета со памук меѓу поставата и **лицето** [ТГ,418]; Тановиќ укажува дека и **ругузината има лице** и **опко** [ТГ,353]; **4**. 'боја на кожата на лицето'; сп. *óбрас* [MS,s,60](?) – односново значење го посочува Малецки, ние тое не го констатиравме во теренските истражувања, ниту во материјали од други автори; во Градобор (Солунско) паралелно со **лици** се употребува **сурáт** (не е рej.), сп. **прилигáт сурáт** = убаво лице; *да-ти-сérум нă-сурáтут* – вид пцовка (од истото село); **5**. изр. **бéло ли́це** (= личност што е почитувана од другите) ~ *сп`та мéп мă-чúсте, мă-пéре и дéк ќ-óм пéјнто ли́це д-éj бéло* [ПК,2(244))]; или: – наутро по првата брачна ноќ кај младите прва влегува свекрвата со уште неколку жени да го *разгледат пивистиштво* (= капки крв на кошулата од невестата). Доколку е така, **адет** е два-три пати од дворот некој да пукне со пушка и така да се соопшти на селото дека невестата *била сус рăз и намăз*, и дека го *убелила лицето* на свекорот, свекрвата, на татко ѝ и мајка ѝ, на младоженецот [ТГ,186].

ли́цба f 'убавина, красота' ~ *ричé Гóспот: Бéши идéп човéк зинги́нш; да бéши примиnéт па рýба пáрчи и царвéна, си радýваши кáта деп су ли́цба* [MV(K),274].

лицбути́ f в. **лицба** ~ *тúй зă-мérис ги-сáат, зă-лицбути́, пé-j зă-јáдане* [ПД,124] – од објаснувањето за еден вид диња, многу мала, шарена.

ли́чне impf 'одговара, прилега' ~ *тáткуто фăтúл дă-крăчке. "Кáк да: д`м мójта мóма пă-тăргóвăц, ко: ш:-сме сjурмáси, дýр пé ли́че"* [ПД, 152]; ~ *сóс ли́цето мóма, сóс ли́цето[збóр чшýве:["К'и те пúтам, ли́це[к'и те пúтам ем распúтам [– дáл' те ли́че, ли́це[за младúна, за младúна за невéста* [ИГ,107]; – селанецот летно време секогаш станува пред да се јави сонцето, ако сепак некој задоцни ќе го укорат: ~ *пе личе уф тоја време да се спиje* [ТГ,17]; ~ *се пу лозја јас си шетах,[бело грозде јас си чопках,[ими сега, лудо младо,[думакишка ти се чиних,[думакишка лудо младо,[пе личе – лична да биде!* [ТГ,350].

ли́чин adj **1**. 'симпатичен, со убави црти на лицето' [ПВ(Кр)]; ~ *кату чу така от женáта му, поверува, ча млогу верна е женáта му и како пе чини кабул чузди мăжи, макар и*

да са пај–харпи и пај–личпи [V,PM, 69]; ~ *едпо време едпи богат човек имаши три керки: пај–малката беши пај–хубава и па–личпа, и млогу била акăлијка* [V,PM,70] – честичката за суперлатив 'наj' овде е употребена во формата **на**, како што се среќава во соседните влашки говори, каде што пак е позајмена (а потоа и изменета) од македонскиот јазик, в. во **наj-**; ~ *авџиолиа заедпоч влезе аф мл'акуту, са кăпа и, кога излезе вăпка, колку беши јупак личип, по–јупак и по–личип са чипи* [V,PM, 47]; **2.** 'убав предмет' ~ *ка́ си–о́ре, дупа́л а̣дип ве́тăр, а излиткáл пе́пăлта, ко́а гле́де – а̣дпо̣ ка́мăпче уф о́г'пиут. Нă муже́л д'сă па̣гле́де па̣ пе́го – то́лко шо би́ло ли́чпо ка́мăпчто* [ИГ,110,126] – примерите под т. **2.** ретко се среќаваат.

лиш'и́ца f, zool. **1.** Canis vulpes 'диво животно, од родот на кучињата, има голема рунтава опашка' ~ *лиш'и́цата хо́ж'да пукра́j арасла́пут : "ш'о́ пáти ту́ка, ца́риму"*[MS,t,77]; ~ *и́мше адиа́ дру́га лиши́ца; има́ла пикме́с адпо га́рпе. А пă вắлко се́ко: сăба́јле иде́л пă–го́сте у–пе́ă* [ПК,2 (226)]; и: **лиси́ца** ~ *пу–се́лта завуде́л–си ко́јпо, во́де–си ко́јпо и пă–пăто гле́де адиа́ лиси́ца сă–пăпра̀ви́ла у́мрăпа* [ПК,2(225)]; ~ *о́дăт, ф–ајп епдек гле́ат адиа лиси́ца ста́ра, ус–адиа́ па́шка иску́бипа, са́мо сă–вắрте та́ма, са́мо сă–су́ке* [ПК,2(266)]; односно: **лесица** ~ *леси́цăта фăти́ла да–ри́е у–зе́мип, а во́лците си–ре́кле: "Гро́бови пи–ко́пăт"* [ВВ(К),315]; ~ *пуудиле ма́лце, а–пăјде́ле леси́цăта и та́а му–ве́ле: "Де́ка, по̣бра̣ти́ми, ќе–о́јте?"* ВВ(К),315]; ~ *ве́ли па леши́цата: "леши́цо, да пи са̣ди́ш пра́во, ја́зе ке ти дока́рам едиа́ ква́чка со́с де́сет пи́лца бакши́ш!"* [V,PM,139]; **2.** 'дрво на задниот дел на запрежна кола, како опашка' (со должина од 1 до 1,5 м.) [ПД,128].

ли́ш' m 'лишај' (кожна болест) ~ *ус ли́шиви* (= тој што има лиши) [MS,s,61]; и: **ли́ше** n 'егзема' [ПК,2, 68]; – кога на некое дете ќе му се појави **лише**, го лекуваат на следниот начин: ќе се изгори корен од растението **намилска бошка**, потоа пепелта ќе се измеша со пресно масло и ќе се намачка лишето. Оваа болест се лекува и со баење, со зборовите: *"Лише, пипипаше, чавутпи утиде па урајпе; семе му е пепал, уд лише пишто да пе устане!"* [ТГ,124].

лиша́н m ' m **1.**'трага од рана, белег' (со дисимилација од **нишан**); значењето може да биде пошироко, воопштено за 'трага' ~ *пиши́п апиа́ же́пта – пи́што, да̀де́ пă–ме́пе, сăка́х до́–га̀лтиум – пе́, и сăка́х до́–избл'у́вум пă–мужéх. Ја́ де́ка ми–устăиа́ лиша́п". Нă–ма̀јшто и́ма, пă–же́пте пе́ма* [ПК,2(238)] – станува збор за објаснување дадено од информаторот за поимот "адамово јаболко"; **2.** во состав: **мини́ме лиша́н** (зн.: имавме свршувачка) [ПК,2(68)]; сп. уште: ~ *пе́ би́ха Ту́рци душма́пи[ту́к би́ха мо́јте стро́јпици[гуле́м–ми лиша́п допсе́ха[те́пки ми да́ри зима́ха* [ПК,2(313)]; ~ *е, гу–пушти́ли чувéко стро́јпик уд–Дра̣гуми́рци уф Ка̀за́пуво. Сидéли, пи́ли, си–зимáл лиша́пут, стăпа́л да̀–ш–о́де* [ПК,2 (311)].

лишче* n, bot., dem. од 'лист' ~ *и́ма̣ жăлт цв'а́т сăс си́тпи мале́пки, лишчи́п'а̣. Ут–пе́ ча̀j са̣–сва̣ру́ва, по́гу е ликуви́та̣* (објаснување за називот **лајку́чка** = вртипоп, камилица) [ДС(Ч),208]; во Кукушко и Солунско: **ли́хче** [ПК(Гр)], [ПС(Град)].

ло́буда f, bot. Amtriplex 'градинарска

култура, има бледозелени, заострени лисја, се става во баница' [MS,s,61]; во Воденско **лубо́да** [ПВ(Кр)]; во Кукушко: **ло́бда** (со елизија) 'вид зелје' ~ *тре́ва, кӑ–ј мла́да гӑ–бе́рӑт зӑ–зе́ле* [ПК,2(68)].

лов (и: **лоф**) m **1.** 'активност поврзана со ловење, убивање на диви животни, птици' ~ *от мӑра врјаме сетии десетина јунаци сакаха да идат на лов. Половингӑзју рече: "и јазе ке да дојдам"* [V,PM,104]; ~ *дру́гајут д'е́п' зӑ по́јми на ло́ф ш'и́ч'ка у гура́та* [MS,t,75]; ~ *е, т` же́па мӑжо́–ј утива́л се́ нӑ–ло́ф. Утива́л нӑ–ло́ф, ка́тӑде́п ја́рбици пусува́л, гӑ́ски, шо́ ќи–утипа́л се́ пуси́л* [ПК,2(258)]; ~ *ми та́т–ти, рӑче́л, си́пко ка́к би́ше жи́ф и́мише е́дна пу́шка, о́дише пу–ло́ф, лувји́: би́ше* [ПД,154]; ~ *тја́пака му ве́ли: "та́мо ле́жи стра́шна ла́мја" На́ тре́тиј де́п оти́де ло́в да ло́ви, оти́де, фле́зе на ла́мните копа́ки... фати́ ла́мните ма́ици да ги ја́ди* [V,PM,144]; **2.** 'диво животно, односно дива птица, што е предмет на активноста ловење' ~ *тојпака тиа думи кога думаши, пак царјут пихпа са шеташи аф гората, лов ловиши сос пеколку други другари, и гу и чул* [V,PM,64]; – кога ловциите ловат во група правило е: пред кој ќе се *дигне лов* (зајак или било што), во прв момент само тој има право да нишани и пука; дури ако побегне од неговата зона, тогаш смее да пука неговиот сосед [ТГ,387]; ~ *вјапал јунак брза којпа,[да ќи јоде в честа гора,[в честа гора лов да лове,[лов да лове диви пилци* [ТГ,51]; во Гевгелиско е забележано: **митровски лов** или **касим авăв** (турски) – тој лов се организира на празникот **Митровден, кога излегуваат сите ловции од околните села** [ТГ,387]; **3.** изр. **са́м ло́ф ми-до́шăл нӑ–но́га** (= кога се случува некоја погодност) ~ *одăт уф–адпа вудпи́чка. И уф–та́а вудпи́чкӑта, та́м, ќи–прӑшу́ку́вӑт о́пи. Кулу стре́т ве́чăр и́де ме́чкӑта: "Ии–и, са́м ло́ф ми–до́шăл пӑ–пи́га"* [ПК,2(276)].

лова́ч m 'тој што убива, лови диви животни, ловец', односно 'тој што лови риби. рибар' ~ *да му ричé на Симопа Исус: Ни́м сӑ пла́ши; ут се́га на па́ка ки би́диш лова́ч на сфе́тут. И извади́ле каи́цити пу су́хуту* [MV(K),272] – случај на нерегуларна употреба на предлогот **пу** (по) со значење на 'на': **извади́ле каи́цити пу су́хуту** (м. 'на сухуту').

ло́ни impf **1.** 'фаќа (убива) диви животни, птици' [ПС(Град)]; ~ *тојпака тиа думи кога думаши, пак царјут пихпа са шеташи аф гората, лов ловиши сос пеколку други другари, и гу и чул* [V,PM,64]; ~ *тја́пака му ве́ли: "та́мо ле́жи стра́шна ла́мја" На́ тре́тиј де́п оти́де ло́в да ло́ви, оти́де, фле́зе на ла́мните копа́ки...*[V,PM,144]; ~ *еди, пај–малкиот отиде на гората сам да лови и, кату ловиши, најде една змиа страшна* [В,ПМ,80]; ~ *тојпака им вели на балтациите: "виа тука да седите, јаз ки ида малку да ловја"* [V,PM,42]; **2.** 'со мрежа, јадица и сл. фаќа риби' ~ *сӑс вӑндица ло́ви ри́бӑ* [ПЗ(С),67] – во случајот имаме траги од назализам: **вӑндица**; во Кукушко: **ло́ве*** ~ *а, ут–та́м излевӑт, пӑрстӑпо о–пе́ма. "Оди до́л, ви́ке де́тто, има ло́вӑт ри́би, риба́ре, фӑркат ри́би, бе́лки пе́каа ри́ба ќи–т–фӑрл'ӑт* [ПК,2(265)]; ~ *по́сле ут–та́м ќи–пуми́пиш, и́мше ме́сто Дишл'а́пува Кули́ба, ду–Арма́пски Го́л', та́м риб`рто де́ка ло́ваа, гри́п и́мше та́м и – Дишл'а́пува Кули́ба*

[ПК,2(265)]; ~ *ви́ке: "Уу–у, куми́це, шо́ ти́ ја тол̀ко ри́би? Де́ка ги–фаи́?" "Ее–е, ле́сно–ј ку́ме, но́го ле́сно сӑ–ло́ват. Ќ–о́диш на–ѓо́л'о, та́мка на–во́ота, зе́ми ќу́по, вӑрзи–го зӑ–те́бе, пу́шти го у–во́ота, сӑ–нӑпӑлне ри́би"* [ПК,2(303)] – случај на употреба на перфективен презент, наместо очекуваната конструкција со ќе: **сӑ–нӑпӑлне ри́би** (м. 'ќи-сӑ-нӑпӑлне'); за ова в. во граматичкиот дел; **3.** 'проследува, дебне' ~ *тојпака ловјаши, дека ки легпат: виде ги, зашто легпаха петри аф едпа кулиба, и от млогу пиепи ги фати тешок сол* [V,PM,94]; ~ *и кату ги зема царјут јабалките, млого ха аресал и рекла па л'удето: "карајти, моја л'уди, по реката да ловими, да пајдими коренот па тиа јабалки!"* [V,PM, 206]; во текстот што следува интерес претставува партицинната форма **ловештими** (= ловејќи) ~ *едйп човек ловештими са риби уф ѓол'ут, ковчегут са фатил па мрежети, го утворил: децата, ка плакале, пӑли бисер* [V,PM,268].

ло́гуф adj 'човек што има дефект во прстите на рацете' ~ *то́о шо́ пе́ мо́же дӑ–фа́ште;* со исто значење: *шку́л'аф* [ПК,2(68)].

ло́дус m 'топол, јужен ветар, зимно време го топи снегот' [ПК,2,68]; ~ *сӑ–ви́ке до́ли'о: ве́тӑр шо́ ду́: уд–мо́рто: дуиа́ ло́дусо, сӑ–сл'ӑја́ сие́го* [ПД,129] – од грчкиот јазик, преку тур. lodoz.

ло́жке* impf 'става нешто едно врз друго, обично во тенок слој, реди' ~ *а–нӑложи́х бӑница*; ~ *у́дрипто де́к те́–ј, нӑло́ж–сј–о чу́кип круми́т* [ПК,2(68)]; – младата невеста, пред да ја напушти татковата куќа, со помош на мајка си, останува да ја **дипле рубата** (алиштата) **и да а ложе уф куфчези [ТТ,167]**.

ло́за* f, bot. Vitis vinifera **1.**'овошје што раѓа грозје' [ПВ(Кр)]; ~ *сритпа́ме ма́мо дӑрво буко́во[ду–дӑрво ма́мо зиле́па ло́за[зиле́па ло́за пикпа́ла[и бе́ло гро́зде дӑде́ла* [ПК,2(315)]; ~ *кога́ узрелја́ха ло́зите, дофа́диши едиа́ самови́ла, јӑj–одбера́иото гро́зди тја́пака гу ја́диши* [V,PM,133]; ~ *л'у́то–сӑ ма́мо пӑл'утих[извади́х по́ш уд–пужпи́ца[удрежа́х ло́за уд–ко́рии* [ПК,2(315)]; **2.** 'гранка од лоза' ~ *з'е́вами ло́зит'а и т'е́ сӑ удбира́ии пуји́а, пуји́а, с'е́ ра́вии ло́зи* [MS,t,3].

ло́зе n'обработена површина на која има посадено лозници' [ПС(Град)]; ~ *ло́јста крӑj се́лто бе́ӑ, сӑ–ви́каа; Зӑтка́мии – пе́ко: зӑт–ка́мии ме́сто, се́ лузи́па би́ӑ, ме́стто тӑка́ сӑ–ви́кше* [ПК,2(215-216)]; во Кукушко запишавме тор. **Ло́јшта** (< 'Лозишта' – мн. ф.) ~ *Ло́јшта та́м би́а, ло́јшта* [ПК,2(349)]; ~ *прӑпе́чуве–се ду–едйо ло́зе, пӑ–тва́ ло́зе бил пӑ–по́по. По́по ќ–о́де дӑ–ко́пе ло́јсто, гле́де адйп вӑлк дре́ме, тӑка́ а́ји дике́л' пу–гла́вӑта, г–уте́пе* [ПК,2(225)]; и: **лозјата** ~ *тогас и те́пака ве́л'ат па пе́ја: "о́х, до́дии, пи́а ти докара́хми мӑра гро́зди от ло́зјата да ја́диш"* [V,PM, 133]. сп. **Ниризи́нта** top. ~ *пут–се́лто уд–до́л, се́ лузипа би́а* [ПК,2(216)].

ло́ј m 'мрсното ткиво од овца, коза и сл.' [MS,s,61]; ~ *ут–сто́ка, уд–гуве́до, уд–о́фца* [ПД,119].

ло́јно adj 'што содржи маснотии, мрсно (месо)' [ПК,2(69)]; во Воденско **ло́јну ме́су** [ПВ(Кр)].

Ло́јчќут Буна́р top. 'име на место бунар во месноста **Лојшта** (< 'Лозишта') ~ *Рӑзлу́вук сӑ–ви́кше, у́јше во́да та́мка, па разлу́више тӑка́. Ло́јшта та́м би́а, ло́јшта. Е, и́мше*

та́м и **Ло́јчќут Буна́р** [ПК,2(349)].

ло́ка impf 'прави шум кога пие'; сп. **ла́ка** [MS,s,61]; кај Д. Иванов во студијата за гевгелискиот говор е дадена формата за 1 л.: **ло́кум** [ИГ,126].

Ло́квата top. 'извор покрај манастирот "Св. Иван", основно значење: бара' (Кула, Серско); од стсл. локъı, поточно од ген. форма локъвє. Иванов уште ги наведува следниве топонимиски образувања (од серско-драмската регија): **Ло́квите, Ло́квица, Ло́ква** [ЈИ(СД),151)].

ло́кут' m 'големиот зглоб на раката, лакот'; сп. **ла́кт'** [MS,s,61].

лола f, zool. 'езерска птица, преселница, зиме доаѓа на брегот на Дојранското Езеро, има шарена боја (бели, пепелави и црни перја), има "ка́си но́зи", средно долга но дебела шија, клунот ѝ е извиткан, тешка колку поголема кокошка (2 кгр.)' [ПД,127]; – "нозете им се на крајот на телото, та тешко одат по суво и повеќе се влечат. Нуркаат и под водата можат да се движат во широк круг" [КД,58].

Лол'ов 'фам. име запишано во Зарово) ~ **Илија Лол'ов** [ПЗ(С),108].

ло́мна́ни adv 'не минатата, туку предминатата година' [ПС(Град)].

лон m 'стебленце од лубеница, диња, односно тиква' ~ *(уд до́ждо) бустáпо ка́–ј пуштúл áдни ло́пуве, це́лта пúва–ј зăле́па* [ПК,2,69]; ~ *вúкуме пă тúй ут–ко́рăпто шо́–că уд–лубăпúца, пипóп, ут–тúква* (во Фур **лон** се употребува параѐлно со **лăсти́на**) [ПД,123].

Ло́нгата top. 'ниви во долина'; според Ј. Иванов во називот се зачувани траги од назализмот [ЈИ(СД),151].

Ло́пката top. 'ниви на рамно место, Драмско', според Ј. Иванов: од диј. **ло́пка** 'јама, дупка' [ЈИ(СД),153]; ќе укажеме и на др. аргументи: во малешевските говори ја запишавме лексемата **ло́пка** со значење 'топка', слично објаснување среќаваме и кај Младенов, пр. **лопка снег**, натаму упатува на рус. хлопок 'бале од исушена трева' [М,ЕР,279].

лопоница f 'лошо, студено време, кога врне снег и дожд истовремено – лапавица' ~ *пák от мăра чáс сéтни са посерá тójнака отгóри. Базирѓáпите фатúха да вél'ат: "о–хо–хо! ло́пова лоповúца по дjáдова брадúчка!"* [V,PM, 126]; сп. и: **лăпăни́ца** 'невреме во зимски период' [ПК,2, 69]; ~ *ка си дупа сечко едни ветар и дош, ка си зафати една лапавица, хéј мóре, хéј, чувек уд студено уф мишији дупки да са напике* [ТГ,13]; во Воденско **лăпăвúца** [ПВ(Кр)]

Ло́пува Бăшчá top. 'градини во околината на Дојран, во изобилство го има едногодишното растение **ло́пуф**' (в. таму).

ло́пуф m, bot., Verbascum thapsiforme 'диво растение, по лисјата има мов, има жолти цветови во вид на грозд' ~ *рáсте висóко пă–гóре, ká ки пурáсне стăблуто дáве куту бóцки. Гулéми лúста дáве уд–дóлу* (со него ги трујат рибите) [ПД,123]; од стсл. лопѣхъ, освен во соседните јазици, називот го среќаваме и во источнословенските (рус. лопух и лапух) и во западнословенските јазици (чеш. lopuch).

лопăн m, bot., Trachystemon orientale 'растение со големи лисја во форма на срце, успева покрај води' ~ *трева, има гулеми дибели листа ус–дăлги рăчки*; сп. ~ *тит'ýпо вáа гудúна шó дăдé адни лúста, цéли ло́пăне, тóлкуви тăкá* [ПК,2(69).

лос m 1. 'долго дрво заоблено, *ус–нéго că–дúге вудпúчко кáмип'* (лос – *зă дó: пудúгпăт кáмăпо*) [ПД,171]; ~ *тóă флизéл и кýп си–вăрзáл зă–пáшкăта, а тáа тăрчáла пá пă–вудпи-*

ча́ро дă–му–ка́же о́ти вắлко мо–j пуд–ча́рко. И то́й зе́л **ло́сто** *дă–гу–кắлве пă–вắлко, о́ти та́м би́л, пуд–ча́рго* [ПД,157]; **2.** 'дрво за чукање пченка'; **3.** 'весло со што се придвижува чунот'; сп. изр. **ко́рбут ути́шăл, ти ло́стут ќо-жа́лиш** (= треба да се внимава на поважните работи) [ПК(2)69].

ло́тка f 'направа за движење по вода, чун' ~ *кăра́ме ду–Димúр Исáр, пă–мо́сто, та́м не пуми́нувăт дуби́цте. Мо́с, таквó, пăпра́вин пă–ло́тки. Рăстýрин мо́сто гла́вин'о, пă–ло́тки пăпра́вин* [ПК(2)69].

лотри pl 'големи страници на кола, се користат кога се превезува сено, слама или снопје' [ПК,2(69)]; односниов назив го запишавме и во Солунско [ПС(Град)]; ги споменува и Тановиќ од Гевгелиско [ТГ,70].

ло́чка f **1.**'извалкан мал простор, пр. трага на облеката од мрснотија, петно' ~ *излучка́л си пăнтăло́нте, а–а ко́лкува ло́чка* [ПК,2(69)]; исто и во Гевгелиско [ИГ,126]; **2.** 'болест на кожата, како црвени петна'; болеста се вика: **лочки-лочки – се лекува со капење во вода во која има варено трева уд прве** (= вид трева која расте покрај река, во песок и силно мириса, освен за споменатово лекување се користи како средство против јавувањето на црви во житото) [ТГ,125].

ло̨чкил'а́ф adj 'кога нешто е многу извалкано, со многу петна' ~ *кăко́ф ме–j фуста́нло̨чкил'а́ф, зă–жи́ф стра́м* [ПК,2(69)].

ло́ш'* adj **1.** 'злобен, зол' ~ *aj–ф–една́ ве́чăр ги́ди три́ струjни́ци[áj пăрви струjни́к ве́ле ем говóре:[aj ме́сто а́рно, ги́ди зло́, свекắрва ло́ша* [ПК,2(226)]; ~ *му вели: "ох бра́тку, не са дале́ку... л'у ти са мо́л'а, вăрни си наса́т, ба́ри ти́нака да не па́тиш ни́шту, зашто́ о́ни са ло́ши чове́ци"* [V,PM,21]; **2.** 'подмолен' ~ *рибата гу зема на гắрбо, гу извади одаиат морету и му вели: "ти са мол'а да питаш и за мојта рана, со што да ја оздравја", оти рибата имала лоша рана на гắрбо и* [V,PM,99]; ~ *"ч'е́нду, ка́к ма́с мо́јта ра́бута да си то́лку диб'е́ла? на м'е́н'а ми сă гл'е́нда ло́ш'а ра́бута!"* [MS,t,84]; ~ *бре то́о чуве́к сă–слија́, гу–ја́де не́кааа ло́ша бо́лис* [ПК,2(68)]; сп. **лоша бол'ка** 'болест туберкулоза' – во односнава регија (Гевгелиско) како најсилно лекарство против оваа болест се препорачува добра исхрана и прошетки на чист воздух. Некои пијат козјо млеко, а други од магарица [ТГ,228]; **лошо грло** 'болест во грлото, дифтерија' (не е обично запалење на крајници), уште се вика и **горно грло** – се лекува на тој начин што се трие и притиска грлото со зејтин, а потоа се обложува со толчен лук [ТГ,228]; **лоша краста** 'болест на кожата, рана која испушта некаква жолта, слузикава течност', се лекува на тој начин што прво добро ќе се испере *низ девит води*, т.е. да побели, а потоа се зема зејтин и заедно со малку негасена вар се става да проврие на оган; кога односнава смеса ќе се излади се става на раната [ТГ,234]; **3.** 'опасен' ~ *и на еди́н богáз не́три фати́ ло́ш ве́тăр, море́ту са разл'ути, тамо оп фати да са мо́ли на Бо́га за да гу куртулиса от о́нај бед* [V,PM,14]; ~ *Га́лик мина́више прăз–на́што по́ле, о́јше Але́ксуво, о́п би́ше гра́ница. Прăсу́шуве ле́тно вре́ме, не́ма во́да, са́мо зи́мно вре́ме и́ма во́да. Ло́ша ре́ка би́ше, пра́више ште́ти* [ПК,2(216)]; ~ *уди́ме, уди́ме ду–Кре́спа де́ка–j. И–са: пăто те́сип. Та́а ло́ша ре́ка–j та́м, клису́ра* [ПК,2(218)]; ~ *и сă–пукри́ве сус бла́то, о́ти ти́: а́чкувуто* (птиците),

ти́ сă–нóго ло́ши и пăџми́пăт уф–бла́тто, уф–трắскăта уг–го́ре кути ка́мăи [ПД,128]; **4.** 'небезбеден' ~ *пе́мој се́диш ту́ка па ха́пот, ча ту́ка е ло́шу ме́сту: и́ма дја́воли хајду́ти, да пе ти чи́пат пе́шту* [V,PM, 20]; **5.** 'непријатен, застрашувачки' ~ *и ве́ли па жена́ му: "мари же́пу, ја́зика што са чу́дим – пе ми пота́паа питу кора́бите, пи́ту па́ри ми липсу́ват, по спо́шти... ло́шо со́п засопи́х"* [V,PM,30]; ~ *га ве́ли: "џапа́м, ми́ла ма́ле, спо́шти ма́џот ми со́п засопи́л ло́шу, ча, ка́к о́риши, дошла́ една́ какара́ска та па бе́лојут о́л му фл'а́зи от уста́та"* [V,PM,30] – во контекстот имаме необична линеаризација: атрибутот не само што е во постпозиција во поднос на именката, туку и се одделени со глагол: **со́п засопи́л ло́шу**; втора специфичност присутна во контекстот е употребата на прсдлогот **од** со значење 'низ': **една́ какара́ска на бе́лојут о́л му фл'а́зи от уста́та** (за ова в. во граматичкиот дел); **6.** 'неквалитетен' ~ *ваја отиде за вода, ваја пак за дрва. – Ка дуј̀деле ваја веле* (таа што била за дрва): *"Ваја вода е лоша!" – Ваја веле* (таа што била за вода) *"Вија дрва са гнили"* [ТГ,120]; ~ *ди́ву пе́што, пло́дио пе́ко дра́фце, а́ли ло́ши пло́дуве да́ве* (објаснување за називот **дивур**) [ПД,124] – во контекстот имаме уште еден пример за адверсативната употреба на сврзникот **али: а́ли ло́ши пло́дуве да́ве**, што беше оспорувано од некои слависти; **7.** 'отровен' ~ *и́де уфча́ро, и о́п пла́че. Му–ве́ле: "Га́зда, зпа́јш о́ти, да́ли уф–пе́кој ло́ши тре́ви ги–пуси́х о́фците, си́те, пи–е́дна, ве́ле, пе уста́пá"* (т.е. изумрелс) [ПД,143]; **8.** изр. **се пугоде на лош сат** (= момент што носи несреќа) – за вторник се верува дека е несреќен ден и затоа тој ден не се почнува некоја работа, бидејќи може да *се пугоде на лош сат*, што би донел несреќа [ТГ,9]; **чуви ме уд лоша среќа** (= да не дојдам во допир со лоши луѓе, или со било какви непријатности) ~ превозот, комуникацијата со Солун **се вршела со запрежни коли, се патувало со денови и патот криел различни опасности и оттаму кирациjата** кога тргнувал на пат, откако ќе се прекрсти му се молел на Бога зборувајќи: "*Господи Боже, чуви ме уд лоша среќа, и пека биде куту ка веле и мисле мојут кумшија... мојут душманин*" [ТГ,316]; **сус лоши очи** (**пугледне**) (= поглед лош, завидлив, поглед што предизвикува несреќа) – жена што е трудна не треба да шета по селото, за да не ја гледат *разни очи*, бидејќи има луѓе *сус лоши очи, па можат да ă урочат* [ТГ,104].

лошоти́а* f **1.**'сурова, нечовечна постапка' ~ *вел'ат па мајка си: "немој, мајко, му чиниш некоја лошотиа па това човек, ча он утепа страшната змиа, што па јадиши пас ката ден"* [V,PM,96]; ~ *как гу видоха другите харамие, ча таков јунак је, гу земаат сос пих, и чинпха млогу години харамилук сос пегу и млогу лошотии беха чинили* [V,PM, 66]; ~ *л'у сега́ ти пора́чувам: ... аку фа́тиш, си́пку, сос пиа́псфо и сос калпе́и и сос лошоти́и, да зна́еш о́ти ки гу изја́диш има́шту* [V,PM,7]; **2.** 'неморална постапка' ~ *дојди лалавата мома, сакаши сос зор да ми земи, и така ми даде пари, чиних лагăм. Отивах ката вечир па лалавата кăшта, по некоја лошотија пе чиних, само ме гледаха и ги гледах* [V,PM,58]; **3.** множинската форма **лушутии** се употребува со значење: 'лоши духови' – сп. суеверие: еден час по **пувичери** настанува

никује доба, во тоа време сите треба да бидат дома, бидејќи **лушутините** шетаат, некои вечераат, некои играат, па се случува човек да наиде на нив, да им "згази" на вечерата, или да го завлечкат во нивното оро и во тој случај го казнуваат со различни неизлечиви болести [ТГ,11] – спроти празникот **Ѓурѓевдин** домаќинката со бело просо ќе го **прасеје** сето двориште, зборувајќи: *"Кога душмајне ду зрно воја просо ки гу суберат, тоги и касмет да ни праземат!"*. Натаму, со бел памучен конец ќе ја "опаше" куќата, верувајќи дека таа вечер куќата ќе биде непри-стапна за **магиии и лошотии** [ТГ,11];

ло́шо adv **1.** 'opp. на добро' ~ *зајдé слáпце и дóма, кój дéка–j, тáм д–устáие. Нé смéјш вóика дă–јспá-дниш, нóго бúше лóшо, тýрско* [ПК,2 (281)]; ~ *от неколку време сетии умрја татко му, и остана детету сос имету пепеларув сип. И кату чу сички да гу викат сос това име, му са гледаши лошу* [V,PM,48]; ~ *на господáрот фатúха хизмикáрите да му вéл'ат: "ах господáрју, лóшу си чинил, што му дадé на оновá човéк тóлку стóка"* [V,PM,14]; ~ *уф–срáпцко бúше нóго лóшо, уф–срáпцко дă–вúјш кăквó бúше: ки–зéмаа нă–чувéк ко–нăтéпаа. И у–срáпцко нé бúше живóт* [ПК,2 (282)]; **2.** 'многу, силно' (се однесува на страдање) ~ *как ги виде така царјут, им рече ошти едноч: "сос царјут виа да не играјти, ча лошу ке да патити!"* [V,PM,60]; ~ *му вели така сос грозпост: "господине, да ми кажиш право, колку карагроша зема о–тиа, зашто лошу ке да патиш!"* [V,PM,39]; **3.** изр. ~ **му падна лошо** (= се онесвести) – за **гулемјо (виликденскио) пос** некои верници држат строг, тримерски пост, кога три дена и три ноќи ниту јадат, ниту пијат, за да забораваат на гладот и жедта им даваат лимони и портокали но само да ги помирисат, *да им не падне лошо уд глади* [ТГ,14]; **ки му заврте на лошо** (= ќе му одреди лоша судбина) ~ **Св. Вартулумеј,** празник кога сонцето *са завртуве на каде југ*. Тогаш денот престанува да расте, почнува да се намалува, а ноќта да расте. Народот верува дека на односниов празник не смее никако да се работи. **Св. Вартулумеј** го празнуваат и Турци и Цигани, зашто на оној што не го празнува светецот **сé ки му заврте на лошо** [ТГ,72]; **лошо на арно да убрниш** (= молба кон Господа: 'да ни донесеш среќа, да се спротивставиш на злото') ~ *Господи Боже, и свити Ѓорѓе, па душмајне па врат им стани, басрет им фати* (= да им ги оневозможиш намерите) *па помуш да ни бидиш, лошо па арно да убрниш* [ТГ,210]; **лошу-харно** (= се кажува за нешто што имало и добри и лоши моменти) ~ *сóс гимиjúиту отúде и па нúх му вéли: "éj брáтку, вúа работúхти пá тáтку ми лóшу–хáрно тóлку врjáме; сегá, кату нéмам другу да ви плáтја, земájти си гимúите, нéка са вáша!"* [V,PM,108].

ло́ш'у n 'несреќа, лошотија' ~ *кáк да му стóр'ą лóш'уту јáс? му р'éкух, óти "жиниáта–ти путáиа–j!"* [MS,t, 73]; ~ *тój бúл миóгу чорбаџúе, úмăл миóгу парú, имóти... Амă идиó лóшу, чи нéмăл тăјфá* [ПЗ(С),152]; сп. **уд лошо да и куртулисе** (= да ги чува од маки, да ги спаси) – некоја жена на гробишта ќе донесе и **паурче** или **крундирче со ракија и на присутните ќе ги почести, пред да раздаде задуша за умрениот, тогаш почестениот ќе рече: "Госпуд да и**

просте, рај да им даде, уд лошо да и куртулисе" [ТГ,32].

луваˊч'ин m 'ловец' [MS,s,62]; во Воденско: **луваˊч** [ПВ(Кр)]; во Гевгелиско **лувачот** вака го карактеризираат: "да може куту заиц да трче, да са крије куту лисица и да биде лек и ачиґозлија куту врапчан" [ТГ,385]; в. **лувџиа.**

лувиˊшче n 'колиба поставена на колови забодени во водата на Дојранското Езеро, ја користат рибарите' [ПД, 114]; ~ ***лувиˊшча, ти́ сă кулиˊби, слу́жăт зă–сеˊдăне и зă чу́вăне ут пи́л'ците. Кулиˊбăта и́ма со́ј, со́ј ги ви́кăме ти́ шо́ сă дăбуви ко́луве, сă–зăбо́јăт уф–зе́мăта пуд во́та и по́сле ки сă пăреˊдăт кути кăшча. Ки сă–иско́ве уддо́ле душиме́ и по́сле пă–ку́ши́ита ки сă–пу́шчăт пăго́ре дăрва и сă–пăпр`ве кути кăшчичка. Ка́ ке́ чăти́сиш ус–чити́ри ку́ше́та, сă–пукри́ве уд–го́ре и ут–стр`ите су–трăска, висо́ка́та гре́да сă–ви́ке клóн, пă–врăс ле́ста сă–бе́ре бла́то и сă–пукри́ве сус бла́то, о́ти ти́ а́чкувуто (птиците), ти́ сă–ио́го ло́ши и пăјци́пăт уф–бла́тто, уф–трăскăта уг–го́ре кути 'ка́măи. Едно вре́ме спи́ја уф–лувиˊшчăта... се́га–ј по́–ле́сно. Тугáј гуле́ми лувиˊшче прăви́ле, и кăт уф–сре́д има́ле, кăт е дек сă–ва́ле о́ги* [ПД,128]; сп. top. **Л'ол'овото ловиште** (рибарска колиба во локалитетот **Малечка Калдăрма**); ги има повеќе: **Граматиковото, Кречоввото, Каракировото, Цилевото, Алиманоѵото, Палчовото, Кавазовото и др.** [КД,65].

лувџиа* m 'човек што со помош на кучиња (се разбира и пушка) лови диви животни' ~ *и та́а вăрзала–ги зă–па́–шкте, кăчи́ла сă–го́ре. "Ама́и, ричела. ко́лко лувџи́ј и́ат удсăде, бре́!" Та́а ка́ ри́пне дă–бе́ге и ти́ă пу–не́: бу́м, бу́м, бе́гат, си–ски́пат па́шките... Итра ли́са* [ПК,2(226)] – присуство на перфективен презент: **бе́гат, си–ски́нат па́шките...** ; ~ *ка́ре о́и вуло́фто, се́тне гле́де дву́јца лувџи́ј ка́ о–пути́спувăт и–е́дин вăлк пăкăде не́го ба́ш* [ПК,2(265)]; в. **лова́ч** (Солунско).

лудо n 'младо момче, младич, буен' ~ *мома јуд бајна си иде,[и лудо пу неја:["Јуд дека си идиш, лудо,[дека ки си јодиш?" – "Јуд аскер си идум, моме,[а дома си јодам"* [ТГ,157]; ~ *јузела је мома, џапум,[ду две стомни,[она да си јоде, џапум,[на новата чешма.[Ка заврте, џапум,[и лудо до неја, џапум* [ТГ,102]; поретко се однесува и на девојка: ~ *"Што жалиш, Васо, што плакиш, душо![што рониш сльзи пу твоје лице?" – "Как да не жал'ум, лудо и да не плакум,[как да не ронам сльзи пу бело лице!![спошти ми умре, лудо, татко ми* [ТГ,94].

лудос m 'постапка што не може да се третира за умна' — родителите се грижат за своите младичи и внимаваат да не се пропијат и да не бидат **кумарџии** (= да не играат комар), тие со одбрани зборови ги советуваат да се откажат од таквите постапки, сепак понекогаш поминуваат преку таквите грешки, велејќи: **Младус – лудус** (дели – канли) [ТГ,134].

лузанка f 'гранка од лозница' – кога се берат лозјата се прават и **вишала** (= гроздови заедно со **лузанка**), дома ќе приврзат неколку **вишала** и ќе ги обссат во собата. Здраво и одбрано грозје така може да се чува дури до Божиќ [ТГ,349].

лу́к m bot. Allium sativum 'градинарска култура' [MS,s,62].

лу́кџици pl 'црева полни со месо, колбаси' [ЛС(К),94].

лукуме pl – според авторот: 'производ од шеќер' [ТГ,458] ; од контекстот може да се заклучи дека станува збор за 'десерт од тестенина' — на

софрата ќе донесат различни јадења: **кисала чорба, дулма сус кисала ваша** (= млади тиквици полнети со ориз и месо), **пилаф** или **сутлијач** (= варен ориз, првиот со сол, вториот со шеќер), "или нешто сукано, како **баница, сусамница** (= пита со сусам), **сарлија** (= вид баклава), **лукуме** итн." [ТГ,21].

лумбар m 'прост начин за ловење риби (не се користат мрежи и други рибарски направи)': зимно време, кога ќе фати мраз, ќе насечат повеќе гранки од врба и ќе ги врзат во сноп, навечер снопот ќе го спушат во Вардар; рибите поради студот ќе се завлечат во снопот, меѓу гранките. Рибарите ќе дојдат утредента рано и снопот заедно со рибите на брзина ќе го фрлат на брегот [ТГ,391].

лу́н'а f 'силна вода дотечена од дожд' ~ *дуј*дé *а́дна лу́п'а* (= дотече многу вода) [ПК,2(69)].

луп m 'дрвената рамка на сито или ресето' [ПД,120].

лупа́та* f **1. а.**'метална направа (со дрвена рачка) за фрлање земја' ~ *ти́ нéма, рӑче, дӑ–прӑста́ници, ти ки–му–са́киш нӑ–нéго зла́тнио нӑмпо́р... и читири́јсе рӑбутни́ка, читири́јсе лупа́ти и читири́јсе вре́јки* [ПД,148]; б. 'дрвена направа (**лупата**) со која се служат фурнаџиите' ~ *брӑка, брӑка то́с сӑс лупа́тата, му вили́: п'е́ма гӑска п'е́тр'ạ"* [MS,t,56]; **2.** 'гребло'; **3.** 'весло' [MS,s,62]; со значење на 'весло' го запишавме и во Градобор (Солунско); сп. од Дојран ~ *"А бе́, са́кум дӑ–мӑ–извозиш, рӑче́л, ма́лце". "Ми, а́j, рӑче́л, флези". Фл'ӑзе́л, испӑдна́ле тӑка́ стути́на ме́тра ут–кра́јта, викӑме ни, уд–обалта нӑ–фнӑтре. "Пу́шчи, рӑче́л, с` лупа́тта"* [ПД,146].

лупи* pf 'удре' ~ *ама́ до́јдух тук на кумш'и́јата ку́ч'ạту м'ạ забира́, гу лупа́х иди́н ч'апа́к у глава́та да си до́јдух пра́зин дума́* [MS,t,30].

лу́пка f 'мал сад од издлабено дрво, има и капаче, во него овчарите носат јадење' [ПД,131]; ~ *о́на–j дӑрвӑна, ус–кӑпа́че сӑ–зӑлу́пува* (се затвора); ~ *по́сле, то́рба но́се зӑ–ле́п, уф–то́рбӑта ле́п, не́когаш и́мише лу́пки. Лу́пкӑта–j издалбӑна уд–дӑрво, и́ма капа́к и долни́ште. Уф–лу́пкӑта сӑ–туру́ве кӑтӑк, да́ли ке́–j си́рне, у́рда... што́ би́ло, кӑтӑк ви́кӑме* [ПД, 156]; сп. и: *две́ кирми́ди, адна́та сто́о тити́к, вӑрзина–j и ка́ ки фле́зе врӑнча́но кирми́јта што́–j тити́к пӑди́не и гу–зӑлу́пува* [ПК,2,69].

лупо́те impf **1.**'оди ваму-таму, скита' ~ *цел де́н не́–j прӑбе́рин, де́к лупо́те ко́j зна́а;* **2.** 'зборува неорганизирано, било што' ~ *ни́м гу–слу́ши, се́ тӑка́ си–лупо́те;* **3.** 'зборува во сонот, блада' ~ *сно́шти сӑно́ш лупути́ уф–со́не* [ПК,2(69)].

лупута́р m 'тој што го губи времето по улици, што скита' ~ *лупута́р и нӑ–лупута́ро, за́страм–сӑ ут–све́тут, цел де́н си пу–нӑтишта* [ПК,2, 69]; сп. **лупоте** 'скита'.

лу́спа (и: **л'у́спа**) f **1.**'кора' (од дрво); **2.** 'луспа' ~ *лу́спа ут ице́* (од јајце); *лу́спа ут о́р'ạхи* (од ореви); *лу́спи ут ж'и́ту; лу́спит'ạ ут ја́блӑкӑ* [MS,s,62]; ~ *ја з'е́ва ја́блака́та ца́рица́та ... ја улу́ш'тува, ја изја́ва, лу́спит'ạ ги пу́ш'та ут аралӑку* [MS,t,31].

лустрац'и́ја m 'чистач на чевли' ~ *и то́j сӑ вӑрӑна наса́т'; ути́ди, ста́на лустрац'и́ја* [MS,t,68].

лустро́са pf 'исчисти, светне' (кондури) ~ *р'е́ч'и: "за по́да на п'е́гу, да ми лустро́са папу́ци т'ạ!" до́јдух пра́зин дума́* [MS,t,68].

лу́стру adj 'чист, светнат' ~ *да си сто́ри лу́стру папу́цит'ạ* (=да ги направи чисти кондурите) [MS,s,62].

лу́т adj **1.**'нервно болен, луд' ~ Св. Андон *е тежук* и *аталија* (важен) *празник на лудите луѓе.* Св. Андон *е* **нож** против лудилото. Особено ги гони ѓаволите – верување [ТГ,27]; *~ у с'ĕлуту им'ăш'и иди́и лу́т; ... упи́ди у дума́–му* [MS,t,70]; *~ вили́ на сфа́тут: "мо́јт'ạ бра́т'ạ сă лу́да!"* [MS,t,78]; *~ тојпака пак, как изл'ал одапат морету, остави и папуците и бегал кату лут от страх* [V,PM,100]; *~ едно́ч сто́ри пие́т, кипи́са на пăтју да и́ди и, л'у прибли́жи на оновá ме́сто, де́ка бе́ха хајдýциту, извади́ са́бјата му... и фати́ да ви́ка кату лу́т* [V,PM,9]; **2.** 'непромислен, поради неинформираност' *~ и вăрвăт вујпи́ци и ви́кăт: "Чи́чо, чи́ја–ј та́а та́јфа?" Та́тко ви́ке: "Мо́ја–ј". "А–бе́, ти–си лу́т, бе́ги до́ма по́скоро, у́тре не́ сă–зна́а пă–тка́–ли ќе́–ј, пă–ва́ки–ли ќе́–ј!" И, ут–та́м, пă–футрина́та тăргна́хме дă–бе́гме...*; **3.** изр. **луда са чини** (= силно се залуби, не се контролира) *~ и от млогу мерак пуспала една робинка, зема за десет пари халва. И, кату хапна лаловата керка от халвата, луда са чини за Добро халваџиче* [V,PM,56]; сп. уште: **луду младо** (= млад и заљубен) *~ кату си зал'убиха сос неа, фати тјапака да гу пита: "е бре луду младо, дали си видел друга по–хубава от менпка"* [V,PM,9]; со исто значење: **лудо јуначе** *~ кату чу така куумџиовата жена, са почуди и тогас му рече: "ела седни лудо јуначе! Това што си чинил типака, и јазе така пе ке да ти оставим...* [V,PM,68].

лутро́* n **1.**'капење'; **2.** 'бања' *~ му ку́пи ру́ба за ут пăтр'ạ и ру́ба за ут вăпка и гу зап'е́си на ба́п'ата (на лутро́то)* [MS,t,81].

лутургисе pf 'кога свештеникот пее врз некој предмет' – во црквата пред да почне службата се остават некои предмети, пр. капче од мало дете ако е болно, за да пее попот врз него, исто така може родниште да остават кошула од некој свој ако се однесува **чудно** [ПК(Мут)], в. **литургисе**

лухагóс m 'достојник, тој што има чин капетан' [MS,s,62].

лухи́ја f 'тој што има власт, титула' *~ ж'ипата́–му апдрагати́са, ста́па лухи́ја (ч'аýш'ип)* [MS,t,73].

лучник m 'дрвен сад во кој се чука лук' *~ дăрвăпа папи́ца, уф–п'áа чу́кме лу́к зă–тăрăто́р* (= вид салата од иситнета краставица со разблажена киселина) [ПК,2(69)]; *уф–пăпица сă–кăлве лук*, во Дојран: **лу́чник** [ПД, 120].

луш'на́к m 'орев олуштен од зелената кора' [MS,s,62].

лушпутилта́к (од 'лошотилак') m 'лошо однесување, нехумано' [ПС(Град)].

лу́ш'ти* impf 'им ја вади лушпата на компирите'; сп. **б'а́ли*** [MS,s,62].

лу́ш'ту conj 'штом' *~ ста́па ... да уто́ри; лу́ш'ту уто́ри, па́дпа пăтр'ạ у бакал'е́ту по́пут* [MS,t,68]; *~ лу́ш'ту фа́т'аха да ида́т, хло́пна по́ртата* (= штом почнаа да доаѓаат, тропна портата) [MS,s,62]; *~ л'у́ш'ту фл'а́зи пăтр'ạ, ч'ýј иди́и гла́с да гу ви́ка* [MS,t,86]; в. **л'у**.

лăвре́ш m 'голема горештина летно време, запурнина' [ПК,2(69)].

лăга́р m 'повеќе поврзани **примки** (направа за ловење птици)' [ПК,2, 69].

лăгурида f 'недозреано, кисело грозје, во др. говори: јагорида' – грц. [ПК,2 (69)]; [ПС(Град)].

Лăгут m. top. 'влажно место покрај река, таму реката врти' [ПВ(Кр)]; истиов топоним го запишавме и во Гевгелиско [ПГ(Бог)]; во Серско–Драмската регија **Лăгăт, Лăки,**

Лăкавица, но и **Лаки** [ЈИ(СД),150)].

лăжач* m 'човек што не ја кажува вистината, што лаже' ~ *и вóа, лăжáчут му дáва двé јáјца и гу–пáкарáл дa и квáче. Нáпкуита тóа ко–му–и–дaдéл тúе јáјцата му–рéкăл: "К–óиш пa–тúе кáмăјито, к'и–квáч"* [ВГ(Ѓ),274]; в. **лăжумáнин**.

лăжéц m 'грбната коска од кокошка со која децата се обложуваат - јадец', ја викаат и **кăршáло** [ПК,2(69)].

лăжумáнин m 'несериозен човек, тој што не ја зборува вистината' [ПК,2 (69)]; во Дојранско: **лăжгумáн** [ПД,130]; и: **лăжумáнка** f [ПК,2,69]; во Воденско: **лăжáчка** *(и шúре лăфóвите)*.

лăзгáло n 'дрвена направа за лизгање' (сп. **сă-лăзге** = се лизга) [ПК,2(69)].

лăзне (сă)* pf 'се придвижи нешто на брзина, се лизна' ~ *стaпýве цáро сăбáјл'ита, утворе врáтта, пăстапúл пă–пăрвăта скáла, пó·кта му–сă–лăзнáла* [ПК,2(263)].

лăзăрéнки pl 'девојчиња што за празникот **Св. Лазар** одат по куќите, најчесто во група од четири девојчиња, и пеат песни' Облечени се во нови фустанчиња, нови кондурки и закитени *сус* **лазаренска китка**, **зашто е** *грота* да се остават девојчињата да **пејат Лазар** *сус старо, ветко и прашо*. Групата **лăзăрéнки** (**лазаренски друшки**) се договарат уште на празникот **Св. Тудурица** и тогаш се заколнуваат на вратата од црквата дека заедно ќе ги учат *лазаренските песни* и заедно ќе пеат на празникот **Св. Лазар**. Самата заклетва изгледа вака: главната во групата (се вика **танчарка**) ќе земе парче леб, ќе го бакне, потоа со лебот ќе го допре едното и другото око и ќе каже: [ТГ,47]; ~ *"На! Леб бакнувум и воја леб очи да ми фате, ќорува да одум, ако правум шиле* (т.е. ако лажам) *и ако са уддел'ум уд вас!"*. На истиот начин се заколнуваат и другите три девојчиња и потоа парчето леб го фрлаат на покривот од црквата, зборувајќи: *"који ки праве шиле и куту воја леб да са исуше!"* [ТГ,43]; ~ *пă–свúти Лáзăр двé пу–двé мóмички ќи–си–пăрéдăт кóшнички ус–симбýл', ýбуво ублéчиники, ут–кăшта пă–кăшта пéет лáзăрски пéсни, а думаќúпките шм–дáвăт јáјца и пáри. Тúа мóмички сă–вúкăт лăзăрéники.* Почнуваат од едниот крај на селото и уште по патот пеат: *"Ej Лазаре, Лазаре,[море младо војниче![чији са вија дворуве[с бел бусил'ук митени,[с црвен стратур рипани". – "Oj нивесто![имаш дете малено;[јублачи го јуф црвено,[пушти си го на порти,[да прачеке лазаренки,[која мома ки јаресе* [ТГ,54]; *– " Да ки јоде мало дете,[да ки јоде на та чешма[да налије мало дете,[да налије студна вода[не му даве мрена риба". – "Имала чина, дос, сит питимија,[сит кајмитлија,[она гу дала дос, поп да се јуче,[ќак да се чине,[она гу дала, дос, за три гудини,[он се научил, дос, за треи месица"* Попладне сите селски девојки, и големи и мали. и тие што пееле **Лазар** и тие што не пееле, ќе се соберат и ќе излезат надвор од селото и тука го *испрашќат Лазар*. Кога ќе дојдат до одредено место ќе застанат и секоја од девојките ќе скине по некое конче од својата облека и ќе го врзе за некој **црн трн**. Тогаш пеат: *"Ej Лазаре, Лазаре,[... уд гудина сус здраве,[па на ваќи да дојдиш!"*. Во минатите години (се однесува на периодот кон почетокот на XX в.) **Лазар** пееле и поголеми девојки, но денеска *са страмуват*, бидејќи ќе им дофрлат: *"Ама Лазарепка, куџа нивеста"* [ТГ, 48-50]; сп. уште: ~ *тáа вáшта мóма кут лăзăрéпка, пé фáште пéкаа*

рăбóта, сă–шéте ут–кăшта пă–кăшта [ПК,2(69)].

лăјчáрник m 'домашна направа, обично од дрво во која се чуваат лажици, виљушки' [ИГ,126]; според С. Тановиќ **лајчарникот** има и друга намена, имено домаќинот на **Бадни вечер, откако ќе им раздели овошје на присутните од семејството, ќе издели мали парчиња од истото овошје и ќе ги стави под ругузина, таму остануваат до Св. Васил,** потоа се стават во **лајчарникут,** каде што се чуваат цела година и се користат како лекарство за различни болести: смоквите против рани, оревите против болки во грлото, лукот против болки во увото итн. [ТГ,83]; во Солунско е регистрирана формата: **лăнцичáрник** [ПЗ(С),68].

лăкáт-а adj 'нешто што нема правилна форма (пр. двор, нива и сл.) ~ *тáа пúифта дуjдéла пóго лăкáта* [ПК,2 (69)].

лăкáтци adv 'движење настрана, во правец на лактовите' (т.е. не фронтално) ~ *Струма сме гă–вăрвéли... Вуjпáта се пă–искăрáла. Дóда и дрýкта дóда вуjпúци г–искăрáли, сé лăкáтци, лăкáтци удúли. Сj` пăтăкá к–ójш, пá пăтăкá к–ójш, пé прáво д–óдиш. То сă–вúке лăкáтци* [ПК,2 (321)].

лăнгидáр m 'погрден израз за неработник, тој што чека на готово' [ПК,2 (69)].

лăнк m 1. 'криво дрво во форма на лак'; 2. 'инструмент во форма на лак, што се користи при обработка на волна' [MS,s,61]; ~ *криф кáто лăнк* [П,З(С),66].

лăнка* f 'место покрај река, каде што реката врти' ~ *крáвăтa пасáт пу лăнкăтa* [П,З(С),66]; во други говори, пак од Долновардарско, носовиот призвук е исчезнат, освен тоа како рефлекс на големата носовка се јавува **а**: **Лаки** top., pl. 'плодни ниви во реонот на с. Сенгелово, Валовишко'; бидејќи основната замена на споменатиот глас во југоисточните говори е **ă**, односнава форма не е регуларна; сп. **Лăгут** [ЈИ(СД),150)].

лăнц'и* impf 'кажува невистини' ~ *да т'а лăнц'ам, áку м'а лăнц'аха м'éц'а и јáс т'а лăнц'ам т'éб'а* [MS,t, 39]; ~ *jéфтиjу ми гу дáват европéиту, éфтиjу прудáвам и јáс; пúтај ти, áку в'ă лăнц'ам!* [MS,t,28]; и: **лăнцa** ~ *ним вăрвăш, тă лăнцa* [П,З(С),68]; во западната регија од Солунско, како и во другите долновардарски говори носовиот рефлекс не се јавува, така во Градобор запишавмс: **лăже***: ~ *пé ќи–т лăжум* [ПС(Град)]; ~ *ќи–вúкиш: пé знáм пúшто, тéле дуjдéх, вóл ќи–с–jóдум, ќи–лăжиш óт ќи–т изéдум* [ПК,2 (225)]; ~ *тóо флéве уф–сéлто: "Еj, рúби, о–о–крáпуве. сóмуве". Кá óт сил'áнто, тăкá брăкнат: "У–у, незевéлк, ти ќи–пă–лăjш, ќи–си–игрájш с–нáс"* [ПК,2(225)]; – употреба на свршен глагол во презент: **óт сил'áнто, тăкá брăкнат**; ~ *та пúске уф–ругузúнта. "Дă–знájш вúке, тú мéне дă–мă–лăjш. Та дăвójка мéне дă–мă–чýве, дă–мă–глéде читирújсе дéпа, á тú зă–трú дéпа дă–гу–зéмиш бăкшúжо и сáкиш–пă сúчко дă–ти–кýпум"* [ПД,165]; .

лăнц'úф adj 'лажлив'; сп. **јаланц'úја** [MS,s,59]; ~ **лăнцúф чувăк** [ПЗ(С), 68].

лăпá f 'јадење неубаво приготвено, пр. раскиснат ориз при варењето' [ПК,2(69)].

лăпáчка f 1.'општ назив за јадење'; 2. 'погрден израз за жена што сака да приграби туѓо' [ПК,2,69].

лăпуј m, bot., 'трева со која ги трујат рибите во рекитс'; види и: **лопуф**'

[ПВ(Кр)].

лъ́ска* impf 1.'блеска, светка (нешто)' ~ *р'е́куха: "ш'адрава́л'у–ј но́хуваф", заш'то́ би́ш'и ут ма́ламу и стр'е́бру, лъ́скаш'и мло́гу* [MS,t,20]; ~ *а́дни ма́јстуре тъ́ма́м пъ́јде́ли а́дно це́ло те́пијъре па́ри... "Ка́ утвурја, ви́ке Мерме́на, то́о къ́пако, ка́ гу–дигна́а то́о пам'у́ко, лъ́скат у–пъ́тре, жъ́ли, не́ кут се́гъ́шните кпи́жли"* [ПК,2(326)]; ~ *такви папуци* (обувки) *да ми направиш, што са мажат буја, уд четири митилика една кутијка, и да лъ́скат* (да светкаат), *сус високи тупуци* (потпетици) [ТГ,134]; ~ *то́о пъ́рстъ́ло дупу́ве, адно́ш, два́пъ́т, три́пъ́т ка́ дупа́л, една зграда две́–спра́тна стана́ла. Лигпу́ве си. Ама та́а згр`та пули́ло, куту пули́јна зла́то... лъ́ске* [ПК,2(263)]; **2.** 'кога грми и на небото ќе се појави молскавица', в. **лъ́скави́ца** ~ *ама Го́спот позна́ не́говата клеве́та, и затова́ на средја́ пъ́тју си заоблачи́ небе́ту, вати те́шко да грами́ и да лъ́ска* [V,PM,16]; ~ *ошти речта не доречи и фати да гърми страшно и да лъ́ска, земјата се затресе страшно* [V,PM,90].

лъ́скави́ца f 'кога на небото ќе се појави светлост од електрично празнење меѓу облаците, болскавица'; сп. **стр'а́ла** [MS,s,60]; во Воденско запишавме: **лъ́скъ́ви́ца** [ПВ(Кр)].

Лъ́скавиц top. 'име на место во Кукушко' ~ *ут–Ка́рпта, ка́ ќи–испа́дниш, и́мше по́–нагоре пу ре́кта Лъ́ска́виц му–ви́кихме е́дно ме́сто. Лъ́скише тъ́ка́, и́мше шпи́лички, тъ́ка́ куту съ́рчи́ спи́ли, Лъ́скавиц. Та́м и́мъ́хме пи́ви пи́а* [ПК,2(349)].

лъ́скане n 'светкање, блесок' ~ *га вели: "и твојте дветé сéстри не можáха да дотрáјат от грáмеш и от лъ́скане, да ви́дими дали ти́пака ки мо́жиш да дотра́иш и да не си опла́шиш!"* [V,PM,131]; ~ *са чипи́ заедно́ стра́шни грăме́ш и лъ́сакани, земја́та ки си ту́риши му́тлак* [V, PM,131].

лъ́скаф* adv 'светликав' ~ *и ипо́ пи́л'а ви́каш'и : "кутри́ за в'е́пи ут та́с лъ́скавáта прăс пиш'ма́п за ста́пи"* [MS,t,60]; ~ *кожата му е лъ́скава, кату златпа са кажува* [V,PM,47].

лъ́скуви́чка f, zool. (в. **лъ́скуфче**) ~ *фъ́ти́х адна́ лъ́скуви́чка* [ПД,124].

лъ́скуфче n, zool. Lampiris noctiluca 'инсект што свети ноќно време, ја има особено во жетва време' (содржи фосфор) - светулка'; сп. гл. **лъ́ске** 'светка' ~ *пъ́–ве́чъ́р лъ́ске* [ПК,2(69)].

лъ́ста́р* m 'млада гранка' ~ *гле́дъ́хме бу́ба. Ли́с ќи–му–дро́бът пъ́–бу́бъ́та, си́тно кут–тит'у́п. По́чпът дъ́–пура́спът, ќи–м–да́виш ли́ста, гра́пкички, ли́ста мъ́ле́пки, лъ́ста́ре ут–цъ́рпи́чки* [ПК,2(215)] – имаме присуство на перфективен презент (една од посебностите на југоисточните говори): **по́чнът дъ́–пура́снът** (м. 'ќе почнат...' ; ~ *тоа вил'аќи, емеп си зима пушката... Таак!, и чувекут па место си падна. Кога ќи са врне назад, и кога гледе врбов кол путирал цали ластаре* [ТГ,147].

лъ́стуви́чкину ли́це n 'детско лице со жолто-кафени точки' (назив е добиен според шарената боја на јајцата од ластовица) [ПВ(Кр)]; во Кукушко: **лъ́ста́ви́чки** [ПК(Гърб)].

лъ́фчи́а adj 'тој што многу зборува'; за жена: **лъ́фчи́ка** [ПК,2(69)].

лъ́хт' (|| **лъ́фт'**) m 'големиот зглоб на раката'; сп. **ло́кут'** [MS,s,60].

лъ́цка impf 'кога човек испушта кратки неартикулирани звуци, ика' [ЛС(К), 94].

лъ́че* impf 'оддслува' – овој словенизам (сп. чеш. loučiti 'се поздравува

при разделба'), оставил траги само во сточарската терминологија: **а.** за именувањето на одделувањето на јагнињата од овците, за да не го цицаат млекото; **б.** – неколку дена пред **Ѓурѓевдин** тие што имаат овци се договараат кој со кого ќе **крдари,** т.е. овците да пасат заедно во **крдар, некои на денот Ѓурѓевдин ги лǎчат** (одделуваат) своите овци, ако не сакаат да останат заедно [ТГ,377].

Л'

л'а́ву adv 'opp. на 'десно', на левата страна' ~ *фа́ти да ко́ли па л'а́ву па пра́ву да му сă паби́ ръ̆пка́та* [MS,t,35]; и: **ле́во** ~ *испадпа́ме г`ре пă–ва́ро. "Сj`, ви́ке, сме ме́жду две́те гра́пици. Ни́ă, ви́ке, ади́пјо ки–зăле́гпе уф–ле́во, ади́п уф–де́спо, ади́п прӑд ва́с... а́ку о́гип сă–утво́ре пă–гра́пицта, се́куј пăпре́д дă–зăми́пе"* [ПД,174]; ~ *"аку зимум пекуе дрво, да са развртум па лево па деспо, пе ки видите дека да фатите!"* – така им се заканува домаќинот на децата што се немирни, односно што се караат [ТГ,283].

л'а́к m, **л'ạко́(т)** – чл., **л'а́кови** – мн.) 1.'средство (фабрично, или домашно – од билки) за лекување, лекарство' [MS,s,59]; ~ *уткра́ва шиа́ ја́блӑка ут пара́диса и исл'а́ва па зим'а́та, прумѝпа прис ца́рува́та кă̆ш'та и ви́ка: "то́ пи ра́ж'да, јас и́мам л'ă̆к да рудѝ!"* [MS,t,30]; ~ *ко́лку икимц'ѝји до́ха, л'ă̆к пи муж'а́ха да па́јат* [MS,t,35]; и: **л'а́к** ~ *му вил'а́т: "идѝп про́с'ạк и́ш'ти, да т'ạ ви́ди, л'а́к да ти дад'е́"* [MS,t,24]; ~ *ути́дух па фармаќи́јуп, пиц'и́к з'е́х и дру́ги л'а́кови* [MS,t,,3]; сп.: **л'аков** ~ *му вели па царју́т: "царју, јазе сега ки ида да чипам хазар л'аков и после от три дпи ке да дојда да си фатја да ти излекувам"* [V,PM, 35]; односно: **лек** ~ *о́де уф–гра́до, та́м па–апте́кӑта му–да́вă̆т ле́к. И ре́кӑл п–аптика́ро: "Се́а ти́ạ ќи–до́:т, адпи двýјца ду́ши, а́с ќи–м–да́м. Ти́ пе́ма дă–сă–л'у́тиш* [ПК,2(231)]; ~ *о́п то́лко до́кторе искла́л, тă са: то: до́ктур, ка́ муже́л дă–сă–па́јде ле́к за–пе́гувуто де́те, ко: пăгра́де по́го* [ПД,149]; ~ *и дујде́ли. "Има ле́к?". "А–а, и́ма, а́ма ќи–да́јте да–в–у́друм п–а́јп мију́р пă–гă̆зо, п–а́јп пича́т"... И ти́ạ са́кат, пе́јќạт, ќи–д`т дă–јм–у́дре, а́к са́кат дă–пó:сạт ле́к пă–ца́ро* [ПК,2 (231)]; ~ *дă–зе́ме ут–т` во́да, ца́рувута ке́рка–ј ке́л'ува, дă–пó:се – ле́куве ут–се́кӑде бă̆ркă̆т, пă–мо́жă̆т да: изл'ă̆ку́вă̆т – дă–му–по́:се ки–сă–изле́че и–па́ри ки–му–д` о́ште удго́ре ца́ро* [ПД,166]; **2. изр.: куќа биз жена – лекут и е запал'увајне!** (= столбот на куќата е домаќинката, кога таа ќе почине ситуацијата е толку безнадежна, што подобро е таквата куќа да са запали) [ТГ,268]; **а́к и́ма ве́к, ќ-и́ма и ле́к;** или: **ако има век, и без него ки са најде лек** (бидејќи "не је он (лекарот) Господ, па да може душа да пуврате!", т.е. резултатот од лекувањето во многу зависи од "пишаното", од судбината; **лек да са фате** (= давање пари, односно извесна награда за да има помош од лекувањето, баењето) – во с. **Бугуројца** има ритче што се

вика **Пубијн Камин. На Св. Тодур,** навечер, жени што не можат да родат, доаѓаат овде, не само од **Бугурођа, туку и од околните села,** и три пати ќе се завртат околу тој **побиен камен,** верувајќи дека на тој начин магијата ќе ја снема и тие ќе можат да родат. По свршениот обред секоја жена остава покрај каменот **металик-два, лек да се фате** [ТГ,44]; – семејството на породилката за да не *ја гази сепка* (= нереална, вообразена болест) побарува помош од Циганот – мечкар; тој доаѓа в сабота рано наутро, пред да изгрее сонцето, и откако породилката ќе легне, мечкарот ја води мечката неколку пати околу родилката и при тоа ќе ја згазне, а **за лек да са фате,** тој добива парична награда [ТГ, 111]; **лек не са фашќе** (= лекарствата не помагаат) – ниту една баба не сакаше да ми каже за начинот на **баење** ~ *"ако ти кажум папкум лек пе са фашќе"* [ТГ,2]; **лекут е за една пара, ама који гу знаје** (= се случува болниот да се излекува без скапи лекарства, пр. со билки, ако се згоди она што е потребно) [ТГ, 228]; **на лек и селимет!** – пожелување за добро здравје кога ќе заврши лекувањето [ТГ,247].

л'ạкóва impf 'дава лекарства на болен, лекува' ~ *исл'áва дjáвулу ут кур'ému и стáпува икимц'úja, утúва за дá ja л'ạкóва цáрицáта* [MS,t,31].

л'áкч'и n (dem. од л'áк = лекарство) ~ *"в'éпи шпó филц'áпч'ạ, да кáпш мрáва л'áкч'и да млóгу да му сă мóлиш' да тáтку–ти клад'é и ут мój л'ắк"* [MS,t,36].

Л'ал'увите Башчи top. 'градини во околината на с. Градобор' [ПС(Град)].

л'ạниф adj 'тој што не сака да работи, мрзлив' [MS,t,36].

л'áп (и: **л'ắп**) m **1.**'основен производ во исхраната на човек, се добива со месење на брашно и потоа се пече' ~ *идúп арáпш кáта д'éп' ут пузú с'éлу jад'ắш'и пujпá п'éш' л'áп, пujпá мóма* [MS,t,51]; ~ *пáк па дрýгиј дéп порắпчеа, л'áп да мjáси, да гу пéчи, ама да é пúту печéпу, пúту пепечéпу* [V,PM,132]; ~ *утúди, утúди мрắва пắпт' и пájди шпá пéш' пýлпа л'áбуви* [MS,t,61]; ~ *му пагутф'óва шпá камúла, му тувáра вóда, шпá камúла л'áп и шпá камúла парú* [MS,t,14]; и: **леп** ~ *и куту пáс стáри осắмдắсé гудúшпи чувéци, пéублéчпи, тăкá–j кáрăт пă–фрóпто. Уд–дóма, упштипáта ú збéре, им дáде п–áдпа пýшка вирáп, áдпа тóрба лéп и óт пă–фрóпто* [ПК,2 (219)] – во врска со линеаризацијата прави впечаток местото на атрибутот, што се јавува зад именката: **им дáде п-áдна пýшка вирáн** "несомнено дека таа (особеност) настанала во нашиот јазик во контакт со романските говори во Македонија..." ; ~ *пучпáл пу–жéпте д–ци–гóпе тáм, д–ци–закáчуве... кá си–пéкла лéп пă–то· мéсто, тáм гă–путиспáл. И сéкăл цúцкăта и тáа жéпа умрéла* [ПК,2(221)]; **2.** 'зрна, плод од житни растенија' ~ *раш'тá ja ч'ýками па враш'úлуту сắс кóпапи и з'éвами л'ắбут и раж'апúпата устáпува па пúвата* [MS,t,67]. Сп. **жúтто фатúло лéп** зн. 'во класјето почнале да се оформуваат зрна' [ПК(Мор)]; ~ *мулчéјте, мулчéјте, ајпаци цепабетлер! Трабуве едпа гудипа чувек да чека, па така да му дајте леб. Ама јас! За 90 депа пикпувум, израстувум и леб дупесувум* [ТГ,344] – со овие зборови "им се обраќа" **просуто** на **чиницта, ичуменут и ржта** ; **3.** 'сето она што се јаде кога се руча или вечера – леб и манџа' ~ *за jáм и jác л'ắп, за пóда сắс óлувéту да му дáм óда да пújат* [MS,t,65]; ~ *за*

усӑмни, за стáни да сӑ мýј, за пúја кафé, за ид'é л'ӑ́п [MS,t,67]; ~ *на брáт–му ж'ивáта ни имáш'и л'áп за да ги схрáни тајфáта* [MS,t,48] – односно значење на **леб** го познаваат балканските несловенски јазици, пр. албанскиот и др.; **4.** изр. **загуби си л'абот** (= остана без егзистенција) ~ *цáрјут му велú: "скóру от двóрот ми и от мójта цáрчина да побéгнеш..." Такá сирáк Кулýф загýби си л'áбот* [V,PM,10]; **лéп сӑпéче** ~ *то·–ј лéтто, кóга пéче пóго, прӑд жéтва, вуркúна–ј, óјгин–ej пóго* [ПД,137]; сп. уште: *"прости баче, ако ти нешто згреших, зарди лебут и солта што сме заедно а јаделе!"* [ТГ,294].

л'áска (и: **л'áш'ка**) f , bot. Corylus avellana 'дрвото' [MS,s,60]; (в. **л'áш'ник** 'плод од **л'áска**' [MS,s,60]; но и: **л'ашка** (**лешка**) со значење на 'плодот' ~ *и тојнака зема мӑра л'ашки и едно чокче, влезе петри аф сандӑкот, са искрил и чукаши и л'ашки јадјаши* [V,PM,104]; ~ *ми рече: "ако можиш на небето, што звезди има, сас слӑнцето и сас месинчината на едно кадро да ги извадиш и аф лешка петри да ги изберии"* [V,PM,89]; ~ *фӑстӑк вúкӑт Тýрцте, пúй вúкиме лéшки. Чéк, чéки, фӑстӑци вúкӑт Буг`рто пӑ–кикирúгите* [ПК,2(241)]; во Воденско запишавме **лéска** [ПВ(Кр)];

л'áта impf **1.** 'брзо се движи во воздух со мафтање на крила, лета' ~ *за у питнájси днú пóс кýцур гу прáви идúл кóл' сӑс крилá да л'áта* [MS,t, 20]; ~ *"л'ӑсӑ јáс кӑтý вáм будалá да фáтам л'éс, ш'у хóд'ӑт пу зим'áта, јáс фáш'там да л'áтат на вит'арóт"* [MS,t,75]; ~ *видох сос учите ми, ча една гарга, кату л'аташи, гу имаши карагрошут на устата и гу пуспа* [V,PM,40]; и: **лете** ~ *é, рéкӑл: "сја· дӑ–úма, чáфките пӑ–пулéпта дӑ–стáпӑт óфци. Пӑ чáфки литáли тӑкá, "крéк, крéк" прáвúли* [ПК,2(228)]; ~ *ти· шó рúӑт, кóрӑпто ги–j`т, скóке, úма крúла, мóж дӑ–лéте* (објаснување за инсектот **рачка**) [ПД,124]; ~ *тó·–ј сúвичко, мӑлéчко пúле, бéли дáмки úма пиз пéго. Уф–пó·л'то пéе: пӑт–пӑл'áк, пӑт–пӑл'áк. Гу–úма уф–пúвите, пúско лéте и кóга л'ӑтпýве брӑ́мче* [ПД,126]; **2.** изр. **акӑ́ло му-лéте** (= се кажува за некој што се однесува несериозно) ~ *чúпиш дéте, óште акӑ́ло му–лéте* [ПК, 2(151)].

л'áташ'т'ém adv 'летајќи' ~ *л'áташ'т'ém исл'áзуха ут Кирúт, з'éха мур'éту, дójдуха дур кумý пулувúпуту мóри* [MS,t,58].

л'атуска adv 'во текот на летото' ~ *кату беши л'атуска, богатиот сос момите му си легпа на дворут да спат, пак тојнака, кату посиши* (пишува: насиши – погрешно) *сос пегу шише сос мӑртва вода... га напрӑска момата* [V,PM,72].

л'ӑф* (и: **л'ӑва** – за м. и ж. род) adj, **1.** opp. на 'десен', односно на 'прав' ~ *л'ӑва рӑ́пка* (= лева рака); *л'ӑвата страна;* (сп. **на л'áву** = на лево) [MS,s,60]; и: **лéв*** ~ *дудéк дӑ–прӑмúпӑт грáницта[пӑрва пýшка пукпáла[Гóце гу уф–гӑрди рӑпúла[в–лéвата страна уф–сӑрцето* [ПК,2(297)]; ~ **убрӑзúпа, убрӑзúпа сӑ–тúӑ. Двéте сӑ–тúӑ убрӑзúпа. Лéва убрӑзúпа, дéспа убрӑзúпа** [ПК,2(238)]; сп. ~ *стóпjо·, ýставjо·, máпи–гу, тýкашпо пé знáм.* **Ливичáр** *– áк рӑбóте ус–лéвӑта рӑ́ка* [ПК,2(240)]; ~ *и невидена трапеза му са положи пред него; и две ангели му прјастојаха: еден од десната страна, друг од левата* [V,PM,92];

~ арăсáх–си мóма мáле[уд–гóрната мáла[уд–гóрната мáла, мáле[уд–лéвата стрáна [ПК,2(327)]; *~ сáа – кýкта: на дéсно сóфа с умáк. Гóре, пăврăс бинáта – два димнúка. Дóлу – гувéата. На лéвта стрáна сă јáслите. Аку нéмăт дубúци (гувéда), на лéвта стрáна úма кúлăр* [ИГ, 118]; **2.** поговорка: **ако ти игра левото око ќе се разболиш** [ТГ,247].

л'áха (и: л'ăха) f 'одредена, мала површина од нива, бавча и сл., леа' *~ за закáциш' урáлуту и за фáтиш' да урéш' , за фăрлúш' с'ăм'а на инá л'áха* [MS,t,6]; *ч'éтир л'ăхи = идúи вр'ăтии* [MS,s,59].

Л'ачев Кол'о 'дојранчанец, жител на Струмица' [КД,89].

л'áш'ник m 'плод од **л'áска**' [MS,s,60]; и: **лешник** *~ ... бúше пóго ýбува. Пă тóо пă, каавицúита шó–ј, дéк сéдăхме, сé: "Е, тáа ќе–ј мóо сиáха". Ајде ќа:–закáра:, léшници ќи–бéрăт* [ПК,2(325)].

л'ок m 'нуз продукт од нафта – зифт' [ПК,2,70].

л'óрка f 'горна (надворешна, овчарска) облека' *~ гă–нóсăт уфчáрто; óпа–ј ус–кýси рăкáве, кут–пилирúпа* [ПК,2, 70].

л'у (и: лу) **I** conj **1.** 'штом, кога' *~ лу гу вúд'а пóпут хúтра Пéтри, му р'éч'и : "ш'ó брăкаш' тýка?!"* [MS,t, 75]; *~ пóс дýфуту з'éва кóпапу, гу ч'ýка кýцур памúсту Ирипгјóт; л'у раскрúва јоргáп'у, гу гл'éпда кýцур* [MS,t,50]; *~ пýш'та трú, ч'éтир листá и гу скупáвами инá мóтика; л'у за параст'é дур на кул'áпуту ... гу зарúвами курип'ó* [MS,t,5]; *~ земá едпá смóква и, л'у пакýси,... са чипú дубúтук* [V,PM,29]; *~ и му вилú на визúрипу: "пúш' гу па тефтéру–ти, лу за пójми думá, да ми кáш' заш'тó крăф тич'é!"* [MS,t,39] – во контекстот има употреба на скратени заповедни форми: **пúш' гу... да ми кáш'**; *~ земá едпá смóква и, л'у пакýси,... са чипú дубúтук* [V,PM,29]; *~ сетии отиде и па удајата, дека беши керка му, и, л'у влезе петри, osam вратата гу пајде кепиту и гу зема* [V,PM,35]; **2.** 'но' *~ му рéчи: "ке ти закáрам па сăдовúштету, ке ти сăдем; л'у сос дóбро дáј ми имáпиту"* [V,PM,8]; *~ не само момата ми да ти дам, л'у и половината ми царчипа* [V,PM,35]; *~ папăлии стóмната, клáди па рáмуту, лý ш'ту úш'т'аш'и да трăгни, пáтигу и дјákут утпр'ăт' п'éја* [MS,t,68]; **3.** 'така што' *~ тогá кипúса за да úди па господáро му и сос бóгова повел'а не страдá пúшту аф морéту, л'у достúгпа па шпгилúска стрáна* [V, PM,9]; **4.** 'ако' *~ л'у за дój да т'а упáда... јáсă кадúја, јáз за т'а курталúсам т'éб'а* [MS,t,56]; **II** adv **1.** 'единствено' *~ и тój гл'éда, п'éма пуидúи паóкул, л'у л'етиýват ип'é иримбúци и му вилú на иримбúцит'а* [MS,t,18]; **2.** 'таму' *~ та да киписаш сипку, да идиш праве л'у под гората има широки ливади* [V,PM,43].

Л'уба 'ж. л. име во запишано во Зарово' *~* **Л'уба Петкова** [ПЗ(С),100].

л'уба f 'сакана, љубовница' *~ Кулýф кату чу тúа лакардúе, от гласóт га позпá, ча е пéговата л'ýба* [V,PM, 11]; *~ тојпака рече па пеа: "дај ми, моја л'уба, твоите ушпици, да ида јазика да му чипам едип хјупер па твојот мăж, и тој да са почуди"* [V,PM,68]; *~ тогас бабата... му вели: "сипку, тези дивојки пе са за тебика; л'у кога сакаш типака л'уба, јазе да ти пајдам, ела по мепика!"* [V,PM,9]; *~ "...áма тúпака сос пеá мóжи да игрáиш". Тогáс тój га вé-*

ли: "мъ́лчи мо́ја л'у́ба! Ја́зе... питу со́с умо́т ми си кла́дох за та́ја рабо́та" [V,PM,10]; сп. синтагма: **пра́мна л'у́ба** 'прва љубов' ~ *мла́до, ги́ди мла́до[ги́ди ро́сно зла́то[ги́ди пра́мно л'у́бо[на ра́ка ми ле́гнеш[ка́то шипе́рница* [ПЗ(С),149]; ~ *Ваггилипо, моја прва л'убо,[сапо́к ми си на ра́ка лижала,[дури ра́ка, ра́ка јутрпала* [ТГ,53]; и: **л'убе** ~ *ја испадпи црпа–јока пивесто,[да прачекиш првпо л'убе л'убепо! да му фатиш врапа коп'а за узда,[да гу врзиш за благата јабулка* [ТГ, 370].

л'убен* 'сакан' adj ~ *ја испадпи црпа–јока пивесто,[да прачекиш првпо л'убе л'убепо! да му фатиш врапа коп'а за узда,[да гу врзиш за благата јабулка* [ТГ,370].

л'убејпе n 'бакнување' ~ *се разбуди, цапум, Трепа мома,[што си веле, лелем, ем гуворе:["Китките са, лудо, јуд бахчата,[а прстеп е, лудо, јуд златаро,[а лице е, лудо, за л'убејпе,[за л'убејпе, лудо, векувечпо"* [ТГ,173]; ~ *што си толко, малој моме,[што си толко пал'утепа! – как да пе сум, млад делија,[как да пе сум, лудо младо,[как де пе сум пал'утепа!?[дека јодиш се са фалиш:[једпа имум за л'убејпе,[друга имум за глидајпе* [ТГ,196].

л'уби impf **1.** 'присакува (нешто)' ~ *му ве́ли: "...ти́пака това́ добро, што ми паправи́ па ме́пика, ја́зе пе́мам со што да гу пова́рпа, туку Го́спот, си́пку, што л'у́би са́рцето ти, да ти да́де!"* [V,PM,11]; **2.** 'сака (некого)' ~ *бре дивојче, бре дивојче,[л'убаш ли ме мепе?[– Јас те л'убам, јас те л'убам,[уд се пајповиќе,[јас те л'убам уд се пајповиќе* [ТГ,205]; **3. 'бакнува'** ~ *дали сакиш, Ваиѓелипо, свеќа да ми светиш![или сакиш, Ваиѓелипо, сабја да целиваш! – што си веле ем гуворе тепка Ваичелипа; "сабја гпајспа пе са л'убе, Попово Јуваиче"* [ТГ,41]; **4.** 'сожалува' ~ *бе́ши мло́гу бога́т, ка̑шти и́маши кату ца́рските копа́ки, па́ри и сто́ка мло́гу, а́ма пе бе́ши милостиив: пе л'убиши сироса́сите* [V,PM, 13]; **5.** – **(са)**: **а.** 'се бакнува' (со некого) ~ *кату ти позпа́х от гласо́т, ча си ти́пака мојп'та па̑рва л'у́ба, што са л'у́бјахми аф хавузот сос му́зиките* [V,PM,11]; **б.** 'се сака, се милува' ~ *и таја причи́па га пра́ват ту́рците, за да си пе гле́дат, та сетии тихи́сова са л'у́бјат, та оп, што дава па́ри, така́ остапу́ва* [V, PM,11].

л'убов f 'милост, сакање' ~ *утрипата царју́т стапа, сакаши да си иди, га вели па момата: "е, жепу това вечер ти имах жена, сега ки ти оставем. Млогу милост и л'убов имам па тебика, по земјата ми е далечпа и пе мога да ти земам сега"* [V,PM,55].

л'убо́вница f 'девојка, евентуално жена со која некој има љубовни врски' ~ *се́дпаха па ре́т, фати́ пе́говата л'убо́вница да гу ба́ра, да гу ипцити́сува па трапе́зата, ама тој сира́к мъ́лча́ши* [V,PM,11].

л'у́бу фник (и: **л'убо́фник**) m 'заљубен'; девојката е **л'у́бу фница** [MS,s,62]; и: **л'убо́вница** (в. таму).

л'убъ́ден* m 'дел од облеката (во Солунско)' ~ *сичкъ́тъ у чохъ́ убл'акъ́пъ[съ́с кара мапдало дулъ́мъ[съ́с чохипъ́ л'убъ́деитъ[и съ́с купечкъ́ појаси* [ПЗ(С),151].

л'у́де pl **1.** 'множина од "човек", луѓе' ~ *а му вили́ па писа́пут: дупис'ъ́ти га́с дъ́ха згури́ми т'е́с л'у́ди!* [MS,t, 74]; ~ *"да ја́хпа ко̑п'у, да по́ја па дру́ги сила́, да м'а́там пари́ па зим'а́та, да вил'а́т л'уд'е́ту ут Го-*

спут' парú пáж'дат" [MS,t,20]; ~ *да такá за пójми да ја с'ā̆јми ашламáта на пúвата. Субúрами идúп кóш', двá, спрутú л'уд'éту, ú аргáтиту ш'ту за úмаш* [MS,t,5]; ~ *сă–струýве áдна кúтка, áма кúтка дă–нé а–фáтиш уф–рā̆кта. Еми сјáа сúчките л'ýде шó бúли пă–гóсте уф–цáро; тугáј бúло пидéл'а, пă–пéрници сидéли, к'–óот к'–а–глéдāт* [ПК,2(270)]; и поновата фонетска варијанта: **л'уѓе** — ако прашате за некој обичај ќе ви одговорат ~ *сапким ти пе знаиш! Сакиш сус нас, прости л'уѓе, пеза да са бијиш* [ТГ,2]; — на прашањето: "*Чеките ли госте!*" Кумот одговара: *"За арпи л'уѓе секуј пāт врата е утворпа"* [ТГ,160]; ~ *јáс, óти тāптéли плéтāх, ич пé мā вирýваа л'ýјто от пé знáм дa чéтум* [ИГ,120]; **2.** изр. **мезé на л'ýјто** (= кога нечија слабост другите ја користат за оговарање) [ПК,2(150)].

л'у-л'а-је interj 'извик за изразување восхит, изненадување' ~ *"Мори, па који ми је,[па л'ул'ката! Л'у–л'а–јеееe![мори па та л'ул'ка[пазлăм Сирма. Л'у–л'а–је,[мори, јутад иде,[калеш Аидоп. Л'у–л'а–је,[мори, што му веле фудул Сирма: л'у–л'а–је [мори, јоди Аидоп,[да се л'ул'ме, л'у–л'а–је"* [ТГ,68].

л'ул'ајне n — на трећата вечер по раѓањето се организира обичајот наречен **л'ул'ајне**: таа вечер ќе ги повикаат децата од соседството, на **средниот кāт**, бабицата ќе постеле потполно нова, уште **неразгрлена кожула** (на која јаката не ѝ е расечена) **и ќе го стави бебето да лежи, покрај детето ќе стават различни работи што се употребуваат при работа: пенкало, ножици, игла и сл., потоа дечињата** (заедно со *бабата*) **ќе ја фатат кошулката и ќе ја подигнат малце и ќе ја залулат** [ТГ,109].

л'ýле* impf 1. 'нешто движи натаму, наваму' (обично прицврстено на една или две точки) ~ *"Уу, рéкли, шó трóпāт тúā, пé спúат, сă–вāргáл'āт, ", рéкāл. "Уу, зимájте вúā дéуто л'ул'ájт–о дă–зáспе, ác ќо–зéм дéтто". Гу–зúме óпа дéтто, гу–л'ýле, лижáла прă–пéго* [ПК,2(299)]; ~ *мори, јутад иде,[калеш Аидоп. Л'у–л'а–је,[мори, што му веле фудул Сирма: л'у–л'а–је [мори, јоди Аидоп,[да се л'ул'ме, л'у–л'а–је"* [ТГ, 68]; **2.** — **(сă)** ~ *и мóстут тāкá сă–л'ýл'ше, да пă–субóре. И ут–тáм, úмше едúп Тýрчип – прāвикá: "Брéе, пусéјте мláата пивéста, мóстут ќи–пáдпе"* [ИГ,118]; ~ *сāбājлшто пúа, пă–усāмпá па–Димúр Исáрско мóс у–Бугáрја. Ká дујдéме па–Струма дă–зāмúпме мóсто, сă–л'ýле* [ПК,2(290)]; **3.** 'се бранува (пр. езеро, во случајот **гол'**)' ~ *пе-тиájсе дéпа пáшите брáте[петиájсе дéпа жúви жáби јáли[жúви жáби јáли и ут–тāрски цвóлци[тóпуве пýкат, Гóл'о сă–л'ýле* [ПК,2(290)].

л'ýлак m 'боз, градинарски, не е лековит' [MS,s,62].

л'ул'ка f 'специјална направа во која се лулат малите деца за да заспијат' [ПС(Град)]; [MS,s,62]; во Воденско: **маáл'ка л'ýл'ка** 'лулка за мало дете, закачена на таванот' [ПВ(Кр)]; но на празникот **Ѓурѓув-дин л'ул'ајнето** влегува во славјето: откако ќе се соберат среде село, пред да почнат **оро да играат**, ќе се избере некое погодно дрво, во с. **Бугуројца** има големо, старо дрво до самата селска чешма, и на него се **л'ул'ат**. Прво се **л'ул'ат** момци, а потоа девојки, жени, деца, па и старци; додека се **л'ул'ат** пеат песни, ако се **л'ул'а** девојка се пее следнава песна: *"Мори, па који ми је,[па л'ул'ката! Л'у–л'а–јеееe![мори па та л'ул'ка[*

назлăм Сирма. Л'у–л'а–је,[мори, јубличела,[шарен фустан, л'у–л'а–је" [ТГ,68]; изр. **л'ул'ка играат** (= кога некои се вознемирени, неспокојни, исплашени) ~ *пáмцум и дрýго, сé уф–пáс чéтта а–пусувáа... Нă–дрý-мут к'–óот дă–ј–прăчéкат, зă–дă–дójдăт уф–пáс. Чúко пă к'и–брáпе кучúпта дă–пé лáат. Дур дă–ј–прăчéке и сéлто к'и–сă–бăстúсе. Мóре, пé спúат тáа вéчăр. Л'ýл'ка игрáат сúте* [ПК,2(294)].

л'у-л'у-л'у-уу! interj 'со овој извик децата-овчарчиња ги истеруваат птиците од грмушките и со помош на грабливата птица **рел'о, која што кружи, ги убиваат** (птиците)' [ТГ, 389].

л'упе (и: **л'уши**) impf 'симнува кора (лушпа) од нешто, може со нож, но не мора (пр. портокалот ***сă л'уши ус–рăце***)' [ПС(Град)]; исто и **чиничката**: – пченката **не се л'упе** на нивите, туку ќе ја дотерат в село, на определено за тоа место, и тука се л'уште. Додека не се собере сета пченка – **не се л'уште**. Ако некој **заустане** (задоцне) во брањето, ќе му помогне некој што **дубрал** [ТГ,290], в. **л'уште**.

л'упејне чиничка n 'кога на класјето од пченка им се отстрануваат лушпите' – селаните се помагаат еден со друг на тој начин што, според потребата, работат еден ден заеднички кај еден, а утре кај друг, тоа се вика **на заим**. **На заим** може да биде **купајне** (пр. лозје), **прашејне** (пр. окопување на памук, **чиничка**), **чиничка брајне, жнајне, сусам брајне, бубаќ брајне, чиничка л'упејне** и др. [ТГ,327].

л'ýпка f 'тенките лисја со кои е завиткан класот од пченка се викаат **л'ýпки** (една: **л'ýпка**) [ПК(Гр)].

л'ýрка f 'вид машка (горна) облека, ја носат овчарите, ако е кратка ја викаат **забан**' [ПС(Град)].

л'ут adj **1.** opp. на 'благ', пр. ако содржи алкохол: ~ *сијала мома црвена лоза винова,[ја уд лоза си црвено грозде јубаво,[ја уд грозде си црвено вино јубаво,[ја јуд кумијна л'ута ракија јубава* [ТГ,156]; (но пиперот е **пăрижли́ф**, односно **пăрли́ф**); **2.** 'отровен' (во синтагмата **л'ýта змúа**) ~ *тáа змúа úма пóго сúлни зúир* [ПК,2(69)]; ~ *л'ута змија бркат,[л'ута ми л'утица,[рибник да ја прават,[рибник ми јангулник* [ТГ, 329]; **3.** 'со силно дејство (непожелно)' – сп. **л'уто месо** кај некои риби, што не е пожелно да го јадат луѓе со нежно здравје, такви риби (во Дојранското Езеро) се: **црвеноперка** (има црвени перја), **платица** (слична на црвено-перката само поголема), **турна, јангула, бубуран** и др. [ТГ,391]; ~ *ут–пéпăлта, ти: тýка пи–сă–скăпýвăт, прăстуто. Пéпăлта–ј пóго л'ýта, усóбăпо та: ут–шпóрăт пéпăл, пáј–л'ýта–ј* [ПД,148]; **4.** 'лош' ~ *и óни óдма му–се–пафрлиле пă–малéчкото кýче. Арпо áма тóа бúло пóго л'ýто и сúте ǫфчáрски кучúп'а сă–разбегáле* [ВГ,М(273)]; ~ *цăрнодреха беши млогу л'ута, братите ú си бојаха от пеа и пе можаха па пéјната гóра да стăпнат, ама тјанака как сакаши, чинеши* [V,PM,50]; **5.** 'многу кисел' – откако ќе се источи виното, комињата се става покрај огин **да са запале**; по неколку дена таквата, **запалена комина** се истура во корито во кое се додава чиста вода и така се добива **уцет** (киселина). Овој оцет веднаш не е толку **л'ут** (кисел), но по месец-два станува како **биле (есенција)** [ТГ,354]; **6.** fig. **л'ýто врéме** (= многу студено време во зимски период) [ПК,2,70]; сп. во Воденско: **л'ýту (лáдну) дéн** [ПВ(Кр)].

Л'утви Дере top. 'дол, река во кон-

текст со тур. име Л'утви' (именска форма, изразува посесивност без наставката -ов) - според турски образец, Драмско [ЈИ(СД),151)].

л'утéн adj 'тој што не сака да разговара, што е налутен' ~ *кату са паучиха граждáните пéгови и комшúите, са почýдиха дéка да е добúл...толку стóка. Кату чý брáт му, кóлку бéше л'утéн на пéгу, óшти пóвики си разл'ути* [V,PM,16] – во контекстот комплстивна реченица се вовдува со сврзниците 'да' и 'дека': ***са почýдиха дéка да е добúл ...толку стóка.***

л'уте (сă)* impf 'искажува нетрпеливост. омраза' ~ *óде уф–грáдо, тáм па–аптéкăта му–дáвăт лéк. И рéкăл и–аптикáро: "Сéа тúа ки–дóт, адıи двýјца дýши, áс ки–м–дáм. Тú нéма дă–că–л'ýтиш* [ПК,2(231)]; ~ *тó–ј пăл'ýтил зă–нéшто пă–мéпе, ми–că–л'ýте и нé ми–гувóре, пă-мýртил óде и нéма маабéт уд–нéго* [ПК,2(70)].

Л'утец top. 'име на рид во Кула, Серско (со остри страни. неспошумен)'; fig. од л'ут + суф. -ец [ЈИ (СД),150)].

л'утúца f, zool. 'многу отровна змија' [ПД,124]; ~ *л'ута змија бркат,[л'ута ми л'утица,[рибıик да ја прават,[рибıик ми јапгулıик* [ТГ, 329].

л'уто adv 'злобно' ~ *л'ýто–că мáмо пăл'утих[извадúх пóш уд–пужпúца[удрежáх лóза уд–кóрил* [ПК,2(315)]; ~ *мајка мел ме л'уле, Стујал,[јазе се си плакум.[Тоги мајка мел ме, Стојал,[л'уто пракăпала,[л'уто ме пракăпла, Стојал,[песпа ми пејаќи* [ТГ,200].

л'ýтос f 'лутина, злоба' ~ *тогáс кадúата му велú сос л'ýтос за да гу оплáши, да га остáви женáта: "а бре беззакóпик, зашто пристăпкаш закóпот"* [V,PM,12].

л'ýште* impf 1. 'ја симнува кората од нешто' ~ *л'ýштум јăбýлки*; **2. 'ја симнува покривката (лисјата) од класот на пченка'** – **чиничката** (пченката) ќе ја дотерат в село, на определено за тоа место, и тука се **л'уште** [ТГ,290]; **3.**. fig. 'приграбува сé' ~ *мă–изл'ушти́, мă–устăви́ ус–прăсто уф–ýста* [ПК,2(70)].

л'ăгáло и: **лигáло** n 'место направено пригодно за лежење (за човек или животно)' ~ *сáа ќи–мо:–пáјде лиг`лто пă–кóруфто кýтре* [ПК,2,68]; ~ *că–вúке дéк лéже чувéко, дéк си–пучúпуве, а повúчке зă–кукóшки вúкуме: пă–л'ăг`лто лéжăт* [ПД,119].

М

ма conj < 'ама' (за спротивност) ~ *т'ѐиџ'ирáта сăс ш'ирóну, ја тýриувá-ми иа врăх баклавáта, сă иатуп'óва и фáш'тами ... да јид'ѐми; ма ш'тó за јид'ѐми?* [MS,t,8].

маа (и: **маје**, **маха**) impf **1.**'со брзо движење на раката фрла некој предмет, мава' ~ *излизѐла мóма, мóма Катирúиа [двóри дă–измѐте, двóри рáмиш двóри [двóри, рáмиш двóри, рáио укул–зóри [јá уд–дóлу лýдо млáдо сúва кóјиа вјáе [сúва кóјиа вјáје и рăка ип–máје* [ПК,2(328)]; **2.** 'ги движи рацете наваму, натаму' ~ ако плаче детето штом ќе се роди, народот верува дека ќе биде работливо, ако покрај тоа и со рацете **маје** ќе биде **сербес** (дрско, луто и "дигноглаво"); ако детето веднаш по раѓањето отвори очи – веруваат дека ќе биде **ачик-ѓозли** (т.е. бистро, снаодливо) [ТГ,106]; **3.**'испраќа некакви сигнали, правејќи одредени движења со глава или со рака' ~ *и тóзи стрáх–му–е дă–сѐдие, се бóе, вúке тáа: "Не бój–се, ие бój–се, – мáа–му су рăкăта – услубóди–се мáлко"* [ВК.284]; ~ *е мадам така е, и јазика за тебе дојдох. Не чиiам кабул, тој стар прафтју да ми иамига сос окоту и да ми маха сос главата* [V,PM,78]; **4.** – **(се)** 'се тепа' ~ *се бурија, се мајаја цал деи ду пладиша...[се излажа Ваиѓелиа, удрила иа иегу,[си удрила, Ваиѓелиио, али ие го секла* [ТГ,41] – во контекстот имаме 2 посебности: прво, употреба на адверсативниот сврзник **али** 'ама, но': **удрила, ..., али не го секла**; второ: формата на л. ж. име **Ваиѓелино** (во функција на субјект) наломнува на м. род: **си удрила, Ваиѓелино** [ТГ,41] – објаснување за ова гледаме во аргументот дека категоријата род (како што веќе истакнавме) во овие говори, не функционира нормално; **4.** изр. **ми-сă-мáа глáфта** (= ми се врти свест, губам рамнотежа) ~ *шó–бúве ус–мѐи кój зиáа, кá ќи–стáиум ми–сă–мáа гл`фта, иă–мóш д–óдум* [ПК,2(177)]; в. **махне**.

м'ạ pron **1.** 'кратка заменска форма за директен објект од **јас'** (наместо 'ме') ~ *пулѐк, пулѐк мáјка м'ạ иарáсти, м'ạ пýсиа и иа ш'кулóту* [MS,t,87]; ~ *му вилú: "јáс т'ѐб'ạ млóгу т'ạ милóвам и за м'ạ ézмиш' за ж'ѐиа?"* [MS,t,83]; ~ *"áку úш'тиш' тú да сă примóлиш'... áку м'ạ устáи мóга за да дójда"* [MS,t,83]; ~ *утúдуха, пúтаха: "тó ч'ýка иа пóртата?" – "јáс сă идúи ѓеч'киџ'ија, м'ạ ии ш'т'ѐти тóс в'éч'ер...?"* [MS,t,15] (во претходниот пример интересен е збороредот: негацијата доаѓа по кратката заменска форма: *м'ạ ии ш'т'ѐти тóс в'éч'ер...?*"); **2.** 'кратка

заменска форма за индиректен објект од **јас'** (наместо 'ми') ~ *арасла́пут вили́ па лиш'и́цата: "гу гл'е́пдаш' то́с ч'уфч'и́ја м'а разби́ пуз'а́т'а"* [MS,t.77]; ~ *му вил'а́т: "ш'о́ ха и́ш'тиш' смокфат'а са́с т'е́б'а пабу́п?!" "м'а-и стра́х да ми-ха пи е́змити!"* [MS,t,86]; ~ *та́тку м'а има́ш'и пукална́нт, да би́х ста́пал магар'а, с'а́ м'а прусти́ та́тку* [MS.t, 55]; – во последниов контекст истава форма **м'а** еднаш е во функција на директен, а друг пат на индиректен предмет; освен тоа присутна е глаголска конструкција од **има, нема** + гл. **придавка** и тоа во првичната форма кога придавката се сложувала со предметот на кој се однесува: **м'а има́ш'и пукална́нт** (место 'пукална́нто').

ма-а (**ма:**) pron **1.** (добиено со асимилација и контракција < **му** 'кратка заменска форма за индиректен објект од *тој'* + **ја** 'кратка заменска форма за директен објект од *таа'*) ~ *па ва упитвајпе силјајпту ми ричеа оти сеа Вардар ма-а затпал устата па Кара-азмак* [ME(P),77]; ~ *ка́жаа на́шпе бижа́пци: се́куј да-си-та́ргпе бра́зда, да-пе́ му-о́т бижа́пците, да-пе́ ма:-о́рат* [ПК,2 (223)]; ~ *идпаш са́л утипаа идпо, и па то са́л кожта маа издраа* [ME(P),77]; **2.** (< **ми** 'кратка заменска форма за индиректен објект од *јас'* + **ја** 'кратка форма за директен објект од *таа'*) ~ *В`пто ма: зима́ та́тра́тката; ~ кпи́шкăта ма: пе́ма; ~ ма: најде́* (= ми ја најдс) [ПГ (Фур)]; ~ *ма́а (м`) па́прăви́* (= ми ја стори) [ПС(Град)].

ма(а)да́ф (и: **маадé**) conj, praep 'освен, само што' ~ *дру́го пе́ ра́бо́тше маада́ф шо́ тка́јше* [ПК,2(72)]; ~ *вија́ му са́ по-гулемите тукмечки. Од пих мадав има́ оша́ идпо пешто... је а́пгарија́та* [ME(P),89]; ~ *пи идеп до сеа пема зепо да паписа за пего пешто повеке, ут то мадаф* [ME(P), 69].

маабе́т m **1.** 'разговор' ~ *де́к д-о́де се́ ус-ме́п мо-ј маабе́то, се́ ус-ме́п са́-чеше* [ПК,2(193)]; – тогаш девојките одат на **пупретка**, на **мабет**, на **чиничка чукајпе** и се веселат по цела ноќ [ТГ,12]; **2.** изр.: **маабе́т да́-пăпра́ве** (= да поразговара) ~ *зе́ а́дпа спа́а ус-га́зо а-зăтво́руве вра́тта, пе́ зпа́а ус-а́јп чуве́к маабе́т да́-пăпра́ве* [ПК,2(205)]; ~ *устăпа́х са́ма уф то́лкува ка́шта, кут-сурту́к, пе́ма ус-ко́ј маабе́т да́-пăпра́виш* [ПК,2(172)]; **печис маабет** (= разговор во кој се мешаат јазични (дијалектни) посебности ~ *та́м, уф-Мура́рци, најде́х кулу седăмпа́јсе-усумпа́јсе ка́шти кулиша́пе. Ус-пи́х пăправи́х ма́лко маабе́т, а́ма пе́чис маабе́т. А па́јпо́го ма́-арися́ уф-Лагади́па* [ПК,2(308)]; **маабе́т не́ма уд-не́го** (= се кажува за човек што неволно и малку разговара) ~ *то-ј пăл'у́тип за-пе́што па́-ме́пе, ми са́-л'у́те и пе́ ми-гувóре, паму́ртип о́де и пе́ма маабе́т уд-пе́го* [ПК,2(242)]; ~ *сидпа́л та́м кут-јумýк, маабе́т пе́ма уд-пе́го; ма́ка́м ви́кпме па́-живутипте, кучи́па и́ма пе́кој ма́ка́ми шо́ а́пат* [ПК,2 (243)]; **маабе́то дики́ш не́ ти фа́ште** (= се кажува за човек што води несериозни разговори) ~ *шо́ са́киш л'у́јто да́-та слу́шат ко́га маабе́то дики́ш пе́ ти фа́ште;* со слично значење: **маабе́то мо-ј бл'у́ткаф** ~ *ка гувóриш клав-му ма́лце со́л' па то́о маабе́то, пи́м да те́-ј бл'у́ткуф;* **ми-ва́де маабе́те** (= измислува и шири навредливи работи) ~ *ба́че са́-пăл'утил ус-п'а́а и па́ ме́п ми извади́*

маабе́те [ПК,2(175)].

маабитчи́ја m 'човек што многу сака да зборува' [ПС(Град)].

маде́ n 1. 'стомак', сп. го изразот: **му пувóсе маде́то** (= може многу да изеде) ~ *éј гу јáдиштo, пéк јáде, áк му пупóсе маде́то;* 2. fig. 'душевна расположба': **му-пунóсе маде́то** (= поднесува, прифаќа некои недобри работи) ~ *пé знáм, ká мóжат пéкуј да–зи́мат чýздо! Ká им пупóсе маде́то кój знáа?* [ПК,2(178)] (од тур. mide 'желудник').

маде́м m 1. 'место од каде што се копа руда, рудник' ~ *уд–маде́мо вáдăт вăглиште;* 2. изр.: **тóо не́-ј маде́м** (= се укажува дека нешто е во ограничена количина и дека не смее да се троши безразборно) ~ *шó си–зăгрăбáл тăкá, тóо не́-ј маде́м, пу–мáлчко, зă–сúте д–úма* [ПК,2(72)].

ма́(а)дăм 1.adv 'божем' ~ *мáадăм óпа-ј сăјбúкăта, ká-ј зăдăвáла кумá-пди... мáадăм тú мă–ráше* [ПК,2(72)]; ~ *пу–пăто: пăрóт, пăрóт, глéјш чувéк умрéл пă–пăто. Бéгăт, мáдăм Тýрци úдат, ко–устáвăт пă–пăто ýмриш чувéко, жéпа–бúл, мăш–бúл, дéте–бúл, шó–дé–ј, г–устáвăт* [ПК,2(283)] – случај со нарушена конгруенција, резултат на нестабилноста на категоријата род: **жéна-бúл...** (за едно друго, несоодветно толкување на односната појава в. во граматичкиот дел, но и во др. примери во **Речников**); 2. part 'нели, ете' ~ *уф–Сикúрпик и–стрижáли óфцте, јáрпа, éсипо врéме пруддéли вăлпа, слубóдпо мáадăм* [ПК,2(292)]; ~ *тăквó бéгше дă пé–дáа гóспо. Пóл'то гóрше. Сиóпто пу–пúвте ги–згурéли. Лéбо гу гурéли, жúтто. Мáдăм уф–жéтва избигáме, бáш у–жéтва* [ПК,2(283)]; 3. conj 'штом' ~ *тогáс жепáта му му велú: "é, мáдам такá е рáботата, мăжу, úди па Стáмбол да си вúдиш рáботата, áма скóру да дójдиш!"* [V,PM,18]; ~ *сúга пи прáими ипóш' па тáс зил'éпата тр'ăва?, ж'ипáта му вилú: мáдам ти úш'тиш', да стóрими тýка!* [MS,t,78]; ~ *и как гу виде от срешта ошти, ча е бил јунак оп, што га зема момата му, без да му чини пишто, му рече: "ади ајол мадам, таков јунак си, аку га зема момата ми за тебика, халал да ти е"* [V,PM,77]; ~ *вели па пеа: "мадам така ти речи, мајко, царјут, да ми кладеш петри аф една копапка и да ми фăрлиш петри па морету!"* [V,PM,89]; ~ *е мадам така е, и јазика за тебе дојдох. Не чипам кабул, тој стар прафтју да ми памига сос окоту и да ми маха сос главата* [V,PM,78].

маза́ f 'просторија во која се сместени различни работи што потоа се носат в продавница, магазин' ~ *уф–Бóпуфта маза́ úмше ут–пúле млéко* [ПК,2(72)]; ~ *сé си–искáжал óп: "пишúп – рéкал – га–убр'ме маза́та. Е шó кулáј најдéте: кáтрáши кáзáи турúте, тáм да–прапáдше уф–кáзáпо"* [ВД(Н),280].

маана́* f 'негативна особина, недостаток' ~ *чувéк шó-ј пóго лимóп–тăбитлúа, пóго маапú пóжде, сé пé му сă–арéсуве* [ПК,2(205)].

Маара́та top. 'место, има пештера', турцизам, Зилјаховско [ЈИ(СД),151)]; основно значење: 'широк, рамен простор, пасиште'; сп. **мера**.

маасара f 'окружување со војска на место што треба да биде усвоено, блокада' [V,PM,373].

магази́а* f 'склад во кој се чуваат ствари'; сп. **мааза** ~ *тáмо седúа околу двé мéсици; сéтии господáрот излезé па магазúата, му паправú дéсет корáби, ги папăлúй стóка* [V,

РМ,13]; ~ *влезоха на една магазиа, му вел'ат на траговецот: "кири господине, нашиот базирґанин сака има пи тепко кату камуха, штото мăра драмови да има, млого пари да сече"* [V,PM,177]; ~ *катаидjá дojдé рéт, извадú тел'ál да продáва магазúата му, пак тój гу вúка тел'álот на хáпот и гу пúта: "чúа магазúа са продáва?"* [V,PM,15]; ~ *пák ги закл'учú магазúите, бéз да зéми едná дукáта пúшту* [V,PM,21].

магáр'ạ (и: **мăгаре**) n, zool. **1.** Eqquus asinus 'товарно домашно животно, се користи како замена на коњ, помало е, има долги уши' ~ *имáш'и шпó магáр'ạ Настрадúн-хóџ'а, имáш'и млóгу длăгу вудúло* [MS,t,55]; ~ *сă вăрна назáт' да вúди, ш'ó да вúди : идúн пóн сăс иднó магáр'ạ јахнáит и вравú пăит'ут* [MS,t,70] – во контекстот има беспредлошки додаток за место: **врани пăнт'ут**; ~ *Иринзjóт ни имáш'и магáр'ạита* [MS,t,48]; ~ *и стáнах на-ýтрипата, имáх идúн братуч'éит туќá, имáш'и дв'ă магáр'ạита ... и утúхми дур у Лагадúна* [MS,t,3]; ~ *úш'ти ... друк да бóцка кóрип'ạ, ... друк да кáра вóда сăс кóп'у и сăс магáр'ạту* [MS, t,5]; ~ *оттамо пак а зема двете магари, отиде на друго едно место, си и фатил на един бăлгарин, чорбаџиа много, да носи на пивите му ґубре сос двете магари* [V,PM,180] – случај на проширена употреба на наставката за множина **-и** и кај именки од среден род (**двете магари**); **2.** 'дрвена направа на која се ставаат дрва кога се сечат' [ПК,2 (204)]; **3.** изр.: **нé сă кăчúл нă-мăгáрто, нójсто ги мáа** ~ *óште нé знáа кá ќе-j, шó ќе-j рăбóтта, сă-фáле кут де-j гутóво* [ПК,2(181)]; **нé нă-мăгáрто, тă нă-сумáро** (= се кажува кога казната не е управена кон вистинското место' ~ *нéкуј шó-j-крúф нé о-кăзнýват, óт-еј пó-јăк, ил'-пă пó-бугáт, тýк ќо-кăзнат пă-дрýќоо, шó-j пó-мúрип, ил'-пă пó-слáп* [ПК, 2(180)]; или: **нă-мóжум нă-тéбе, нă-жăнá-ти ки-врéвум** [ПД,138]; **áтувуто сă-рúткăт, мăгăрúнта уддéвăт** (= кога моќните се конфликтираат тогаш слабите ги поднесуваат последиците) [ПД,137]; **мăгáрто уд-зóп нéк ýмре** (= се кажува кога некој ќе касне нешто убаво, или ќе се напие малку повеќе) [ПК,2(178)]; **ýмрăно мăгáре уд-вăлк нé сă-бóо** ~ *тóо сă-вúке зă-нéкуј чувéк шó имáл нéкуј тишкутúј, нéкуј мăки дăлго врéме ус-нéкуј, сјáа гáаре утрăпнáл, сé едно мо-j шó ќи-бúде* [ПК,2(204)]; **мăгáрто нă-свáдба о-кáнăт вóда дă-нóсе** (= се кажува кога некој е повикан, односно вклучен во извесна работа, но само за да им заврши нешто на оние што го повикале) [ПК,2(178)]; **уд-мăгáре ќи-пáдне чувéк пá ќи-с-удмóре** (= реакција на човек кога му се врши притисок за да продолжи да работи, иако е уморен) ~ *нúм сă-вáрки тóлко, уд-мăгáре ќи-пáдне чувéк, пá ќи- с удмóре* [ПК,2(204)]; **нă-кýсо мăгáре ќи-мă-кáче** (= многу ќе се лути и ќе ме кара) ~ *глéј дă не о-рăсúпиш, зéр мáјк-ти пă-кýсо мăгáре ќи-тă-кáче* [ПК,2(184)]; или: **нă-кýсу мăгáре гă-кăчúа** (= ја посрамотија).

магаренце* n, zool. dem. од **магáр'ạ** (и: **мăгаре**) ~ *"Ја го дедо Бужиќ иде сус криво магаренце; ки ти дунесе: бобо, дулама, папуци, фес сус пискул'. Ако не молчиш, ка ки чује оти плакиш, ки са пал'уте и не ти дунесуве ништо!"* [ТГ,84]; ~ *питала мајка и: "Зашто немум братја, мале?" – "И, керко! Ти имише девит братја, ама бегаа". Момата рекла: "Ќ-одум. ки и*

палам, дајти ми магарешето, и кучешето што зброве!" [V,PM,269]; *~ утипа́ли о́ни ут–се́луто и–извади́ја.. И свăли́ја до́ле, и–клăде́а ă–купи́укут. во́ика тăка́. трите вујво́ди шо беа. Пумипа́ме су–та́тку–ми ни́е су–ăдно́ мăгăре́ше* [ВЕв, 298].

мағаре́шка во́са f, zool., Vespa crabo 'тенкокрилен инсект. од родот на осите, но поголем, стршел' [ПК,2 (72)].

магарешки adj 'в. **магарјув**' ~ и *тојпака отиде, си примоли па Бога и му вели: "дај ми Боже, едно чедо, та пека е магарешка глава!"* [V,PM, 88]; ~ *и стапа от таму, киписа та дојде па дома си, па магарешка глава му вели: "ох сипку, не ти вел'ах јазе, таја работа не бива?"* [V,PM,89]; ~ *пе́ко: де́типце уд–пе́го ро́дпо, и сјáа цáро ка́ ко:–зимáл до:–пио́се пă–гро́бо, се́ јабу́лкта а тăка́ му сă–чипувáла пăд–пе́го. А пă ка́ –ќ дујде́ла та:, цáрицта – ѓу́пката, пă–п'а: мăгре́шки ла́јпа и́ дăвáла* [ПК,2(259)]; сп. уште: **мăгăре́шки инáт** (се кажува за некој што многу држи до своето, па дури и кога не е во право) ~ *ти́ ѝмат мăгăре́ики инáт, ич пе́ чéки дă–до́от* [ПК,2(178)].

магарешки јамбалаќ m 'силна настинка кај децата' – се лекува на следниот начин: ќе се земе кромид, семе од црна метла, 3 лажици зејтин, *јамбалаќови билки*, квасец, ќе се скрши едно јајце, малку ракија и сето тоа ќе се измеша и загрее. Со таа смеса ќе се намачка целото тело на детето. Ако по сето тоа детето се испоти и заспие, значи дека **јамбалаќот** ќе помине. Освен **магарешки**, има уште **жăлт** и **обичен јамбалаќ** [ТГ,128].

магаре́ш'ку кајвé n 'печено кафе помешано со 'рж, јачмен'; подбивно: **карамáрску кафé** [MS,s,63].

мағаређтáр m 'човек со долни квалитети, морални, воопшто, а и полови' [ПК,2(72)].

магарјув adj 'нешто што се однесува на магаре' ~ *и богатјувата мома, кату беши заспала и баилдисапа от опа вода, тогас си разбудила и вели: "мари сестру, па това магарјув цар пусти пиштел са чуи дур тука"* [V,PM,72].

мағари́ца (и: **мăгăри́ца**) f, zool. Equus asinus **1.** 'женско магаре', в. **маг**á**р'ă**; voc. **мăгăри́цо**, чл. **мăгăри́цта** [ПС(Град)]; **2.** изр.: **рăспáсна мăгăри́ца** (= неморална жена) ~ *тăка́ сă–кăжу́ве пă–пе́каа же́па шо́ пе́–ј кăшто́вница, шо́ о́де ус–мăже* [ПК,2(191)]; **тăрче ку́ту пăрле прăт мăгăри́ца** (= се кажува за личност што нема трпение, што се избрзува, што ги прекинува другите во разговор и сл.) [ПК,2(200)]; **куту мо́кра мағари́ца** (= личност без авторитет, исто се кажува за некоја срамна ситуација) ~ *бига́, а́ма сă–вăри́а куту мо́кра мағари́ца* (станува збор за девојка што го напуштила семејството, а потоа се вратила) [ПК,2(171)].

Магаришти Кукул' top., 'пат во Дрмско' (присуство на архаичната наставка **–ешти**: **магарешть** (м. 'магарешки') ЈИ(СД),155)].

магá**рка** f 'женско магаре, магарица'; сп. **парли́ца** [MS,s,63].

магá**рч'ă** n (dem.од **магаре**) ~ *си ку́п'ах ипо́ маг*á*рч'ă, си ка́рахми дрăву́ш'ки* [MS,t,1].

Ма́гда 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *гувóре Гóце Пе́тров, си́п па ба́ба Ма́гда. Ро́дип сăм ут–ту́ка, ут–до́л сă–мо́јте* [ПК,2(304)]: исто така и во Гевгелиско како варијанта на **Магдалина** [ТГ,114].

маги(j)а* f 'натприродна сила со која

магесниците "прават" чудни, обично лоши работи' ~ *му вели на катарџиата: "господине, тинака сос едѝн сахан маџа, што пасити фрет аскерот ми, това беши магиа; туку сега сакам сос едѝн чадăр да покриеш фрет аскерот ми"* [V,PM,79]; ~ *и тјанака зема пејното корапче, влезе аф морету, сос магиите га најде Цăрнодрехата, дека и седјала сос мăжо и́* [V,PM,53]; ~ *жената и била млого умовитна: знаши, ча на уврејската книга е писано, кој увреѝ да можи човешко сăрце да открàди, да стори магиа, да баи, сите христиани да си одавјат на морету* [V,PM,193]; – *"Ади, јазе за сторја враговчини, тја сама да дојди!" И така неговот маштех стори магии, та момата халваџијчето гу зал'уби* [V,PM,201]; ~ *и увреиот, кату зема от прасиито сăрцето, стори магиа и бајан'е, да си одавиха сичките добици* [V,PM, 194]; – спроти празникот **Ѓургевдин**, домаќинката ќе земе во "скут немирено' бело просо и ќе го *праскје целиот двор* и ќе ја биколи куќата. Некои, освен што ја **праскјват** куќата со просо, уште и ќе ја "опашат" со бел памучен конец, верувајќи дека на тој начин ја прават куќата неспристапна за **магии** и **лушутии** [ТГ,64].

Магилата top. 'високо место' (од **могила** - со акавизам), Драмско [ЈИ (СД),155)], в. **могила**.

маглúца f в. **мáгла** ~ *и змиéта заспá на мóмии скóта. И замиná мáлко врéме, и са подáде мáлку маглúца и вăрвjéше пасáм, и момáта п'áхтја да гу пурýка* [V,PM,260] – во Долновардарско секундарниот ер се рефлектира во **ă** (**мăгла**), во **маглúца** имаме **а**, што е резултат на неинтензивниот изговор на неакцентираното **ă**.

магнит m 'специјален челик којшто има особина да привлекува парчиња железо, никел' ~ *оти удриха топузката на земјата, кал'а са чини висок, момата га откинаха, али момата са и вăрнала пазат да гу види пак, каков деф беши. Тојпака заедно̀ч га исмрăкпа, га зема кату магнит* [V,PM,64] – во контекстот забележуваме 2 посебности: рушење на категоријата род (**кал'а висок**) и употреба на сврзникот **али** со адверсативно значење *(га откинаха, али момата са и вăрнала).*

Магýшува Рýпа top. 'пештера во месноста **Рýпите**' (присуство на архаичната лексема **рупа** 'дупка' (како апелатив ретко се среќава) [ЈИ(СД), 155)].

магă f в. **магиа** ~ *слăпцăто сă ч'удило, што да прави, утишло па ăдна магăсница̀. Казал хи, чи угодницата му го оставила, и хи сă молил, да стори магă, што да му сă моли, пак да го зăмă. Магăсницата сторила магă...* [V,PM,288].

мада conj 'ако, иако, макар' – на полноќ, кога е **никује доба** не треба да се излегува надвор бидејќи тогаш крстарат лошите духови. За да се спаси човек од нив треба да се крсти или да светне со нешто, во таков случај лошиот дух бега, **мада** е *самјут крив–ѓавол* [ТГ,11] – празноверие.

Мадема top. 'старо наоѓалиште на железна руда' - тур. madem 'рудник', Драмско [ЈИ(СД),155)].

мăдăно vok. (игра на зборови, како парник на 'кадăно': **кăдăно, мăдăно**) ~ *óде да–мăлзе кáдăита вéчарта бúвул'цта. "Кăдăно, мăдăно, шó ти кáде уддóл"* [ПК,2(234)].

маéпса pf 'со помошта на "тајни сили" направи некој да изгуби контрола, **маѓепса**' (празноверие) ~ *вич'ăрóт си л'éгпаха; пустрид'á вéч'ăр бáбата ја маéпса ж'пáта* [MS,t,71].

маесна* f в. **мајеш'ница** ~ *така кату па млого кахăр што си паваши кралицата, ету един ден едни ѓупки* **маесни** *шетаха по градот, та промипали приз кралицата* [V,PM, 133].

Маждревката bot. Fraxinus ornus 'растение, вид дрво'; во Серско се јавува како топоним: 'месност според имсто на дрвото **маждревка**' Серско [ЈИ(СД),155)].

ма́ж'и* impf 1.'става тенок слој одозгора на нешто, мачка' ~ *ма́ж'ам сăс ва́р фтисо́* (= видот го мачкам со вар); ~ *ма́ж'ам сăс ла́т' кур'ему* (= си го мачкам со маст стомакот) [MS,s,63]; ~ *такви папуци да ми направиш. што се мажат буја, уд четири митилика една кутијка, и да лăскат, сус високи тупуци* (потпетици) [ТГ,134]; ~ *ако ше́ те ли́че, ли́це[к'и те ма́жам смо́ла и катра́и[к'и те пе́чам, ли́це, на ле́тно слăпце* [ИГ.107]; и: **маи*** ~ *и кога́ га ви́де самови́ла, га фати, га баца́, ката де́п га́ че́шиши. га ма́иши, кату ке́рка га и́маши* [V,PM,133]; 2. **маза** 'допира' ~ *кату са борјаха, едната змиа падна, са оклава, другата пак зема една трјавчина, ја маза по устата на оклаваната змиа и ја ожувјала* [V,PM,216].

мази́лу n 1. 'мачкање'; 2. 'масажа' [MS,s,63].

ма́зна adj, m || f 'со рамна површина' ~ *ма́зна пра́с* 'измазнета земја' [MS, s,63]; – случај во кој родовата опозиција не функционира. Некои научници во ваквите примери гледаа остатоци од крајниот **ер**; мислиме дека тоа е резултат некомплетни сознанија за разнишаноста на категоријата род во долновардарските говори – впрочем за ова поопширно во граматичкиот дел.

ма́зне impf 1. 'измамнува нешто' (пр. земја) ~ *зăма́зи'аа та́а писо́кта;* 2. 'гали, милува', изр. **ус-пе́ро о-ма́зне** (= му ги исполнува сите желби) ~ *ви́а грӑждане де́цта ус–пе́ро и–ма́зните* [ПК,2(206)]; 3. – **(că)** 'си го дотерува лицето, си ја чешла косата' (да биде **мазна**) ~ *па́шта мо́ма ка́ се́–ј зăма́зи́ла, чи́ниш пӑ–гле́дне к̀–о́де* [ПК,2(72)].

мазне́јко m 'човек што лицемерно им угодува на луѓето' [ПК,2(72)].

мазну́л'ка f 'жена што лицемери' ~ *тӑ–лӑже, пим и́ виру́ви, а–зна́м шо́ мӑзну́л'ка-ј* [ПК,2(72)].

ма́ј* m 'петтиот месец во годината' ~ *за гу скупа́ш' , за до́јди ма́ју, за гу упл'ӑш'* [MS,t,4]; [ПД(Фур)]; во Гевгелиско (според Тановиќ) паралелно со **мај** се употребува и **цревшнар** [ТГ,7]; во нашите истражувања во Гевгелиско овој назив не го констатиравме, што не е чудно ако имаме предвид дека тој материјалот го собирал пред повеќе децении.

мај (и: **маја**) f, hip. од 'мајка' ~ *си легнале. От как помнало малце време, Алате викнал "Предлозаше, спијш?" От отговорил: "Не, мај ни ни риче, да ни дадиш по един казан алва"* [V,PM,272]; ~ *и сина́ хи са ч'у́деше, дали́ е лу́да или ни е. Отгово́ри сина́ хи: "Ма́ју, ти́ си лу́да и сбӑркана. Ко́ј та зи́ма, и да та о́жене?"* [V,PM,73].

маја́ pl.tt. (f)'волшебно дејство на тајни сили, магија' [MS,s,63].

маја f'голема жештина, кога нема ветер и е придушно' [ПВ(Кр)].

мајéш'ница f 'митолошко суштество кое што со "тајни сили прави некои работи" што се надвор од можностите на обичен човек' (празноверие) ~ *утиди да брăка идна́ ба́ба мајé-ш'ница, ја па́јди идна́ такфа́с ба́ба и вили́ ...* [MS,t,68]; и **магесница** ~ *и тјапака зема пејното корапче,*

влезе аф морету, сос магиите га најде Цӑрнодрехата, дека и седјала сос мажо и. Магесницата му даде на детету една вода, си напи, и заедноч кату умреп заспа [V,PM,53]; *~ овчаро сӑ ч'удил, што да прави, и утишел при едпӣ старӑ бабӑ магесницӑ, на котрӑ казал, как сӑ је с тӑрговецо обложил, чи ако излӑже женятӑ му, да му земе двятӑ товарӑ алтап'ӑ* [V,PM,280] – во контекстот има употреба на архаизмот **котри**, со прекинати изоглоси, сп. рус. который (за ова в. во уводниот дел); *~ царјут толку на севда гу имал, штоту да беши кабил да гу земи сос пегу на една трапеза да јадат. Ама гарезут шо не чини! Царјут имаши на копаќут му едни магесници* [V,PM,73]; односно: **магӑсницӑ** *~ слӑнцӑто сӑ ч'удило, што да прави, утишло на ӑдпӣ магӑсницӑ. Казал хи, чи угодницата му го оставила, и хи сӑ молил, да стори магӑ, што да му сӑ моли, пак да го зӑмӑ. Магӑсницата сторила магӑ...* [V,PM,288].

Мајдон 'м. л. име' *~ едно време имаши едпи сиромах човек. Жената му беше трудна. Дојде време, родила едно дете, името му туриха Мајдоп* [V,PM,73]; *~ Ама гарезут што не чини! Царјут имаши на копаќут му едни магесници; позпаха, ча Мајдоп на сетпипа ке да си чини цар* [V,PM,73].

ма́јка f **1.**'жена којашто родила и има (односно имала) деца' *~ и т'а си умр'ӑ на вич'ерó и такá си устáпах јас ивдувéц, сӑс трú мáлки и шиá стáра мáјка* [MS,t,3]; *~ д'ӑт'ąиту и р'éч'и на мáјка–му: "јас за пóда на касабáта да брӑкам рáбута"* [MS,t,81]; *~ мáксус гу фӑрлú врит'éпуту у бупáр', дójди и т'á плáч'иш'т'ém на мáјка–и* [MS,t,63]; *~ пујпó вр'ӑм'ą имáш'и шиá мóма шиá мáјка* [MS,t,52]; *~ с–умурúą и дубúцте, с–умурúа и чувéцте. Испупӑпцáа, кóлко дýши измрée пу–пӑто, е–е. И мáјките си–јустӑвáа дéцта пу–пӑто* [ПК,2(296)]; *~ му р'éч'и: "... мáјка–ти ти клáди зáхрапа на мáиц'ата да јид'éш' да да сӑ захрáпиш'"* [MS,t,31]; се среќаваат и случаи со редуцирана, скратена форма: *~ "е, рéкӑл, пé излéве уд–адиá кирфúй адиá пиристúа, а пé пӑ дӑ–устáпе, пӑ дӑ–ј–пóсиш пӑ–мá-ам–ти"* [ПК,2(302)]; **2.** 'пчела што снесува јајца, матица, мајка на пчели од еден кош' [ПК,2(72)]; [ПС(Град)]; **3.** 'женско животно коешто родило мали' *~ на пӑрл'ӑто тáа му–ј мáјка* [ПД(Фур)]; **4.** 'извориште (на река)' *~ сега има три години на таја вода, што идеши на касабата, на мајката излела една страшна ламја, та пе остави водата да тече на касабата* [V,PM,162]; *~ типака, л'у да идиш таму да видиш, дека е мајката на водата, да га сечиш да пе иди хич вода* [V,PM,42]; *~ и отиде да улови, дека да најди, от чешмата мајката* – случај на употреба на предлогот **од** со посесивно значење: **да најди от чешмата мајката** (особеност што се третира како влијание од балканската јазична алијанса); **5.** сп.: **мáмо** vok. од 'мајка' *~ дéцта кажáли: "Е, мáмо пúа ќи–с–игрáјме с–пéго. Нé о–јáдиме, пé о–тéпме"* [ПК,2(232)]; **мају**: *~ рéче му: "чéдо, јас та сам бизáла и хрáпила, и пи штеш да ма ожéпиш... Отговóри сипá хи: "Мáју, ти си лýда и сбӑркапа. Кój та зúма, и да та óжепе?"* [V,PM,264]; *~ и там úмашја адиá дýпка, óти лежéше адиá мéчка. И рéче па мáјка си: "Мáју, сéди тýкапа! Сегá шта*

дóјде јунáка" [V,PM,264]; почесто: **мáле**: ~ *и слáпцето, кога са и родило, па човек гу мириса, и па мајка му вели: "мале, тука па човеско месо ме мириса"* [V,PM,99]; ~ *áс и́ вéл'ум: "А–сјáа шó прáјме мáле?" Мáјка вéле: "Оди до· ви́книш тáтку–ти"* [ПК,2(248)]; ~ *сéлцки виргиниúја, мáле, мóмиш зулумиúја[мóмите да и гóда, мáле, кој па кóју мóмче* [МЕ(Р),99]; ~ *дошлá еднá какарáска та па бéлојут ól му фл'ázи от устáта и от гáзот му изл'ázи, та нé знам, ми́ла мáле, товá штó ки рéчи!* [V,PM,30]; ~ *па мајка му пак вели: "ами мале, ко татко ми беши авциа, дека му са пушките и другите посати?"* [V,PM,41]; на крајниот југ (Солунско): **мáли** (со редукција) ~ *"ш'ó, да ти кáж'а, мáли, па т'éб'а лапц'á ни стапýва"* [MS,t,84]; ~ *му вилú па п'éгу: "Пóт' мáјч'ип–ти!... ч'а з'éпт'у спú óш'ти; кáк да гу разбудúми?" – "Хýбавa мáли за пóда!"* [MS,t,17], но се употребува и во служба на interj со значење 'ле-ле': ~ *мáле, мáле ви́ј кá сé–ј дутерáла* [ПК,2(72)]; ~ *тóо тăркáлто а врăс тóо тýка, а врăс тóо прăс тýка пумиá и мă–изгурé... ду–кăт Дáбиле мáле умирáчка, тăкá, тăкá, тăкá, пăмăлú бóлипто* [ПК,2(240)]; **б.** изр.: **уд-дéвит мáјки цúце** (се кажува за оној што користи повеќе можности и привилегии) ~ *зă–вýјк –ти лéспо–ј, уд–дéвит мáјки цúце. Му–пóсе бáб–мо, му–пóсе дéлт–ти, пă сéтпе дрýкте, и кá глéјш пúкуј пă–мóжсе до·–стúгпе* [ПК,2(203)]; **ќи-му-рăспла́че мáјкăта** (= ќе го казни, ќе му се одмазди) [ПК,2(201)]; сп. и: **ќи-с-прăпла́че мáјчинто млéко** (= голема мака ќе види) [ПК,2(201)]; исто: ~ *лигáв–го, лигáв–го,* **тóо ќит рăспла́че мáјчинто млéко** [ПК,2 (201)]; **дéте уд-мáјка ќ-уткра́де** (= се кажува за некој што е многу вешт во крадење и лажење) [ПК,2 (159)]; со слично значење: **мáјкта с-ја· пла́ке** (за некој што е многу снаодлив) ~ *тóо пáшто кумшúче, áко–ј мăлéчко, мáјкта с–ја·–пла́ке* [ПК,2(175)]; **уд-мáјка рóдăн** (= племенит, човечен); но: **кут уд-мáјка рóдăн** (се кажува за оној што е сосема без облека) [ПК,2(171)]; **еднóш мáјка прă тáтко и тóо прăт Вилúгдин** (= се кажува за работи што се случуваат многу ретко и во непогоден момент) [ПК,2(162)]; **мáјка нáс ус-цăрăн пувój нă-пувијáла**, *и читúрте сéстри пóго мăка гу–пуми-пáме живóто* (= живееме со големи тешкотии) – именката **мăка** е употребена со значење на 'мачно' [ПК,2(175)]; сп. уште: **кут-мáјка-ј** (= се однесува како мајка) ~ *дóд Цóфа кут–мáјка–ј, сúт–сă укул–п'áа, и сúпуфто и спáјте – си–ј úме кут свój штéрки* [ПК,2 (171)].

мáјкине pl. 'мајка ми, заедно со најблиските' ~ *мáјкипе ус–тýли, ус–кáмипе ќи–турúли тéпцăрто фăсýл'–ли, шó бúло дă–гóтват... И тúй шóпските дéца... ус–кáмипе, бýум пă–тéпцăрто áјп кáмип, сăбóрјо· пă–тéпцăрто* [ПК,2(325)]; ~ *é тáм мáјкипе уддéли, кăлдéли мáпци дă–вáрăт... Имáло рéка, уф–тáа рéкта пу–крáјта пăкăлдéли–си типцирúпта, пăпрăвúли умáци, си–турúли мáпци дă–вáрăт* [ПК,2(321)].

Мајмун Дере top. 'мала река, притока' (според турски образец: употреба на именка со придавско значење), река што тече во близина на месноста: **Мајмун** (= врв, назив е добиен метафорично, според тешкопроодниот терен); **дере** 'река' (тур.) Валовишко [ЈИ(СД),155)].

мајмун сурạтлиа 'навредливо обраќање за лице што напомнува на мајмунско' ~ *амáи, пи́м да-зи́миш тáа за-жéпа, пéл' глéјш кáквá-ј, мáјмýп сурạтли́а* [ПК,2(178)].

мајра f 'мајка' ~ *и момата сос благос и сос радос зела трите кавади, фати сос мајра ѝ и со сестрица ѝ са прости, и трăгнала сама да брăка кăсмет* [V,PM,208] – формантот **-ра** во **мајра** од 'мајка' е позајмен според грчки образец.

мајстур* m **1.** 'занаетчија што има мајсторски испит, тој може да работи со помошници, калфи (има: **мáјстур зидáр, дăрвудéлиц, тиникиции́а**)'; ~ *кукјите бегут ăј бурчлијă, коа ки имă ихтиза дă кладă мајстурă* [МЕ (Р),87]; ~ *сă-вăри́пе дéтто. Гу-пи́те мáјкă-му: "Нăправи́ли бе, мáјстуро пиристи́а?" – "Нé, пé изливáло"* [ПК,2(302)]; ~ *и́м вéли па опи́ја човéци: "ви са мóл'ам, пéка и́ди едúп човéк да ви́кпи комáбашијата и от испáфите по едúп мáјстор"* [V,PM,22]; ~ *му вели; "ej море, мајстори, виде дипеска как пе можахми да искарами двамината една работа малка па мегдап?"* [V, PM.87]; и: **мáстур** ~ *кш'éпудóхипу клáва мáстур да му стóри кăш'тата* [MS,t,12]; ~ *и пýш'та л'ýди, ги ус'ăкуват, ги прáв'ат трú грéпди и ги дукáруват ... д'é рáбут'áха мáстурéту* [MS,t,44]; ~ *Дéдала бúш'и идúп хýбаф мáстур* [MS,t,58]; ~ *оп отговори: "ету има па една касаба една водипица, ја прајат масторету: деп'а ја работат, вечер јаз ја турјам, и мастори толко сам отепал!"* [V,PM,166]; ~ *пим гу чéпки, úма мáстуре, кăшта прáве – јáјце му сă-пéче пă-гăзо* [ПК,2 (168)]; **2.** 'рибар, сопственик на рибарска колиба во Езерото во Ениџевардарско' ~ *тијă шо сакăт дă ловăт су потискă или су мрежи му плајкăт пă мајстурут пă кулибăтă кесим* [МЕ(Р),89]; **3.** fig. 'итар, 'човек што успешно врши некоја работа', може и со пејоративно значење: **мáјстур лăжáч**, или **мáјстурица** (жена со неморално поведение) [ПК (Гăр)]; ~ *éм тă-лăже, éм пи-мóјш до* (да го) *пузпáјш* [ПК(Мор)]; **5.** изр.: **сј-о пăјдé мáјстуро** (= се кажува кога некој ќе се судри со сериозен ривал, т.е. кога нечија активност ќе наиде на соодветна реакција) [ПК,2 (195)].

мајстурка* f 'циганка – маѓесничка' ~ *кралицата ги викпа петре в копáкут, фатила да ги пита па ѓупкате, вел'ајке: "ох ианим, мајсторку, молим да видиш малко па моите моми касметите, ча по-малкате ги просјат от млого места"* [V,PM, 208]; ~ *беши станала векu кату иѓупка, стојаши тамо при бупарот кату ч'узда ч'удпа. Ету дошли мајчипи робипки вода да пал'ајат. Кату ја пајдоха тамо, ја вел'ат: "што сакаш, мајсторку, тука?"* [V,PM,195].

мајстурски adj 'нешто направено убаво, како што треба – **уд мајстур**' – за **ергенут**, кога го спремаат за женидба, дома се прават некои поситни работи, пр. појас, чорапи, но поважните: пр. панталоните, во минатото во Гевгелиско ги викале **барнавези**, ги носеле на мајстор, да ги *сушије мајстурски, тирзијски*, да ги украси со гајтан и со црвена чоја, *"куту за ерген"* [ТГ,133].

мајув* adj в. **мајчин** ~ *отгóре брјáстот са попикá. Тогáс фатúха бизирѓáпите да вел'ám: "о-хо-хó! мúла мáјува рóсица по дјáдова брадúчка!"* [V,PM,48].

мáјч'ин* adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на мајка' ~

и така пепел'арув сиг сос мајчиите му молитви и сос господиска помош киписа, отиде на чуздина да работи [V,PM,48]; ~ *édно врéме ричéл: "Бáче, ричéл, мáјчиут прéшлеп притижá, ќи–гу–испýштум". – "А бé, ричéл, ká ќо–испýштиш, ќи–ј–истéпиш чувéуте"* [ПК,2(346)]; ~ *му вели: "паистина, мои сипуви, па човек ва мириса. Гу имам скриш еден млат, ама дурде не си закáпнети за мајчино ви златно зáб, нема кабил да гу извадја јаз на мегдан"* [V,PM,51]; ~ *мáјка–му кóлку гу кáпи: "јáш' мáјч'ин мáлц'а!" "пиш'тáм, мáли, ми сă ни ид'é мáлц'а* [MS,t,31]. Необична линеаризација: негацијата доаѓа веднаш до глаголот, т.е. по кратките заменски форми: **ми сă ни ид'é**.

мáјчица f, hip. од 'мајка' ~ *Шáпко се мáмо мóри разбулé[дéвит гудúпи кáк лéже...[гу–пúте пéгáва стáра мáјчица:["Шáпко, бре сúпу вујвóдо...[ут–шó си бóлки ти лéжиш?"*; vok.: *мáјчице: мáмо–ле, стáра мáјчице[дúл'ми мă–пúтиш, ќи–ти–кáжум[пă–мáма лăжа пé бúве* [ПК,2(314)].

мáк m , bot. Papaver (полско растение со црвени цветови – булка) [MS,s,63].

мáк m , bot. Papaver somniferum 'медитеранско растение, цветот се оформува како главичка што содржи опиум' ~ *гу закара долу аф старата кăшта при бăчвите, му даде мак да спие* [V,PM,94].

мáка* impf 'топнува со парче леб во сад во кој има сок од манџа или нешто сл.' ~ *кугá úш'тими, јад'éми сăс кач'амáк ... ш'ту úш'тиш' мáкај сăс п'éгу* [MS,t,4]; ~ *глéј–гу ká–ј замăкáл, пé прăстáпуве, сé ќи–изéде* [ПК,2(72)]; и: **мáце*** ~ *измáц–јаа т`фта, глéјш óште кóлко úма зă–јáдне уф–п'áа* [ПК,2(72)]; сп. **мáкнува**.

макајне п'кога се топнува леб во течно јадење, во манџа' — за **рачок** обично се приготвува јадење погодно за **тупајне** или **макајне** [ТГ,18].

Македонија(та) (и: **Мăкидон'а**) f 'земја на Македонците' ~ *кăда стреди па Бугуројчипут месиц да трăгна за дома – за Македонијата* (членување на географско име) [МЕ(Р),68]; ~ *пýшките пúм си–фăрл'áјте[сáбјите пúм си–кăршéјте[пáша Мăкидóп'а пăзéјте* [ПК,2(297)].

македонски* adj 'нешто што и припаѓа на Македонија, односно што има врска со Македонија' ~ *товá дéте по–врéден јé от сúчките писáри, и от мéпика é по–врéден". Тогáс господáрот му вéли пá писáрат: "такá да знáјте, от Македонска зéмја какви дýхови испáждат!"* [V,PM,153].

макидунúш' m , bot. Petroselinum sativum 'градинарска култура, магданос' [MS,t,63].

мáкина f **1.** 'шијачка машина'; **2.** 'направа за превоз што се движи по шини, железница'; ~ *кój сакá уф–Струмица утидé, кój сакá пóвиче па–гóре утидé. Ду–Удуво, ду–г`рта ус–кóли, а пă–тáмо ус–мáкипта, ус–вóзо* [ПК, 2(354)]; ~ *утúăх а вѓаáх мák'ипта, си утúăх пák па Сóлуп* [ИГ,121]; и: **машúна** ~ *бигáме трипájста гудúпа... Војнúй пóпапрéт úдаа, зă–тáм вăрваа, пă–Сóлуп, пут–Кýкуш удóло–ј Сăрáѓóл', дéка мăшúпта зăпúре* [ПК,2(277)]; ~ *ѓóл'о пи блúско, Армúпскоо Ѓóл', мăшúпта дéк вăрве зă–Кăрáсуле и зă–Кýкуш, тýк пукрăј Арпо* [ПК,2(339)]; во Пат: **пăмпóр** [ПД(129)]; **3.** 'брод' (се именува **мăшúна** бидејќи во движењето ја користи силата на мотор = машина) ~ *му–вéле пă–цáро: "Táте дáли злáтпăта мăшúпа тé–ј пó–мúла, или јáс ти–сум пó–мúл* [ПД,149]; ~ *сă–вăрúпе и дóктуро,*

ма· дáвăт мăши́ната и штири́јсе вăгóни прáзни, штири́јсе рăбутии́ци [ПД,149]; **4.** 'железна направа за орање, плуг' (во однос на ралото плугот сепак е нешто како **машина**) [ПК,2(72)].

Маклата top. 'плодородни ниви покрај Струма', Валовишко; сп. стсл. **макати**, рус. макать 'натопува' [ЈИ(СД), 155)].

ма́кнува impf 'става нешто во течност (за извесно, кратко време), топнува' *~ мáкнувам п'éната у милáи'* (= го топнувам перото во мастило) [MS,t, 63]; сп. **ма́ка**.

ма́ксус 1.adv 'намерно' *~ и óни, л'у чýха, ча дојдé таксилдáр мáксус за нúх, станáха, отидóха тáму, дéка бéши óи кондúсаи* [V,PM,23]; *~ викнá, им вели: "господáри мой, вúа, што длагóвати на мój госпоидáр ету тóлку гróша, мáксус за вáс сáм дошéл да ми платúти"* [V,PM, 20]; *~ мáксус гу фăрлú врит'éиуту у буиáр', дójди и т'á плáч'иш'т'ém на мájка–и* [MS,t,63]; *~ мáксус бắркум тăквú лáфуве дạ–прăиóгум* [ПК,2(72)]; сп. изр. **ма́ксус гу–пудúге** (= го предизвикува да стори нешто непријатно) [ПД,134]; **2.** adj 'специјален, наменски' *~ ги тýриувáми кóш'увéту на зим'áта и фáш'тами да риидúми сăс иглáта; úмами мáксус т'ут'ýи'ув úгли* [MS,t,5]; *~ за сторјат една каписка, штото га за дојдат сватовито и кумовиту, за да везмат пивјатата. Тогај му ја поклоиуват тас каписка на кумот. Така прават и три колачиита максус* [V,PM,248]; *~ з'évам и идúи чумáк, гу прумúиам на крóсиуто утпр'ăт' , úмам мáксус врăзáлки на крусиóту* [MS,t,7].

максýл m 'продукти произведени дома (земјоделски, сточарски) [ПК(Ал)]; *~ мăксýл вúкме иă сé шó збúрме ут–ии́·фта и шó дáве стóкта: млéко, мáсло, сúрие* [ПК,2(76)]; овој турцизам кај некои говорители е ограничен само на 'млечни производи' *~ мăксýлут сáке нóго дé–ј чúсто* (се мисли на садови во кои се обработува млекото) [ПК(Гăр)]; исто и кај Тановиќ **максул** се однесува само на 'млечни производи'. Според истиот автор во Гевгелиско постои верување дека спроти празникот **Ѓургивден** може да се направи магија и да **са праземе** млекото. Тоа може да го направи само жена која веќе не може да раѓа, која веќе **прајасала**. Тоа се прави на следниот начин: *"уф пикује доба са сублечуве куту уд мајка рудепа, и вјапуве па едно кросно и излезе па сред село"*. Потоа се упатува кон куќата, односно кон **уборут** каде што е стоката од која сака да го **праземе максулут**. Таму, *уф уборут* праве магии и на излегување кажува: *"На мене млеко и масло, па тебе г..."* [ТГ,66].

максáмче n 'општ назив за мало дете' *~ дéтто мăлéчко кá–ј* [ПД(117)]; *~ тó–ј мăксáмче, шó зиáа?!* [ПК,2 (76)]; *~ иа Вилигдии рано са оде уф цркви*. Мајките ги носат со себе сите деца, па дури и пеленачињата, или овде како ги викаат: **максаме** [ТГ,59].

мал m 1.'имот' (турц.); сп. **мал-сăјбија*** 'турски великодостојник, бег (= господар на беглик)' *~ има и ангарија па бегут (па мал–сăјбијта) и па субашта (па викијут)* [МЕ(Р),74]; *~ су–јдна лăкăрдjă оп ăј повúкă уд мал–сăјбијтă ув селту* [МЕ(Р),90]; *~ тăка и Постул сă имă чиитету мал па три мал–сăјбиј* [МЕ(Р),83]; *~ а ут ки избегăш иемăш рăботă ии су иăпрежијут мал–сăјбијă* [МЕ

(Р),88]; 2. изр.: **от мал** 'кога нешто ќе се совлада без тешкотии' ~ *ре́че ади́па змиј па ч'ол'ака: "пре́тел'о, зе́ми ко́жета та ид до́неси во́да да пи́еме!" И то́ј ста́па та зе́ ко́жета и от ма́л е ди́гпа, за да́ иде па о́да* [V,PM,262].

ма́ла ду́ша изр. 'состојба на крајна исцрпеност' ~ *и пă-де́до Ко́л'о итпи́ри са́ата сă-гу-типа́ли читвуру́ј ца ду́ши... Гу-пуштили, а́ма ка́ о-дукắрали пă-ма́ла ду́ша* [ПК,2(274)].

Мала бугуројца f 'име на празник' – летото трае од **Петров пост** па до **Мала бугуројца**, а есента трае од **Мала бугуројца** до Свети Никола [ТГ,7].

ма́л ези́к m 'ресичка над душникот' [ПД(115)].

Малакова Кузн'а top. 'работилница (ковачница) на семејството Малакови' Серско [ЈИ(СД),155)]; присуство на лексички архаизам, сп. рус. **кузница** 'ковачница',

маламо́са pf 'стори со злато (нешто), позлати' ~ *пак царју́т ја вели: "пот па детето ти да кажиш: тас бахча ако можи да ја маламо́са за три деца, за мо ја дам момата!" Отиде мајка му, му каза па детето и, ча царју́т сака да му ја маламоса бахчата* [V,PM,197].

маламо́сан* adj 'обвиткан, покрисн со злато, позлатен' ~ *та́м д'е́ бира́ш'и смо́кфит'а ви́д'а ипо́ пи́л'а ху́баву, али́с маламо́сапу* [MS,t,45]; ~ *ја́духа, пи́ха и да́ди и бакш'и́ш' прăстип'а, цура́ј'ка, булц'у́ци, с'е́ маламо́сапи* [MS,t,10]; ~ *змиата пак му рекла: гајле да нема, кату па плапшата стори, и па бахчата ја маламоса за три дни. И кату виде царју́т бахчата маламосапа, сакаши без ма́ра да си загуби умот* [V,PM,197].

ма́ламу n 'жолт, скапоцен метал, злато (Au)' ~ *кугá ја ви́д'а ма́ш'ти-ха́-ји сăс пу́лпа фу́та ма́ламу о́ш'ти по́по́вики изил'е́пса* [MS,t,63]; ~ *ви́д'а ипо́ м'а́сту мло́гу ху́баву стули́сапу о́кул, о́кул с'е́ сăс стр'е́бру и ма́ламу заград'е́пу* [MS,t,60]; ~ *хрисухо́ту ути́ва у ц'ар'у, му сă змо́л'ува: "да́ј-ми мра́ва стр'е́бру и ма́ламу, пак тфо́ј за́-ј"* [MS,t,19].

малаче n, zool. 'малото од животното бивол се вика **малак**, односно **малаче**' - на **Коледе**, утрото пред големиот христијански празник **Божиќ** децата одат по куќите и пејат коледарски песни, еве еден стих: *"Кол'де, олелеле!... Дај ми, бабо, кулаче, да ти је живо малаче!"* [ТГ,80].

малено adj, n 'мал' ~ *ој пивесто, пивесто![имаш дете малепо,[јублачи го јуф црвепо,[јупаши го сус зилепо,[пушти си го па порти,[да прачеке лазарепки* [ТГ,54].

малечка́ву adj 'мал' ~ *пим ме пити да ти ка́жам:["имах мо́мче малечка́ву[па двапа́јсет гуди́пи[оп ути́де па јабапда́"* [МЕ(Р),95].

малечко-големо – со значење: 'сите' ~ *па уф тоа време умрел царут ут тоа грат. Тоги имале адет, кога да умре царут, да са зберат малечко-големо, да испадпат вопка ут градут, да са мол'ат па Бога* [V,PM,274].

мал'е́ч'ку* n 'мало дете' (поименчена придавка) ~ *и т'а има́ш'и ма́лки ме́ш'л'ăпта, ги дуја́ш'и; пукра́ј п'е́јпит'а ... гу дуја́ш'и и мал'е́ч'куту* (детето) [MS,t,16]; и: **мăле́чко** 'бебе' ~ *ви́кат уф-ил'а́ата адпо́ мăле́чко сă-ро́жде ус-кушу́л'ка. То́о де́те-ј кут биле́к, пă-пе́го пи́што пе́ о-фа́ште, пи куршу́м, пи кле́тва* [ПК,2(206)]; ~ *и мăле́чкуту би́ше та́м* (се мисли на малото дете) [ПК(Грам)]; ја имаме регистрирано и множинската форма **малечки** 'деца'

~ *"Много стока најдех, токо сă размислих за братовите ми малечки"* [МС(В),96].

малечук adj **1**.opp. на голем – мал' ~ *ут коа се јсуши Галик и са чини по малечук* [МЕ(Р),72]; ~ *имало блато, шо му велјăт "Калгăличко блато", ама то и помалечку и не е толку пузнато* [МЕ(Р),77]; – при работата в поле наутро **удмурувајнето** е кратко, најдолго е околу пладне, кога жештините се најголеми, а попладне, кога ќе залади, **пучинувачките** исто така се **малечки** [ТГ,22]; **кăрчáк** = *ej мла́д за́јц, не́ ми́сл'ум мале́чко е́птеи, не́го мо́же ве́ч дă–бе́ге* [ПД,125] – присуство на сврзникот **него** со адверсативно значење: **не́го мо́же ве́ч дă-бе́ге**, за ова поопширно во граматичкиот дел; и: **мăле́чук** – за птицата **киркине́с** во Дојранско го запишавме следново објаснување: ~ *пи́ле–j тăва́, по́–мăле́чко уд–ча́фкăта, ói éj си́во, пăпăл'а́во* [ПД,126]; сп. top. **Мăле́чкăта Кăлдăрма́** – дел од патот меѓу Стар и Нов Дојран (поплочен со камења) – двокомпонентно име на место со турцизам и словенизам [ПД(135)]; во с. Градобор (Солунско) запишавме: **Мăле́чкуто Дăрво** top. 'име на место, имало дебело дрво поставено преку реката, наместо мост, за поминување'; **2**. 'низок' ~ *сăто поле опашано–j су неколку ридишта едри и малечки... планини* [МЕ(Р),70]; 3. изр.: **мăле́чко Ту́рче, гуле́ма ча́лма** (= се кажува кога сме изненадени од силата и моќта на човек што ни изгледал немоќен и слаб) ~ *ви́ди, ви́ди, мăле́чко Ту́рче, гуле́ма ча́лма, шо́ имо́т, шо́ чу́дба пичăли́л, а сјáа де!* [ПК,2(179)]; сп. уште **малечук нишан** – кога стројникот ќе донесе **бохчалăк** од девојката (**пачета, риза,** чорапи и китка), тогаш му кажува на таткото на младичот дека е договорено да биде **армасут**, односно да *размената малечук нишан* (размена на прстени) [ТГ,151].

ма́лина f 'волнена материја'; сп. **нфа́змата** [MS,s,64].

Малино 'фамилијарно име, скратено од Малинов' ~ *уф–Куку́ш сă–по́виче кулиша́ше, и ут–Стру́мица и́ма. Нă–Ште́рјо и́ма, пă–Мали́ю и́ма, пă–Кăл'пи́кăвци и́ма, пă–Ли́ка То́мчува и́ма* [ПК,2(221)].

Малинова Бăрчина top. 'рид, возвишение, dem. од **брдо**; според л. име **Малин**', Валовишко [ЈИ(СД), 155)], во истата регија (Серско-Драмска) според Ј. Иванов се среќава и друг деминутивен формант **-це: Малкото Бăрце**; сп. уште: **Малко Дебело Бăрдо**. Иако зборoформата **брдо** е присутна во нормативниот Речник, сепак во говорниот јазик многу често е заменета со 'рид', оттаму назначениот топоним го означуваме како архаизам. Во југоисточните говори со исто значење се јавува турцизмот **баир**, но во топонимијата се чува стариот збор 'брдо', пр. **Валандуфшко Брдо** 'висок рид на просторот Валандово - Струмица'.

ма́листа adv 'добро, така е' ~ *"си хазăр' да до́ш' си́га?" – "ма́листа! за по́да дур у дума́ и за–сă вăрна за пулуви́л саáт'* " [MS,t,84].

Ма́лиш top. 'име на регија во Источна Македонија' ~ *ни́ плăни́шко, ни́ по́лцко би́ше се́лто Шпе́мница... ту́к адна́ тумба́рка, та́м адна́ тумба́рка, а́ма сă–рабо́те. Кут уф–Ма́лиш* [ПК,2(221)].

малишовка f ~ *стана да с–јоде тоја лудо младо јабаџијче,[и што си вале, младо јабаџијче, јубаво: "седи сус здраве, тетка Малишовко јубава!"[и што му вале тетка Малишовка јубава: "Оди сус здраве, амак будала биз пушка!"* [ТГ,156].

ма́лјут прӑс m 'најмалиот прст на рака (или нога)' ~ *има́ло не́кое вре́ме не́каа мо́ма, о́ти у́бува сӑ–вика́ла Дујна́ Ѓу́зӑли́ца. Кој ќ–о́д дӑ–гӑ–ви́де, ма́лјут прӑс дӑ–ј–гу ви́де низ–ја́мут, ќи–даа е́дна ту́рцка ли́ра* [ПК,2(298)]; сп. случај кога придавката с поимснчена: *мӑлечќу́т* 'најмалиот прст од раката, ногата' (: *па́лиц, пукӑза́тил', гуле́мјут, мӑле́чќут*) [ПС (Град)].

ма́лличко adv 'нешто во мала количина' (со чувствен однос) ~ *ка́ ни́ мо́жӑхме дӑ–си–ку́пме ни́адно́ч вре́јка бра́шно, купу́вахме пу ма́лличко, кулку зӑ адно ме́сне* [ПК,2(192)]; ~ *то́о тӑрка́лто а врӑс то́о ту́ка, а врӑс то́о прӑс ту́ка пумпна́ и мӑ–изгуре́. Чура́по а́с иска́рум. гле́дум ма́лличко сӑ–дӑрже по́хуто* [ПК,2(240)]; и: **ма́лчко** ~ *е, де, шо́ а́к тӑ–ни́ро́се ма́лчко, не́–с шиќе́р дӑ–сӑ–сле́јш* [ПК (Ал)]; ~ *сто́мнята то́пе, нато́пува, и́збя̆рш–а, о́на на́к пушти́ла ма́лчко* [ПД,129]; сп. **пя̆ршо́ле** = *ка́ вя̆рпе спе́к или до́ш пу–ма́лчко* [ПД,131]; односно **ма́лчичко** [ПД(131)]; ~ *ма́лчичко задоцне́х, а о́пи удде́ле;* и: **ма́лкичко** ~ *и́ми се́јя̆хме: учуме́п, сусам, рӑш ма́лкичко, жи́то па́јно́вике, бустаи* [ПК,2(240)].

ма́лкај adj, opp. на 'голема' ~ *мо́ри Да́по, ма́лкај ле Да́по[отка́к сме се армаса́ли[не́ сме се виде́ли де́[са́мо еди́н нӑт, му́ри Да́по, на бупа́ро* [ПК,2(331)]; ~ *са́м са́м јуфча́р ма́лкај–ле Да́по [са́м са́м јофча́р, са́м са́м ќа́ја* [ПК,2(332)].

ма́лкиј-ма́јӑнц (и: **ма́лкију-м'а́сниц**)* m 'месец февруари' ~ *тр'ӑбува прӑву да гу с'ӑјми с'ӑм'ӑту у ма́лкију м'ӑјӑнц* [MS,t,4].

ма́лко adv 1. 'мала количина од нешто, малу' ~ *по́сле кӑндйсе, му–кӑпи́ве ма́лко, о–о–п, а́рпо. А, о́ш ма́лко, пуглидна́л* [ПК,2(231)]; ~ *тогас от јупакот за врӑзат една кӑтка, за ја варакосат с фарак, и четри–пет алтӑни, и едйн прӑстен от стребро... и за кладат на едйн лингер малко рирнф* [V,PM,245]; ~ *мо́лчи–ми си́но, не́ пла́чи[ма́лко ли–сӑ мо́ми у–се́ло[ма́лко–ли–сӑ јӑгп'а у–тӑрло[ма́лко–ли сӑ ки́тки уф–грӑди́на* [ПК,2(328)]; 2. 'краток период' ~ *би́л ма́лко ус–кумите́то, куту сӑ–бо́ут–Гӑрцте* [ПК,2(221)].

Малко Гонило top. 'провизориум (од корита) за миење (**гонење**) на руда'. Место покрај река чија вода се користела при миењето [ЈИ(СД),155)].

ма́лку* 1. n 'бебе' (поимснчена придавка, в. **мал'еч'ку**) ~ *ста́наха сабали, му вили на ступа́нпту: "тузи́ ма́лку ш'ту сӑ руди́, ви сӑ мо́л'а мло́гу, дад'ӑти гу на м'е́п'ӑ заш'то́ јас ич' п'е́мам ма́лки"* [MS,t,16]; ~ *промнпаха две или три месици, и позпала момата ча е тешка, и са и чувала от сичко пешто, за да пе гу метни малкуту* [V,PM,55]; ~ *фл'а́зи ... за да сӑ скри́ј; ж'пна́та–ми би́ш'и дитп́п'а и ут стра́ха сӑ удби́; гу загуби́х го́туву ма́лку* [MS,t,57]; 2. 'мал по години, на млада возраст' (често во компарација) ~ *фати царјут, викна на чамурлиовата жена и го даде и неговото малко, она да го гледа; он ја хранпши пеа* [V,PM, 233]; ~ *хри́пна на врӑх змиа́та, извади́ са́бјата, ја закла́;... то́ј сос са́бјата га распо́рна змиа́та, гу извади́ ма́лкуту жи́ву* [V,PM,23]; ~ *га вели: "мари́ же́пу, таја́ ри́ба га земах дипе́ска за еди́н гро́ш. Го́тви дипе́ска от пе́а мӑра да ида́т ма́лкате"* [V,PM,17]; ~ *на ср'ад'а́ се́лоту и́маши една ахта́рница, та са бер'а́ха ма́лку и гол'а́му* [V,PM,31]; ~ *игра́јаш'и пузи́ ма́лку та́м, Дијупи́ш'*

ш'ту гу ви́каха [MS,t,46]; ~ *па пъ́т'ут при една́ р'а́ка паjде една́ змиа́ млогу́ голе́ма; са́каши да изjа́ди една́ же́па сос две́ ма́лки* [V,PM,22].

малој adj, opp. на 'голема' ~ *мори, Гиргили́је, ма́лој мо́ме[мори, ко́jпа ше́та крај Дупа́ва* [ME(P),99].

Малто Блато top. 'име на место во Ениџевардарско' (= мало езеро, вода што не истекува) [ME(P),77].

малук армас m 'прв договор за свршувачка, тогаш се дава збор и се разменуваат подароци' ~ *тогас тоjпака извади и другиот алтăн, гу даде па мајка му, и едиn прăстеn. И отиде мајка му па царjут, миnиха пиnаn, чиnиха малук армас, и са чиnи голем радост* [V,PM,49]; ~ *и она отидел, гу бакпа рăпката, и тој ја дава едиn алтиn многоценно, штото па царjут нема таков алтиn. И така стаnа чилиби Теодораќовото малок армас* [V,PM,164]; ~ *и така за седнат сички, и за едноw трапезата курдисуват, пак ракиа пиjат, по ракијата jадат, виnу пиjат, песми пеат и ахеn чинат васа пошт. Ету така си чиnи малок армас* [V,PM,246]; и: **малечук нишан**.

ма́лук* (и: **ма́лка** – за m и f) adj 1.opp. на 'голем' (в. **малечук**) ~ ~ *и то́j сă убрuну́ва му ка́зува: "сид'а́ дивидисе́т и д'е́вит' л'у́ди и́мам уклава́ну да кла́т' си па умо́ ко́лку дру́ги по́ма́лки ра́бути и́ма сто́рuну!"* [MS,t, 43]; ~ *за шиа́ тапс'а́ баклава́ (гул'а́ма, ма́лка?) три пра́ст'а шиа́ ука́ ш'ик'е́р* [MS,t,8] (во реченицава е испуштена придавката **дебела** и глаголот **треба**); 2. 'млад, мал по години, на млада возраст' (често во компарација) ~ *ца́р' има́ш'и и три́ мо́ми; ма́лката мо́ма не утиди у ч'е́ркфа, уста́па дума́* [MS,t,33]; ~ *по–гул'а́мојут брат га изjа́ди смо́ква-та, па по–ма́лкојут ишта́х му оста́-па* [V,PM,28]; ~ *кумот за везми ч'ашата с ракиата, вели: "е добрја ми дојдохти сватови!... Кој не види такос радос, да види, и па по–малките да си радувами, хајрлии, кадамлиа"* [V,PM,248]; ~ *паj–ма́лкојут, кату зна́иши ма́лку да пи́ши, оти́де па еди́п гол'а́м базирґа́иш* [V,PM,20]; ~ *е́дно дъ́рво шимши́рово[и по́д не́го до́бър jу́пак[до́бър jу́пак ли́чии Къ́рсте[и пред не́го ма́лка мо́ма[ма́лка мо́ма Макидо́пка* [ПК,2(257)]; сп. интересна форма за ср. род **малуко**: ~ *му ве́ли: "ама́и, бра́те, да ми дадеш и па ме́пи едно́ jа́гне па Вели́кден да jам со́с тајфата ми!" Тога́с бра́т му фати да му ви́ка и да гу го́пи: "а́jде, бе́гај от ту́ка ма́луко си!"* [V,PM,147].

ма́лќут adj 'малиот'; изр. **нă-мо́жме дă му-сă-фа́тме нă ма́лќут прăс** (*нă–не́го*) (= тој е неспоредливо подобар, поуспешен од нас) [ПК,2(72)].

малу-млогу adv в. **малце** (укажува на приближна вредност) ~ *то́jпака па́ богатио работи́л ма́лу–мло́гу до три́ годи́па, хи́ч па́ тајфа́та му пи́ту пи́смо пратил, пи́ту харчла́к* [V,PM,108].

ма́лце adv 'opp. на 'многу' ~ *викиу́ве еди́п риба́рип: "Еj чи́чко, е́ла бе!" "Шо́ брă мо́мче?" "А бе́ са́кум дă–мă–изво́зиш, ръ́че́л, ма́лце"* [ПД, 146]; ~ *и тăка́ дуиде́а ма́лце ле́п тугáj, тă–апи`ме. Кój умре́, умре́. Апии кру́ши, пăпи́j–се во́да, а́пии не́што уф–три́те де́па адно́ш* [ПК,2(278)]; ~ *дă–сă–вăрпиме ма́лце. Ка́ бига́ме, уд–Нима́пци ка́ излизе́ме пиа́ удде́ме пă–на́што се́ло, пă–Пла́пи́ца. Пла́пи́ца по́–пăтăка́ е, о́па не́ би́ше зăпа́л'па* [ПК,2(251)]; — трудната жена кога оди некаде треба да има придружба, бидејќи "*товарипа жепа уд малце пешто реа зимуве*" (= не треба многу за да ѝ се случи

нешто) [ТГ,103]; ~ и: **малци** ~ *пуштиха коните на зелена ливада – коните да попасат, а они малци да шпидисат* [МС(В),95]; ~ *Сраулица фати да пеи една песна, малци речовита, ама много гласовита* [МС (В),96]; во контекстот што следува не е сигурно дали се работи за прилог или за поименчена придавка ~ *зева акалесарницата кумот, благославја и здрави: "добрја ми дојдохти, да са здрави и жјуви, да мо и чистито, от Бога ризик да имат! Кој не види таков радос, да види, па по–малциту да си радуваши!"* [V,PM,247]; односно **малцă** ~ *кој sивгар имă малцă тајфă, пă пегу клавă другă тајфă* [МЕ(Р),90].

малчичко* adj, n 'малечок' ~ *једиn дeп ја пакарала мајка хи да смете дора. Тја как си мела , малчичкото хи братле си играло по доро... го ударшла јаче по рăкăтă једно даро* [V,PM,292].

мал'ка f 'клас од пченка' ~ *пло́до по́сле му стăпу́ве куту уд чипи́чка кла́шче, ма́л'ка уд чипи́чка, цăрве́но, ра́сте пу кăрувăто'* (станува збор за тревата **змијáнăц**) [ПД(122)]; - за односниов предмет во југоисточната регија постојат повеќе називи, така при истражувањата во Дојранско запишамс 3 називи: во Ник **ма́л'ка**, во Пат: **кубáк**, во Фур **пичéнка** [ПД(123)].

мамáнка f **1.** 'цуцла'; **2.** 'брадавица на градата од жена'; **3.** 'виме од крава' [MS,s.64] – односново објаснување од Малески не е доволно прецизно, веројатно се работи за долните испуштени делови од **вимето** од кои се извлекува млекото.

мами* impf 'лажс, довсдува некого во заблуда' ~ *тија не са, Стујан, млади ти другаре,[туку ми са, Стујан, врли сумувили,[тебе ми те мамат, тебе ми те чекат,[да т–искарат, Стујан, па бели друмове,[да те посат, Стујан, они дека сакат* [ТГ,178].

мамиц m 'црвче или нешто сл. што се става на јадицата кога се ловат риби'; називот се употребува паралелно со **стрăф** [ПС(Град)].

манáл m 'голем сад (бакарен) во кој се оставаат свеќите в црква, свеќник' [MS,s,64].

манастúр* m 'христијански религиозен објект, обично в планина' ~ *пујнó вр'ăм'ą идúл калýјар исл'ázи ут манастúру, утúди па перивóл'у да субире́ смóкфи* [MS,t,45]; ~ *ако не ја дадат, мале,[поскоро да дојдиш,[абер да донесиш![Зарем ќи си јодам, мале,[црно калуѓерче,[сарај ќи расипум, мале,[манастир ќи правум* [ТГ,51]; и: **мăнăстир** ~ *русалúј–сă тúй куту цамалцúј му–вúкăт... Играјáјќи бикóл'ат пу–двóрувито, бéрăт бąкшúже... сúчко ги–пудáруват, а óни тóо гу–бéрăт зă–цăрква дă–ицąпрáват, мăнăстúр ли* [ПК,2 (355)]; сп. top. **Манастир** 'име на локалитет покрај брегот на Дојранското Езеро, таму има повеќе **луки**шта' [КД,65].

Манастирско Брало top. 'проширено место на река каде што се **собира** водата и оттаму се изделува и се "управува" кон одреден правец' [ЛИ (СД),155)].

мáнга* m 'мангуп, арамија' ~ *два мáнги ('харамúји') вил'áт "да гу в'éпими па Настрадúл–хóц'а магáр'ąту!"* [MS,t,55].

мангáл m 'плиток бакарен сад во кој се става жар и се користи за загревање' [MS,s,64].

Манго Брјаст top., bot. (**манго** - погрден збор за циган) - двочлена синтагма од именки, првата со придавско значење (без посесивен зборообразувачки формант, според турски образец)

Серско [ЈИ(СД),155)].

ма́нгуруфо́р(ин)* m 'полицаец' ~ *тук у с'ёлуту има́ш'и ма́нгуруфо́ри, ш'ту ш'ётаха, брӑкаха липута́тки* [MS,t, 2].

Манда Ѓол' top. 'мочурлива месност' – синтагма од 2 турски елементи: освен познатото **ѓол'** 'езеро' и помалку познатото **manda** 'бивол'. Првата именка има придавско, посвојно значење (**манда** м. 'мандин'). Овој образец потоа се проширил и во синтагми во кои зборoформите се македонски, Серско [ЈИ(СД),155)].

манделе́ј̆к m 'крпче за нос'; сп. **мањди́л** [MS,s,64].

ма́ндра f **1.**'ограден простор, трло, заедно со овчарска колиба каде што се молзат овците и се преработува млекото, бачило' ~ *па–стр'ӑш'та има́ш'и ипа́ ма́ндра; ч'уба́ништу ут–стр'ӑш'та ги гл'е́даха пукра́ј ме́ш'л'ӑнтата ч'а̣ и́ма и ипо́ д'ӑтници* [MS,t,16]; ~ *ути́ди па крајо́ ма́ндрата, навика* [MS,t,18]; ~ *ка́к виде́ така́, оти́де па ма́ндрата не́гова, па́ чоба́ните му ве́ли: "о́ј чоба́ни, у́три хе́р–ко́ј човек да пу́сна, 'ви́а да гу уте́пити!"* [V,PM,j46]; ~ *ражʼа–ни́ната уста́пува па ни́ва̄та, ја з'е́ват ки́хајиту, ја зап'е́ват па ма́драта* [MS,t,67]; **2.** top. **Ма̄ндра** од тур. mandıra, во истата регија (серско-драмска) се присутни и зборообразувачките варијанти: **Мандрацик, Мандрето, Мандриште** – Серско, Валовиште [ЈИ(СД),156)]; **3.** во Солунско (Градобор) ја запишавме следнава значенска разновидност **мандра** 'билук, крдо (говеда)', како синоними се среќаваат **бӑрло́к** и **бил'у́к** ~ *це́ла ма́ндра гуве́да ка́рӑше* (= цело крдо говеда тераше) [ПС(Град)]; **4.** 'рибарите кога ловат во Дојранското Езеро со помош на птици оградуваат еден простор во кој птиците ги гонат рибите, тој простор се вика **мандра**. **Мандра̄та** парцијално се преградува за на крај рибите да бидат собрани на тесен простор што се вика **котец**, оттаму рибите просто се црпат' [ПД,126]; ~ *е́дно вре́ме спи́ја: уф–лувиши́ча̄та, о́ти ко: стуја́л Спа́р До́јран ма́ндрите би́ле пӑ–го́ре... дӑле́ко и уд–пӑде́л'а пӑ–пӑде́л'а си иде́ле до́ма* [ПД, 128]; **5.** fig. 'мноштво од нешто' ~ *ни́м зи́ми то́лко, не́–ј ма́ндра* (со исто значење: *не́–ј фу́рна*) [ПК,2 (72)].

ма́ндрӑџи́а m 'човек којшто работи на **мандра** (трло), што прави сирење' [ПК,2(72)],[ПС(Град)].

мањда̄л m 'дрвце со кое се затвора надворешната врата, портата', функционира така што **мањда̄ло** се спушта и ја затвора вратата'; сп. *за̄мањда́л'аа вра́тта ќи–си ле́гниме га́аре* (преку тур. од н. грч. μανδαλοσ) [ПК,2(72)]; ~ *ма̄ндало́с–ја̄ вра́тта* (= затвори ја вратата) [ПД(120)]; в. **ма̄ндала́рка**.

м'а́нка adj (m || f) **1.** 'мек'; **2.** fig. 'питом, пријатен', сп. **м'е́нка** [MS,s,65].

Манл'оова top. 'име на место покрај брегот на Дојранското Езеро, каде што се ловело со **влак**' (= поставување, фрлање на мрежа (белвичар) за ловење риби) [КД,61].

Мантар Баир top. 'ридна месност' (и двете единици се позајмени од турскиот јазик: **баир** 'рид' и mantar 'печурка'), Валовиште, [ЈИ(СД),156)]. Уште еден пример за присуство на турскиот образец: едната именка без формални белези (зборообразувачки) се јавува во функција на придавка, но има и обратни случаи: **Мантарска Махала** Валовишко [ЈИ(СД),156)].

мантули́ну n 'музички инструмент, мандолина' [MS,s,64].

Мању́ш м. л. име ~ *Мању́ш шо́ и́ма адии́ си́и, сте́л'то му изде́... у́че ѓо́о–ми–ти* [ПК,2(195)]; ~ *а́с удде́х та́м, ња̄де́х адии́ кулиша́ие, рӑску-*

па́ме ка́мшито, а́ма не́ најдеме ни́што. Ут–та́м се́тне, најдех адни́ уд–Мо́крине, на–Пандали́уф Маљуш пра́ф ба́рче́т [ПК,2(308)].

ма́нци adv 'нешто во мала количина, сосема малку' [ПК,2(72)].

Манчова Бук top. 'падина со ретка шума' (формата **бук** место 'бука' bot. Fagus silvatica укажува на архаичност на топонимот, сп. рус. **бук**) [ЈИ(СД),156)].

Манчоково лувиште 'име на место покрај брегот на Езерото (Дојранско), семејството Манчокови таму имале **лувиште**'; се наоѓа во локалитетот **Сунѓурли** [КД,65].

манц'ура́на f, bot. Origanum majorana 'растение со пријатна миризба, се става во јадење'; сп. **са́пш'иху** [MS,s,64].

ман'а́ f 'баба' ~ *са ш'тинахуре́са мума́та и вили на ста́рата :"ман'а́! да ми дад'е́ш' и́зиш!"* [MS,t,63].

м'ан'е́н(т)* adj 'смешт' ~ *си мла́кна мума́та. ги ви́д'а и ш'анда́ништу м'а-л'е́нти* [MS,t,21].

ма́н'ц'а f 1.'варсно јадење' ~ *с'е́тн'а за ва́р'а тра́хна ('ма́ц'а ут бра́ш'ну' : прајат ч'а́сту, гу са́хнуват, гу тра́јат ор'е́бну)* [MS,t,65]; ~ *ги кираса пу шпо кајве́ и пра́в'ат мухабе́т, ч'а́кат да са́ сфари́ ма́ц'ата* [MS,t,54]; ~ *"и́ч' ни ја́ди, гла́ди за си л'е́гни, то́с в'е́ч'ер, да му закара́м го́р'а шпо бл'у́ду ма́ц'а"* [MS,t,37]; ~ *"ош'ти п'е́ма за ни дад'е́ш' дај–д'е́ми?"' "Н'а́ј варе́на ма́ц'ата о́ш'ти"* [MS,t,55]; и: **манца*** ~ *"ско́ру да ми дадети да ја́м, ча мо́ши сам гла́ди! И не́мој гле́даш кеба́рски ма́ци: што да е јаз ја́м"* [V,PM,24]; ~ *Има́ло ре́ка, уф–та́а ре́кта пу–кра́јта пакалде́ли-си тицири́ита, направи́ли у́ди, си–тури́ли ма́ци да–ва́рат* [ПК,2 (321)]; ~ *еди́н ден порачја на ба-бата да тури на маџијата зехир, да го утруи дјатепто* [V,PM,158]; односно **ма́нжа** ~ *и на еди́ја о́дае фне́тре и́маша зла́тна суфра́ и позла́тни сто́лове, и фсје́кога и́деха да еда́т фне́тре. И па́ софра́та и́маша ца́рцки ма́нжи* [V,PM,259]; 2. изр. **шарла́н уф–ма́нца** (се кажува кога некој е натраплив) ~ *о́п се́где–ј шарла́н уф–ма́нца, се́ са–пра́ве от па́ј–ни́ого зна́а, (от) па́ја́рпо–ј не́јпто* [ПК,2(212)].

м'а́ра f 'мерка, размер за тежина, должина, ширина' ~ *м'а́рими са́с мутувилуту, ко́лку мутувила за гу тра́гними пла́тнуту и с'е́тн'а нас м'а́ра ја ут'е́гнува́ми* [MS,t,6]; изр, **з'е́ва м'а́ра** (= измерува) ~ *и там з'е́ват м'а́ра ут грипди́т'а, фа́ш'тат т'ем'е́л'а, ги дука́рувап дур на д'уш'ам'е́ту* [MS,t,44].

Мара Полена top. 'планинска долина' (уште еден случај на употреба на именка во служба на посвојна придавка - според турски образец) – Зилјаховско, но сепак: **Марина Вода** 'чешма, наоколу шума' [ЈИ (СД),157)].

Ма́ра 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *си–напра́ви ка́шта та́м, Благо́јуфгра́т. Ке́рка–му га–живи́ та́ма, не́ га–зна́јш – Ле́та. Се́тне На́да, Ма́ра. три́ ке́рки и́ма* (случај на додаток за место без предлог: **напра́ви ка́шта та́м, Благо́јуфгра́т** – посебност позајмена од балканската јазична алијанса) [ПК,2(324)]; ~ *гу–за́твури́ли уф–а́дната уда́јчка и Ма́ра ко–пе́че, ма́јка–ј к–о́де на–па́заро, ки–до́исе саму́п, ки–ја́т* [ПК,2(254)]; во Гевгелиско како варијанта на **Марија** [ТГ,114].

мара́з(с) m 'хронична болест' (тур.) [ПД,134]; ~ *та́а мо́ма си и́ма не́кој ма́ра́с* [ПК,2(76)]; [ПД(134)]; ~ *му вели́: "што продава́ш, господи́не?"*

И тој̀пака удревѝ: "јáзе, дивој̀ку, хéм смóкви продáвам, хéм сам хикимиíа – стáр мараз излекýвам". Цáрјувата мóма ѝмаши стар мараз: ни́кој (м. 'некој') хикимиíа не мóжиши да познáј, штó мараз бéши [V, PM,29].

маразлив* adj 'тој што често боледува, болешлив' – на 31 август, пред изгрев на сонцето **маразливите** деца ги поминуваат низ **сребрин, Бугуројчин пој̀с,** што е своина на црквата (во Гевгелија), со верба дека Богородица ќе им помогне да бидат здрави [ТГ,75]; – кога детето е слабо, суво и не напредува, тогаш се кажува дека е **маразливо**. Под зборот **мараз** се подразбира внатрешна болест, во цревата и во стомакот. Таквото дете го носат по лековити изворѝ и бањи. Му даваат како лек мед измешан со истолчено семе од растението **гингер** (од семејтсвото Lapa Minora) и 'ржана вода. Некои спремаат чај од растенијата **арамиjска трева** и **кантарион** [ТГ,124].

Марангозови Ниви top. 'ниви во Зрневско Поле' (сп. тур. marangoz= мајстор, дрводелец) [ЈИ(СД),157].

маргарит m 'скапоцен камен, бисер' ~ *и кату ја виде мајка ѝ, млого са зарадува, хем плакаха и двата: от момините очи безер си роиiиши, от устата ѝ маргарит са пижиши* [V,PM,219]; ~ *пај–после дојде времја за да си пои чобанот. Фати цáрјут да му дава дар злата, маргарит и други царски работи* [V,PM,170]; ~ *на скалата го беха ч'акали до хил'аде душа, хем от скалата до пеш̀ копак беши постелана сé многоцен камиi и маргарит на земјата* [V,PM,172].

Маргариттасово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Езерото (Дојранско), семејството **Маргариттасови** таму имале **лувиште**'; се наоѓа во локалитетот **Орео** [КД,65].

Мáргу 'ж. л. име запишано во Солунско' ~ *и цáрјут са почýди, от дéка тóлку алтăни фати. Цáрјут му намáз дăiото на кúлото сóс катрáи и гу дадé на Кира Мáргу* [V,PM,18].

марѝ interj (за обраќање кон суштество од женски род) ~ *"ш'ó кáзуваш', мáри, éш'ти ми ја дрăж'иш', ни ви́кiуваш' забúтиiут, ш'у–и дóл ... да ја закóли"* [MS,t,84]; ~ *ѝди маi'ѝ'ó–ји, ја гл'éда, лиж'ѝ: "стáи' , марѝ ж'éiу, да пóјми"* [MS,t,13]; ~ *"да б'ăгами ... ч'ạ тáтку–ми и–двáта за ѝá закóли" – "ш'ó кáзуваш', мáри!"* [MS,t,84]; ~ *вéли на жéiа му: "марѝ жéiу, ýтри да ми кладéш л'áп аф тóрбата! Јазе ки си ѝда да тéрам кăсмéт'ут ми"* [V,PM,31]; ~ *велѝ на жениáта му: марѝ жéiу, јáзе ки ѝдам на Стáмбол. Имам едѝи брáт та ми пúшиши от нéкои, да му кýпја едиá кăшта* [V,PM,25]; сосема ретко ќе се сретне и во обраќање кон лице од м. род: ~ *му вилѝ Настрадѝи хóи'а на фурнáриiу...: "Мáри, јáла да ид'éми! вúд'ạ, јáс как т'ạ курталúсах!"'* [MS,t,57]; в. **мори**.

Маријче 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ *Маријче, теiко, високо,[иемој ми врваш ииз двори,[иим ми раздигај јадови,[јадови моји дертови,[чуiки са малце мојите,[а што да правум и сус твоји?"* [ТГ,100].

Марин 'м. л. име запишано во Солунско' ~ *утрината си научиха базирѓаiиту, как чилиби Теодорак доиел иевеста от Европа. Фатили да хождат, да го чистиi'асоват. Отиде пăрво Марiи базирѓаи* [V,PM,164]; ~ *Марiи му вели: "ах господиие Теодораки, млого ти жал'ам, хем јазик иа тебе! Отдека ја иајде*

таја кахпеа та ја зема за стопаница да ја имаш?" [V,PM,166].

Маринова ограда top. запишан во Драмско (од Ј. Иванов) 'градина, бавча' [ЛИ(СД),156)]; спомнатово значење (градина во близина на населба) се среќава како топоним во повеќе македонски говори, независно што основното значење на гл. е: 'оградува, ограничува извесен простор со плет и сл.', сепак и спомнатово вторично значење е старо, бидејќи го среќаваме во други словенски јазици, пр. во чешкиот јазик (zahrada).

марифет* m **1.** 'умеење, мајсторство' ~ *тога́ оти́де и Кулу́ф па о́јска, и Го́спод му даде́ ја́кос млогу и марифет: са чиии́ опбаши́а, от опбаши́а ју́збаши́а и про́чее* [V,PM,9]; ~ *тогас тојпака му отговори и му приказа таја приказка... тогас татко му са почуди, какоф марифет си паучи сип му* [V,PM,36]; ~ *Јазе имам адет да чипам млогу марифети; аку можите марифетите да ги свăршите виа, да ви га дам момата"* [V,PM,45]; и: **морафет** ~ *му вели: "Ах татку, милиш татку! Друга жена, што ки земиш, не знаиш, каква ке да излези... ти са мол'а да земиш таја мома, која мене ме изуча толкус морафети* [V,PM,275]; **2.** 'подлост, измама' ~ *от мăра час сетии и тојпака си разбуди и, кога виде, ча марифет му чиниха, фати после да ги тера и ги прифтаса па пăтјут...* ~ *и другиот Грăк рече: "ах, побратими, не знаиш, ч'а и јазе ишт'а да ти река, да му го сторими тос марифет па бăлгариот"* [V,PM,178]; и: **мăр(и)фе́т** ~ *а́рпо–а́ма адии́ де́п пиве́стта гу–пи́те де́тто: "сус–кăкви́ мăрифе́те мă–зима́ ме́пе?"... "Не́–е, и́ли ки́–ка́јш ус–кăкви́ мăрфе́те мă–зима́ и́ли ки́–сă–вăрпум"* [ПК, 2(264)].

марифетлна adj 'тој што умее, што е способен' ~ *детето сос гласот му храпиши сичката тајфа, и најпосле са чини детето вреден човек и млогу марифетлиа за сичка работа* [V,PM, 40]; ~ *фати да плаче, ама колај немаши; туку заедпоч прати двами-па л'уди, които беха млогу јаки и марифетлии млогу* [V,PM,63]; за ж. род: **марифетлијка** **1.**'девојка (жена) што умее да сработи убаво различни работи' ~ *виде́–ли пе́каа а́рпа мо́ма... мăрфитли́ка, зна́ј ки–зе́ме вира́п чуве́к* [ПК,2(152)]; ~ *рече па пај–малката мома: "скору, сипку, да идиш сос пашут зет, ча двете ти сестри па зл'а палитјаха, хозмет да им чиниш!" Ама пај–малката мома беши пај–хубава и* ~~*на–марифетлијка*~~ [V,PM,62]; – случај на употреба на скратена форма на партикулата 'нај' > **на**, што претставува влијание од влашките говори, иако претходно односнава партикула тие ја позајмиле од македонскиот јазик; **2.** 'итра, снаодлива' ~ *тогас царјувут сип, кату чу, сакаши да пукни от јад, отиде па мајка му, га вели: "мале, не ти вел'ах јазе, ча беши мома? Ама беши млогу марифетлијка, та не можах да га позпа"* [V,PM,73]; **3.** се употребува и со негативна конотација, сп. **мăрфитли́ка** 'девојка (жена) со неморално поведение' [ПК,2(76)].

маричка f, zool. Coccinella 'инсект со црвени крилца и црни точки – божја бубалка' (Дој), во соседното село Пат (се наоѓа преку Езерото, во границите на Грција): **уч мара** [ПД(124)].

Марков* adj 'нешто што му припаѓа на Марко' ~ *кату излезе одапăд, најде чешма, па чешмата беши Маркова керка: кату слăнце светиши,*

кату месичина грешки, сос сребарни ибрици вода налјаваши [V,PM,77]; *~ Грујо Шкиндерлија сос Маркувата керка отиде на стар Хајдара, му вели: "ету, побратими, га земах опаја. што саках"* [V,PM,77].

Маркова Бајна top, f 'име на место (извор) во Еничевардарско' *~ на во извор пăтницuте пазарејна... гу велјат "Бајната", друзи па ут Водиш ут та страна* – **"Маркова Бајна"** [ME(P),69].

Маркова Скала top. 'висока карпа на излезот на р. Струма од Рупелската клисура' [ЈИ(СД),157)]; (стариот збор **скала** во македонскиот стандард е изместен од **карпа**, сп. рус. **скала**).

Марковица 'име на жена според името на мажот' (во случајот Марко) *~ Марковице, бре млада нивесто,[засукај си скути ем ракаве,[измеси си ду девит пугачи,[исукај си ду девит баници,[испечи си уф мисур кукошка* [ТГ,177].

Марку 'м. л. име' *~ тјапака му вели: "јазика хазăр сам за тебика, ам аку ти позпае татку ми Марку, и тебика и мешика ки ни погуби"* [V,PM,77]; *~ киписал Марко да шете,[да шете село да гледе;] пу него Струма нивеста,[ej, што му веле гуворе:["Врни се, Марко, ступапо,[врни се малце пучеки!"* [ТГ,53]; *~ дури да идат халајките да кажат па татка и Марка, тојпака баја мегдап зема сос момата. Марку вјахпа па неговата којпа, зема и тешка бозлугапа* [V, PM,77].

ма́рмару n **1.** 'мермерна статуа' *~ прумйпаха л'уд'ету; тој стујаш'и халис ма́рмару* [MS,t,78]; **2.** 'камен мермер' *~ здигпа́ пот ска́лата што бе́ши мерме́рот, пајде́ кл'у́човиту, отворй магазйата... си пајде́ сй́чките де́лви пăлни алтăни* [V,PM,18]; *~ тогас богатиот пот ска́лата здигпа́ еди́п мерме́р ка́мип мишапи́а;... гу зема́ кл'у́чот и отвори́ неговата магази́а* [V,PM,17]; и: **мермер** *~ тја́пака оти́де, со́с еди́п та́с ма́ица фрет аскерјут гу па́си́те... и тога́ фати́ ги две́те и мпу́ки, ги зачукпа́, и две́те мерме́р ги чипй* [V,PM,143].

Маркувци pl. 'фамилијарно име запишано во с. **Бугуројца**, Гевгелиско' – на средниот ден од празникот **Вилигден**, во дворот на црквата, на лицитација се купуваат икони што ги продава клисарот; интересно дека семејствата секоја година ги купуваат истите икони, т.е. истите светци: **Ѓорићајви** секогаш го купувале *Св. Тапас*, **Гошувчуви** – *Св. Вашил'*, **Маркувци** – *Св. Лазар*, **Попувци** – *Св. Параскева*. Објаснувањето за ова е следново: *"Така сме запамтиле уште од дедо, уд старо време"* [ТГ,62].

Ма́рно По́ле (< **Марино ...**) top. 'име на место во Пиринска Македонија низ кое поминале бегалците кога се повлекувале од Егејска Македонија' *~ му–зи́мăт куби́лта и би́л' пă–мо́сто гу–кăлва́ли, да–пе́–j избе́гпи ут–вујпа́та. Зима́ме куби́лта и пă–стигпа́ пă–пас пă–Ма́рпо По́ле* [ПД(124)].

Марсол'кирово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Дојранското Езеро, семејството **Марсол'кирови** таму имале **лувиште** (= рибарска колиба, се прави на колови во Езерото)'; се наоѓа во локалитетот **Рофка** [КД,65] – сп. **марсол** = излачевина од носот.

ма́рта f **1.**'третиот месец во годината, март' [MS,s,64]; [ПС(Град)]; [ПД (Фур)]; *~ сечко сече, марта дере, април посе кожи да пурдаве* [ТГ,7]; **2.** 'исукани два конца (црвен и бел), спроти први март младите, особено

девојчињата си ги врзуваат околу вратот, или на раката, и ги носат додека не се искинат, тогаш ги стават под бел камен, верувајќи дека нема да "ги фати сонцето" и дека ќе останат бели' [ТГ,42]; 3. изр. **куту ма́рта-ј** (се кажува за нестабилен човек) ~ *о́п–ej куту ма́рта, сја́а сӑ–смée, пӑ–адно́ч ќо:–ви́јш сӑ–пӑл'ути́л* [ПК,2(171)].

мартин m 'имс на третиот месец во годината – март' ~ *кулужек, сечко, мартин и април ка одиле, рекле: "Аде да му истепиме па тоа ќаа девит ил'ади офци!"* [V,PM,293]; ~ *ет ти го Ма́ртин гу пластрител, му рекал : "Поможи Бог, ќаа"* [V, PM,293].

мартѝн' m 'оружје' [MS,s,64], сп. **пушка мартинка**.

Мартинци 'овој празник го викаат уште и **Ва̄лков празник**, се слави три дена'. Утредента по празникот **са пулазуве**, а тоа е поврзано со верувањето дека среќата во куќата ќе ја одреди тој што прв ќе дојде: каков **полаз** има (**арин** и **лек** или **лош**). Во деновите на односниов празник не треба да се фаќа оружје, бидејќи и самите **Мартинци** се наоружани со **мартини** (сп. *мартинка пушка*) [ТГ,77].

ма́ртир' m 'тој што потврдува нешто, што сведочи' [MS,s,64].

мартири́са* pf 'посведочи, потврди нешка вистина' ~ *и му вили́ па иримби́цит'а: "ви да мартири́сати зара́т м'е́и'а, ш'ту м'а уклава́ то́с ч'увӑк!"* [MS,t,18].

Ма́руш 'ж. л. име' ~ *Ма́руш би́ше же́на пӑ–Андрија́н ама́лино* [ПК,2 (72)].

Марушка 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,114]; ~ *Мӑру́шка а–ви́каа та́а ду–пиас..., што́–j пубилée о́чте, што́ уќурвé;* [ПК,2(76)]; в. **Маруш**.

Ма́рча 'л. ж. име' ~ *се́јше ду–пи́ска, до́лце ду–Вӑртишта че́шма, по́го би́а дука́пани* (бедни) [ПК(Грӑр).

Марчово Ториште top. 'падина, ниви' по л. име **Марчо** (Марко); основното значење на **ториште** е 'место каде што се собира ѓубре од животинско потекло, а потоа се користи за ѓубрење на нивите' [ЈИ(СД),157)]; сп. **тор** 'измет од животни'. Називот е присутен во јужнословенските јазици (бугарски, српски, хрватски), додека во РМЈ не е регистриран.

марш interj 'мавни ми се' ~ *јас сум прӑкӑра́л ду–сéга по́го. Ја́с, ви́кум, ка́ ќи–утка́рӑх пӑ–гра́до дӑ–пурда́м, мо: сто́ка, сӑ–пабе́рӑт кулу ме́и чуве́ци. Шо бе́, си́те џӑмба́зе ќи–вӑ–пр`м пӑ–мо́јта, ма́рш ут–ту́ка* [ПК,2(241)] – случај на употреба на перфективен презент: **сӑ-пабе́рӑт** (м.: 'ќе се наберат').

мас f **1**.'стопена мрснотија од свињи' ~ *(та̄ка́) ви́ка̄ме пӑ бишко́ва̄та ма́с, сле́па ма́с* [ПД(119)]; ~ *са̄с по́го ко́ри дибе́ли, са̄с–си́рпе, са̄с–у́рда, са̄с сви́пска ма́с, та́а и́ ви́ка̄т ко́рпиде* [ПК,2(245)]; **2**. 'маслац што се добива со преработка на млекото' [ПВ(Кр)].

маса f 'дрвена направа на која се јаде и сл.' [ПС(Град)]; ~ *о́де, пӑj–уф–гла́вӑшто каавипе́ се́дӑт гуспуда́та пӑ–м`сте, а́j и о́п сидпу́ве пӑ–дру́га ма́са, са́м* [ПК,2(267)]; ~ *и флизя̆т уф–адна́ грӑди́па, де́ка пе́ма по́го паро́т и се́дпя̆т пӑ–адна́ ма́са, си–пуприка́жвӑт зӑ–л'убо́в* [ВК,282] – уште еден случај на употреба на перфективен презент: **и се́дпя̆т нӑадна́ ма́са**.

Масал Камен top. 'карпи и ниви наоколу'; според преданието на карпите се собирале селските овчари и си кажувале приказни' (сп. тур. masal

'приказна'), Драмско [ЈИ(СД),157)]

мạслѐнце n, dem. од 'масло' ~ *пу-е́дно вре́ме ричѐл: "ми са-о́де пу-пу́ждa" ... и пăпрăви́л такá. Тиă прăмăт`рто ричѐли: "зилѐпо мạслѐпце, бо́гуво мạслѐпце"* [ПК,2(346)].

ма́слина f, bot. Olca europaea 'медитеранско маслодајно дрво; плодот од тоа дрво' [MS,s,65].

маслинкă f, bot.1. в. **ма́слина** ~ *овчаро в сăндăко през сăрцето гледал и видел, чи па корема имала пишап маслинкă. Сетпе, като тја заспала, изл'ал от сăндăко, зел хи гердапо* [V,PM,281] – во контекстот среќавамс употреба на именка како атрибут на друга именка: **пишап маслинкă**, според турски образец – за ова в. во граматичкиот дел; **2.** 'брадавица' – според Малецки [MS,s, 65], сепак овде е потребно дообјаснување, имено: **маслинка** е фактички сден вид мал црн израсток на кожата, личи на брадавица, но не смее да се кине, бидејќи може да биде малигна (брадавицата е поиспакната и не е црна) ~ заплашила го јако и му рекла: *"Ил право да ми кажеш, как виде пишјапа, маслипкăтă, пă жепăтă па това ч'ул'ак и как хи зе гердапо, ил шта ти отсека главăтă!"* [V,PM,253].

Маслинката top., bot. 'рид, ниви' (топонимски назив според името на јужното растение **маслина**) Валовиште [ЈИ(СД),157)].

ма́слу n **1.** 'вид мрснотија, низ продукт, што се добива кога се "чука" матеница' (при обработка на млеко) [ПС (Град)]; ~ *уд мле́кăто шо́ ки-că-иска́ре, шо́ ки că чу́ке мăтăпи́цăта, то-ј ма́сло* [ПД(119)]; ~ *ја затвориха три дена и три поќа, после три дена ја извадиха вупка, ја беха намазали масло по лицето и по сичката спага и вездеи ја дражаха па слăпцето* [V,PM,195]; ~ *за шпá тапс'á баклавá ... шдшá укá мéт... стó дрáма пиш'иш'тé, пулувúп укá ш'имигдáл ... с'éтп'ạ шпá укá máслу* [MS,t,8]; ~ **úма крáфцко, óфчко (мáсло)** [ПК,2(73)]; **2.** изр. **пóвиќе дáра, нéгли мáсло** (се кажува кога од некоја работа нема добивка) ~ *тáа пáшта излизé пу-рудпи́пски, пóвиќе дáра пéгли мáсло. Арпо си-знáм áска, ус-рудпи́па дă-си пéмум зи́мпе, дáвпе* [ПК,2 (188)]; пр. за употреба на сврзникот **негли** со значење за спротивност; прашање што побуди дискусии, во некои се негираше ваквата употреба (за ова поопширно во граматичкиот дел).

м'ạсóтузáпус (и: **мéснати зáпусти**) m 'деновите меѓу празниците Божик и Месници' [MS,s,65].

мастрáф m **1.** 'потрошени пари за некој настан, пр. за именден, свадба и сл.' ~ *гулéм мастрáф* [MS,s,65]; ~ *папкум и уставијă дă-ј рăботăт бијлиците сами, оти субајште му клавиа пă исапут пă бејзте погу мăстраф* [ME(P),89]; ~ *му-купú пú-ви, уд Рáдуво пúви му-купú и ут-тýка, му-рăздилú... Нă-пáс супрé, е-пă úма и мăсрáф... дă-дóо рéт сéга ут-кá умрé тáтку-мо, дă-тéрăт грóбипа... ут-тúạ пúви с-уддéл'ат тúă* [ПК,2(286)]; **2.** 'работи што се стават во некои слаткиши (јадења)', пр.: *шó мастрáф трибýве зă-бăклавá ?* [ПК(Гăр)].

мастрạфлúа adj **1.** 'тој што троши многу пари, обично за дотерување' ~ *Кúрто-ј пóго мастрạфлúа, сé-ј патóкмип* (= дотеран); **2.** 'јадење за кое се потребни скапи состојки' ~ *бạклăвáта-ј пóго мạстрăфлúа* [ПК (Гăр)].

масýр' m 'стебло од растение што внатре е празно, во конкретниот случај парче трска на кое се намо-

тува преѓа – цевка' ~ *и з'évам óспува пáсму пу пáсму , гу врăзувам на чумáку; и клáвам идúл масýр' на спувáлката и фáш'там да м'áтам* [MS,t,7]; ~ *ги з'évам патúрит'ą, ги з'évам хумóтиту, ја з'évам кр'ắпката, гу з'évам и круспóту, субúрам и масýр'ą* [MS,t,7].

м'áта impf (в.**метне**) 1.'фрла' ~ *д'ăт'ąту му прáви на тáтку–му: "ми ни дáваш', тáти, мрăва парú, да јáхпа кóпу, да пóја на другu силá, да м'áтам парú на зим'áта"; ~ јáхпува д'ăт'ą кóпу, прумúпа прис силáта, м'áта парú и л'уд'éту ут дóлу бирáт* [MS,t,20]; ~ *стóриха ч'ивúја ... и фáт'ąха да рújат. Рújат сăс прăич'кит'ą, ја м'áтат прăстá сăс ш'импúт'ą* [MS,t,48]; 2. 'пука оружје, топ', сп.: *ги спрáтиха дур на памnóру ... ги апухиритúсаха испáпу ... и фáт'ąха тóпуви да м'áтат баа, баа* (почнаа топови да фрлаат = пукаат) [MS,t,13].

матáн (и: **бијаница**) m'она што останува од млекото кога ќе се извади од него (со чукање) маслото – матеница'; сп. **ч'ýкану мл'áку** [MS,s,65].

мáтима f'лекција' ~ *ти за ји вилúш': "дáскалу м'ą клáди млóгу мáтима за да п'ăја"* [MS,t,31]; ~ *господáро, кату гу видé дéтето, му вéли: "а брé сúпку кáк отúваш сóс матúмата ти пá скóл'уто;"... и тój му вéли: "áх, господáр мój, млóгу добрó си чипúл на мéпика, и јáзе вредéп си показáх пá мáтимите ми"* [V,PM, 150].

Матицата top. Валовиште [ЈИ(СД), 157)] (овој назив со основно значење 'извориште, глава на река' с нашироко познат во македонската топонимија, пр. го имамс запишано во струмичкото село Вељуса); секако основното значење е 'мајка'; сп. изр. **мáтка му-уждáре** (= се кажува за некој што е поуспешен, подобар од некого) [ПК,2(179)].

Матруната top., bot. 'ниви' (местото почнало да се именува според називот **матруна** - назив за еден вид круша што раѓа крупни плодови) Валовишко [ЈИ(СД),158)].

мáтурца (и: **матурица**) f, zool. Sus domestica 1. 'свиња што има мали прасиња' ~ *áдпа мáтурца си–ј издé бишúпата (ка́ рабóтах уф–куликтúво);* 2. fig. за дебела жена ~ *мáтурцо п'адпа* [ПК,2(73)]; [ПС (Град)].

мáтурка f, bot. *'трéва, пóго гă–јáдăт óфците'* [ПК,2(73)].

мáтурка* f'сад за вода од алуминиум, погоден за носење, се закачува на појасот; во минатото дел од опремата на војниците' ~ *и–сă–пучúа ф–пáс от úма рăкúа, вáрăхме пу–пéтстóтии кúла рақúă, ут–цăрпúци, и кут пă–вóда úăт с–мáтурките. Пу–пéчéс дýши зúмăт мáтурките, дóт, пăпăлпăт* [ПК,2(223)] – примери за перфективен презент: **зúмăт мáтурките, дóт, пăпăлпăт**.

маќедонски adj 'нешто што се однесува на Македонија' ~ *пујпó в'р'ăм'ą па маќедóнскију цáр' па Фúлипáта му пýспа... идúл кóл' сăс вóлска глáва* [MS,t,59].

Маќедунúја top. ~ *и тáтку–му тугáс му дáди дувáта и му р'éч'и "брăкај ш'арóка з'ém'a, Маќедупúја т'ą пи з'éва т'éб'ą!"* [MS,t,59].

м'аýка impf 'подражавање на гласот на мачка' ~ *м'аýка кóтка* (= мачката мјаука) [MS,s,65].

махалá (и: **мала**) f 'дел од градска или селска населба, маало' ~ *тáм, д'е вр'ăвиха, му т'éкпа на паш'áта, гу пúта ч'урбаџ'ијата: "тýк у ваш'та махалá шпó бáмбаш'ка úм'ą ч'ýх"* [MS,t,48]; ~ *и кога за киписат да подат да и л'атат колачипатија,*

(ки) ги носат момите хем пејат, да на друга махала ки запеват да а пекат [V,PM,247]; ~ *сăс та́блата на главáта да ш'е́та пу сукáциту, да ви́ка пу махалáта: "пуртукáла! пуртукáла!"* [MS,t,26]; и: **мала*** ~ *имáш'и на малата идúи трипдáфил, тас мумáта искулáсувáш'и ут скул'óту* [MS,t,52]; ~ *имáш'и на мал`та идúи трипдáфил, тас мумáта искулáсувáш'и ут скул'óту* [MS,t,52]; топ. **Јени́ Маалé** 'турска населба – кога постоел Стар Дојран' [ПД,134] – турц.; ~ *е, мал'те сă–ви́каа: Турту́рка – адиá, Турту́рка Малá, Чирпúиш Малá сă–ви́кше дру́гăта, и́мше и Гирáпо, Гирáи сă–ви́кше дéк би́ă дикáичăта, óи би́ше срéт сéло* [ПК,2(217)]; **3.** изр.: **нă-мáала бих** (= бев на разговор кај комшиките); **мáалта гă-ди́нге** (се кажува кога некој многу гласно вика, се расправа) ~ *спóшти мáалта гă–дигиáте, шó би́ше тóо ви́кше у–вáска, ус–кój сă–рăспрáвăхте?* [ПК, 2(175)]; **вăри́не уд-мáала** 'се кажува за предмет што не е најпогоден, но сепак може да се употреби, т.е. не́ ослободува од барање од соседите (во маалото)' [ПК(Мор)].

махмуд'е́ (и: **махмуџе́**) n 'декоративна пара што обично девојките ја носат обесена на врат' [MS,s,63]; во Гевгелиско: **ма(х)мудúа** 'златна монета со вредност од 129 гроша' [ИГ,127].

махмузи pl.tt.'дел од коњската опрема, во **махмузите** јавачот си ги става нозете (чизмите) и го удира коњот за да побрза' ~ *тогај вјахпа и дјатепто па бăрза таткова му коп'а примипепт, уружеп кату зепт, и еднош кату изл'ал вăпк да удри пес махмузи па коп'а, коп'ут кату пиле летпа* [V,PM,183].

махне pf **1.** 'фрли нешто со движење на раката' ~ *кату чу таа букосвиец, земал еди́п камип и гу махпал; падпа камипот покрај пихпа бăрзоходеца* [V,PM,46]; и: **ма́не** ~ *ку́тек, ку́тек, гу–спрусти́рăт пă–вăлко, гу–искáрăт ут–врéјкăта, гу–мáпăт пă–тăкá* [ПК,2(267)]; **2.** 'даде знак со раката (главата)' ~ *му–махпáх, áма пé–м видé* [ПС(Град)]; **3.** 'отстрани, набрка (некого)' ~ *да гу máхпат Тýрч'ипу* (да ги набркаат Турците) [MS,s,63]; ~ *отишле па царут, му рекле: "Царо! Да пи дадиш пари". Царут им рекал: "Мапајте се ут тука, голоташе!"* [V,PM,..]; ~ *дујдéл пéкуј цапдáр тýрски ус–кóји... а пă кумúтип имáло дóма уф–пáс... Мáјка ричéла: "Мáпи–се ут–тýка, ки–тă ви́де Тýрчипо, já ká сă вăрте пăвáки"* [ПК,2(320)]; **4.** 'униште, убие' ~ *зă–врéме пă–бéгăпто мáјкă–му и тáтку–му Гăрцте ги фăти́ли и ги–зăтвури́ли уф–купáкут, áма сéкаа вéчăр пу–двă–трýјца мăпувáли кój му–причéло* [ПК,2(304)]; **5.** 'кога птица ќе ги придвижи крилата и ќе летне'; **6.** – **(сă)** 'се истави, си замине' ~ *кóлта мо–ј тýка, áма дéк уддéл?!" – "Уд–дéк дă–зпáјме, се–ј мăпáл тýк пéгде"* [ПК,2(337)]; ~ *тогас тój му вéли: "áјде máхпи си от тýка, барлив човéк! Дéка ти сам видéл јазе тéбика?* [V,PM,8]; ~ *тогај си махпа от пего јуда та там, гиту вăрви па детепто па друго место, па му излева папрет с друг тебдил* [V,PM,8]; ~ *и сă разјăж'да тáтку–и: "скóру да пóш' при п'éгу, да ми сă máхпиш' ут кăш'тата"* [MS,t,84]; и: **ма́н (сă)** ~ *тój ја гóпи: "мáп' ми сă утýк! т'éс м'ą пастúсаха да с'ă тój за м'ą прóкóпса!"* [MS,t,37]; ~ *гу пúте: "шó бе чóрбăци, ти пú јáдиш, пú пúјш, шó úмиш?" "Мáи сă ут тýка!" – му рéкăл вóа* [ИГ,111] – имаме скратен императив,

без наставка; в. **маа**.

махрим adj 'тој што е напуштен, изостанат' ~ *и едиош кату изл'ал вăик да удри пес махмузи па коп'а, коп'ут кату пиле летиа и се загуби отпред них. Те остаиаха жалии тăј махрим и беха расипали бракот без пивјаста* [V,PM,183]

махýна (и: **маýна**) f 'лаѓа што не користи платна (едра)' [MS,s,63].

Маца 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,114].

ма́цка f, zool. Felis domestica, в. **ма́чка** [MS,s,63].

мац-мац interj 'извик за вабење мачки' [ПД(126].

ма́цу n 'собрани лисје од тутун наредени во бале' [MS,s,63].

мацýка f 'детска цуцла'; сп. **мама́нка** [MS,s,63].

ма́че n, zool., dem. од 'мачка' ~ *а, тóо мáчто óде, тúа кóпаито шó-ј фăркăт, зúме, адиа рúбичка-двé, дă-с пугóде, уф-тáа рúба пăрстăио* [ПК,2(265)]; ~ *глéде вăртăт гувéта, глéдат адиó прăкăршăио мáче. Шăрéио мáче. И тáвá мáчто о-фáште у-стáпо, гу-кiáве уф-цéбо* [ПК, 2(262)].

ма́чинце n, zool., dem. од 'мачка' ~ *кá удделá уф-тáа вудиúцта имáло: áдио кýчинце, áдио мáчинце и áдио питéлче. Кýчинцто, мáчинцто и питéлчто гă-прăчикáли* [ПК,2(285)]; ~ *сестрите ú, ка и виделе, оти такви деца рудила, и уткрале и ú клале две мачинцијиа. Двете деца и затвориле уф едии ковчег, и фăрлиле уф едии ѓол* [V,PM,267]; во Фурка запишавме: **ма́чăнце** [ПГ(Фур)].

ма́чиц m, bot., Papaver rhoeas ~ *тúа бýлките шó-că, ус-цăрвéите лúста, шó náѓăт. Тúа кá că-мládи, óште уф-мáрт мéсиц ги-бéрăт зă-дúво зéле* [ПК,2(73)].

ма́чка f, zool., Felis domestica 'домашно животно, ја чува куќата од глувци' [ПВ(Кр)]; ~ *и тójиака му вели иа децата: "а брé дéца, заштó ки га утéпити тајá мáчка? Нá ви пéт парú, дадéјти ми а мéии!"* [V,PM, 109]; ~ *то: ричéл: "Нă-тéп пó-дибé-л'о:". – "Нé-ј, цúцкăта-ј, ричé, мáчкăта грăбиá гăлăбе"* [ПК,2(73)]; ~ *утивáл иă-лóф, кáтăдéи јáрбици иусувáл, гăски, шó ќи-утипáл сé иусúл... Е, рéкла та: женá-му: Ти дуисé, вăл'áл гăлăбе, јáрбици, áма мáчките г-издéли"* [ПК,2(258)]; во Солунско: **ма́цка** [MS,s,63].

ма́ч'ка impf 1.'притиска, гмечи' ~ *иáјди идúи кáл, гу закувáва мýл'ąту дур иа кур'éму у калó и'éтрą и тáм гу мáч'ка с'é шиó* [MS,t,34]; ~ *утúва пák дýр иа калó, гу закувáва мýл'ąту дур иа кур'éму и гу мáч'ка тáм* [MS,t,36]; 2. 'убива, уништува со притискање' ~ *и приз оииј пăт млогу аскер вăрвјаши и млогу от оииа мрави са убиеха: едии сос коии ги мачкаха... ги утепуваа* [V,PM,96]; ~ *после жената му просиши да си хранишии. Нај-сетие отишла покрај едии зид, падиа зидот, ја мачиа. Тамо умрја и тја сос лош'а умирачка* [V,PM,170]; 3. 'става тенок слој по површината на нешто' ~ *áс зимáх дă-că-мóчум, стéики, стéики кулку едиа лăжúца мąлéика... прáво уф-рăцте, му-мáчките иа-ýстта иă-тóо брáтчто. Му-мáчките иă-ýстта дą-зáпре пúскăито, дă иé плáче, дă ие-и-издáде* [ПК,2(358)].

мачле n, zool., в. **мачинце** ~ *рéкоха иа бáбата: "когá ки рóди, бáбо, цáрјувата жéиа, тúиака дá ги зéмиш мáлките, да ги фăрлиш иá рекáта, тá да зéмиш едиó мáче и едиó кýтле, иá цáрју да му кáжиш, ча женáта му мáчле и кýтле родú"* [V,PM,141].

мąчóр* m, zool. 'машкото од мачка'

~ е, ги–ра́ше е́дно а́рпо, змі́та стӑна́ла кулку кл'у́пко, тӑква́ дибе́ла. Ку́тритo стӑна́ло гуле́мо ку́че. Ма-чо́ро и о́п стӑна́л бӑба́ [ПК,2(262)], и: **мачур** [ПВ(Кр)]; уште: **мачаро́к**.

мачуковчани pl. 'селани од с. **Мачукуво**' (се наоѓа на самата граница) имаат своја **Прачестина крушa** на една раскрсница, близу селските лозја. **Прачестина** ја викаат бидејќи на **Вилигден**, попот во присуство на верниците *ја прачестил* крушата, на тој начин што засекол едно место од кората на дрвото и тука ставил **прачеста**, потоа ја врзал кората, и откако таа ќе зарасне, **прачестата** останува во дрвото, а таа, крушата станува **прачестина** [ТГ,63].

маџир m 'преселник, дојденец' (од тур. muhacir) *~ и ут ка са напӑлии Пазар су маџири, кираџилакут пумипа за Бугарјту, Француите и маџирјто му зеа кјарут* [МЕ(Р),73]; *~ или и аку се нӑогјӑт ув некуј чифлици јӑрӑџиј и ристејнӑ и Турци, то Турците сӑ повикје мӑџире* (смигранти) [МЕ(Р),84]; *~ Стру́мица сӑ–нӑпӑлии мӑџи́ре ут–трипа́јста гуди́па* (се мисли на 1913 год., т.е. на периодот по Балканските војни) [ПК,2(77)]; *~ ки речиме неколку лӑкӑрдиј зӑ нӑтишттӑ димир–јол и мӑџириту* [МЕ(Р),92].

Маџирска Тумба top. (**тумба** 'рид', **маџир** 'преселник') Зилјаховско, [ЈИ(СД),155)].

маџун m 'конфитур, тиква рендосана и варена во **пекмез**, посолена со печен сусам' – во минатото, кога свекорот (заедно со роднини) оделе кај девојката да ја известат за свадбата носсле: товар леб, буре ракија, буре вино, неколку **оки калинки**, **ѓум** (бакарен сад со уста како барде) со **пекмез** (тсчсн конфитур од црници или грозје), потоа **канаваза** (сад од глина) со **маџун** и др. [ТГ,161]; – на **Бӑдни вечир** откако домашните ќе наседнат околу огништето, домаќинката ќе ја постави *тӑрпезата*: **леб** (во кој има **замянска** пара), овошје (калинки, лубеница и др.), малку **маџун**, малку **туршија** (грозје што го чувале во солена вода), малку **камбус** (пиперки, зелени патлиџани, млади динчиња, што ги чувале во киселина), **сарлија** (вид баклава), **паурче** со ракија и др. [ТГ,82].

маша f 1. 'метална направа со која се разгорува оганот'; 2. изр.: **ма́ша мо́-j** (= се кажува за непринципиелно користење на туѓата личност, односно кога некој е премногу сервилен) *~ на́пкум ки лафиме зӑ џӑрквӑтӑ и сколјото, кӑто маши зӑ борбӑ су "слӑвјансвоту"* [МЕ(Р),83]; *~ се́ ус–не́го шушу́ке. Шо́ не́ ки–шушу́ке ка́ мо–j куту ма́ша, си́те рӑбо́ти му–j–вӑрше* [ПК,2(175)]; **уд-мӑша́та зӑфӑти́** (= почна од многу малку, од ништо) *~ ка́ ки–би́де думаки́л уд–мӑша́та ки–зӑфа́те* [ПД,137].

машала! interj 'извик со кој се искажува радост, односно се пожелува нешто добро' [V,РМ,374]; *~* секој што ќе види дете болно од **баба шарка** треба да рече: *"Машала! Да не му е од око!"* Без овие зборови, болеста може да се **нал'уте** и детето да настрада [ТГ,127].

маштех m (f), 'иако од формален аспект се работи за м. род, т.е. за 'оќув': **неговот маштех**, сепак содржината упатува на 'маштеа', бидејќи **магии** обично прават жените' *~ тогас маштехот на халваџијчепто му вели: "сипко, да поиш да ја открӑдеш џарјувата мома, шпак не ти ја дава!" – "Ади, јазе за сторја враговчипи, тја сама да дојди!" И така неговот маштех стори магии, та момата халваџијчепто гу зал'уби* [V,РМ,157].

маштеха (и: **мӑш'тиха***) f 'мајка што

не е вистинска, односно ако на детето му умре мајката, па таткото се **пражене**, таа другата жена нему му е **маштеха'** ~ *дојде времја, татко ú и маштеха ú киписаха за Великдеп да подат па добрата рјача, ја ви-кпаха и пеа: "ади, кутро пипелашку, ела и ти"* [V,PM,205]; ~ *Тогас тја извадила, па сички и дала по едпа златпа јабалка, па маштеха и па татка ú беши дала по едпо лајпó* [V,PM,205]; ~ *мā̆ш'тихáта изилéпсу-вā̆ш'и па д'улберлúку и гл'éдаш'и, кáк, кáк да ја загýби* [MS,t,61] и поновата фонетска разновидност (со елизија на меѓувокалското **х**): **маштеа** ~ *таму изл'ази царјувата мома па врā̆х мајчип гроп, са поткол'апи и фатила да плачи: "Ах мале, мила мале! Стапи да видиш, па што кучка маштеа западпах* [V,PM,275]; ~ *маштеа хи, като видела толко руба, каскапдисала и утрипта, като сја паучила, у-де хи ја, пратила сојāтā си дā̆штерја* [V,PM,286].

м'ā̆ pron 'кратка заменска форма за директен објект од јас – **ме**' ~ *му вилú: "ми утúваш'! за т'ą уб'ā̆си цā̆р'у!" – "п'éка м'ā̆ уб'ā̆си, јáза пóја!"* [MS,t,22].

м'ā̆јąнц (м'ā̆јпнц, м'ā̆спнц) m 1. 'период од 30 дена, дванаесеттиот дел од годината' ~ *стујáхми пу идúп м'ā̆јąнц двá у Кавáла* [MS,t,2]; ~ *па гудúпата стáпа тéш'ка и па óсим м'ā̆јпици гу рудú сабáлип* [MS,t,3]; ~ *тузú за си рич'é демéк дваπáјси м'ā̆јпц'ą да рā̆бут'а за трúјси ú-двáта зā̆мб'ą пú пи фтáсува* [MS, t,41]; и: **месиц** ~ *и пé удú пóго врéме, кулку едúп мéсиц, едúп мéсиц мóж д-удú* [ПК,2(175)]; ~ *кā̆да стреди па Бугуројчипут месиц да трā̆гпа за дома – за Македопијата* (случај на членување на географско име) [МЕ(Р),68]; односно: **месā̆ц** ~ *тиā̆* (езерските птици во Дојранско) *пучиýвāт дā̆-йдāт уф-уктóмвāр мéсāц* [ПД,127]; поретко без редукција: месец ~ *и така ги вāрпа и ги прави тешка свадба и ги гости цел месец и папкуп ги пушти па града Будима* [МС(В),96]; сп.: **трú мéхца** [ПС(Град)]; ~ *и вāрвеме зā̆-Сā̆моков. Шо сидеме, тиа два-и-пул мехца пā̆-рāпиа тама. Момичкāта а-закупаме пāт-Кучарипуво* [ПК,2(340)]; **2.** в. **мисинч'ина.**

м'ā̆ри (м'ā̆ри)* impf **1.** 'определува, размерува нешто по тежина, односно по должина или ширина, т.е. "зема мерка", за да биде точно она што го прави' ~ *за вéзмат и за гу уч'úст'ат хýбаја, вр'ā̆тиш'тā̆т'ą, за м'ā̆рат ж'úтуту* [MS,t,67]; ~ *и фáш'тами прā̆ву м'ā̆ри сāс мутувúлуту, кóлку мутувилá за гу трā̆гпими плáтпуту* [MS,t,6]; ~ *идúп пóп утúди па удипúцата ... сид'ā̆ја сāс дирмиц'úјата, си м'ā̆р'ąха пúлкат'ą* [MS,t,78]; ~ *клáва т'ąл'алц'úји да вúкат пу сукáциту да пóјат луд'éту ш'úч'ки да му м'ā̆рат дúрата* [MS, t,22]; и: **мери** ~ *вели па мајка му: "мале, ти са мол'а, иди па цар'ут да му чипиш от мепика клапети, да ти даде ухтар'ут да мерим алтāпите, што сам добил аф чуздипа!"* [V,PM,48]; ~ *и гу чипиха опова житу зāрпо по зāрпо, зашто мрафките фатиха едпиа да посат ичмепо, други чипицата, ... утрипата гу мериха житуту, пак 40 кила излези* [V,PM,97]; **2.** 'нишани' (кога ќе фрли нешто, ако сака да погоди, тогаш **мери**) ~ *фáти да м'ā̆ри бā̆ич'фата и вилú : "сигá за пáм'ąр'ą дā̆пиуту!"* [MS,t,68]; ~ *пáмери áрпо (ák сáкиш до-о пугóдиш)* [ПК(Гā̆р)];

3. изр.: **ус-йс ąршйн мéри** (биди правичен, постапувај еднакво со сите) [ПК,2(206)]; **мéре сукáцте** (= се кажу-ва за човек што не работи) ~ *млáт чувéк нé фáште нéка: рăбóта, туку по цéл дéн мéре сукáцте* [ПК,2(175)]; сп. **мерка**.

м'ăсти (и: **м'ăсти**)* impf 'мести, пренесува' ~ *ја удм'áстува хóртумáта шúу мéтру пóутáтак и такá м'ăстиш'т'éм хóртумáта ја ч'изшлидúсуват ш'úч'ката пúва* [MS,t,3].

м'ăстиш'т'éм adv 'местејќи' ~ *ја удм'áстува хóртумáта шúу мéтру пóутáтак и такá м'ăстиш'т'éм хóртуáта ја ч'изшлидúсуват ш'úч'ката пúва* [MS,t,3].

м'ăсту (м'ăсту) n 1.'просторот што го зафаќа некој предмет, односно каде што се простира нешто' ~ *там д'é сп'ăш'и па п'éгуóту м'ăсту клáва идúп ч'áпкур* [MS,t,75]; ~ *утúди па шпó м'ăсту, па шпа гóра п'étрą и там пáјди идúп стáр д'ăду* [MS,t,14]; ~ *пúта, д'é ја прáв'ăт купрúјата, да сă пауч'ú; и кáзаха, па-ш'тó м'ăсту ја прáв'ăт* [MS,t,24]; ~ *сă ч'ý па шпó м'ăсту шпá гóра сă утфáрала и сă и затфáрала* [MS,t, 35]; и **место:** ~ *прет тăрлуто шó-ј зăгрáдăпо, то-ј кутáр. Мúсл'ум тăрăлто сé-ј тăрло, е пред п'о: úма зăгрáдăпо, то: мигдáпче што-ј, гó:пто мéсто, тó-ј кутáр* [ПД,125-126]; ~ *кипúса па пăт'у да úди и, л'у прибли́жи па оповá мéсто, дéка бéха хајдýциту, извадú сáбјата му* [V,PM,21]; ~ *зă се шо сă имă ричепу, гирек пă цăрквă, гирек па апут или пеѓдип пă другу месту, субăшувите пријатил'ă му кăжувăт пă пегу* [ME(P),91]; 2. 'простор наменет за нешто' ~ *зă фăсулјут и бустапут, аку сă па мистијптă пă пчипичките, ти сă лагăт за пчипичкă* [ME(P),89]; ~ *југријала рапа звезда,[брке место да купдисе,[место пе ја харисуве...[харисала, бипдисала,[ф-тија попови јудаји* [ТГ,52]; ~ *Постол ти се пулја кату град и зарди разридечката па ридут можа да се вида и ут далеки мистијпа* [ME(P),71]; 3. 'населба, град' ~ *отúде па едúп гол'áм базирѓáпип, са главú таксилдарип, да му берé верис'áпта по далéчпите местá* [V,PM,20]; ~ *пи ддéа тáм д-ójме, дă-живéјме... А тáтку-ми пијкáл, гу-вăрпáл óп тăвá, кá сă-вúке дé, ришéпие... Оп ричéл: "Ас сáкум зă-мójто мéсто, дéк бúх пá тáм д-óдум* [ПК,2(323)]; ~ *и óп са исмáми заедпóч и му речé па цáрјут: "цáрју, јáзе спóшти бéх па едпó мéсто; видéх едпá дивојка, о-твójта армаспúца по-хáрпа"* [V,PM,10]; ~ *уф-Лагадипа пад-двеста и усумсе кăшти има паши. Тоо е место речи кулку пулвшпа Струмица* [ПК,2(309)]; 4. 'службен ангажман, позиција' ~ *ела да ти чúпам зéт и да ти úмам кату чéду; когá ки ýмрам, тúпака да устáпиш па мójто мéсту цáр"* [V,PM,KK]; ~ *уф-дипéшпо врéме пе сă-пóжде тăкво мéсто;* ~ *па тăквó мéсто трибýва пóдрýк чувéк* [ПК(Мор)]; 5. изр.: **нéма мéсто дéк дă-тă-тýре** (= кога некој се однесува со особена и пренагласена почит) ~ *ут-ká ки-гу-изликýвиш дéтто, цáро ки-пéма мéсто дéк дă-тă-тýре тé-бе* [ПД.148]; **мéсто нé о фáште** (= се кажува за нервозен човек што не може да седи на едно место) ~ *ká ки-дójде мéсто пé о-фáште, сé тук шéте уд-удáа уф-удáа* [ПК,2 (175)]; **ми дујдé сăрцто нă-мéсто** (= се ослободив од грижите) ~ *сă-прăбráа дéцта, ми-дујдé сăрцто пă-мéстто;* (= се чувствувам задоволен)

~ у́буво гă–изругá мăш–ıj, пе́ма гáаре дă–м–сă–прáве кумáбашúка. Сјáа ми–дујдé сăрцто пă–мéстто [ПК,2(175)]; **три конаци место** (= во минатото конаците во кои преноќувале кирациите се правеле на оддалеченост еден од друг за кое е потребно еден ден одење со коњи; во случајот изразот се однесува на растојание од 3 дена одење) *~ и тогај трáгıа детето на пáтот да хожда. Там, шту вăрви па три конаци место, приближи па јудинско село* [V,PM,155].

ме pron 1.'кратка заменска форма за директен објект од **јас**'; 2. 'кратка форма за индир. објект од **јас**, место **ми**' *~ тамо от много топло за јода искал да пукıи дјатеıто, и сé му велише: "аман, јодичка да ме пајдиш!"* [V,PM,157]; *~ ти да ме купиш бăрза коп'а, и чифта пиштолı па појас и ọстра сабја па рамо* [V,PM,56]; *~ му вели па калека: "отидоха сега двете зеıтјувци да брăкат о–пиле млеко: пос му и л'акот па таткови ме очи"* [V,PM, 160]; *~ јазика сос татко ти сал едиı вечер си зарадувах, и ме остави това пăрстеı и ми рече: ако родја мома, да гу продадам, да чиıам прикиа, да га ужеıам* [V,PM,56].

Медýл' 'м. турско име запишано во песна од Кукушко' *~ јá уд–дóло úде едúı учúтăл [и пă–кајмăкáмо сúлıо гувóре: "Е, бре кајмăкáм, Медýл' Ефéıди [тúја сă прóсти л'ýде, пúшто пé зıáјат* [ПК,2(333)].

меѓа f'тесен простор меѓу ниви (обично необработен) што служи како граница' (со исто значење и: **бразда**) [ПС(Град)]: *~ бре ıивесто црıа јока! Ниıмо јоди раıо воıка,[пе са гледе сапр меѓа,[сапр меѓа црıа веѓа* [ТГ,54]; *~ з–éдıа брáзда мéсто сă–истăпáа;* Мисирков бележи **мегја** 'граница, освен ниви одделува и области' *~ па идеı уд ридиштта шо му прават мегја па полјто ут ветăрут ăј идеı град ут турцко врема* [МЕ(Р),72] – **ветăрут** овде е употребен со значење: 'северна страна'; *~ и така сега пија на истта "Слајица" имми:* **1. Слајицита, 2. Урумлукут, 3. Полјто** и *мегја су пи Вардаријата* [МЕ(Р),76].

Междирек top. 'место меѓу 2 реки'(?) Валовишко - со делабијализација од **Междурек**, последнава форма постои во Кукушко како име на село [ЈИ(СД),163)].

между prаер 1.'означува положба (состојба) со која се разделува нешто во просторот и времето, односно дека нешто се наоѓа помеѓу 2-3 (или повеќе) работи' *~ плăпúıта тăкá пăт Рáмıа ут–гóре и пăт Сăрдумлú, тáа сă–вúкше Дулá Тепé. А пă тáа ут–кăде úзгрева, мéжду úзгрева и зáуда, ут–кăде úстук óıа пă–сă–вúкше Дạмлăмá* [ПК,2(247)]; *~ испăдıáме г`ре пă–вăро. "Сј`, вúке, сме мéжду двéте грáници"* [ПД,174]; и **миждо** (со редукција на **е** во **и**) *~ и тáм засúпаха земéта сас кáмеıе, катý кугá има хил'ади дувáре. И си рéкуха миждо тјах: "стúга вéјке кáмеıе да фăрлеме: тój до сегá от пéк прáх пéма!"* [V, PM,263]; односно **мúж'ду** *~* **мúж'ду нáм** (= меѓу нас); **мúж'ду т'áх** (= меѓу нив) [MS,s,67]; има случаи во кои поновото **меѓу** го истиснало **между**: *~ хамáлите рéкоа мéѓу пúхка: "áјди мóре, да гу издúгıиме, хéм пет грóша хамалăк ки зéмими"* [V,PM,120] – во примерите се забележуваат две посебности: првата се однесува на нерегуларната употреба на заменските форми, имено формата за индиректен објект **нам** наместо

'нас', а втората се однесува на употребата на лична заменка наместо повратната 'себе': **хамáлите рéкоа мéѓу нúхка** (м. 'меѓу себе'; за ова в. поопширно во граматичкиот дел); ~ во с. Штемница истиот информатор паралелно ги употребува формите **меѓу** и **муѓи** (со редукција и метатеза): ~ *пúа úмаме дрýги ритчúпа сăс бăúр прăт Крýша. Мýѓи Крýша и мýѓи пáс úмше дрýги ритчúпа* [ПК,2(246)]; ~ *рéкоа едúн богáти меѓу пúх: "ади да кладéми това јабаџúја едúн паша"* [V,PM,27]; ~ *как са позпáха тáму, зпáите кóлку рáдос са чипúй меѓу пúх* [V,PM,24]; во случаите што следуваат: ~ *и јутиде до средја патју, тамо видел: едúн стар човек седи меѓу пăтјут* [V,PM,173]; и ~ *мигју друмут уд узгорнй страпа и ут Блатту и Кара–Азмак уд уздолнй сă велјă сăл су лăкăрдијата "Полјто"* [ME(P),74] како да е нарушено основното значење на предлогот: дека нешто се наоѓа меѓу 2 точки, односно меѓу 2 позиции, тоа се објаснува со аргументот дека патот има 2 страни, лева и десна; 2. изр.: **муѓи-нáс чéсен крăс** (= клетва дека тоа што ќе го зборувамс ќе бидс вистина); **муѓи нáска дă-устáне** (= тоа што го зборуваме да не се шири, да остане тајна) [ПК,2(177)]; **Ристос да биде миѓу нас... Ристос да е тука. Не са вија работи за кажувајне** (= обраќање кон Бога со молба да опрости и да не замери за извесни работи) [ТГ,67].

Мезарлăка top. 'ниви покрај гробишта (турски)' - од тур. mezarlı 'гробишта' Драмско [ЈИ(СД),158)].

мезé n 1.'она што се каснува кога се пие алкохол'; и: **мизе*** (со редукција) ~ *тогај зафатат збор да чипат за бракот. От јупачката страпа говорјат па дивојкипата страпа: "е! сфато, сега што сакати, вашо милос?"... И така, кату за си исфирши зборот, клават мизепти благи и пијат ракиа, хем и випу* [V,PM,247]; – на вториот ден од Божиќ, штом ќе дојдат гостите **се здравуват,** домаќинката *ки дупесе* **паурче** (метална посатка) со ракија, а пред гостите ќе стави танир **сус мизе**. Домаќинот благословува: *"Дубре дујдете! Ка је арпо Госпуд да даде; депешпи деп за ув пого гудипи; Госпуд да даде бириќет и касмет; дедо Бужиќ да пи је па помуш, и Св. Васил' сус здраве да прачекме... Госпуд пекуја управија да даде! Здра ми си!"* [ТГ,89]; ~ *и от опиа колаци клават па трапезата и други л'агови, мизепта, ракиа, випу, маџи* [V,PM,249] 2. изр. **мезé нă-л'ýјто** (= кога некој ќе стане предмет на дискусија и оговарање) ~ *да си–живéјте áрпо, пéјкум да сте мезé пă–л'ýјто* [ПК,2(161)]; односно кога нечија слабост другите ја користат за оговарање [ПК,2(150)].

мездра f 'ниви во атарот на селото' ~ *во ки речй оти Постул ăј пај–гулемуту селу, су мездра ув сăтă Пăзарцкă Каза* [ME(P),79]; **Мездра** top. 'ниви на рид', од тур. mezraa 'ниви, поле' Валовишко [ЈИ(СД), 158)].

мејвá f 'плодови, овошје'; сп. **имúш'** [MS,s,65].

мек adj 1. 'нешто што не е тврдо, што лесно се притиска, односно обработува, опр. на 'тврд' ~ *ej, болпи леже грејпи Ил'о,[па мека пустел'а.[Ej, па табла си раие Ил'о,[два чифта биволе* [ТГ,38]; ~ *мéко дăрво;* сп. уште: ~ *áк сă–крýши мéки или јăбýлки мăкушáре сă, мéки пéкуј плóдуве* [ПД,124]; (во Воденско запишавме случаи кога со формата

за среден род се покрива и машкиот пр. **мéку лéп**) [ПВ(Кр)]; **2.** 'вид сапун, односно вода што овозможува лесно перење, орр. на лут' ~ **мéк сапýн, мéка вóда; 3. мéк лéб** (= пресен леб); **4.** fig. **мéко врéме** (= топло време во зимски период); **5. мéк чувéк** (= мирен, толерантен).

мекушáр m 'овошка со меки плодови' ~ *ак сă крýши мéки или јăбýлки, мекушáре сă, мéки пéкуј плóдове* [ПД(124)].

мелáн' (и: **милáн'**) m 'мастило' [MS, s,65].

мелез m 'растение или животно добиено со вкрстување на различни видови' [V,PM,374].

м'éли impf **1.** 'кога со триење на житни зрна (меѓу камењата во воденица) се добива брашно' ~ *пúја éсипта си–збráме чипúчка, мисúрка дé – пу бижáиско. Рáјите мисúрки кăжáа дă–ј–збérме, дă–мél'ме, дă–јáјме* [ПК,2(223)]; ~ *имáли сме кóш. Кóш, ама гулéм, амбáр тук шо–м вúкăт... И уддóл имáл куту врáтичка, ут–тáм к'-утвурúли врáтта, ки–пуштúли жúто дă–пăпăлăт, 'д–óт пă–вудпúца дă–мél'ăт* [ПК,2(326)]; ~ *сус–бáбăта* (назив на дел од воденицата) *гу–пудúгпувăт кáмăпо, гу–спуштýвăт, кăквó сáкăт брáшпо дă–мél'ăт: пó–сúтпо или пó–édро* [ПД,171]; ~ *вилú па маџ'óт–и: "бráш'пу п'éма, за пóда па удпúцата да мél'á!"* [MS,t,78]; ~ *дурдé бéх млáт и врăтјáх кáмпиут да мéли водпúцата, бéх хáрпи, и ме зóбеа, и ме пóиха, и мé чéшеха, áма сегá остарјáх* [V,PM,138]; и: **млејă** ~ *друго рекло: "Една воденица паправиха с четри камене, и јаз седпах вăрху камепето, та пи може да млејă, и затова царо закла фрет масторето"* [V,PM,281]; ~ *пези, па котри пи може да млејă воденицата, да угреет едпи казап вода и да јă изсипат по камепето: и дјавола шта попарет, и воденицата шта замлејă* [V,PM,281]; **2.** изр.: **óни брáшно нé мél'ат** (= тие двајца не се сложуваат); **ми сă-мéле свéста** (= чувствувам вртоглавица) [ПК,2 (192)]; исто: **ми-сă-мéле глафта** ~ *úмум вăртуглáвица, слáба ли–сум, шó ќе–ј пé зпáм, áма пóго ми сă–мéле глафта;* се јавува и со друго значење: кога човек не може да се одлучи за нешто [ПК,2(175)]; **и мéле вудпúцта** (= многу и неконтролирано зборува) ~ *пă тáа вáшта пóго и мéле вудпú-цта, áма ќи–с–јудéве* [ПК,2(166)].

мелезúмин* m 'човек од турската државна администрација' ~ *тáм имáш'и иіá пéч'ипа гăска ут вăпк па пиш'кýп'у и гăската б'ăш'и па мелезúмипу* [MS,t,56].

мелник* m 'воденичарски камен' ~ *пајдоха па пăт'у едпи човек, којто имаши па двете му поги пу две мелпици вăрзапи* [V,PM,44] (сп.: *аку пемам тиа камепи вăрзапи аф погите ми* - случај на проширена употреба на предлогот **аф** (= во, м. 'за'), в. таму.

м'élница f 'рачна воденица' (каменот се врти со рака); сп. **рáш'пица** [MS,s,65].

мен pron **1.** 'општа форма од јас' ~ *јас сум прăкăрáл ду–сéга пóго. Јáс, вúкум, кá ќи–уткáрăх пă–грáдо дă–пурдáм, мо· стóка, сă–пабéрăт кулу мéп чувéци* [ПК,2(241)]; ~ *му–ддéли áдпа сóба, флизéли сус дéтто. "Дéте, ác шó ќи–ти–кáжум, тú сé пу–мéп ќ–óдиш". – "Дóбро дéдо"* [ПК,2(298)]; **2.** изр.: **сé ус-мéп сă-чéше** (= постојано ме озборува) ~ *дéк д–óде сé ус–мéп мó–ј маабéто, сé ус–мéп сă–чéше* [ПК,2 (193)]; **уд- мéн нéк пумúне** (така се

изразува човек што има причини да се лути, но сепак не замерува) ~ *за–тúа маабéте шó си–j кажувáла трéбе дă–т сă–л'ýтум, áма áj пó–стáра си, уд–мéи иéк пумúше* [ПК,2(204)]; **уф-тéи глéде, мéи мă-ви́жде** (се кажува за некој што гледа настрана) ~ *тáка глéде иýчто иă–Димитрúја Кăрлúцки, чúиш уф–тéи глéде, а óи мéи мă–глéде; глéде иă–крúво* [ПК,2(208)].

мена (и: **мене**) impf **1.**'дава нешто во замена за друго' ~ *долишта, ридишта, лозја и сé су шо се има толку паучено, шо ни за ништо иа дујната не гу мена* [ME(P),68]; – **(сă)** ~ *дјаволат пак му вели: "ох чобаиче, молим иа тебе, иá таја мојта руба, дај ми твојта, ча ми тера царјут, та да не ме позиаи". Го исмами чобанат, са миiаха рубите* [V,PM, 119]; ~ *фати тја, му дала иа чобанот, му даде иејните ивјастицки руби, и ои даде иа иеа иеговите чобански руби. Са миiиха, пак тја зема пăитјут* [V,PM,239]; **2.** 'промена на едно нешто во друго' ~ *ут шо ки бида да са мена сеа су блатту?* [ME(P),77]; ~ *бејзте најповикјă што јă менувăт живечкăтă и погулеми арџуве* [ME(P),86]; ~ *царците и селцките дăвачки... шимидиверут ги мениле ув селцкăтă куќă* [ME(P),91]; **3.** 'се разликува' ~ *па там уздолу ут друмут менă и пусијтă и лафут* [ME(P),81]; ~ *сами си правăт: пригачут, ама и ои менă ут горiu–селцките пригача* [ME(P), 81]; **4.** 'замена на едно со друго' ~ *ја вели: "Тасот не дава векн алтиiи. Што да чиiа? – "Е, братко, ти гу миiиха тасот". ... "Е сја нема колај тука татко ми аку излези, ки ти изјади"* [V,PM,278]; ~ *су секуа менă иă субăштă и селту или паќă или сă кревă* [ME(P),90] **5.** – **(сă)** 'станува поинаков' ~ *промиiáха дéве–три дéiа: от стрáх са и менúл, са чиiи кату половиi умрéи* [V,PM,8]; ~ *кут тăркáло–j, сă–вăрте, сă–мéiе, кá си вáадăи, иé си ýтре. Ет тóо–j мердивéи дујиá* [ПК,2(175)]; ~ *ут ка сă миiијă тро врмијитă ăигăријтă фăти по дă услăбувă* [ME(P),89]; ~ *ут ка сă дăде мулјумат и "Илијă да бидă токму со Алијă" рăбојтăте сă миiијă* [ME(P),88]; **6. си мин'ат мишаните** (= ритуал при свршувачка, кога родителите на идните сопружници си разменуваат подароци) ~ *тогас за станат прави двата сватови, за си извадат капате каде угрјај слăiце, за си прикриет три крăстови и едиi другиго за си бацат рăiците, хем за си мин'ат мишаните* [V,PM,245].

меника pron в. **мен** ~ *от мéiика поголéм брат úмам, óи мóжи да знáј; úдити иá иéгу да са пúтати* [V,PM, 119]; ~ *"не мога, сиiку, сос што да ти благодар'ам, туку иá ти о това кесе и това кепе дар от меiика"* [V,PM,33]; ~ *кату чу такá. трагóвецат му вéли: "úдиш ли сóс мéiика, иа шпгилиската зéмја да ти земам"* [V,PM,12]; ~ *му вели: "сúiку, тéзи дивójки иé са за тéбика; л'у когá сákаш тúiака л'ýба, јáзе да ти пáјдам; éла по мéiика!"* [V,PM,9].

м'éнка* adj, f 'не многу лута, мека (ракија)' ~ *вúд'ахми ч'а м'éика–j ракúјата, гу утфáрами капáјќу иа казáи'у* [MS,t,4].

м'éнта (и: **мéнта**) f, bot, Mentha 'растение, ниско, со убав мирис, нане'; сп. **катрúнна дýш'а** [MS,s,65].

мена f. 'замена' ~ *лафат бугарцки амă су вијă менu: месту пустолцкуту –ăр (има) –рă пр.* **прăт** *м.* **пăрт**

[МЕ(Р),81].

м'ён'ạ pron в. **мен** ~ *р'éч'и: "е липóи, já–сă ... тójут з'éит', тáс–и тójта мóма, ш'у íши'т'ạш'и да ја закóлиш' и м'éи'ạ, ш'у м'ạ спаидú"* [MS,t,87]; ~ *пáва идиá мóма и вилú: "мạ зé-ваш' м'éи'ạ?"* [MS,t,80].

мер part 'зарем' (прашално) ~ *пóго дигиá глáва, утká флизé иă рăбóта сúио, пóго влáс мéр–ej дубијáл* [ПК,2(160)]; ~ *мéр–ти иé о–знájш?* [ПК,2(73)]; ~ *му вели: "Знаиш, утре е Св. Јуван!" – "Ими некои бише Св. Јуван, мер утре па!?"* [ТГ,26]; ~ *јузело је мало дете,[ду две мали бардачија...[да палије мало дете,[да палије студиа вда,[ие му даве мреиа риба["Еј, бре рибо, мреиа рибо,[мер ие–ќ с–јодам јас ду дома,[да те кажам, мреиа рибо,] иа мајка ми, иа татко ми* [ТГ,49]; – децата, за да бидат мирни, мајките ги плашат со зборовите: ~ *"Мер ие ки дојде некуј Јавудија, или Чафутии, па да та дам да та кладе уф бочва сус кирфији, и там да умриш!"* [ТГ,56]; или: ~ *"Сега ки ја викиум Асиеја или Рача* (Циганки) *да та зиме"*; – *"Мер ако ие дојде некуа арапка, па да та дам!"* [ТГ,131].

мерá* f'селско пасиште' ~ *иă–мерáта пáсе стóкта ут–сéлто. "Извáд–ги гувéта иă–мирúчкăта, вáадии цéл дéи мúкăт"* [ПК,2(73)]; ~ *агото, мисил бегото,[место брке да купдисе,[арисал место, биидисал,[иасред село иа мирата,[иа таја трева зилеиа,[крај тија чешми шареии* [ТГ,98]; ~ *прăспáме уф–Гăрбạшéл' иă–мéрта, зимáме едúи–двá чúфта вăлóве, шó знájме ду–дéк ќе–ј* [ПК,2(295)]; ~ *иúạ сјáа иéјкиме дă–фáтме тúк иéкаа пóсалáм кăшта, мúслиме дă–сă–вăршиме пáк дóлу. Сéдме тáм иа мирáта* [ПК,2 (261)]; истиот назив (во членувана форма) како топоним се среќава во Серско, Валовишко – **Мерáта** 'пасиште, ледина' [ЛИ(СД),158)]; како топоним го запишавме и во Солунско [ПС(Град)].

мерак (и: **мирáк** – со редукција на неакцентираното **е** во **и**) **m** – тур. (араб). **1**. 'силна желба' ~ *от мерак, што имал за работа излезе от кол'ут, извади теслата му и фати да кове пироии* [V,PM,87] - интересна употреба на гл. **излезе** со значење 'се симна' (не е печатна грешка) ~ *Крáл'у Мáрку му р'éч'и пák: "јас úмам мерáк ти да прумиéш' папр'ăт!"* [MS,t,39]; и: **мирак** ~ *хóж'дат иăтр'ạ у азлăкут и зл'áва мумáта; ут гул'áм мирáк гу з'éва д'ăт'ạиту* [MS,t,83]; – на средниот ден од празникот **Вилигден** во дворот на црквата "се продаваат" икони и крстови од црквата; додека попот пее "Христос воскресе", клисарот ќе го дигне крстот, да го видат ситс, и гласно ќе викне: *"Који има мирак да гу купе? Госпуд ки му даде иого касмет и бирикет, здраве и живот!"* [ТГ,61]; ~ *дујрăичáие úма, мукриичáие úма, пá сă–иáши, áма "гăркумáие". Глáвио друјсте сă–иáши, тăкá чúсто иáшо гувóрăт, дă–тé–ј мирáк дă–ј–слýшиш* [ПК,2 (307)]; ~ *колку помирăклијă иă чи-фликјут му бил пустолцкјут бег спрути друјзте безн иаокулу и сегашијут му мирак* [МЕ(Р),85]; **2**. 'љубов, страст' ~ *иа вечерта заспа Сраула, му фати сопот; ама она от мирак ие можише да спиј* [МС(В),96]; ~ *кажи Рушо, кажи душо,[јуд што болиа лежиш.[Јас си лежам, стара мале,[јуд гулем ми мирак,[ка јутиде горе,*

мале,∫ нема да си дојде [ТГ,28]; ~ *хóж'дат пăтр'ạ у азлăкут и зл'áва мумáта; ут гул'áм мирáк гу з'éва д'ăт'ạиту* [MS,t,83]; – ако младите се земени *биз мирак, биз срце зимувајпе*, мажот ќе најде сто причини да се лути на сопругата [ТГ,192]; **3.** 'сакана личност, љубовник, љубовна мечта' ~ *"Јóк, рăчéла, пé о–сáкум". "Е, óти, цáрцки сúп, зăшó дă–пé о–сáкиш?" "Јáс си–íмум дрýк мăрáк"* [ПД,147]; – сској ерген има свој другар, со кој најмногу се дружи и му се доверува, дури му го кажува и својот **мирак** (девојката што ја сака) [ТГ,134] **4.** изр. **кладé мирáк** (= израз на силна желба, љубопитност) ~ *и ка отидоха до сред пăтот, кладе мирак јупак Бошко, му рече: "ти се мол'ам, царско бостанцијче, ки ти питам едип лаф, дали има изип?"* [MC(B),94]; со слично значе-ње: **фăрлúмирáк** ~ *Бужúп фăрлúп мирáк пă–вáшта мóма: óпа пă–óпа, пúкаа дрýга* [ПК,2(209)]; ~ кога доаѓаат да ја бараат девојката (за невеста) се обраќаат со зборовите: ~ *"Ни киписаме...оти чујаме да е оп арип чувек и оти има една арпа бахча, а уф пеја една арпа тра-пдафилова китка. Нија пак имаме едип арип карапфил, па дујдеме да са пугодме!"*. Домаќинот одговара: *"Дилми сте фрлиле толко мирак па мој трандафил, е па не је оп поарап уд вас.: Нек сте живи вија – ки ви гу дадум!"* [ТГ,162] – во контекстот прави впечаток употребара на сврзникот **да** во **комплетивни** реченици, наместо **дека**: *чујаме да е оп арип чувек*; исто: **мерак чини** ~ *толку са и причулу това халваџиче па гиздавипата му, дури и царјут са причуди и мерак чипи да иди да гу види* [V,PM,57]; **не о–тăргúне мирáк** (= не покажува интерес, иницијатива) ~ *пé о тăргúпе мирáк зă–пúшто, дă–зúме дă–пăпráве... пé зпám какóф чувéк, кăквá сéмка* [ПК,2(197)]; благослов кога копаат лозје: ~ *госпуд да даде век и здраве, сус мирак груздубер да прачекме, пикмез да варме, вино да правме!* [ТГ,19].

мераклúја adj, indecl. **1.** 'се кажува кога некој има силна желба, интерес кон нешто' ~ *едúп сиромáх човéк, бéши млóгу мераклúја за сéкоја рáбота* [V,PM,20]; ~ *дјáтето, от што бéши мераклúа, тури едúп арáпип покрáј жрјáпчето, и му вéли па арáпипо: "да му дáваш да јáди, што сáка!"* [V,PM,j20]; ~ *ај'ба м'ạ пи ш'т'é и јас да пóда, млóгу мераклúја–са за да ч'ýја кимаи'é* [MS,t, 30]; и **мирăклúјă** (со редукција) ~ *колку помирăклúјă пă чифликјут му бил пустолцкјут бег спрути друјзте бези паокулу и сегашпјут му мирак* [МЕ(Р),85]; **2.** изр. **мераклúја сă нáјди** 'кога некаква инспирација ќе пробуди силна желба по некоја работа, односно настојување да се покаже (пофали) пред другите' ~ *"да јáхпа кóи'у, да пóја па дрýги силá, да м'áтам парú па зим'áта, да вил'áт л'уд'éту ут Гóспут' парú пáж'дат". И тáтку–му мираклúја сă пáјди, му папýли'ува идúп дисáјќ лúри, му дáва* [MS,t,20].

мердивéн m **1.** 'дрвена направа за качување, односно симнување, скала' ~ *от тáмо отúде пá мердевéпо, пá скáлата. Скáлата úмаши четирú-јси басамáци, постéлепи сé сóс цóха* [V,PM,123]; – на **Св. Вашил' сурва викат**, или **сурвескат** не само мали дечиња, туку и момци, ергени; ако во дворот затекнат оставени, ненаместени **кола, мердевени, леса** (за фрлање ѓубре), и сл., ќе ги извлечкаат во некое туѓо двориште [ТГ,23]; **2.** изр.: **мердивéн дујнá** (= ништо не е

сигурно во животот) ~ *живóто, сúлко, кут тăркáло-j, сă-вăрте, сă-мéле, ká си вáадăл, лé си ýтре. Ет тóо-j мердивéл дуjлá* [ПК,2 (175)].

мéрис m 'испарување што низ воздухот допираат до сетилата за мирис и предизвикуваат пријатност' ~ **цинцáрка** = *то-j куту дújлички, мăлéлка, шăрéлка. Тúă зă-мéрис ги-с`т, зă-лицбутú, лé-j зă-jáдăле* [ПД,124]; в. **миризба**.

мéрка f **1.** 'одредена величина според општоприфатен стандард (за тежина, односно за должина или ширина); **2.** изр. : **ќи-му зéме мéрка** (= сериозно ќе го казни) [ПД(130)]; **зúмăна-j мéрка** 'одреден е извесен размер, мерено е' ~ *лă-***трундúро** (= дел од **курáбо** што се користи во Дојранското Езеро), на крајот *úма прувáл'ăло дýпки, зúмăна-j мéрка кóлко-j широк курáбо дéка стó-т чивúјте* [ПД,124].

мéрке (сă) impf в. **мерне** ~ *лéшто ми сă-мéрке* (= ми се чини дека некој поминува) [ПК,2(182)].

мéркум part (прашално) 'зарем' [ИГ,128](?).

Мерméна 'ж. л. име' ~ *зă-тáм, зă-лáшто ми-кăжýвише една Мерméна. Уд-Гăрцuја-j, тýка живéе. Бúла тáм уф-лáшто, вúке: "Адли лубúјци тóлкуви тáм"* [ПК,2(326)].

мерне pf **1.** 'се придвижи нешто на брзина, мрдне' ~ *лéкуј кут дă-ми-сă мирлá лиз двóро;* **2.** 'измести зглоб, шине (рака, нога)' ~ *рăкта лé знáм ká ми-сă-мирлá, сáке д-óдум лă-прăвáч* [ПК,2(73)].

м'éру m 'учесник на карневал, преоблечен *"сăс калпáци и сăс клóпут'ă"* [MS,t,30].

мерџанџки adj 'од име на место' ~ *она му рекла: "јазе не можум да та земум, току оди на мерџанцката каза, там имум сестра, она пек та зиме"* [V,PM,293].

мéсе impf (скратено од **умесе**) 'личи, прилега' (на некого) ~ *тú пă, уф-сé мéсиш лă-мáјк-ти* [ПК,2(73)]; и: **мјасја*** ~ *и навăрви та отúде и флéзе фáф сазá и хóдеше флéтре по сазá. И като вăрвjéше, вúде от дал'éче адлю л'áшту като два бúола и мјáсаше като ч'ол'áк, и очúте му бjáха млóго гол'ами и свéтеха като óган* [V,PM,261]; сп. **омјас** – грц.

месе impf 'со мешање на брашно, квас, вода и сол приготвува тесто од кое се пече леб' ~ *тó- мóже де-j куту курúтце лăпрáвăло, вăртлéсто и дăлбóчко. Уд зéмла ги прáва-, зă мéсăле лéп* [ПД(120)]; ~ *и плăдлув`ме тóо дéл уф-Алéксуво кăт тáа Сý-та Рéка, пут-тúа jáвурто... Мисúă жéлте лéп бес квáс, прислúк, дă-сă-jспéче дă-jáдиме, лéма шó, дéца мăлéчки* [ПК,2(291)]; ~ *тáа мóмта пă му-вéле: "Пúш, пýста, лă-мéл мáјка м-ја-мисú, лă-тéп л'а-мисú* [ПК,2(285)]; ~ *твójте сéстри, брé лювéсто[твójте сéстри кулák мéсат* [ME(P),94]; во Солунско **мјасн** ~ *му вéли лá дjáтето: "úди да му кáжиш лá цáрjут, чéтри óки брáшло чúсту сáм да гу цéи, лéговата царúца да гу мjáси, едúл л'áп да гу чúли* [V,PM, 122]; ~ *пák ла другúј дéл порăнчеа, л'áп да мjáси. да гу пéчи, ама да é лúту печéлу, лúту лепечéлу* [V,PM, 132]; односно **м'ăсн*** [MS,s,65].

месéчие n 'парична награда што се прима еднаш во месецот' (оттаму и името) ~ *"Кóлко пăрú ти чúле месéчието?" Тóлко пăрú. Му дăвăт пăрúте ... тó- чувéк им- дăвăл месéчие спрéма фăмúл'ăта* [ПД.143].

меснат* adj 'нешто што содржи повеќе месо' ~ *"пулека си тераj, лудо,[*

твоја брза коња,[да не ми наступиш, лудо [меспати ми пети...на бајна бајпаш,[на бајна мијаш, лудо,[сус гебре тријаш" [ТГ157].

ме́сне n **1.** 'замссување брашно, вода, квас и сол – правење на тесто'; и: **мисејне** – свадбата започнува **сус мисејне**. Уште наутро мајката на младожснсцот ги поканува посестримитс да дојдат да **замесат**. Ги поканува со **китка** на која е прикачено **цало** (**заманска** сребрена пара). **Пусестримите** се **неармасни** девојки (нссвршени) и обично роднини на младожснсцот; една од нив ќе направи **фруглица** – на парче трска ќс приврзс гранка од **калинка** и пшкир, со ново сито ќе пресејат брашно, потоа на сдно дете кое е **сус мајка и сус татко** ќе му дадат тесла – тоа прво да почнс со мссењето. За тоа времс една од посестримите ќс ја држи фруглицата над ноќвите и ќс псе песна [ТГ,155]; **2.** изр.: **сéкоо ме́сне – то́рба тре́сне** (= ова фраза укажува на сиромаштија во семејството) *~ ка́ пй мо́жйхме дй–си–ку́пме пйадпо́ч вре́јка бра́шпо, купу́вахме пу ма́лпчко, ку́лку зй адпо ме́спе. Ет то́–ј то́о, сéкоо ме́спе то́рба тре́спе* [ПК,2(192)].

месо (и: **месу**) n **1.** 'маса мускули со кои е покрисно телото на човек (птица или животно)' односно: 'мското ткиво мсѓу коските и кожата'; сп. **ло́јну ме́су** 'месо со повсќе маснотии' [ПВ(Кр)] *~ идпйш сйл утипаа идпо, и па то сйл кожта маа издраа, а место му гу фйрлија* [МЕ(Р),77]; *~ ти да готвиш, ама да не јадиш от мојто месо, по, кога за дојадат те мојто месо, ти да собереш мојте кокали, да ги кладеш у јасилот* [V,PM,205]; *~ у–пя́што се́ло пе́ма куја́бйшйа, е́л тй–уткя́рум тя́м ти́ дй–би́диш, е́м ме́со ќи–сй–пйја́јш, јйгпе́што ме́со* [ПК,2(224)] (случај на употреба на перфсктивен презент: **е́л тй-ткя́рум** м. 'сла да те **уткарам**' = заведам); *~ то́о ме́со шо́ сј–о: дупце́л чу́к сј–о: уд гл'фта* [ПК,2(211)]; **2.** изр.: **не́к си а́пне уд-ме́ста** (= нека страда кога лошо постапува) [ПК(Гр)].

месте (и: **ме́стй**) impf **1.**'пренесува нешто од едно место на друго, пресслува' *~ субйштта сйл и местй силјајпту: там дека живише попаприд идеп ајлйкчијй, там оп клава двамипа* [МЕ(Р),86]; **2.** – **се** 'се префрла од едно место на друго' *~ мисте́ќи се ут–студипйлто (имáло си́лйп ве́тйр), пи́кој кáмйп сй–истйркáл'йве; скупйл зájáц, о́п гу–пйгáл му́ле и–фатúл дй–ви́ке пу–пе́го* [ВГ (М),274].

ме́стинце n, dem. од 'место' *~* то́о *пе́ рйбути́л пи́што, арйми́й шитáл, те́бе упл'áчки, ме́пе упл'áчки... тя́м, пй–пе́ко: згóдпо ме́стипце чикáл, ка́ ќи–пуми́пат пе́кој пя́тпици дй–ј упл'áчке* [ПК,2(323)].

ме́сто prаер 'замена едно со друго' *~ кумúтто му–кйжáли пй–Арпи́утто двá тувáра пу́шки дй–удпе́сат. Тúа пй–пу́шки ме́сто удпе́сят двá тувáра дя́рва* [ПК,2(334)] – во контекстот сре́каваме интересен ред на зборовите, имено со именката **пушки** е прекината сложената форма **на-место**: *пй–пу́шки ме́сто.*

ме́т m **1.**'материја со сладок вкус, ја прават пчелите од цветот на растенијата' *~ за пиá тапс'á баклавá три прáст'а пиá укá ш'ќе́р, идиá укá ме́т* [MS,t,8]; *~ му вели: "три ока пикмез, три ока мет, три ока катран ки гу разбйркам па едпо и, аку можиш да разделиш пикмезу"* [V,PM,97]; *~ "Кój тй–ви́ке марú?" – "Ми мй–ви́кят дй–кя́рстум". – "И–и, ти́ се́кој де́п крйштйлпи́ци..." Оде, изе́де ме́до, пá сй–вя́рпе*

[ПК,2(226)]; ~ *бу́мбăре ги ви́куме ти: шо́ не́ по́сăт ме́т, него нă гутово сă ранăт* [ПД(124)] – уште една потврда за "спорната" употреба на адверсативниот сврзник 'него': **не́ по́сăт ме́т, него нă гутово сă ранăт** (за ова поопширно во граматичкиот дел); 2. изр.: **сă-бắркиш-ли уф-ме́до, ќи-ја́јш ме́т** (= контактите и близината со богатство или др. благодети даваат големи можности) [ПК, 2(196)]; **ме́т дă-бли́јш** (се кажува за некоја куќа којашто е толку чиста што 'дури ако има истурен мед може да се лиже') ~ *уф-ни́х ка́ ќи-фле́јш дă-чăкăлдúсиш: уд-дắскиште дă-бли́јш (ме́т)* [ПК,2(175)].

метени* n 'чистење со метла' ~ *пастреда рано за кладе пивјастата да пере... По метењиту за езми два малка, едно машко и едно женско, за пој на улицата да метни ґубрету* [V,PM,251].

ме́тла* f 'направа за чистење смет' (од врзани гранчиња од специјални растенија, ги има диви (црни) и питоми; служи за метење, чистење дома, на дворот или на гумното) – на денот, на празникот **Св. Алиуса** жените и девојките рано наутро одат в поле и берат **црна метла**. Во минатото празникот **Св. Алеуса** многу се празнувал и во Солун, на тој ден таму се држел панаѓур. Спроти празникот на улицата **"Иси јол"**, до **Српската црква** се собирало многу народ и под отворено небо ја дочекувале зората. Многу свет доаѓале и пред црквата **Св. Мина** (се однесува на периодот пред Балканските војни) [ТГ,75]; ~ *за ве́змат ж'е́пат'а митла́та, за гу митá́т (враш'и́луту)* [MS,t,66]; ~ *и то́ј га вели на жепá му: "ná̀ша са на то́ј ча́с, же́пу, л'у ајди зе́ми ме́тли, да и́дими да помитеми бра́товата ми кăшта!" Жепáта му земá ме́тли, оти́доха со́с мăжо и на бу́ѝ* [V,PM, 19]; ~ *царју́т и викпал двамина л'уди и им рече да испастрју́т при неговата удаја една удаја, и они заедно́ч земаха метли, изметуха удајата* [V,PM,64].

Метленико top. 'пасиште' (место каде што растат **метли** – диви) Драмско [ЈИ(СД),158)].

м'ётне* pf 1. 'фрли' ~ *фатили пак да промипат јупаци, тогај промипа и калеко непримепепт, неоружепт; на него метпала пај-малката јабалката* [V,PM,159]; ~ *то́с по́п да гу ве́змиш' на грабо́т, да гу запис'е́ш', да гу м'ётпиш' ... у мур'ёту* [MS,t, 70]; ~ *гу з'ёј тупу́зу, гу ме́тпа на висо́ку о́ш'ти по́нависо́ку* [MS,t,52]; ~ *кога ште да си вјахпи пивјастата на коп'ут да киписа... за разбии едноту малка колачиита, та за ги метпи напрет и пазат* [V,PM,248]; ~ *промипа приз царцкиј копак, гу виде царцка мома, гу ареса, фашта, му метпова една јабалка на увреју́цки сип* [V,PM,238]; 2. 'стави' ~ *си́те го́сте па́ри збу́рăт[Турупи́ла ги́ди мла́дăта певе́ста[па ја фа́па ле́ле зă-де́спата ра́ка[па ја ме́тпа ле́ле пă-ко́јпо јут-за́де* [ПК,2(273)]; 3. 'даде' ~ *за мо дари по една кăтка, ... И сватувиту за метпат дар; кајто таткото, за метпи алтун, на другите кој грош, кој ирмилик, спроти обичај* [V,PM,245]; 4. 'кога бремена жена (или нешто друго од ж. род) ќе го отстрани плодот, кога абортира' — трудната жена, кога ќе виде дека некој јаде, треба *за греја* да ѝ се даде да касне, зашто ако не касне може да **метне** (да абортира), или пак ќе роди дете со испружено раче како да бара, моли [ТГ,103]; сп. **(пу)митна́ла** 'абортирала' [ПК(Мор)]; ~ *кубилата,*

што била тешка, па пăтју метпала, и тојпака излези та гу зема жрјапчиту [V,PM,94]; ~ *царúцата кату бéши трýдна, и цáрјут кату пе дáди от л'áбот да пакýси, и мéтпала едпó дјáтпице* [V,PM,122]; ~ *за да пе кажи па калитата му, зашто имал кубилата толко товарепа, та от тежок товар метпала жрјапчето* [V,PM,94]; ~ *промипаха две или три месици, и позпала момата ча е тешка, и са и чувала от сичко пещто, за да пе гу метпи малкуту* [V,PM,55]; **5.** изр. **метнал пушка** (= пукнал со пушка) ~ *и татко ми, кáту ме загуби мене, и метпал едпа пушка, от пушката са беши оплашила едпа лесица, да и метпала от пеш гăз едш ферман* [V,PM,203]; в. **м'áта**

м'ётнува impf **1.** (в. **м'ётне 1.**) ~ *идúп трăп и клáва у гапsóт па мýхата, ја м'ётпува и п'éја пукрáј арасláпут* [MS,t,77]; ~ *и кату за го брич'ат, зептјут изважда пеколко стребрепи пари или оплуци, метпува петри па тавлата* [V,PM,248]; ~ *си чпи гол'ам орехот, хем и врăзал орјаха млого. Кату промипали отдол орјахот кираџии, метпували, кој грăмуди. кој камипи да трокал'ат орјахите* [V,PM,202]; ~ *дур да рече тој и друга реч, уврјапот гу фашта, гу вразува, гу метпова петре па морету, петре* [V,PM,224]; **2.** – **(сă)** ~ *сă м'ётпува за ипóш' па шлмéку* [MS,t,54).

мéтру n 'мерка за должина = 100 см.' ~ *џ'áска пу хóртумата, прáви ч'изúја ... ја удм'áстува хóртумáта шпý мéтру пóутáтак* [MS,t,3]; ~ *супдурмáта е дăлга кулку кýкта, тéспа ąдпо. ąдпо и пулвúпą мéтро* [ИГ,118]; ~ *ки–чýкпе тăпăпут пă–кóл'пе и тугáј бăлтăмúпта, шó о–вóде óрто úма прáво д–удлýче дáл' дă–сă–кóл'ăт, дáл' д–óде дéсăт мéтра óп пăпрéт* [ПК,2(306)]; ~ *ác бих уф–Кукýшко, дóле, ус–автумбúл, ги–прăштáх сúте сéла, сúте, ду–кýче, ду–мéтро* [ПК,2(306)]; при истражувањата во Дојран запишавме: **мéтăр** ~ *курáбо–ј широ́к мéтăр и двájсе, мéтăр и пăтпájсе, дăлк éј пéт и шéјсăт, вăрхо пă курáбо сă вúке чилó, úма двé чилáта* [ПД,128].

мекавúште n 'топло, **меко** време во зимски период' ~ *фатú едпо мекавúште, си утúде спéгут* [ПД(Ф)]; в. **мекáва**.

мекáва f'топло (**мéко**) време во зимски период – кога се топи снегот' [ПД, 113].

мех* (**м'ах***) m **1.**'предниот, средишен дел од човечкото тело во кој се вари храната' ~ *ми бóли мéхут (мéут);* во Воденско запишавме **мéше** (со исто значење се употребува и **стумáјќ**) [ПВ(Кр)]; **2.** 'направа од кожа со која се разгорува оганот во огништето на ковачницата' [MS,t,74]; **3.** 'торба, врекúче од кожата на одрано животно, во него се носи вода, вино, односно се чува младо сирење' ~ *с'ăкутрăј д'éп' хóждаха са сарá за óда сăс м'ąхóт* [MS,t,74]; [ПС(Град)]; ~ *му вéли па бишкáрипот: "тúпака да зéмиш едпá крáва јаловúца, да га закóлиш, да га удéриш кожáта и да га чúпиш едúп мéх, да га папăлпиш млéку"* [V,PM,117]; ~ *и когá фатú ширлаапúата да скáка хóро, кóп'ут играúши, кáмипиту и дăрви играјаха, мéховиту сóс ширлаáпо падпáха па зéмја* [V,PM,127] - случај на употреба на множинска форма со наставката **-и** кај именки од среден род **(дăрви)**, за ова поопширно во граматичкиот дел; и: **мјах** ~ *да ти даде едпа крава јаловица, и да га заколиш, да га*

удереш кожата и да га чиниш мјах [V,PM,137]; ~ *дјадоту им вели: "скору, побрати, да најдити една крава, да га заколити, да га одерити кожата, да га чините мјах... да пацирками мојте офци, да га напăлними млеку!"* [V,PM,63] 4. изр.: **мéут му сă зăлишúл** (= многу е ослабнат) [ПК,2(148)].

мехкеме* n 'суд, институција' ~ *отúде тил'áлот, му вели на кăрпáчиот: "áјди, стáни да úдими на мехкемéту да извáдиш хуцéтут о-тáму!" Кăрпáчиот стаúá, отúде на мехкемéту* [V,PM,18].

мехтер m 'музикант' [V,PM,374].

мéче n, zool. 1. dem. од 'мечка' (Ursus arctos) ~ *и мéчкăта óде: "Уфчáро, дáај адиó јáгне". – "Е, дáј адиó мéче дé"* [ПК,2(228)]; и во служба на vok. ~ *и тугáј извикáл: "Вăлче, мéче, лисúче!", пá: "вăлче, мéче, лисúче!"* [ПК,2(228)]; 2. изр.: **цăрно мéче на чикóрче клéче** (= лозница со грозје - гатанка); **цăрно мече дрен тресе** (= лозница на одрина - гатанка) [ИГ,122].

м'éч'ка* f, zool., Ursus arctos 1. 'крупно диво животно, ретко се среќава; живее во планините' ~ *утúј м'éч'ката на гурáта да ус'ąч'é кóл'ą за зăмбúт'ą* [MS,t,51]; ~ *óде вăлко, дáве адиó вăлче, уфчáро уткáре адиó јáгне. Вăлко óде, срéко: мéчкăта* [ПК,2(228)]; ~ *пá ги-вúке тóо. Чýла мéчкăта, тáп сипúро, пýштă-се пу-пăто* [ПК,2(229)]; ~ *ги вăрзахми шерветите на муцката като на дубиците, и л'л'тупанот напред удри, и тија, што ки прáват, ки скокат като мечки* [MC(B),92]; ~ *идúи д'éи' мéч'ката, кугá исл'áваш'и за да пój да брка јáдини, му клáваш'и и-нá рóпката на устáта, идúи гул'áм кáмиј'* [MS,t,16]; 2. изр.: **мéчка сă-жéне** (се кажува кога ќе се случи, летно време, истовремено да врне дожд и да грее сонце); **мéчка стрáх, мéне нé стрáх** (така се изразува човек кој отрпнал и веќе нема страв од ништо) [ПК,2(175)].

мечкарка f прво значење: 'жена на циган што шета со мечка по селата и ги забавува луѓето', потоа значењето се проширило за 'жена со неморално поведение' [ТГ,194].

мечкин* adj 'нешто што се однесува на мечка' ~ *тогáс отúде нá мéчкини дýпки, распúта, којá мéчка изјáди мýлишту, и онáја мéчка га фатú и га вăрзá, га тури самáр на гăрбо и га товарú* [V,PM,107]; – за свадбената вечера младоженецот треба да набави сé што е потребно, се случува гостите низ загонетки да ги искажуваат своите барања, пр.: ~ *"Ваја вечар дудека не ки апиум уд мечка уво – не вичерме"* – во случајот се очекува зетот да се досети и да погоди што се бара под **"мечкино уво"**, тоа е **рацел'** – парче тиква варено во **пекмез** [ТГ,162].

мечкина коса f – често се случува родилката да се разболе од **треска**, или од **ум вртење** (да добие покачена температура, односно несвестица). Некои се лекуваат на тој начин што ќе го повикаат **мечкарот** да дојде со мечката во куќата на болната родилка и мечката да ја згазне додека таа леже. Освен тоа болната добива малку **мечкина коса** што мечкарот ќе ја остриже од левата страна на мечката. Овие влакна жената ги остава под постелата и тука ги чува до првата сабота, кога наутро, пред да се појави сонцето со нив ќе се **поткаде** на тој начин што ќе ги запали и над нив ќе остане извесно време [ТГ,111] – односно суеверие се однесува на дамнешни времиња.

меша (са)* impf 'кога различни работи се стават на едно место' —

празникот **Ѓургевдин** се сфаќа како почеток на летото, од тогаш почнува стрижењето на овци и кози, тогаш се одделуваат овчарските **кардари** (= 'голема група овци'; кај Тановиќ: 'другар, со кого нешто работиме заеднички)' или пак **са мешат,** исто така овците се обележуваат со катран, со различни знаци (со крст, со ѕвезда, со буква и сл.) [ТГ,67].

Меше top. 'место со дабови дрвја' (сп. тур. meşe 'вид даб') [ЈИ(СД), 158)].

ме́ше n 'дел од човешкото тело во кој се вари храната' (со исто значење се употребува и **стума́ј**ќ) [ПВ(Кр)].

ме́шку m 'човек со голем стомак' [ПВ(Кр)].

ме́ш'л'а* n (dem. од **м'е́ч'ка**) 'меченце' ~ *гу пуж'али́, си гу з'е́ сăс п'е́ја па ро́пката; и т'а има́ш'и ма́лки ме́ш'л'ăпта, ги дуја́ш'и* [MS,t,16]; и: **ме́чле** ~ *от де́вет мја́сици се́тиш роди́ла мечката едно́ мắжко: полови́л бе́ши човек, полови́л ме́чле* [V,PM, 106]; ~ *от мắра саа́т се́тиика една́ ме́чка дојде́ аф ја́мата, и́маши ма́лка ме́члите, што́ ги биза́иши, гу зема́ и момче́то, гу биза́иши* [V, PM,106].

мешту n 'определено пространство, во случајот – позиција' (со фонетска измена од 'место') ~ *лалата, кату чу така, влезе па шубе, да ие гу изгоии иегу цар'ут и да земи па иеговоту мешту авиолиата* [V,PM, 41].

ме́шăн adj 'нешто што не е еднородно' ~ **ме́шăно пи́јш** 'кога човек консумира различни (алкохолни) пијалоци' [ПС(Град)];

ми conj 'но, туку (и)' (< 'ами') ~ *Кра́л'у Ма́рку му р'е́ч'и: "јас фа́ш'там сто́ о́ки, ми то́с курш'у́м п'е́ма да гу фа́та? "* [MS,t,39]; ~ *гу имале ие са́л са́т Постул, пу приказните иа наште силјајие, ми дистипă–двăпајсит села пăокулу* [ME(P), 85]; ~ *иа полцките села, пă–ј иа полјто секăде ие и велиме се́ су јдио има, ми су иеколку* [ME(P),74].

ми part (при забрана: 'немој' – 'не') – грц. ~ *за тузи́ ми бире́ш' гајле́* (**васа́ну**), *ја́с за ти да́м иди́и ко́и'у* [MS,t,19]; ~ *хи́ч' ми м'а пи́таш', та́ти, о́стави м'а, иа м'е́и'а иди́и ко́и' да ми дука́раш' и иди́и ка́т му́ш'ка ру́ба* [MS,t,30]; ~ *ја́с за ја згор'а ка́ш'тата!" т'а му са́ мо́ли: "бре́ ми, ма́и'ц'и, и'ă–ј ра́бута та́с"* [MS,t,11]; ~ *"о́стави м'а ма́и'ц'и, ми м'а ба́раш' , јас уми́рам, ти са́ газо́ си игра́ш'!"* [MS,t,13]; ~ *ја́с за ја згор'а ка́ш'тата!" т'а му са́ мо́ли: "бре́ ми, ма́и'ц'и, и'ă–ј ра́бута та́с"* [MS,t,11]. Негацијата **ми** се јавува само во заповеден начин, но глаголската форма ги има наставките за презент (а не за императив).

ми part (се јавува во почетокот на мислата, служи за потсилување – 'ами') ~ *"Ко́ј та–ви́ке мари́?" – "Ми, ма–ви́кăт дă–кăрстум"... "Ка́ му–кладе́ и́мто?" – "Ми, ближе́ш, ближе́ш, тăркăле́ш, văргăле́ш"* [ПК,2(226)]; ~ *"Е–е, ре́кăл, ти иă–ме́и шо́ ми–пра́виш, ус–ме́и с–игра́јш ма́јтăп. Ма–дутипа́а". – "Ми, а гле́ј гла́вăта кăква́ ме́–ј иă–ме́и, мо́зуко ми–că–гле́де"* [ПК, 2(227)]; ~ *гу пите попут: "Ама, попе, уште колко Свити Јуваиовци има?" — "Ми знам. Уште десит или двапаисат, кои знаје колко!"* [ТГ,27].

ми pron (кратка заменска форма, служи за изразување на посвојност) ~ *"Дубр'а́ ми до́јди, д'ăт'аито́–ми, ја–că то́јут касме́т"* – во примеров имаме редупликација [MS,t,86]; исто:

му-ричé кадúја па Стратип-óма: "Да-и́диш, Стратип-óма, дóма-ми да-ми-прика́живаш" [ВС(К),293]; ~ *"ná! т'éс парă ми ха врăпува забú-тиnут!"* [MS,t,82].

ми pron 1.'кратка форма за индиректен објект од **јас**' ~ *"дúрму ми сă мóлиш' тóлку, п'éка дóјди кăк за скул'ácами!"* [MS,t,83]; во употреба е и скратената форма **-м** (ако претходниот збор завршува на вокал и со него прави акцентска целост) ~ *úде năjтónут nа мéстто, зарúре, гулéмцут гу прăвúкуве урáчут: "к'и-м гу дájш тоа дéтто nа мéne"* [ИГ,111]; **2.** 'кратка форма за директен објект од jac' (наместо 'ме') ~ *кога те сповах, ми запросеха, мајка ми ми даде; кога па половипа ти дотках, мајка ми ми ожепи* [V,PM,197] – во контекстот среќаваме паралелна употреба на формата **ми** и за директен и за индиректен објект; **3.** 'за индиректен објект од **тој**' (наместо 'му')? ~ *алá nи ж'nиá-та му казýва ... ч'а кш'énудóхnу и-ì мăч' núту кш'énудóхnу му вилú ... ч'а nác ми-ì ж'éna* [MS,t,12].

ми: (и: **мúи**) impf 1.'со помош на вода (евентуално и на сапун) прави нешто да биде чисто'; ~ *дéтто прă-стáрио кăвăмú: фăлмáne мú:, пéкуј пăрčче к`вé – му nóсе, а стáрио вáре кавéто* [ПД,145]; ~ *ки-ми-дájш тóлко зи-jтún, éдno кúло-двé сапýn зă-дă-мó-жум до:-мú:м дéтто* [ПД,148]; и: **мне** (**мии**) ~ *ги мии сăдăфто;* **2.** – **(се)** 'си ги чисти рацете, лицето и др. со вода' [ПК(Гр)]; ~ *и му казал, чи керките му nи сја ужеп'ват, зашто бо еднач nи са сја пред слănце омоли. Тога тија зели да сја пред слănце мијат и сја ужепили* [V,PM,284]; ~ *сéдne ду чéшмата дă-се-издýше и зúме дă-се-нăпúе вóда и дă-се-измúе. И мúјки-се, пуглидпýве nă-гóре, вúжде путрéтут, тикпáло-му, виждájки, изáхпал: "А х!"* [ВК,283]; **3.** изр. **нójсто дă-му-мúе**, **вóота дă-му-núе** (= се потсетува за сторена важна услуга поради што се очекува голема благодарност) [ПК,2(183)].

мива́лник m 'направа од даски во која се мијат садови, во соседниот струмички говор: **во́дник**' [ПД,130].

мивлéт m 'одредено време, рок' ~ *уд-мéne ádin мéсиц мивлéт úмиш дă-си-nájдиш, кáк знájш дă-знájш, чăjрéто* [ПК,2(73)].

ми́гдал (и: **ми́ндал**) bot. Prunus amygdalus 'бадем' (дрво и плод) [MS,s,66]; ~ *и пак nа морету петри, што има гимали, риби, пилца и други работи, да ги чипи едно кадро и да ги избери петри аф мигдало!* [V,PM,89].

мигда́н' (и: **мигда́н**, односно **мегдан**) m **1.** 'слободен, отворен простор, мегдан' ~ *п'а: бúве та: рăбóта, ác ки-испáдnум nă-мигдáno, к-им кáжум, únчеák nă-вúăт ки-рéчăт: вујnúчки бигýnци* [ПД,172]; ~ *тáа тýмба бúше муґи Гăвăл'ánци, Драгумирци и Крéцăво... Тáм úмше дă-кáжме трú куту мигдănúшта. Гăвăл'ánци сă-збúраа бăшкá óро, а-nă драгумирчáne бăшкá, крицувáne бăшкá* [ПК,2(228)]; **2.** 'простор што не е заштитен (пр. непокриен)' ~ *здигna дрехите си nагори каде појасо, тојnака "тутуш" речи, и си закачиха* (пишува 'закичиха' – веројатно погрешно) *дрехите и nа појасот: бабиn гăз nа мигдан остаna* [V,PM,99]; ~ *устăвúли сé nă мигдáno, né вúкат óт néкаа вăртиnáрка сúчко ки-м-збére* [ПК,2(152)]; ~ *Дели-Димо влезе аф пусиа и му вели: "скору, господине, извади nа мегдан парите ти, за да добиеш*

душата ти!" [V,PM.67]; ~ *ни́ѝ пра́во ѝа́кра́ј адна́ по́вира́ѝ ка́шта бутна́ме–се, кулк да ѝе́ сме ѝа́–мигда́ѝ* [ПК,2(221)]; ~ *ле́тто ѝа́–мо́јш уд–ни́х ја́дше да́–уста́виш ѝа́–мигда́ѝо, се́ туку ша́ват* [ПК,2(193)]; 3. изр.: **и́ма мигда́н** (= има возможност) ~ *гу прумѝнат идѝ'у кра́ј на о́спува́та на стр'а̀д'а́ ѝа крусѝо́ту и ут'е́гнуват о́спува ко́лку мигда́ѝ и́ма* [MS,t, 7]; **изваѝ ѝа́-мигда́н** (= направи нешто да биде достапно, јавно) ~ *тогас и попат ѝа мигда́ѝ гу извади и му вели ѝа ца̀рју: "ца̀рју, кога да е, Господ земјата ки га расипи от попови и от граматици!"* [V,PM, 109]; ~ *му вели: "наистина, мои сиѝуви, ѝа човек ва мириса. Гу имам скриѝ едѝѝ млат, ама дурде ѝе си закалѝети за мајчино ви златиѝ зајб, ѝема кабил да гу извадја јаз ѝа мегдаѝ"* [V,PM,51]; ~ *ха́јди, ха́јди, ријш'т'е́м ги ѝа́јдуха пари́т'а̀ и ги изва́д'а̀ха ѝа мигда́ѝ* [MS,t,48]; **искара на мигдан** (= заврши успешно некоја работа) ~ *тојѝака фати една скала да ѝаправи: тој га ковиши, он га расковиши, ѝе можа ѝикоја работа ѝа мигдаѝ да искарат* [V,PM,87]; ~ *му вели; "еј море, мајстори, виде дињеска как ѝе можахми да искарами двамината една работа малка ѝа мегдаѝ?"* [V,PM,87]; ~ *ѝај–малката беши ѝај–хубава и ѝа–личѝа, и млогу била акалијка: што работа да фашташи, ѝа мигдаѝ га искаруваши* [V,PM,70]; **се́–ј ѝа́–мигда́но**: а. (= оставено на дофат, видливо) ~ *уф–ѝа́ска се́–ј ѝа́–мигда́ѝ: и ја́дше, и пи́јше и п`ртѐ сă ѝа́–мигда́ѝо, ѝе́ за́кл'у́чувме;* т.е. работите не се сокриени, ниту се под клуч; б. 'нема работа што нема да се разбере, што ќе остане тајна' ~ *шо́ ќи–кри́јш, се́–ј ѝа́–мигда́ѝо, си–кажа́ла ѝа́–ади́ѝ, сја́а це́ло се́ло зиа́а* [ПК,2(192)]; **зима́ мигда́н** (= се оддалечи, земе замав – пр. за скокање) ~ *му вели...: "ца̀рју, ца̀рју, јазика аку сам јунак, сакам прет свадбарите да си покажа"... заедно̀ч зема мегдаѝ и прискокна три пăтја от кал'ата* [V,PM.61]; (= се оддалечи за да се ослободи од притисокот) ~ *и, а́–бре, у́–бре, зима́ли мигда́ѝ, уди́ли бằја́ вре́ме, а́ма па́–ј прăсти́гнуве, па́ пу–ни́х* [ПК,2(228)]; ~ *дури да идат халајките да кажат ѝа татка и Марка, тојѝака баја мегдаѝ зема сос момата. Марку вјахна ѝа неговата којна, зема и тешка бозлугана* [V,PM,77]; **остана на мигдан** (= остана без покривка) ~ *тојѝака га притисна, и заедно̀ч тјаѝака фăрли рăката у́ ѝа врăх папламата, суфати кепету от ѝегу, и така остаѝа тојѝака ѝа мигдаѝ* [V,PM, 34]; со слично значење: **излезе на мегдан** (= се појави. се претстави) ~ *тогас терзиата излезе ѝа мегдаѝ, момата му вели: "терзиа дали ти гу стори тос фустаѝ, или друг?"* [V,PM,223]; ~ *тојѝака пак викна: "месу варену дек ми си, ела вăлка!" Ету месоту излезе ѝа мегдаѝ; оно час стаѝа, га заколи и неа* [V,PM,62]; ~ *фатиха јунациту да скакат кал'ата и, колку јунаци скокнаха ѝекој* (м. 'никој') *ѝе можа да прискокни. Дека и чул и едѝѝ дјавол, сиѝ самовилиш, излезе ѝа мегдаѝ млат јунак кату деф, и тој отиде да скокни кал'ата* [V,PM,61]; сп. **Мегданата** top. 'центар, плоштад во с. Трлис, Драмско' (сп. "Трлиско евангелие"), од тур. meydan 'плоштад' [ЈИ(СД),158)].

мигда́нче n, dem. (в. **мигда́н'**) ~ *прет тăрлуто шо́–ј зăгра́дăѝо, то́–ј кутăр. Ми́сл'ум тăрăлто се́–ј тăрло, е пред ѝ'о́ и́ма зăгра́дăѝо, то́*

мигдáiче што–j, гóлто мéсто, тó–j кутáр [ПД,125-126].

мигленицъ* m 'жител на областа **Мегленија** (во Егејска Македонија)' ~ *сијмејиту сă или арнăутă или мигленици и пијите тајфи му сă пă вилијатут* [МЕ(Р),84].

мижде́ n 1.'награда на тој што прв ќе јави радосна вест (пр. раѓање на машко дете и сл.)' [ПК(Гăр)]; – крштевањето се врши в црква, по одржаната литургија (служба). Додека трае чинот ќе се насоберат многу деца кои му го честитаат **кумството** на кумот, а кумот на секое дете му дава по еден **металик** (монета со мала вредност од турскиот период). Потоа некои од децата трчат кај родителите на бебето и бараат **мижде** за да го соопштат името [ТГ,113]; ~ *тогај домакиnот вели на жената му: "жену, ету јазе за пода на хамилик; ти, кату си тешка. ако родиш мома, и тебе и момата за ва закол'а, јако родиш дјате, кој за ми кажа пај–напрет, за му дам мижде млого злато и стребро"* [V,PM,183]; ~ *да ти кажем и друг колај: "оди си дома да заколиш едиото ти дете, да му извадиш сăрцето, да ми гу донешиш на мене, па јазе... да ти дам ошти пет стотини гроша мижде!"* [V,PM, 193]; и: **миц(и)дé** ~ *му–сă–дáве пă–тóо шó ќи–кáже прăф пéшто пóво. Ас гу–зéх мицдéто, áска кăжáх óт сă–рудú бéлто* [ПК,2(74)]; 2. изр. **ти гу-зăлиш миц(и)дéто?** (обраќање кон некого што поткажал нешто што требало да биде тајна) [ПД,135]; исто: ~ *шó тăрчá дă–кájш, мицдé–л' ќи–т–дáдăт* [ПК,2(176)]; (турц.).

Мижди́ре́чка Стра́на top. 'име на место во Кукушко' ~ *и тáм úмше мистúна áма мájка пé знáа сúно. Нă–ткá бúше Прăз Рéка, пă–кăде – Мижди́ре́чка Стра́на, пá Прăз–Ре́ка бúше. Нă–тá–тáм стра́на вúкаă Мижди́ре́чка Стра́на. Одаа пă–пúфте* (станува збор за место меѓу реки) [ПК,2(250)].

миже* impf 'кога некој е со затворени очи, односно не гледа' ~ *зăшó вé–л'ăт, чувéк óчте ákọ–j мижáл, сắрцто áко пé зáспе, сăнóќ сéдум, пе–м сă спú* [ИГ,121].

мижиш(о) m 'име на детска игра' ~ *пулијита по кој шо са има трăчнаио су децата играјајки мижишо "робове"* [МЕ(Р),68].

мижни́к m 'голем камен поставен меѓу две ниви за да ги разграничува'; со исто значење во Дојранско запишавме: **сăнáр** [ПД,121].

мижни́ца f 1.'детска игра: едно (дете) **миже** другите се кријат, а потоа тоа (што **миже**) треба да ги пронајде' [ПК,2(73)]; ~ *Илибúа, чилибúја[думăзáри, дукăтáри [кáј вéр, кáј пúс [мúцăр цóс [кáпă цóс (сă–брójăхме ус–дéцта кá ќ–играjáхме мижнúца)* [ПК,2(329)]; 2. изр. **нă-мижни́ца ќи-с-игра́јме?** (= зарем ќе се надмудруваме, зарем ќе се лажеме?) [ПК,2 (185)].

мижутра́к m 'новороденче, со замижани очи, пр. маченце' [ПК,2(73)].

ми́зге impf 'кога кобилата пушта глас, пр. ако го бара ждребето или нешто друго' ~ *кубúлта мúзге, сáке вóда, цéл дéп пé–j пójла* [ПК,2(73)]; сп. *мjáфка* [ПС(Град)].

мизини́р m 'човек што се додворува на власта (полицијата) и ги кодоши луѓето' [ПД(116)]; [ПК,2(73)].

мизивирлăк m 'кодошење' (пр. на полиција) ~ *тóо ус–мизивирлăк живéе* [ПК,2(73)]; и: **мизанирлăк** ~ *тогáс тój му вели: "бráте, от твójта клевéта и мизавирлăк, што ки чúниш на мéпика, пе ми е стрáх на мéпи. Гóспод што ми ги дадé , пák*

оп ке да ми чýва [V,PM,16].

мизли́ч* m 'собир на советници, совет' – турц. ~ *сă–збăрýве и ýпрăвăта цáрцка тáм, шó дă–рéшăт сă зă–ти́: дéца: мóмăта ие́–j сáке, ии́ то: гу–сáке, ии́ то: гу–сáке, сáмо кăвăдúцкио си́и гу–сáке. Шó ки–рéше мизли́чо?* [ПД,146]; и: **мезли́ч*** ~ *и когá си собрá мезли́чут, тогáс гу извадúа и сиромáхот от зăидáи'ут, гу закарáа прéт пашáта* [V,PM,27]; ~ *стоjá при сиромáхот сос крăстóсани рăци кату харамúа и фати́ да му вéли иа ии́а л'ýди, што сидjáа иа мезли́чjут; им вéли сос зáтресиа глáс и сóс расúпаио óбраз* [V,PM,28]; и: **мезлиш** ~ *и кату дошла она царица иа Солуи, собера сичките базирґани иа мезлиш, та го примеии Теодораќа цар и она царица, и Мариш базирґаиа иа кол го заби* [V,PM,166].

мијајне крст – во минатото кога имало болно дете првиот лек бил **мијајне крст**, независно од видот на болеста. Народот верувал дека на секоја болест кај децата ѝ претходи **уручувајне** (поглед со злоба и со тивко проколнување). Поради тоа, за да се лекува детето требало да се **измије крст**: кога крстот (тоа е крст донесен од светиот гроб) ќе се спушти во чаша со вода *са путсмукиуве* и се внимава дали покрај крстот ќе се јават меурчиња; ако се појават значи дека детето е **урочино** [ТГ,123].

Мијал' м. л. име ~ *ајле лош чувек тоо Мијал'. Ного мj–о: мăче детто* [ПК,2(178)]; ~ *пă ии–тáтко ájи прăф бăртчéт, вујиик, пуд–иéкуj мóс ии–сúте питувáл: "Дáли–j видéте Питрýш Тáшуф и Мијáл'?", óт бúл бóлиш, дă–гу–кáчме ии–кóлта* [ПК,2(73)].

мијáл'ка (в. **мáл'ка**) f, bot. 'кочан од пченка без зрна' ~ *тăкá сă–вúке и ии кукурáткăта уд мисúркăта; кубáк биз–зăриа* [ПК,2(73)].

мијáл'ка f 'нечиста крпа' ~ *ус–мијáл'ка ги–мúјме сăдăфто* [ПК,2(73)].

мијан adj 'кога нешто е исчистено (со вода)' ~ *"пулека си терај, лудо,[твоја брза коjиа,[да ие ми пастапиш, лудо.[месиати ми пети...иа баjиа баjиаии,[иа баjиа мијаии, лудо,[сус гебре трijаии"* [ТГ157].

мијýр m 1.'печат' ~ *мухтарут иемă изим ии jдии, дă удрă селцки мијур* [МЕ(Р),91]; (постоел и **личен мијур**, што во турско време се користел место потпис) ~ *éла, рăчéл, áс ки–ти–д`м двá грăста пăрú, сáмо тáтковио мијýр дă–ти гу–ýдрум ии–гăзо* [ПД,151]; ~ *и дуjдéли. "Има лéк?" – "А–а, úма, áма ќи–дájте да–в–jýдрум п–ájи мијýр ии–гăзо, п–ájи пичáт"* [ПК,2(231)]; ~ *и му–уждúре éи печáт. Оти éдио врéме сéкуj чувéк úмише печáт, мијýр му–вúкаме ии: печáт* [ПД,150]; во Солунско: **михýр** (обично од метал, се става на восок) [MS,s,66]; и: **мјухjур** ~ *излези царjут вăика, му вели: "што сакаш ми?" – "Сос тебе пазарлик ак сос писмо и сос мjухjурjа, ако да скокиам сос тајл'акот ми дупката, да ми дадеш момата ти" ...* ~ *и царjут му даде писмо сос иегов мjухjур* [V,PM, 185]; ~ *тогас царjут от страх фатил, писал сам едии тjумjусук иа врăх кучиата, удри и иегов мjухjур, му гу даде иа харамиата* [V,PM,210]; 2. изр. **ии–стó ли́ри мию́р уждúре** (се кажува за човек што е претерано горд, самоуверен, важен) [ПК,2(186)].

мијýр m 'подуено место на кожата, полно со вода, од изгоретина' ~ *мă–прăсиá жéжук шăрлáи, вúj*

ко́лкуф мијўр ми–сă–чиии́ [ПК(Мор)].

ми́ка f 'светликав, полупровиден минерал, лесно се цепи на тенки лушпи'; сп. **ара́пски парѝ** [MS,s,66].

мил* adj **1.** 'драг, сакан' ~ *тојпака вели́: "мари же́пу, ка́к да му са ка́рам, што ми са мили си́чки?" Па́к тја́пака му ве́ли: "ти са ми́ли, ама ки ти остра́мјат пе́кој пằт"* [V,PM,25]; ~ *тој ка тằрчиши с голема сила, тằпки гласови викпаха: "мило впучи, застапи, имам лаф да ти кажам"* [MC(B),95]; ~ *да ка́жи...: "ми́ла ма́јку ... ми пора̀чи па дру́г да пе ка́жа, туку скри́шпа да га и́мам ла́кардиата"* [V,PM,30]; ~ *јас чиних пает да киписам за милта ми патрида па крајта па Питровјут месец* [ME(P),67]; и: **миу** [ПВ(Кр)]; **2.** изр. **пра̀т-те́бе ци́ли ми́ли, за̀т те́бе гро́п ти ко́пе** (се кажува за лицемерен, дволичен човек) [ПК,2(189)]; **пра́ве ми́ли о́чи** *а.* 'кога многу сака да се види со некого' ~ *ја́, кут ас и мо́(ј)о си́п, ка́ пе́ сум о–виде́ла то́лк гуди́пи, пра́вум ми́пи о́чи до–ви́дум; б.* 'се умилкува, лицемерно се однесува' [ПК,2(188)].

Мила́п м.л. име запишано во Кукушко ~ *и́мше тишле́ре, и́мше шу пра́вше бằмбо́пе ади́п Мила́п, Мила́п сă–ви́кше. Мăсти́ка пра́ва:* [ПК,2(216)]; ~ *сă–ви́кум Го́пув Мила́п, ро́дằп 1906 гудипа, а́ма пиши́п сум, мă–пиша́ли пу–гре́шка. Мă–пиша́ли Го́гув Мила́п* [ПК,2(188)]; ~ *де́до Ми́тре, се́тне кажу́јфше де́до–ми: има́ло пе́кој Сто́јче и бра́т–му пằ–Го́це Де́лчуф – Ми́ла́п. Опи сă–би́ли уф–пе́ка: па́ша пи́ва, уф–пе́ка: ра̀ш* [ПК,2(152)].

Милена 'ж. л. име запишано (како ново) во Гевгелиско' [ТГ,115]; ~ *лази, лази, буба![–Дек ќи одиш па госте?[– Уф Милена па госте.–[Што ќи те госте?–[Бела пугача.–[Миленина гуша* [ТГ,118].

Миленин adj 'нешто што ѝ припаѓа на Милена' ~ *лази, лази, буба![–Дек ќи одиш па госте?[– Уф Милена па госте.–[Што ќи те гопсте?–[Бела пугача.–[Миленина гуша* [ТГ,118].

Миле́т Башчеси́ top. 'излетничко место со кафеана во Стар Дојран' (кога постоел); турц. = народна градина [ПД,135]; за истово име на место (**Миле́т Ба́хча**) знаат и бегалците од Кукуш (за во нивниот град) ~ *и де́п дằпе́ска му–сто́ ка̀шта уф–Куку́ш. Ас–бих уф–та́а ка̀шта, ути́дằх. Ка́ ќ–о́јш Миле́т Ба́хчта уд–де́спа стра́па, пут–пằто–ј пи́јпта ка̀штичка, сто́ кут–дика́пче* [ПК,2(309)].

милечка adj, dem.,opp. на 'голем' ~ *идна милечка рекичка коа нема дош, ама пу пекој пằт шо гу удавува ду Солуп* [ME(P),72].

мили́на f 'нешто што предизвикува мили чувства' ~ *сằркпи, то́пни за́лкут, фằрли–гу зăд–пе́го, а пă–кили́ме шăре́пи уд–мили́па. "Е–ва́а, ви́кăт, Дулиа́ Гузăли́це, ти́а пе́ зиа́ат дă–ја́дат, кили́мто извăл'а́а"* [ПК,2(299)].

ми́лин adj 'мил, драг, в. **мил**' ~ *две́те и́ се́стри изл'а́ваха ка́та де́п срја́шта сла̀пцето и ве́л'аха: "ми́ло сла̀пце, ми́лно о́ко, от па́с три́те која́ је́ по–ха́рпа* [V,PM,132]; ~ *по дно времја еди́п човек имал сал една мома, и тја много беши милна на татка и́* [V,PM,205]; ~ *и му ве́ли: "јупа́к, ми́лип си́пку, ти́пака това́ добро, што ми направи́ па ме́пика, ја́зе не́мам со што да гу пова̀рпа"* [V,PM,23]; ~ *и што си му вели, вели ем гувуре; "Девир, милип девир, дремка ме нападна,[сол сум си су-*

пила, мојте два ми брата,[два бунара копат и двата биз вода" [ТГ,171]; освен споменатава придавка (**милин**), со наставката **-ин** се јавува проширена и придавката **гол-ин** (ја констатиравме во Кулакиското евангелие); се среќава и со именско значење: ~ *един вечер цариут му рече на гиусиот: "да земиш таи-п'ут да гу закараш на милиата"* [V,PM,60].

Милица 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,115].

милички adj 'драг, сакан' ~ *и кату ие излези зетјут, царјут стаиа, отиде при иегу и му вели иа зета му: што имаш, милички ми зет, што ми ти боли?* [V,PM,50]; ~ *по́ситі'ạ прумиіа идйи ч'убáиш ... и си р'éч'и: "милúч'ка сфитá Бугурдúч'ка си сл'áла и ти иа зим'áта да ш'éташ'?"* [MS,t,23]; ~ *тогас кадиова мајка му вели иа кадиата: "ох, милички сиіу, да ти кажи мајка! Едио времја татко ти го беха зели иа кавгата, та ми остави тука сос едио иґупче хизмиќарче, та јазе сос иего са збраках* [V,PM,182]; ~ *фатúха да га милýват и такá да га вéл'ат: "óх, мúличка сéстру, иúа, кáк ти загубúхми, вéки полудјáхми за тéби да ти иájдими"* [V,PM,133].

миллет m 'општествена заедница, народ' ~ *ие је тешко да му текие иа чувек колку миллет вăрвише по во пăт* [ME(P),73]; и **минлет** ~ *и дă вијме, шо минлет живувă ув иегу* [ME(P),82].

мúло adv **1.** 'кога нешто се присакува' ~ *утúхме иа–гăрчката грáница за–да–шóјме уф–нáшто сéло. Знáјш, кăт се–ј–рудúл чувéк, тáм мо–ј мúло, ки–сă–пуклоиш зă–дă–живéјш. тă шó Грăк, шió Бугáрш* [ПК,2(353)]; **2.** n 'поименчена придавка – сакан, драг' ~ *иапкуи дур да речат речта, Ґурга му вели: "ајде, мило да товаримн, зашто това е брат ми"* [MC(B),95]; ~ *тогај мо вели господарот: "ти, мило, ие знаиш ошти; ти иа мене харно ми си работил, земи ги тиа трите флорини"* [V, PM,161].

Мил'о 'м. л. име запишано во Гевгелиско', како варијанта на **Мил'ко**, односно на **Михаил** [ТГ,114-115].

мило́ва (и: **милу́ва**)* impf **1.** 'покажува нежност, обично со допир' ~ *и вел'ајки тија лафа, сă грабиеха, сă баџаха, сă миловиха, сă гушиаха* [MC(B), 94]; ~ *фатúха да га милýват и такá да га вéл'ат: "óх, мúличка сéстру, иúа, кáк ти загубúхми, вéки полудјáхми за тéби да ти иájдими"* [V,PM,133]; **2.** 'сака, чувствува симпатии' ~ *му вилú: "јáс т'éб'ạ мло́гу т'ạ мило́вам и за м'ạ éзмиш' за ж'éиа?"* [MS,t,83]; ~ *тогас тојиака позиа, ча цар'ут гу милува и тера зеит да гу чиии* [V,PM,48]; ~ *то́лку ја мило́ваш'и мло́гу, да ја éзми, с'éтіґạ ја ии з'é* [MS,t,70]; ~ *и такá Го́спот гу милýваши, и когá да прóсиши иéшто от Бóга, му дáваши иа иéговите рăци* [V,PM,16]; ~ *мло́гу иа ихтибáр гу úмал јуиáкот, што́то гу земá сос иégу аф едиá трапéза да јадáт двата, мло́гу гу милýваши кату брáт* [V,PM,23]; овој глагол (со значење 'сака') обично се однесува на човечко суштество, поретко и на предмет ~ *и тјапака му вели: "што да чиіам, тате? Тојиака ми куртулиса, сос иегу ке да идам, ча тиіака прăстеиот миловаш, меиика ие миловаш"* [V,PM,81]; **3.** 'има желба за нешто, присакува' ~...*и сáкаши и тóјиака да си иаýчи жáбии јазúк да врéви; и товá, штó милýваши, му дадé*

Бо́г, и си научи́л ха́рно да вре́ви жа́бин јази́к [V,PM,28]; ~ *му вели́: "џа́рју сфа́ту, ја́зе мили́вам да си не вӑрните ве́ки на́ ва́ште коња́ки, ту́ка да си засели́те"* [V,PM,141]; ~ *вечерта́ кату се́дняха да вичера́т, по ве́чера му ве́ли на́ де́тето: "сега́, си́ику, ја́зе са́кам и мили́вам да ти чи́нам зе́т, да ти да́м керка́ ми* [V,PM,153] **4.** 'почитува, цени' ~ *сто́ри идна́ гул'а́ма кӑш'та: пала́т'; с'е́луту фа́ти да гу мило́ва мло́гу* [MS,t,86]; – кога се дојдени да го канат кумот за да венча, тој благословува со следниве зборови: ~ *"Ка е арно Госпуд нека даде! Вија на миловали сте и дојделе да на каите да венчиме, Госпуд да ви даде длӑг живот и кӑсмет, арни век и на секуја педа пу ока бирике́т! Ваја радуст сите да ја ја дучекат* [ТГ,161]; ~ *си научи харно џарјут тогас и го промина калека на гол'ам ихтибар, и повики го миловаши сетне и прӑв го имаши на конаку́т* [V,PM,161]; ~ *му рече: "ми некеш и мецика да дојдам по тебика?" – "Ба брате, аку ми милуваш, ела!"* [V,PM,44]; ~ *то́лку гу мило́ваш'и ки́хајата, ш'у вил'а́ш'и граматику́т, му стӑпува́ш'и* [MS,t,68]; **5.** изр. **му-сă-милу́вс кӑрфта** (се кажува за човек што умее да се носи со луѓето, што е почитуван од сите) ~ *нă–мо́јоо си́п му–сă–милу́ве кӑрфта, ко́о мо́ма са́ке ка–зи́ме* [ПК,2(178)].

ми́лос f **1.** и: **ми́лус** (чл. **милуста́**) 'љубов, сакање'; сп. **ага́пи** [MS,s,66]; ~ *си отиде на дома му при неговата стара мајка, и Господ му и дал много хубавина на дома му, си промина живот се́ сос милос* [V,PM, 175]; – домаќинот, кога ќе му дојдат гости, кревајќи ја чашката, прво ќе им рече: *"Дубре дујде"* , а потоа ги наздравува со желбата за: *добра управија, слубода, мир и милуст,* и ја завршува здравицата со *"Здра ми си!"*, на што сите му одговараат: *"Слулај ми ти!"* [ТГ,89]; ~ *и он отговори: "котра има наврăх неа милос и л'убов, она е по–харна на земјата"* [V,PM,162]; **2.** 'желба' ~ *џарјут му вели: "јазе сакам и имам милост да ти сторја зеит"* [V,PM, 191]; **3.** изр.: **на́ша ми́лус** (= ситуација, обично негативна – се кажува кога некои ги имаат истите проблеми како и ние) [ПС(Град)]; ~ **ни́јно ми́лос** (= тоа зависи од нивната желба, намера); **без милос** (= силно се нафрли врз некого, пр. да го тепа) ~ *фати́ си́чките му де́ца, ги би́ без ми́лос и мӑра фати́ха да си оплашу́ват и да и́мат стра́х от не́гу* [V,PM,26]; или: кога нешто се прави во голем обем ~ *и така́ џифаирџи́овите си́нови тидоа на дома́ сос ма́јка им, плачја́ха бе́з ми́лос* [V,PM,27]; **вашо милос** (= израз за почит) ~ *тогај зафатат збор да чинат за бракот. От јуначката страна говорјат на дивојкината страна: "е! сфато, сега што сакати, вашо милос?" И тој вели: "јазе имам ету толку деца, на сите по едни чифт скорни..."* [V,PM,246]; исто: **твој милос** ~ *ја вели: "мја пусна на партал мајка, ама млогу пешман станах, што не зех алтини и сребро, што ми даваши. Земах тасот, што мја биши порӑнчала твој милос, и кату идех на пӑтјут гу удрих от земјата"* [V,PM,2776].

ми́лостив adj 'тој што се однесува хумано, со љубов кон другите' ~ *и са чини́ то́лкус милостив, што́то не бе́ши каби́л сироми́х да изго́ни от кӑштата му гла́дни и без харчлик* [V,PM,16]; ~ *сини́от му, што и би́л*

мло́гу ха́рип, милости́ф и пра́в човеќ, кладе́ тил'а́л да ви́ка по паза́рите; "па́ ко́гу и́ма та́тко му да да́ва пе́т па́ри, да до́јди сја́кој да си ги зе́ми!" [V,PM,109]; ~ *пак тој га вели: "немој ти е страх, господине! Царју́т пи е мло́гу милостив, ке да ви прости кабаатут"* [V,PM,65]; ~ *еди́појут бе́ши мло́гу богат,... ама пе беши мо́шпи учен, питу бе́ши ми́лостив: пе л'убиши сирома́сите* [V,PM,12].

милостина f 'подарок што се дава на беден' ~ *али поне́же Господ пе му даде́ че́ду, и за това́ мло́гу си молиши па Бо́га и се́кој де́п и да́вал мило-сти́на па сирома́си* [V,PM,7]; ~ *една година сичките мајстори дадоха милостина, кој сто гроша, кој двеста, сички му помогнали* [V,PM, 86]; ~ *дојде́ вре́ме каде́ Вели́кден, па́ ве́л четвъ́рток сички сирома́си хождаха па́ чорбаџиата, зему́ваха милости́на по едно́ ја́гне* [V,PM,146]; ~ *му вели: "ах деду, кеситу гу дадох па еден ахтарин милостина и, кату беши сиромах, гу чиних сега пај-чорбаџиа"* [V,PM,35].

Милошица f 'име на жена според името на мажот (**Милош**) во Солунско' ~ *еден ден Сраулци рече па млада Милошица: "тето, ти сă мол'ам да ми даши кл'учовете да отворам млади килари и темни зандани"* [MC(B),95].

милусти́вин adj 'се кажува за човек што е со "мека душа", што не сака да прави лошо' [ПК(Мор)]; в. **милостив**.

мил' m (f) 'многу ситна земја, донесена од вода, но не е песок' [ПД,129]; сп. **мил'а́ва зе́мна** [ПК,2(73)].

мил'о́н num ~ *питули́рка сум дъ́де́л зъ́-та́а ни́ва, а́ма о́ш пъ́рвъ́та гуди́на ги-јскъ́ра́а. Ко́ј-зна́а ко́лко мил'о́на зима́а* [ПК,2(288)]; и: **мил'аун** ~ *тога́с чифу́тиот ве́ли па же́ната: "па́ ти три́ мил'а́уни гро́ша, да ги зако́лиш и три́те де́ца, да му и́звадја сърца́та да ги изја́дам!"* [V,PM,129].

мил'ундер* m 'многу богат човек, што располага со милиони' ~ *а́ј и о́п сидну́ве па́-дру́га ма́са, са́м. Си́те гуспуди́ шо́-има́ло та́м да́-ка́жум мил'упдере, чипо́вници пи́ат ут-чире́к кааве́, о́п пи́е ут-пулви́п ли́ра кааве́;* и: **мил'ундери́н** ~ *па́-тре́тјоо де́п пе́кој мил'упдери́п му ви́ке па́-кааваџи́та* [ПК,2(267)].

мимликет m 'роден крај' ~ "*диреска сум тука, Злато,[јутре ки си јодам,[па мој ми вилајет, Злато,[па мој ми мимликет"* [ТГ,94]; ~ *"ти кога ки с-јодиш, лудо,[и јас ки ти дојдам, лудо,[сус теб па мимликет,[сус теб па вилајет"* [ТГ,94].

мина́ва impf 'се движи, проаѓа низ некаде' ~ *ти́ј шу-ди́шме пи́ј – ра́пки, пра́ку пих мипа́ва, та́м о́де, бе́л'о дро́п-ли, ца́рп'о дро́п-ли, дро́оп, дро́п* [ПК,2(74)].

минаре́ n 'горниот дел на џамијата – од каде што вика оџата' (има форма на конус, долго е 4 - 5 м.) ~ *само-вилип сип, кату га зема џарјувата мома и пиркиата, га закара аф една дупка петри, која беши три минарета дъ́лбока и три врјатина широка* [V,PM,61]; ~ *еди́п де́п от де́ка излези́ една фурту́на толку, што́ту гими́ата га изди́гаши едно минаре́ го́ри и га удри́ваши па море́ту* [V,PM,23]; се среќава и укомпониран во прекар, односно во име на место ~ *фле́ве уф ад̣и́п гра́т, уста́ве ко́јпут и Јаръ́м-Минаре́то уф а́пут, испа́жќе уф гра́дут* [ИГ.113].

Миндалско Дере top. 'дол, река во месноста **Миндалю**' (миндал = бадем - грцизам) [ЈИ(СД),158)].

миндарлăк m 'вид лежај, тесен, се користи за седење и одмарање' [ПК, 2(73)].

миндил'ка f 1.'крпче што се носи в џеб, за бришење на нос' (Пат, Ник), во Дој: **шăрветка** [ПД(117)]; во Солунско запишавме **миндáл'** [ПС (Град)]; 2. 'златна монета со вредност од 250 гроша, има форма на назабен бадем' [ИГ,127].

миндăлов* adj 'кога нешто има врска со **миндăл'**(= бадем, в. **мигдал**) ~ *отат иде лудо младо,[дури силиш, дури вилиш,[ка се вије, ка се крше,[куту прчка џарпичкова,[куту гранка миндалова,[дури па кој ше си вŕаје* [ТГ,177].

минг'иши pl 'украсни предмети (од злато и сл.) што девојките (жените) ги носат на ушите' [ПС(Град)].

мине impf, pf 1. в. **минава** ~ *пó пă–зáпат фáштише, пăк фáштише* **Мурáрскуто Пóле**. *Тáм едиá рéка мúше уд–гóре,* **Рáминска Рéка** *и вúкаа* [ПК,2(248)] – според имињата на селата **Мурарци** и **Рамна** (Кукушко); ~ *"Ей, горо, горо, горо, зилена![јас ки те питам, горо распитам:[дали ти виде, горо, кои мина,[пу твоји страшни, горо, дирвенти?"* [ТГ,93]; ~ *му вели: "ти са мол'а да питаш и за менека, какво ми е кăсметјут, и пак да минеш приз тука, да ми кажеш"* [V,PM,99]; ~ *минáа, заминáа двáјст и пéтмúна[двáјст и пéтмúна, вéрна дружúна* [ПК,2(272)]; ~ *и пăк си мáмо мóри тăргнáхме[удúхме мáмо, шитáхме[низ–гóри мáмо минáхме* [ПК,2(315)]; 2. 'се префрла, од една средина влегува во друга' ~ *кога виде една мăтна вода, еден страшен порој, седна тамо, са почуди, как да мине* [V,PM,93] – во случајот пообична би била употребата на имперфективниот гл. 'гледа': '*кога гледа*' место **кога виде**, но во долновардарските говори, веќе рековме, често се среќава презент од свршени глаголи; ~ *адна ден вике, пладнина бише: "Ајде, риче, вадăи гаре минете"* (станува збор за префрлање преку граница); ~ *оттаму киписа и утиде крај морету, са чудиши, как да мине приз мурету* [V,PM,99]; ~ *"сипку, кога ки видиш некој облак и да дăжди, тинака да запреш на една страна, дури да помине облакот! И пак кога ки видиш мăтна река да иди, да не минеш от неја, дурде не утихне реката!"* [V,PM,93] – проширена употреба на предлогот **от** со значење 'низ' *(да не минеш от неја)*; ~ *и ут Шóпăфци адиá фăмúл'а–ј пустрăдáла тугáј, сă–јздăвúли пă–Струмá, áма тó–ј чăк пă–Крéсна. Струмá óни гă–минáли ус–кулáј* [ПК,2(309)]; 3. 'останува, престојува некаде за извесен период' ~ *áма нé пă–пуштувăт уф–сéлто дă–óдме... áјде гóре уф–плáнината. Тýкă, ричé, ва: вéчăр ки–мúните... тýкă ки–прăпăкýвăте* [ПД,125]; 4. 'останува да користи само извесни можности (храна, облека и сл.) ~ *зúмта а–минаме уз–áдна врéјка брáшно* [ПД,172]; 5. изр. **мина облакот** (= престана да врне дожд) ~ *па пăтју гу и фатил еден дăш... заеднош му фтекна па него, што му речи дјадоту, и запрјал па една страна, дуриде мина облакот* [V, PM,93].

минсúл m 'порака, тој што носи порака' ~ *ама кадúата му вéли пăк: "хáрно, јáзе ки прáтам минсúл дур тáмо, да вúдам, да си паýчам хáрно за тéбика". Тогáс Кулýф си оплáши, áма пăк му вéли па кадúата: "тúнака, кади ефéнди, прáти минсúл да пúташ за мéне..."* [V,PM,12]; ~ *прати и минсúл сос писмá па óниј*

џифаиријá да си паучи, дáли е úстина товá [V,PM,12]; во Зборникот на Верковиќ (во Речникот) зборот **минsил'** е објаснет со 'станица, жилиште' (?) [V,PM.374].

минúк m, zool. 'мало кученце' ~ *нéкоː мăлéчко кýче* [ПД(125]; сп. *сé пу–брáт–мо тăрче, алúс минúк* [ПК, 2(310)].

миникш'é n, и: **миникш'úја** f, bot. Viola odorata 'темену шка' [MS,s,66].

минúре* impf 'поставува мина, експлозив' ~ *Лáзарца–j уф–стрéт спúли, уф–пóл'то. Тáм дă–сă–кáчиш, нé тă–ıскáруве ıи арăплáи, нé џáиăм. Трéбе цéла да–минúрат* [ПК,2(310)].

минúстăрцки adj 'нешто што се однесува на министер' ~ *пă–дрýгио дéи дрýк дујдéл, нéкуј минúстăрцки сúи, пá гă–сáкăт мóмăта* [ПД,146].

министăр* m 'висок претставник на државната управа, на владата' ~ *е, тóо тăргóвиц сă–кăчýве уф–пăрăхóдо, дистúна дýши минúстăре сус–нéго... пăтувájќи тáм гулéми минúстăре, тăквú гулéмци, чувéци пучнáли тáм дă–jграáат кáрти* [ПК,2(271)].

минúсува* impf 'обвинува' ~ *гу минúсах* (= го обвинив – судски) [MS,s,66].

минка* impf 'има желба да се стави со некого' (пр. младич со девојка) ~ *удека и чула една стара баба та отива на царјувут сип, му вели: "ох, сипку млого си минкал за онаја мома, туку јазе да ти ја сторја да излези* [V,PM,241].

минлúк 'составен дел на израз од игра на зборови' ~ *Стрéште, пă пусúли нéкуј мăртóвиц пă–погрубéи'е. "У–у зăшó тăкá вúкиш бé, нúа адúи вадии, цéлто сéло гóре, а ти вúкиш: пу–двá, пу–трú пă–дéие". "Ми кá да вúкум џáиум?" "Кá ќи–вúкиш: шпик, минúк, слáткуто, блакто"* [ПК,2(302)].

минóкиро n 'крст од чесно дрво' (донесено од светиот гроб; суеверните го користат за лекување) [ИГ,126].

минтан m 'вид горна облека' ~ **барнавезите** (панталоните), и **минтанот** ги носеле на мајстор, да ги *сушиј мајстурски, тирзијски,* да ги украси *"куту за ергеи"* [ТГ,133].

минýве* impf (в. **минава, мине, 2.**) ~ *зиáм Срýма га–минувáме, úмше мóс и сăс кóл'те. Едиá кóла сă–кáче дă–замúне, úма сража, дудéк нé замúне тáа кóла другá нé дáве дă–флéве у–мóсто. Мóсто дăрвăи, сă–л'ýле* [ПК,2(338)].

минýта f 1. 'временска отсечка од 60 секунди'; 2. изр.: **минýтте ми сăбрóот** (= малку ми остана од животот) ~ *шо гáаре, зéр éиус áска ќа:–лáгум зă–дáл' úма, ил' нéма. Нă мéи минýтте ми–сă–брóот* [ПК,2 (176)]; **уф-минýтта** (= веднаш, за момент) ~ *какóф чувéк–си, сé сáкиш уф–минýтта дă–те–j гутóво* [ПК, 2(207)].

минцăр (од детска песна, игра на зборови) ~ *Илибúа, чилибúја[думăзáри, дукăтáри[кáj вéр, кáj пúс[мúнцăр џóс кáпă џóс – сă–брójăхме ус–дéцта кá ќ–играјахме мижúница* (= детска игра, криенка, мижитатара) [ПК,2 (329)].

минýва (са) impf 'го остава старото (нешто) и прави ново, менува' ~ *какарáска је пúле, којáто кáта годúна са минýва гл'áздуту–úи гл'áзду глéда да чини на нáj–високо дарву* [V,PM,30]; сп. и: ~ *"мúлата сфитá Бугурдúца, ш'ту т'ă вúд'ах у гурáта и си ги м'ăпúхми рýбит'ă"* (= си ја заменивме облеката) [MS,t, 25].

мир m 1.'неконфликтна состојба, опр. на војна' ~ *дујдé адиó пăрцúеие, Гăрците сă–прăмéстат. Примúре бидéло, прăмúре. Фрăнцýјсто, Англи-*

ча́нто – ми́р [ПК,2(223)] – случај на употреба на перфективен презент: **Га́рците са́-пра́ме́стат** (м. 'да се преместат'); – домаќинот, кога ќе му дојдат гости, кревајќи ја чашката, прво ќе им рече: *"Дубре дујде"* , а потоа ги наздравува со желбата за: *добра управија, слубода, мир и милуст* [ТГ,89]; **2.** 'спокојство' ~ *на вечарта му донесле на Бога измитчијте мо (тиа биле парачиците) вичера (вичерта му била: што е мир на светут; су пого видоло и су пого јасте) и му рекле: "Господи! Ил'ада и един човек дујде на видулто; пувилиата што ти е?"* [V,PM,266]; **3.** 'слога, разбирање' – по венчавката веселбата продолжува во куќата на младоженецот, на вечерата прв благословува кумот: ~ *"ваја гудина вичаме, Госпуд да пувеле уд гудина воја време мъ̄шко дете да крстиме! Умакут да гу пудиовиме. На младеици Госпуд касмет да им даде! Мир и милуст миу них да биде! Сус мед и млеко да се рапат! Сус Божји ангели да вичерат и кумство ду века да биде!"* [ТГ,184].

миразлија (мома) adj 'девојка која што на свадбата донесува кај момчето многу ствари (**мирас**)' [ME(P),175].

миракландиса pf 'појави интерес (**мирак**) за нешто' ~ *"да ти кажа. А ку обиколи, скору ке да дојди, ама прав път ако дојди, ке да забави". Царјут кату така, млогу са миракландиса за момата* [V,PM,55].

мирахчи́а* m 'тој што добил, односно очекува да добие наследство (во дијалектот **мирас**)' ~ *пе́колку вре́ме са́ма живувала, от две–три́ годи́на вре́ме по́сле умрја́. Стана́ха се́тника мирахчи́е, фати́ха да си ка́рат, ко́ј по́вики да зе́ми* [V,PM,17].

мирба f 'спокојство, мир' ~ *чупким–ј тъ̄ка, елбетеп мирбъ̄ ки имъ̄т сил'а-јиту съ̄л аку имъ̄т пекуј кротук субъ̄ша̄* [ME(P),90]; образувањето **мирба**, особено често се среќава во "Кулакиското евангелие": ~ *по́ќа бидеќи па та́а де́п уф па́де́л'ата, да по́ртите би́ле затворе́пи, та́мо шо би́ле Учепиците субра́пи за́рди стра́х ут Чифу́тите, дојде́ Исус да му застапа́ уфстре́т, да ве́ли па пи́х: Ми́рба па ва́с* [MV,K,254] – прави впечаток дека зборообразувањето *бидеќи* нема функција на сврзник, како што е во повеќето македонски говори, туку си ја зачувал глаголноста, односно се употребува како гл. прилог: **по́ќа биде́ќи**.

мирди́и (и: **мирди́ја**) f, bot. Anethum graveolens **1.** 'едногодишно растение со лисја што убаво мирисаат, нане'; **2.** изр. **се́где-ј о́на мирди́ја** (= се кажува за некој што во секоја работа се меша, се прави дека многу знае) ~ *уф–се́каа ма́ица о́па са́ке де–ј–мирди́ја, а́ма пе́ да́ва̄т пусе́стримте ; шо́ си–шта́а о́па, та̄ка́ ќа:–пу́шта̄т шо́ са́ке да̄–пра́ве* [ПК,2(192)].

мире́цки adj 'проклет, омразен' ~ *то́о мире́цки дума́п ми–изва̄ди́ о́чте, пъ̄–мо́ш да̄–гле́дум* [ПК,2(73)].

миризли́ф* adj 'нешто што испушта мирис, пр. цвеќе' ~ **миризли́ву ма́слу** (= масло што замирисало – обично поради многу стоење); сп. **парли́ву ма́слу** [MS,s,66].

миризма f 'одредено испарување во воздухот што го сеќаваме преку сетилата за мирис' [ПГ(Фур)].

мирија* f 'она што му се дава, што му следува на владиката – вид данок' ~ *субъ̄шта̄ му а̄ бера̄ мирија̄ пъ̄ влъ̄дикъ̄та̄* [ME(P),91].

миримет m 'поправка на нешто, обично на куќа, направено на брзина' ~ *и така са чипих двата другарја и отидоха аф едно село, фатиха да работат така пу мерамета ту-*

ка–таму. Едӣн де̄н тојӣнака фатӣ е̄дна скала да̄ напра̄ви: тој га ковишӣ, о̄н га расковишӣ, не можа нӣкоја работа̄ на̄ мигда̄н да̄ искара̄т [V, PM,87]; **чина̄ мӣрӣмет** (= стори нешто, обрна внимание на некои појавени недостатоци на куќата) ~ *не̄ а чӣнӣ мӣрӣмет са̄тă кукјӣ и тăка тро пу–тро а устава тикмилј да̄ са̄ дутура̄* [ME(P),86]; ~ *кукјите бегут ăј бурчлија̄, коа ки има̄ ихтиза̄ дă кладă мајстура̄ дă–ј чӣнӣмӣрӣмет* [ME(P),87].

мири́са impf **1.** 'се чувствува мирис (пријатен или непријатен)' ~ *ту́ка̄на̄ мири́са мло́гу ху́вав'а̣* (= се осеќа пријатен мирис); ~ **мири́са на м'а́су** (= се чувствува мирис од месо) [MS,s,66]; ~ *и сла̄нцето, кога са̄ и родило, на̄ човек гу мириса, и на̄ мајка му вели: "мале, тука на̄ човеско месо ме мириса"* [V,PM,99]; ~ *аку можиш да разделиш пикмезу ба̄шка, ме̄дот ба̄шка и катра̄н ба̄шка и пак по три ока да̄ има̄т и да̄ не̄ мириса̄т на̄ катра̄н* [V,PM, 97]; ~ *му вели: "наистина̄, мои сипуви, на̄ човек ва мириса. Гу има̄м скриӣ едӣн мла̄т, ама̄ дурде̄ не̄ си закăлнети за̄ мајчино ви златин зăб, не̄ма̄ кабил да̄ гу извадја ја̄з на̄ мегда̄н"* [V,PM,51]; во Дојранско **мири́се** ~ **чăло́к** = *то:–ој е́дна̄ тре́ва шо́ мири́се, че́л'те шо–ј збу́ра̄т. Ко́шувуто ги на̄ма́чкува̄т, че́ла̄та, ка́ ки са̄–ро́е, дă–фле́зе уф–на̄тре, и́ мири́се на̄–сла́тко* [ПД,123]; сп. уште: **по́вут** 'растение, *то: са̄ пуви́ве пу не́ко: дăрво, са̄ пука́чуве, цăфте бе́ло цве́тче и фи́ло мири́се*' [ПД (123)]; **2.** изр. **мири́се на̄ вујна́** 'извесни индикации наговестуваат дека ќе има воени судрувања' [ПГ (Фур)]; **на лето мирисе** (кон крајот на зимата кога се јавуваат првите знаци на пролетта) ~ *Св. Трипун* (празник кога почнуваат полските работи – режење на лозјата и сл.) *сече, ама на лето мирисе* [ТГ,28]; **мирисе на чисто** (на празникот **Чисти пуниделник** домаќинките се многу ангажирани во чистење на куќата: стварите, алиштата се тресат, се чистат, луѓето си ги мијат главите, со еден збор **се** трудат сé да биде исчистено и да **мириса на чисто** [...]; **на̄–мле́кце мири́сиш** (подбивно обраќање кон некој што се прави наивен) ~ *ни́м са̄–пра́ви, не́ си то́лко мла́т. Мо́ш на̄–мле́кце мири́сиш* [ПК, 2(185)].

мири́сне pf в. **мириса 1.** ~ *на̄ са̄рце́то, пи́ле Ста́но [к'и́тки насијајте [ко́ј да̣ поми́не – се́ да̣ си ски́не [ко́ј да̣ мири́сне – се́ да̣ ма̣ сми́сле* [ИГ, 108].

ми́рка f'парче месо', в. **мрнка** ~ *кату чу така́, извади́ са́бјата, гу зако́ли и не́гу и му вел'а́ши: "на̄, на̄ дја́вола гу да́вати". И гу чини́ ми́рка по ми́рка* [V,PM,21]; ~ *а́ма ја́зе и не́гу л'у при магази́ата гу чини́х ми́рка по ми́рка* [V,PM,22]; сп. уште ~ *ми́рка ме́су* [MS,s,67].

ми́рно adv 'спокојно, тивко, без потреси' ~ *кату кини́са гими́ата аф море́ту, две́–три де́на̄ ха́рно хо́диши ми́рно* [V,PM,23]; ~ *на̄ са̄ки ручок и вăчарă хми доходали два лăбова и ăднӣ чинија̄ ма̄ц'ă, та там си работили и мирно са̄дјали около ăднӣ година̄* [V,PM,292].

миросуве impf 'кога свештеникот става **миро** на челото на верникот' – празникот **Гулема Бугуројца** важи за "тежук" празник, се пости *две недели,* постот е строг и не смее да се јаде ниту зејтин. На денот (на празникот) верниците одат в црква за да се причестат, а попот освен што ги причестува и ги **миросуве** [ТГ,75].

миртéк m 'големо парче дрво, греда'; во Речникот од проф. Малецки: 'греда од покривот' [MS,s,67].

мируд'á f 'мирис' ~ *т'éш'ка мируд'á* (= смрдеа); *хýвава мируд'á* (= пријатен мирис) [MS,s,67].

мирýве impf 'се однесува мирно, спокојно' ~ *и учúтăло пă–пáс ќи–пи–пáрéде: "Вúа тýк дă сéјте, дă–сéјте, дă–мирýфте, дă–пé пúските, дă–пé чипýфте"... И пă–Кúро: "Кúро ти дă–глéдиш кój пé слýше, кój пé мирýве, дă–ми кáјш пă–мéпе"* [ПК,2(73)].

мирфитлăк m (в. **мурафéт**) ~ *зă–тóо пóго мирфитлăк сáке... ќá ќи–дóо чувéк, тóги ќи–си–ј пукáјште сúте мирфитлăци* [ПК,2(73)].

мирфитчúа* m 'тој што умее, мајстор' ~ *тóо–ј гулéм мирфитчúа*. Може и иронично: *ќá ќи–дóо чувéк, тóги ќи–си–ј пукáјште сúте мирфитлăци* (= ќе направите тоа што не треба), *óт сте мирфитчúј* [ПК,2(73)].

Мúрчо м.л. име ~ *е, кój мóже ус–Мúрчо, пéго тóп пé о рàзбúве, вúд–моо сáмо кăштта* [ПК,2(199)].

Мирцáнуф* 'фамилирано име во Кукушко' ~ *уф–Крéцăво устăпáла адпá Кáта Мирцáпува, сáма, пúкуј, сáмо цикáла, тăрчáла пис–сéлто, пúкуј пé–гă–зăйлнăт, пé–тăмáп стăпáла* [ПК,2(310)] – случај на употреба на перфективен презент: **пúкуј пé–гă–зăйлнăт**.

мирăслăк (и: **мирáс**) m 'богатство, пари и др. работи што родителите ѝ ги даваат на девојката кога се мажи' [ПД(Пат)].

мис m 'растворен мирислив сапун' – секоја рана кога се лекува се почнува со миење со млака зашеќерена вода, а некои место шеќер растваруат **мис сапун** [ТГ,1256].

мúса f в. **мисирка** ~ *едната úмаши прет пéја јарибúца сóс дéвет јарибúчки, пá тапсjá играúха... фтóрата úмаши едпá мúса сóс дéвет мúсички, пá тапсjá играјаха* [V,PM,135].

мúса f 'длабок сад за вода (или вино) што се става на трпезата' ~ *óпа мóж де–ј ут–џúпго, ут–прăс гликóспа, мóж де–ј ут–сăрча и ут пăрцулáп* [ПК,2(73)].

мисáлка f 'престилка, фута' ~ *д'ăт'ăпту ... гу зап'éси па кафипéту, му кýпи и идпá мисáлка (тáлва)* [MS,t, 81].

мисáл' m 'подолга крпа со која се покрива лебот кога се носи во **пинакóти** (= даска со прегради во кои се става лебот)' [MS,s,67]; исто во Кукушко: **мисáл'** ~ *ткáпи–éј ус–шáрки, уф–пéго сј–о–зăвúвме лéбо и си–пóсме рăчóци пă–пóл'то* [ПК,2 (73)]; – кога се в поле, на нива и кога треба да се руча **мисал'ут** се постила на земја и врз него се става лебот и **катăкут** (пр. сирење) [ТГ,19]; – за време на свадбената вечера, еден **уд пубратимто** (= свадбари, во случајот од женска страна) ќе донесе **рпници** (= мала домашна "воденица" во која каменот се врти со рака), една чинија со пченица и еден **мисал'**. *Мисал'от* ќе го постелат и врз него се стават *рпниците*, во "устата" од *рпниците* ќе сипат пченица и еден од присутните со стап ќе почне да го врти горниот камен, но кобајаги ќе заглави и ќе го прашаат: *"Што море, пубратиме , ваја вудинпца пе ти меле?"*; а тој ќе одговори: *"Ej море, пубратиме, знаиш ли воја камин уд кога пеје кувап!"* (значи треба да се стават пари) [ТГ,164].

мисáрница f 'продавница за месо' ~ *и дéп дипéска сă–пăвáґăт у–сéло Пустăлáре. Чувéкут úма кúпо, а сéстра–мо úма прúвăтна мисáрница* [ПК,2(305)].

мисéјне n 'кога од брашно, вода, квас и сол со мешање се добива тесто'

~ кáк да сăм јáзе јýбава[бугáта кăшта на глáва[чéсто мисéјше, пичéјше[мăшките дéца дăржáјше[чéсто бáници сукáјше [ИГ,108].

мисија f 'делегација, обично дипломатска' *~ áма сéкаа вéчăр пу–двă–трýјца măпувáли, кój му причéло. Зăтó и пéкаа мúсија – фрăнцýска, пудúгпипа ут–кăлýгирките ут–Сóлăп дујдéла уф–Амбáр Кój... и видéла дéца зăтвóрпи* [ПК,2(304)].

мисинч'úна* f **1.** 'небеско тело што свети навечер, нема своја топлина' *~ сă прим'ăj'а у пáс рýба кутý мисипч'úпата ... и пák пу бахч'áта па гóр'ą па дóл, ја прáви хардаýш'* [MS,t,33]; *~ сă прим'ăпи у пас рýба кутý мисипч'úпата и зв'ąздúт'ą и јáхпува кóп'у, ги фтáсува па паит'ó и ги устáв'а* [MS,t,36]; има случаи кога редукцијата не е извршена до крај: **мосинчúна** *~ вéли пáј–мáлката: мéпи да ми зéми цáрјувут сúп и да му рóдја двé, едпá мóма и едпó мóмче, момáта да é сóс месипчúпа пá чéлото* [V,PM,141]; *~ тогас мајка и едпи вечер изл'ази па месипчипата, ча знаила магиа, да и велиши па месипчипата: "месипчипо, мила хубава, дали јазе сам по–хубава"* [V,PM, 213]; *~ ми рече: ако можиш па пебето, што звезди има, сас слăпцето и сас месипчипата па едпо кадро да ги извадиш и аф лешка петри да ги избериш* [V,PM,89]; формата со назален призвук (**мисинчина**) е констатирана во регијата источно од Солун, додека на запад односниве траги се загубени, така до с. Градобор запишавме: **михчина**, слично с и во Ениџевардарско: **мисичúна** *~ брé пивéсто цăрпуóка] ут дăлéку дуписéпа[другáр пéмаш да зборýваш. – Вéреп другáр мисичúпа* [ME(P),94]; *~ дéјпа а прáва пу лéтпу слăпце[пóќја се тýрва пу мисичúпа* [ME(P),95]; *~ кату излезе одапăд, пајде чешма, па чешмата беши Маркова керка: кату слăпце светиши, кату месичипа греши, сос сребарпи ибрици вода палјаваши* [V,PM,77]; **2.** изр. **уф–адпá михчúна** 'временски период од 30 дена, месец: откако ќе се појави месечината (**нóвина**), додека се изгуби (погибел, **гинéпи** – во говорот)' *~ дéцта уф–адпá михчúпа ми–сă–рóдпи* (= децата ми се родени во ист месец) [ПК,2(74)]; в. **м'áсниц**, односно **мéсиц** [ПВ(Кр)].

Мисир top. 'турски (араб.) назив за Египет' [V,PM,374].

мисúр'* m, bot. Zea mays 'лебно растение, пченка' *~ утрипт'á úш'т'ąха да пójат да тригúсуват (да б'érат) мисúр'ут* [MS,t,80]; *~ мисúр кугá úш'тиш' да с'ăш' за ур'éш' пúвата хýбав'ą* [MS,t,6]; *~ и гу чипиха опова житу зăрпо по зăрпо, зашто мрафките фатиха едпа да посат ичмепо, други чипицата, едни рăшта, други мисиро* [V,PM,97].

Мисир Тарласи top. 'ниви на кои се сади пченка' Зилјаховско (турц.) [ЈИ(СД),158)]; сп. **Мисирлăк**.

мисúрка m, bot. в. **мисир** *~ ги удрúха добúциту, фатúха да флéват пá вéткио ихăр, зашто тáмо бéха пáучепи, пáј–пóсле едúп паливóт; при пóвију ихăр имáло едпá шýма от мисúрка* [ПД,122]; *~ е–ее, сă–сикáвум, кá пé сă–сикáвум, кут сјáа мé–ј: уф–питóко сăбáјлипта, вýјко пригпá вăлójфто, уддé пă–мисúрката* [ПК,2(248)]; *~ пúą éсипта си–збрáме чипúчка, мисúрка дé – пу бижáпско. Рájпте мисúрки кăжáа дă–ј–збérме, дă–мél'ме, дă–јáјме* [ПК, 2(223)]; така е во Кукушко и Дојранско, но во Фур: **чинúчка** [ПД(123)].

мисирка f, zool. в. **мисирок** *~ внатре писало: "Предлозаи да го готвиш вечар, да го јадиме!" Ка видел така*

Предлпзаш, а избришуве книгата, пишуве друго писмо: "Да заколиш кукошки, гäски, мисирки, да зготвиш, да са гостиме!" [V,PM,272].

мисúркин крáшник m 'вид пита од пченкарно брашно' [ПК,2(74)].

мисúркин лéп m 'леб од пченкарно брашно' ~ *пúа мисúркипо пé јáјме óт пä–бóцке пä–тäрбушúпта* [ПК,2(73)]; и: **мисиркóф** [ПД,118].

мúсичка f, dem. од **миса** (**мисирка**); в. **миска** ~ *едпата úмаши прет пéја јарибúца сóс дéвет јарибúчки, пá тапсjá играúха... фтóрата úмаши едпá мúса сóс дéвет мúсички, пá тапсjá играjáха* [V,PM,135]; и: **мисúркичка** ~ *едпáта úма járибица сóс дéвет járипчета, фтóрата úма мúса сóс дéвет мисúркички, трéтата úма záик сóс тазúа* [V,PM,137]; ~ *цáрjут гу викпá куjумцúата и му рéчи: "да ми папрáвиш дрýга тапсjá да úма мúса сос дéвет мисúркички!"* [V,PM,137].

Мисирлäк top. 'ниви на кои се сее пченка' (сп. тур. mısır 'пченка') Зилjаховско [ЈИ(СД),158)].

мисирóк (и: **мúсур**) m, zool. Meleagris gallopavo 'крупна машка домашна птица, шарена, женската се вика **мисúрка**' [ПС(Град)]; [MS,s,67]; ~ *царjут му даде пари, и тоjпака отиде па сокаките, по кäштите викаши: "куповам кокоша и мисирки, ча па царjут му побегпа царицата и ки си ужепи царjут за друга жепа"* [V,PM,61]; ~ *éj мäшкуто уд мисúрките, мúска и мисирóк ги вúкуме* [ПД(126]; сп. **кá сé-j нäдýл, алúс мисирóк** (се кажува за човек што се однесува претерано вообразено или пак што се лути и не зборува) [ПК,2(74)].

миска m, zool. Meleagris gallopavo (в. **мисирок**) [ПД(126)]; ~ *тäмáм пúа дукäрáме пä–плáдне мúските пä–плäдпúшто кулу двäпájс сáато, глéдме кóл'те тувáрпи: чéрги, кутéл и дä–бéгат* [ПК,2(74)].

мискúн m 'се кажува за човек што се однесува недолично, што нема срам' ~ *мájка–му си–гä–типáл, мискúл и пä мискúпо* [ПК,2(74)].

мискинбрé n, bot. 'вид домашно цвеќе со нарецкани лисја што мирисаат убаво' ~ *кúтка, гä–сáдät дóма, лúстто ги–клáвät кá вáрät бláго дä–мирúсе пä–ýбуво бл`кто. Нúјпте лúста пóго пä–ýбуво мирúсät* [ПК,2(74)].

мискинлäк m 'лошо однесување, безобразлук' ~ *тóо шо–о–прáвте вúа мискиплäк–ej, тóо пúгде гу–пéма* [ПК,2(74)].

мисла f **1.** 'расудок – она што е резултат на дејноста на резумот' ~ *се паогја прид идеп "паметник" шо му–j пувäрijпа мислите па по–вичка ут 2200 гудипи папред* [ME(P),69]; ~ *катó отишлú при визúрја, покáзал са ќосéто, чи тój му е сúп, пак дéтето го úма катó хизмикáр. И па визúрја мислата му билá дájма па дéтето* [V,PM,257]; **2.** 'благослов' – во врска со обредот крштавање има ваков обичај: уште во петокот таткото на новороденчето оди да го повика кумот носејќи **пуклон** (погача и малку каранфил; поканата се врачува 2 дена порано за да има кумот време да се приготви за **крштење**); прво ќе му бакне рака на кумот а потоа ќе му рече: *"Сус Божија мисла уф пидел'а лагиме да крстиме"* [ТГ,113] – прави впечаток присуството на гл. именка од перфективен глагол: **крштење**; **3.** 'желба' – на свадбената вечера, таткото на невестата благословува: ~ *"Ка е арпо Госпуд пека даде? Мисла ајарлија да пи биде! Ново рудпиство ду века да траје. Госпуд*

па сите ваја радуст да ја даде!" [ТГ,163].

ми́сле impf **1.** 'расудува, односно анализира' ~ *тогај калугерот му вели па сиромахот: "сиџу, от вечерот што ки мислиш па умот, да го оставиш за утрипата за по-харпо е"* [V,PM,132]; ~ *"ади сега, ету вземајти си о-тука и ваште дјалови и да си појти сос здрави и ошти еднош да мислите Бога и да пи правити така!"* [V,PM,180]; **2.** 'претпоставува' ~ *и па чесá дójде мéчката и е фáти да е дерé сас пéхтете, пак бáбата е бáрашја мéчката и хú са мúслеше, чи е јопак,... Отн имашја вáлпа, мúслеше, чи е кýрк* [V.PM,264]; ~ *óпи мислúли-сă дă-сă-истéпи – и пимáло* [ПК,2 (218)]; ~ *пúй óјме зă-Гáрција, мúслиме óти пáк е тýрцко, ќи-пéма грáјпца* [ПК,2(220)]; **3.** 'проценува нешто' ~ *пу-пáти мáмо сритпáхме[сéстрă-ми мáмо, Лил'јáпа...[и зéтă-ми сус мáшко дéте[мислúхме мáмо, чудúхме-се: [дáл' дă-зăкóл'ум сéстрă-ми[дéте сирáче ќ-устáпе* [ПК,2(314)]; ~ *што си веле ем гуворе Попово Јуванче:["Што ти мислиш, што ти лагиш, црпа Арапино![пе сум пиле, пе сум овца, сус лаф да ма плашиш"* [ТГ,41]; (сп. **сă ýм'ą(м)** = мислам) [MS,s,67]; **4.** 'има наум нешто конкретно, зборува за нешто': ~ *кăрчáк – ej млáд зáјц, пé мúсл'ум мăлéчко éптеп, пéго мóже вéч дă-бéге* [ПД,125] (сп. **пéго** = туку) ; ~ *прет тăрлуто шó-ј зăгрáдăпо, то-ј кутáр. Мúсл'ум тăрăлто сé-ј тăрло, е пред п'о- úма зăгрáдăпо, то- мигдáпче што-ј, гóлто мéсто, тó-ј кутáр* [ПД,125-126]; ~ **змијáпăц** – *трéва, цвéто ка ќо- дáде смăрде пóго... Мúсл'ум цвéто, а плóдо пóсле му стăпýве куту уд чипúчка клáшче, мáл'ка уд чипúчка* [ПД,122]; **5.** 'верува, очекува' ~ *пăмпóро, вéле, мúсл'ум пă-мéпе пóклуп дă-ми-гу-дájш, зăтó- шó ти-изл'ăкувáх дéтто, а-тú тóлко дóктуре си-искул'ál зăрди пéго* [ПД, 149]; ~ *Тýше Бáлтуф ми-бúше учúтăл. Тýше Бáлтăф ут-Кукýш. А бе, пáшо, мăкидóпцко. Тú мúслиш óт-ej гăрцко, áма уф-пáшто сéло пéмше пи едúп Гăрк* [ПК,2(319)]; ~ *да-мăжум óште Рýшка, и óпа дă сă удóме, мúсл'ум ќи-ми-пáдпе кáмип ут-сăрцто* [ПК,2(176)]; **6.** 'планира' ~ *ґýптипо му-кажáл óти óп мúсле да-ọдпéсе вóда ус-капáл, а пé да-си-играе ус-тóлко мáлку* [ВГ(М).272]; ~ *по дпо време имало едип човек, мислиши да се опопи, по кату пе имал чепдо, зарди това млого ахтлиа беши* [V,PM,215]; ~ *јáска зă-в`дип мúсл'ум, зă-ýтре пé знáм шó ќи-мă-пáјде, óти ác пи-ýмрип сум, пи-жúф сум* [ПК,2 (279)]; **7.** – **(сă):** *а.* 'се двоуми, не може да се одлучи' ~ *ká лăже чувéк сáмо пуглăште, óти крúф-ej пéшто. Ká ќи-кáже сáмо пуглăште, сă-мúсле ká дă-излăже* [ПК,2(242)]; ~ *тą úч пé му-сă-мúсли, пúм сă-мăчи ус-пéго* [ПК,2(196)]; *б.* 'се грижи' ~ *и, пáпкупце тó- му-кажáл: "Чóрбаци, газда, ák т-éj мăка уд-мéпе дą-устáвум" – рăчéл. "А. шó ки-м-éj мăка ут тéбе!" "Мú тóгај шó сą-мúслиш тóлко, áјде кáжи"* [ВД(Н),279]; *в.* 'се надева, очекува' ~ *а тáм пи-дăдéа п-áдпа врéјка брáшпо зą пу-пăто, дă-си-дójме. Е си-мúсл'ăхме пá ќ-сă вăрпиме зă-Кýкуш, лéбуве тáм сúчко. Арпо áма тýк ká дујдéме тýк устăпáме; пă-мужéме дójме до-вújме Кýкуш óш адпóч* [ПК,2(196)].

мисници pl. 'период од годината што

трае од Божиќ па до почетокот на велигденските пости'; името го добиле според тоа дека тогаш се јаде **месо** (**мисници** – со редукција на **е** > **и**) [ТГ,12].

мису́р m 'сад од земја во кој се става јадење' [ПД(120)]; ~ *гулéм сăт ут–прăс или ут пăрцулáи, зă–чóрба или зă–јýрт дă–си–клáвиш* (ПК(Кр)]; ~ *Марковице, бре млада пивесто,[засукај си скути ем ракаве,[измеси си ду девит пугачи,[исукај си ду девит баници,[испечи си уф мисур кукошка* [ТГ,177]; ~ *ут прăс шо сă – бил'ýре, ýд чúпго – бăшкá, и пијáта* (од порцелан). *Тука пăпúци вúкат, пé вúкат мису́ре* [ИГ,120]. Во Солунско (Град): во него (во **мисурот**) чукаат лук, а тоа што го држат в рака се вика **луґýдник** (од шимширово дрво) [ПК,2(74)].

мисурче n , dem. од **мисур** – кога ќе дојдат гости и кога ги послужуваат на средина се става **мисурче сус *благо*** (= конфитур, слатко: од **риндусана** тиква **сус пикмез** варена, поселена со печен сусам, од модри патлиџани варени **сус пикмеѓ**, од кора од лубеница варена со шеќер, од дуњи **риндусани** или во парчиња, од грозје варено во **пикмез**, слатко од трендафил и др.) [ТГ,89].

Мúта 'ж. л. име' ~ *мúла Мúта мóме цăрпи јóчи [цăрпи, цăрпи мóме куту грóзде* [ПК,2(257)].

митаксутá f 'свилена материја'; сп. **ифáзмата** [MS,s,67].

митáнија f 'клекнување на колена во знак на молба' ~ *бапте прáвăт митáпија уф–цăрквăта кá сă–мóл'ăт пă–бóга* [ПК,2(74)]; сп.: **прáве митáјне** (= се моли) [ПД(Пат)]; односно: **чúне митáјне** ~ *к'и сă прóсте ус тáткуто, ус мájкăта, к'и чúпе митáјпе, к'и бáкпе рăка* [ИГ,117].

митáре (сă) impf 'кога животно (пр. коњ) го менува влакното' [ПК,2 (74)].

митéну adj 'исчистено место со помош на метла' ~ *порăпч'аа па пéја да исмéти кăштата, ама да é пúту митéпу, пúту пé митéпу* [V,PM,132]; ~ *когá дójдоха самовúлите, пајдóха пúту митéпу, пúту пемитéпу* [V,PM, 132].

митé impf **1.** 'со направа од ситни гранчиња од посебен вид растенија (**метла**) чисти дома, на дворот или на гумното' ~ *за вéзмат ж'éпат'ă митлáта, за гу митáт (враш'úлуту)* [MS,t,66]; ~ зăса врăнат на враш'й-луту, за митáт враш'йлуту, за му тýрнат óда [MS,t,67]; ~ *пák са вăрнá змéју, казá па пéја: "тýк тáм да митéш!"* [V,PM,132]; и: **мéте** ~ *мóма мéте мáле рáмни двóри, џăпум[мóма мéте мáле рáмни двóри[сăс двá стрáка мáле бéл бусúл'ук, џăпум* [ПК,2(328)]; ~ *пивеста си двори мете,[двори мете слăзи роше,[нема пикуј пукрај пеја,[само едно слăпце летно* [ТГ,55]; ~ *једии ден ја пакарала мајка хи да смете дора. Тја как си мела , малчичкото хи братле си играло по доро... го ударила јаче по рăкăтă једно даро* [V,PM,292]; **2.** изр. **удрú едná мéтла** (исчисти нешто на брзина - со помош на метла) ~ *и тјáпака фатú – тýка еднá мéтла, удрú, тáмо еднá, са чипú па мéсто митéпу, па мéсто пéмитéпу* [V,PM,132].

митéе (< **метее** – со редукција) impf 'си дозволува, се однесува слободно' ~ *пим сă л'ýти, митéм прăт тéп и зăтó пé стапýвум* [ПК(Мор)]; – вечерта на свадбата, кога младите ќе се повлечат, присутните прават шеги за сметка на невестата и младоженецот, при тоа некои употребуваат и непристојни зборови, но свекорот и свекрвата не се лутат, бидејќи

овие шаливчини **митејат** [ТГ,186].

митил' m, zool. Distomum hepaticum **1.** 'паразит што се развива во црниот дроб на животните, особено на овците' – на празникот **Врбница** сите одат на црква и таму добиваат гранчиња од врба од кои плетат венец и го обесуваат до иконата; стариот венец (од минатата година) се чува додека не се замени со новиот, а потоа стариот се иситнува и помешан со трици им се дава на воловите, со верба дека тоа ќе ги чува од болеста метил' [ТГ,56]; **2.** bot. 'паразитско растение, стебленцето му е како жолт конец што се завиткува околу стеблото на друго растение (пр. околу тутунот) и така се храни, но го уништува растението' [ПС(Град)]; [ПК,2(74)].

митил'а́к m 'дете со нежно здравје'; често има пејоративно значење [ПК,2(74)]; [ПК(Гăр)]; сп. **митил'**.

митил'а́ф adj **1.** 'добиче болно од метил' ~ **митил'а́ва о́фца; 2.** fig. 'болникав, исцрпен од болести' ~ *ти́а де́цта а́дпи митил'а́ви шо́ сă–пугуди́и, сă–измắчи́х дуде́к дă–пă–ја́кпăт* [ПК,2(74)]; ~ *зе́ а́дпи митил'а́ф мắш* [ПК(Мор)].

митили́к m 'турска пара со мала вредност (преку тур. од франц. metallique) [ПД,134]; ~ *такви папуци да ми направиш, што се мажат буја, уд четири митилика една кутијка, и да лăскат, сус високи тупуци* (потпетици) [ТГ,134]; fig. 'симбол за ситна пара' ~ *пе́мум пи пулви́п (скắршип) митили́к* [ПК,2(74)].

ми́тке (сă) impf 'кога некој отворено лицемери, односно се додворува' ~ *та́а по́го пе́што ти сă–ми́тке, са́ке дă–ј сă–свắрше пе́каа ра́бо́та ус–ле́сничко* [ПК,2(74)].

митлини́к m 'место каде што растат црни метли – обично покрај река' (со нив ги метат дворовите и гумната) [ПК,2(74)].

Ми́то m 'м. л. име' ~ *та́а кӑ́штта ка: гуто́вахме, удде́ме ус–Ми́то, ус–си́п–ми, зă–кирми́ди* [ПК,2(239)]; ~ *мо́мта пă Ми́то а́рпа ки́тка му зăкӑ́чи́* (=го посрамоти) [ПК,2(152)].

Митов* adj 'нешто што му припаѓа на Мито' ~ *дупи југо, дупи,[дупи да пе дупиш,[ки ти дадум, југо,[мома црпајока...[пеја си ја сакат,[јуф Јуванови двори,[па Митови рӑци* [ТГ,142].

Митотасово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Езерото (Дојранско), семејството **Митотасови** таму имале **лувиште**'; се наоѓа во локалитетот **Орео** [КД,65].

Митра 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ *мури, ела, ела, Митро ле, ќерко,[јуф мајка па госте![мури, мајка ки ти праве, ле ќерко,[слатка ми вечера* [ТГ,197].

Ми́тре 'м. л. име запишано во Кукушко' ~ *де́до Ми́тре, се́тпе кӑжу́јфше де́до–ми; има́ло пе́кој Сто́јче и бра́т–му пă–Го́це Де́лчуф – Ми́ла́п. Они сă–би́ли уф–пе́ка: па́ша пи́ва, уф–пе́ка: рӑ́ш* [ПК,2(152)]; во Солунско: **Митри** (со редукција на финалното **-е** во **-и**), ~ *Митри уд Илија* – случај во кој имаме изразување на посвојност со предлогот **уд** (наместо 'на'); го констатиравме при истражувањата во Солунско, што потврдува дека во ова регија влијанието од балканската јазична алијанса било силно изразено [ПС(Град)].

Митро́вдин 'име на христијански празник, Св. Димитрија, но го празнувале во минатото и Турците под име **Касим**. Народот смета дека зимата почнува од Митровдин, а тогаш и се завршува **чубанската, вулуварската и измикарската** година.

Дотогаш треба да биде собран од нивите сиот **берикет**, бидејќи од тој ден селските говеда ги пуштаат в поле **ајмана** (без чувар)' ~ *пе́тте ле́ба па ве́чăра и́мии де́и; па за́стрă-та к'и до́е по́пут да ди́ге пăпăги́а. Слу́жба пра́ваа па Митро́вдии, па св. Ра̨нг'ил', па св. Атапа́с* [ИГ,118]; ~ *ве́л'ум: "Де́ка–j ба́ба?" – "Е, умре́ ба́бă–ти, ве́ле, та́м гă–зарија́х уф–ади́и епде́к, гă–пукри́х". Ет тăкво́ па́што бе́гиие би́ше. Ка́ дуjде́ та́тко, та́а зи́ма то́о би́ше прăт Митро́вдии* [ПК,2(249)]; ~ *а́ пă мо́о де́до пă би́ше вуjпи́к, ту́рски вуjпи́к би́ă гу–зима́ли. Уф–Се́р би́ше. Е се́тие а́дио вре́ме, та́ зи́ма ка́ дуjде́. то́ Митро́вдии пи́ă пумипа́ме та́мă* [ПК,2(251)].

митровска сăбута – според актуелниот празник и саботите имаат свои имиња: **вели сăбута, митровска сăбута, крстовска сăбута, лазарува сăбута, тодурува сăбута, бела сăбута** (сăбота пред **Ѓургевден**) [ТГ,9].

митро́фцко (скратено од **митро́фцко цве́ќе**) n, bot. 'цвеќе што цути на есен, кога е празникот **Митро́вден**' [ПК(Мор)].

митро́фцко ме́сиц m 'период од годината кога паѓа празникот **Митро́вден**' [ПК,2(74)]; Тановиќ запишал (во Гевгелиско) **митровски** или **васим** за месец октомври [ТГ,7].

Митруф 'фамилијарно име, презиме, го запишавме во Кукушко' ~ *ја́с că–ви́кум Дипи́ш Го́це Ми́труф, ро́-дии ил'а́да о́сумсто, дивеjсе диве́тта гуди́па уф–се́ло Ште́мница* [ПК,2 (239)].

митрăле́с* m 'вид оружје, пука рафално' ~ *це́лто се́ло, си́те бига́ме, Ку́куш дуjде́ме. Ка́ дуjде́ме у–Ку́куш, ко́j пă–ко́jи кăлде́л пе́ко: ше́jче, ко́j пă–мăга́ре кăлде́л... Слу́шăхме пу́кат то́пуве, митрăле́зе* [ПК,2(338)] – уште една потврда за присутноста на балканизми во односна регија – беспредлошкото функционирање на додатокот за место: **си́те бига́ме, Ку́куш дуjде́ме.**

мика́ва f'топло (*ме́ко*) време во зимски период, кога снегот се топи' [ПК,2 (74)]; така и во Солунско [ПС(Град)].

мифи́же pl 'вид слатки, правени од *кори*, се носат на родилките кога се оди на крштевка (место питулици)' [ПК,2(74)].

миха́лка* f'округло, специјално парче дрво за сучење, сукало' ~ *с'е́тиl̨а за гу зам'а́сат ч'а́стуту ... за гу зм'а́сат ху́бави́ч'ка, да с'е́тиl̨а за в'е́пат крӑпгу и миха́лката* [MS,t,8]. Со исто значење и: **туч'и́лу** [MS,s,66].

михана f 'просторија каде што се собираат на разговор мажи, се точи алкохол, кафеана' ~ *тăрчаха солуиските граѓапи да го причекат, кој пога му бацува, кој ръка, кој полта и оп право па ладпа михапа тегли* [МС(В),98]; ~ *от та́мо оти́де па́ михапи́те, па едпа́ михапа́ пи́шиши; "ко́j пе́ ки пи́j две́ ча́ша ракиа, мӑж пе́ си бро́и, от же́па по–алча́к jé!"* [V,PM,123]; ~ *и кату беха просили, берали djакоп'а, хлеб, пари много, и да отидоха па едпа михапа да jадат* [V,PM,188]; ~ *едпо врjаме три аргатипи побратими били, работеха и троицата по шеjсет пари па дел.., едип дел отидоха па михапата* [V,PM,118]; и: **мијана** ~ *ја уд лоза си црвепо грозде jубаво,[ја уд грозде си црвепо випо jубаво,[ја пу випо си л'ути кумијпа jубави,[ја jуд кумијпа л'ута ракија jубава,[опа курдисала сред село мијапа jубава* [ТГ,156]; ~ *випо пиjат, грозде jадат,[за тоја са бели![кога мӑже па jурајне,[опи па мијапи;[кога мӑже jуд урајне,[опи па пустели,[– Е бре мӑжо,*

мили мӑжо,[мошне се разбулех [ТГ,39-40].

миханеџиа m 'човек што има кафеана, односно што работи в кафеана' ~ *му ве́ли: "ни́ема ни́шту бра́тќа!" Ти́а дветé бра́тќа не бе́ха човеци, туку бе́ха зме́јуви, има́ха и побра́тими крӑшмали́ци (миханџи́е)* [V,PM, 116].

миха́нима f 'направа што функционира како механизам' ~ *с'е́ти[а ут мрӑва вр'ӑм'а ш'ту цару́ваш'и о́ш'ти изл'а́зи иди́о миха́нима пиш'то́ф* [MS,t,39]; во односниве говори често се среќава именка во служба на атрибут на друга именка, каков што е примерот од контекстот: **миха́нима пиш'то́ф**.

михтија m 'чиновник во османлиската администрација, помошник на **михтијата**' [ТГ,100].

миху́р m 'печат' (обично од метал, се става на восок) [MS,s,66], в. **мијур**.

михчи́нка f 'парче месо без коски' ~ *сӑфи́ ме́со, бис ко́ска, бис ло́ј, са́мо џӑрве́но ме́со* [ПК,2(74)].

михӑниза́ција f ~ *Ас-бих уф-та́а кӑшта, утидӑх. Ка́ к'-о́јш Миле́т Ба́хчта уд-де́сна стра́на, пут-пӑ-то-ј ни́јита кӑштичка, сто́о кут-дика́нче. Има адни́ ра́ла та́м устáвио, тӑкви́ кут-михӑниза́ција* [ПК,2(309)].

Мицан 'м. л. име' ~ *еди́н де́н гу најдо́ха едни́ чоба́ни и гу земаха, ... фати́ли гу, приниси́ли гу, исчисти́ли гу и и́мето му тури́ли Мицáи* [V,PM, 45].

ми́цка impf 'клоца, удира со задните нозе' ~ *ми́цка магár'ату* (= клоца магарето); сп. **рӑта** [MS,s,66].

Ми́цо м. л. име ~ *уддéх до-ви́дум дéлт Ми́цо, бе́ре ду́ша* (= умира) [ПК,2(154)]; ~ *имше адúи гу-ви́ка Гӑрлицта. Се́ гӑрлише о́и, бо́лис. Гӑрличáро Ми́цо му-ви́ка* [ПК,2 (242)]; ~ *и ти́а са́а гу-фа́јкӑт де́тто дӑ-ка́же ко́ј утипá Ту́рчинут... м-удри́ли ку́тéкут, о-пубаркáли и кӑжáл: "крицува́ше". "Ко́ј са?" – "Ми́цо Пӑпајо́тув и Го́це Кл'а́пкуф"* [ПК,2(294)]; и: **Мице** ~ *ка́к не́, тугáј ác са́ках ергéи, тугáј. Ми́це Го́шовјо: ергéи би́ше, мӑ-са́кше ме́и, а́ма не́ мӑ-да́вӑха уд до́ма* [ПК,2 (342)].

мич'ка́рин m 'тој што има припитомена мечка и со неа ги забавува луѓето и собира пари' [MS,s,66].

мицидúа f 'сребрена турска монета' [ПК,2(74)]; ~ *три́ ко́јна пӑјде́а, сӑ-кӑчúа, ко́ј по-адна́ лúра да́ве, ко́ј пу-адна́ мицидúа-ту́рска, сре́бро да́ве* [ПК,2(356)]; ~ *напáлни-ми ма́ле мишинúј диса́ги [едно́то о́кно ту́рцки жáлти лúри [дру́гото о́кно бе́ли мицáдúи* [ПК,2(273)].

миш* m, zool., Mus 'ситен гризач, глушец' (го има полски и домашен) [ПВ(Кр)]; ~ *фливáјки то́о ма́что уф-нйтре гле́де та́м а́дни глúхци, а́дни ми́ше, сва́дба пра́вӑт и гу-фа́-ште кутуро́ко, нй-ку́мо* [ПК,2(264)]; ~ *"Ej уфчаро, тӑ-кажум нй-мишо ти-јзгризе уште"* [ВК(И),291].

Миш Дере top. 'дол, река'; Ј. Иванов називот го изведува од **миш-ка** 'глушец' [ЈИ(СД),158)]; може да се допушти дека овде се работи за редукција од тур. meşe 'вид даб', заглавната единица би значела 'дол со дабје'; според тур. образец атрибутската определба да ја зачува основната именска форма, сп. meşin çanta ('кожа' + 'чанта' место 'кожена чанта'), meşin caket ('кожа' + 'палто' место 'кожено палто').

миш'а́н* m 1. 'доказ, нишан, белег' ~ *и ути́дух на кафиие́ту, му да́дух миш'а́ит'а, ни в'а́рува́ши* [MS,t,73]; ~ *ми дојде така на умот: га кладох*

на врăх таванот на удајата ми; та от онаа караграши имаши един сос тарапканофска мишан, ету това је! [V,PM,39]; ~ *"мене ме пусна татко ти да те земам. Јаз сам аскер на него. Глеидаш царска мишјанче што имам, а?"* [V,PM,155]; ~ *другајут гу ч'ákаш'и; "é! – вили́ – ш'о́ стóри? ми дупéси миш'áп'а ут ж'ината–ми?"* [MS,t,71]; и: **нишан; 2.** изр. **миниха нишан** (= кога се склучува свршувачка си разменуваат подароци – **нишани**) ~ *тогас тојпака извади и другиот алтăн, гу даде на мајка му, и един прăстен. И отиде мајка му на царјут, миниха нишан, чиниха малук армас, и са чини голем радост* [V, PM,49] - случај на употреба на финалната група **-ст** (*радост*), освен во Солунско од каде што е контекстот, ваков изговор констатиравме и при истражувањата во Кајларско (с. Тремно).

мишанлиа adj 'обележан (што има некаков знак, нишан)' ~ *изважда сиромаху един караграш, му дава, и тој да е бил мишанлиа... и гу позна владиката караграшут, ча беши негову* [V,PM,39] – случај со нарушена конгруенција, што резултира од "разнишаноста" на категоријата род: **карагрошут, ... негову**; ~ *кату хождаха по тук по там, излезоха на един друм, најдоха един камин голем мишанлиа* [V,PM,237]; ~ *тогáс богáтиот пот скáлата здигнá едúн мермéр кáмин мишанлúа;... гу земá кл'úчот и отворú неговата магазúа* [V,PM,17] – уште еден случај на употреба на именка во служба на атрибут: **мермéр кáмин** мишанлúа [V,PM,39].

мишарник m 'направа за фаќање глувци' (називот е мотивиран; сп. **миш**) [ПВ(Кр)].

миш'имéр m 'времето околу ручек, пладне' ~ *дур на миш'имéр сă мăпкаха, ни муж'á да гу јáхни пуидúн* [MS,t,59].

мишинлúа* adj 'нешто направено од обработена кожа од овца' (од тур. meşin) ~ *напăлни–ми мáле мишинлúј дисáги [едно́то о́кно тýрцки жăлти лúри [друго́то о́кно бéли мицăдúи* [ПК,2(273)].

мишјанче n, dem. од **миш'áн** (в. таму под 1.) ~ *тогај му дадоха пăт и едно мишјанче и му рекоха, кога ќи стани ихтиза* (= кога ќе има потреба) *аскер от мраве, тогај това мишан да го клава на вогиот – "ниа фтасувами тамо"* [V,PM,157].

ми́шка* f, в. **миш 1.** ~ *пáк нá онáја зéмја такóв нéшту не бúха видјáли и, гá седнáха да рýчат, от ми́шките сóс прăт са брáнјаха. Мáчката, кáк бéши глáдна, фатú тáмо, едúн ми́шки одавú, другú изтепá, другúте побéгнали и фрет сá искрúха* [V,PM, 109]; ~ *вечер котката беши собрала сичките мишки да им вели: "е море, мишки, от вас сакам да откредети от царјувата мома прăстенот, што беши тја открала от нашот господар!"* [V,PM,205]; во Солунско **ми́ш'ка** (и: **мáшка**); сп. **дúва ми́шка** 'верверица' [MS,s,67].

ми́шка f **1.** 'делот од раката, под рамото, накај градите' ~ *на пăтут гу стрéјкам, дýшо, твójто стáру áру... пúпците јув рăци, дýшо, купрáл'та пуд ми́шка* [ME(P),98]; ~ *Бог да јобије, мамо, терзијчето,[што ми скроји, мале, јелечепце?[што погпо ме стеге чак јод мишки,[аман, аман, мила мале, до пазвички* [ТГ, 39]; **2.** изр.: **збúре ми́шки** 'со собирање рацете накај телото покажува дека не му е познато, односно дека нема можности' ~ *нé знáа пúшто, збúре ми́шки, сă–чýде* [ПК,2(164)], [ПК,2 (150)]; **двé лубни́ци пуд една ми́шка**

нѐ сă но́сат (= две важни работи не можат да се вршат во исто време) [ПК(Ал)].

мишији adj 'нешто што се однесува на **миш** (глушец)' ~ *ка си дуиа* **сечко** *едѝи ветар и дош, ка си зафати едѝа* **лапавица**, *хеј море, хеј, чувек уд студѐно уф* **мишији** *дупки да са* **напике** [ТГ,13].

миш'тури́ја* m 'тој што купува, купувач' ~ *ка̀к ви́д'аха миш'тури́јиту (пеиати́јата) ту́с прѐпиуту д'ằтл'а ... фа́т'аха си́ч'ка да хо́ж'дат та́му* [MS,t,81]; ~ *ту́рăт–гу путре́тут фуф–ка̀ма́рта и пи́ше иă–че́шмата: ко́ј ки–до́јде миштури́ја, ки–пи́е, ки–ја́де, ко́јше ки–зо́бе, па́ри ие́ма дă–се зе́ме – са́мо пу–адиа́ при́ка̀ска ки–ка́же* [ВК,283].

мишуви́на f 1.'измет од глувци'; 2. 'раничка на устата што се појавила по каснување на храна *пула́зиа* од **миш**' [ПК,2(74)].

мишуф* adj 'нешто што е поврзано со **миш**'; сп. изр.: *ќи–с иăбу́те уф–ми́шуфта ду́пка* (= ќе се сокрие некаде) ~ *о́и ка̀–ќ тре́бе дă–ти–свӑрше ие́каа ра̀бо́та, ќи–с иăбу́те уф–ми́шуфта ду́пка* [ПК,2(201)]; в. **мишији**.

мишче (и: **михче**) n, zool., dem. од 'миш' ~ *и заедно̀ цар̀јут зема едѝа златѝа панѝца, аф иѐа тури едѝо жѝво мишче, гу похлупи и гу закара аф нѝхиата удаја* [V,PM,64]; ~ *станѝа, зема златѝата панѝца, га отвори и заедно̀ мишчету побегиало и флеглу аф едѝа дупка* [V,PM,64].

мишăви́на f 'нешто измешано' (во случајот: пченка, јачмен и др. житни култури) [ПВ(Кр)].

мјáау-мјáау interj 'подражавање на звукот што го испушта мачката' ~ *кучи́ишто, ма́чишто и пите́лчто гă–прăчика́ли. Кучи́ишто чипи́ло: ѓáф–ѓáф–ѓáф, та́–ј мо́јта до́да, ма́чишто па̀ та̀ка̀: мјáау–мјáау–мјáау, та́–ј мо́јта до́да* [ПК,2 (285)]; и: **мјáу** ~ *că–кăчу́ве ку́что, вăрвăт. Ги–виде́ло ма́что: "Măрл'áу, măрл'áу, мјáу, ее, прија́тăле, дѐк о́јте?" "А–бе, о́јме иă–пла́ниита, ги́би бе"* [ПК,2(275)].

мјакне* pf 'кога мачката испушта глас' ~ *момичката тога бодиала с едѝă игла̀ петелчето и тој коткоригиало, бодиала и коткăтă, и тја мјакиала* – случај за нарушена конгруенција: субјетот во машки а предикатот во среден род: *бодиала ... и тој коткоригиало* (мешањето на категоријата род во долновардарските говори е обработена во граматичкиот дел) [V,PM,287].

мјара f 'сад што служи за мерење жито (пр. во воденицѝте)' ~ *му казали: "утре ра̀но да дојдеш, шта ти кажеме три работи. Ако ги свăршиш – харно, ако не , шта та загобиме". Отишел отрипта и му насипали на едно вăршило по едѝа мјара от фрет семјата и го накарали "до утре ра̀но ако можеш да ги одбереш"* [V,PM,258].

мјафка impf 'кога кобилата испушта глас (пр. кога го бара ждребето)' [ПС(Град)].

мјáфке impf в. **мјакне** ~ *ку́чишто чипи́ло: "ѓáу–ѓáу, са́кум а́дно па́рче ле́пче!" Ма́чишто, и о́но мјáфке, са́ке* [ПК,2(285)]; во Драг: **мл'áфке** ~ *шо́ мл'áфке то́о ма́что, пу́шт–о* [ПК,2(74)].

млад(т) adj 1.'тој што е на (релативно) млада возраст, наскоро роден или наскоро оформен – opp. на стар' [MS,s,67]; ~ *"Ма–пушчи́, ве́ле, па̀ри́ дă–печа́л'ум, ... дă–зиа́јш, ве́ле, иă–ка̀ква́ мӑка сум!" "Нă–ка̀ква́ мӑка си?! Ни́шчо ие́ма, ра̀че́, мӑка иă–мла́т чуве́к"* [ПД,146]; ~ *ej мла́д за̀ју, ие́ ми́сл'ум мӑле́чко епте́и, него*

мо́же ве́ч да́ бе́ге [ПД(125)] – случај на употреба на адверсативниот сврзник **него**; ~ *дурде́ бе́х мла́т и врӑтја́х ка́мпут да ме́ли води-пи́цата, бе́х ха́рип, и ме зо́беа, и ме по́иха, и ме́ че́шеха, а́ма сега́ остарја́х* [V,PM,138]; ~ *та́мо во цӑрјут чипи млогу вре́ме, и еди́п де́п изле́зпал да си ше́та по сока́ките и, кату шеташи, пајде́ едпи же́пи: една́ ста́ра ба́ба и три́ мла́ди* [V,PM, 9]; **1.а.** има случаи кога именката се испушта, бидејќи се подразбира: ~ *му вели: "паистипа, мои сипуви, па човек ва мирпса. Гу имам скрипи едпи млат, а́ма дурде пе си закӑлпети за мајчипо ви златпп зӑб, пема кабил да гу извадја јаз па мегдап"* [V,PM,51]; **2.** 'тој што наскоро стапил во брак' (ја констатиравме само множинската форма: **млади** = младоженци, именката е испуштена) ~ *и опи за езмат по едпа каписка и дру́ги мапци, и по едпи кропдир випу, за си соберат па па зептјувата кашта. Кату за подат: "добро вечер! дај Бог добро! чисти ви младиту!"* [V,PM,250]; ~ *па субота па часот па 9 сватот за собере пеколко мажи и жепи. За везмат л'ап, випу, јадепи. За подат па пивјастипската кашта, да повидјат младиту* [V,PM,251]; ~ *така чипиха свадба сос толко гозби, сос толко тӑпапи, свирки. И па вечерта, кога ги беха затворили младите в едпа удаја, и двете беха стрампи, как да са приближет* [V, PM,j92]; **3.** 'нов' ~ *едпи ден Сраулци рече па млада Милошица: "тето, ти сӑ мол'ам да ми даиш кл'учовете да отворам млади килари и темпи запдапи"* [MC(B),95]; **4.** изр. **куту млад зет стоје уф ќоше** – овој израз е поврзан со свадбената вечера кога таткото и роднините на невестата ќе дојдат кај сватот и откако ќе наздраваат **пумож Бог** ќе наседнат околу богатата трпеза, но младоженецот не смее да седне, тој стои и посматра од ќошето, оттаму и изразот [ТГ,176].

младе́ш* m 'млади луѓе, младина' ~ *пародо гаare пе́ма пи стра́м пи убра́с, то́о млӑде́жо пе́ зпӑа шо́ пра́ве* [ПК,2(178)]; ~ *па́шјо млӑде́ш пӑ–тӑрӑп е́ј зӑдо́јп, пӑ–мо́јш до̆–пувелиш, пӑ–мо́јш ла́ф дӑ–му–ка́јш* [ПК,2(186)].

младенци pl. 'девојка и младич што наскоро стапиле во брак' ~ *вичерта му била: што е мир па светут; су пого видоло и су пого јасте и му рекле: "Господи! Ил'ада и едпи човек дујде па видулто; пувилиата што ти е?" Госпуд му рекӑл: "Што има пред мепе па софрата, тоа да имат и младепците ут век ду век"* [V,PM,266]; – на свадбената вечера прв благословува кумот: ~ *"ваја гудипа випчаме, Госпуд да пувеле уд гудипа воја време мӑшко дете да крстиме! Уџакут да гу пудповиме. На младепци Госпуд касмет да им даде! Мир и милуст миѓу пих да биде! Сус мед и млеко да се ранат! Сус Божји ангели да вичерат и кумство ду века да биде!"* [ТГ,184].

младина́ (и: **мла́дус**) f 'младо поколение, што се наоѓа во периодот по детството' [MS,s,67]; ~ *к'и те пи́там ем распи́там –[дал' те ли́че ли́це[за млади́па, за млади́па за певе́ста[ак те ли́че за млади́па, ли́це,[к'и те ранам, ли́це[цӑрве́п шике́р, су́хо гро́зде* [ИГ,107].

мла́до жи́то bot. 'жито што се сее напролет' ...

младос(т)* f 'периодот од човешкиот живот што следува по детството' – родителите се грижат нивниот син да не почне да пие или да се карта, т.е. *да пе биде кумарџија.*

Сепак доколку се случи синот да не ги уважува овие совети тогаш може да "му погледнат низ прсти", со објаснувањето: *"Младост – лудост" (дели капи); сите сме биле сус тоја ум!,* или: *сите сме измет правиле на тоја ум* [ТГ,134]; ~ *така си закáлпа за младоста му и така гу извади вупка, гу зема послет пего, гу имаши хизмикáр* [V,PM,44]; в, **младинá**.

мла̀дужéниц* m 'млад човек што наскоро стапил од брак' ~ *нáјпóсле мáмо ришúхме[ришúхме мáмо свăршúхме[фăпáхме ги млăдужéпците[вăрзáхме–ги мáмо зă–дăрво* [ПК,2(315)]; ~ *пóпут пáк óде, а пупăдúата сă–ублéчăве пáк уф бéлит фустáи... Пáк утúшăл дă–прувére дáли–е пéгăвта жéпа. Зă–дă–се–упрáвде прăд–млăдужéпците вике óти са:–зăбрăвúл кпúакта* [ВГ(Б),275].

мл'áку n 'бела течност со која се хранат новороденчиња – бебиња или млади (новородени) животни (се излачува од млечните жлезди на жена или друг цицач од ж. род) – млеко' ~ *вилú: "т'éс гáлица да стáпат с'é óфцă да дáм па ш'úч'кајут писáи мл'ăку!"* [MS,t,80]; ~ *по утри зарап едип казап мл'аку благу ке да вар'а, типака аф казапо петри да влезиш да са кăпиш* [V,PM, 46]; и: **млеко** ~ *тýк сăбáлпата, бúл' пă–мéпе, úма адпа óфца, сáкат да:–прудˋт мójте, пéма млéко. Зéă дă–ми–пăркáжуват пă–мéпе.* [ПК,2 (241)]; ~ *му вéли па бишкáрпот: "тúпака да зéмиш едпá крáва јаловúца, да га закóлиш, да га удéриш кожáта и да га чúпиш едúп мéх, да га папăлпиш млéку"* [V,PM,117]; ~ *кóри исýкăпи ут стрáпа, пăтре кóри и млéко бăркăпи, друбăпúк* (илустративниот контекст е извадок од објаснувањето на питата **млешник**) [ПД(119)]; ~ *как удри, муцката сă папăлпуваше с млеко, удри скокај, удри скокај* [MC(B),92]; – во конте-кстот имаме две императивни форми една до друга: **удри скокај**. Има: **блáгу мл'áку** (= пресно млеко) и **кăсалу мл'áку** (= кисело, квасено млеко) [MS,s,66]; **2.** во Дојран односнава лексема (млеко) се јавува и со вторично значење: *"пă мăшки рúби úкрăта"* [ПД,113]; **3.** изр. **ут-пúле млéко** (= нешто што многу ретко се среќава) ~ *ја земаха мома-та харамиипту, ја кладоха в едба удаја, и беха ја облекли дрехи сé у злато... веки посеха па пша от пиле мл'ако, толко ја имаха веки кату Бог* [V,PM,213]; ~ *уф–Бóпуфта ма-азá úмше ут–пúле млéко* [ПК,2(72)].

млéкце (и: **мл'áкци**) n **1.** dem. од 'млеко' ~ *па–Сóлăп сум бúла[шó си–рăбутúла?[сóл сум пусúла[дă–си–кýпам сéпце[дă–пабéрам млéкце* [ПК,2 (329)] ~ *утúди па гурáта, сăс фóрца прумиá, з'é мрăва мл'ăкци* [MS,t,36]; **2.** изр.: **пă-млéкце мирúсиш** (иронично обраќање кон оној што се однесува "наивно, детски") ~ *пúм сă–прáви, пé си тóлко млáт, мóш пă–млéкце мирúсиш* [ПК,2(185)].

млéчка f, bot., Taraxacum officinale 'ниско, диво растение, при кршење на стебленцето испушта бел сок' (= млеко, оттаму и името); – на вториот и третиот ден од празникот **Св. Дух** жените одат в поле и берат **млечка** за **вапцување** (= бојадисување) [ТГ,72]. Многу ја јадат овците [ПК, 2(72)]; и: **мл'áч'ка** [MS,s,67].

млечна трева f, bot. – ако *лиупката* (родилката) нема доволно млеко, тогаш и даваат кромид да јаде, а ако е лето некоја трева што ја викаат **млечна трева,** која што расте на места каде што зимно време

лежала вода. Таа трева има слаб корен со вретенаста форма, има ситни лисја полни со "млеко"; се вари во вода и таа вода жената ја пие [ТГ,108].

млеч(ш)ник m 'вид пита, од страните кора, во средината млеко' [ПВ(Кр)]; ~ *и та баницата беше млечник. Как удри, муцката сă напăлнуваше с млеко* [МС(В),92]; сп. **млéчник крáшник** ~ *млéко и јáјца, крáшници; ќи–тýриш млéкто пă–стрéди и јáјца, то: ká–ќ сă–зáвре ќи–стáне млéчник* [ПК,2(244)]; ~ *тó–ј јáдне, сă–прáве ус–млéко, шикéр и јáјца, ут–стрáита úма крáшник. Ако–ј бис–крáшник, тóо млéчник гу–ви́киме* **гóл млéчник** [ПК,2(74)]; во Пат: **млéшник** ~ *кóри исýкăши ут–стрáиа, пăтре кóри и млéко бăркăши, друбăнúк* [ПД.118]; во Солунско: **мл'áш'ник** [MS,s,67].

мли́ву n 'жито приготвено за мелење, пред да го однесат на воденица' [MS,s,67]; и: **мли́во** ~ *издăрмуни́сило жи́то, гутóво зă–вудни́ца* [ПК, 2(74)]; ~ *така кату порăнчовал па сиповето му, дојде рент, брашно не имали, сториха един товар мливо. Големојут син товари, отиде па водинпца* [V,PM,201]; ~ *тогас стрјадното дете рече па татко му: "тате, и јазе за пода па водинпцата сос един товар мливо"* [V,PM,201].

мликáр m 'човек што продава млеко' [ПК(Мор)].

мликáрница* f 'каде што се преработува и продава млеко' ~ *двýјцата брáтја кă гу–чикáле, чикáле, гу пéма. Срéди'ут кă–утúшăл па–мликáрницута, гу–питáле: "Дéк ќ–óјш, јунáче?" Ричéл пăк куту брáт–му и утúшăл* [ВГ(М),274].

млин* m 'воденица што користи енергија од петролеј' (возможно дека во случајот се користи стариот назив **млин** за да се оддели од **вудни́ца**, што се употребува кога се користи енергијата на водата) ~ *уф–Мурáрци úмше двé млúна па гáс, пă–гáзија, двé млúнуве úмше. Гáс вудни́ца му–ви́кăхме* [ПК,2(216)] – случај на употреба на именка како атрибутска определба: **гас вудница**.

мло́гу adv **1.**'нешто во голема количина, opp. на малку' ~ *али попéже Господ пе му дадé чéду, и за товá мло́гу си молиши па Бóга* [V,PM,7]; ~ *как гу ви́д'аха, сă уплáш'ăха ш'úч'кат'ą и тугáс гу милóваха мло́гу* [MS,t,75]; ~ *стáпаха сабáлии, му вилú па ступáниту: "тузú мáлку ш'ту сă рудú, ви сă мóл'а мло́гу, дад'ăти гу па м'éп'ą"* [MS,t,16]; ~ *áку пóш' па висóку, ут слăницуту úсă раступ'áт крилáта, áку пóш' па пúску мло́гу, ут мур'éту úсă п'емладúсат крилáта* [MS,t,58]; **2.** 'нешто силно изразено' ~ *едно дете от млогуту сипка, што имаши, дури векu кокалиту му са гледаха* [V, PM,40] ~ *о–тамо царјут караши млого копите, дури ги стигна л'удето му, та сетни сé при них ходиши от страх* [V,PM,210]; **3.** (во функција на adj) **а.**'голем' ~ *и пá дрýго мéсто úмаши едúн чорбаџúја мло́гу, кóјто имáл двé сúпови и трú кéрки* [V,PM,145]; ~ *така после млого радос си чини меѓу них, стореха брак, са вичаха* [V,PM,209]; ~ *и кáк гу ви́де господáрот, сос мло́гу скóрос излезé дол* [V,PM,24]; ~ *за ш'éс м'ăспица гу стóри мло́гу ч'урбаџ'úја* [MS,t,68]; **б.** 'тој што е вешт, умешен' ~ *едно време имало три братќа, и троицата били млогу авџии: секој ден троицата паедно ловјаха* [V,PM,80]; ~ *едно́ време имаши едúн човек, беши млогу авџúја; кога сакаши да*

излези на лов, без да удрие нешту не си вăрнуваши [V,PM,40]; **4.** изр. **млого ти година** (= ти пожелувам долг живот) ~ *и тој стана сос тел'алот, отиде дур на царјут и му вели на царјут: "млого ти година, царју!"* [V,PM,194].

млóгулéтниј* adj 'многугодишен' (како пожелување, арх.) ~ *јунáкот отговорú и му вéли на цáр'ут: "млóгулéтнаја цáр, да ти кáжа, ча јáзе úмам три годúни, как излезох от тáтковата ми кăшта"* [V,PM,22]; возможно е дека споменатава лексичка единица претставува интервенција на запишувачот.

млогуслушец m 'човек со изострен слух' (тој што добро слуша) ~ *и така си фатиха таму: шиту лалата остана, шиту букосвиец, шиту млогуслушец, шиту морисмрăкнец – фрет едни на друг са утепаха* [V,PM,46].

млук* (и: **нýк**, pl. **нýчанта**) m 'дете од ќерка или од син, односно од брат или сестра' [MS,t,67]; ~ *му вели на катарúната: "што сакаш, господиње?" И тојнака отговори: "ела, ти сака царјут да ти види, ама ми речи млука ти да си земиш и топузката"* [V,PM,80]; ~ *и кога најде млукут ми карагрошите на дворут, видох сос учите ми, ча една гарга, кату л'аташи, гу имаши карагрошут на устата и гу пуспа* [V,PM,40]; исто и: **мнуче*** ~ *пехера му си зарадувала за керка ú и за мнучито ú, ча ú дал изăн за них, да идат на сфадбата* [V,PM,93]; односно **мнукче**: ~ *тогас дјаволот гу извади от бунарот вунка та отидоха на вујко му. Дјаволот си каза мнукче, мнучешто хизмúкар* [V,PM,97].

млăзничáр m 'човек, овчар што е задолжен за молзење на овците' ~ *ác бих млăзничáр уф–куликтúво. Ги мăлзăх сúте óфци* [ПК,2(74)].

млăкна* pf 'замолча, молкна' ~ *и тăј сă скáци мăци'от–и и т'é млăкнаха* [MS,t,68]; ~ *и пак калугеротмувели: "кој има наврăх него милос и л'убов, он је нај–харни на земјата". И па млăкна калугерот* [V,PM,162]; ~ *и пак млакна, и пак едни деи ходиха двата. Па сиромахот му вели: "речи, татку, некој лаф!"* [V,PM, 162]; ~ *вели на татка ú: "óх тате, на сички и дала златни јабалки, ама на табе и на маштеха ми даде по едно лајно". Кату ч'у така татко ú много са устрамоти от неа и млакна* [V,PM,207]; – **(си)** ~ *си млăкни мумáта, ги вúд'ạ и ш'апдáнту м'ạп'éнти* [MS,t,21]; ~ *и си млăкнаха дрýгит'ạ бакáли* [MS,t, 28].

млăске (и: **мăлске**) impf **1.** 'светка во далечината на небото' (пред да заврне дожд) [ПД(Фур)]; **2.** fig. се јавува и со вторични, фигуративни значења: **а.** 'изразена активност' ~ *мăлскáх цéл дéн пис–пóл'то*; ~ *млăске сă–вúке óпште, сúчко едно нéшто: áк ти–млăснум една ќи–вúјш звéзди* [ПК,2(242)]; **б.** 'многу јаде' ~ *мăлске, не–с–игрáа* [ПД,114].

млăсне pf в. **млăске 1.** – кога ќе дојде празникот Св. Илија се мисли дека е сред лето. Инаку важи за "тежук" празник, никој ништо не работи, бидејќи е **аталија** – *може да та млăсне и тресне* (= да те удри гром) [ТГ,75].

млăскăне n 'фигуративно за лакомо јадење' ~ *и пă–јáдăнто млăскăне вúкăт: млăскáл, млăскáл, са: пă пă–мóж сă–дéксе* [ПК,2(242)].

многоцен* adj 'скап, со висока цена' ~ *и она отидел, гу бакна рăката, и тој ја дава едни алтин много-*

цепио, штото на царјут нема таков алтин [V,PM,164]; ~ *на скалата го беха ч'акали до хил'аде душа, хем от скалата до пеш конак беши постелана сé многоцен камин и маргарит на земјата* [V,PM,172].

мо (< му) pron 'кратка зам. форма за индиректен објект од **он, тој**' ~ *и дéп дипéска сă–пăвáґăт у–сéло Пустăлáре. Чувéкут úма кúпо, а сéстра–мо úма прúвăтпа мисáрпица* [ПК,2(305)]; ~ *фатили да си биат. Тогај калеко лизпува космиту, мо дојде тајчиптў с се таким и, кату го вјахпа ветер си чипи* [V,PM,160]; ~ *тогај го зева пас дјул'а ґузели от рăпката, го изваґа вупка па сухо и мо вели: "јазе бездисах от човечи пајам"* [V,PM,162] – случај на проширена употреба на предлогот **от** место 'за': **го зева... от рăпката**; за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *и па мо вели: "ако ти пуспат и па друга работа, да дојдиш да ме питаш мепе!"* [V,PM,156].

мо: (< **му го** – со елизија, асимилација и контракција) pron ~ *"А, бе, рéкăл, чувéци, то: шкéмбито кóлко пáри ќи–ми–дájте пă–мéп?". – "Ми, а, рéкли тáм, двá–трú дипáра ли, пéт дипáра". Мо: ддéли твá шкéмбто, гу–измúл, сј–о: турúл ф–та: дисáкта* [ПК,2(230)].

мо: (< **моја** – со асимилација и контракција) pron ~ *јас сум прăкăрáл ду–сé-га пóго. Јáс, вúкум, кá ќи–уткáрăх пă–грáдо дă–пурдáм, мо: стóка, сă–пабéрăт кулу мéп чувéци* [ПК,2 (241)].

мó(j)о чувéк m 'мажот ми' ~ *áс пă–мójо мăш му–вúкум тăкá: мójо чувéк; дéк уддé вáадип мó(j)о чувéк* [ПК,2(74)].

Моамет* m 'врховно "божество" кај муслиманите, основоположник на исламот' ~ *тој ја вели: "мăлчи сега, кралица, да видими, што и как ки си чипи: јазе за ти везма!" Тогај царјут па пјатокот зема лалата, отидоха па џамиата да си поклоп'ат па Моамета* [V,PM,173].

мо̨ги́ла f 'издигнато место, височинка, тумба'. Во повеќе села во Кукушко односниов назив се јавува и како микротопоним; сп. **Мугúлта** Грам [ПК.2(75)]; во Серско е запишан топонимот **Могила Бăрце**, и двата елемента на називот - **могила** и **брце** (dem. од **брдо**) се со блиско значење; прави впечаток дека се работи за сложен назив од две именки, такви случаи има повеќе, Иванов наведува: **Мечка Река** – Валовишко [ЈИ(СД),160)].

модаф prаер 'освен' (за исклучување) ~ *борџувă фăтиа да јспливувăт а пă уд пигдип пемă да испагјăт пари ут чифлиците модаф* [МЕ(Р),86]; в, **мада**.

модро adj 'сино' ~ *сé–ј си–мăдро дă пé пóсиш мóдро* [ПК.2(192)].

мозук m 1.'маса од нервни клетки и влакна сместени во черепот на човек (и на вишите животни)' [MS,s,68]; ~ *"Ми, а глéј глáвăта кăквá мé–ј пă–мéп, мózуко ми–сă–глéде. Нá, мó-зуко ми–тéче"* [ПК,2(227)]; ~ *"си–бáм пă–гл`фта от мă–бóле, кý-мо вăлче, дă–пé–ми–јстéче мózуко, зéр глéјш кóлко ме–ј истéчип"* [ПК,2(304)]; **2.** изр. **нé ми мăти мózукут** (= немој да ми зборуваш невистини и да ме ставаш во заблуда) [ПС(Град)].

мój pron **1.** 'нешто што ми припаѓа мене' ~ *гу пúта: "и ти си дójди, мój мăл'ч' д'é–ј?"* [MS,t,46]; ~ *јас с'ạд'ăх идúп в'éч'ер, стáпах па–ýтрипáта, си утúдух у мójта братуч'énка* [MS,t,2]; ~ *мójу касмéт' хúч' ми пи утúваш'и, пáдпа умр'ă мáстуро* [MS,

t,87]; ~ *"сă направих царско бостанџијче и дојдех да ви земам; немах друг колај – сă смеам с мојто јунашко, што сила ми даде господ, па плакам ваште мăки"* [MC(B),94]; ~ *"ш'то апăнги ... афý úмам шпá камúла парú, си ни фáтам шпá мóја рáбута?"* [MS,t,14] – во последнава реченица среќаваме интересен ред на зборовите: заменката доаѓа пред негацијата (**си ни фáтам**) ; **2.** изр.: **мóјто сă-видéло** (= нема на што да се надевам) ~ *дéцта дă–м сă–кăсмéтлúј, тă мóјто сă–видéло* [ПК,2(176)]; **тáа мóјта-j дăлга и широ́ка** (станува збор за ситуација кога човек се судрува со многу и различни тешкотии) [ПК,2(199)]; **тáа мóјта-j зă-прикăжúште** (= реакција на човек што се нашол во чудни околности) [ПК,2(199)]; клетва: **мóјто до–вúдиш** (или: **мóјто дă-т нáјде**) (мојата несреќа да те снајде) [ПК,2(176)].

Мождeн Дере top. 'притока на р. Места кај месноста **Папаз Ќупреси**' Драмско. Според Ј. Иванов називот е добиен од стсл. мо̀данъ (кор. мозг- и наставката -ѣнъ) 'дебел, мозочен', во случајот: 'со изобилна трева' - за ливада, односно 'плодородна' - за нива [ЈИ(СД),160)].

мóже impf **1.**'има сили, можности нешто да стори' ~ *му вилú ... "тфójта мóма п'ăj в'éјќи мóма" "шт'ó вилúш' μ'áпам? там пúлă ни мóж'и да пój"* [MS,t,22]; ~ *éј млáд зájц, пé мúсл'ум мăлéчко ептéп, пéго мóже вéч дă бéге* [ПД(125]; ~ *дójди пóс чув'ăк, ш'ту гу имáш'и пиш'тóфу, утпрăт Крáл'у Мáрку и му р'éч'и: "за ти гу фăрл'а тóс курш'ýм, мóж'иш' да гу фáтиш'?"* [MS,t,39]; ~ *амá ж'пиá–та му ни мóж'и да трăпú с'é у кукуш'кáрпику да с'ăдú, за кáж'и в'éјки* [MS,t,37]; и: **мож** ~ *"брáте, фăрли, рéкла сéстрата, брúчут, да сă чúпе óстри кáмăпе, дă пă мóж дă пă стúгпе* [ИГ,109]; ~ *дéк ќи–тýрум пé о пóждум, сјáа ќо–клáм шéјо, пă мóж до–пáм* [ПК,2(167)]; **2.** 'умее, знае нешто да направи' ~ *цáр'увата мóма úмаши стáр мараз: пéкој хикимцúја пе мóжиши да позпáј што́ мараз бéши* [V,PM,29]; ~ *му вели па лалата: "харпа е ламипата керка, ама кој можи да га земи?"* [V,PM,43]; ~ *мóјш (ли) дă иззúдиш пéчка?*; **3.** impers. 'бидува, се случува, се дозволува' ~ *детету имаши глас, толку му беши благ, којто пе можи да се искажи* [V,PM,37]; ~ *женá му му вéли: вáрај, мăжу, товá сóп лóшу е – едно́ дéте úмами, мóжи и товá да пи ýмри"* [V,PM,30]; **4.** одречно, со негација: 'болен е, не е во можност' ~ *пуjпó вр'ăм'ą имáш'и двá аратлúци, трăгпаха за рáбута; идúп'у пи мóж'иш'и, бóлип бúш'и* [MS,t,46]; **5.** изр.: **нé мóже пéт дą кáже** (= се кажува кога некој е непријатно изненаден и нема сили да се противстави) ~ *уф–пáште кумúј жéпта кумáпде, ká–ќ пăрéде тăкá сă рăбóте, пúкуј пé мóже пéт дă–кáже* [ПК,2(163)]; **нă-мóш сă-дулúи** (= кога некој претерано пие) ~ *стúге пијá, шó–j тáа вóда вáадăп, шó си–jăдéл шó пă–мóјш сă–дулúјш* [ПК,2(185)]; **óпте гáпите нă-мóж си-j-вăрзе, акăл ми дáве** (= се кажува кога некој млад човек си дозволува да го советува постариот) [ПК,2(187)]; **пúле нă-мóж дă-прăлéте** (= се кажува за нешто многу високо оградено) [ПК,2(188)]; ~ *му вилú ... "тфójта мóма п'ăj в'éјќи мóма" "шт'ó вилúш' μ'áпам? там пúлă ни мóж'и да пój"* [MS,t,22]; **мóжи да игрáиш** (= можеби имаш љубовни

врски со него) ~ *му вéли пáк: "е бре́ лýдо мла́до, тúпака спóшти ми кажýваши, ча јáзе сам по–хáрпа от цáрјувата армасúпица, áма тúпака сос пеá мóжи да играúш"* [V,PM, 10].

можи(да) adv 'возможно е, можеби' ~ *да úдам па господáро ми да му закáрам тúа верисúи,... и, ако е кăсмéт, пáк мóжи јáзе да си чúпам твój зéт* [V,PM,22]; ~ *му отговори: "зашто сам бăрзоходец та, аку пемам тиа камепи вăрзапи аф погите ми, можи–да да пристăпнам"* [V,PM,44]; и: **мóш'-да** ~ *и му т'éкпа, мóш' да умр'ă, хúч' сулýк пи з'éва* [MS,t,13].

Мозистос 'празник што се слави на 18 декември; посветен е на домашната стока. Спроти празникот домаќинката ќе однесе в црква малку трици и литургија, над кои попот ќс чита молитва. Утредента ќе ѝ биде вратен дел од литургијата на кој е натписот: **Ис. Хр. Ни. + Ка,** а таа тоа ќе го иситни, ќе го помеша со крма и трици и ќе го даде на стоката да го изеде, очекувајќи од Бога благослов' [ТГ,80].

Моклен (и: **Мăклен**) top. 'име на село во Серско, уништено во 1913 г.', во етимолошка врска со **мокър** [ЈИ(СД),161)].

мóкра adj, m(f) 1.'натопен или полиен со вода, мокар' ~ *хóж'да д'ăдуту... му вилú: "п'é м'ą пráите кабýл ... да дójда тóс в'éч'ăр у вáм ... зирúм сă мóкра ут дăш'"* (пр. за нерегуларност на категоријата род во долновардарскиот говор: **д'ăдуту... му вилú...сă мóкра** [MS,t,80]; ~ *и таму, дека зборува, ету и дјадоту дојде от водепицата калеп, мокар и тој, и коп'ут. Растоварuха, вăрзаха коп'ут па јасилут* [V,PM,55]; ~ *бигá, ама сă–вăрпá куту мóкра мăгăрúца, пустрáмпа* [ПК,2(171)]; 2. изр.: **мóкăр уд-дóш пé сă-бóо** (така кажува тој што претргал многу и веќе е отрпнат) ~ *áска паýчип–сум пă сé, мóкăр уд–дóш пé сă–бóо* [ПК,2(176)]; **ýдрăпа ус-мóкăр прăгáч** (= навредлив израз за жена со ниска интелигенција) ~ *пéкаа жéпа шó пăркáжуве и шó–ј и шо пé ј, зă–п'áа вúкат: ýдрăпа–ј ус–мóкăр прăгáч* [ПК,2(205)].

Мóкрина top. 'име на село во Струмичко каде што отседнале извесен број бегалци од Кукушко по погромот од 1913 г.' ~ *душéл ф–Струмица то: чувéк, кăжáл: рăбóтта пе: árпа. Нéма árăп рéт и пиа ќи–дójме... Мóкрипа ќ–ójме, прáзпо–ј, гăркум'пто избигáли* [ПК,2(221)].

молба f 1. 'обраќање (може и писмено) со кое се моли да се исполни некоја потреба' ~ *папкуп и му рече па Петре запданжсичче: "да ми дадеш бела книга и едпо каламар да изпишам едпа молба па Имир Никола"* [MC(B),93]; ~ *мло́гу си молиши па Бо́га и сéкој дéп и дáвал милостúпа па сиромáси; и от млоготу му молепи Господ дочу пеговата молба* [V,PM,7]; ~ *и Бог послуша па пејпите молби и па горките ú слăзи, ја даде та родила едпа мома* [V,PM,218]; ~ *деп'а и пошт'а са молиши па Бога, да му даде от сăрце чепдо. И Бог беши чул молбата попова и му дал машко дете* [V,PM,225]; 2. изр. **станаха на молба** (= почнаа да се молат) ~ *си оплашáха сúчки тáмо да пе си одáвет, станáха сички па мóлба, да са мóл'ат па Бóга... л'у фáти óп да си мóли, фуртýпата пáпса, и са умирú морéту кату папрéт* [V,PM,23]; **да сн чинам молбата** (= да се помолам) ~ *истум фăрлиха вăжету да гу обесат, тогас векн детету му рече па едпп: "почекајти малку, да си*

чинам молбата ми" [V,PM,23]; со исто значење: **направи си молбата** ~ *утрината стана от сóпот, са умú, направи си мóлбата, и такá гу викнá гóри дéтето и му вéли: "а брé дéте, от којá зéмја си тúпака?"* [V,PM,152].

молен* adj 'нешто што содржи молба' ~ *му пиша книга молена: "или кабаатот да ми простиш или глоба ки ни глобиш, или глава ки ни сечиш"* [MC(B),93].

молени n 'изразување молба, молење' ~ *млóгу си молиши на Бóга и сéкој дéн и дáвал милостúна на сиромáси: и от млóготу му мóлени Гóспод дочу нéговата мóлба* [V,PM,7].

моли impf 'искажува молба (кон Бога, или кон некого од кого очекува помош, односно од кого зависи)'; ~ *как виде така ахтарино, фати да гу моли на детету за секога да седи аф негу* [V,PM,34]; – **(сă, си)** ~ *момата, дека беши бела и царвена, дойде исăхнала кату дăска и почарп'ала кату иґупка, ама на Бога се верно молиши* [V,PM,195]; ~ *али понéже Господ не му дадé чéду, и за товá млóгу си молиши на Бóга и сéкој дéн и дáвал милостúна на сиромáси* [V,PM,7]; ~ *т'é му вил'áт: "ти сă мóлими, дúлму такá–j тóлкос кипдúлу ни ни дáваш' ут тфójу л'áк мрăва и на нáм"* [MS,t,36]; ~ *и на Бога се да си молиш, сипку, ча на ламината земја, дурде дăржи пејната земја, има дефови* [V,PM, 43]; ~ *утúди и т'á на пóртата, сă мóли да ја в'éпат гóр'ą да гу вúди цáр'у* [MS,t,24]; ~ *т'á му сă мóли: "ми утúваш!" – "заш'тó?" – "ч'ýват аскéр, да т'ą ни фáтат"* [MS,t,21] – прави впечаток дека глаголот и кратката заменска форма се разделени со негацијата, редослед што не е обичен за нормативниот исказ: **да т'ą ни фáтат** ; во реченицава што следува имаме исто така отклонување од нормата – сврзникот **да** и глаголот не се во контакт: ~ *"в'éпи ипó филџ'áпч'ą, да кáпни мрăва л'áкч'и да млóгу да му сă мóлиш' да тáтку–ти клад'é и ут мój л'ăк"* [MS,t,37] – **да тáтку-ти клад'é**.

мóлис conj 'штом' ~ *јáс мóлис утúдух у гурáта, нáјдух идúи д'ăду* [MS,t, 15]; ~ *мóлис гу вúд'ą прóедróту цáр'ут, гу пузнá* [MS,t,87].

молитва f 1.'обраќање кон Бога со извесна молба за помош и милосрдност' ~ *мајка му му рече: "сипку, сос моја молитва, дека сакаш, иди, сипо, и меника да не ми заборавиш"* [V,PM,48]; ~ *пусна жената му на владиката да гу викни да пеи некоја молитва на детету* [V,PM,40]; ~ *пóдвúкни пóпу да п'ăј мулúтфа* (пр. *на лихýса)* [MS,s,69]; ~ *и така пепел'арув сиг сос мајчините му молитви и сос господиска помош киписа, отиде на чуздина да работи* [V,PM,48]; **2.** 'благослов' ~ *тогáс господáрот му дадé парú млóгу и гу пратú нá далéчна зéмја да са учú. И тој вéки земá от тáтко му молúтвата, и кипúса, отúде нá далéчна зéмја* [V,PM,150]; ~ *земá и четритé хил'áди гróша, отúде нá тáтко му, му вéли: тáте, да ми дадéш твојáта молúтва! јáзе ке да úдам да си тéрам кăсмéт* [V,PM, 151]; **3.** 'чинот на молење на Бога' ~ *отишал детето на тоа место, испадната една жена (таа била самовила) рекла: "Камен да са чине!" Ка видела жената, зашто детто не са чини камин, му рекал: "Извадиш ајмалиата ут рăката, клајш а врăз главата и чини си*

молитвата!" [V,PM,269] – во контекстот се забележуваат две граматички посебности: употреба на перфективен презент (**извадиш ајмалиата**) и нерегуларност во конгруенцијата (**жента... му рекал**); на истражувачите на долновардарските говори досега им беа познати само обратни случаи, кога субјектот е од м. род а предикатот (л-формата) од женски (**тој рекла**) и погрешно го објаснуваа како *развој на вторичен ер* на крајот на зборот (в. за ова поопширно во граматичкиот дел); *~ пáк тóјпака застојá вăпка от пóртата и направú молúтва на Бóга: "Бóже, и тýка áко пé ми дадéш пéкој кăсмéт, пе мóга вéки да тăрпја!"* [V,PM,152].

мóлца f, zool. Tinea 'мала гасеница, којашто ги напаѓа волнените алишта' [MS,s,68].

мóлче* impf **1.** 'не зборува' *~ тýк сăбáлишта, бúл' пă–мéпе, úма адпа óфца, сáкат да–прудат мójте, пéма млéко. Зéă дă–ми–пăркáжуват пă–мéпе. "Слýши, пă–тóо пýк–ми, мóлчи тáм–ти. Јáс сум прăкăрáл ду–сéга пóго"* [ПК,2(241)]; *~ мóлчи–ми сúпо, пé плáчи[мáлко ли–că мóми у–сéло[мáлко–ли–că кúтки уф–грăдúна* [ПК,2(328)]; *~ бăлóсш зпáчи áк е ýдрип мáлко, пé–j пóго, вúке: мóлчи тáм бé, стúге, тă–чý* [ПК,2 (241)]. Иако во Долновардарско нскогашното вокално **ѫ** се рефлектирало во '**ăл'**, прави впечаток. како што видовме, глаголската форма **молче**, освен во Кукушко регистрирана е и во Гевгелиско: *~ áма пивéстта пé вéле, пá си мóлче* [ИГ, 118]; кај Таневиќ: – спроти Божиќ, мајката кога сака да го смири детето вака му се обраќа: *"Ја го дедо Бужиќ иде сус криво магарепце; ки ти дупесе: бобо, дулама, папуци, фес сус пискул'. Ако пе молчиш, ка ки чује оти плакиш, ки са пал'уте и пе ти дупесуве пишто!"* [ТГ,84]; или (пак таму): *~ "Гледиш ли гу, укубетут пиједип! Се разберуве, па види ка молче за пари"* [ТГ,116]; сепак пообични се примерите со резултатот '**ăл'**: **мăлчи*** *~ фатú пéговата л'убóвница да гу бáра, да гу пицитисува па трапéзата, ама тој сирák мăлчáши* [V,PM,10]; *~ тја, как го виде царјут, си угпусила и му вели па Ил'а: "па такос маж ме докара!" Ја тој ја вели: "мăлчи сега, кралица, да видими, што и как ки си чипи: јазе за ти везма!"* [V,PM,173]; *~ Болгарипот векu малч'аши, маколко да го пезеха тиа двата Гăрци* [V,PM,179]; *~ му вéли пák: "е брé лýдо млáдо, тúпака спóшти ми кажýваши, ча јáзе сам по–хáрпа от цáрјувата армаспúца..." Тогáс тój га вéли: "мăлчи мója л'ýба!"* [V,PM,10], но и со '**лă'**: **млăч'и*** (в. **млăкна**) *~ имáш'и шпá кампúна; си с'éдпа п'éтр'ą у кампúната и тáм–си млăч'áш'и* [MS,t,24]; сп. **млăч'** (< **млăчи**) – скратена императивна форма – 'молчи' *~ "млăч' ти! ут т'éб'ą că пи пúта ш'ту прáв'ą!"* [MS,t,11]; *~ "ш'то брқаш', да си пи загубú умó?" "млăч'! пимój вр'ăвиш'!"* [MS,t,11]; **2.**'поднесува навреди без да возврати' *~ пák áк тă зқáче дă пé му мóлчиш* (= ако те нападне, навреди, да му вратиш со истата мера); **3.** 'чува тајна' *~ шó ќи–чýјш, шо ќи–вúјш дą си–мóлчиш* [ПК(Гăр)].

мóма f **1.** 'младо суштество од ж. род, девојка' *~ гл'éда па дăпăту па дулáп'у шпá фóтографúја, ја з'éва, ја гл'éда, шпá хýбава мóма* [MS,t,9]; *~ идúп арáпип, кáта д'éп' ут пузú с'éлу јад'ăш'и пу–јпá п'éш' л'áп,*

пу–јпá мóма [MS,t,51]; ~ *тóо Арáпшо тăрче, сă–пăмăчкáл крăф, óде, кăжýве: "Ас г–утипáх лáмăта, мóмăта утăрвúх–а"* [ПК,2(229)]; ~ *момата, дека беши бела и царвена, дојде исăхнала кату дăска и почарп'ала кату иґупка, ама па Бога се верпо молиши* [V,PM,195]; за vok. сс употребува наставката **-е**; ~ *п–áдна чéшма, áдна мóма сéде и плáче. "Шó тăкá тú măр мóме?"* [ПК,2(229)]; ~ *áјде ќа:–зăкáра:, лéшници ќи–бéрăт. "Ајде мóмее, мóме, какоо"... "како, дóдо" – пу–бугáрцко, шóпско, пу–пúјпо* [ПК,2(325)]; но исто така во односнава употреба (вокативна) ја среќаваме и номинативната форма: ~ *вúкат пиш'пúцишу ут п'éтр'ạ ут пиш'тá: "јáла, хýбава мóма, да п'ă звáдиш', заш'тó за згурúми!"* [MS,t,63]; (називот се употребува паралелно со **ергéнка**) [ПК(Град)] ~ *мóма зă–мăжпе, а вúкме и ергéика* [ПК,2(74)]; **2.** 'женско чедо, ќерка' ~ *земá от дрýгата смóква, га дадé пакýси, и пák са чипúла прилúчпа цáр'ува мóма* [V, PM,29]; ~ *кату чý цáр'ут пéговото јупáчво, гу земá па копáќут му и му вéли: "сúпку, едпá мóма úмам; ела да ти чúпам зéт"* [V,PM,22]; ~ *му вилú ... "тфójта мóма п'ăј в'éјќи мóма, алúс па ж'éпа умґáса"* [MS,t,22]; ~ *едпа робип'а га позпа и вели па царицата: "царица моја, това човек, што прави хизмет тука па пас, мепи ми са чита и да е ваша мома"* [V,PM,36] – во контекстот имаме употреба на сврзникот **да** во декларативна (комплетивна) функција, наместо 'дека' ('оти'): **ми са чита и да е ваша мома** (= ми се чини дека е ваша ќерка), за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *и вилú па п'éјпата мóма да пój па бупáр'у, да гу фăрлú и т'á врит'épуту* [MS,t,63]; ~ *па ж'пúта мумáта бúш'и млóгу бéт, па măпц'ó мумáта бúш'и млóгу д'улбéр* [MS,t, 61]; ~ *цáр'ут им'ăш'и идпá мóма двájсти гудúпа* [MS,t,82]; **3.** 'женско бебе' ~ *јазика сос татко ти сал едип вечер си зарадувах, и ме остави това пăрстеп и ми рече: ако родја мома, да гу продадам, да чипам прикиа, да га ужепам* [V,PM,56]; ~ *за и кáж'иш' па п'éја за да м'ạ пи ч'áка и ш'ту за рудú úти мóма úти д'ăт'ạ да гу крăстити Инсáф* [MS,t,48]; ~ *пú сă–рудú мóма;* сп. dem. **мумýш'ка**.

мóма д'ăт'ạ f, bot. Authemis nobilis, 'боливач' (името е добиено според играта во која се кинат ливчињата од цвеќето и при тоа се изговара: за првото ливче '**мома**' за наредното '**дете**' и така редум до последното – ако тоа се згоди 'дете' тогаш треба да се очекува дека ќе се роди 'син' , односно ако биде обратно – бремената невеста ќе роди 'ќерка' [MS,s,68]; сп. **лајкýчица**.

момба* f, zool. 'вид птица, месото може да се користи за исхрана' [ME(P),174].

момин adj 'нешто што се однесува, односно што ú припаѓа на мома (девојка)' ~ *хрăтлепту сос опашката си земуваши от реката вода и папрăскаше околу момата тревите, и, кога стапа утрипта, царјувут сип најде момипуту месту по–роспу* [V,PM,36]; – утрото пред свадбата мајката на младоженецот ги поканува посестримите да дојдат да **замесат**. Посестримите се **неармасни** девојки (несвршни) и обично роднини на младоженецот; една од нив ќе направи **фруглица** – на парче трска ќе приврзе гранка од **калинка** и пешкир и ќе почнат со месењето. За тоа време посестримата ќе ја

држи фруглицата над ноќвите и ќе ја пее следнава песна: *~ лете, лете јарабица,[дулитала, душитала,[ду јураче, ду купаче,[ду момини рамни двори* [ТГ,155]; *~ га глепда една, страшна змиа излези до половина от момината уста и си мăпчеши да го јади детето* [V,PM,174]; *~ на вичéра úдиш кóјна да напóњиш на бéли Дунáве [на бéли Дунáве, на мóмини двóре* [ME(P),93]; *~ и приближú при нéа, турú ухóто му аф момúн курéм отгóри и, когá чýл хáрно, нéтри аф мóмин курéм жáби удрéвиха* [V,PM,29] (убав пример за нерегуларната употреба на предлозите **во** и **на**; имено со предлогот **во (аф)** се укажува на нешто што е однадвор, наместо 'на': **турú ухóто му аф момúн курéм отгóр**; *~ селцки виргиција, мале, момин зулумцúја [как да не гу бегáм, мáле, бóса гулугнáва* [ME(P),100]. Заб.: интересна употреба на гл. **бега** во функција на преоден глагол (?).

мóмина сáлза f, bot. 'вид трева' (не е градинарско цвеќе) *~ трéва ус–сúтнички, сúнички кúткички, цáфте óш уф–мáрт мéсиц, а–бérат зă–зéле* [ПК,2(75)].

моминѕки* adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на **мома** (на девојка)' – **моминската** облека е многу "китнеста": **полѓка сус буфки** (блуза со украсни туфки) и **тантели** (чипка), **фустан сус фрамбели** (карнери), **фуска сус батиста и штракано кадифе** (долу на ивицата на сукната има исечени и зашиени ситни парчиња кадифе, како мали триаголници и служат како украс) [ТГ,136].

моминство n 'траги на кошулата на невестата од првата брачна ноќ – дска била невина'; освен **моминство** го викаат и **нивистинство** [ТГ,136].

мóмица (и: **бабáчка мóма**) f 'крупна и возрасна девојка' [MS,s,68].

мóмичка f 'на женските деца им се даваат овие имиња: првата година – **бебе**, до десеттата ја викаат **момичка**, од десеттата до петнаесеттата ја викаат **мома**, а од петнаесеттата до мажењето – **мома за армасувајне**. По свадбата, првата година ја викаат **млада нивеста**, а потоа **нивеста**' [ТГ,132] *~ на пăтјут беха изл'али три јуди самовили млого стари, кату цадјаси, да ја вел'ат: "момичка, мила хубава, да кажиш на мајка ти, што и таксала на самовилите, да гу даде"* [V,PM,218]; *~ умрé пă–друзјут ми–брáт адиá мóмичка, га–зимáа д`–нóсăт уф–адиó сéло, да–зăкóпăт. И–мúи, ká рипиáли шóпито, ká зéли п–áдиа бăлтúа... Нé дáвăт уф–гробиштта* [ПК,2 (340)]; *~ пéка: жéпа că–прăжипúла, că–прăмăжúла та: жéпа. Е, пéгво адиó и пéјпо адиó, мóмичка имáла, двé că–чипúли* [ПК,2(258)]; vok. **мóмичко**: *~ едúп–пăт гă–стритéла пéкаа жéпа, că–викáла Гóрска сăмувúла. И рéкла: "Мóмичко, дáј–ми дă–пúјпăм вóда"* [ПК,2(299)]; но се среќаваат и примери за вокатив без наставка: *вел'ат: "момичка, ...да кажиш на мајка ти".*

момско* n 'периодот од животот на девојката пред да се мажи, моминство' *~ деп'а пасјаши гăските, пак вечер отиваши, влеваши на старолакот, дека беши оставила от момското ú ошти камухата: така стојаши, пихто п'ахто не можа да ја ткаи* [V,PM,196].

момушка f, dem., в. **мома** 1. *~ та за езми една баба от малките колачипи, за ги намажи с мет или пекмез да па момите за даде по едно, хем за ги намажи по лицето, вел'ајќе па пих: "пá мари, да сти благи момушки, да ви л'убјат јупа-*

цитy!" [V,PM,247].

мóмче* n **1.**'млад сопружник, маж' ~ *ним ме пити да ти кáжам: ["имах мóмче малечкáву[на двапáјсет гудúни[оп утúде на јабапдá"* [ME(P),95]; ~ *пивéстта пă-дéверо бráче му-вúке, а пă-зóлвăта и́ вúке стрúце, стрúце пă-сéстрăта пă-мóмчето* [ПК,2(244)]; ~ *тáа мóмта и óпа вúке: "Táте, и мójто мóмче сáке д-óде". – "Нé ųáпим. Кéл'жо д-óде, шó ќи-ųапráве?!"* [ПК,2(234)]; – спроти празникот **Тудорица,** девојките што се за мажење, кога ќе седнат да вечерат, првиот залак го ставаат настрана, а потоа под перница, зборувајќи: *"Кóји ми е касмет и удúлеп за момче, ваја вечар пека дójде на сон, заједпо да вичерме"* [ТГ,45]; **2.** 'млад човек (воопшто)' ~ *жената му, кату чу така, фати, гу пригăрпа, и са цаливаха двата; така и момчету познал татка му оно час* [V,PM,88]; ~ *áдип кăпитáп, тáм уф-Дýпница, кăкóф-ej бúл, мăјóр-ли, кăпитáп-ли, пé-знám, и адúп вујпúк ду-пéго, вúке: "А, тóо мóмче пубигпáло"* [ПК,2(278)]; **3.** 'машко бебе' ~ *дójде време и гу родила малкото. И то је било момче. И кога си парасна момчету, изл'аваши по вăпка, играиши сос другите деца* [V,PM,55]; ~ *жената му беши прокопсапа и родила едпо момче, гу парасла и гу пушташи па скол'уто* [V,PM,86]; ~ *и от мпóготу му мóлепи Господ дочу пéговата мóлба и му дадé: жената му остапáла тéшка. Дојдé врéме, родúла едпó мóмче* [V,PM,7]; ~ *вéли пáј-мáлката: мéпи да ми зéми цáрјувут сúп и да му рóдја двé, едпá мóма и едпó мóмче, момáта да é сóс месипчúпа пá чéлото* [V, PM,141].

момчув* adj 'нешто што му припаѓа на **момчето** (младоженецот)' – **пусестримите**, откако ќе ја испратат невестата се враќаат кај нејзините родители, и уште во дворот почнуваат да пеат: ~ *Ја испадпи, мила мале![што добро ти посме:[јуф момчуви двори[слăпце југријало,[јуф момипи двори роса зарусила!* [ТГ,181].

мор adj 'нешто што има сина, лилакова боја' [V,PM,374]; – ергените од облеката, во минатото, носеле: **фес сус пискул', мор дулама** (што има лилакова боја) *сус сидифлиј купчијпа,* **свитин елек** (од чоја), **бели барнавези, бели чурапе и папуци** (кондури) [ТГ,134].

мóра (< море) n 'огромна површина со вода (солена), море' ~ *"Хеј, мори, моме јубава,[бројпи камејпе број пемат,[широко поле крај пема,[длăбоко море брод пема, јубава мома род пема"* [ТГ,99]; ~ *имиту "Слајпца", сувите сулепи бари и тревите, шо и велјат сулило кажуват оти удпо време пољто било мора* [ME(P),76]; примерот **мóра** (што го запишал Мисирков) ни потврдува дека во Еницевардарско финалното **-е** се редуцира во **-ă**, а потоа, бидејќи неакцентираните **а** и **ă** еднакво се реализираат тогаш не е чудно што среќаваме **мóра** место 'морс', преку **мóрă**. Истиот резултат го забележивме при анкетирањето на говорот во Гуменца; за ова поопширно во граматичкиот дел. Во Солунско финалното **-е** се редуцира во **-и** (**мóри**, но **мурéту**) [MS,s,68]; ~ *и когá дошлú средý морéту, опиа двата чипúха збор да гу фăрл'ат Кулýфа петри па морéту и да му зéмат имáпиту* [V,PM,8]; ~ *áку пóш' па висóку, ут слăпциту úсă раступ'áт крилáта, áку пóш' па пúску млóгу, ут мур'éту úсă п'емла-*

дúсат крилáта [MS,t,58]; ~ *му ви́кпа : стój брé ќéратá, м'ạ умурú, трú пăпт'а т'ạ фарл'óвам у мур'é-ту, ти ут м'éп'ạ пóпапр'ăт' б'ăгаш'!* [MS,t,70]; во посеверната регија, каде што финалните вокали не се редуцираат, бидејќи носат граматичка информација, пр. во Ватилак и натаму во Кукушко и Дојранско, среќаваме **мóре** [МС(В),97]; во случаите што следуваат имаме елизија (**мó·рто**): ~ *дéтто пéјке до·–дáде. "Или ќо·–дáјш ác до·–чýум úли ќи–сă–удáам уф–мó·рто"* [ПК,2(264)]; ~ *сă ви́ке дóли'о· вéтăр шó дý· уд мó·рто; ду·пá лóдусо, сă сл'ăјá снéго* [ПД (129)]; ~ *му вели: "тпака па моите греди да кладеш острта сабја, ча па средја морету има една стара Јуда самовила"* [V,PM,77]; ~ *па неговот кораб зема и хизмиќарката, па невестата му сама; ги врăза корабите едно по друго, фатили да карат по морето* [V,PM,166]; ~ *вјахпа котката па кучпето та отидоха, пливаха морету, отидоха, влезоха в копакот* [V,PM,204] – случај на употреба на беспредлошки додаток за место: **пливаха морету**, што ја потврдува нашата теза дека југоисточните говори биле силно опфатени од влијанието на балканската јазична алијанса, и во тој поглед се доближуваат до западното наречје.

Моráрцки 'презиме на човек од с. **Мо(у)рарци**' ~ *мипáа, зạмипáа двáјст и пéтмúпа[двáјст и пéтмú-па, вéрпа дружúпа [пáјпăпрéт вăрви Трáјко Моráрцки* [ПК,2(272)].

мóре interj 'за обраќање, обично кон имиња од м. род' ~ *"ш'ó кázуваш', мóре, за–ш'ó рáбута да т'ạ закóли?"* [MS,t,84]; ~ *"... мóзуко ми–сă–глéде. Нá мóзуко ми–тéче". – "Мóре пé мóзук, шó сáке пéк ти–тéче, ќи–т–јáдум"* [ПК,2(227)]; ~ *дур дă–ј–прăчéке и сé·лто ќи–сă–бăстúсе. Мóре, пé спúат тáа вéчăр. Л'ýл'ка, игрáат сúте* [ПК,2(294)]; ~ *... и пýште урáчо тúạ пúлцте, си–ј–пăрбéре лисúцта. И ác тáм бúх, мóре Кóста, и ác видéх* [ПК,2(266)]; во северната регија од Долновардарско, во состави со имиња од ж. род обично се јавуваат формите **мори**, **мури** (покрај спомената **мари**, в. таму): ~ *тогáс бабата вéли па една пај–хýбавата мóма: "мори кéрку, јáзе товá човéк гу докарáх заради тéби"* [V,PM,9]; ~ *мори, што ме даде, мила ле мале,[мошпе па дилеко, мале...[мори, уф град Гивѓилија, ле мале[, па куќа бугата, мале,[мори, па момче малечко, ле мале!?* [ТГ,141]; **мурú** ~ *кóга уjдéла вáа жéпа ду–кумшúјте, викпáла: "Стăрúце мурú!"* [ВГ(П),275]; ~ *емéп вúди шó ќă–пăпрáвиш; кóа ќ–óдиш дóма ќă–ај–вúкпиш: "Рăшпăпдúјце мурú, кýќта ти–изгурé и дéцта ти–изгурéа уф–пéа!"* [ВГ(П), 276], но и **мăр**: ~ *тáа пá: "У–ху–ју, кój вúке?" – "Шó мăр кýмо Лéсо?" – "Мă–вúкăт дă–кăрстум, ác пóго крăштăлпúци úạм"* [ПК,2(226)]; ~ *ká сă–л'ýте, ká вúке пóго пéкаа жéпа, ќи–ј кáјш: шó мăр–ти сăбáјле си–измучáла–си пăлăпо* [ПК,2(193)]; ~ *árп–áма уд–бупáро излéве адпа ạрăпúпа: "Шó вúкиш мăр–бăбо?"* [ПК,2(269)]; ~ *ти́ мăр бубáјк да пéмиш уф–ýште* [ПК,2(154)]; исто: **мур** ~ *мýр, рăчéл, пăвéсто, ми јác бúх то·* [ПД(152)]; во следниве два стиха со **мури** имаме обраќање прво кон именка од машки, а во вториот стих кон женски род: ~ *мури, стáпи, лýдо, стáпи, млáдо, па пúва да јóдиш! – мури, пé си слéпа, пé си пéма óти рáлу пéмам* [МЕ(Р),98].

мо́ре (и: **мора**)* impf 'принуден с (на било кој начин), неопходно е (така да биде)' ~ *ви–кажа́х о́т би́ше по́го у́бува. ка́ би́хме уф–то́ пу́сто Мусибе́к – ка́ бе́гихме – то́ кавии́та, же́п–му зима́ли ру́би шо́пцки, аптарии́, кушу́ли. Ка́ га́–ублича́а та́м, мо́риш, та́–пра́бра́а та́м да́–се́диш* [ПК,2(325)]; ~ *ка за̀ва̀рте е́дно вре́ме – не́ма ка̀ми́ла. "Е́гиди, ми–се́га? Мо́рум да̀ му–ка́жум, не́ма ка́к"* [ВД(Н),279].

морисмра̀кнец m 'голем (силен) човек што може дури и морето да го испие (**смркне**)' ~ *така си фатиха таму: питу лалата остана, питу букосвиец... питу морисмра̀кнец, питу ба̀рзоходец – фрет едии па друг са утепаха* [V,PM,47].

моричка (**ма̀ричка** ?) adv 'малку' ~ *и пак му вел'ат: "да ти сториме кајве да пиеш?" – "На истина". – "Л'ап да јадеш?" "Хубае". Му дадоха кајве и пил, л'апче моричка кату гол'ам базирга̀нии пу ма̀ра да јаде* [V,PM,178].

моров* adj 'со љубичаста боја, в. **мор**' ~ *ки те викат, Като, за пусестрима,[ти да месиш, Като, бели пугачи,[бел' пугачи, Като, бела кушул'ка,[бела ти кушул'ка, Като, морово јелече* [ТГ,156].

Морска порта f, top. 'име на место во Солун' ~ *папкуи ка ручал, кипсал да пала Шамлијско делијче, папкуи са̀–стретаха па Морската порта* [К,ВС,98].

мо́рцка* (и: **морски**) adj 'нешто што се однесува на море' ~ *ка а̀ виделе сестра им, фатиле да плакат. Направиле едии ковчег, а клале в него, го фа̀рлиле уф морето. Да̀лгите морцки го исфа̀рлиле па една крај* [V,PM,269]; ~ *лицето ји било, мале,[тиквишка пугача,[очите ји биле, мале,[кустурепски цреши,[вегите ји биле, мале[морски пијавици,[снагата ји била, мале,[морска рампа трска* [ТГ,52]; се среќаваат и примери во кои множината е покриена, од фонетски причини, со формата за еднина: ~ *р'еч'и: "за по́да, за па̀там у мо́рцка пампо́ри да ра́бут'а̀ па мо́ри!"* [MS,t,84]; друга посебност: во примерот што следува споменатава придавска форма **морцка** се јавува како атрибут на именка од м. род ~ *неговата коп'а кату беши морска, знаиши што има аф морету* [V,PM,77].

мо́с(т) m 'направа за премин преку река, ги поврзува двата брега' [MS, s,68]; ~ *у–Пуро́ј па́–с па̀јде́ме. Ка̀ра́ме, ка̀ра́ме ду–Димир–Иса́р, па̀–мо́сто, та́м не́ пуми́пува̀т дуби́цте. Мо́с, та̀кво́, напра́вии па̀–ло́тки* [ПК,2(219)]; ~ *и ви́ка̀т: "Бига́јте, ваа ве́чар гл'а̀да́јте да̀–пуми́пте Кру́ша Пла́ина... Да̀–изми́пте па̀–мо́сто па̀–Стру́ма"* [ПК,2(291)]; ~ *тука има мос и за пумипувајпто преко пе плајкјат са̀л пишаците* [МЕ(Р),72]; – спроти празникот **Св. Чтирасат** немажените девојки сакајќи да дознаат кој ќе им биде избраник, преку некоја селска бразда со вода ќе стават гранка од црница велејќи: *"Кои ми е удилеи ваја вечар пека дојде па воја мос да пумипе и уф пас да дојде"*. Веруваат дека потоа, ноќта ќе го сонат избраникот, својата среќа [ТГ,46]; во северната зона од Солунско, при анкетирањето во с. Градобор забележивме дека финалната група **-ст** се чува неизмента **мост** [ПК(Град)]; исто така и во Зборникот на Верковиќ: ~ *па па̀тјут кату идиха, тихиса едии мост да промипат. Тојпака виде па едно место расипапу беши мостот* [V,PM, 87]; ~ *по ка̀штата имахми една*

градина, ја бехме сјали бостан. Бостанот са беши чинило кату мост; врăвјаха от врăх мостот кираџии" [V,PM,47].

Мо́сха top. 'главен град на Русија, Москва' ~ *о́нај господа́р па Мо́сха, што му рече́, дали́ и́ма Бо́г па ва́шта зе́мја, он запа́дна и са чинй про́сик, про́сиши по ту́ка, по та́му* [V,PM,153].

мота* impf **1.**'навива, намотува конец, преѓа на клопче (или на цевка)'[ПВ(Кр)]; ~ и *адно́ вре́ме дуј де́ла кăрăко́ицăлта: "Че́шăл, пе́шăл дивојко, утво́ри–ми вра́тта, ки–ти мо́тум цре́вата ут–ко́л. пă–ко́л* [ПК,2(285)]; – **(са)** 'се размотува – конецот се одделува од клопчето' ~ *они и́ дале огни, и́ рекле: "Оди си скоро, да не дојде мајка ни, да та изеде!" Одештими са момата и падпало едно клопце от концы; она одила, оно са мотало по пеа* [V,PM,269].

мо́тика f 'направа за окопување на земјоделски култури (пченка, памук и сл.)' [MS,t,5]; во Кукушко и Воденско запишавме: **мути́ка** [ПВ(Кр)]; ~ *е́ми, о́т те́јко кува́ч, е́м пăлба́нтин. Па́лишници, мутики, тăкви ра́бо́ти пр'фше* [ПК,2(319)]; изр. **скупа́вами ина́ мо́тика** (копање без многу задржување, на брзина) ~ *с'е́тн'а парáст'ува, пу́ш'та три́, ч'е́тир листá и гу скупáвами ипá мо́тика* [MS,t,5].

мотка (са)* impf 'се движи неорганизирано' ~ *пијќајки погу да са моткама пу Одеса пија су пегу така си а уј дисама работта за киписувајтто...* [ME(P),68].

мох (чл.: **мохут** и **мохта**) m, bot., Muscus **1.** 'растение од низок развоен степен – со спори, го има на влажни места: на камења, на дрва од северната страна'; **2.** 'млади, мали влакненца по телото' [ПД(Пат)]; в. **мухувина**.

мохче dem. од 'мост' ~ *пă–Стру́ма пăпрăви́: адно дăрвăно мо́хче* [ПК (Гăр)].

моч 1. 'течност, се преработува во бубрезите а потоа се исфрла низ половите органи од човек или животно, има жолтеникава боја' ~ *и ти́џа са́кат, пе́јкăт, ки–д`т дă–јм–у́дре, ák са́кат дă–нóсăт лéк пă–џáро. Удза́тнуве, удза́тнуве адно́ шише́ ко́јпски мо́ч, им–да́ве* [ПК,2(231)]; **2.** изр.: **ус-мо́ч пра́вин** (= се кажува за човек со слаб карактер, исто така и физички не е силен) ~ *кăко́ф е́ј, зă–џи́што пе́ о–би́ве, пе́ о–умéе пи́што, чи́пиш ус–мо́ч пра́вин* [ПК,2(206)].

Мочари top. 'мочурливи ниви и ливади' Валовишко, во Серско: **Мочери** - со преглас на **а** во **е** (од стсл. **мочити**) [ЈИ(СД),161)].

мо́чвăр m 'земјиште на кое преку цела година има вода' [ПД,130]; в. **мучури́ште**.

моче (сă) impf 'кога човек или животно ја исфрла урината' ~ *а́дпи арăмíј има́ли по́го па́ри. И сидна́ли да пучи́ват та́м. И–адни́ к–о́де да сă–мо́че ду–вáлко* [ПК,2(231)]; ~ *де́тто, пă–џи́цка пă–мајкă–ми, пла́че зă–ја́дăне, пла́че, о́но пă ки–пă–издáде... И ма́јка–ми ви́ке: "Де́ бре́ Ри́сто, ти сă–мо́че? Да–му–да́јме, ви́ке, пă–де́тто* [ПК,2(358)]; ~ *удíла, удíла ду–сре́ди пăт та ба́бăта, сја: ки–мă–пруштáвите, ки–кле́кне сă–мо́че* [ПК,2(253)].

мо́чне (и: **мучáне**) n 'исфрлање на урината (било од човек или животно)' ~ *слубо́дăи ка–ј чувéк и́де мучáне, да ми–про́стиш, ác зимáх дă–сă–мо́чум, сте́пки, сте́пки кулку една лăжи́ца малéпка... пра́во уф–рăцте, му–ма́чкиме па–у́стта пă–то́о бра-*

тчто [ПК,2(358)].

мошјама f 'импрегнирано платно, односно облека од такво платно (против дожд)' [V,PM,374].

мóшни adv 'многу' ~ *и когá отúде на домá му, господáрот не можá да гу позиáј јунáкот, ча са чинй мóшни дибéл на спáгата* [V,PM,23]; ~ *кату беши мошни силна водата, гу зема на дол, гу одави сос кон'у барабар* [V,PM,93]; ~ *цáрјут гу земá сос нéгу аф едниá трапéза, јадjáха кату брáтќа... гу úмаши млóгу на севдá, и тój са благодарú мóшни сос цáрјут* [V,PM,9]; ~ *"тój мú е запајáту на мéни; áма сегá, штó ми докарáхти аф кораб'у петри, скóру да ми дадéти да јáм, ча мóшни сам глáдни!"* [V,PM,24]; ~ *вино пијат, грозде јадат,[за тоја са бели![кога мăже на јурајне,[они на мијани;[кога мăже јуд урајне,[они на пустели,[– Е бре мăжо, мили мăжо,[мошне се разбулех* [ТГ,39-40]; и: **мошно** ~ *и он га вели: "дали мен не хариса?" – "Мошно харно ти харисах"* [MC(B),96].

мрав m и pl. (в. **мрáв'а**) ~ *и как киписа да иди, на пăтју најде млогу мрав, идиха–хождаха спрăти нихна адет* – случај на употреба на еднинска форма со значење на множина, но тоа не е регуларно што се потврдува веднаш во наредната реченица (од истиот текст): ~ *и приз онај пăт млогу аскер вăрвјаши и млогу от онна мрави са убиеха* [V,PM,96].

мрáв'а* f, zool. Formica **1.** 'мал инсект' [MS,s,69]; ~ *и дошел на едно место на пăтјот, излезе цáрјут от мравјатја: фатиха да работат мравјатја на пăтјут, да го глăтнат цјал* [V,PM,157] – употреба на предлогот **од** со посесивно значење: **излезе цáрјут от мравјатја** (царот на мравките); и **мрава:** ~ *"тебе ак та видат,[море врашко чедо,[ќи та правят, цапум,[парче пу парче,[залче пу залче,[мрава што пупосе!"* [ТГ,102]; **2.** изр. **нă-мрáва нé нагáзуве** (се кажува за многу мирен и внимателен човек) ~ *нă–мрáва нé нагázнуфше, ама пá нé пугоди нă–спáата* [ПК,2(185)]; **алúс мрáва** (се кажува за мала, тивка и работлива жена) ~ *(тéт–Рајна) алúс мрáва бúше, дéне вéчăр рăбóтше* [ПК,2(75)]; со исто значење: **кут мрáва-j** [ПК,2(171)]; **мрáви мă–пулăзáа** (= се вознемирив, се наежив) ~ *ká мо–видéх ранта мрáви мă–пулăзáа* [ПК,2(176)].

мравлив* adj 'нешто (во случајот дрво) изедено од мравки' ~ *изпикнало дрво мравливо,[на дрво вел'ам гуворам; ["Суши се дрво мравливо,[ка што се суши млад Стујан,[за Ѓургин Стојна Попува!"* [ТГ,101]; в. **мравин**.

мравин adj 'нешто што се однесува на мрава' ~ *тоги си риче на умут: "сеа да а нам мравината сила!" Ка а ситил неа, са чинил мрава* [V,PM,295].

мразе* impf 'чувствува одбивност, омраза кон некого (или нешто)' ~ *Германците нé пăрдéшо, таа пóвиќе гă–мрáзат, таа урúгнато. Урúгнато нáј гу–мрáзат* [ПК,2(240)] – случај со степенување на гл. форма: **нáј гу-мрáзат**; в. **мăрзе**.

мрак m 'темница'; сп. **тенка мрак** 'кога ќе исчезне дневната светлост и предметите одвај се распознаваат' [ТГ,10].

мр'áмор m 'вид убав, скап камен, обоен различно, се користи за изработка на скулптури и сл., мермер' ~ *пák пашáта от стрáм там останиá кату мр'áмор и дадé душáта му на Бóга, умр'á* [V,PM,28]; ~ *така кату чу*

мајка, еднош са припуспа, ја пригăрпа, ја бакпа меѓу двете очи, и еднош двјатја заикпали: тамо и душите им излезоха, тамо мр'амор си чипиха [V,PM,196]; ~ *паеднó јадjáши сос траговецот и когá отúдоха па паговата кăшта, сиромáхот са почýди сáмо па скалата што и вúдел , дé мрjáмори, што имáло израбóтепи* [V,PM,13]; в. **мармару**.

мрамрáк m 'услови кога не се гледа, темница' [ПД(Фур)].

мрáс m (чл. **мразó**) 'голем студ; водата станува мраз' [MS,s,69]; во северната регија (Дојранско, Гевгелско) за замрзната вода запишавме **лéт**, но: **фáти мрáс** 'фати студено време' [ПД(Фур)].

мрáфка f 1.в. **мрáв'а** (не с дем. форма) [ПД,130]; ~ *извади от торбата му три–четри комати, кладе па пăтjу, и си собраха сичките мрафки па л'абот* [V,PM,84]; ~ *лéп пéма, вóда пéма, пúшто пéма. Дéтто, пă–цúцка пă–мájкă–му плáче зă–jáдăпе, плáче, óпо пă ќи–пă–издáде. И флизéме тáма, мрáфки ќи–пă–дujáдăт* [ПК,2(358)]; 2. fig. 'нешто во голем број, дури не може да се изброи' ~ *пúй сме Мурáрци, знájш, и пăрóт пу–тáа рéкта пă–дóл, пу–Гáлик, цăрпо стăпá, мрáфка* [ПК,2(218)].

мрáфке impf 'мачката испушта глас, мјаука' [ПГ(Фур)].

мрачúло n 'кога е темница, мрак' ~ *така и старицата и тојпака гладпи беа, и па мрачилу без кандила... то му вели: "харпо сми, ама па мрачилу седими, хем гладпи сми"* [V,PM,84]; ~ *хóмата тогá ки пájди едúп човéк сос пáри, ки гу чúпи пазáр едúп вéчер да гу ожéпи сос опája женá, васа пóшт па мрачúло да сá* [V, PM,11]; **мрачива**.

мрачива f в. **мрачило** ~ *спроти как му каза пај–малката мома; отиде, петри мрачива, вjахпа чарпата овца, отиде па долпа земја* [V,PM,221].

мрачилин* adj 'кога нешто е во мрак, темен' ~ *по типака, папротивпо аф светилпи вечир ке да умриш... пак па мрачилпи вечер си родел* [V, PM,84].

мрáчка f 'времето кога паѓа мрак, не е сосем темно'; сп. **тéнка мрáчка** ~ *дujдéме уф–сéлто, пашто сéло, флизéме, слăпцито зăjдé, пу–тéпкăта мрáчка, шó му–вúкăме* [ПД,172].

мрéжа f 1.'назив за рибарска направа, се користи за ловење риби' ~ *и тójпака зéма мрéжата, отúде пá ézера, ловjáл, ловjáл вездéи, пе можá да фáти дрýга, сáмо едпá чýдпа рúба сóс влáкпа, сóс перýшки* [V,PM, 143]; ~ *покрај морето са седјали два базирѓапи и едел крапачип, трите па бул се зборили. Изпăрво говорили базирѓапиту па гемиците, да фăрл'ат мрежите па морету зарди шихпоу касмет* [V,PM,242]; ~ *три дéпа сóс рéт и ловúл: пе можá дрýга рúба да фáти, сé óпája чýдпа рúба са фáтиши пá мрéжите* [V,PM,143]; од дојранските рибари за називот мрежа е запишано следново објаснување: широка е 35 **окца**, а долга до 1.000 **вроови, две очи** прават еден **вроов** (но само за должината на мрежата); **окцата** се широки до 3 см. Се плете од свила. Од страните мрежата ја подврзуваат со **манови. Мановите** се исто така мрежи плетени од преѓа со **окца** од 5 см., а долги се 500 **вроови**. Мрежата се фрла одвечер, а стои до изутрина. Со неа ловат крупни **корари** (?) [КД,60]; ~ *тujă шо сакăт дă ловăт су потискă или су мрежи му плajкăт пă мajстурут пă кулибăтă кесим* [ME(P),89]; во Солунско: **мрjажа** ~ *тогас коп'у му вели:*

"тинака на моите греди да кладеш острта сабја, ча на средја морету има една стара Јуда самовила. Тјанака ке да курдиса куприпена мрјажа, тебе да погăни [V,PM,77]; **2.** 'болест на очите од која човек не може да гледа' ~ *мрéжа му–с чинúла на лéфту óку* [ПК(Гăр)].

мрежа (зă тропкăне) f **1.** 'рибарска мрежа правена од **кăрел** (многу јак конец, во минатото го купувале од Солун), со неа ловат риби **плăтици** и **крапуве**, долга е околу 50 м., широка 3 м., се поставува ноќно време' [ПД(128]; **2.** 'превез што на невеститс им се става на лицето' – спремајќи ја невестата деверот го додава прво **џубето**, потоа **превезот** а **пусестримите** пеат: ~ *јубличеја ти, моме, свитшо џубеще,[јуд јунак купено, јуд девир дупсено!... ти кладеја, моме, мрежа на јочите, грижа на срцето* [ТГ,179].

мренка f, zool. **1.**'тоа е малечка риба (живсе во Дојранското Езеро), помала и потенка од белвицата. Не ја ловат бидејќи тсжи само 7-8 грама' [КД,59]; сп. и **мремка** 'вид пастрмка што живее во планинските реки' [ПК(Град)]; и: **мрена** ~ *јузело је мало дете,[ду две мали бардачијпа...[да палије мало дете,[да палије студпа вда,[пе му даве мрепа риба* [ТГ,49]; **2.** fig. ~ *ýбава жсéпа, алúс мрéмка* [ПК,2(75)].

мрие* impf 'умира' ~ *стигпáме уф–Џумата. Пá уд–Џумата пóсле, а–а пусидéме двă–трú дéпа, кá фăтúа дă–мрúăт, фăтúа дă–мрúăт чувéци. Нéкаа бóлес сă–пујавú, пé знáм, испáпска бóлис* [ПК,2(249)].

мрмора f, zool. 'оваа риба (ја има во Дојранското Езеро) голема е како **мренката**. Во главата личи на **сом**. Во устата има по 2 заба. Не се јаде, та затоа и не се лови' [КД,59].

мрăвка f 'парче месо' – ако децата јадат заедно со родителите тие ќе причекаат прво таткото да извади **мрвка**, па дури потоа тие можат да земат [ТГ,20]; в. **мирка, мрăфка**.

мрăвýлник m **1.** 'гнездо, живеалиште на мравки, на такви места се забележува подигнато купче земја - мравјалник' [ПД(130)]; во Фур запишавме **мрăвýлниќ**; во Воденско: **мăрвáлник** 'живеалиште на мравки' [ПВ(Кр)]; **2.** fig. 'многу луѓе собрани на едно место' ~ *пă–пазáро–ј алúс мрăвýлник* [ПК,2(75)].

мрăднă (си) pf 'замине некаде, се измести' ~ *тогăј дур дă пе си гу платише борџут пă мојшă дă си мрăдниă ут тукă ду там* [МЕ(Р),88].

мрăзни impf **1.**'кога водата од студ станува мраз'; **2.** 'кога некој стои долго време на студено' [MS,s,69]; **3.** fig.'кога човек доживеал голема непријатност (неочекувано)' ~ *кá–о видéх тăкóф измрăзнáх* [ПК(Град)].

мрăкна* pf 'се стемни' ~ *ч'áка, ч'áка мумáта да фáти да кимапúса, п'éма да фáти; мрăкпа* [MS,t,27]; и: **мăркна** ~ *и тój е зимá та е покáчи па вечертá, кугá мăркнá, па керамúдите и хи вели: "Сéди сегá тýк да сăмпе, та кугá сăмпе, аку си жјува, шта та óжепем"* [V,PM, 264]; ~ *и кáто мăркпа, вичéреха и стáпаха да си лéгпат. И рéче человéка па змиовéте: "Јас пи штá спúем тóкапа, ај там шта úда да си лéгпа"* [V,PM,262].

мрăнке (кај Тановиќ: **мрнке**) impf'кога детето стенка, кенка' – малото дете кога е болно непрестано **мрнке**, лошо спие и не сака да јаде' [ТГ,122].

мрăси impf'јаде мрсни работи, пр. месо за време на пости' [MS,s,69].

мрăсна adj, m (и: f) 'нешто што содржи маснотии' [MS,s,69]; уште еден пример за нерегуларности во категори-

јата род; за ова в. во граматичкиот дел; сп. **гăла́те** = *шо́ ја́де по́го, по́го гăла́те пă–бла́го, пă–мрắсно* [ПД,131]; – на празникот **Чисти пуниделник** треба да се вечера зелје, да **се зема крв**. Тој ден уште рано наутро доаѓаат Циганки и бараат **ако има нешто устанано мрсно**, а во замена нудат вретена што сами ги изработиле [ТГ,42]. .

мрăсни́к m 'секаков вид мрснотија, било од свиња, било од млеко или зејтин' ~ *ту́ри по́виќе мрăсни́к (зејтин, маст), си́рне и ја́јца, да дă–ви́јш шо́ ба́ница ќи–ја́јш* [ПК,2(75)].

мрắфка adv 'малку' ~ *"е́х, мари́ ж'е́пу, да и́диш'и мрắфка да ви́ш', ц'а́ла т'е́б'ạ ипа́ пив'ắста–ји"* [MS,t,13]; ~ *то́ј ја го́пи: "ма́ј ми сă утў́к! т'е́с м'ạ пасти́саха да с'ắ то́ј за м'ạ про́копса!" т'а́ му сă мо́ли: "мрắфка па кра́јч'ạту па уко́ту кла́т' си!" Си кла́ва мрắфка па кра́јч'ạту, му са утфа́ра мрắфка* [MS,t,37].

мрắфкắр m, zool. Dendro-copus 'птица со јак клун со кој ја пробива кората на дрвјата барајќи внатре црви - клукајдрвец' (сп. **мрắфка** 'парче месо'); називот го запишавме во дојранското село Ник, во околните села: **чучул'а́н** Фур, **аў̆ч-кăка́н** Пат [ПД,126].

мрắфка f **1.**'парче месо' ~ *ви́кăме а́ко–ј ме́со бес ко́ска* [ПД(119)]; ~ *мрắфките, ка́ сă тăка́ пулви́п ки́ло, теле́шки, се́тне за́вăрпи, пăпắрчат кăза́по, пă–ко́јпо, а́јде. Имше а́јп де́до та́м, Спа́со, адо́п па́ш кумшіа́, о́п ка́ бра́л, бра́л две́ кури́та мрắфки пăпắпи́л* [ПК.2(223)]; ~ *двете деца па човекут си рекле, ка сиделе около огнипт: "Аде да извадиме некоа мрắвка, да си апнпме!" Бắркпал по–гулемјут извадил главата, ја изјал* [V,PM,274]; ~ *се́кој де́п п–а́дна ко́за кул'а́ла и вắри́ла уф–ка́за́по. Она, зна́че, ќо́рва би́ла, а адпо́ де́те о́де се́кој де́п, ка́за́по кра́де мрắфки* [ПК.2(230)] – случај на беспредлошка употреба на додатокот за место: **ка́за́но кра́де мрắфки** (м. 'од казаното краде...); **2.** изр. **(уд)-мрắфка** (= што туку родено бебе, кога е колку една **мрфка**, т.е. колку едно парче месо) ~ *е, тăка́–ј, пе́ слу́шат де́цта, а пе́ зна́ат ~ ка́ква́ ма́ка се́–ј виде́ло дуде́к дă–ј пура́спш, уд–мрắфка ди–ј пăпра́виш чуве́ци* (со овој израз се укажува дека не е лесно новороденчето да порасне, да стане дете) [ПК.2(204)].

мрắч'ува (и: **мрắчова)** f 'темница, мрачнина' ~ *три́ дни́ и три́ в'е́ч'еро́ви с'е́ мрắч'ува врав'ắха ... прумипа́ха ут мрắч'ува́та, исл'а́ха па́к па сф'ạти́лу* [MS,t,59]; ~ *гу тури́ха и пе́гу пе́три при жената, ама у мрắчова: еди́п дру́г да си не гле́дат* [V,PM,11]; ~ *кога́ по́падо́л гл'е́да ипа́ мрắчува, идо́п запда́п' и гу пи́та* [MS,t,60];

му pron **1.**'кратка заменска форма за индиректен објект од **тој, тоа**' ~ *"и́дам!" – му и р'е́кла д'ắт'ạпту* [MS,t,81]; – случај за нарушена конгруенција **(д'ắт'ạнту р'е́кла)** – покомплетните истражувања не́ упатуваат на заклучокот дека се работи за пример што се вклопува во раширената појава за нефункционирање на категоријата род во долновардарските говори; впрочем како и многу други што ги констатиравме во материјалите и што се интерпретирани на соодветното место; сп. изр. **му зе́ ќа́рут** (= се збогати) ~ *и ут ка са папа́пи Пазар су мӑипри, кирамилакут пумипа за Бугарјту, Фрепците и мӑирјто му зеа кјарут* [ME(P),73]; **2.** 'кратка форма за директен објект од **таа**' (наместо

'ја') ~ *ја з'ева нас книга Анг'елус Кирију, му ракч'ехнува, му пиш'и, ина друга книга му дава* [MS,t,17]; **3.** 'кратка форма за индиректен објект од заменката **тие**' (наместо 'им') ~ *д'адуту му вили: "д'е за појти вај и јас за дојда аз–вам!"* [MS,t,80]; ~ *раж'аниште ... ја з'еват кихајиту, ја зап'еват на мадрата, ја прајат за зимата дајама да му–ј топлу на уфц'ат'а* [MS,t,67]; ~ *ги калеса на утрината протипургиту, ипургиту, стратигиту, дикут'ету и му стори гозба* [MS,t.12]; ~ *они кату видоха, ча татку му не знаи да му са кара, кога чинаха кабаат, фатиха са чинеха безуми* [V,PM,25]; **4.** 'кратка форма за директен предмет од **тој**' (наместо 'го') ~ *пак тојнака га вели: "не сакам , дивојку, јазика. Това му е касметјут, ки гу собрам по зарно, по зарно!" Гу оставиха да гу собре и му замракна таму* [V, PM,72]; ~ *фати на цар'ут да му хапи куремут, за да гу чини зет пепл'арув сина, но не знаиш, ча пепеларув син това гу чиниш за таква работа* [V,PM,48]. Ваквите примери, во кои кратката форма **му** се јавува со проширена употреба и надвор од сферата на дативниот однос, не е одбележан во *Историската граматика на македонскиот јазик* (од Б.Конески, в. за ова поопширно во граматичкиот дел); **5.** служи и за изразување на посвојност: ~ *другиот вечер на кралот момата му му вели: "тате, и јазе за дојда да видја малко м'умбуш" ... ~ тогас царјут гу викна кумшиата му и му вели: "кумшиа, ету на нас земја има една кралска мома"* [V,PM,211-212] – случај на удвојување на заменската форма; има примери во кои формата **му** се скратува во **-м** (ако претходниот збор, со кој прави акцентска целост, завршува на вокал) ~ *к'и гу фатум, си прамисл'аве, к'и–м гу ск'ипум вратут куту на кукошка* [ИГ,113].

му! му! interj 'подржување на звукот што го испуштаат кравите' ~ *отиде у дома и фати ошти от портите да вика: "мале, мале!" Пак мајка и наистина беши станала крава, та отговори на нея кату крава: "му! му!" Пак тја ја вели: "што, мале, така кату крава ми отговариш"* [V,PM,205].

мубашир m 'лице што разнесува писма, односно писмени материјали, агент' [V,PM,374].

мудерно adv 'кога нешто се прави според модата' ~ *најстина ли сега не е мудерно прад рачок каве да са пије* [ТГ,4].

мужу́ве* impf (в. **може 1.**) ~ *сичко са–устави́ли на–ни́вите. И сарпуве и се. Пу–натишта, на–мужвали–са да–по́сат, и малечките дејца са–ги–уставаали пу–натишта* [ПК,2 (275)].

муздра́к* m 'примитивно оружје, копје' ~ *свити Ѓорге уз–муздрако утипал ламјата* [ПК.2(75)]; и: **мозра́к*** ~ *и пак меѓу них збор чинеха да утсечат и опиа двете калами, да земат по еди́н аф раките кату мозраци* [V,PM,144].

музикан(т) m 'човек што свири на некаков музички инструмент' ~ *е, даве–му сто ли́ри, оде уф–градо, са–бунуве у–војната музика, музикаит да–с–уче... Иде гудиита, иде си–дома. Ама–с–научил музикаи, парвак* [ПК.2(271)].

музурин m 'курир во општината, судот' ~ *га гу виде у дома му, са потреси и еднош тече на кадиата, зема еден музурин, отиде у дома; гу земаха лудојут, гу занесоха отпрет*

кадиата [V,PM,230].

мýj (сă)* impf 'се мие' ~ *за пóда у думá да ѝзвад'ạ царвýлит'ạ, скахýпит'ạ, за сă мýја* [MS,t,65]; ~ *за умрăкли, за пójат у думá, зăса мýјат сăс óда, за с'éднат у думá, за пучíлат ... за усăмли, за стáли дă сă мýј* [MS,t,67].

мукиет m 'заинтересираност, настојување'; сп. изр. **не си чинíхте мукиéт** (= не се заинтересиравте, не се заангажиравте) [ПС(Град)]; во Гевгелиско: **мукăет** ~ *тýка сáке – сáке и пе. Сă чипýвум, мукăéт иште* [ИГ,120].

Мукри́во top. 'име на село во Струмичко' – се споменува во искажувањата на бегалците од Кукушко' ~ *сéтне ни–вáм, а–бре, а–бре, чáк у–Мукри́во дујдéме, Мóкрине, Мóкрине* [ПК.2(224)].

мукринчáниц* m 'жител на с. , **Мóкрина**' ~ *пăсилéлитo ej пóвиќе уф–Арсуво, стáро Крупдúрци. Укулу шéј–сéдăм кăшти сă–ниáши, укулу трилáјсе сă–прăдójдăли, áма пák пé сă–тăквú, дујрăпчáне úма, мукрипчáне úма, пá сă–ниáши, áма "гăркумáне"* [ПК.2(307)].

мулесин adj 'нешто што фатило мувла, обично јадење (пр. леб, сирење)' ~ *фатú áдна бóлис, пут–куруптúла удрúа. Бóлли чувéци, жéлли, крáви. Лéп мулéсин дáвăт уд–вýјлицте. Уд–мулéсилте лéбуве, ут–сáмуто бéгине, жéга и бóлиста дујдé* [ПК. 2(292)].

мулзáчка (и: **мулзничарка**) f 'жена што молзе крави' [ПВ(Кр)].

мулзница f 'овца од која се добива млеко, што ја молзат' [ПГ(Фур)].

мулистó n 'огрлица' [MS,s,69].

мулјумат m 'согласност' ~ *ут ка сă дăде мулјумат и "Илијă да бидă токму со Алијă" рăбојтăте сă милијă* [МЕ(Р),88] (сп. **мулата** = верски старешина).

мулитва f 'обраќање на верникот кон Бога, или кон некој светец со молба', сп. изр.: **пеје мулитва**: кога ќе се роди дете, некоја роднина, ќе отиде кај попот да *пеје мулитва*. Жената ќе понесе од дома вода, која попот ќе ја освети. Оваа вода потоа ја исипуваат во некое шишенце, што ќе го затворат со страк од цвеќе босилек и ќе го остават кај породилката [ТГ,106]; или: **да си чине молитва** (= кога новороденчето ќе стори 6 недели, мајката го носи в црква *да си чине мулитва*. Молитвата се чита во дворот пред црквенската врата и дури потоа смеат да влезат в црква мајката и детето) [ТГ116].

мули́ф (и: **мули́ву**) m (|| n) 'графитна прачка (ставена во дрвена обвивка), служи за пишување' [MS,s,69]; во Воденско исто така запишавме **мули́во** [ПВ(Кр)].

мулóха (и: **мулóва**) f bot. Pelargonium 'цвеќе што се чува во дворовите и домашните градини' [MS,s,69].

мулчили́ф adj 'тој што малку зборува' [ПК(Град)].

мýл'ạ n, zool. Equus mulus (домашно товарно животно што се добива со вкрстување од магаре и кобила, многу издржливо – мазга) ~ *мáтку–ји вилú: "ја п'éка ги в'éпи пузú крúвуту мул'ạ и пиá скурѓáсапа калăч'ка* [MS,s,69]; ~ *цáр'у пи ш'тáш'и да гу вúди хúч' Ќел'éш'у, алá за ч'éпду хатăрăвсă п'éка му в'éпи мýл'ạту да п'éка пój и тój* [MS,t,36]; и: **муле***: ~ *да идиш па цар'у, да му тераш четиријси мулита и четиријси чифта хорали празни* [V, PM,43]; ~ *удúл, удúл, видéл áдно крúво мýле, пáсе, пăпăдии, крúво – пéспусóбино... пăпадúл–гу чурбăлúйата* [ПК.2(224)]; ~ *мистéќи се ут–студиплúто (имáло сúлăп вéтăр) , пúкуј кáмăп сă–истăркáл'ăве; скукиáл зăјăц, óп гу–лăгáл мýле и–фатúл дă–вúке*

пу–ие́го [ВГ(М),274]; ~ *и ва̏лко пади́ше та́м ие́де, му́л'то кри́ф–ку́ц, кри́ф–ку́ц избе́гуве* [ПК.2(224)].

мул'азим m 'великодостојник, со чин поручник' (во воената турска хиерархија) ~ *тука седа чауш или мулјазим су неколко заптиј* [МЕ(Р), 72], [МЕ(Р), 174].

мул'ка f 'рано наутро пред да *удри зора*, мугра' ~ *у мул'ката станах* (се пробудив во мугрите) [ПК(Грам)].

мул'умат m 'приемна просторија, канцеларија каде што прима верскиот муслимански старешина **мула'** [МЕ(Р),174].

муме́нт m 'краток временски интервал' ~ *пă та́а мо́мата нимала ни ма́јка ни та́тко, са́мо ади́н бра́т имала. Бра́т–ој би́л о́дăи уф–то́о муме́нт ни–Со́лăи, пу–кири́а* [ПК.2(224)]; ~ *ба̄ш уф–по́ă муме́нт а́с сум тръгна́л уд–де́кă ка́мăито, пу–ну́жда... тръгна́ли ти́ă дву́јца, не́ пуглидна́ли а́с о́дум–ли, не́ о́дум–ли* [ПД,173].

мумија f 'крпа за врзување на косата' ~ *ја́с, о́п сă–наjдех ни–сре́ди. Една цăрве́на мумија пăлна кру́ши, петро́фки кру́ши... "Се́дни, се́дни де́те, зе́ми, зе́ми кру́ши, не́ сă–бо̄ј"* [ПК.2(358)]; ~ *та́–ј шăми́ја, ус–ни'а же́ните си–вăрзу́ват глафта и у́шите, сă–забра́ждат* [ПК.2(75)].

муминство n 'втор период од развитокот на женското суштество' (во првиот се вика **момичка**) – кога ќе наполни 15 год. па до мажачката, уште ја викаат **мома за армасување** [ТГ,132].

мумули́га f 'јадење од пченкарно брашно, бакардан' ~ *ре́тук кăчăма́к* [ПК.2(75)].

мумура́нка f 'немажено женско дете од 15 год. натаму – девојка' [ПД,130]; сп. **мо́ма** 'женско дете воопшто, дури и на бебето женско му викаат **мо́ма**'.

мумури́а f в. **мумуранка** (Ник); во Пат: **ергенка** [ПД(117)], ако е сосем мала **мо́мичка** [ПД,116]; ~ *то́: пă–каавие́то сăјби́та има́л си́п, а пă до́д Ли́ка бе́ше по́г ~а́рпа. Гă–зна́јш ти? Е–е, се́га–ј ста́ра, а то́гăј мумури́а. То́о пă... гă–зăсăка́л* [ПК.2(322)]; ~ *и ади́н чуве́к ња–ръзбо́јут ко:–сте́гне куршу́мут, до:–иска́ре ги́лцто... Ни́а шо́–би́ме мумури́ј тăкви́, ги–ръзно́сăхме ња–дру́го ме́сто* [ПК,2(215)]; в. **мо́ма**.

мумуш'ка f, dem. 'мало женско дете, девојче' ~ *па–вра́х дв'ăт'а гуди́пи ми да́ди Го́спут' шиа́ мумуш'ка, ја кра̏ст'ах Риса́пта* [MS,t,3]; ~ *па чурбаџ'и́јата му са ра́ж'да шиа́ мумуш'ка, и́ди стр'а̏д'ă по́ш' пари́ч'пи́цата* [MS,t,14].

мунаси́п adv 'соодветно, кога нешто одговара'; сп. изр. **најде за мунасип** (= процени и се одлучи за нешто) ~ *га́аре ги–устави́х, ка́к ќи–па́јдат за–мунаси́п тăка́ пе́к пра́ват* [ПК (Мор)]; и: **минасип** – имало случаи кога девојката не го сака момчето што и го предлагаат родителите, но тоа никој не го земал предвид и морало да биде така **како што старите ќи најдат за минасип** [ТГ,145].

мундр adj 'паметен, со убаво однесување' ~ *Го́спод му дадé ја́кос млогу и марифет: са чипи́ оибаши́а, от оибаши́а ју́збаши́а и про́чее. От млогу му́ндр што бе́ши, ца́рјӯт гу зема́ сос не́гу аф еди́а трапе́за* [V,PM,9]; ~ *фатила да проси от порта на порта, и така отиде на царјувата порта...Тамо ја виде царицата таквас мундра, што стојаши в портите, пусна една рубшка, ја викпа пред нея* [V,PM, 209]; сп. од истата регија: **ма̏ндăр*** ~ *т'а́пака ги чипи́ деца́та то́лку*

мăндри, штото бéха кату јáгнета [V,PM,26].

мундрина f 'тактичност, мудрост' ~ *сиромахут отиде на брата му, сос млогу мундрина му вели: "брате, на владиката му са загубиха толку карагроши, хем има на нас двата шубе, и аку не кажими карагрошите, ке ни афореса"* [V,PM,39].

мурабé (и: **мухарабé***) n 'вооружен судир меѓу држави, војна' ~ *ут мрăва вр'ăм'ą с'éтн'ą сă утфóри ипó мурабé* [MS,t,34]; ~ *идúи д'éи' цáр'ут дијатáкса ш'úч'ка да пójат на аскéр! ... мурабé стáнува* [MS, t,73]; ~ *ут мăра вр'ăм'ą другата цáрч'ипа у страната му брăка мурабé* [MS,t,86]; ~ *и дójди тудóдека, са расбрăкаха мухараб'ăната* [MS,t,1]

Муравини 'празникот трае 12 дена, од 13. до 25. декември'. Народот верува дека во односниве денови се претставени 12. месеци од годината, имено каков с денот таков ќе биде и месецот, пр. 13. декември кажува каков ќе биде јануари (пр. ако дува ветар и месецот ќе биде ветровит), или ако на 14 декември врне снег тоа предвидува дека во февруари ќе има снег итн. [ТГ,78].

Мýракóваца top. 'пошумена падина', Валовишко (сп. **мура** – bot. Pinus abies 'вид бор'), од истиот корен е запишан и топоним **Мýре Бăрдо,** Серско (уште еден случај на непосредно прибавување на атрибут - именка, без други граматички показатели – според турски образец) [ЈИ(СД),162)].

Мурáрци top. 'име на село во Кукушко' ~ *твá бúше гулéмо сéло. Уф укóлита бúше пăрво. Трúста и пéăсе кăшти бúше. Сé кристéне, пéмше пúкăква другá вéра* [ПК,2 (215)]; ~ *ká сă–вúкаа другúсте зăбравúх. Тăм адпó úмше Рáмпа. Сé тúą бúą укул–пáс. Мурáрци пá христијáпско сéло бúше* [ПК,2(246)].

мурдăрлăк* m 'лажење' ~ *уф–п'óо мурдăрлăци колко сакиш* [ПК,2(75)].

мурдăр m 'лажливец' ~ *пé гу пи усéштиш от–ej мурдăр* [ПК,2(75)].

мурирчéниц* (и: **мурăрчéнăц**) m 'жител на с. Мораруи, Кукушко' ~ *пи–зăкăр` ут–тăм, пă–Чăмăфта вудипúца уф–Мурáрци пă–пусú. Спăди` двýјца мурúрчéпе* [ПД,173]; ~ *и дујдé сăбăта, кăжáа к–óјме пăзăр в`дăп. Кá удделu тăм, пéкуј мурăрчéпăц ип–кăжăл óти устăпăл, пé бигăл зă–Бугáрја* [ПК,2(221)]; и: **мурáрцăлúа** ~ *чувéк ут–Мурáрци* [ПК,2(75)].

мурка f 'мугра, времето пред зори' (Ник), во соседното село Пат го запишавме објаснувањето: 'приквечер по зајдисонце, кога се стемнува' [ПД(130)] – и во првиот и во вториот случај се однесува на период на полутемница (кога е ниту ноќ, ниту ден); в. **мул'ка**.

мурлúа adj 'нешто што има модра боја – **морав**' [ПД(131)].

мурово adj 'со виолетова, модра боја' [ТГ,69]; в. **мор, мурлиа**

Мус 'м. л. муслиманско име' ~ *неколко време сетне отиде едип Турчип тамо, да почипи под сјапката. На Турчипот името мо било: Мус, бојут кус и погата му крива...*

Мусалúите top. 'ридови и ниви' Везмен, Драмско, според Ј. Иванов од тур. musalla 'свето место на кое се молат муслиманите, на отворен простор' [ЈИ(СД),162)].

мусáндра f **1.** 'преграда во ѕидот направена со даски'; **2.** 'голем сандак за жито' [MS,s,70].

Мусовúр top. 'дол и ниви' (од **Мусов Вир;** сп. л. име **Муса** + **вир** - со контракција) Драмско [ЈИ(СД),162)].

мустáјќа (и: **мустáци**) pl. **1.** 'долги влакна меѓу горната усна и носот –

особеност на мажите' [MS,s,70]; **2.** изр. **сýке мустáци** (се кажува за оној што настојува да се истакне, односно да биде забележан) ~ *тóо стáрјоо сé сýке мустáци укул кумшúкта* [ПК,2(75)]; **пуд мустáци сă-смéе** (= се смешка предизвикувачки) ~ *áска сă-л'ýтум, сă-кáрум ıă-дéцта, óıı пуд мустáци сă-смéе, сéтıе сáкиш дă-тă-слýшăт* [ПК,2(189)].

мустаклéс adj 'човек со големи мустаки' [ПД(Фур)].

мустáк'и* pl.tt. (?) 'метална војничка капа - шлем' ~ *ќа сублéче кушýл'та, ќа зăкáче там ıа óдрııта, ıă дирéкут. Ут кушýл'та óтвурто сă уф мустáк'те* (во шлемот) [ИГ,114].

мустугáрка f 'парче дрво' ~ *мă чăлосá ус áдна мустугáрка* (= ме удри со едно дрво) [ПК,2(152)].

мусубáк adv 'начин на потстрижување' ~ *сă-исрижáл-си мусубáк (ıă-рéдуве, ıă-рéдуве сă-исрижáл-си)* [ПК,2(75)].

мутвáк m 'помошна просторија, сосидана во дворот, таму се готви јадење' ~ *старте викаа* [ПД(119)]; ~ *лéтıо врéме уф-мутвáко си-пéчме, си-гóтвиме;* се употребува со исто значење и: **ничáло** [ПК2(75)].

мутлáк adv 'сигурно, во секој случај' ~ *цáр'ут кату чу такá, му пýспа хабéр ıа зéта му мутлáк да úди аф пéгу ıа гóсти сос момáта му* [V,PM,29]; ~ *царската лакардиа ıазат ıе са вращта. Тогас тојıака му рече ıа царјут: "мутлак царју, чиıи каул сос ıих, л'у ıа това има колај"* [V,PM,59]; ~ *и тојıака после, кату си качуваши, салдиса рăката да побара ıешту, али фатил јабăлките аф гаштите, поверувал мутлак да е мăж, а ıе жеıа* [V, PM,71-72] – во контекстот се забележуваат 2 посебности: употреба на сврзникот **али** со адверсативно значење (**али фатил јабăлките**), и употреба на сврзникот **да** во комплетивни реченици (**поверувал мутлак да е мăж**).

мутувúлу* n и: (**мутувúлка**) **1.**'направа што се користи при обработка на преѓа' (= подебел стап околу 80 см., на едниот крај има чатал а на другиот мало парче дрво заковано напречно – на **мутувúлуту** се мота преѓа од вретеното за да се прават **пасма**) ~ *папýлıувáми двájси, трúјси калáм'а аıалóгус ıа мутувúлата. ш'ту за сıувéми* [MS,t,6]; **мутувилто** го користат и кога **лацкат** децата на празникот **Прошка**, или: **уд сé запустејне:** навечер кога ќе се стави **софра** за да вечераат, домаќинката со парче подебел конец врзува едно тврдо варено јајце, другиот крај од конецот го врзува за **мутувилто**, и потоа домаќинот го подигнува мотовилото и го движи над софрата, а децата се трудат да го фатат со забите, т.е. **лацкат** [ТГ,36]; – в. **лацка; 2.** fig.: погрден израз за висока, слаба девојка ~ *цéл дéı сă-урувúске ıу-сукáцте (куту мутувúлка)* [ПК,2(75)].

мутуфчúја m **1.** 'мајстор што изработува предмети (пр. торби, зобници) од волна козина'; **2.** ~ *тóо чувéко шó-а ıăвúве успóвта ıă-крóсăıто* [ПК,2(75)].

муфéс m 'крпа со која жените си ги врзуваат косите' ~ *"а áко-j тéıкичка, та: уд-дóл шó сă-вăрзýве, сă-вúке муфéс"* [ПД,117]; ~ *тó-j тéıка кăрпа, ус-ıúáа си-вăрsýвăт жéıте глафта, ýıте ıé си-j-ıукривăт* [ПК, 2(75)].

муха* (и: **муа**) f, zool. **1,** Musca domestica 'тенкокрилен инсект, често се среќава таму каде што има луѓе или животни' ~ *úди мýхата, гл'éıда*

арасла́пут и лиш'и́цата (та́с му́хата, ш'у фл'а́ва у пусо́т па дуби́циту) [MS,t,77]; ~ *пе́ о-заклал, гу-дра́л жи́во, гу-пу́штат. Му́јте ка́-м са́-збра́ли пу-пе́о: бра́м, бра́м. Де́к ќ-о́де?* [ПК.2(233)]; сп. **конска муха** 'вид мува што се крие под опашката на добиците, и тие за да се ослободат од неа почнуваат брзо да трчат' ~ *им рече па хизмика́рите: "как ки идити па пя́тјут, да земите конски мухи, да им кладети па мулитата, за да ходат по-скору!"* [V,PM,48]; сп.: ~ *отиде па царјут му вели: "еј царју, зет-и таксират имал да тегли. Как товари иманиту па мулитата, да гу докара тука... не знам, ги фати муха, си разбегаха по гората* [V,PM,49]; изразот: **ги фати муха** – освен со споменатово се јавува и со фигуративно значење: 'кога човек не може да ссди на едно место и само растрчува' ~ *ви́кме и шта́рклицта гу-фа́ти́, ко́ј зна́а де́к ќи-фа́те ва́адии. Ка́ ко:-фа́те му́ута, за́прјоо а́к мо́јш* [ПК2(75)]; **2.** Apis mellifera 'пчела' ~ *"јазе ги расипах карагрошите, л'у да ти дам едии тавил!" И така чиишха тавил, та, кога мухите ке да стра́гат, да ги плати* [V,PM,40]; ~ *му вели една прикажна па кусето: "побратими! татко ми едно времја беши имал педесет кошови пчели: ката деп мухате, кога хождаха да пасат, ха бројаши, а пак вечер, кога дохождаха, ха бројаши. Едии вечер кату ги брои, една муха беши загинала* [V,PM,202]; **3.** изр. **пукри́јн га́с му́јте не́ о пл'у́ут** (= работите треба да бидат уредно наместени) ~ *а́к са́киш да́-т сто: ше́јо тре́бе до: чу́виш, а зна́јш та́а: пукри́јп'о: га́с му́јте пе́ о-пл'у́ут* [ПК,2(190)]; **си и́ма му́а на ка́пата** (= се кажува кога некој се чувствува виновен, и тоа не може да го сокрие) ~ *и́ма та́кви́ чувёци, си-шта́ат се́ за́-пи́х са́-гувóре, о́ти сј-а: и́мат му́:та пя́-ка́пта* [ПК,2(194)]; **му-фли́зе́ му́а́ пут-па́шка́та** ~ *пе́кој ак та́рчке пя́-ва́м, пя́-та́м* [ПД,137].

мухабе́т (и: **муабе́т**) m **1.**'разговор' ~ *ва́си д'е́п' мухабе́т има́хми* [MS,t,11]; ~ *и си до́јди маи'и'о́-ји, с'е́дпаха па мухабе́т, пи́ха пу пиа́ раки́ја, пу пио́ кајве́ и кла́духа суфра́та* [MS,t,37]; ~ *ами помпува су 1 улпук (1 копејка) кафе и се валјка виздеп па муабет* [МЕ(Р),87]; **2.** изр. **утвури́ мабе́т** (= почна разговор) – калка од тур. muhabbet açmak [ПД,134] (Ол. Ј.-Настева, MJ,13-14,с.110); **пра́в'ат мухабе́т** (= разговараат) ~ *ги кираса пу пио́ кајве́ и пра́в'ат мухабе́т, ч'а́кат да са́ сфари́ ма́ич'ата* [MS,t,54]; ~ *и пушчи́л лупа́тта, фа́ти́ле да́-си-пра́ва́т маабе́т та́м. Ти́ ка́к си, ти́ шо́-си?, са́-маабити́ле двујца́та* [ПД,146]; со исто значење: **сто́риха мухабе́т** ~ *гу изва́ж'да д'а́т'ату и сто́риха мухабе́т пос д'е́п'* [MS,t,12]; односно **мухабе́т чи́нат** ~ *вечеро́т, кату се-д'а́ши то́ј сос кадиата да збо́рупат, мухабе́т да чи́пат аф едиа́ удаја́* [V,PM,25]; **маабе́то дики́ш не́ ти-фа́ште** (сп. **ла́фо дики́ш не́ му-фа́ште** = зборува несериозно) ~ *шо́ са́киш л'у́јто да́-та́-слу́шат ко́га маабе́тот дики́ш пе́ ти-фа́ште* [ПК,2(175)]; **маабе́то мо-ј-бл'у́ткуф** (= кажува работи што не делуваат сериозно) ~ *ка́ гувóриш, кла́в-му ма́лце со́л' пя́-то́о маабе́то, пи́м да-те́-ј бл'у́ткуф* [ПК,2(175)]; **ста́рцку муабе́т за́ка́чи́ха** (имаа можност да слушнат зборување од стари луѓе) [ПС(Град)]; **ми-ва́де маабе́те** (така се обжалува некој кога му измислуваат непријатни работи) ~ *ба́че са́-пял'утил ус-пи́аа и пя́-ме́п ми-извади́ маабе́те*

[ПК,2(175)].

мухл'асува impf 'кога нешто (обично јадење) ќе фати мувла' ~ *и кога отидоха, што да видјат: портите беха рăждасали. Га отвориха, најдоха царскиј син, беши фатил да мухл'асува, коп'ут и тој така* [V,PM,53].

мухле́т (и: **мјухле́т**) m 'одреден период, рок' ~ *сига́ му вили́ на визи́рину: "за ти да́м питна́јси д'ен'уви мухле́т, да по́ш' да сă науч'и́ш' ш'ту вил'а́т п'ắс, ш'ту ги пи́сахми на тифте́р'у"* [MS,t,40]; ~ *кату чу така, одр'ави на цар'у: "ти са мол'а, цар'у, да ми дадеш три дни м'ухлет да си разчудам за таја работа"* [V,PM, 43]; ~ *питна́јси дни му да́ва мјухле́т: то́ за сто́ри по́ху́баву п'ắш'ту ут запајá т'ут–му, по́с за ја в'е́ни мума́та ж'е́па* [MS,t,19]; ~ *и дјатето му вели на царју: "на мене 24 саати мјухлет, царју, да си чинам хазир!"* [V,PM,157]; ~ *тогáс то́јпака му ве́ли: "е́, ма́јстори, за това́ гаиле́ бе́риши? Ја́зе та́ја ра́бота га́ исфắршем, л'у́ и́ди на ца́рјут да му ка́жиш два́јси и че́тири саа́та мјухле́т да ти да́ди!"* [V,PM,137]; во Гевгелиско **мимле́т** ~ *чуве́кут кажа́л: "ни́е зна́ам јас". "На те́бе – ричел цару́т, три́ де́на мимле́т. Ако на́ мо́јш д` да́јш цуа́н, ца́ил'а́т! к'и та́ кол'ắт!"* [ИГ,111].

мухлосăн adj 'нешто (пр. леб) што има фатено мувла' [ПС(Град)].

мухтар m 'селски старешина, кмет' ~ *селцкјут мухтар зајдиу су ắзајте, ич не питаи субăштă, кăт сакăше гу удирише селцкјут мијур* [МЕ(Р),91].

мухувúна f, bot., Muscus 'растение во вид на влакненца, ја има на влажни места (на камења, дрвја) на северната страна, се размножува со спори – мов' [ПК,2(75)].

муцка f 1. 'уста на свиња, има издолжена форма, освен за хранење, и́ служи и да ја рие земјата' [ПГ(Фур)]; 2. поретко, во одредени контексти и: 'орган кај човекот, низ кој се внесува храна, односно се артикулираат гласови и звуци' ~ *ка ги пусихме, ги вăрзахми шерветите на муцката като на дубиците* [МС (В),92]; ~ *прăт те́п ле́пе му́цка, дă ре́чиш то́-ј чуве́ко, а зăт те́бе дру́го гувóре. Та́а сă–вике ли́пуму́цка* [ПК,2(183)]; можноста за употреба на односнава лексема без пејоративно значење се потврдува во Кукушко каде запишавме: *у́буфта му́цка пă–ма́јка* (обраќање на мајка кон својот мал син); сп. **муцу́рник**.

муцу́к m, bot. 'растение, вид трева, пушта нешто како ресички' [ПК,2 (75)].

муцу́рник m 'чурилка (уста) на свиња' [ПК,2(75)].

мучá́ра f 'блатно место, таму, ако се згазне се пропаѓа', во Солунско се употребува паралелно со **трисили́ште** [ПС(Град)]; (в: **мучурл'а́во ме́сто**) [ПК,2(75)].

мучлив adj 'за месец **марта** во Гевгелиско викаат дека е *мучлив* (**месиц**), бидејќи често врне дожд' [ТГ,7].

мучури́ште n 'место каде што долго време се задржува влага'; сп. го објаснувањето за **ва́лта**: ~ *пи́ско ме́сто пе́ко-, гóр–дóл мучури́ште, пра́ку це́ла гуди́па га́–зăдắржуве вла́гăта* [ПД,129]; или за **бăлти́ште**: ~ *мучури́ште и су́ ме́шăю* [ПД,129].

мучурл'а́во место 'место каде што има постојано вода' ~ *а́ко–ј вудиа́к* [ПД(129)].

мучурлу́к m 'блатно, водно место, обраснато со шамак, трски' (в. **мучá́ра**) [ПК,2(75)].

Му́ш'ама́та top. 'име на место во Лагадинско' (Солунско) ~ *дójдух дур*

па Му́шамáта у́бав'ạ с'éдпах да пуч'úл'а там'á [MS,t,2].

му́ш'ка adj (f) 'машка' ~ *хúч' ми м'ạ пúташ', тáти, óстави м'ạ, па м'é-л'ạ идúл кóл' да ми дукáраш' и идúл кáт му́ш'ка ру́ба* [MS,t,30]; основната замена за големата носовка во Долновардарско е **а́**, сп.: **ма́нч', ма́ш'ку** [MS,s,70], но прави впечаток дека случаите со рефлексот **у** се јавуваат во поголем број и не можат сите да се објаснат како црквенословенизми.

мушка́л'ка f 'жена што сплеткари, што кодоши' ~ *куту л'áа мушкáл'ка пé-ма уф-свéто* [ПК,2(75)].

мушка́ч m 'тој што ги подбуцнува луѓето еден против друг, односно што кодоши' ~ *шó мушкáч ej тóо, сáмо д-о:-зпájш* [ПК,2(75)].

мушке impf **1.** 'притиска со нешто што има врв, боцка' ~ *вăлóфто и-му́шке ус устéпо...* ~ *о-му́шке уф-рéбăрта дéтто, шó пé ки-плáче* [ПК,2(75)]; ~ *áдпа бáбичка, óде, стáра: "а, бе сúпко, дáj то: шкéмбăто па-мéл". И гу-дáват па-бá-бата. Г-уткáре тáм, зéме до:-испéре бáбата. "И-и, вампúрко, ќим-искáриш óчте, шó му́шкиш?"* [ПК,2(234)]; **2.** изр. **гу-му́шке** (= го подбуцнува да се кара со некого) ~ *такá пáшта спáа гу-му́шке па-мáш-ıj дă-сă-кáре ус-мájкипе* [ПК(Мор)]; **ти́ дек ши́јш, а́ска сă-му́шкум** (така реагира човек на "мудрувањата" од некого) ~ *áс ги-зпáм пóвиќе ут-тéп тúạ рăбóти, пó-рáпо ут-тéп сум и-прạувáл* [ПК,2(199)].

му́шне* pf в. **мушке** ~ *едпá жéпа дуjдéла прă-цáрицта и зéла да:-пóште. И-мушпáла úгла уф-ýхто. Сéтпе умрéла* [ПК,2(260)].

муш'тура́к m 'ограден простор во дворот за вршење нужда, примитивно направен' [MS,s,70].

му́зика f **1.** 'дружина од музиканти' ~ *и тој седпá па едúл крај. ча мóмите при едúл хавýз едпи пéсни пéиха, други свúрка свúрјаха, едпá мýзика и сéкакви óргапи* [V,PM,9]; ~ *ама јазе кату ти позпáх от гласóт, ча си тúпака мојáта пăрва л'ýба, што са л'ýбјахми аф хавýзот сóс мýзиките* [V,PM,11]; ~ *е, дáве-му стó лúри, óде уф-грáдо, сă-бупý:ве у-вójпта мýзика, музикáпт дă-с-ýче... Иде гудúпта, úде си-дóма. Ама-с-пучúл музикáп, пăрвák* [ПК.2(271)]; **2.** 'инструмент, усна хармоника' [ПК.2 (75)]; **3.** изр. **куту мăгáре уд-вójпа мýзика** (се кажува за човек што се прави дека сé знае) ~ *а-а пóго сă-рăзбúре óл мáпăм, куту мăгáре уд-вójпа мýзика* [ПК.2(171)].

му́рла f 'уста на свиња, тврда е и издадена, со неа ја рие земјата кога бара храна' [ПС(Град)]; [ПД(125]; сп. **муцка**.

му́рно adj 'темно, наоблачено' [ПК,2 (75)].

му́се (сă) impf 'се лути, не разговара' ~ *шó сă-мýсиш пá?* [ПК,2(75)].

му́се 'млад коњ' ~ *мóже дă сă рéче мýсе, áли пóвичке ждрéбе вúкуме* [ПД(125]; уште еден случај на употреба на адверсативниот сврзник **али** (= 'но') во долновардарските говори за што се поведе дискусија пред извесно време.

му́синце n , dem. од **му́се** 'малото од кобила и коњ, ждребе' [ПК(Град)].

му́тли pl.tt. 'просторот меѓу стреите и таванот' ~ *тúạ сă-гóре, ду-стрéјте пă-зúдо. Уф шúх спéвăт кукóшките* [ПК2(75)].

му́цкичка f, dem. 'уста'; сп. изр. **збе́рси му́цкичкăта** (= замолчи веќе) [ПК,2(164)].

мунáт* adj 'со претерано нежно здравје,

болникав' ~ *му-пúто пúле* (fig. за слабо дете) [ПК,2(75)].

мăгдăнóс m, bot. Petroselinum sativum 'градинарска култура, има пријатен мирис, се употребува како додавка на јадењето' [ПС(Град)].

мăгдăнóхче n, dem. од **мăгдăнóс** ~ *шó áрпо пи бúше, к-ójш ќи-си-пăбé-риш уд-двóро сé пéшто (крумúтче, лýкче, мăгдăнóхче)* [ПК,2(205)].

мăгирúу n 'просторија каде што се готви јадење' [ПВ(Кр)].

мăгл'áво врéме n, adj 'време кога има многу магла' [ПС(Град)]; в. **мăглил'áф**.

мăглил'áф adj 'период (пр. ден) кога има магла, маглив' [ПД,131]; [ПК, 2(76)].

мăгăрéшка кáшлица f 'силна кашлица, ги фаќа малите деца, дури помодруваат од кашлање, ја викаат и **цáрна кáшлица** [ПК,2(76)].

Мăдéмут top. 'име на место, има остатоци од рудник, го запишавме во Солунско'. [ПС(Град)]; сп. **Мадема**.

мăдро adv 1.'мирно, спокојно, односно нешто сторено разумно' ~ *мăдро сидéјте дéца, шó сте запискáли* [ПК,2(75)]; забележивме повеќе примери со зачувани траги од назализмот: **мундро** ~ *детепто са беши паучило харпо да пеи, хем да пиши, по се мундро пе седјаши: кого биши от децата, кого пл'уши и па едпо дете му извади очите* [V,PM,215]; ~ *о-тамо, кату гу пајдоха уклават арапипот, си зарадуваха и отидоха, и па мечката ја пајдоха, седјаши мундра и пишту му пе стори* [V,PM,216] – во последниот контекст среќаваме: уште еден случај на специфичен редослед на деловите на реченицата: глаголот и заменската форма се разделени со негацијата – **му не стори**; второ – според формата лексемата **мудра** би можело да се третира за придавка, но со резерва, бидејќи во овие говори конгруенцијата не е регуларна; **2.** изр.: **сéј-си мăдро, дă нé нóсиш мóдро** (= биди мирен, умен за да не бидеш казнет) [ПК,2(192)].

мăдăр зăп m 'заб што се јавува кога детето станува полнолетно – умник' [ПС(Град)].

мăзге impf 'кога огинот фрла искри' [ПК,2(76)].

мăздрáк m 'нечиста (длабока) бора на лицето' [ПК,2(76)]; веројатно се работи за вторично значење од **мудзрак** 'копје' – в. таму.

мăжувајне (Тановиќ запишал: **мажувајне**) n 'склучување на брак' (за девојката) – кога девојката ќе наполни 15-16 години родителите со внимание и грижа ја следат, бидејќи *фтасала за мажувајпе* [ТГ,135].

мăжуф* adj 'се кажува за нешто што му припаѓа на маж' ~ *едпá жепа пуфтурúла, имáла двé кéрки. Едпáта гă-пусúла óпа, пéјпа-си. Едпáта гă-зăвăрúла, уд-мăш-ıj. И тăкá цá-рут г-ăрисáл мăжуфта кéрка* [ПК,2 (299)]; ~ *едпáта бúла пéјпа, а дрýгă-та зăвáрпа. Она сé мăжуфта кéрка а-пăтерувáла, а-пăкăрувáла дă-рăбó-те* [ПК,2(301)].

мăжéга m 'аугментативно-пејоративна форма на лексемата маж – мажиште': сп. **мăжок** [ПД(130)].

мăжејне n 'кога девојка склучува брак' ~ *кој дилејпе, кој мăжејпе керки, му ј рăздроби сăти селă* [ME(P),85].

мăжóк m, рej. 'силен маж, мажиште' Ник, во соседното село Пат сретнавме друг зборообразувачки формант (со исто значење): **мăжéга** [ПД,130].

мăжувúца f 'жена што е во брак, што има маж' ~ *пé мóже мăжувúца дă-сă-плáче уд-дувúца* (= жената што има жив маж е посилна, посигурна од вдовицата, и затоа не

треба да се обжалува) [ПК,2(75)].

мăжувни́на f 'имот што на жената ѝ останал од мажот' ~ *пă–мăжувни́йта сум–си, пи́куј пи́што ми пе́ мо́же* [ПК,2(185)]; ~ *тáа пи́ва ме–j мăжувни́йа, пе́ с–jа:–дáвум* [ПК,2 (75)].

мăжутра́к m 'маж со пренагласени машки карактеристики, мажиште' [ПК,2(76)].

мăжă* impf 1.'организира, односно реализира стапување во брак на ќерка, сестра и сл.' ~ *пишиш пашата ка а мăжил керкă му зă Сăли–бег му дал и три дела* [МЕ(Р),83]; ~ *виде́л, привиде́л, си–зи́ме, ди́гне ше́јчто, ту́к дуjде́л, прă–тáа спáа. Оти дуjде́л, пе́jкат дă–că–ви́ит. Já гуле́мjо пе́кiш прăви́ свáдба, мăжи́ мо́ма...* [ПК,2(287)]; ~ *да:–мăжум о́ште Ру́шка. и о́па дă că удо́ме, ми́сл'ум ќи–ми–пáдне ка́миш ут–сăрцто* [ПК,2(176)]; 2. – **(că)** 'кога девојка, жена стапува во брак' ~ *ерге́по că–же́пе, мо́мăта că–мăже, că–мăжи́ фил'а́ш мо́ма* [ПК,2(243)]; ~ *ка́к би́ше? Că–мăжи́х, ка́к би́ше! Ими дру́го шо́? Ас бих сjурма́шка, бис–та́тко би́х, тăка́ с–jути́дăх. Мă–зима́а та́м уф–Нима́ци* [ПК,2 (250)] ; ~ *мо́jта пу́ка тăка́ că мăжи́ зă ади́ш го́л пиштол, си́п ми це́л живо́т ги ра́пе, ги тăгăре́сува* [ПК,2(157)]; во Солунско: **мăжи (си)** [ПК(Град)]; 3. изр. **ка́ că мăжи́ тиники́j чу́каа пу–н'áа** (така се зборува за девојка со неморално поведение, пр. кога стапува во брак ако е бремена и сл.) [ПК,2(199)].

мăjá f 1.'квасни габички со кои се поткиселува млеко, или пак се додава на млекото за да се добие сирење' [ПК(Град)]; ~ *ák сáкиш до:–потси́риш ко:–путси́риш, ák пе́ ко:–устáвиш з–у́тре. Ка́ гу–путси́рувиш пăдно́ч ќи–му–ту́риш мăjáта* [ПК,2(323)]; ~ *(мăjá) квáс зă–ле́п, зă–си́рпе, зă–ќи́сло млéко;* 2. fig. 'корен, основа' ~ *амă па биле Гăрци, оти пијале пă цăрквата и пă скắљоту гăрцки, а пајповикjă оти "мајатă" му била гăрцкă* [МЕ(Р),83]; 3. 'се кажува за она што го има (или што останало) во мала количина' ~ *дáj–ми ко́лко зă–мăjá* [ПК, 2(75)].

мăjму́н m, zool., Simia 'животно цицач, живее во џунглите, има мајмуни што личат на човек'; сп. **мăjму́н сурăтли́а** (погрден збор за човек или жена) ~ *амáи, пи́м да:–зи́миш тáа зă–жéпа, пéл' глéjш кăквá–j, мăjму́ш сурăтли́а* (зн. не е убава) [ПК,2(178)].

мăjо́р m 'висок чин во војската' ~ *áдиш кăпитáи, тáм уф–Дýпница, кăкóф–ej би́л, мăjо́р–ли, кăпитáи–ли, пé–зпáм, и ади́ш вуjпи́к ду–пéго, ви́ке: "А, то́о мо́мче пубигпáло"* [ПК,2 (278)].

мăjтáп m 'потсмев' (навредливо) ~ *и пá гă–сре́ште вăлко пă–пăто, дутéпш. "Е–е, ре́кăл, ти́ пă–ме́ш шо́ ми–пра́виш, ус–ме́ш с–игра́jш мăjтáп. Мă–дутипáа"* [ПК,2(227)].

мăка f 1. 'тешкотија, чувство на тегоба' ~ *"Мă–пушчи́, ве́ле, пăри́ дă–печа́л'ум, му–рăсправе се́гă де́тто пă–стáро:, дă–зпájш, ве́ле, пă–кăквá мăка сум!" – "Нă–кăквá мăка си?! Ни́шчо пе́ма, рăче́, мăка пă–мла́т чувéк"* [ПД,146]; ~ *по дпо времја едиш дjадо мал три сипови; сос мпого мăка ги бе парастил* [V,PM, 175]; ~ *и му речеха: "Ништо не познахми". "Е, нема зарар, риче, от голема мăка că шардисахти"* [МС(В),94]; 2. 'напори, труд' ~ *и ви казу́вам дипе́ска: "блазе́ му па опи́а, што рабо́тат деп'á и пошт'á,*

и сос мăките му што добúват" [V,PM,28]; ~ *"А-брé чéдо тúа мăки пóго-сă пă-мéп. Сјáа сáке ут-пáшјоо двóр ду-пújпјоо пáрк дă-пąпр`вме кăлдăрмá уд-злáто"* [ПК,2(263)]; ~ *слăпцăто си грăло и сă правило, чи пи ă глăда, тă сă вăртăла по пăго, и от много вăртăпă около слăпцăто и мăкă пожăлтăла та станала китка слăпцограв* [V,PM,288]; **3.** се употребува и со значење на придавка 'мачен' ~ *мăка живóт úмăхме. Нă-Нóву Сéлу пéшки и цилéзо пă-гắрбо пóсе* [ПК,2(323)]; сп. уште: *копắпто-ј мăка рăбота* (придавската определба 'мачна' овде е дадена со именката 'мăка' – според турски образец) [ПК(Гăр)]; **4.** 'болка' ~ *по ти са мол'а, везми таја пита и тас кошничка сос това грозди, да поиш да пајдиш момата... ча и она има захмет и мăка па позето!"* [V,PM,214]; **5.** adv 'мачно' ~ *а пéкуј кój умрéл, тáм си-ј-зąкупáли. Тáм г-устąвúли, пу-пăтиштта... Нóго мăка-ј бúло бéгпшто пáшо, óти гóли, гóли сме бигáли* [ПК,2(309)]; **6.** изр.: **мăка тéгли** (= се мачи) ~ *жúтто ко-рăбóтиш пă-пулвúпи. Ет-тăкá рăбóтше Тýрчипо, бéк... Нóго мăка сме тигл'áле ф-тýрско* [ПК,2(281)]; ~ *пúă си-бигáме гóли, чúсто гóли. Ка дујдéме тýка пă-дéтицто пу-бупúштта сум-брáла вăлпичка... дă-зăплéтум чурáпче пă-дéтто. А, тăкá мăка тигл'áме* [ПК,2(252)]; ~ *шó вúкум пă-дéцта: вúą пé сте видéли пúшто. Шó мăка сме тигл'áли пúą* [ПК,2 (282)]; ~ *мајка му, кату чу така от сила ú, позпала, ча млогу мăка ке да тегли пеш сил* [V,PM,41]; **бéа на мăкă** (= имаа тешкотии) ~ *тијă пă шо беа биз пари су погу борч и пого пă мăкă, бегаа пă Солун* [ME (P),88].

мăкидóнцки (и: **макидóнцко**) adj 'нешто што се однесува на Македонија' ~ *пă-прăбрáа сúте дăржáви: Сắрбăто, Буг`рто, Гắрцăте, шó-úмше димéк пáши, сé ги-збрáа. Ká пă-збрáа, пă-бугáрцката грáница пă-пусúа, Кăчăрúпуво, зпájш. Мăкидóпцко ду-тáм бúло, ду-Цумáа, ут-тáм пă-гóре бугáрцко* [ПК,2(283)]; ~ *ут-Сýхо пą-ваки чúсто мąкидóпцко си-гувóрăт, дур-пóáрпо и уд пáс* [ПК,2(309)]; ~ *уф-стáро врéме, дóлу уф-пáшто, Кукýшко, зăбráпно бúло дă-играáт óра, мăкидóпцки óра. А ма прăку влăдúкта му-с-удýбруве дă-играáт двăпájс деца. Тúą сă-викáли русăлиј* [ПК,2(305)].

мăкни* impf 'влече нешто, извлекува' ~ *ká сă-предéли? Е, фýркăта тé-ј тýк-тąкá зăбóдпа, пă-пójсо и ќи-мăкпиш пúшкăта; тýк ќи-вă-ртиш тăкá и ќа-зăвúјш пúшкăта* [ПК,2(254)]; сп. **мăкни** || **чéпка** (вăлна) ~ *сăс рăпц'ą зваж'дам* 'развлачувам волна, ја приготвувам за предење' [MS,s,68]; в. **мáнка (сă)**.

мăкýл adj 'претерано мирен, што не реагира, што не се лути' ~ *пóго мăкýл сă-мójте дéца, пé сă-л'ýтăт* [ПК,2(76)].

мăкăм(о) adj 'куче што не лае туку веднаш напаѓа' ~ *сидпáл тáм кут-јумýк, маабéт пéма уд-пéго; мăкăм вúкиме пă-живутúпте, кучúпа úма пéкуј мăкăми шó ápат;* и **мăкăф** ~ *мулчéјќи удáре óп, мăкăф кýче, чувéк мăкăф. Ќи-тă-фрáспе адпá дă-тéрјо: до-наш* – **мăкăм(ф) чувéк** [ПК,2(243)]; значи односна особеност може да се однесува и на човек: 'молчалив, но зол' [ПК,2(76)].

мăлáк m, zool. Bos bubalos – така се вика малото од **бивул** 'домашно рогато животно, има црна кожа, бивол, сака да се брцка во кал, во вода' [ПС(Град)].

мăлáксе pf 'почувствува голема умора' ~ *дуjдéа укáпи, пă-мóж дă-стóот, мăлăксáли уд рăбóта* [ПК,2 (205)].

мăлáче* n, zool., в. **мăлак** ~ *мăлáче-j мăлéчкуто уд-бúвул'цта* [ПК,2(76)]; ~ *млáдо бúвулче* [ПД,125]; ~ *кá бигáли, кá сме бигáли утáм шó мăлéпки тилúна, мăлăчúна имáло уф-аúро. и зăкл'учúли, и изгурéе тáм тăкá* [ПК,2(319)]; ~ *ój кóл'де, мój кóл'де[стáпи, стáпи Нúпе[стáпи госпудúпе[стáпи отворú-пи[и с-дéс посрéтпй пе[дáj-ми чúчо кулáче[дă-тé-j жúво мăлáче* [ПК,2 (303)] (возможно дека во песната е регистриран стсл. прилог **нънѣ** 'сега', рус. ныне, нынче, пол. pupie, чсш. nyni; во Бугарскиот толковен речник, с. 493 како дијалсктизми се дадени **нине** 'сега' и **нинешен** 'сегашен').

мăлéнко* 1.adj. (n) opp. на 'голсмо'; сп. **мăлéнка** dem. од 'мала' ~ *мăлéпка рдбóта-j тáа* (се кажува кога се сака да се истакне дека нсшто е беззначајно) [ПК,2(76)]; ~ **цинцáрка** = *то-j куту дújпичка, мăлéпка, шăрéпка. Тúă зă-мéрис ги-с`т, зă-лицбутú, пé-j зă-jáдăпе* [ПД,124]; ~ *кú-м дáвиш лúста, грáпкички, лúста мăлéпки, лăстáре ут-цăрпúчки* [ПК,2(215)]; **2.** n – поименчена придавка, 'бебе' ~ *пи-că-рудú мăлéпко* [ПК,2(76)]; исто така: ~ *пи-că-рудú мóма* (женско бебе), *дéте* (машко).

мăлéнчичка adj,dem., opp. на 'голема' (со чувствен однос) [ПД(131)]; и: **мăлечичко** ~ *мăлéчичко пúл'ăпце* [ПГ(Фур)], в. **мăлéнко**.

мăл'éчкут нишáн в. **малук армас** ~ *мăл'éчкут пишáп уф пидéл'чип деп. Пишúп к'и дóăт липáрк'и, двăпájсăт жéпи (армасáрк'и) пу мăлéчкут пишáп* [ИГ,116].

мăлúна f, bot., Rubus ideas 'градинарска култура што дава црвени и сочни плодови' [ПВ(Кр)].

мăлéндăв-а adj, dem. од 'мал' ~ **мăлéндăво дéтăнце** [ПГ(Фур)].

мăлзе impf 'со помош на прстите го извлекува млекото од вимето на овца, крава и сл.' ~ *пă стăрга ги прăкарăвăт овците, дă-j мăлзăт; седăт двуjца или трujца, ги мăлзăт* [ПД(126]; ~ *óде да-мăлзе кáдăпта вéчарта бúвул'цта. "Кддăпо, мддăпо, шó ти кáде уддóл"* [ПК,2(234)]; во истиот пункт во Кукушко (с. Планица), од истиот информатор запишавмс и **мáлзе** и **мóлзе** ~ *мăлзăхме уф-вéдре, уф-шó úма, уф-тéцăре... Тицирúна мóлзăт* (во случајот имаме беспредлошки додаток за место: **тицирúна мóлзăт** – посебност позајмена) [ПК,2(257)]; во Солунско исто така го срекáваме континуантот **ăл: мăлзе** ~ *óпи мăлзăт* [ПС(Град)].

мăлзнúца f ~ *óвца шо дáве млéко (áска úмăх усумдисé мăлзнúци)* [ПК,2 (76)]; [ПС(Град)].

мăлишéвцки* adj 'нешто што се однесува на регијата Малеш' ~ *пú плăпúпцкǫ, пú пóлцкǫ бúше сéлтǫ Штéмница... Тýк ăдпá тумбáрка, тáм ăдпá тумбáрка, úмд că-рăбóте. Кут уф-Мáлиш, уф мăлишéвцките пулúпа тăкá-j. că-рăбóтăа* [ВК(Ш). 288].

мăлк m, zool. Tinea 'мала гасеница којашто ги прегризува волнените алишта – молец' [ПД(130)]; в. **молца**.

мăлскáвица f 'кога се светка на небото (поради празнење на слектрицитет), болскавица' ~ *фăтúа мăлскáвици, кú-дóжде* (= ќе врне дожд) [ПК,2 (76)]; ~ *сúлпа мăлскáвица* [ПД,129].

мăлскăне n 'светкање на небото од

празнење на електрицитет' ~ *гъ́рмутáвица сус мъ́лскъ́ње* [ПД,129].

мъ́лчѐшки adv (гл. прилог) 'нешто станало со молчење' [ПС(Град)].

мъ́мри (и: **мýмри**) impf 'мрмори, зборува низ заби' [MS,s,68].

мъ́мудúа f 'турска златна монета'; се користи и како накит (закачена на ланче, на вратот) [ПК,2(76)]; називот е регистриран и во Гевгелиско ~ *дупсéа дупл'áп (мамудúа) и два стамбóла (алтáјне)* [ИГ,116].

Мъ́на́фини Дýпки top. 'карпа со 3 дупки во околина на селото Градобор'; според информаторот: **мъ́на́ф** 'арапин' [ПС(Град)].

мъ́нгла* f 1.'водена пареа, во вид на облак, ниско над земјата, најмногу се јавува наесен' ~ *с'ётн'а пу Димúтруф д'ёп' фáш'тат мъ́нгли, ум'ёкнува т'ут'úп'у и гу клáвами да гу пасталáсими* [MS,t,5]; ~ *и пóсле двé–трú саáти грáмиш са чипú па небóто, и падná тéшка мъ́нгла, и си заоблачи небóто тóлку, штóту са чипú тéмпу* [V,PM,24]; примерите се запишани во Солунско каде што се чуваат остатоци од назализмот, во случајот имаме пример за неорганski назализам; во другите југоисточни говори **мъ́гла** ~ *и кóпе фсé си бјéше убрýжел кату кугá навъ́рвја, и па кóпе му от гóре стоéше адná мъ́гла, и фсјé сас маглáта и сас кóпе хóдешја пјáде* [V,PM,259]; 2 изр.: **мъ́гла фъ́тú** 'побегна'; **мъ́гла ми падná пръ́д óчте** (= многу се изнервирав, изгубив контрола) [ПК(Ал)]; **куту гъ́ски уф-мъ́гла** (се кажува кога човек ќе се изгуби па не знае каде оди, т.с. кога останал без ориентација) ~ *óдме, пé–знáјме дéк, куту гъ́ски уф–мъ́гла, пи–пъ́т знáјме, пи–чувéк пъ́ пузнáвме дъ́–пúтме дъ́–пи́–упýте* [ПК,2(171)].

мъ́нгóсуве impf 1. 'лаже' ~ *тóо Гéпо, пи–Пъ́рáшка сúпо, пóго мъ́нгóсуве, стрáм дъ́–тé–ј до–слýшиш;* 2. 'бојадисува' ~ *ка мъ́нгосувáх јáјцта сé си–ј мъ́нгусáх ръ́цто* [ПК,2(179)].

мъ́нгуса́рин (и: **мъ́нгусар**) m 1.'циганин, скитник – чергар'; 2. се јавува и со секундарно значење: 'човек што многу лаже' ~ *ус–пéго дъ́–си пéмиш рабóта, лъ́же куту мъ́нгуса́рип.* Сп. **мъ́нгуса́рска рабóта** (= нешто направено не така како што треба): ~ *пé съ́–зпáа кój јáде, кój пúи. Такá пé съ́–вóде думáкиплъ́к* [ПК,2(178)]; исто: **мъ́нгусъ́рлъ́к** 'циганштина' [ПК,2(76)].

мъ́нгъ́ра interj, оном. (го подржува звукот на предмет што се тркала) ~ *вълко чтájáки óти пóгъ́та јъ́–фъ́тúл, съ́–упúал тéгле, тéгле и кýп! съ́–скипúала жúлта и вълко тъ́нгъ́рá–мъ́нгъ́ра съ́–тъ́ркъ́л'ál пъ́–дóле* [ВК(П),287].

Мъ́ндáлуф (**Мъ́ндáлъ́ф**) m 'фамилијарно име запишано во Кукушко' ~ *пуштúли двá чувéка: Гóце Мъ́ндáлъ́ф и тóо Јáпо уд–Биглирúа. Јáпо фáјќе избéгъ́ве, гу–устáве пъ́–Гóце сáм, гу–утéпувът Тýрцте пъ́–ГóцеМъ́ндáлуф* [ПК,2(311)].

мъ́ндúа f 'девојка (жена) со непристојно однесување' ~ *шó мъ́ндúа–ј тáа, пъ́–кóлко л'ýде къ́штта им–ръ́спá* [ПК,2(76)].

мъ́ндро adv 'разумно, мирно' ~ *сиромах мъ́ж пак га вели: "мори жепу, седи си мъ́ндро, ча ки пи изгоп'ат от това рахат!"* [V,PM,65].

мъ́нду n 'полови жлезди кај маж, маде'; сп. **таш'ák** [MS,s,68].

мъ́ндъ́ла́рка f 'жена што многу оди по комшии', односно "што виси по туѓите порти" (сп. **мъ́ндъ́л** 'дрво со коешто ја затвора надворешната врата, портата') [ПД(114)] ~ *амáп уд–п'áа, пу–цél дéп мандъ́лóсуве пу–пóртте пис–мáалта, пé си–сидúле*

дóма дă–фáте нéкаа рăбóта кут–сúте жéпи; ... áрпа мапдăлáрка си–зéл зă–жéпа [ПК,2(72)].

мăндăлéсе* (и: **мăндăлосе**)* pf **1.**'ја затвори главната врата (портата) со дрво (што се вика **мáндăл**)' ~ *мăпдăлóс ја врáтта* (= затвори ја вратата) [ПД,120]; **2.** изр.: **ќи гу кăндăлéсум, ќи гу мăндăлéсум, пá-ќ-ти гу дунéсум** (= квас - гатанка) [ИГ,122]; **мăндăлóсуве áпцак** (се кажува за жена што повеќе шета по куќите отколку што си ја врши домашната работа) [ПК,2(179)].

мăнзéр m 'вид пушка' ~ *најмúл се Дéлчув вујвóда[сăс нéгва вéрпа дружúна[сăс седумдéсет јупáка [дудéк се Дéлчув извúка, извúка[тýрски си мăнзéр изгăрме[пă–Дéлчув гăрди пугóди* [ПК,2(333)].

мáнка (сă)* impf'се влече' ~ *дур па мип'имéр сă мáпкаха, пи муж'á да гу јáхпи пуидúи* [MS,t,59] ; сп. **се макне.**

мáнка f'мака, труд'; сп. *мáпч'па рáбута* 'тешка работа' [MS,s,68]; в. **мáка.**

мăнóкере pl 'крст од "чесно дрво", со вода во која крстот бил потопен се прска болен од урок' ~ (*трéба) дă ти–гăсăт мăнóкере* [ПД,133]; и: **мăвóќар** ~ *тó–ј чéсип крăс, уф–нéго úма тăмăкипúло. Дóпцпио–ј уд–гróбо пă–Исýс. Мăпóќăро ликýве уд–óчи* [ПК,2(76)]; (грц).

мáнта adj (m || f) 'матен' (и: 'матна') **1.** орр. на 'бистар'; – во случајот имаме една придавска форма (**мáнта**) за м. и ж. род, што претставува уште еден пример за тоа дека категоријата род во долновардарските говори е сериозно засегната (за ова поопширно во граматичкиот дел); **2.** изр. **да т'ą в'éни мáнта!** (= да те снема одовде) [MS,s,68]

мáн'ч' (и: **мăж**) m **1.** 'брачен партнер, сопружник' ~ *кăк гу гл'éпдаш'и ќáта д'éп' ... гу арéса, úш'т'ąш'и да гу éзми за мáич'* [MS,t,82]; ~ *вилú па маць'óт–и: "брáш'пу п'éма, за пóда па удипúцата да мéл'á!"* [MS,t,78]; ~ *гу пúта: "и ти си дó-јди, мój мáи'ч' д'é–ј?"* [MS,t,46]; во употреба е и формата без назален призвук: **мáш** ~ *уд–пéко вре́ме и тáа óде, мąлéчкăта. "Тáте, и мóо мáш дукăрá адпó шишé лéк"* [ПК, 2(231)]; ~ *тúą пéјкąт дă–кáжат. Ká–ј сăбýвăт, тóлкăви тăкá пичáте пă–гăзо. "Твóо мáш им–ги–удрúл?" – гă–питáл мăлéчкăта. – "А–а", рéкла тáа* [ПК,2(232)]; ~ *сăстра си повăкă миловал и л'убил от жјă-пăтă си, тă затова каскапдисала и сă мăчила, да јă увипува за да пи јă толко л'уби и милова мăшjă хи* [V,PM,291] ~ *и т` жéпа, сúпа, вúпа: зăшó тăкá мójo мáш дă–пăпр`, мéп дă–мă–пýште дă–прó-сум, а óп пă пă–прóсците дă–дáве лúри* [ПД,144]; ~ *вино пијат, грозде јадат,[за тоја са бели![кога мăже па јурајпе,[опи па мијапи;[кога мăже јуд урајпе,[опи па пустели,[– Е бре мăжо, мили мăжо,[мошпе се разбулех* [ТГ,39-40]; **2.** 'човечко суштество од машки род, на зрела возраст' ~ *змúата а–гăлтпáл мáжо и тук тăкá рáцкувицта шо: пąпрáвăпа; то: гу–гăлтáл, кá дујдéл до: пл'ýу пă–мужéл, и тук устąпáл... Нă–мáјшто úма, пă–жéпте пéма, óти жéпта гу–излăжáла* [ПК,2 (237)]; ~ *јазе ки извадем женски дрехи да си применпш и така да ти земам петрика, ча пиа имами закоп: мăж човек пе клавами петри аф това копак* [V,PM,9] – случај во кој една именка се јавува како атрибутска определба на друга: **(мăш човек)**; ~ *мáјшто пи бúй сé вујпúци, а пă свéкуро пă–пусú па–гóре. Нúй су–свéкуро и су–свăкáрвăта бигувáме,*

а сéтие издуjдéе мъ́jшто ут–вуjиáта [ПК,2(252)]; 3. fig. 'симбол за храброст, издржливост'; сп. **мъ́ш–жéна** 'се кажува за храбра жена, односно за таа што издржува напори'; ~ *иúм сă–плáши, пукáжи óт си мъ́ш* [ПК(АḰ)]; voc. од **мъ́нч'**: ~ *пурáич'ува: "да ии гл'éдаш', мъ́иц'и, млóгу скъ́мпа ґулиґýк, ýтр'ạ за сă иájди пóскъ́мпа ґулиґýк; сид'ъ́ ајлáк да ии с'ạдúш' "* [MS,t,47]; ~ *жиnáта–му вилú: "брé мъ́иц'и, кáш' ми ... ш'то брқаш', да си ии загубú умó?"* [MS,t,11].

мъ́н'ч'и (сă)* impf 'доживува тешкотија, се мачи' ~ *сă мъ́ич'аха да гу jáхиат кóиґу, кóиґу сă плáш'иш'и ут с'ъ́ката–му* [MS,t,59]; ~ *нéт' лúрă за кафéту и петиájсти иа т'éб'ạ и за сă мъ́ич'иш' да гу éзмиш' д'ъ́т'ạиту* [ТФ,x,83].

мъ́нц'ýра f 'трага на алишта од мрсна капка, петно' [MS,s,64].

мъ́нцъ́рак m 'вид мало гуштерче' (Пат), го има во куќите, во Фур: **гýјка** [ПД(124)].

мъ́нъ́пóл* m 'се употребува со редуцирано значење (како и во др. говори): претпријатие што го откупува тутунот' ~ *тáтку–ми бúше кут дирéктăр уф–мъ́иъ́пóло, уф–Благáјуфгрáт. Кá бигá Ґóрге ги–шитилираа иих, ут–Благóјуфгрáт ги пусúа уф–Дóбруца, уф–Тạлбýхии* [ПК,2(324)].

мъ́нъ́стúрче n, dem. (в. **манастúр**) ~ *Лáзарца–j тăквó мéсто кăту Свúти Илúи, áма иă–стрéт пóл'то–j... Сјáа глéм úмăт клáдио усмăтрáчиица тáм. Глéет иă–кăд, иă–ваки. Мăиăстúрче–j бúл, áма сјáа úма усмăтрáчиица* [ПК,2(310)].

мъ́р interj 'подржување на звукот што се создава кога нешто се пржи – ономатопеја' ~ *иă–двóро си–гóтвăт, тáвăта дъ́р–мъ́р, ќи–свáре иéкаа кáши-чка тáмă* [ПК,2(193)].

мъ́ра adv 'нешто во мала количина, opp. на многу' ~ *му вилú: "дáj–ми мъ́ра ракúја ... зирúм сă стáр ч'увъ́к"* [MS,t,80]; ~ *"амá јас – вилú – дójдух тýка да си играjми мъ́ра!"* [MS,t,78]; ~ *и д'ъ́т'ạиту клáди иа–връ́х пуртукáлит'ạ мъ́ра смóкфа за да си ии гл'éидат* [MS, t,86]; ~ *скóру, иив'ъ́сту, дóписúми да пújам мъ́ра ракúја да ш'о сă умурéит!* [MS,t,68]; ~ *вилú...: "éзми иéс пóж'ииц'ạ, скрúии ми мъ́ра в'ъ́ж'дит'ạ"* [MS,t,86]; ~ *"отúдох хáрио и собрáх, што пúшиши тефтéрот, амá сегá иа вăрiовани без мъ́ра са куртулúсах от умирáчката"* [V,PM,24]; иако ретко, прилогот **мъ́ра** го среќаваме и со член ~ *тогáс тójиака му вéли: "млогóту , господúие, са хаирсúз, мъ́рáта ки зéмам"* [V,PM,109].

мъ́ра-млого adv 'малку-многу' (укажува на приближна вредност) ~ *и така си фати тамо да иоси сос двете магарииа камии, и иосил мъ́ра–млого две годии, дур ја битисаха цъ́ркваа* [V,PM,180].

мъ́рва* adv ' немногу, трошка, в. **мъ́ра**' ~ *избл'увáла и жúви и умрéии. Еи иа кусýрот, мáјкạ му и тáтко му – живи. Мрáфкạта, шо иóсе мъ́рвите и иạправúле* [ИГ,109]; – рано наутро на **Св. Вашил'** децата одат по куќите и викаат: "*Сурва, дај ми, бабо, мрва!*" [ТГ,23]; во Солунско: **мрáва** ~ *ут мръ́ва гудúии с'éтиґạ са лáха да прумиié иóс туџ'áрии да брка ж'úвии* [MS,t,16]; ~ *му сă тимóса мръ́ва и му р'éч'и "јáла, áку си ти áкш'иус, јáии гу!"* [MS,t,59]; ~ *утúди, утúди мръ́ва пъ́ит' и иájди иiá néш' пýлиа л'áбуви* [MS,t,61]; в. **мрăфка**.

мăрвéшка f, zool., в. **мрáв'а** 'мал инсект со темна боја, живее во големи заедници, некои имаат провидни крилца' [ПВ(Кр)].

Мăрдáата top. 'име на место, градини покрај брегот на Дојранското Езеро', турц. = она што нема вредност [ПД, 135].

мăрди́не (сă) impf в. **мăрднуве** ~ *зăстáл куту трéштиш, стóо и сáмо глéде, нé мăрди́ше* [ПК,2(172)]; ~ *ни́ гувóре, ни́ сă-мăрди́ше, сăпкиш уд-нéшто-j пáдиш* [ПК,2(197)].

мăрде impf 'се поместува, се движи во мал радиус' ~ *ама тă апáло, шитáло, нéма дă мăрдиш и́ч: куту две дăрва к'и клáјш – мăрдăт дăрвăта?* [ИГ,112].

мăрднýве (сă) impf (в. **сă-мăрдне**); сп. **спи́ла** = *тó-j гулéм кáмăн, уд-зéмăта ни́кнăн, нé сă-искáруве, нé сă-мăрдиýве* [ПД,129] ; ~ *кугá дуј дéл ду лиси́цта, глéде ýмрăла лиси́ца нă-пăто. Сă-свăли́л ут-кóлта. ă-ритнáл лиси́цта, т` не мăрдиýва* [ВК(П),285].

мăрдне pf (в. **мăрде**) ~ *вýјкo би́ше пó-ýчил, ви́ке: "Ут-Билáхца грáницата нéма дă-мăрдне, тóо дă-гу-зиáјте". Нé, тáтко нă-зăбрá, брăтчéди ýмахме, áјл абéр пă-нúх, áјде и-óлш ус-нáс* [ПК,2(171)]; ~ *ама тă апáло, шитáло, нéма дă мăрдиш и́ч: куту две дăрва к'и клáјш – мăрдăт дăрвăта?* [ИГ,112].

мăрдăне n l 'изместување, ситно движење' ~ *нă-тóă другáро вéл'ум: "Лéгли уф-т` кăпи́на", сă-бутпаме тáм, лéжи тýка. Пó-нăпáки нéма мăрдăне* [ПД,172]; **2.** fig. 'премислување, одлагање' ~ *к-óјме, ко-тéриме, парте ни́-j зимá, нă-j-злăжсá. Ришíли: дéк ки-сă-ви́де прáво дă-с убúе, нéмăрдăне* [ПК,2(267)].

мăрзе (гу) impf, impers. 'нема волја да прави нешто' ~ *нéкуј гу-мăрзе ептéл, нé-м сă-стăпýве, ки-му-рéчиш: é, па ти́ кут кăптáр тупýска д-и́миш нă гăзо* [ПК,2(171)]; ~ *гу-мăрзе дă прăгувóре, сé сáке ти́ дă му пóждиш маабéт* [ПК,2(206)]; ~ *о-мăрзе шо óде, а нé пă дă-рăбóте* [ПК,2(188)].

мăрзе (некого) impf 'чувствува злоба, омраза (кон некого)' ~ *áс нă-мóжум д-óм ду-дóма, и`шта кăшта-j кăде адна гăрчка учи́тăлка, тýк шó нă-ýче. Нă-мăрзе нă-нáс* [ПД,172]; ~ *нéјкат дă сă-ви́дат, сă-мăрзăт, нă-нóш сă* [ПК,2(185)].

мăрзăли́ф adj 'неактивен, флегматичен'; в. **мăрзе (гу)** [ПК,2(188)].

мăркáт adj 'човек со темен тен, црномурен' ~ *вýјк-ти би́ше áјл мăркáт чувéк, ус-чăтмăли́ј вéжди* [ПК,2(76)].

мăрке (сă) impf 'моментот кога овцата се оплодува' [ПД(125]; ~ *óфците фăти́а дă-сă-мăркăт* [ПК,2(76)] ; за односниов акт (оплодување) кај другите животни има други називи (пр. кравата **сă-вóде**, кобилата **сă-пáсе** итн.) [ПД,125]; [ПК(Гр)].

мăрл'áу interj 'подржување на гласот на мачка' ~ *сă-кăчýве кýчто, вăрвăт. Ги-видéло мáчто: "Мăрл'áу, мăрл'áу, мјáу, ее, прија́тăле, дéк óјте?" "А -бе, óјме нă-плáшита, гúби бе"* [ПК,2(275)].

мăрлóк m, zool., Felis domestica 'машкото од домашното животно мачка, мачор' [ПД(130)]; [ПК,2(76)].

мăрмóриц m, zool. 'првиот стадиум од развиток на жаба, личи на мала рибичка од 2-3 см. - полноглавец' [ПВ(Кр)]; во Дој: **мăрмăрăц** [ПД,124].

мăрсáлишче n 'место покрај брегот на Езерото (Дојранско), меѓу треви, каде што рибите **се мрестат** (= ја остават икрата) [ПД,128].

мъ̀рсо́л' m **1.** 'лигави излачевини што истекуваат од носот' [ПС(Град)]; **2.** fig. 'се кажува за човек со слаб карактер' [ПК(Пл)]; **3.** изр.: **мъ̀рсо́л'о да-н сj-о фъ̀рлиш** (= се кажува за некое лице со лош изглед, што не е убаво) ~ *шо зе́л адна же́на мъ̀рсо́л'о дъ̀-н с-j-о фъ̀рлиш на̀ п'а́а* [ПК,2 (179)].

мъ̀рсути́а f 'она што се додава на јадење (маст, зејтин) за да биде мрсно' ~ *до́ма не́мум и́ч мъ̀рсути́а* [ПК,2(76)].

мъ̀рсу́лник m 'вид посатка во кој се чува масло, зејтин' [ПД,120].

мъ̀ртве́н m 'христијански религиозен празник посветен на умрените' [ПС(Град)]; ~ *мъ̀ртвиш пра́вът спурти Митро́вдиш, спурти зъ̀пустејше за Бужи́к, спурти зъ̀пусте́јше (вили́ко) и спурти Питро́вдиш* [ИГ.118].

мъ̀рто́виц m **1.** 'умрен човек' (пред да биде закопан) ~ *це́ла но́ш о́ку не́ зъ̀твури́х, о-пра̀чув`ме мъ̀рто́вицо* [ПК(Гр)]; ~ *"Ми ка́ дъ̀-ви́кум ма̀-пъ̀м?!" – "Ка́, ќи-ви́киш: пу-два́, пу-три́ на̀-де́ше"... Стре́ште, на̀ пуси́ли не́кој мъ̀рто́виц на̀-погрубе́п'е* [ПК,2(302)]; во Солунско **мъ̀ртуве́ц** m (|| f) 'мртов човек (или жена)' [MS,s,69]; во Дојранско **мъ̀рто́вац**; **2.** изр.: **куту на мъ̀рто́виц** (се кажува за настан што требало да биде весел, а поминал многу тивко, невесело) ~ *сва́дбата би́ше кут на̀-мъ̀рто́виц, пи-ѝмбиш, пи-пе́сна, пи-о́ро. Да̀де́е а́ји ра̀чо́к и то́о би́ше* [ПК,2(171)].

мъ̀ртув* adj 'тој што не е жив, умрен' ~ *тојпака заедпоч га исмра̀кпа, га зема кату магпит. Тогас царскиот човек сос топузката га утепа и двампата. После га земаха момата мъ̀ртва, да га посјат на царјут* [V,PM,64]; ~ *тогас, кату видоха попот и пападјата, ча аргиса детепто, отидоха да го бра̀кат; земаха и едпо шише жјува вода... ча ако паjдат детепто мртво, да го ужувјаат* [V,PM,226]; сп.: **мъ̀ртва вода** – со оваа вода, во приказните, било доволно да се попрска некој за да биде полумртов ~ *богатиот сос момите му си легпа па дворут да спат, пак тојпака, кату посиши сос пего шише сос мъ̀ртва вода, отиде, га папра̀ска момата и га зема па рамото* [V,PM,72].

мъ̀ру́ла f, bot. Lactuca sativa 'градинарска култура, салата' [ПК,2(76)].

мъ̀рш чиа interj 'извик за терање кучиња' [ПД(126].

мъ́рша f **1.**'месо од животно, умрено или заклано' ~ *ка̀ са̀-пъ̀фъ̀рли́ле ча́фки на̀-та́а мъ́ршта; ~ о-зако́л'уве. "Ба́че, ра̀че́л, о-зъ̀кла́х во́ло"... има́ло пе́коо дъ̀рво, пе́кој дъ̀п та́м, и́шше. Гу-фъ̀рле то́о ме́сто. Мъ́ршата а-фъ̀рле. На̀-та́м пе́-че́с ки́ла, па-та́м пе́-че́с, пу-ти́а дръ̀мките* [ПК,2(344)]; **2.** 'човечко тело' (само во одреден контекст)' ~ *мъ́ршата ма̀-бо́ле'* [ПС(Град)]; ~ *фъ̀пдујсто са̀-фа́шта̀т за̀-мъ́ршта, та̀ка́ о-ва́дат студипи́лто* [ПК,2(76)]; кај Малецки: **мра̀ш'а** 'тело на човек (или животно)' [MS,s,69]; ~ *му вели:: "да земиш девет мра̀ша от ола, да га вразеш сос девет чипгел'а удзат мепика!"* [V,PM,78]; односно **мра̀шја** ~ *л'у отиде тамука царјувата мома и кату здигпала очите и, виде аф чипгел'ут имаши обесапа едпа мра̀шја (леш) от човек удрап... пак типака да сечиш от таја мра̀ша едпа парча месу* [V,PM,62]; **3.** изр. **куту о́рли на̀-мъ́рша** (се кажува за некоја постапка што е многу сурова) ~ *у-у, ти́а-са̀ бо́к да̀-т-ч́у́ве, ус-пи́хка да-пе́ са̀-зъ̀ка́чиш зе́р ка́-ќ ти-са̀ пъ̀а́ка̀т кут-о́рли на̀-мъ́рша* [ПК,2 (171)].

мăршуф adj 'слаб човек, или неквалитетно месо' ~ *тóо мéсо шó сj–о–дуцéл кúптéи мăршáво, úч нéма мăрсутúа* [ПК,2(76)].

Мăрăкóстинцки бáјни top. 'име на бања покрај долниот тек на р. Струма' ~ *тáмă–j удáвиа Чăпăрáзăфта фăмúл'а, цéлта. Ká с–јо–стиснáла жéиата дéтто, тăká гă–иăјдéли, дóлу, чák кăда-бáјните, Мăрăкóстицките бáјни* [ПК,2(309)].

мăрăнгóс m 'мајстор што изработува дрвени предмети: прозорци, врати' ~ *дăрвудéлиц (тóо рăбóтше бáч Вáио)* [ПК,2(76)].

мăс m 'сок, течност од грозје (младо вино, шира)' ~ *дрýгицу мăс гу рáбутúхми, д'éсит' дúй завúра пáтусу и дувúр'а* [MS,t,4]. ~ *за дад'é млóгу грóзди ... за гу змáчками у пáтусу и такá за пýспими мăс ...* ~ *дрýгицу мăс ш'ту гу стáиува у пáтусу гу прáвими вúиу* [MS,t,4].

мăсáл m 1. 'приказна'; 2. изр. **бáбини мăсáле** (се кажува кога некој зборува невистини) ~ *шó–j слýшиш óлăи тúа бáбини мăсáле* (= не му обраќај внимание на тоа што го зборуваат, тоа се само приказни) [ПК,2(76)].

мăсáл' m 'крпа за завиткување јадење' ~ *ткаии кăрпи, тúй сă двé дúпли, сушúјии пу едúи мéтăр. Клáвăт уф иăтре леп, сăл'áие си нóсăт иă иúвăта типцúи, аку нóсăт рăчóк* (преку грч. од ср. лат. mensale 'маса') [ПД,135]; во Кукушко запишавме: **мисáл'**, во Дојранско: **мисал'ка**.

мáска f, zool. Equus mulus 'товарно домашно животно добиено со вкрстување од кобила и магаре, многу е издржливо, мазга' [ПС(Град)]; ~ *бигáме ус–адúи'оо чúф, вăлóфто и кóлта и'а:–зимáа, и'а:–зимáа и дрýкта кубúла ут–пăто. И мáска úмше кулку и'а: – гудúи и пýл* [ПК, 2(296)]; ~ *тóва му–вéли Стратии–óиа иа кадúја: "Пýшти–ми мăската да товáрам тифтéрјите–ми". Кадúја му пушти мăската* [ВС(К),293]; dem. **мăхче** [ПК(Гр)].

мăскe* impf 'мава, тепа' ~ *фáтj–о:, иáмăск–о: áдио áрио* (= фати го и изнатепај го) [ПК,2(76)].

мăскăрá m (f) 1. 'никаквец безобразник, тој (таа) што нема срам' ~ *ýстáв–јо тóо мăскарá; уште: тóо дéвир–ти иóго–j лóш, прăт л'ýјто мă–иăпрăвú зă–мăскăрá* [ПК,2(76)]; ~ *дójди и дрýгуту д'ăт'а, гу пл'ýиа : "ти си – вилú – маскарá"* [MS, t,70]; иако оваа форма се употребува за трите рода, сепак за ж. род ја констатиравме и формата **маскаријка**: ~ *кату чу кокоиата така, си разл'ути мошие, да фатила да ја пăхка параиаиата и да ја пл'уи, вел'ајке: "фту! фту! маскаријку, вуик от дома ми!"* [V,PM,165]; 2. изр. **гу-иăпрăвú мáт и мăскăрá** (= му изнакажа многу лоши и навредливи зборови) ~ *кá флизé тáа Ристéиа, иă–Нáичо гу–иăпрăвú мáт и мăскăрá* [ПК,2(158)].

мăскăрéсе* pf 'навреди некого' ~ *о–прáве зă–мăскăрá' ... ќи–j óдум дóма, áдио áрио ќа–(из)мăскăрéсум* [ПК,2(77)].

мăскăрлăк m 'работа, односно состојба што е за срам, безобразлук' ~ *пá сте иăпрăвúли иéкуј мăскăрлăк* [ПК, 2(77)]; ~ *иă–зéто сé пу–гájдăта му–óот, сă–бóот дă иé им–иăпрáве иéкуј мăскăрлăк* [ПК,2(193)].

мăслинáрник m 1. 'сад во кој се чува масло'; 2. fig. 'нешто многу нечисто (обично дел од облеката)' ~ *фустáио ме–j мăслииáрник, кá ќи–испáдиум прăт свéто* [ПК,2(77)].

мăстúка f 'вид силен алкохол, со некои

додавки (анасон и др.)' ~ *пă–пáш Трáјчо пóго му пóсе глафта, уфчéра цéло кúло мăстúка, пéмше сáат гă–испú* [ПК,2(177)]; ~ *имше тишлéре, úмше шу прáвше бăмбóпе адúп Милáп, Милáп сă–вúкше. Мăстúка прáва:* [ПК,2(216)].

мăстúкса f 'зрнца од одреден вид растение, што се ставаат во ракијата за да добие вкус, да стане **мăстúка**' [ПК,2(77)].

мăстăгáрка f **1.** 'дрво, има чатал на едниот крај, со него се помагаат кога товараат добиче' ~ *Тýрчип адúп прăпурдавáл пýшки пă–кумúтто... Сéтпе Тýрчипо фáјќе, уф–тăквú сăпдăци пăрéдăве мăстăгáрки и–пóсе, и–прудáве пă–кумúтто* [ПК,2(311)]; **2.** fig. 'погрден израз за високо израснато девојче' ~ *пé те–j стрáм, тóлкува мăстăгáрка дă–с игрáјш ус–мăшките* [ПК,2(77)].

мăтe impf **1.** 'меша' (пр. јајца); **2.**'прави нешто да биде нечисто' (со мешање); сп. изр.: **му-мăтe вóота** (= му ја расипува работата) ~ *кумшúјте им а–мăтат вóота, фатúи дă–сă–кáрат спáата и свăкăрвăта* [ПК,2 (177)]; во Солунско: **мăти** [ПС (Град)].

мăтин (и: **мăтăн**) adj **1.**opp. на 'бистар' ~ *уд–мăтăп úзвур дă пе пúјш вóда;* ~ *и тогас дјадоту му кажува: "сипку, кога ки видиш некој облак и да дăжди, типака да заприш па една страна, дури да промине облакот! И пак кога ки видиш мăтна река да иди, да не миниш от неја, дурде не утихни реката!"* [V,PM,93] – проширена употреба на предлогот **од**, овде со значење 'низ': **да не миниш от неја**; за ова поопширно во граматичкиот дел; **2.** изр. **гу-фăтúд мăтните** (= се кажува кога некој ќе се разбесни, односно кога прави неразумни потези) [ПК,2 (77)]; сп. fig. **мăтно врéме** (= немирно време, пр. пред војна).

мăт(ă)нúца f **1.**'млечен продукт - тоа што останува кога со чукање од млекото ќе се извади маслото (кајмакот)' ~ *уд–млéкăто шó ки–сă–искáре, шó ки–сă–чýке мăтăпúцăта, тó:–j мáсло* [ПД,119]; сп. **бýтим** = *зă чукáјпе мăтăпúца и мáсло;* **чурúло** = *дăрвото за бýтапе (шо чýкăт мăтăпúца)* [ИГ,121]; **2.** 'се добива со чукање на кисело млеко на кое се додава вода'; **3.** изр. **мýу уф–мăтнúца мé–j** (= одвратен ми е, не можам да го гледам) [ПК,2(178)]; в. **матан**.

мăтинчáрка f'урда добиена со преработката на матеница' [ПД,126].

мáтка f'дрвен сад во кој се чука млеко и се добива масло' [MS,s,69].

мăтнúца f"*мăтпа вóда, река*" ~ *тогáс тој му вéли: "ми сáкат от трú местá: еднá мóма чорбаџúјска, и еднá сиромáшка и друга ивдовúца". – "Дјáдо, ивдовúца – зéла ти мăтпúца! Чорбаџúјка – кýпи си тúпака, јáзе ки врéвјам, стáпи си тúпака, јáзе ки сéдпам"* [V,PM,130]; сп. **Мăтница** top. 'име на река во Драмско, покрај с. Баница' [ЈИ(СД), 162)].

мăтóк m 'расипано јајце, многу смрди' [ПС(Град)].

мăтрýна f, bot. 'вид круша, дава убави, големи плодови' [ПК,2(77)]; сп. top. **Матруната**.

мăтрăпас m 'трговец, препродавач' ~ *пу–тó: друм вăрвéли уд–врéме пă–врéме пăзăрúј:. И ém–ти ăдúп мăтрăпáс пă–кóла пăтувáрпа сус–рúби вăрве пу–друмо* [ВК,284]; ~ *мăтрăпázo пúшто пе–пикăсáл и гипúш–гипúш си–вăрвéл пóпăтăка пу–пáто* [ВК(П),286].

мăцка f'во игра кога едниот ќе победи, другиот има **мăцка**' [ИГ,127].

мăче impf **1.** 'прави некој да чувствува

тсгоба, мака' ~ и *кату гу видеа петри аф удајата, заедиоч си развикаха за да дојдат шихии човеци да гу биат, да гу мăчат, да гу затворат* [V,PM,34]; ~ *и óна гутвúла плáiуве кáк да-ги-мăче дéца-та, óти сакáла да-са-услубóде уд-шúх* [ВД,276]; ~ *адиá стáра бáба имáло, и óна куту мéше. О-о-о брé сúио, шó мă-мăчте?* [ПК,2(253)]; ~ *тес магарипта, как за ти а дам така без капистра, сал самарја да му сториш едиош, да а работиш три годипа, да а мăпчиш много* [V,PM,180]; сп. ~ *óiiи пáк сă-тáм, а óи умрé мăчéjки пу-зáтвуре* (бсз повратната заменка) [ПК,2(324)]; **2.** – **(сă)** 'доживува мака' ~ *гу-зăкó-пувăт, му-тăркáл'ăт аји-гулéм кáмăи тáмо. И тóо дéте сă-мăчúло трú-дéпа, штúри, умрéло пут-кáми-пут* [ПК,2(313)]; ~ *тамо оп фапи да са мóли па Бóга за да гу куртулиса от óпиј бед; три дéпа и три пошгја са мăчаши аф опó богáз* [V,PM,15]; **3.** – **(сă)** 'настојува, се труди' ~ *сă мăи'ч'аха да гу јáхиат кóи'у. кóи'у сă плáш'иш'и ут с'ăпика-та-му* [MS,t,59]; ~ *пéт' лúрă за кафéту и петнájсти па т'éб'ă и за сă мăпч'иш' да гу éзмиш' д'ăт'ăиту* [MS,t,83]; ~ *тогáс мój, кату чý такá от господáрка му, млóгу са пожалú и речé па иéа: "ади жéпу, ти тúвај си па домá ти, та јази ки си мăчам да фат'а и'ákои!"* [V, PM,27]; ~ *аф гората, виде млогу авиии, тераха едио фш'у да утепат; ваздеп са мăчеха, пе можиши пекој* (м. 'никој') *да гу отепи* [V,PM,41]; се срсkаваат и случаи со запазсн назализам: ~ *и бабата им вели: "ох, сшику, виа колко да са мăпчити, пе можити, да ја оторити пејната врата, туку пá ви јазе да ви дам една трјавичка, сос таја трева да оторите"* [V,PM,233]; има примери кога отсуствува повратната заменска форма **сă** и во случаи кога тоа не е обично: ~ *мăче д-о-фáте зăпă-јáто; мăче пáри дă-пичéле* [ПК,2(77)]; ~ *лáвиш, пă-мój дă-ви́диш, фă-тúл-си пéшто, шó знáм шó-е. курле-мúчки лáвиш. Алат Тýрцте, а пúă лáвме: áко-j тéмпо пé му-сă-ви́де, áма мăче до-фáте* [ПК,2(243)]; уштс сдсн ваков пример: ~ *и катó ч'у змиéта, сá осраши́, и рекохá си двáта змúиуве адúи па друк: "Тузú ч'ол'ак пáс шта расúпе. Да мăчиме да го отрéпеме!"* [V,PM,262].

мăчкóф снéк m ~ *тó-j пăрвјо снéк шо пăдúпе, тéпук-ej и пé стóо пóго* [ПК,2(77)].

мăчăн adj 'поврзан со тешкотии' ~ *и тăкá радóсиjо живóт иа-дéцата, пу-смăрта иа-мájката гу-замипúл тéшкjо и мăчап живóт иа-сирáци* [ВД,276].

мăчăрóк m, zool. Felis domestica 'машка мачка, домашно животно што лови глувци' [ПК(Град)]; в. **мачóр***.

мăцúрка f, bot., Citrullus vulgaris 'вид лубепица' ~ *тá-j лубупúца ус-цăрпа кóра* [ПК,2(77)]; в. **мацир**.

мăцăлсăс m 'така се вика за слабуњаво дете што мн. бавно напредува'...

мăш'ка f, zool.. Mus 'мал глодар, глушец'; сп. **мúш'ка** [MS,s,69].

мăшкáре pl. ~ *сé мăшки деца* (Пат), во Доj: **мăшкутé** [ПД(117)].

мăшки* adj **1.** 'нешто што е од м. род' ~ *и сă рудú мáлкуту: мáлкуту бúши мăшку, шту имáха хад'ém'ă, ги сторúха ш'ич'ки* [MS,t,15]; ~ *кáк да сăм јазе jýбава[бугáта кăшта па глáва[чéсто мисéјпе, пичéјпе[мăшките дéца дăржáјпе[чéсто бáпици сукáјпе* [ИГ,108]; ~ *адиа жéпа сé мăшки дéца рађдáла.*

Ду–пéт дéца рудúла, сé мăшки. Сj` шó–ќ сă–рóде тó, áко–j пá мăшко ќ–о–фăрл'ум ни–ѓýбрăто [ПК,2 (232)]; со фонетска промена: **măско** ~ *дојде времја, кобилата и родила măско тајче, и бабата родила măско дјате* [V,PM,158]; **2.** 'нешто што е наменето, предодредено за маж' ~ *татко ú отиде на пазарјут, га купи едно малку хрăтле и една бăрза кубила, и една остра сабја и măжки дрехи* [V,PM,7j]; ~ *отиде пак на онаја удаја, дека беши царјувата керка; една вечар га откради, тебдил га чини сос други măшки дрехи* [V,PM,35]; ~ *ни măшкăтă ни женцкăтă нусијă нема ич визăници ни шарувă* [МЕ(Р),81]; **3.** 'храбар, јуначен' ~ *застани măшки и ним сă–плáши*; сп. **măшка Пéтра** (= жена со храбро, машко срце) [ПК(АЌ)].

măшки снéк m 'ситни зрнца замрзнат снег', се употребува паралелно со **сушéц** [ПК(Град)].

măшко оро n — во минатото, иако собрани на едно место, сепак момците играле одделно од девојките: на вториот ден од Божиќ, попладне народот се собирал *на сред–село, на саир*. **Măшкуто оро** се игра сосем поинаку од женското – момците скокаат, клекнуваат, удираат на колената и прават различни движења со телото. Девојките играат многу потивко, движејќи ги нозете со ситни, брзи чекори напред **дробно - дробно,** а потоа со тешки - назад [ТГ,87].

măшкудани pl 'повеќе машки деца заедно, на куп' [ПК(Грам]; сп. **măшкáре, măшкутú**.

măшкудáн m, zool. 'вид риба, ја има во Дојранското Езеро' [ПД,128].

măшкудáнка f '*мóмичка шó игрáа ус–măшките дéца*' [ПК,2(77)]; ~ *áj га óде ус–дéцта, уд–мóмичките сă–дéле, ус–дéцăта óде, ус–măшките игрáа* [ПК,2(243)]; в. **măшкудójка**.

măшкудójка f 'девојка со машки манири' ~ *aj–măрú, кój а–зúме н'áа зă–жéпа, ни́ глéјш кáквá măшкудójка–j... ни́ лúче ни–мóма, ки* [ПК, 2(179)].

măшкутú pl. '*сé măшки деца*' [ПД(117); сп.: **măшкаре, măшкудани**.

măш'тихуф* adj 'нешто што и пропаѓа на **măш'тихата**' (т.е. на маќеата) ~ *и такá сă курталúса д'улбéр'у мóма и имуш'áк ут măш'тихóвата зил'á* [MS,t,64].

măштăрбá f 'вид посатка, бокал' ~ *зă–пúле вóда, мóж дă–бúде уд–бăкăр, ѧлмúп, ус–рáчка, субúре пулвúп кúло* [ПД,120]; во Кукушко за **măштăрбáта** го запишавме следново објаснување: ~ *бăкăрпа чáша, кýлку пулвúпа кúло, зă–вúло и зă–рăсулúпца* [ПК,2(77)]; кај Малецки: **маш'трабá** 'поголема чаша, сад со кој се принесува течност' [MS,s,63]; – на свадбената вечера додека се јаде чорба или сарма не се пие вино бидејќи се кисели, но кога ќе почне да се јаде **дулма** (тиквици полни со ориз и месо) или **ќуфте, јанија, месо пичено пуд вршник** и **баница** се пие и вино. Оваа вечер виното се троши во изобилство – не се пие со чаши туку **сус маштраба** [ТГ,163].

Н

н (< не – кога влегува во акцентска целост) pron 1.'кратка форма за директен објект од ние' (наместо 'нè') ~ *нѝă флизе́ме ф–адни ту́рски дво́руве, но́ви кӑшти, а́ма два́ ме́сца сѐ пу–кӑро сме, кӑт чăдăрли́и, кӑту ґу́пци. Чăрга́ре, ус–ќили́мчăта, дă–не́–н вă̆рне до́ш, ве́тăр дă не́–н ду́·* [ПК,2(220)]; 2. 'кратка форма за индиректен објект од ние' (наместо 'ни') ~ *и–тă̆ка́ флизе́ме уф–дво́ро, а́ма до́ма не́ фле́вăт же́·нте га́јре. Не́–н тре́бăт кӑшти* [ПК,2(220)].

на pron 1.'кратка форма за директен објект од ние' (наместо 'нѐ') ~ *вили́ на д'ӑт'а̨нту: "ско́ру ста́н' хазă̆р' да б'ӑ́гами ... ч'а̨ та́тку–ми и–два́та за на́ зако́ли"* [MS,t,84]; ~ *му вили́ на суфе́ринут: "ко́лку за и́ш'тнш' да на занис'е́ш' дур на пала́т'ут?"* [MS,t,83]; ~ *му ве́ли: "ах побра́тими, ви́а да сти здра́ви и жи́ви, та́тко ми ве́ки на́с на чака на дру́г живо́т"* [V,PM,26]; 2. 'кратка форма за индиректен објект од ние' (наместо 'ни') ~ *"нӑј гу и́мами ... сăс на́м, ала́ на́ и стра́х, и́ш'тими да гу спанди́ми, ч'а̨ за на уклаве́ ш'и́ч'ка!"* [MS,t,75]; ~ *ту́ка на го́рата изле́зоха де́ветми́на хајду́ти, на собле́коха, на гу земаха си́чкото има́ни, и от оми–ра́ло, што куртули́сахми, па́к бери́ка́т* [V,PM,22]; ~ *му р'е́куха : "хи́тра Пе́трн, ут т'е́б'а̨ на́ и стра́х!"* [MS, t,75]; ~ *му ве́л'ӑт: "паша́ ефе́нди, ни́а татку на от те́би гу и́сками: на тво́ја зе́мја си загуби́, ни́а н'а зна́ими друг"* [V,PM,27]; ~ *ка́за сфа́т'а̨та: "до́јди з'е́нт'ут, му да́духми про́ск'е–фал, на р'е́ч'и: "и́ма вӑ́лна на ганsо́т"!* [MS,t,78]; ~ *му вели: "а́х мӑ́жу, што чини ти́нака, си загуби? ... санким ти вел'ам, ча цар'ут на, да ни е жив, чул, ча сми сиромаси, на пусна алтӑ́ни* [V,PM,32].

на: neg + pron (< не ја) ~ *У Плӑни́ца–ј то·, изгуре́ли де́ца, мо́ми, ерге́нки. Имше адна́, гă–спăси́л не́кој бика́р дă–на·–изго́рат, мӑјка́–ј турки́на би́ше, а́ма не́–ј ту́ка, ф–Бугарја–ј* [ПК,2(218)]; ~ *на· зима́л* (= не ја зел) [ПД(Фур)].

на́· (< на́јде) pf 'открие нешто изгубено, сокриено' ~ *а–бе́, де́цта сј–устăви́ă чуве́цте. Ја́ тка́, нă–мо́ж до· но́се же́на. не́кој вујни́к гу–зе́ме. гу–ту́р нă–ко́јно. гу–ка́ре о́н, не́кăде а́к сă–на́· на́ ќи–н гу–да́·* [ПК,2(219)]; ~ *а́ј да́л' ќи–мо́јш да мӑ–на́јш, а́к не́ а́с о́н ќи–т на́·* [ПК(Гă̆р)].

на num 'со елизија од една' ~ *му удри́ у нуs'ӑ́т'а̨ пу–на дв'ӑ́ бра́два, му разби́ нуs'ӑ́т'а̨* [MS,t,77].

на praep I. (со пространствено значење – покажува дека на одредено место се наоѓа, односно се случува нешто)

1. 'површина на даден предмет' ~ *беши отворил арапинот устата му, ... толко беши отворена устата му, штото единојут додак му беши на земјата* [V,PM,214]; ~ *пи́та на по́ртата на ца́рува́та: "м'а ни ш'т'е́ти и јас да до́ја?"* [MS,t,30] – во контекстот имаме удвојување на предлогот 'на' и испуштање на прашалната партикула 'ли' – последнава посебност е карактеристична за балканската јазична алијанса; 2. 'пространство во широка смисла' ~ *афу́ ни на́јди ра́бута на су́ху, р'е́ч'и: "за по́да ... да ра́бут'ӑ на мо́ри!"* [MS, t,84]; ~ *тамо на друмот беши нал сдин страшин арапин; беши отворил арапинот устата му, сакаши да гу глӑтни цјало детенто* [V,PM,214]; ~ *фл'а́ва нӑтр'а̣ у по́ртата ут пала́т'ут ... ути́ди на дво́рут и запр'ӑ* [MS,t,83]; ~ *за за́пра о́лувету... за му да́м на пӑнт'ут о́да да пи́јат* [MS,t,65]; ~ *ја најдоха умрјана момата, фатиха сички да ја плачат... ја здигнаха, оттамо ја занесоха на царската чешма* [V,PM,214] – интересен случај на употреба на непреоден глагол со значење на преоден: *фатиха да ја плачат* (момата); ваквата употреба на гл. плаче поодамна ја констатирал Љ. Милетиќ во работата за евгелискиот говор: *си го плаче животут;* 3. ги заменува предлозите: а. 'во' – упатува на положба во внатрешноста на даден предмет: ~ *гу кла́ј на ду́пката ш'иш'е́ту ... да му фл'а́ј ш'иш'е́ту на гӑзо́* [MS,t,50]; ~ *и то́ј каздиса и му кла́ди фарма́јќ на вино́то за да пи́ј* [MS,t,60]; ~ *фта́са д'ӑт'а̣ту на б'ӑла во́да, си изва́ди ру́бину и фл'а́зи на кури́туту* [MS,t,14]; ~ *ама мно̀го стар човек беше – лажицата не можеше да си а тури на уста-та* [MC(B),75]; ~ *не знајах, как да га искриам: на тиннкиа да га тур'а, ке да га најдат, на гӑрне да га кладам, ке да га најдат* [V,PM,39]; во употреба е и редуцираната форма нӑ ~ *и тијӑ шо сӑ нӑогјӑт сӑтӑ се нӑ плӑнинтӑ и сӑ уткупени нај ногу зӑ вијӑ крајните 50 гудини* [ME(P),84]. Запишувачот К.П. Мисирков не бил убеден кој од двата предлога 'во' или 'на' е посоодвстен, и затоа формата ув што прво ја запишал ја шкртнал и напишал нӑ (плӑнинтӑ) – објаснување за ова гледаме во аргументот дека во долновардарските говори овие два предлога се мешаат: уф (во) го среќаваме кога укажува дека нешто се наоѓа на површината, а на кога нешто се наоѓа внатре; ~ *јаз флизех на орманут, са скрих нӑтри на една капина* [MC(B),86]; ~ *от калугера кату си научила, дека си нахожда нешн л'убовник, фатила си облечи на мӑшки дрехи* [V,PM,192]; ~ *"ами кам татко ти?" – "Татко ми јазе го не знам, зер, кога побегна татко ми, јазе бех ошти на мајчинот ми корем"* [V,PM,163] – во контекстот среќаваме посебност во линсаризацијата, имено кратката заменска форма е одделена од глаголот со партикулата за негација: јазе го не знам; ~ *онаја риба, што имаши чобано на куремот, у стредја припливеши, а другате два риба – едната от правата страна и другата от левата* [V,PM,169] – во материјалот среќаваме интересен лексички архаизам: прав со значење 'десен' – за случаите: присуство на стари, архаични лексеми во долновардарските говори, што се јавуваат со прекинати изоглоси во однос на другите словенски јазици, за ова поопширно во уводниот (граматички) дел: ~ *от таму пак тој киниса да иди, от ламјата мишан да му донеси*

на царјут. И кату отиваши на пăтјут, најде еден дивик, отвори устата му, та сички фăрл'аха на устата му ѓубриште, пак си не наситеши [V,PM,102]; ~ *да знајат они от тука, од нирујата да земат малко вода да го умујат, царскиј син оздравјава... жената, кату чу така, си наполни шишету вода, земала и малко кал, враза на една кăрпа* [V,PM,167]; ~ *излезе́ тој от гимната, и ма́чката га има́ши на рӑците. Па́к на́ она́ја зе́мја тако́в не́шту ни́ би́ха видја́ли* [V,PM,109]; ~ *зема пăрстенот п кпниса, отиде да тера татка му. И отиде на еден грат, са цени на еден стар халваџиа, да му продава халва* [V,PM,56] – во контекстот предлогот 'на' го заменува не само предлогот 'во' туку и 'кај'; исто: ~ *и го кладеха главата на дисазите и отидоха на Милоша* [MC(B),97]; б. 'кај' – упатува на правец кон некого (нешто): ~ *и как а чистих хубаво на жената, отивам на мăжот: "хајде стани си, оди на работа, твојта жена оздравс"* [MC(B),87]; ~ *и на утрото ден отидох на сестра ми; жито сејше, брашно да прават* [MC(B),76]; ~ *и тога́ кини́са за да и́ди на господа́ро му и сос бо́гува повел'а не страда́ ни́шту аф морету* [V,PM,14]; ~ *риче: "помини така отăд Вардар; ти имаш много пријатели, на секој по два дена да седиш, ки прекараш зимата"* [MC(B),89]; ~ *тога́с крӑпа́чинот оти́де на еди́н негоф прија́тел папучи́а, му вели́: "господи́не ..." ... та се́тни да и́да на Ста́мбол на бра́та ми* [V,PM,18]; ~ *му вел'ам: "Има ли некој овци чужди дојдени тука на нашти?"* [MC(B),80]; ~ *гу ја́хнува ко́н'у, врӑтнува кл'у́ч'у, прул'е́тнува ута́м, сн ути́ва пра́в'а на ца́рува́та мо́ма* [MS,t,21]; ~ *"д'е́ ути́ваш' , ш'то́ ка́раш'?" "ути́вам на ч'урбаџи́јата, ж'иви́нт'а ги ка́рам и ина́ кни́га ка́рам"* [MS,t,17]; ~ *си и́ди ... ути́ва на ко́н'ч'ату да гу нахра́ни, гу гл'е́да – пла́ч'и* [MS,t,31]; ~ *усӑмна ху́бав'а, ста́на д'ăт'ату, ути́ди на ж'ина́та* [MS,t,10]; ~ *ути́ва то́с на паза́р'у, да рич'е́м кутý у на́ш'ту с'е́лу на Авра́м* [MS,t,27]; ~ *тогас стрјадното дете рече на татко му: "тате, и јазе за пода на водини-цата сос еден товар мливо"... Отиде и стреднојут син, и на него така му стори водинчарот. И тој са вăрна млого лостраминн на татко му* [V,PM,201]; ~ *там, дека ручаха, една ланџин-ца си загубила. Фатили л'удето да ја брăкат. Царјут и рекла: "На кого ки си најди ланџицата, он през сабја ке промини"* [V,PM,176] – случај со нарушена конгруенција меѓу субјектот и предикатот (л-фор.): царјут и рекла; ~ *оттамо кинисал тој, отиде на мајка му. И мајка му, как го виде, си зарадувала: "Добрја дојди, сину!" – "Добрја ти најдох, малс!"* [V,PM,176]; ~ *вели на жената му: "господжа, ти са мол'а, това вечир, аку има колај, да останам на вас на гости!"* [V,PM,87]; ~ *и тога́ кини́са за да и́ди на господа́ро му и сос бо́гова повелја не страда́ ништу аф морету, л'у дости́гна на и́нглиска страна* [V,PM,14]; ~ *халваџиовот здуѓан беши на едно ку́ше, којто денот не можаши да чини пет гроша алиш-вериш... И кату са цени на негу това момче, кој промина приз таму, без да купи халва не си вăрна* [V,PM,56] – во контекстот имаме отсуство на предлог 'во' во додатокот за време: којто денот (м. 'којто во денот'); повеќе случаи имаме забележано за беспредлошки додаток за место, што се третира за балканско влијание (поопширно за ова

в. во граматичкиот дел); ~ *тогáс стáна брáт му, отúде на дóма си, наседлá кóн'ат му и гу вјахнá, кинúса да úди на цáрјут* [V,PM,16]; в. 'за' – предназначеност на дејството: ~ *била Кал'а убава...] да шчо бишла гиздава,] тја ни ходи нă уодă,] тја ни ходи на пл'аујă* [МП(Д),76]; ~ *тојнака излезе, му вели на авџиолиа: "ej авџиоли, што му е бакшишу на това добро, што ми чини на меника"* [V,PM,46]; ~ *са чинú тевдúл и фатúл да продáва смóквп... ама тój сáкаши на смóква по ѐдúн алтăн, ча тójнака не сáкаши на сѐкој човѐк да дадѐ, ча знáиши рáботата* [V,PM,29]; ~ *за рич'ѐми на бóлнију кривáт, ч'ą ч'úстију кривáт–и, на ч'úстију кривáт за рич'ѐми, ч'ą бóлнију б'ăш'и* [MS, t,42]; ~ *зáстани сѐга сѐстро. Ус нóзи идѐјте, и сăс крúла дą лѐтте (литáјте) и жúвут нѐма гáјре нą нáс* [ИГ,109]; – укажува на временска отсечка, траење: ~ *и киниса от тáмо на две–трú дена достúгна ду господáро му* [V,PM,23]; ~ *и тој не ми даваше вино и лук да јадам, ама барим на шест дена ми оздраве* [MC(B),77]; ~ *ки зимах малко зејтин, ки го кладах на огинот и ки попарах раната, и така на два три дена немах ништо* [MC(B),84]; ~ *утринáта, кату са научиха граждáните нѐгови и комшúите, са почýдиха, дѐка да и добúл тój на пет–шѐс годúни толку стóка* [V,PM,16]; г. 'до' – укажува на крајна точка до која се простира нешто ~ *"славенцкуту" имă на пољту ки му бида "Сланица" и во имă ки бишă за сăто поља дур на морјту* [ME(P),74]; ~ *ув врежут, шо гу пукривише пољто дур на мојрјту најповикја на угри–слăнцă* [ME(P),77]; ~ *пýш'та трú, ч'ѐтир листá и гу скупáвами ињá мóтика; л'у за нараст'ѐ дур на кул'áнуту ... гу зарúвами курин'ó* [MS,t,5]; ~ *си зави сос кепету и отиде при цар'увут конак и, га гледа, чуват аскер млогу от портата дур на конаќут* [V,PM,34]; ~ *пóнагóри утúдуха, нáјдуха идúн стáр сăс брáда, рáбут'ăш'и на табák-ш'илýку дур на кул'анáта у вудáта н'ѐтр'ą* [MS,t,40]; ~ *му вилú на суфѐринут: "кóлку за úш'тиш' да на занис'ѐш' дур на палáт'ут?"* [MS,t,83]; ~ *утúди дур на инó м'ăсту, нáјди идúн кáл, гу закувáва мýл'ату дур на кур'ѐму* [MS,t,34]; ~ *и с'ѐтн'ą за нараст'ѐ аналóгус на нúвата на кувѐт'у мóж'и да стáни дур на крăсту* [MS,t,5]; ~ *о–тамо па са вăрна на трите моми и им вели: "ади, моми, сега елати да ва извадја на бела земја...!" Ги зема, ги извади дур на дупката* [V,PM,220]; – укажува на лице до кого е упатено нешто: ~ *фáтиха да сă кáрат: "јóк јáс за ја в'ѐнам, јóк тú за ја в'ѐниш'!" Утúди давáта дур на цáр'у. Утúдуха на цáр'у и ги пúта ...* [MS,t,19]; – близина до нешто: ~ *и вá úмаши идná сéстра, а вел'ála Марúа; тáа утúди и му сидná ду Исус на нóзити му, а слýшиши нѐгувити прикáзни* [MV,K,328]; д. 'од' – означува одделување, оддалечување: ~ *и така жената зема пăрстенот, поплакаха и двамината, и така си разделиха едии на друг, и си отиде царут нататак* [V,PM,55]; – укажува на излезна точка: ~ *киноти́тáта парú з'ѐва сăс зóр ут сирумáси и за тузú на клáјанцу тич'ѐ кăрăф* [MS,t,40]; – за означување на време (период): ~ *утúди и у Атúна, там вúди идná хýбава мóма на ш'иснајси гудúни* [MS,t,9]; ѓ. 'со' – укажува на однос кон предмет со кој се дејствува: ~ *тихиса тамо от орманот беши изл'ал*

един харамиа сос остра сабја, си искачи на кучната и, на ранката му дражајќе сабјата му, на царјут му вели: "царју, сега дали душата да ти везма, или ми даваш триста алтăни?" [V,PM.210]; ~ *л'у прибли́жи на онова́ ме́сто, де́ка бе́ха хајду́циту, извади́ са́бјата му, на ра́ката му га и држа́л* [V,PM,21]; ~ *засфирил Марку, засфирил,] сас тенка бјала пиштчалка]... на пиштчалка си нарица: "Вăрвете моми, нивјастн..."* [МП(Д), 24]; ~ *попот гу не оставиши. Тој не послуша на татко му, туку зема еден бардак на ранката му, та и учел на чешмата за вода* [V,PM,225] – во текстот среќаваме посебност во врска со линеаризацијата: кратката заменска форма и глаголот се разделени со негација (гу не оставиши); е. 'над' – укажува на место што се наоѓа одозгора, односно што е повисоко: ~ *еди́н–уфча́р си–и–паси́л о́фците. На–пладни́нта си–і–заплăднува́л пут–идна–дăрви́че, си–лнгна́л. Две га́врăјне зе́ле да–му–пе́јăт на–гла́вăта* [БМ,199]; ~ *нели ти реков Димче,] само верно да л'убиш,] све ти проштавам бре Димчо,] оти си лудо да младо,] клај си шапка на око,] а мене гледај под око* [МП(К),150]; ~ *гл'е́да на главáта–јн иди́н ш'анда́н' сф'ăти; и на нус'ăт'а друк ш'анда́н' сф'ăти* [MS,t,21] (во контекстот не е сосема јасно, дали се однесува на 'над' или на 'до, кај'); ж. 'по' – укажува на контакт, движење врз некоја површина: ~ *и ка́к оти́ваши на пăт'у, аф една́ го́ра голе́ма не́три гу стр'а́ти еди́н го́л чове́к и му вели: "де́ка и́диш така́ бе побра́тими?"* [V,PM,20]; ~ *и пак тројцата, кату отиваха на пăт'у, три–четри дни нататак најдоха еден јунак* [V,PM,44]; ~ *гу ви́каха д'ăт'ату Кати́нч'у и му р'е́ч'и иди́н д'е́н': "ја́ла да по́јми бараба́р у Висо́ка за да сă раш'е́тами на пăнт'о́"* [MS,t,38]; з. 'меѓу' – укажува на положба среде повеќе предмети: ~ *Георги как зе страх, как си натика там на тиквите и ич не сборувами* [МС(В),80]; и. 'покрај' – укажува на место што се наоѓа во близина на некој предмет (или лице): ~ *за с'е́дна на о́гн'ут, за пи́ја кафе́ту и за и́да на кафин'е́ту* [MS,t,65]; ј. 'кон' – укажува на извесен правец, односно упатеност: ~ *и то́ј гу купо́ва за дв'ăста ли́ри, са убăрнува на стр'ăш'нињу дуга́н'* [MS,t,27]; ~ *ко́га дујде́а дă–убрăзу́вăт че́ти, се свăли́ја нă–се́ло Крушáре. Се свăли́ја та́м нă–на́јве́рен друга́р, То́де Чифте́ивут* [ВЕв,298]; к. 'под' – упатува на положба здола, пониско од нешто друго: ~ *но́с бо́лњу си з'е́ иди́н ка́мин', си кла́ј прусќе́фал на глава́та; спа́ха но́с в'е́ч'ер та́м ...* ~ *му сă уса́ни́ха пари́ ут до́л на ка́мин'у има́ш'и иди́н каза́н' ли́ри* [MS,t,46]; л. 'низ' – укажува дека нешто проникнува низ некој простор, односно предмет: ~ *на онова грат не имало цар; вунка стујали граѓаните, вел'аха: "кој јабанџиа ки влези на портата нај–напрет, негу за цар гу имами"* [V,PM,236]; ~ *Кăлино măри Калино] помниш ли măри знаеш ли] кога на поле вăрвехте] та сè гората изгоре] и мојто гн'аздо изгоре* [МП(С),30]; м. 'за' – соодветство при извесна размена ~ *и фа́т'ах ра́бута у Англиту, ч'е́тир драхми́ на дин'о́* [MS, t,3]; ~ *о́ти ми–пуса́ка но́гу па́ри, му–ве́ле, ма–нăл'у:ти... Ќ–ă–ви́кне ниве́стăта, му–ве́ле, ду–не́го. "Елăј ми́ла! Елăј зла́тна! Нă–пусле́ден пăт". г–ă–фа́те за–ра́ка* [ДК,123]; II (со временско значење) 1. 'кога означува еден определен временски сегмент' (сп. на сахатот = во овој момент;

во др. контекст: на часот); ~ *му вели: "тој ми пушти или твојта глава да земам или ..." на сахатот Имир Никола пушти Бошко и завал Станко* [МС(В),94]; ~ *са почуди и му́ ве́ли на мъ́жо́ и́: "чи́а са ти́а катанџја, мъ́жу?" И то́ј га вели на жена́ му: "на́ша са на то́ј ча́с, же́ну, л'у а̀јди зе́ми ме́тли, да ѝдими да га помитеми бра́товата ми къ́шта!"* [V,PM,19]; или со името на часот: *ра́нуту стана́х на ш'е́сти, си–ч'ини́х ѝди́н ч'а́ј, са–напи́х, пусти́х дуби́циту (пишува: буби́циту?) на–гуида́ру* [ВБ(Не),338]; ~ *ка утиде́ но́го па́т си умури́, си се́диши ду буна́рут да си пучи́ни; бе́ши са́атот на ше́с* [MV,K,257]; односно: 'упатува на крајна временска точка кога треба да се заврши нешто' ~ *му ве́ли на по–гол'а́мојут: "бра́те, а́ди ти́нака ѝди си до́ма, ја́зика ки оста́нам тука, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите"* [V,PM,28]; 2. 'означува време, период што поминал' ~ *на гуди́ната ста́на те́ш'ка и на о́сим м'а̀ј̀инци гу руди́ саба́лин* [MS,t,3]; ~ *нѝа ки им да́дме ца́ло (сре́бъ́рна па́ра), алтъ́нче, зама́нска па́ра, и цве́ке и кѝтки́нчка (къ́рамфи́л'че),... Мъ́ле́чку́т ниша́н уф ниде́л'чин де́н. ду́ри на гуди́на и пулви́на гуле́м ниша́н мини́ме* [ИГ,113]; 3. 'кога служи за посочување на возраста' ~ *съ́ пули тој Шамлијско делијче и дигна Ѓуро пијаница като на две години дете на рамо* [МС(В),98]; 4. 'со имиња на празници и датуми' ~ *ба́ш на с. Или́и пучна́а да пу́кат то́пуфто, и нна́ а́јт нъ́го́ре, нъкъ́де Кру́ша, нъкъ́де Ште́мница* [ПК(Грам)], 5. укажува на случување во подолг временски период: ~ *та́м на на́с тупо́ла съ́ съ́бира́ли дја́вуле́ту и съ́ пи́таха ш'ту ра́бута пра́в'ат на дин'о́* [MS,t,24]; III (со начинско значење) 1. 'означува предназначеност на дејството – за' ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и ръ́кави, зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода* [МС(В),96]; односно 'цел на движење' ~ *вода нали и лици измн, и киниса да си ходи на дома* [МС(В),96]; 2. начин на облекување ~ *и си́чката му къ́шта си облечи́ха на че́рни дре́хи, фати сино́т му, со́с мло́гу сла́ва и че́ст гу зара̀ татко му* [V, PM,7]; IV за означување на финалност – со глаголи на движење ~ *оти́де по́кра́ј море́ту, најде́ еди́н гемиџи́а, гу пазари за да гу зака́ра на една́ касаба́* [V,PM,8]; ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́, кини́са да ѝди на ца́рјут* [V,PM,16]; V 'за означување на генитивни односи, односно посесивност' ~ *ма́јка–и ка́зува с'е́тн'а на та́тка–и: "на́ш'та мо́ма ѝш'ти да е́зми на кафеџ'и́јата измиќа́ринут за мъ́нч'"* [MS,t,84]; ~ *са причу неговата удаја от филдиш кокалиту, и препослана сос фил'у кожа, штоту на некој цар това гу немаши* [V,PM, 43] – употреба на предлогот на во придружба на субјектот: штоту на некој (никој) цар това гу немаши. Присуството на предлогот на во акузативни конструкции е позната и раширена во повеќе периферни говори, пр. од долновардарските: ~ *тогас и тојнака послуша на пилету;* ~ *това владика на сиромахо гу викна едѝн вечер и му вели;* ~ *ламјата сакаши да гу изјади на авџиолиата* [V,PM,325]; ~ *ка га видех, а оставих, и напкун отидохми на них да ги палами* [МС(В),91] – се работи за балканистичка посебност, позајмена од соседните влашки говори, за ова поопширно во граматичкиот дел;

VI со одделни глаголи: личи ~ *но́го ли́чне на–мајка́–му, али́с о́на* [ПК (Гăр)], мисли, се сеќава ~ *навéчир не́ мо́жум да–спи́м, сé си–ми́сл'ум на–Ќи́ре ка́ умре́* [ПК(Гăр)], се свикнс ~ *сă–свикна́х на–не́го и нă–мо́жум уз–дру́г* [ПК(Мор)], стави, вовлече ~ *от ихắро, кату бе́ха мули́тата бе́з сама́ри, ги зема́ го́ли, оти́де аф гора́та, собра́ дăрви, направи́ по едни́ бо́цки, на́врја ги на́ мули́тата а́ф курмту, фати́ да на́кла́ва дăрва* [V,PM,127] – во контекстот прави впечаток присуството на наставката -и за образување множина кај именки од ср. род (собра дăрви); има и други случаи, (пр.: *сé на чифу́тино да ги да́ваш ја́нците; жена́та ги пита́ де́цните* [V,PM,129]) – за ова поопширно во граматичкиот дел; VII изр. во кој с укомпониран предлогот на: на-акăл (= мисли, планира) ~ *нă ạкăл ме–j дă–кла́:м дă–тка́:м*; нă ạкăл сj га́аре (= се кажува за младич што се ближи кон полнолетството, и почнува да се однесува сериозно) ~ *два́jс гуди́ни чуве́к, нă–ạкăл ej–га́аре. са́м пиче́ле* [ПК,2(183)]; на-пу́шка сă (= вооружени се, готови се да стрелаат) ~ *та́а и́ма чти́рсăт ду́ши бра́тја, сé на пу́шка сă. Ќ–о́jш та́мка, ќи тă прӑче́кӑт* [ИГ,112]; на гуто́во (= кога се користи нешто што друг го направил) ~ *бу́мбӑре ги ви́куме ти: шо нă гуто́во сă ра́нă̆т* [ПД(124)]; нă-а́рно мă-ạнjде́ (= ме затекна во добра расположба, т.е. ќе го завршам тоа што го бараш) [ПК,2(183)]; нă-бӑло́н ќи-мă-дигне (= се кажува кога од некого се очекува остра реакција за нешто) ~ *ка́ ќи–чу́у шо́ нăпрӑви́х, нă–бӑло́н ќи–мă–ди́гне* [ПК,2(183)]; нă-вӑшăр се-j руди́ла (= се кажува за девојка (жена) со несериозно однесување) ~ *ко:–ej та́а шо–сă–рӑзгӑлати́ла то́лко, чи́ниш нă–вӑшăр де́–j ро́дна* [ПК,2(183)]; нă-ве́тăр гувóре (= кога некој се однесува недостоинствено, пр. зборува иако никој не го слуша) [ПК,2(183)]; нă-висóко сă-диге (= кога некој се прави важен, т.е. не разговара, не одобрува и сл.); во употреба е и скратената форма: сă-ди́ге (со исто значење) [ПК,2(183)]; нă-гла́:фта ме́-j (= се кажува за нешто што претставува тешкотија) ~ *нă–гла́:фта ме́–j а́j–го то́лко вре́ме и о́ште не́ сă–се́ште дă–сj–о́де;* или: ич не́ ми-кăжу́ви и нă-ме́н ме́-j нă-гла́фта тво́jта бо́л'ка [ПК,2(183)]; нă-го́рце висóко, нă-до́лце дăлбóко (= така се изразува човек кога некоја работа му изгледа бесперспективна) ~ *не́ма чајре́, нă–го́рце висóко, нă–до́лце дăлбóко, шо́ ќи–пра́виш, ќи–тăрпиш* [ПК,2(183)]; нă-го́ре гле́де (за не́што) (= присакува да добие нешто, или да се случи нешто што е за него корисно) ~ *бăка́л'то нă–го́ре гле́ет дă–т–уткра́дат, са́мо дă–ви́дат о́ти мо́лчиш* [ПК,2(183)]; нă-две́, нă-три́ (се кажува за нешто што е сработено на брзина) ~ *уддé, свăрши́ нă–две́, нă–три́, ја–тj–оо и́де куту ро́спи за́jц. Сè тăка́ нă–две́, нă–три́ рӑбо́те* [ПК,2(184)]; нă-две рӑци чекиме (= живееме само од заработувачката на еден човек, од неговите две раце, обично од домаќинот) [ПК,2(184)]; нă-дина́ро сă-тре́се (= се кажува за човек што многу штеди на секоја ситница) ~ *буга́т–ej, па нă–дина́ро сă–тре́:се* [ПК,2(184)]; нă-де́к ду́у ве́тро (= се кажува за човек што во постапките се раководи според моментниот интерес, што не е принципиелен) ~ *он–ej али́с вӑртеле́шка – нă–де́к ду́у вс́тăро нă–та́м–ej* [ПК, 2(184)]; нă-дру́ґо: свéт-ej (= се

кажува за човек кој не се сообразува со реалноста, којшто се занесува) [ПК,2(184)]; нă-крăстувичáр крáстувúци ним прудáви (= не се обидувај да го излажеш тој што е добро запознат со работите) [ПК,2(184)]; со слично значење: нă-сливáр слúви нúм прудáви [ПК,2(186)]; нă-пáрта пýл нé вúке (= се кажува за човек што многу троши, за него парата не значи ништо) [ПК,2(185)]; нăпéринто ќи-утвóре (= наивно верување дека нешто што не изгледа убаво, ќе се поправи откако ќе се испере – обично се употребува во иронија; фигуративно: кога новопримен член било во семејството, било на работа, во почетокот се прави наивно добар, за подоцна да се покаже во вистинската светлина) [ПК,2(185)]; нăпрăсто си-вăрзá (= кога некој по секоја цена ќе запамти нешто што му е сторено како непријатност и ќе настојува да се реваншира) [ПК, 2(185)]; нă-чáшка (дојди) (= покана за заедничко пиење ракија) ~ *сă–вáркиш, áма áј нă–чáшка, дă–сă–нăпúјме дé, нé ќи–живéјме стó гудúни* [ПК, 2(185)]; нă-штé сăрце (= наутро кога нема јадено ништо) ~ *тúа ápуве сă–пúит нă–штé сăрце* [ПК,2(186)]; паралелно и: нă-глáдно сăрце; нăшúш гу-вăрте (= кога некој се однесува сурово, кога измачува некого, обично се мисли на лош газда) ~ *нóго гу–мáче, гу–јстизáве, живóто мó–ј куту нă–жáр до:–пéче* [ПК,2(186)]; нă-рăка (= кога нешто е направено рачно, а не со машина) ~ *сè нă–рăка нóсум, нéмум нúшто кýпино* (се мисли на облека шиена или плетена); сп. уште: нáште жéни нă-рăка пéрат [ПК,2(186)]; нă-тéп ąтăр, нă-мéн кąăр (= немој да бараш од мене да ти услужам на таков начин што самиот ќе претрпам штета) ~ *шó чувéк си тú, нé сн–глéјш дă–си–свăршиш твójта рăбóта, туки нă–тéп ąтăр, нă–мéне кąăр, си–прáвиш* [ПК,2(186)].

на part 1.'за потсилување, ете' ~ *да ја з'éва турбáта да фáш'та да гу бúј пу главáта: "нá ќерата парлúца, нá и пампрúца!"* [MS,t,43]; ~ *хајдýтинот му одговорú: "от човéци гу собрáхми, на дјáвола гу дáвами". Кату чу такá, извадú сáбјата, гу закóли и нéгу и му вел'áши: "нá, на дјáвола гу дáвати". И гу чинú мúрка по мúрка* [V,PM,17]; 2. 'упатува на нешто што се случува – еве' – кога детето е испратено некаде, за да не се заигра по пат со дечињата, пред да тргне ќе го заплашат: *Наа, ки пл'унум, скоро да дојдиш!* Децата се плашат, бидејќи ако случајно задоцнат, а плунката на земјата се исуши, тогаш се верува (фактички со тоа ги плашат децата) дека и детето ќе се исуши" [ТГ,122]; 3. 'за посочување на предметот, еве' ~ *напăлни стóмната, клáди на рáмуту, лý ш'ту úш'т'ąш'и да трăгни, нá–ти–гу и дјáкут утпр'ăт' н'éја* [MS,t,68]; ~ *Госпо отфорил и си ја земал невестата, и им рекăл: "Замижејте сега, деца". Тије замижале и ги однесел на една кăшча. Госпо им рекăл: "Нá; да живејте уф таја кăшча"* [ШК,(5),438]; ~ *"нá на т'éб'ą инá каш'ќéта и на м'éн'ą инá каш'кéта" – сă д'ăлиха пу п'éт' каш'ќéти* [MS,t,46]; 4. 'кога се подава нешто' ~ *му вéли: "нá ти тúа пáри! Иди на тájфата ти, да ги остáвиш: дýр да дójдиш тúнака, да са хрáн'ат!"* [V,PM,13]; ~ *вúкнува идúн зăбúтин ут палá-т'ут и му вилú: "нá–ти пéт' лúрă"* [MS,t,82]; ~ *на женáта га вéли: "нá ти петстотúни грóша, да га закóлиш кокоштá, да га гóтвиш, áма на нéкој от нéја да не дáдиш*

да наку́си!" [V,PM,129]; ~ *дјаволут пак му вели: "ох чобанче, молим на тебе, на́ таја мојта руба, дај ми твојта, ча ми тера царјут, та да не ме познаи"* [V,PM,224]; ~ *"на–ти т'е́с два́та пуртука́л'а да ха пу́сниш' на жина́та–ти!"* [MS,t,86]; ~ *му вили́: "на т'е́с пари́ да по́ш' да на́јдиш' иди́н ху́баф да́скал да са науч'и́ш' да п'а́ш'!"* [MS,t,26].

нąба́ви (сă)* pf'се снабди, земе кај себе работи што му се потребни' ~ *тува́рна, азăр ко́лта с–јаа–устăви́ме, тăка́ избига́ме. Ру́бăта ни–устăна́ тăка́. А дру́зи, се́тне, нą го́ре шо бига́а чуве́цте, деме́к, ка–с–утвури́ бо́јо, по́ сă–нăбăви́а, по́слăбо́дно си–зима́а ше́ј, и́мше вре́ме* [ПК,2 (282)].

набеди* pf'обвини, наклевети' ~ *каде са слăнце слагаша,] там је дивојка заспала...] ја слăце си ја будјаша: "Стани ми, стани дивојко,] јот долу идат двамина,] двамина брата јофчаре,] та шче си тебја набедăт,] и шче си мена набедăт!"* [МП(Д),88].

набелена adj, f'жена што има ставено белило на лицето' ~ *ој Стрифула, млад Стрифула,] покарај ја нивеста-та,] да не јоде како мома,] како мома како дома,] како дома при мајка му,] набелена, направена,] топ цилуфи нечешлани* [МП(В),218].

набели (се) pf 'си стави белило на лицето' ~ *набели се, начерви се,] да ми одиш во градина,] да набереш цвете секакво,] да ми идеш в гора зелена,] да го видиш Делчо војвода* [МП(Д),170]; ~ *ај ме носи на нов пазар,] да си платиш вергијата.] Мори мале, стара мале,] ти си стара кој ти пита.] Па си облечи бела Јана,] се нареде, се набели* [МП(К),58].

набере pf 1.'со собирање стави повеќе предмети на куп' (пр. дрва) ~ *попот еден ден зема си балтиата му, отиде на гората да набери дăрва... И му земá мéчката на пóпо балти́ата и га искри́. Пóпот тéра балти́а, балти́а нéма. Типăра наберá дăрви су́хи от баи́рот и си оти́де на дóма му* [V,PM,45]; ~ *Чл'ака му рăкал: "Што ќу ги чина! Ќу навалă огн да та изгорă". И като набрал много дарва, накупил ги на ăдно мăсто, запалил ги* [V,PM,290]; ~ *му вели́: "ти́нака, си́нку, та́тку и́маш еди́н пóп, зашто́ он бе́ши дошéл еди́н дéн на гора́та да набе́ри дăрва... та от нéгу остана́х тру́дна"* [V,PM,106]; односно натрупа пари: ~ *по дно времја имало еден богат човек, с неколко хизмикари завратјаши, и еден кумшиа имал негов, штото лафови продаваши и наберал хазни алтăни* [V,PM,168]; 2. 'на едно место прибере повеќе животни' ~ *ки наберат колку му трибуват дубици и вјаникј ки одат* [МЕ(Р),74]; односно 'излови риби од некој тесен простор' ~ *ќę–о́јш пут–пирăни́цта, ја́ска ќę–о́дăм ќę–му–ą–за́прąм во́ăта нą–вудęничáрут, а–ти́, кумо–во́лче, шę–нăбе́риш ри́би и кǫ–ќę–нăбе́риш дą–мą–ви́книш* [ВМ (Са),316]; 3. 'кога вимето на крава или овца ќе се наполни млеко' ~ *на Со́лун сум би́ла.] – Шчо си там прави́ла?] – Товáр сол' сум носи́ла!] – Дáјте и́ сéнце да набе́ре млéкце,] да надои жре́бче* [ШК,СбНУ,(1),399]; 4. 'откине цветови, односно плодови од гранка, или собере зеленчук' ~ *јутад иде, џанум, лудо младо,[ка си дојде, Трено, ду градинка,[си застана, Трено, са замисли:["гали китки, џанум, да наберум,[или прстин, џанум, да и земум,[или лице, џанум, да цал'увам* [ТГ,172];

~ сла̏нце јогрја Јано јот Пирин Планина,] роса покапала јот момино цвјате,] фл'ала ми је мома ăв равна градинка,] цвјате да набере, китка да јовије,] китка да јовије јунаком да пусни [МП(Д),36]; *~ змиjтă набрăла билки и му дала, като му казала, чи ăднăтă ă за јакост, и кога ă носи, ќу можjă цалă планинă да тарколи* [V,PM,289]; 5. – (се) 'се собере на едно место, пр. вода во некаков сад, односно во ограден простор' *~ хем киниса, си отиде тамо на вода, та гленда, водата си наберала като ѓол', и он си рече: "Боже, ако ми е от тука цел'у да умра, нека умра!"* [V,PM, 162]; 6. 'кога повеќе луѓе ќе застанат близу, на едно место' *~ слу́ши, нă–то́о ну́к–ми, мо́лчи та́м–ти. Ја́с сум прăкăра́л ду–се́га но́го. Ја́с, ви́кум, ка́ ќи–утка́рăх нă–гра́до дă–пурда́м мо: сто́ка, сă–нăбе́рăт кулу ме́н чуве́ци* [ПК,2(241)] – употреба на перфективен презент: сă-нăбе́рăт кулу ме́н чуве́ци; *~ ки–се–пла́ште скắпо, прắскăпо. Ма́j-стуре ви́ке но́го – ади́н де́н, што–ки–е нăзắт, два́ нăпре́т не́к–е. Нăбра́а–се о́ра* [ВК,283]; *~ и ут–та́м сă–нăбра́не у ниве́стта. Ниве́стта о́ште не́–j а̨зắр, не́ би́ше го́тува. На́м, утта́м дур–да̨–сă–нăпра́ве ниве́стта а̨зắр, свире́ја̨, игра́ја̨* [ВМ(Цăр),319].

нąбе́рин (и: нąбра́н) adj 'дел од облеката (особено женската) кадешто материјата е набрана' [ПК(Мор)].

нąбе́се* pf 'закачи нешто за некој издаден предмет (пр. шајка), така што поголем дел останува да виси' *~ та́а лиси́цта ги–нăбиси́ла си́те нă–тăва́но, а пă ку́му вӑлче, вӑлко, ути́вал нă–го́сте ф–н'а́:* [ПК,2(225)]; *~ то́ си–во́де на́прит мага́рто, о́н си–и́де, си–и́де, лиси́цта у–сăма́рут фắрл'aj, фắрл'aj ри́бте сắте пу–пắтут. Идно́ ка̨–наближи́лу ду–се́лу ј–исфắрл'а́ла ри́пте, скукна́ла о́на, си–на̨бра́ла ри́би. Сă–пувăрна́ла до́ма си–ј–нąбиси́ла на̨–адна–те́л'* [БМ,203].

набиј pf 1. 'со притискање или удирање намести нешто во тесен простор'; 2. – (сă) 'се повреди, набие' *~ прифта́са прӑвна на мурабе́ту то́j ; фа́тн да ко́ли на л'а́ву на пра́ву да му сă наби́ рӑнка́та* [MS,t,35] – уште една потврда за присуството на лексичкиот архаизам прав 'десен', во случајот како прилог: да ко́ли на л'а́ву на пра́ву.

набли́жи* (и: нăблизи) pf 1 'дојде близу до некоја точка' *~ и удде́ме Дими́р Иса́р, Ку́лта а–ви́кат се́га уф–Бугáрја, сă–збра́ме двӑ–три́ кă̆шти тăка́, на́што се́ло... И кӑжа́а: Гắрцте фтăса́ли, нăближи́ли га́ре. Нăро́до па́ си́чко устắви́: вắло́ве, ко́јне* [ПК,2(219]; *~ да та́мо шо си ла́фиа и са чу́даа, и о́н Исус ка си наближи́ пуо́диши су ни́х* [MV, K,253]; *~ ка а виде́ Исус на не́а, и прижал'а́ на не́а, да му ре́кал на не́а: Ни́мо пла́кај. Да ка си наближи́, а фати́ носи́лото (ти́и па шо му но́сиа застана́ле)* [MV,K,273]; *~ кă наближи́л ă̆дну се́лу, зắчу́л уд–ă̆дна–ку́jкă шкри́п–шкри́п уд–не́куj ра́jзбуj: "Че́кај, си–ричел де́ду Го́спут, дă–ви́дă̆м ка́к тка́е та́ же́нта та́му"* [ВВ,309] – случај на употреба на додаток за место без предлог: наближи́л ă̆дну се́лу; 2. 'се намали временската отсечка, се приближи до целта' *~ сла́виа и фа́лиа на Бо́га за сѐ шо а чу́ле и виде́ле, как и слуша́ле са́ми. И как сă наближи́ле о́сомта де́на да сă чи́ни суне́т на де́тито, и му кладо́а и́мито Исус* [MV,K,306].

наближува* impf (в. наближи) *~ оше*

наближувајќи сă ду Постул чувек стрејќй на пăтут неколку тумби [МЕ(Р),78].

наблуди pf 'исполни' (според преводот на Библијата на македонски) ~ *да как сạ чýла Елисáвет на Мари́нина рáдувáни, му сạ–грајáло дéтито нéјно уф сắрцито; и сạ наблудй́ Елисáвет ут Сфéти Дýх; и а викáла су гулéм глáс* [MV,K,301].

набоде* pf 1. 'со притисок стави нешто врз предмет што има врв, в. набуца' ~ *после фногу време, от като момичката порастела и станала голема мома за мажен'е, погодило се та а армасали па за она исто момче, шчо беше а набодел на колот* [ШК,5(Г),401]; — спроти празникот Св. Ирмија децата ќе земат катција (= лопатка за жар) и маша и обиколувајќи ја куќата ќе чукаат и ќе викаат: *бигајте змији, гуштаре, жаби, жел'ки, оти Ирмији идат сус климији* (= парче дрво со изострен врв), *ки ва набодат и ки ва истепат* [ТГ,70]; 2. – (сă) 'со нешто остро (пр. со трн, со нож и сл.) се повреди' ~ *сă–нạбудéх н–áјн чикóр* [ПК (Мор)]; ~ *мори гуведа ки терум, ле мале, и оно пу мене, мале:["Чек–ме, чек–ме, мила ле додо,[трăнче се набудех додо!"["Море, не–т сум дода, врашко ле чедо,[тук сум ти нивеста , лудо!"* [ТГ,141].

набоден adj 'набуцан на нешто што има врв' ~ *мајката на момичката, кога а побркала уф кăшчи, и не можела да а најде, излезла вăнка на дворот, да а брка. А шчо да виде? – момичката набодена на кол, на врх плетот* [ШК,5(Г),401]; ~ *на третиот вечер, по рајданието и душел у дома им некој чуждинец и преношувал у них; а на утрината кога он си отишал, момичката га нашли набодена на един кол* [ШК,5 (Г),402].

нạбóжин adj 'тој што многу верува во Бога, што е преокупиран со религијата' ~ *нóгọ–ј нạбóжин, нạ–мрáфка нé стăтнýве* [ПК(Мор)].

набој m 1. 'вид стомашна болест што се добива кога човек ќе консумира многу храна одеднаш' — првиот ден по велигденските пости не треба да се изедат повеќе од три јајца, бидејќи ќе се добие болест *набој*' [ТГ,61]; 2. 'болест на кожата, слична на чир, се лекува така што на местото се стават лисје уд тревата штир или парче штавена кожа варена во млеко' [ТГ,244].

нạбóл'уве (ме) impf 'чувствувам слаба болка, од време на време се повторува' ~ *нóго пăти мă–нăбóл'уве курéмо, шó ќ–испáдне ќи–ви́јме* [ПК(Гăр)].

набори* pf 'совлада (некого), го победи' ~ *нај–напрет имам един арапин; да гу извад'а да си борнти и, л'у аку можиш да гу набориш, да ти га дам момата* [V,PM,45]; ~ *му вели чамурџиата: "не ми давати мăра леп". И те му рекоха: "ниа не можими да наситими един јунак"... Чаморџиата и нос јунак гу набори и гу зема сос него* [V,PM,234].

набразди pf 'изора длабоки бразди во нивата' – бостанот се сее на следниот начин: најпрво нивата убаво ќе се изора и наѓубри а потоа се пристапува кон сеење. Уште додека се ора нивата ќе се набразди, т.е. секоја седма или осма бразда ќе се изора подлабоко и во нив ќе се направат уџаци (дупки длабоки 10-15 см.) на 2-3 чекори еден од друг. Во уџаците потоа се става бустануву семе [ТГ,332].

наброи (и: набро́ј) pf 1. 'даде нешто, обично пари, со броење' ~ *му вели:*

"за пент хил'ади сакам лаф". И фати пешин да му наброи пентја хил'ади, та ги зема нос лафопродавац да му даде еден лаф (дјушјун дајап) [V,PM,168]; ~ *извади́ не́гов прија́тел папучи́а, му даде́ де́сет хил'а́ди гро́ша; ги зема́ кăрпа́чинот, ги зака́ра на кади́ата, му ги наброй, и кади́ата му даде́ кл'у́човету* [V,PM,17]; ~ *заедноч дјатето извади хил'ада гроша, му ги наброи на куумџиата и му рече, за две или три дни да ги направи* [V,PM,69]; 2. 'ги смета по број парите колку ги има, прави сметка' ~ *си завратја сос стапот си около удајата, да нема некој човек нетри. И, кату не закачи стапот му ништо, и седнал, отворил малко сандукче, извадил парите, ги наброи* [V,PM,188].

нąбру́ше pf 'со тресење на гранките симне плодови од овошно дрво' ~ *на́бруши му–ма́лце ут–ти́и кру́ште, дă–а́пне де́тто* [ПК(Мор)].

нąбрắчкąн adj 'таму каде нешто е набрано (пр. материја, но и лицето може да биде нąбрắчкąно)' [ПК (Мор)].

набун adv 'заедно, на едно место' ~ *з'е́ха на́фтиту варе́лит'ą, набу́н сăс т'ắх ути́ди и д'ắт'ąнту* [MS,t,84]; ~ *жена́та му зема́ ме́тли, оти́доха со́с мăжо и на бу́н, га пометоха кăштата, га спа́стриха* [V,PM,19]; ~ *оттамо станаха на–бун сос змиата, дошли в дома му, седнаха малку и млого* [V,PM,203]; ~ *стр'ắтуха иди́н пампо́р' да и́ди ут Аме́рика; прибли́ж'аха набу́н и два́та* [MS,t,86];

набуца* pf 'стави со притисок некаде нешто што има врв' ~ *братјата са товариле на Предлозан д–оде, и он у́а утишал. Утишал, набуцал тра́јне, игли, гинґа́ре и боцки на душекут, да на може да спие на него Алате* [V,PM,272].

на́бăржја adv 'бргу, на брзина' ~ *а пак ца́рја са би́л на́л'ути́л на но́зика́на, штото́ му напсо́вал ма́јката, и на́бăржја пу́снал да го зако́л'ат и да му донеса́т глава́та* [V,PM,254].

На-бăрце top., (dem. од стсл. **връдо**) 'чешма на мало возвишение', до црквата "Св. Илија", с. Крушово (Валовишко) [ЈИ, МИ...,с.163].

нава* impf 1. 'забележува, среќава, наоѓа' ~ *жена си немаши сиромахот, си оставише всичката му работа нетокмена, а кога се вăрноваши во дома му, га наваши работите все токмо: се чудеши сам, кој ги токми тези работи* [V,PM,42]; ~ *от сја нататак, кој ки иди да мели на воденицата, хак да не зеваш, туку, кога ки испрашташ човекот, тасот да го омуваш, та тој ке ти дава по една жалтица и, кога ки му сакаш, да идиш тамо на партал мајка, тамо ке ми наваш* [V,PM,278]; ~ *иди́најут бра́т гул'а́мајут на́ва на пắнт'ут, д'е хо́ж'даха, ина́ја га́лица мло́гу ...* ~ *стр'ắднајут бра́т ути́ва по́надо́л, на́ва дв'ắ ч'е́ш'ма* [MS,t,80]; 2. 'затекнува' ~ *фл'а́зи у идна́ ва́рка, ути́ди на пампо́р'ут, на́ва капита́ннут* [MS,t, 84]; ~ *си хо́ж'да пра́в'ą у дума́ ... си на́ва ж'ина́та–му и ба́бата* [MS,t,86] 3. – (си) 'постои, го има' ~ *и фатила уврајката да го пита: "е, господине, што има, што нема гори?' И он фати да казува за коласта... "ама твој син тамо, што си нава, млого мака и сос млого захмет промина от борчлиите"* [V,PM,224]; 4. 'нешто е на услуга ' ~ *тогас, кату видоха попот и пападјата, ча аргиса детенто, отидоха да го бра́кат; земаха и едно шише жјува́ вода сос них, да му са нава, ча, ако најдат детенто мартво, да го ужјувјајат*

[V,PM,226]; ~ *и кату ги виде ерген цар, и рекла на бахчеванциата да му даде неколко оки јабалки, да занесе на конаќут му, за да си нават за приателиту* [V,PM,206].

нава́ди pf в. нава́ж'да ~ *утйваш'и за ги нава́ди главн'а́т'а, з'éваш'и во́да у риш'éтуту* [MS,t,44]; ~ *и сă богу мол'аши, мол'аши:] – фати боже росицă, росицă,] дă нава́дим пченица, пченица,] дă нăхраним дјачицă, дјачицă* [МП(Д),24]; ~ *сос јуста вода, леле, носила,] сос јуста вода носила,] да го наваде, леле, босилче,] да го наваде босилче* [МП(М),134]; ~ *да зароси ситна роса,] ситна роса бирикетна,] да навади жито, просо,] жито, просо ем и грозде* [МП(В),22]; ~ *ej дудуле мили боже,] заврни ми дождовете,] да наросат ситна роса,] да навадат рамно поле* [МП (К),44]; ~ *Кăтạ* (женско име) *кăткăтạ нáвạди* [ПС(З),64].

нạва́ѓе* impf в. најдýва ~ *гă–пита́ли: "Дéка–ј мáјкă–ти и тáтку–ти?" Мóмичкăта рéкла: "Е, мáјка и–тáтко тáм–сă уф–рéкăта зăкóл'ни". И, ká óјдăт, ká вúждат, сă̆ј мáјкă–ј и тáтку–ј тáм зăкóл'ни. И ут–тáм сă–ги–зимáли, ги–нусúли у–Сóлун. И дéн динéска сă–нăвáѓăт у–сéло Пустлáре* [ПК,2(305)].

нава́ж'да impf 'залева со вода, навадува (цвеќиња, било какви растенија)' ~ *за с'а́ш' и три глáвн'ạ на–пóпуку, кугá за вúдиш' да пýснат дáлуви, тугáс да знáш' , ч'ạ ти сă плат'éни гр'а́хувéту! и за ги нава́ж'даш', за кáраш' вóда* [MS,t,43].

нạва́кса pf 'постигне нешто што се бара, односно да задоволи извесни потреби' [ПК(Гăр)].

навали (си)* pf 1. 'се наслони' ~ *и по вечерјата, легнаха да спијат, не имаха с што да го покријат чобанот, си навалиха наврăх него четирјсите змии, го покриха* [V,PM,176]; 2. 'се настрани' ~ *тувáру сă–навạли́* (= кога едната страна, пр. кош или било што од товарот, ќе натежне и ќе се настрани); 3.'кога човека ќе го "притисне" потребата за сон' ~ *на врв Пелистер, мамо, Планина,] тешка ми дремка, мамо, навали,] лош сон сам, мамо, мори, сонувал,] черно ме куче, мамо, уапа* [МП(М), 75]; ~ *па си стегна Јунак Крали Марко...] што извади сабја колаклија,] го присече дрво билижито,] с–испуштија дванајсет извори,] прибучија реки и дулики...] слегна Марко, дремка го навали* [МП(В),28]; 4. 'почна да прави нешто усилено' ~ *се фатија борба да се борат,] ни тој паѓа, ни тој паѓа,]... го достигна којна пеливана,] со зăбите месото го кубе,] а со клоци пердујте му летат.] Навалија Јуда самовила* [МП(В),28]; уште: 'кога лакомо јаде' ~ *ká навạлúи нă–тóо јáдинто, чúниш ни видéли. ни срăкнáли* [ПК (Мут)]

навали* pf 'запали (огин)' ~ *дјаволчато го питало: "чјучо, што ќу чиниш дарвата?" Чл'ака му рăкал: "Што ќу ги чина! Ќу навалă огн да та изгорă"* [V,PM,290]; ~ *"Е, сéга – им ричéла лисúцта – знáм óти сúте сте гулéми јунáци, áма дă–нă–вáл'ме ăдúн гулéм óјгин стани Петро, стани кандило запали,] и дă–вúдме кój ко–прăскóкне"* [ВД(П), 287]; ~ *ај да одме доло во селото,] да навал'ме еден голем огин,] да одлепме пушки од кебијна...] ја коцули од јуначка снага* [МП(К),84]; ~ *посестримите* на *поткумникут* му пеат: *Спани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин*

да навалиш,[огѝн да навалиш, каве да ми сварѝш, којна да напојѝш, којна да назобѝш [ТГ,177].

Навало top. 'име на место с. Савек (Валовишко)', изведено од валок (= планинска долина) [ЈИ,МИ...,163].

навал'уве* impf 1. 'подзастанува, сврàтува'~ *наминувам, навалувам,] на бел камен починувам,] и за Грозда јопитувам,] дека седе Делја̀н Грозда...] да ми вапца два бајрака,] еден зелѐн, еден цр̀вен* [МП(В),150]; 2. 'се настранува товарот' ~ *по̀тпрј–о, нàвал'уве сумàро, ќи–пàдне ко̀шо* [ПК(Гăр)].

нàвал'ăве в. навàли огѝн ~ *и во̀а дѐтто си кăжа̀ло: шо к'и заг'ѝнăт уд нѐа чтѝрсăт ду̀ши, ќа: изго̀рум. Нàвал'ăве а̀дин о́г'ин на̀ кра́јта на нѝăвта, а кла́ве гла̀вта да̀ го́ре* [ИГ,109].

нàвàм adv в. наваќе 1 ~ *сăба́јле ста̀нăт кутрѝнта, сăјбѝта гу–нѐма. Тѐрăт нàта́м, тѐрăт нàвàм, нѐма–гу сăјбѝта. Глѐат едни кăкăра́ски кре́чăт та́м нă–нѐко: го́рница* [ПК,2(229)].

нàвàре* **pf** 'приготви храна со варење' ~ *гу–видѐла гулѐмта сна̀а прику–ѝдна–ду́пкичка ут–та̀: вра́тта. Пу̀ле, ста́рјут па́ри има́л. Оде, питу́лици му–нăпăржи́ла, ја́јца му нăвăри́ла, гу–зăкăра́ла да̀–ја́де ста́рјут* [ВМ(Зб),321]; ~ *му–ре́кăл: "Ки–ти–ка̀м, а́мă ки–у́мрăм". "Ка́жи, му–ре́клă, а́ку ки–у́мриш!". Му–ре́кăл: "На́вари жи́ту, на́меси ле́п, да̀–ми–разда́виш ка–ки–у́мрăм". Фатѝла, намисѝла ле́п, ај нàвари́ла жи́ту за̀–да̀–му ка́же, и да̀–у́мре* [БМ,200].

нàваќе (наваќи) adv 1. 'просторно: кон местото каде што се наоѓам, наваму' ~ *тоги то̀ј чинал арслан и зел на бојот да ги даве за шијăтă и сичките ги истепал. Од них никој се неотепал, а па се врнали од бојăт. Като идали наваќе дошли до една чешма* [ШК,(5),441]; ~ *е́л по̀–нăва́ки* [ПК,2(79)]; ~ *и ка́–ј зафа́јкăт нă–на́ште, уф–же́тва, го́ли, го́ли бига́ли. Огинут пучна́л ут–Стре́зăво, пре́мă Амба́р Ќо́ј. Ут–Амба́р Ќо́ј ка́ сă–дигну́вăт, зи́мăт нăва́ки, пу–стра́нта, пу–Га́лик* [ПК,2(309)]; ~ *еј Лазаре, Лазаре,[море, младо војниче![уд гудина сус здраве[па наваќи да дојдѝш* [ТГ,48]; и: нàва́ка ~ *То́гăш на–стрил'а́чут: "Ајде, стре́л'ај!" И то́гăш стрил'а́чут – трéс! Ѓа́вăлут уд–зе́мин – ѓа́вăлут нàта́ка па́јѓа, дивојкта нàва́ка па́јѓа. "Чекај, добро, му–веле, ти и не са–уби момта"* [БМ,196]; 2. 'временски, кон сегашниот момент' ~ *ут султан Мицитувуту царувајнă дă нă–вака* [МЕ(Р),88]; ~ *и ут идна–две гудини дă нăвакă сă пувелјăт ут Екзăрхијăта и пејăт нă сколјоту и нă цăрквăтă бугарцки* [МЕ(Р),80]; ~ *во ногу ачик ки сă видă аку се стокмă живеачкăтă ув Постул... ут 20 гудини нă–вакă, ут коа је сиднат нă Постул чиркезут* [МЕ(Р),90].

навѓанува impf 1. 'се качува на коњ, магаре, јавнува'; 2 изр.: гу навѓануват касавете (= го притискаат грижи) – кога младичот ќе се ожени (или девојката ќе се омажи) *гу навѓануват брига и касавет па и оро забрауве и песни забрауве* [ТГ,322]; – лексемата брига, што ја среќаваме во контекстот, ја немаме забележано при истражувањата на долновардарските говори.

наведи (и: наведе) pf 1.'свитка нешто на долу' ~ *тогас дрветата наведоха вăрховету на коренитe, исăхнували, каминнте пукаха, и тојнака пак пиле са чини и летна от таму* [V,РМ,92]; ~ *во̀а ќа–ути́шăл уф–ла́мјата до́ма,*

ва́а му–ре́кла: "Ду́ни, јуна́че, да–сă–запа́ле о́гинут". Кă–сă–навиде́л да–ду́не, гу–изде́ла [ВГ(Ѓ),273-274]; *~ откак са слаха това Крăстју,] тăва да стани с тебја,] фрет ма гледат с очи нажаленн,] – "Добро вечар" кажат, глава невдăт* [МП (Д),40]; 2. – (сă) 'се превитка надолу, се наслони' *~ идна́ ла́м'а ста́пна на но́з да́л, ш'у сид'ăш'и хи́тра Пе́три и сă наве́ди дало́т* [MS,t,75]; *~ да си нал'аиш стовнити,] да ги опереш на камине,] наведи са над камине,] огледај са на стовните!] ста видиш мома за мене* [МП(Д),103]; *~ вел'а́л: Иди пу ме́не, то́ шо и по́гуле́м, шо не́ сам вре́дин ја́с да си наве́дам да му удвăрзам ре́мінут ут ско́рнити му* [MV,K,306].

наведне (се)* pf, в. наведи се *~ крај селото, крај гробјето,] де си срешна Јанините,] Јанините девет брата,] тие носат на гробјето,] и си пита: – Ко е таја?] – Таа си е млада Јана,] млада Јана ми умрела,] наведна се целива е* [МП(Д),182]; *~ која е невеста да ми се поклони,] да се поклони бисер да си збира,] зошто и на двете глави ќе ви одрежам.] Се исплаши младата невеста,] се наведна бисер да си збира* [МП(К),52].

наве́ден (наве́дин) adj 1. 'превиткан, со главата надолу, орр. на исправен' *~ ку́сјо вăлк сус–наве́дăна гла́ва им–рăскăжа́л шо́ а́л гу нăјде́ло, а дру́гите вăлци му–риче́ли: "Ни́м сă–ко́си, пубра́тиме, ќа:–фа́тăме та: фушкúа и пăрча́ пу–пăрча́ ќа:–напра́вăме"* [ВД(П),287]; *~ што си јувелена, глава наведена?] – Лел ме питате право ќе ви кажам:] нит ме глава боле, нити половина,] јазе си гу жалам мојто прво либе...] ни книга ми дошло, ни абер му нема* [МП(В),164]; и: навиде́н* *~ е́то идна́ же́на бе́ши, а и́маши те́шка бо́лка гуди́ни осомна́десет; да бе́ши навиде́на бра́на, не́ мо́жиши да си испра́ви ди́бидуз* [MV,K,278]; 2. изр.: нăве́динта гла́ва кăлắчка н'аа се́че (= покорноста, иако не е многу позитивна карактеристика, често се покажува како корисна) *~ дă–ве́диш гла́ва, дă–си пуко́рин, дă не́ сă–ка́риш, ус си́те да–си–пуми́нувиш. Е, то́–ј то́о, нăве́динта гла́ва кăлắчка н'аа се́че* [ПК,2(183)].

нàвéе pf 1. 'кога ветар ќе натрупа на куп нешто (пр. снег)'; 2. fig. 'кога ќе "налета" несреќа' *~ уд–де́к ни сă–нắвија на–гла́фта;. ~ уд–де́к сă–нàвија́, кој ветăр о дунце* [ПК,2(169)] (= начин на изразување на незадовол-ство, пр. од контактите на семејство-то со снаата).

навезе* pf 'заврши со везењето' *~ затвориха хубава си Јана,] дадоха и рăкави да веза;] везла ги и, навезла ги бе,] дадоха и чорап да плете* [МП(Д),84]; *~ "мар ја шче ида Борја-но,] низ горна – долна махалă,] ни шче са долго забавја – јот пăрви петли до фтори". Чака го мари Борјана,] јот пăрви петли до фтори,] шарăн је рăкав навезла – пак си го нема, та нема* [МП(Д),90].

навечера* pf 1.'најаде (навечер)' *~ човекот па му рекăл на офчарот: "Нема ли место и аска да спијам тука?" Офчарот му рекăл: "Има!" И седне го навечерал млеко и масло* [ШК,(5),437]; 2. – (са) *~ ве́чирта са–нàвичера́ле, ја́де́ле, спа́ле. На–у́т-руту ста́вăт, си–о́дăт. "Е, му–ре́клă та́ же́нта–му, о́ти ко–изsвига́ ко́јнут и куби́лта ти са–нàсмија́, ко–приблија́ ја́гниту не́–гу–устăви́ ти да–гу–зако́-лиш"* [БМ,200].

навечер-та (и: навечир) adv 1.'времето приквечер, откога ќе зајде сонцето' *~ били́ два́ бра́та. Еди́нпо па́сел офци́ти, дру́гио ко́нити... А на то́а*

пóгол'áмиọ брáт шọ пáсєл ọфцúти, вăлко му–фáтал óфца и–сє–нєрвúрал чọв'áкọ. И дọвадájки, имáло нáдвọр кáмаң; нáвєчар, ги–врáтил ọфцúти и–сéа сéднаал и–си–чýди [ЛК,115]; *~ ке одних на–вечерта, ки кондисах, ки правих мăнца на пăтот, ки доија овчарите, ки јадиха, ки спијаха два–три сахата* [ТК,ВС,80]; *~ му вéле: "Táте, тáка и тáка цáрут ни рéчи. Сáка дă–нă–гóстăт, дă–сă–пузнáе су–тéбе"... – "Е, му вéле, ут–цáр нé сă–бéга. Ќи–дójдăм". Сă–ублéчвăт, стăнýвăт, óдăт. Нăвичéрта – гóзби, гóзби, гóзби* [ДК,114]; 2. 'ноќта' *~ нé, óни си–дăржáја инáт; ти вéл'е Кол'о: јáс нé– óм дa–са–прáм пý–дóло. И тăкá у–нáс бúја óни. У–нáс сидéја и навéчăрта, и сăбóтта навéчăрта бúја* [БМ,207]; во примерите што следуваат тешко може да се утврди дали значењето на заглавната лексема се однесува на поимите 'приквечер' или пак на 'ноќ' *~ нăвичéрта нă–мăжу–му му–вéле: "Сáкăм д–ă–зăкóлиш крáвăта. Ми сă–јáде ут–крáва мéсо". – "Кăк, măри жéно?" – "Ми сă–јáде ут–крáва мéсо. Ќ–ă–зăкóлиш крáвăта!"* [ДК,120]. Има случаи во кои вечер се јавува со чл. морфема за м. род: *~ навечерóт најгул'áмата сéстра сиднá узáт у–палхúрот да брáни. Около полýнош а–фатú др'ăмка* [ВЛ(Aj),338]; *~ и на óсим м'ăјинци гу рудú сабáлин и т'á си умр'ă на вич'ерó и такá си устáнах јас ивдувéд* [MS,t,3]; *~ сăбута нăвéчир цéла нóќ свáдба. Утридéн, нидéл'та, ќи тăргниа дă–ă–зéвăт нивéстăта* [ВЕв(И)307], односно за ср. род: *~ и вá оти глáднa бúлa си–исчúлa ут–тó–лéбут... си–апнáл и си лигнáл нaвăрс кривáтто. Навéчăртọ си–йдăт брáтјата–му уд–лóв дека бúле, пýл'ăт кривáтут – мóме лигнáту* [БМ,198] – во илустративниот контекст, во примерот: ва си апнал и си лигнал, имаме потврда за тоа дека категоријата род во долновардарските говори не функционира и забележаните случаи од типот: тој рекла се имено резултат на односнава појава, т.е. не треба да се третираат како примери во кои се зачувал, односно се вокализирал крајниот ер, како што се имаат искажано некои слависти (за ова поопширно во граматичкиот дел).

навúва (и: навијве) impf 1.'намотува преѓа (пр. на кросно или на вретено) кога ја спрема за ткаење' *~ с'éднува бáбата на крýснóту, з'éва инá прăнчка и фáш'та с'ąфт'é, с'ąфт'é ('прăву, прăву') да навúва* [MS,t,7]; – прва женска работа врз која детето се подучува претставува бубаќ придејне. Тогаш на девојчето му се купува мало, ново вратено, а таткото ќе направи мала фурка на која се навија бубаќ за придејне [ТГ,361] – податокот се однесува на дамнешни времиња; – некоја мрзлива жена останала кај мажот дури тогаш кога свекрвата рекла: *"Та магарешка ќерка шту гу е навијала и ки гу ткаје. Ти за таа работа ним са коси"* [ТГ,362]; 2 'замотува појас околу крстот' *~ нáвиј сјо–пójсут* [ПК,2(79)]; 3. 'вртејќи ја стега пружината, пр. на часовник, за да може да го стави во движење механизмот' *~ нáвиј гу–сáато*; 4. – (се) 'се намоткува (нешто)' *~ змиата по стапут на офчарут се куртулисуве от огинут, и се навиве на шиата на офчарут и му вели: "Ти ме куртулиса от огинут, а сега ез ќи те изедум, зашчо сега такăф е сфетут – "чини арно, најди зло"* [ШК,(5),429].

навијање n 'дејност со која на кросното се намотува преѓа' – верување: кога жената ќе заврши со навијањето

(кога ќе ја намота преѓата на кросното) сите четири дупки на кросното ќе ги наполни со отпадоци од преѓата, "за да му се затворат ушите на ѓавулут" за да не ја слуша жената кога ќе ткае и да не ѝ прави акарет (= тешкотии, пречки во работата) [ТГ,363].

навúка pf в. навúкува ~ *утúди на крајó мáндрата, навúка* [MS,t,18] – случај на отсуство на предлог со додатокот за место: утúди на крајó мáндрата, што се третира за влијание од балканската јазична алијанса; ~ *му пурдáнч'ува на ч'убáниту: "ýтр'ạ сабáлин, кутрú за дój да навúка на кóзит'ạ, тут ед'énсăнăс на кýчạнтáта н'éка гу изидáт!"* [MS,t,17]; ~ *пу–врéме дóшло рéт вúќе зạ–дạ–ýмре. Устăрéл вúќе. Си–и–нạвикáл дéцта, му–рéкăл: "Сúнку, на нивéстте, дóнсте–ми идин–бéл трипéзник дạ–гу–вăрзăм во кýпут!" Фатúла тá му–закăрáла един–бéл трипéзник, гу–вăрзáл тó кýпут* [БМ,196].

нạвúкне pf 'стекне навика на нешто' ~ *сă–нạвикнáх ус–н'áа и сéга нă–мóжум сáм* [ПК(Мор)].

навúкува impf 'повикува некого, односно зборува со висок тон' [MS,s, 75]; ~ *цáрувáта мóма му навúкува на бахч'úванц'úјата: "бахч'úванц'ú, бахч'úванц'ú, ш'тó му цúкаш' на д'ăт'ạту!"* [MS,t,33]; ~ *пáк навúкува тój:"éj, ја ни вúд'ạ мójта парлúца, бé?" тój пáк вилú: "ц–ц, ц–ц!"* [MS, t,43]. Сп. специфичност во линеаризацијата: негацијата ни (< не – со редукција) доаѓа зад кратката заменска форма: ја ни вúд'ạ мójта парлúца?

навинано (< навинано место) n, adj 'изместена коска од зглобот, ушинат' – има луѓе што умеат навинатата коска да ја наместат на своето место во зглобот (со истегнување и вртење на коската). Навинатата рака или нога по местењето ќе ја обложат со лук варен во оцет; некои во оцетот ставаат и трици [ТГ,243].

навúре impf 1. 'става нешто во тесен простор (со притискање)'; 2. изр.: ми-нăвúре уф-óчте (= ми прави забелешки, се лути) ~ *óт нé сум дунцéла имóт, нúви, сé ми нạвúре уф–óчте* [ПК,2(176)].

нависóку adv 'кон место што е поугоре' ~ *áку пóш' на–висóку, ут слăнциту úсă раступ'áт крилáта, áку пóш' на нúску млóгу, ут мур'éту úсă ...*

нạвлáжне pf 'кога нешто, пр. тутун ќе прими влага' ~ *ќи–гу–устájме нóшно врéме вóнка дă–нạвлáжне, дă–сéтне ќ–о: дúплиме (титýнут)* [ПК (Мор)].

навлева impf 'се пробива и се сместува некаде напред' ~ *ниту Русија Плевен разбива, ниту Булгарија вав Пирот навлева,] туку се бијат младите момци,] младите – сè Македонци* [МП(М),19].

навлезе pf в. навлева ~ *сношни вечер помнаја, они беја ју тимнина,] ју тимнина без борина,] навлегоја ју селото,] ју селото, ју малата* [МП(В), 65]; ~ *мома стоје на бога се моле,] дај ми боже јазе што си сакам...] јас да одам во града Стамбола,] да си купам срце што ми сака,] да навлезам во тесна чаршија,] да си купам шарена јургана,] да си купам стара биќарина* [МП(В),242].

навјаксува impf 'постигнува, успева нешто' ~ *и отринтá, когá сăмнало, попúтал ха(н)жúата, кóлку му прáви харчтá, а пак тој му кáзова: "За úме Бóгово парú не зúмам". Та са поч'ýди цáрја и го испúта как навјаксува, на ден по тóлко л'ýде заминóват* [V,PM,254].

навр'ан* adj 'нешто ставено во тесен простор (со притискање)' ~ *тој отјува... Има такво, ej такова жéлезо имахме ние, токмáк го викахме; aj тăj жéлезо, на дăрво навр'ано* [ВД (Ка),335].

наврати* pf 'отиде некаде, намина за малку време, сврати' ~ *Јанче, бјало Јанче!] навратило Јанче,] Дима да ми тера,] не ми најде Јанче,] Дима кехајата,] ја мă си најде Јанче,] Димова дружина* [МП(Д),35]; и: наврти ~ *маракдисал* (< меракдисал ?) *Марко за борен'е,] нигде лика нема спроти него,] ии во инсанот, ниту во ајванот.] Јанал Марко којна пелинвана,] ми кинисал по бели друмови,] ми наврти по вишни планини* [МП(В),27].

навреви* pf 'назборува' ~ *малчкото хи братле си играло по доро и суштило, тја зела да му наказува и го ударила јачс по рăкăтă с једно даро. Мајка хи как чјула, излела та ја проклела и рскла: "Дано, керко, да сă хич ни навревиш, и на животе си дете да не видиш!"* [V,PM,292].

навреди (се) pf 'се налути, се насекира' ~ *дружина вика, молби му праве:] аjде Стојанс на црква к-одмс.] Што ми се Стојан толку навредн,] и на дружина тихој говори:] Греови имам милна дружино,] Велигдсн ќи правам с мојата мајка* [МП(К),70].

навре* pf в. навире ~ *умовитојут киниса, отиде да копај гроб на гробите, пак лудојут зева една карлига да ја наврја приз мајчинот му нос, да татраштем ја занева на гробот* [V,PM,229]; ~ *оттамо отидоха по-надол, најде един камин от воденица, му вели на умовитнојут: "брате, ја го и прашлснот от вратеното", фати камино, го наврја на гриндата си, гу зема на гăрбот* [V,PM, 229]; ~ *и нáшăл нă-пăту идну-стáп. Гу-зéл стáпу и гу-нáврăл нă-рăчкăта и гу-прифăрл'ăл прику-рáмо. И сéга лéсно мóжăл д-óде пу-пăту зă-дóма* [ДК,152].

наврăх praep (просторно) 1. 'кога нешто е поставено на повисоко место – над' ~ *утúди тój на-врăх глава́та-ји, с'éдна и слу́ш'а* [MS,t,13]; ~ *ја виж'дат фóтуграфúјата тáм и т'ă вил'áт: "мúлата сфитá Бугурдúца ... ја că курдúсали и на врăх клáјанцу"* [MS,t,25]; ~ *едиа трапеза пăлна сос секакви слатки манци, и три кандила наврăх трапезата беха запалени, што свитјаха* [V,PM,84]; 2. 'кога нешто се наоѓа врз површината на некој предмет' ~ *că тýрна ут пóртата уд гóр'ă с'é мáламу на-врăх мумáта* [MS,t,63]; ~ *курдúсуват крусно́ту, закувáват два кóли, клáват и пу идúн кáмин' на крајó и на-врăх кáмин'éту удгóр'ă гу клáват крусно́ту* [MS,t,7]; ~ *тој им вели: "сакам да ми извадити на горна бела земја". И карталите заедно гу земаха наврăх крилата им и фатиха да л'атат с него тăкму три дена и три ноќа* [V,PM,222]; ~ *не мóжиши да тарпи пéзите, едúн дéн земá едно́ вăжи ... да си обеси, фăрли вăжито на врăх дăрво́то* [V,PM,7]; ~ *и д'ăт'ăнту клáди на-врăх пуртукáлит'ă мăра смóкфа за да си ни гл'éидат* [MS,t,86]; ~ *му дáва едно́ јáгие сос млóгу разидéние и му вéли: "нá, брé едно́ јáгне та úди си на дјáвола!" И тој нúкнува и му вéли: "тýри гу брáте, ти са мóл'а, нá врăх шúната ми"* [V,PM,147]; 3. (временски) 'кога нешто се случува отпосле – по' ~ *гу стóр'ăх брáку, că уж'éн'ăх, на-врăх дв'ăт'ă гудúни ми дáди Гóспут' инá мумýш'ка* [MS, t,3]; 4. 'кога нешто е усмерено кон

одреден објект' ~ *шо́–с убиси́л–си нăврăс ме́н, ќи–мă–урни́сиш* [ПК,2 (79)]; ~ *ско́кна ут ц'ами́јата до́л, сă ла́ха бра́т–ми удо́л, па́дна на врăх н'е́гу и гу укла́ва* [MS,t,57].

навăнка adv 'opp. на нăтре – надвор' ~ *"ја́с за и́зл'а на–вăнка да па́там, бе́лки на́јда пу ина́ ра́бута"* [MS,t, 84]; в. нăвонка.

навăрви* pf 'тргне за некаде, замине' ~ *едно́ вре́мја трои́ца чјовја́ка на́вăрви́ли на ра́бота на чу́зда зе́мја и сто́рили си лакарди́ата, каде́ да и́дат* [V,PM,253]; ~ *и като́ навăрви́ло де́тето, на кра́ј касаба́та, сла́хал са едно́ ќосе́ да и́де от ло́ф, та му рекăл: "До́бра сре́шта!"; а де́тето ни му одгово́рило* [V,PM,256]; ~ *и фа́ф сара́е и́машја ади́н ехăр, де́ту седе́шја ко́не му на змиата . И ко́не фсе́ си бје́ше убру́жен кату кура́ навăрвја* [V,PM,259] – случај со два сигнала за посвојност: ко́не му на змиата; ~ *и тăрговецо навăрвил си по пăто, пак овчаро утишел в градо, от де бил тој, и с питане нашел кăштăтă му* [V,PM,280].

нạвăрве* **pf** 'низ нешто, односно низ тесен простор помине со врвка' ~ *не́–м сă–ви́де, нă–мо́жум дă–с–нăвăр-вум учку́ро* [ПК(Гăр)]; ~ *нạвăрви–ј ко́тăлците* (= нанижи ги котелците на иглата – кога треба да се доплете нешто) [ПК(Мор)].

нạвăргăле **pf** 'турне нешто на земјата и го стркала' ~ *о́т по́–си́лин, о–нạвăргали́ и о–шутна́ та́м–не́јде* [ПК (Гăр)].

нạвăрзе **pf** 'со помош на јаже прицврсти нешто, во случајот добиче за некој предмет' ~ *и се́тне устăна́ ф–се́-лто еди́н тăко́в, што́–ј пузăди́нта, убо́с пу–ста́ро сă–ви́кше, сега́ – ку-мо́ра. И–та́м ф–адна ба́шча нăвă-рза́а мули́нта, и́мише се́но, буга́рско се́но* [ПК,2(223)].

нạвăрне pf 'наврати некаде за кусо време' ~ *ќи–нăвăрнум ма́лце* (= ќе дојдам, ќе свратам); в. наврати [ПК (Гăр)].

навăрта* pf 'се движи бесцелно, се врти во круг' ~ *мајка хи сă разбо-л'ала и ја праштала да хи донесе вода студена. Тја ни ја услушала. Тога мајка хи ја поклела и рекла: "Да сă, керко, по кăштите навăрташ и да сă л'у жалиш, чи ни ма си слушала"* [V,PM,292];

нạвăртéн adj 'управен кон нешто, свр-тен' ~ *сидна́мă ни́е ту́ка. Е, во́ дисета́рут кăрши́ нас сус–шма́јзерут у–на́с нạвăрте́н. Па еди́н, су–ѝдна́ маши́нцка пу́шка, во́јник врăс–на́с се́де* [БМ,193].

нагаде pf 'кога во окото ќе влезе прашина или некој ситен предмет' – се лекува така што на повредено-то око, жена што дои, ќе измолзе млеко, а потоа тој со движење на очните капаци настојува млекото да влезе внатре (во окото); вториот начин е таков што повредениот со прстите од двете раце ќе ги повлече очните капаци и ќе го стави едниот под другиот (капак) и така ќе ја отстрани прашинката [ТГ,245].

нага́зе* pf 1. 'притисне со ногата, со стапалото на нешто'; 2. fig. 'отседне кај некого на гости' ~ *адни го́сте нă нăгăзи́а уф нидел'та, цел де́н го́тви, ми́ј, чи́ни* [ПК(Гăр)]; 3. 'се "сретне" со некоја натприродна непријатна сила', сп.: ноќно време кога во дворот врши мала нужда треба три пати да плукне на тоа место за да не нагазе [ТГ,227] – сујеверие; – се верува дека човек може, особено дете, да нагазе, т.е. да се разболи ако некој посредно

или непосредно му направи магија или му нафăрли бол'ка [ТГ,227].

нагúзде (сă)* pf 'се дотера, се облече во раскошна облека (обично се однесува на девојка, односно жена)' ~ *сă-нáгиздúла кут дé-j нé-знáм кóја, сă-прáве ѓóрăн-бирúн* [ПК(Гăр)].

нáглава – изр.: сă ни сл'áва нáглава (= нема разбирачка, не се излегува на крај) ~ *сăс паш'áта сă ни сл'á-ва нáглава* [MS,s,71].

нагланин adj 'нешто ставено, наместено на глава (во случајот на добитиок)' – "водилото" со кое се управува коњот се вика угламник, тој е наглавин (кај Тановиќ погрешно: "наглављен") на коњот на главата. Ако коњот е "аџамија" па не сака да оди право, од угламникот ќе му направат нашандрăк (= замка на долната вилица) [ТГ,419].

нагласе pf 'среди, организира, пронајде, добие нешто' ~ *нагласúл тáмă адин кривéт, кóлко д-úма дéк дă-лéгне; ~ ако-j нăглáсум парúте ќи-т сă-јá-вум; ~ сја: нагласúле они рабóтта, па сјáа ќи-т питýве, уш нé знáа нúшто* [ПК(Мор)].

Нáгледа top. 'височинка од која се надгледуваат полските имоти во околината на с. Д. Фраштене (Серско)' [ЈИ,МИ...,163].

нагледе pf 1. 'гледа продолжително'; 2. изр.: нă мóж дă сă наглéде (= остана омаен) ~ *нáпкум, кă сă сублéчăве дóма дă гу пére сéстра-му, прáќи, сéстрă му гу нáжќе кáмăнчто и нă мóж дă сă наглéде нă нé-го* [ИГ,110].

нагмéче* pf 'со притискање втера нешто на внатре' ~ *ýбуво гă-нагмечúх, áма нé субúрше пóфќе* [ПК (Гăр)].

нáгори adv 1. 'во правец кон нешто што е повисоко' ~ *пýштат двоúца д-óдат тáм. "Кадé вóда, нúа ýмреме за вóда?" "А-би зáштo си-мáчити вúа с'ákoj дéн' да-дóвати óвди, нáгори нáдоли за-вóда. Ас сам-рéшал да-напráа ѐдúн кáнал и водáта да-тéчи от-тáм"* [ЛК,117]; ~ *му вел'ат: "варај, јуначе, как си дошел тука? не ти е страх от ламјата? Ча мајка и понагори ја не виде, дека палиши хурната, за тебе жив да ти испечи"* [V,PM,220]; и: нагóр'а ~ *пóпут, дјákут, диспó-т'ут фáтаха да сă нasúгат нагóр'а, да ха ни уклавé* [MS,t,68]; ~ *јáдух л'áп и трăгнах ут-тáм да на-гóр'а* [MS,t,2]; односно: нăгóре ~ *разбу-лéл-се адна жéна, тáм, ду-нáс блúзу. Ká пумнáме Штéмница нăгóре, гă-устăвúли дéк лéже, нéм нúкуј крăј н'á:. избигáли. Тáквú рабóти бúă тúă* [ПК,2(186)]; ~ *ká нă-збráа, нă-бугáрката грáница нă-нусúа, Кăчăрúнуво, знáјш. Măкидóнцко ду-тáм бúло, ду-Цумáа, ут-тáм нă-гóре бугáрцко. Дýр тáм нă-нусúа, дýр тáм сме бигáли. Шо-мăка сé-j тигл'áло* [ПК,2(283)]; 2. 'кон северната страна', но возможно (во текстот не е сосема јасно) и: 'кон повисоко место', бидејќи Солун е поставен на морскиот брег, т. е. сè друго наоколу е повисоко' ~ *заш'тó ут Сулýн на гóр'а ни мóж'иш'и да прумин'éш' ... áку н'éмаш' пáсу ут Ингилúзиту* [MS,t,2]; исто: ~ *тáм сидéме кулу-штирújсе дéна, néјсе, нă-мóжум ти-кáжум. Нă-пóл'то, нă-пóл'то ду-Стрýма. И áј кá óдихме нăгóре, кá бéгихме, кăде Симитлúј ли бúше, кăде Цумáата, бéѓме* [ПК,2(353)]; 3. 'повеќе' *"ни гл'éдаш' нáш'та рáбута не дúга ... ут трúста драхмú нагóр'а ни мóга да ти плáт'а"* [MS,t,26]; 4. изр.: снóве нăгóре-нăдóле (= трча на сите страни) [ПК(Гăр)].

нạгóрве impf 'става на оган нешто, пр. железо, за да се загрее до вжештеност' ~ *"Има лéк?" "А–а, и́ма, а́ма ќи–дáјте да–в–у́друм п–áјн мијýр нă–гắзо, п–áјн пичáт". Е шó ќе–ј? – ут кóјн плóча. Нạгóрве:. И ти́ạ сáкат, нéјкạт, ќи–дáат дă–јм–ýдре, áк сáкат дă–нóсат лéк нă–цáро* [ПК,2(231)].

нạгóрнуве impf 'има горчлив вкус, но неинтензивен' ~ *тóо брáшно нạгóрнуве, ни́м о–зạмéсуви óти лéбут ќи–гóрче* [ПК(Мор)].

нагосте pf 'нахрани некого со убаво јадење' ~ *по време после пá Господ се чинил човек; отишал кăде помалкио, при офците и му посакал едно јагне да му заколе, да го нагосте* [ШК,5(Г),405]; ~ *човекăт отишел, а бабта го пречекала и, кога се стемнило, бабата го нагостила и му рекла: "Легни си ти, аз да си починам". Тој седел ф постел'ата, да ја гледа дека ќи оде* [ШК,5(К),441]; ~ *сус страх се приближили ду него, го разбудили и го поканили на госте; и тирзијата утишел. Ка утишле дома, го нагостили и седне излезели вонка от кунакут да се шетат* [ШК,5(Г), 433].

награви (се)* pf 'се снабди, се подготви' ~ *пред ил'адодеветстотини четврта година,] се награвих со динамит, с бомби јов рацете.] Турци ме разбраја, Грци ме фатија* [МП(К), 91].

награда f 'поклон за нешто сторено успешно' ~ *Лазар си иде од Цариграда,] и носи китка награда,] првата кола сребро и злато,] втората кола малкој детенце* [МП(К),23] – во контекстот, како и на други места, среќаваме додаток за место без предлог: втората кола малкој детенце (м. 'во втората...'), што претставува балканска јазична посебност.

нạгрáде pf 1. 'даде некому награда за извршена работа, или услуга' ~ *и вóа чувéк разглáсаве низ–нéговта околи́ја дали кạ–се нáјде нéкуј дạ–а–уни́ште мéчката, нóго ќе–гу–нạгрáде* [ВГ(М),273]; ~ *ká фăнáл: а–брé кáртн, а–брé кáрти, си́чките пáри ги–збрáло. Гу–зи́мăт и păрăхóдо. И păрăхóдо гу–истигл'ál. "Е–сјáа, вéле păрăхутчи́та, ká–ќ испáдниме тáм нă–скéл'то, ác ќи–тă–нăгрáдум нă–тé-бе"* [ПК,2(272)]; ~ *и и́апкумта цáро ги–збрáл сúте уф–сé:лто: "Мóјте пáри кój ги–зé, дạ–сạ–кáже ко:–нạгрáдум óште* [ПД(Н),171]; 2. – (се) 'добие награда' ~ *а Вăндо дузнá óти кáк се–утипáа ут–Тóде Чифтéивут. Тóде Чифтéивут се нăградй... су–пýшкăта злáтна ут–тýрскăта влáс се нăградй, пáри зéма ут–ни́х* [ВЕв, 298].

награди* pf 'сосида, изгради' ~ *друго рекло: "на едно мјасто хил'ада мастора градет једнă царскă кулă, и днеска колко наградет, јаз вечарта ходја и јă убăрем"* [V,РМ,281]; ~ *дала му много алтăнјă, зела му дрехите, надјанала ги, и тивдил утишла ду едно равно поле, там наградила едни сарајă, на котри доварето били от голо злато* [V, РМ,292] – во контекстот среќаваме потврда за архаичниот карактер на овие периферни говори, сп. зам. котри; ~ *тă, като останала там самичка, дăтăто că удошавило и уживјало, златни сарајă за ăдăн сахат хми că наградили, и на сăки ручок и вăчарă хми доходали два лăбовă и ăднă чинијă măнијă* [V,РМ,285].

нагр'áј (си)* pf 'од близина на огин се стопли' ~ *"хи́ч' ни ви́д'ạ д'áгундạ пуидúн вóгни?" "Вид'ạх". "Е, ти са си нагр'ál, că ни фáш'та каýлу!" и гу згóни* [MS,t,54].

нạгувóре pf 1. 'убеди некого да при-

фати некоја сугестија, односно да стори нешто' ~ *нạгувóр-го дạ-гă-устáве, дă-с-вăрне дóма*; 2. – (сă) 'му искажал полно работи што тој не сакал да ги слушне' ~ *му-сă-нạгувурúх óт тáа рăбóта шó-гă-прáвăт нé-j-árна тă ák-сáке нéк сă-л'ýте* [ПК(Гăр)]; 3. 'се договори како нешто да се стори' ~ *трýјца брáтја сă-нạгувурúле кă-óдат к-а-тéпат лáмјата. Утúшăл пишúн éн гулéмјут* [ВГ(Ѓ),273].

нагутф'ён* adj 'спремен, приготвен' ~ *и т'á... утúва у другáта удајá, сă прим'ăн'ă у н'éјнит'ạ рýбн, ш'ту си нмáш'н нагутф'éну ж'éнски рýби* [MS,t,26]; и нагóтвен* ~ *и фáф сарáс úмашја адúн ехăр, дéту седéшја кóне му на змиата. И кóне фсé си бjéше убрýжен кату кугá навăрвја,... И при-магláта úмаш'а грóмуве нагóтвени, и кугá излéзеше от пештéрета и погăрм'аваш'а сас магláта* [V,PM,259].

нагутф'úй* pf 'спреми, приготви' ~ *му вилú мумáта ... : "знáш' какфó прăстин да нагутфúш'?: на тáтку за úма тóп цóха, на мáјка за úма тóп купрúнин, на м'éн'ạ за úма пндис'éт пиндóлари"* [MS,t,28].

нагутф'óва impf в. нагутф'úй ~ *и стáна сабáлин, му нагутф'óва инá камúла, му тувáра вóда* [MS,t,14]; ~ *јас сă нагутф'óвам* (со исто значење: ~ *сă напрáјам*) [MS,s,72].

нạгăлте pf 'се изнапие, се изнајаде (до заситеност)' ~ *úмше áдна думáшна мạстúка сă-нạгăлтáме, áдно ýбуво, нéма дудéка* [ПК(Мор)].

нạгăрле pf 1.'површно раскопа и стави земја околу коренот (пр. на пченка)' ~ *а-нăгăрлúме мисúрката вáадин* [ПК,2(79)]; 2. изр.: мо:-нăгăрлú (гăзо) (= стори некому добро) ~ *а-тạкá, ги-загубú тóлко пạри, мо:-нăгăрлú гăзо нă-нéкуј... ~ рăбóтиш нă-л'ýјто, им гăрлиш гăзо, а нáшта рăбóта нéк си стóо* [ПК,2 (177)].

над prаер 1. (просторно) 'укажува дека нешто се наоѓа на повисоко место, одозгора' ~ *"Нă-мóжăм, лúбе, дă-стáнăм, тýрцки кýршум мă-прунúза,] нă-лéва стрáна ду-сăрце, тéшка ми зéмја нăд-мéне"* [ДК,156]; ~ *Петаре, л'убе Петаре!] Петар ми кон'а ковјаша,] Калина над нег стојаша,] и дребни сăлзи рон'аша* [МП(Д),71]; ~ *мајка им им рекла: "кога ки ви са роде сестра, ки кладум една фурка над портата, а кога – брат ки кладум шупелка"* [V,PM,268]; ~ *Ká бигáме ли? Пáсăхме нис-пóл'то. Гăрцте уз-дóл ká нạстăпваа, сă-глéјше бúл' ká úдаа. Нúạ фăтúме дạ-бéгме, а пă уд-дóл адни бугáрски вујнúци тáм нạ Гạрдúштто* (top.) *нáше, нăт сéлто, прăпукáа* [ПК,2(290)]; 2. 'укажува дека некој ја има облеката врз себе' ~ *фати с ножот да сечи рубите, оттолко студ замрăзнаха рубите над мене* [К,ВС,87]; 3. (количински) 'укажува дека нешто има повеќе од означената бројка' ~ *нé знáм тóчно кóлку бúа Тýрци, áма трибýве д-úмше над сто кăшти нáши, ристéне, Макидóнци;* 4. fig. 'укажува на висока општествена поставеност' ~ *сă-прáве питéл, сè сáке дé-j над сúте* [ПК(Мор)].

надалéку adv 'на големо растојание' ~ *амéн (мóлис) јáхнува д'ăдуту, хóж'да д'éсит' вр'ăтин'а надалéку, пáж'да и другајут кóн'* [MS,t,80]; ~ *кога дочула Јанкина мајка,] ела ми ќерко мајка да те плете,] мајка да ти плете дробни плитенки...] расни ми ќерко мома за măжејне,] мајка*

ќе те мажи многу на далеко [МП (В),39].

надалечно adv в. надалеку ~ *еден друг си одромоне:] – Хајт да бирем, да убирем,] да убирем чирашница,] та да идем ф чуздо надалечно:] ти да бäдеш ичкадија,] ја да бäдä пак сäдија* [МП(Д),188].

надáс m 'нива изорана, непосеана, угар' ~ *ја ураm ни́вата ч'ётир, пёт' уралá, стáнува хýбаф надáс* [MS,t,3]; ~ *прáвими надáс за да с'ä́јми л'áтна с'ä́дба* [MS,s,71]; кај Саќов (од Кукушко): 'второ орање, извршено непосредно по́ првото'[СК,331].

надвé adv 1. 'нешто што е разделено на половина, односно на два дела'; 2. изр.: на-двé на-трú (= се кажува за нешто што е направено на брзина) [ПК(Грам)].

надвечар adv 'времето пред да се стемни, кога почнува да паѓа мрак' ~ *тја плачала и сја чјудила, што да прави. Надвечар заминало једно дјадо и ја питало, зашто плаче. Тја му казала сичко...* [V,PM,286]; сп. надвичера"времето по заоѓањето на сонцето, додека сé уште се назираат последите сончеви зраци се вика надвичера или одвичера" [ТГ,10]; в. навечер-та 1.

надвии* (< надвие – со асимилација) pf 'се избори за нешто, победи пр. во некое судрување, односно во натпревар и сл.' ~ *и от н'áколко годúни, катó нарасна́ло дéтето, испúтало мáјка сú за да úде при баштá си, а мáјка му ни гу пýштала. И като надвúло дéтето* (пишува: 'падвило'!– печатна грешка), *úспратила гу и гу прикле́ла, сас ќосé чјовјáк да ни прикáзова пó пäтја* [V,PM,256]; ~ *тогас му вели на детенто: "е, побратими, сега ниа имаме адет: едната страна брашноту гу мјасими, една пита ја клавами на вогинот да са пиче; и ниа са прикажувами, и кој ки надвии на прикажните, земува питата"* [V,PM,202]; ~ *на нáс барчúна úма адúн дрýк змúју, та тój úскашја да та грáбне, пак já, óти му надвúвам и привáрих та тá обзéх, и сегá тój ма млóгу гарези́* [V,PM,260]; се среќава и форма со испуштено д (во истите материјали) ~ *на дванајсите дни тел'ал вика: "царјувата мома ки си ожени, ама кој е јунак над јунакот, да навии на борбата и на сичките марифети, он ки а земи"* [V,PM,225].

надвиле* pf 'домачне, сожали' ~ *црна је чума чукала,] во това село Трнково,] девет ми сина чукнала,] и девет сина с внучијна.] Мајка му ного плакала,] дури на Бога надвилело* [МП(К),78-79].

надворешин'* adj 1.'нешто што се однесува на надвор (овде: надор – в. таму)' ~ *и ки си намéстат су Авраáм и Исаáк и Јáков на цаpштúната небéсин; úлим цаpштúну сúнови ки си хóдат на тéмно надворéшн'ото, тáмо шó ї плаканúто и шо си кäpцат зäбите* [MV,K,265]; 2. изр. гу фáќа надворéшните (= боледува од епилепсија, припаѓа) ~ *на тóа врéми, ка му сä дóшал Исус на сéлото Г–цко, гу стратóа двемúна шо и фаќáле надворéшните (шо пáгиа дóло)* [MV,K,265]; исто така: гу фáќиа уф нáдвор ~ *да как испаднáле óни, éту му дунсóа идéн човéк глýх, шо гу фáкиа уф нáдвор* [MV,K,266].

надгледувé* impf 'се грижи за нешто, внимава работите да се одвиваат добро' ~ *дóд Рáјна и–надглéдувше дéцта кóга óдих уф–манäпóло (дä–räбóтум)* [ПК(Гäр)].

наддаве impf 1. 'при купо-продажба

дава повеќе од другите што учествуваат'; 2. 'дава повеќе од потребното, односно од договореното' ~ *давај, наддавај] мили таштјату,] давај, наддавај,] купи кумица* [МП (Д),61]; 3. 'зголемува' ~ *нäкливе́туве, то: шу путка́жуве и нäбу́туве, то: сѐ однó пу–дру́го. Кливе́те, а́ма дру́јсте пó–гуле́ми нäдда́вät* [ПК, 2(199)]; 4. изр.: нäдда́ве у́ши 'настојува да слушне нешто' ~ *нä–мо́јш ла́ф дä–си–нäпра́виш, сé тук нäдда́ве у́ши* [ПК,2(184)].

наддои pf 'победи во натпревар: кој ќе измолзе повеќе овци' ~ *– аj да си са наддоим,] ако си ма наддоиш,] шче ми земеш стадото,] Јако си та наддоја,] шче ти зема лицето* [МП(Д),35].

нäдебе́ле* pf 'добие во тежина, се здебели' ~ *уд–де́те сä–нäдебе́ли и тäко́ф устäна́ ду–гуле́м* [ПК(Грам)].

надева (се)* impf 'очекува, присакува (нешто)' ~ *на село даваме, Недо,] и пије јадеме,] пак се надеваме, Недо,] свадба да правиме, кучке.] Што мана ми најде?* [МП(М),109]; и: наде(ј)е **се** – кумот откако ќе го прими кулакут (= свадбениот подарок), а кумицата му понуди на младоженецот да седне, ќе му рече: *и ти им чини клајне и здраве, и нека се надејат оти без друго, ако ни даде Госпуд здраве и бидуме живи ду нидел'а – ки дојдиме да венчиме"* [ТГ,160].

наделu* pf 'врати за сторена неправда, казни' ~ *от там смäрчок–челеби отишел при дрвото и зел да драска по него, а ка драскал, мечката, от страх да не се каче, паднала от дрвото, та се убила, а па заецот, ка видел мечката умрела, искочил от дрмата... Сос това лисицата им наделила* [ШК,5,(Г),402].

надене (и: надјани) (си) pf 1. 'навлече, стави врз телото облека' ~ *"расприм'ани́ сä с'е́тн'а, и́звади ру́бит'а, да́ј ги на м'е́н'а, у дисајку кла́д' ги, на́дини си ги в'е́ткит'а ру́би"* [MS,t,33]; ... *јас си над'ӑнувам ру́би* [MS,s,71]; ~ *и като вäрвјала по пäтја, срешшнала един овчар, дала му много алтäнjä, зела му дрехите, надјанала ги* [V,PM,285]; ~ *му вели: "тинака да идиш да фатиш един калугер кату мени, да гу заколиш, да одериш кожата, та да га надениш тинака, да си чиниш калугер!"* [V,PM,75]; се употребува и со пејоративно значење: ~ *не́ зна́а уф–шо́ дä–сä–нäдде́не* (= кога некој(а) се облекува екстравагантно) [ПК,2 (79)]; 2. 'обуе, стави нешто на нозете' ~ *за над'ӑнам папу́ч'а* (= ќе обујам чевли) [MS,s,71]; ~ *тогас тој отиде, надјана чизмету на носите му и запкäнот на рäнците и трäгнал да брäка, слäнцето отдека угрева, да гу најди, да са пита на него, как да стори* [V,PM,198]; ~ *та́тко и ги направи́ чизме от желе́зо и ста́п от желе́зо, и тјáнака надјáна чи́змето, зема́ и желе́зни и ста́п на́ рӑка, кини́са л'убо́вникот да гу те́ра* [V,PM,131] – уште еден случај на употреба на предлогот на со значење 'во': ста́п на́ рӑка; 3. 'закачи' ~ *ги над'ӑнаха крила́та и му пурӑнч'и на д'ӑт'ату "с'е́ напо́сл'ат м'е́н'а да и́диш' "* [MS,t,58]; 4. 'стави капа на главата (за човек), односно огламник на животно' ~ *за фатат да месат колачинта, и таја, што ки мјаси, да е дева сос мајка, сос татку, а не сирачка. Кога месјат, онаја дивојка за надјани от зентјут фесот, да така ки фати да меси* [V,PM,247] – во контекстот среќаваме уште еден

пример за употреба на предлогот од со посесивно значење: от зентјут фесот; ~ *за пóда јáс, за му звáд'ă ут магáр'ąту капúстрата, за ја над'ẵнам јáс* [MS,t,55]; ~ *утрината станаха, са умуха Гẵрциту и седнаха да пијат ракиа. Тогај стана и Бẵлгаринот, са уму, извади капата си, са прекрẵсти, каде угрјаи слонцето, па си надјана капата* [V, РМ,179]; 5. 'набоде нешто на предмет што има врв' ~ *мáјка рąспрáвише, нéко врéме, нéкуј тẵргóвąц дујдéл нą–трéта вéчар, кą видéл óти бẵбéк úма, зąмáл мą–нąдąнáл вóнка нą–кóло, бąгáл* [ПД,152]; – еден од рибарите полека го влече сертмето (мрежата) кон обалата, ја вади уловената риба и низ уши и низ уста ќе ја надене на јултар (= јаженце на кое се нижат фатените риби) [ТГ,394]; ~ *сẵде најдéх една жéна,] дéка égне ми си пéче,] и мẵжко дéте ми си л'úле,] ем го л'úле, ем му пéе!] Да искарáх égнето от ражéнот,] да наденáх мẵжко дéте,] го наденáх на ражéнот* [ШК,СбНУ,(1)119]; ~ *кá сẵ–нąддена нẵ–áјн чикóр, сè крẵф сẵ–чúни* [ПК, 2(79)]; 6 'вдене (вовре конец во игла)' ~ *нẵддéн–гу тóо кóницо уф–úгẵлта* [ПК,2(79)].

нąдéнуве impf 1. (в. надене 5) ~ *зимúве, кути кą бúла уф–пąлéнте а–дигнúве (мáјкąта и тáткуто си зąспáле), ą–нąдéнуве нą кóл вóнка. Сą–кąчúве нą–бródo, с–избéгуве* [ПД,152]; 2. 'се качува на нешто непристапно' ~ *нéк мó–ј, шó мáјка бẵрке дẵ–сẵ–нąддéнуве тáм* [ПК,2(179)].

нąдéнăн adj 1. 'ставен (прободен) на нешто што има врв' ~ *зимúве, кути кą бúла уф–пąлéнте а–дигнúве (мáјкąта и тáткуто си зąспáле), ą–нąдéнуве нą кóл вóнка... кą стąнáле сąбáјле, глéдąт – нéма мóмичка. Едно врéме слúшąт кą–плáче вóнка, нą кóло нąдéнна* [ПД,152]; 2. 'со неморално поведение (за девојка)' ~ *шó бúше нăдéнна куту мóма, мáле, мáле* [ПК,2(79)].

надженúи* pf 'победи во натпревар во жниење' ~ *овчар стадо пасеши,] и на Злата думаши:] – Хајд да си са наджéним,] јако си та наджéним,] шче ти зема лицето,] ако си мẵ наджéниш,] чше ми земеш стадото* [МП(Д),35].

надúжде* impf 'предизвикува некого (обично дете) со лажни ветувања' ~ *ќи–прáм бáнца, ќи–прáм бáнца, сáмо ги–надижди́ дéцта, па сјáа нé прáвиш* [ПК,2(79)]; ~ *нúм о–нąдúжди дéтто óт ќи–бẵрке* (= ќе бара) *и úтре* [ПК(Гẵр)].

нąдúшле* pf 'подреди некои работи, ги намести на пластови' ~ *óни ќи–ј нąдúпл'аа рúẵпте, ќи ј нąпẵлнаа куфчéјзте и ќи ј зăкл'úчăт, – и ми ј дăдéа кл'úчăвто на рẵцте* [ИГ,117].

надúтре (се)* pf 'се покаже по умен од некој друг' ~ *си бúле нéкоj Гúптин и нéкоj змéх. Сąкáле дą–се–надúтрąт и дą–вúдąт кój ќе излéзе пójунăк* [ВГ(М),272]; ~ *óцąтą му–вúкą: "А–бę, áј Пéјкo дą–сę–нąсмéęмę мąлку, дą–фẵрлиме н'ákoj мајтáп, дą–сę–надúтрими". И–тój знáј дą–лẵжи и–тój* [ЛК,130].

надја (са)* impf 1. 'очекува нешто, присакува, се надева' ~ *Имир Чел'јбија,] на Никола вјали: –"Никола главеник,] уошче ли са надјаш,] Јелена да дојди? – "Јелена ми стана, од млада кадẵна"* [МП(Д),28]; – *Мехмед чул'убија,] селски хазеџија, кẵде е Елена?] – Никола постаци,] ошче ли се надаш,] Елена си стана,] бре, млада кадẵна* [МП(Д),34]; и: најдеје* ~ *Абер да му чиниш нека*

дојде,[нека дојде да на виде,[да на виде, да на исплаке,[оти ного сме за жал'ајне,[ни уд нигде помуш немме,[на негу се јоште најдејме [ТГ,265]; — додека се очекуваат останатите гости (кога се служело служба), тие што се дојдени ги служат со кафе и ракија. Кога веќе ќе дојдат сите на кои са надејат, домаќинот ќе ѝ рече на домаќинката: *"Ајде, чинувајте азăр, а тија што ки дојдат понапкум па ки ји чинме кабул"* [ТГ,210]; 2. изр.: дудека душа стоје ки са надејме (= и тешко болниот трéба да верува дека болеста ќе помине, секогаш надежта последна умира) ~ *ки са умре, емен; дудека душа стоје ки са надејме* [ТГ,248].

надкачи* pf 'предложи, односно даде повисока цена' ~ "ќе се издвои од групата било кој селанец и ќе викне: "*Јас давум две кутли ичумен, ако се Андон или Нако Гошуф, избајне сусе руби*!" Потоа тој ќе се повлече а пред свештеникот ќе застане *Андон* или *Нако Гошуф* и ќе рече: "*Уд мене има три кутли за него да гу избајниме*". За сето време додека поединци надкачуват ... [ТГ,26].

надлăжи (се)* pf 'со лажење покаже поголема итрина' ~ *óцатă му–вúкă: "От–бę Пéтрę тáка нáправй ти? Нáли ќи–зéмиши, вúкă, лăжити, ќи–дóйдиши". "Дă–сę–нăсмéемę, вúкă, мáлку, дă–сę–нăдлăжими. Еми, пóгол'áмă лăжá от–тáă милýваш? Кóлку вр'áми потпúраши тáм зúдовéтǫ?"* [ЛК,130].

надме adv 'лесно, од малку'? — ако коњот и од мал пат надме се замори, па не може *сулух да си земе* (воздух) за таквиот коњ викаат дека е текнефес [ТГ,383],

надникне* pf 'се појави' ~ *надникнало слăнце,] над Петрови дори,] ни је било слăнце,] Петрови са госте,] Петăр хми гојвори* [МП(Д),89].

нáдница f 'паричен надомест за еден ден работа' ~ *кóлко дéна рăбутúхте у–бáч Тýше, кóлко нáдници искарáхте* [ПК(Грам)].

надничáр m 'тој што работи на надница, на кого му се плаќа за извршена работа во текот на денот (обично во полето, односно за некоја друга физичка работа)' ~ *тóги нéмахме ни́ви, рăбóтахме надничáре* [ПК (Грам)].

надóи pf 'даде млеко да цица на новороденче' ~ *на Сóлун сум би́ла.] Шчо си там правúла?] – Товáр сóл' сум носúла!] – Дájте ú сéнце да набéре млéкце,] да надóи жрéбче* [ШК,СбНУ,(1),398].

надојде pf 1. 'дојде нешто во голем број, во голема количина, силно' — кога сватовите ќе влезат во дворот на невестата (на денот на свадбата), таа ќе ги дочека *сус бела пачета* на главата, фрлајќи преку нив (преку сватовите) бонбони и *бубаково семе*. Посестримите тогаш пеат: *надојдеја моме, сватуве, кумове,[да си канат, моме, мома јубавица,[да ја носат, моме, јуф момчови двори* [ТГ, 175]; 2. "пристигне" некој термин' ~ *нáўчи идно́ пójќе уд–нéго, ма нé му кăжýва. Кă–сă–нăдујдóа читирдéситте дéна, дéуто: "Оф!", вúкна. Излéзи. – "Нá–ти–гу вó: ýчи, ýчи – тúкфа бу:чи!"* [ДК,141].

надол adv 'кон место што е пониско, во правец кон нешто што е долу, opp. нагоре' ~ *флезе сос коњу аф реката да мини. Кату беши мошни силна водата, гу зема надол, гу одави сос кон'у барабар* [V,PM.42]; ~ *"ету таја пита, оттук надол за ја пусна, и ти да поиш по неа: дека питата за пои тамо ти е касметјут"*

[V,PM,213]; ~ *и он му вели: "дарва сјака". – "ами така са не сече дарво, ти така за падниш надол сос дарвото барабар"* [V,PM,223]; ~ *дoјдоха едни базирѓани, седнаха отдол брјастот на сјанката, и, лѓу седнаха они, лудојут му вели на умовитнојут: "брате, мене ми са пикај, ки са пикам от тук надол"* [V,PM,229].

на́дọли adv в. надол ~ *пу́штат двои́ца д–о́дат та́м. "Ка̀де́ во́да, ни́а у́мрем̀е за̀ во́да?" "А–би за́што̀ си–ма́чити ви́а с'а́ко̀ де́н' да̀–до́вати о́вди, на́гори на́дọли за̀–во́да. Ас са̀м–ре́шал да̀–напра́а̀ еди́н ка́нал и во̀да́та̀ да̀–те́чи о̀т–та́м"* [ЛК,117]; и:; и: надоле: ~ *мајка му вели говори: – Иване синко, Иване,] бре, подигни си главица,] ја нагоре, ја надоле,] твоето либе да видиш* [МП(Д),34].

надолу adv в. надол ~ *ти́ӑ вујни́ците ви́кӑт: "Де́к ќ–о́јте де́ца, нӑзӑт гуве́та, ја̀ сја̀: Гӑрците ту́к сӑ–бли́ску, ќи–по́чне вујна́, ќ–уста́нте ви́ӑ нӑдо́лу, нӑ–мо́ш си–до́јте се́тне". Сӑ–вăрна́ли де́ца, дукӑра́ли гуве́та до́ма* [ПК,2(223)]; ~ *и си му вели, ромоне: – Иване, сину Иване,] бре поздигни си главата,] та ми погледни Иване,] и нагоре, и надолу,] низ срјаду село хоришти* [МП(Д),75]; ~ *народот се собра во среде Солуна,] бесилка да прават за Васил велешки...] Васил му избега на турцки жандари,] он му избега направо надолу,] направо надолу Река Волија* [МП(В),103]; ~ *гол'амата* (пишува: 'кол'амата' – печатна грешка ?) *кога ки изл'ази, за има двете и рăнки на главата и кладени, стрјадната за има рăнцјате и на појас, јазе сам најмалка, рăнцјате ми ки ги имам пуснанти надолу, мени да земиш!"* [V,PM,278] – во контекстот имаме глаголска конструкција: има (нема) + гл. придавка; интересно е дека овој балканизам раширен во западните македонски говори, диференцијален во однос на источното наречје, е регистриран и во југоисточните говори и тоа во првичната варијанта кога придавката се сложува по род и број со предметот: рăнцјате ми ки ги имам пуснанти.

на̀до́лница f 'стрмно место, наведнато' ~ *уф–една́ на̀до́лница, нӑ–кра́јта и́мше адно́ ка́јниче, и́звурче* [ПК (Мор)].

на̀до́нце' pf 'ќе донесе нешто во повеќе наврати' ~ *ќи–по́чнӑт влӑкне́нца да̀–испа́ј'ќӑт уд–му́цкӑта, сӑ–зна́е де́ка са́ке да̀–ви́е ку́жу́рци и ќи–о́јме у–плани́нта ќи–се́чме бре́с, га́бир, дӑ́п, ќи–се́чме ли́сник, ќи–на̀до́нцӑт до́ма* [БМ,201].

надор (надвор) adv, opp. на нӑтре ~ *ре́кле на не́го: И ти су гре́хови са̀ руду́ сӑт, да на на́с са́каш да ни прика́жиш? И гу извади́ле на́дор; а чу́ Исус шо гу извади́ле на́двор, ка гу на́шал, му ре́кал на не́го: Веру́ваш ти на Господи́ново Си́н?* [MV,K,259]; ~ *а нашите брака с Турци се бијат,] Грци андари со сите сили,] сакат да истерат славни Макидонци.] Надвор од Гуменца покрај реката,] на дрво јавор Грк је убесен* [МП(В),75]; и: надруф ~ *то́а шу вӑрде́л на́друф, то́а ра́збрӑл шо́ ре́кле ти́а. Чу́л. И нӑра́нто и–привика́ле ти́а чу́пите. – "Зӑшто́ ви́а шу зӑпу–ве́т дӑдо́ме ни́а, ви́а не–ӑ слу́ште?"* [ДК,113]; односно надру ~ *идно́то че́ло му–пӑдна́ло нӑтре. Она изби–га́ла. На́дру чика́ле сӑмувили́те. Шу–сӑ–кӑчи́ла у–ко́лӑта и си–изби–га́ла, си–ути́шла* [ДК,121].

на̀дро́бе pf 'направи нешто на ситни парчиња, пр. леб кога се приготвува попара' ~ *трибу́ве да̀–му–на̀дро́биш на си́тно, де́те–ӣ то́о* [ПК(Грам)].

надуве (се) impf 'се накострешува' (в. надуи) ~ *ка доближила до кăшчата на троицата, мачорокот или смăрчок челеби, зел да си надуве и да вика: "мјау, мјау"* [ШК,5,(Г),402].

надуи (и: надýи)' * pf 1. 'нешто исполни со воздух (со дување)' ~ *си р'éч'и : "áку гу нáпăлн'а, за м'ạ змáч'ка!" , на н'éгу му т'éкна : гу надý м'ạхóт сăс дăх* [MS,t,74]; 2 – (си) 'се засити од дување' ~ *дуј се, надуј се ветеру,] што сладок сон сам сонила,] по тука минаа, поминаа,] до три ми млади ергени,] првјот што ојше најнапрет,] тој ми јаболко потфрли* [МП(В),310]; 3. 'се зголеми само од себе, отече' ~ *на цáр'у уч'úт'ạ му сă сă надýли кутý имрýци* [MS, t,24]; ~ *двéте сă–тúă убрăзúна. Лéва убрăзúна, дéсна убрăзúна. Убрăзúнта и бýза, и убрăзúна. Кá сă–нăдýл кут нéко бýза* [ПК,2(239)]; ~ *когá станá дјун'á–ґузелú, едúнојут óбраз си надý кату чúр, фатú да вúка нá халáјките и да вéли: "товá вéчер кату спúјахми, мăж дојдé при мéни!" И óна станá, вјахнá нá кубúлата, киниса сáма да гу тéра нá нéгу* [V,PM,123]; — ... ако од оваа трева пасе стоката, што во Гевгелиско ја викаат брол, може да се надуе па и да умре. Се лекува така што со керамида им се трие јазикот на добиците сè додека не пушти крв [ТГ,382]; 4. 'се рашири' ~ *"а будалá нив'ăсту, афý ни фарлúх на бăнч'фата, м'ạ ни устáј, ... тас удáта за ја тýрними н'éтр'ạ у бăнч'фата дă сă надýј"* (да се рашират даските) [MS,t,68]; 5. 'набрекне' ~ *тóс фукарáта ни муж'á да трапú, сă надý, стáна пиш'тóут ('пúлката') и сă прузвáла ('сă устрамутú')* [MS,t,78]; 6. fig. 'се вообрази, се однесе арогантно' ~ *кá сé–ј нạдýл, алúс пипóн, лáф не удгувóрува* [ПК(Гăр)]; ~ *ка се–ј нăдул куту бумбăр нă–лајно* [ПК,2 (171)]; ~ *кạкóв бúше, гóспо дă–тă чýве, áма сă нạпúла вóшкăта крăф, пурăснала, сă–нạдула* [ПК(Гăр)]; 7. изр.: мă-нăдујá áјн смéх (почнав силно да се смеам) ~ *кá мă–нăдујá áјн смéх, нă–мóж сă–здăржум; или: ~ ка мă–нăдујá адна кáшлица, нă–мóш сă–издúшум* [ПК,2(184)].

нạдýјн adj 1.'нешто што си го зголемило обемот, пр. човек отечен во лицето (од пиење или болест и сл.)' ~ *óште нé бúше нạдýјно тéстто, óн гу–турú дă–с пéче лéбут, нáпкун сă–чýде зашó нé–ј пугóдин;* и: нăдуéн [ДК,103]; 2. fig. 'човек со грубо однесување, некомуникативен (пр. ако не поздравува)' ~ *нóго вáжна сă–прáве, ќуптéјн éј нạдýјна* [ПК(Гăр)].

надýп'ува (сă)* impf 'клекнува, се наведува' [MS,s,71].

надýрле (сă)* pf 'се кажува кога некој изразува незадолство' ~ *сă–вúке: сă–надурлúл знáчи сă–нăл'утúл, нăдýрлин ej* [ПК,2(242)].

надýрлин adj 'кога некој се лути и не сака да зборува' ~ *сă–вúке: сă–надурлúл знáчи сă–нăл'утúл, нăдýрлин ej* [ПК,2(242)].

нáдуфка f 'подуено место, отечено' [MS,s,71].

надуше* pf 'со помош од специфичноста на мирисот заклучи за нечие присуство' ~ *ка дошла самовилта, надушила и рекла: "Што ми мирише на човек?" Рекла на самовилчијната: "Кој човек дојде?"* [V,PM,269].

надфрле pf 1.'фрли подалеку од другите'; 2. fig. 'даде повеќе пари од другите (при пазарење)' ~ *ќе идеме није двамата* (погрешно пишува: 'дваната'),*] на това пусти панагир,]*

там ќе те Руске продадам,] воденица море ќе купам,] кој ќе ми фрле надфрле,] на това ќе те продадам [МП(К),61].

наѓа impf в. најде ~ *јабе, не сам налутена, Ѓорѓе,] јас сам јармасана,] мори, тук сам јармасана, Ѓорѓе,] за тој што го неќам.] – Мори ти ако неќеш, Недо,] кулај му се наѓа,] мори, врни му прстенот, Недо* [МП(М),30]; ~ *море на татко му, леле, на татко му,] кулај му се наѓа, кулај му се наѓа.] Море ќи му купам, леле ќи му купам,] едно луле тутун, едно луле тутун,] море нека седе, нека пије* [МП(М),135].

на́е pf (< најде) ~ *бирбе́рут му ка̑жу́ве: "са́а, ричé, ќи зами́не Кара́ Џиндéм, ако на́е (на́јде) ни́кој дуќа́н утво́рин, ќи на̑ зако́л'е* [ИГ,113].

наеде* pf 'наиде, сретне' ~ *и гу зема, сос негу кинисаха от таму двата. Наедоха на един езер един дивјак: едноч как смрѐкаши, сичката вода от езера га земуваши на устата, рибите устануваха на сухо* [V,PM, 102] – убав пример за проширената функција на предлогот на со значење на 'во': сичката вода га земуваши на устата; за ова в. во граматичкиот дел.

наедно́ adv 'заедно, на едно место' ~ *така́ сиромахот остави тајфата му та отиде со́с о́нај траго́вец на и́нгилиска зе́мја. Наедно́ јадја́ши сос траговецот и, кога́ оти́доха на неговата ка̑шта, сирома́хот са почу́ди са́мо на скала́та што и ви́дел* [V,PM,13]; ~ *на средја́ па̑тју си заоблачи́ небе́ту, вати те́шко да грами́ и да ла̑ска. Та́мо на па̑тјут фарли́ Го́спот ка́мин от небе́ту, гу гра̑мна́ сос ко́н'ут му наедно́* [V, PM,16]; ~ *тога́с гу остави́ жи́в, оти́доха наедно́ сос не́гу аф една́ висо́ка го́ра: та́мо му бе́ха магази́ните на деветја хајду́ти* [V,PM,21].

наеднош adv 'нешто сторено брзо, во истиот момент, одеднаш' ~ *и тој беши умрјал, и на царјут две жалби му дојдоха наеднош, зашто беши останало от неговата жена едно дете и от чамурциата друго* [V,PM,21]; и: на̑едно́ч ~ *на̑едно́ч гу–лапна́* (= одеднаш го голтна) [ПК,2(79)]; наино́ш' ~ *и зл'а́ва мума́та наино́ш', хо́ж'да до́л* [MS,t,84]; (во Солунско со исто значење: бирде́н, утино́ш') [MS,s,72] и: наина̑ш ~ *ли́тна, пррр! Ли́тна, у–на̑–ца́рут дво́рут кунди́са. На̑ина̑ш са̑–сто́ри идну триндафел'. Он са̑–сто́ри идну ја́стреп, да́п пу не́го* [ДК,141].

на̨е́же (са̑)* pf 1.'се накостреши (му се кренаа влакната од страв, од возбуда)' ~ *чи́м дутарча́а ра̑спла́ка̑ни, це́л са̑–на̨ежи́х*; 2. fig. 'многу се нерасположи против некого̀, како да сака да му се нафрли' ~ *што̀–с се на̑ежи́л, не́ тјо̀ изде́х имо́то* [ПК (Грам)].

наем (и: најем) m 'потфат – она за што се обложуваат' ~ *каде шче је сла̑нце да зајди,] там се аргати берјаха,] между два бора високи,] между два дола глибоки,] голем уоблог облагат,] кој шче се најем наеми,] да ми префа̑рли зелен бор* [МП(Д),32]; ~ *здрава са̑ болна разболеј,] та си поискај, потерај,] от кошута прјасно мл'ако,] от дива коза сирене.] Кутри са̑ наем наеми,] да ти донесе, донесе* [МП(Д),154].

наемне (си)* pf 'се нафати, се ангажира' ~ *така и царјувата мома и пуснала писмо на татка ѝ, та му вел'аши, чја си наемна един јунак та ја откина от самовнлите* [V,PM, 216]; ~ *гу здигнова сандукот о–та-*

мо. кату не знајши што има нетре, гу занесе нетре на Солун да гу продаде. Тел'ал внка, н'ахто си не наемнал да гу везми. Оттам гу издигнал, гу занесе на Стамбол [V,PM, 234]; ~ *кој убруси миранза,] тој ста земе мумана̀,] мума на Банкувăнă...] најмалкана Ингилинă. Наелу сă, наелу,] булгарскуту бушначе,] Кустадинче граматиче* [МП (Д),47]; и: наимне (се) ~ *тогáј вéле рус војвóда: "Кој ке се јунак наймне,] да запáле мáла цăрква, мал манастúр?"] Нúкој не се, мáле, не наимнá,] на мен сăрце ми се распукáло,] да запалúх мáла цăрква* [ШК,СбНУ(1)111]; односно: нáјме (сă) ~ *зададé–се цăрна чýма,] кój кúн–сă–нáјме и–удбéре,] кój кúи–сă–нáјме дă–гă–изгóне?] Најмéл–се Гóце Дéлчуф војвóда,] ус–нéгăфта вéрна дружúна,] уф–Кукýшко рáмно пóле* [ПК,2(298-299)]; ~ *цăрна је чýма чýкала, чýкала,] тáм дóло Макидóнија,] јоф–тóва пóле Сéрското,] тáм дóло Дéмир Исарко.] Нúкој се јýнак нé најмúл, нé најмúл,] чýмата да–ја–изгóне* [ПК,2(333)].

наеме (са) impf в. наемне ~ *там си наиде Стана на ранен јунака,] седемдесет рани – девет куршумлије.] На Стана си вјали: "Стано, мори Стано,] да ми изл'аковаш седемдесет рани,] гиздаво дивојко, мар наемаш ли са* [МП(Д),80]; ~ *здрава сă болна разболеј,] та си поискај, потерај,] от кошута прјасно мл'ако,] от дива коза сирене.] Кутри сă наем наеми,] да ти донесе, донесе* [МНП(Д),154]; и: наима* (са): ~ *теја му одгојворјат: "Стојане, Стојане,] бре горцки дјаволе,] бре наимаш ли са,] бре, та да ни идиш,] фăф нашта градина,] та да ни набереш,] до црвен ле ружен"* [МП(Д),31]; односно наймă (сă) ~ *по малко врăмă сăтнă царо писал по фрăт зăмјăтă си, да идат при нăг фрăт јунацитја, и кој сă наймă да тарколи планинăтă в морăто ... сăбрали сă от фрăт зăмјăтă јунацитја и сă мăчили да ă тăрколăт, ал ни ăдăн сă ни наймал* [V,PM,289] – од скратената форма на сврзникот ал (ал ни ăдăн сă ни наймал) тешко може да се заклучи дали се работи за редукција на архаичниот сврзник али (познат во другите словенски јазици) или за позајмениот 'ала', в. во граматичкиот дел.

нает m 1.'планирана желба, намера' ~ *отн он имаше нает да ода на јдно руско село кăд иден му другар* (кај Мисирков); и: ниéт ~ *úмум ниéт дă–с вăрнум ду Нóва гудúна* [ПК(Мор)]; ~ *па óни нé гу прибрáле, чýнким кинисáл су ниéт за Јерусалúм. Ка видéле учéнúцити Јáков и И..., рéкле: афéндо, сáкаш да рéчими да слéзи óгин ут нéбито* [MV,K,326]; ~ *па да сă чýат и ут л'ýдити; óти имáле ниéт да ви продóсат на сóбар, и на сăдбити ки ви бúјат; и на пáшити и на царóвити ки ви нóсат зарди мéн да мартирúсати на ийх и на л'ýдити* [MV,K,326]; 2. изр.: чиних нает (= се одлучив, решив) ~ *ама не гледајки на то шо ма чека ут ки си ом дома... јас чиних нает да кинисам* [МЕ(Р),67]; ~ *чинима нает да вијме, се шо има по–билижито за видувајне* [МЕ(Р),68]; со исто значење: стори нијет ~ *сношти јазе там беше,] на малата вратничка,] под белата лозничка.] Стори нијет да флезам,] да јубодам мајка ти,] да закол'ам татко ти* [МП(В),305]; нă-шó нéет си (= какви планови имаш) (нéет < 'ниет' – со асимилација) ; со исто значење: нă-шó акăл си (= што мислиш, на што се надеваш) [ПК,2(186)]

нậжậбу́рке pf 'со брзо движење на течност (пр. вода) во устата ја исчисти усната празнина' ~ *зими л'ута ракиа, нăжăбу́рки дă–т пуми́не гắрлуто* [ПК(Грам)]; ~ "ако друго не помогне, тогаш *сă–диге гắрло*, т.е. бабата ќе го стави средниот прст во устата на детето и ќе ги притисне крајниците. Ако грлото е *скорашно* наскоро поминува, но ако е *здрело* бабата крајниците со притискање *ги скапуве*, детето ќе ја исплука крвта и ќе *нажабурка* малку ракија – така ги лекуваат крајниците" [ТГ,127].

нажа́лено adv 'насекирано' ~ *Калино моме хубава,] шчо ходиш милно вăз двори,] нажалено, намилено?] дăли тă мајка карала,] ил тă сă братја бедили?* [МП(Д),154]

нажа́ли (си)* pf 'се растажи, почувствува жалост' ~ *кату види́ така́ гимици́ата, мло́гу на ихтиба́р гу и́мал јуна́кот... и кога́ излезе́ от гими́ата, мло́гу си нажали́ гимици́ата за не́гу, си прости́ха два́та и така́ си разделиха* [V,PM,23]; ~ *на калека му си наж'али много, да ја вели на невестата му: "ходи да му кажиш на татко ти, и на мене да ми даде еден кон, и јаз да пода с него на кавгата!"* [V,PM,159]; ~ *на Бога сă нажалило,] та си ми пусна Гирана,] цел ден ми жетва женеше,] јот угрăм слăнце до зајдем* [МП(Д),35].

нажа́лăн adj 'насекиран, ожалостен' ~ *идно́ш најгул'а́мата штерка флизе́ у–дуќа́нăт и кă–го–виде́ таквó пра́зăн, мно́го си–нажали́, и му–ве́ли на–те́јко–ј: "Те́јко, зашо́ то́лко пра́зăн дуќа́н, и зашо́–си то́лко нажа́лăн?"* [ВЛ(Aj),338]; ~ *а бре́ ви́ја кукуша́ни,] што́ сте то́лко нажале́ни,] и с–о́чите насăлзени,] Ка́к да не сме нажа́лени,] нажа́лени, распла́кани...?* [ПК,2(235)].

наж'е́гува (и: наж'еж'ува) impf в. наж'е́зи (со исто значење: ступл'о́ва [MS,t,50].

нậжже́жин adj 'загреан до многу висока температура, дури се вцрвил (пр. железо)' ~ *ко́га сă–ко́ве дилезо трибу́ве дă–ј нăже́жино* [ПК(Мор)].

наж'е́зи* pf 'загрее нешто, го нагори' ~ *"кла́х, наж'е́зух ино́ ш'иш'е́ на во́гн'у, гу кла́дух на ду́пката"* [MS, t,50].

на́ж'да impf 'среќава' ~ *з'е́ва иди́н па́нт', ч'ув'ăк ш'ту нн ста́пна, утива́т, утива́т... на́ж'дат иди́н пала́т* [MS, t,52].

нажјал'ан* adj 'загрижен, тажен' ~ *и кату приближи на касабата чуј типани, сфирки кату на сфадбата, ама типаниту чукаха кату нажјал'ани, и сфирките сфирјаха кату наплакани* [V,PM,162]; ~ *откак са слаха това Крăстју,] тăва да стани с тебја,] фрет ма гледат с очи нажалени,] – "Добро вечар" кажат, глава неведăт* [МП(Д),40]; ~ *а бре́ ви́ја кукуша́ни,] што́ сте то́лко нажале́ни,] и с–о́чите насăлзени,] Ка́к да не сме нажа́лени,] нажа́лени, распла́кани...?* [ПК,2(235)]; и: нажа́лăн ~ *идно́ш најгул'а́мата што́рка флизе́ у–дуќа́нăт и кă–го–виде́ таквó пра́зăн, мно́го си–нажали́, и му–ве́ли на–те́јко–ј: "Те́јко, зашо́ то́лко пра́зăн дуќа́н, и зашо́–си то́лко нажа́лăн?"* [ВЛ(Aj),338].

нажние* pf 'со срп искоси (во случајот трева – детелина)' ~ *боса мома река прегазила,[шо и зела ду два златни српа,[да нажније росна дитилина,[да наране јунакова којна* [ТГ,164].

на́зậт adv, 1. – просторно: opp. на напред; 2. – временски 'потоа' ~ *ква́ сę–вра́тили до́ма, а–о́н пари́ти бęз–да–ви́дат ти́а, ква–са́ уф–одаја́та вне́три, чува́лити на́двор, то́ј одвă-*

рзал еди́н чува́л и ги–пу́шта́л пари́ти вне́трę. На́зат, шо–му–ги–пла́тили [ЛК,113].

наздра́ве adv 'кога се наздравува при пијачка' ~ *до́бру дујдéхте и наздра́ве не́к ве́–ј* [ПК(Грам)].

наздравицǎ изр. за наздравување ~ *наздравицǎ ти Калнно,] јот твоја здрави на моја] – Стојане мори Стојане] не ти приемам здравето,] дур не роди врбата грозде,] и жǎлта дун'а ниранза* [МП(Д),20].

назе pron 'долга форма за директен објект од ниę' (м. – нас) ~ *убава Ратке гиздава,] сношии си минах крај вазе,] низ ваште рамни дворови,] мајка ти на стол седеше,] змија јуф рǎце држише,] назе не л'уто кǎлнеше* [МП(К),148]; ~ — *Ела Ристе, ела у назе.] – Мајка ти е дома, не идам.] – Она си отиде ју цркви,] да си раздаде за душа,] а није со тебе за гуша* [МП(М),124]; ~ *иди си ситно, моме,[ситно ти сус мене,] нија да си јодме, моме,[јуф назе на госте,[јас си имам, малој моме,[една стара мајка* [ТГ,158]; ~ *та му падна чалмата,] та строшила стомната.] Седна Мина да да плачи:] – Оj ле Боже до Бога,] как шче ида у нази,] как шче каза на мама?* [МНП(Д),127].

на́зика́на pron 'укажува на нешто подалечно по простор (или време) од ж. род', в. нǎзи ~ *на Цǎрногóрската зе́мја има́ло една́ ря́ка, та от на́зика́на ря́ка фа́тали ка́та де́н по една́ ри́ба; до две до три уки́ дохо́дјала* [V,PM,255]; и: незикана ~ *са зачу́ло на една́ дале́чна зе́мја три́ мо́ми ца́рцки, та не мо́жел ни́кој да зе́ме о(т) тјах. Загобја́вали мо́(м)четата. И ќосе́то осто́рили лакарди́а сос башта́ си, визи́рја: кój шта зе́ме от незика́на мо́ми? кój донесја жи́вата во́да* [V,PM,257]; бидејќи категоријата род во овие говори е расколебана, заменката нези(кана) се среќава и во служба на м. род: ~ *нези, на котри ни може да млеја̀ воденицата, да угреет еди́н каза́н вода н да ја̀ изсипат по каменето: и дјавола шта попарет, и воденицата шта замлеја̀* [V,PM,283].

наземен adv 'кога нешто е на површината на земјата, наземи' ~ *паднах болин демек... Как са вари́ хубаво чуменот, го турих на вреки и го послах на– земен. И така легнах вǎрз него* [МС(В),76].

на́земи adv в. наземен ~ *во́ вле́ва̀ на́тре, та́: стǎну́ва̀, а́ма̀ дур–дǎ до́е ре́т дǎ ста́не дǎ гу–ка́сне, дǎ–гу–ла́пне, о́н су–буздуга́нут – па́т! Му–и–уди́ра̀ ти́а̀ гла́вите, ǎ–си́че и–ǎ–буну́ва на́земи* [ВВ(Кр),312].

назида pf 'согради, сосида (пр. куќа)' ~ *– мори, самовило старошино,] сакај, сакај бели пари!] море, сакај, сакај, бели пари,] бели пари колку сакаш.] – Мори, оj Стујане млад Стујане,] да сам брала бели пари,] море да сам брала бели пари,] па сам кула назидала* [МП(М),42].

Нази́м Чо́шма top. 'назив на место – (чешма) запишан во Мелникич (Серско)'; во двочлената синтагма имаме два турцизма: тур. л. име Назим + тур. назив за направа од која истекува вода што се користи за миење и сл. – çeşme (со фонетска измена – Чошма) [ЈИ,МИ...,163]. Како резултат на силното турско влијание во називот не е извршена адаптација кон нормите на јазикот што позајмува – со посвојниот суфикс -ов во определбата (*Назим Чошма* наместо 'Назимова...')

назли́јче adj, dem.'галовна форма за назлија = нежен, чувствителен' [V,PM,375].

назлум adj. 'нежен, чувствителен' [V,PM,375]; во Гевгелиско е реги-

стрирано назлăм ~ *мори који ми је,[на л'ул'ката? Л'у–л'а–јеее![мори, на та л'ул'ка,] назлăм Сирма... Л'у–л'а–јеее,[мори, јубличена,[шарен фустан, л'у–л'а–јеее* [ТГ,69]; ~ *сус гора Јанка збор си чинеше: "Ej, горо, горо, горо, зилена![јас ки те питам, горо, распитам:[дали ти виде, горо, који мина,[пу твоји страшни, горо, дирвенти?" – "Ej, Јанке Јанке, назлăм дивојке![минаја, Јанке, Анадолији"* [ТГ,93].

назнои pf 1.'направи некој да биде облеан со пот' ~ *кату сторили назарлик, отиде јунакот на полету, гу припусна тајл'акот по полету, го назнои, веки вода си отопи тајл'акот* [V,PM,185]; 2. – (са) ~ *јунакот го виде наврăх тополата, фати сега самата да вреви: "ах, да има сега един човек да ми вјахни и да ми припушта по полето, да са назноја"* [V,PM,186] – присуство на архаичната лексема зној со значење 'пот', исто како и во српскиот, додека во бугарскиот (како и во западната, односно источната група словенски јазици) се чува првичното значење: 'сува летна горештина'.

назнујéн adj 'облеан со пот, испотен' [MS,s,75].

назóби* pf 1. 'даде зоб (зрнеста храна) на домашно животно' ~ *една́ би́шка катаде́н бе́гаши. Бишката си научи́ла, ката де́н от ста́дото бе́гаши каде́ гора́та, ча́ та́мо има́ло две бра́тка. Они́а бра́тка има́ли две́ ко́ни, ко́ните ги назо́беха* [V,PM,115]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџијцка! Мар та назоби девет биволици* [МП(Д),95]; ~ *посестримите* на *поткумникут* му пеат: *Стани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин да навалиш,[огин да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177]; ~ *јузел ми е Тодор до медни кавале,] засвирил је Тодор на медни кавале,] на медни кавале Тодор нарицаша:] "Гино сестро, сл'ази долу ăф јахăра,] та назоби Гино до брзата кон'а"* [МП (Д),158]; 2. – (се) 'касне нешто што е во вид на зрна (пр. грозје, леблебија и сл.)' ~ *бе́ла ло́за бе́ло гро́зде е чини́ла,] и гро́здето е зреа́ло.] Гро́зде, ма́ле, сăм се назуба́л,] и бе́ла ри́за сăм си напăлни́л,] на те́бе ти сăм ѕ донесе́л!* [ШК,СбНУ(1), 113].

nasát (и: назáт', односно: нăсăд и: нăсăди,) adv 1. просторно: 'во правец обратен од претходното движење, орр. на напред, во обратен правец' ~ *пáк гу пи́та: "ами сега́ де́ка са они́а хајдýци, што ти собл'ákоха?' Го́лојут му вели: "ох бра́тку, не са дале́ку; ету ту́ка osát та́ја плани́на са, л'у ти са мо́л'а, вăрни си nasát, бари ти́нака да не па́тиш"* [V,PM, 21]; ~ *ку́п'аха смо́кфа ... тръ́гнаха за да си до́јат назáт'* [MS,t,86]; ~ *му вели́: "ами еди́н твój хизмика́р на́јдох да и́ма опре́гнати о́ловиту, и едно́ту гу бодјáши на́ че́лото, дру́гото на́ ка́чут, и не мо́жиши ни́как да о́ри, зашто́ еди́нојут о́л напре́т оти́ваши, дру́гио nasám!"* [V,PM,115]; 2. 'на местото каде што бил порано' ~ *кога дошло пак времја да сја вăрнат назад, като навăрвили, стигнали пак ду нăзи рјакă, прибăркали ја и пак станали чопл'аци* [V, PM,285]; ~ *да му удбире́ ѝдин зимби́л смо́ква, кăк за до́јат назáт' да ха му дад'е́* [MS,t,86]; ~ *Го́спут' ди́лму т'ą акш'ио́сал дур ту́к си душ'е́л, тр'ăбува утýк nasám' да сă врăниш'* [MS,t,60]; ~ *и то́ј сă вăрна nasám';*

ути́ди, ста́на лустраџ'и́ја [MS,t,68]; *~ така фатиха, каул чиниха сос џарјувото дете, негово каинче: ако познаи џарјувото дете, што пиши на кипарисут, пак да ја везми сестра му nasam* [V,PM,198]; кај Мисирков назут *~ ма а затнал устата на Кара-азмак, там кăд сă бăркăт двете реки, и за тоа воата сеа удри на назут* [ME(P),77]; 3. временски: 'период што поминал' *~ ки-се-пла́ште скăпо, прăскăпо. Мајстуре ви́ке но́го – ади́н де́н, што-ки-е нăзăт, два́ нăпре́т не́ке. Нăбра́а-се о́ра* [BK,283]; 4. 'период што доаѓа, допрва' *~ ă-кре́нăл гла́вăта зме́ут. – "Нắзăт, ве́ле, вăрни сă!" – "Ја́ма прийăте́ли-сна́!" – "Не́-сна́ прийăте́ли, ве́ле. Нắзăт нă-мо́ж дă-би́јме прийăте́ли. Ко́а ки-си-гу-ви́јш де́тито ти пăдна́то; ко́а ки-си-ă-ви́дăм ја́с па́шкăта скина́та* [ДК,142]; 5. 'најпосле' *~ напкун сă собраха там; имаше еден стар дедо Мел'у, на назот и он дојде* [TK,BC,75]; 6.'укажува на враќање на нешто' *~ му ги да́ва пари́т'ă nasа́т' џа́р'у и ко́ниту и суварију́иту* [MS,t,30]; *~ некој сиромах човек, кога да нема пари, се зајмувал от еден богат и со това фногу се забурџил. По време богатио си посакал парите назад* [ШК,5 (Г),406]; 7. изр.: nasat останаха *а.*(= го изгуби приматот, предимството) *~ кату чу така кади́ата и дру́гите, си́чки са почу́диха, зашто́ за о́нај џифаирџи́а кату чу́ха, сички nasа́т остана́ха* [V,PM,12]; *б.* (= задоцни) *~ отговори му: "бра́т ми са́каши да до́јди сега́ со́с ме́ника, а́ма и́ма та́мука да зе́ва, да да́ва верисента, и затова́ остана́ о́шти не́колку вре́ме nasam"* [V,PM,19]; nasat му отиваши (= за човек што нема среќа, кога работите не се одвиваат добро) *~ другиот беши без кăсмет, ер што да фашташи да чини, nasat му отиваши работата* [V,PM,82]; ла́фо не́ гу вăри́не нăзăт (= држи до она што е договорено, она што го ветил) *~ што́ ки-ка́же, ла́фо не́ гу вăри́не нăзăт. Ки-ка́же и ки-нăпра́ве, ла́фо-мо-ј, не́ма што́ ту́к* [ПК,2(191)]; нăзăди мо-ј а́лут (= допрва ќе има тешкотии) [ПК(Гăр).

наси́га (са)* impf 'се покрева' *~ по́пут, џја́кут, диспо́т'ут фа́тăха да сă наси́гат нагор'ă, да ха ни уклаве́* [MS,t,68].

нăси́рне* (и: нăзăрне) pf 'погледне на кратко (од страна, односно одозгора)' *~ на́зăрн'о: дă-ви́јш што́ пра́ве* [ПК (Мор)].

наи pf 1.'сретне некого (нешто)' *~ ету и Бăлгаринот напослет кату идиши, го наи џјадото на пăнтјут, и му вели: "поможи Бог, џјадо!"* [V,PM, 159]; 2. 'пронајде' *~ ... накара́ џа́р'у, сто́р'аха ндйн будру́м "лави́ринту". За да фл'а́зи ч'ув'ăк, сăс кулај фл'а́ваш'и, ала́ за да сл'ăзи, ни мо́ж'нш'и да на́ј пăнт'* [MS,t,58]. Сп.: на́јди.

наигра pf 'се забавува до ситост' *~ дека има нива голема,] там јодам да се наорам,] чикаларот пита, распита,] дека има моми јубави,] там да јодам да се насмејам,] там да јодам да се наиграм* [МП(В),302].

наиде (си) pf 'затекна, забележи (некого, нешто)', в. наи *~ тргнала је Стана низ гора зилена,] да набере Стана биле и корене,] там си наиде Стана на ранен јунака,] седемдесет рани – девет куршумлије* [МП(Д),80].

наид'е́* pf 'изеде доволно храна за да не чувствува глад, се засити' (најаде) *~ пак џарјут му вели: "и това, братку, магија ми са гледа. Туку*

сакам сос един гроздак да најадиш фрет аскерјут!" [V,PM,79]; ~ *му вели: "да идиш пак на лел'а ми, да ти даде от лозата нај–малкојут гроздак, што има три зăрна аф гроздако!". Пак тојнака отиде, зема от лел'а и това гроздак и гу најади фрет аскерут* [V,PM,79]; – (сă) ~ *да сă наид'éш' , да сă напúш', да в'éниш' кнúгата, на скумин'ó вáса нóш' да с'àдиш'* [MS,t,31]; ~ *за сă нàјада хýбаја, за му дáм и на áлувéту да идáт, за му дáм пл'áва* [MS,t,65]; ~ *идéн сиромáх бéши, úмито му Лáзар, тóа па сă вăртиши ду пóртата нéгова, éм úмаши рáни, и пичáлиши да си најáди ут рóнкити шо паѓáле уф трапéзата* [MV,K,274] – случај на нерегуларност во употребата на предлозите: замена на од со 'уф': рóнкити шо паѓáле уф трапéзата (м. 'од трапезата'); в. најáва (сă).

нàизýс adv 'кога се кажува нешто научено на памет, без да се чита' ~ *нă–училúштто, уф–мóо врéме нóго сă–ýчше нàизýс, нàпáмит, пéснички, тàквú рабóти* [ПК(Гăр)].

нàис praep в. низ ~ *óн ин кàжáл: "Сјá:, дúми тàквá–ј рàбóтта, туварéјте éдна кàмúла пáри. Кá:–шéтте нàис сéлто, кój сáке пáри, кój кóлко сáке дà–му–дáјте* [ПД(Н),170]; ~ *кă–сă–свăлúл нă–дóлнăтà зéмна, удéл пу–нéкуа пăт нáис плăнúнтà. Нăójґà тáм àна–бáба у–àна–кулúпка* [ВВ (Кр),311]; ~ *тóгин нà–нóга цéлу врéме, ни лéп нé ни–úјше дà–јáјме, па вăрс–тá дрýга вéјка, пýлиш, пубилéла бýба, цăрве, пá дрýга вéјка, и тóлку ќи–са–нàпráве сăте вéјки напăлнéти... и тá вúќе ки–сà–испúка сăта нàјс–вéјкте и ќи–си–извúе кужýрци* [БМ,201].

наистински* adj 'вистински, што одговара' ~ *Зарзавилата и проминал на голем ихтибар, да фати сега да најди времја, да погини наистинсќу син и гукне го в пезодрома* [V,PM, 156]; ~ *аднош адин човек, шчо имал фного пријателе, за да се науче дали му се најистински пријателе, утишел на конакут и му речел на кадијата: "Колку пари ми сакаш, да ми дадеш адин сејменин оваа ден да шета сос менека?"* [ШК,(5), 431].

наúстина adv 'она што има реална основа, што се случило' ~ *гу пúта цáр'у: "сă науч'й клáјанцу ш'ту кăрăф тич'é?" "наúстина кăрăф тич'é, заш'тó–ј на кинóтитáта"* [MS,t,24]; ~ *вúкат: "сăн кáзуваш' ти? ни наúстина кáзувáхми"* [MS,t,12]; ~ *и ш'úч'ки инсáн р'éчи: "наúстина, такá–ј: тóс–и пóхуваф занајач'úја!"* [MS,t,20]; ~ *когá видú господáрот неговите тефтéрп, са почýди и тогáс повéрува, наúстина е бúло, ча тој спромáх што вéлиши: "тýка úмам, áма тýка нéмам; дáкле ýм úмам ама парú нéмам"* [V,PM,15]; ~ *му вели: "стáни, ... подигни онáја плóча, колáј богáт да си чúниш" ... и стáна, прáве отúде на плочата, га подигнá, и бéши наистина товá* [V,PM,30]; и: најстина ~ *најстина пăтникут шо има пуминато по тува и белки застанато, да гу распулја чуднјут извор* [МЕ(Р),69].

нáј pf (редуцирана форма од 'најде', в. таму) ~ ... *ги накáра цáр'у, стóр'àха идúн будрýм "лавúрынту". За да фл'áзи ч'ув'ăк, сăс кулáј фл'áваш'и, алá за да сл'ăзи, ни мóж'ниш'и да нáј пăнт'* [MS,t,58].

нај part 'честичка за образување суперлатив' ~ *нај–мáлкојут, кату знáиши мáлку да пúши, отúде на едúн гол'áм базирґáнин, са главú таксилдáрин, да му берé верисјáнта по*

далéчните местá [V,PM,20]; ~ *трите ăф уогăн изгорих,] трите ăф уода јудавих,] трите ги жјуви зарових,] десетто ăф сандăк донесох – ма тој ми беши најмило* [МП(Д),93]; сп. уште: ~ *хем му вел'ат: "варај, јуначе, нá ти таја тр'ава и да пошш на нај–крајната удаја"* [V,PM, 220]. Во Кукушко забележивме примери со употреба на двете честички (заедно) за образување на поредбени степени: по и нај ~ *нáј–пó–гулéм*. Истава појава ја констатирал и Саќов, според него "случаите со партикулата нај-по претставуваат четврти поредбен степен кај придавките: ~ *éс сум нáј–пó–висóк ут сúчките*" [СК,331]. Се работи за образец позајмен од влашките говори; од истава регија, и пошироко, е и образувањето со скратената форма на (од 'нај') - за ова в. кај лексичката единица нáчорбациjски; ~ *едно време един богат човек имаши три керки; нај–малката беши нај–хубава и на–лична, и млогу била акăлијка: што работа да фашташи, на мигдан га искаруваши* [V,PM,70]; ~ *нај–малката мома беши нај–хубава и на–марифетлијка. Имала та и един гăлăб научен сос неа и, дека да гу пушташи, работа битисуваши* [V,PM,62-63]. Специфични и регионално ограничени се случаите во кои партикулата не е во контакт со придавката ~ *Нáј–уф–глáвăнто каавинé сéдăт гуспудáта нă–мáсте, áј и óн сиднýве нă–дрýга мáса, сáм* [ПК,2(267)]; партикулата нај се среќава и во степенување на изрази со прилошко значење: ~ *на трéтиј пăт му докарáха еднó кúло парú ú еднá нúжа алтăни, нáј на врă* (= највисоко, на крај) *на нúжата едúн голéм алтăн* [V,PM,118]; ~ *прăвúа ручóк, сиднáа, пуручáа, му–вúка: áј, ричé, вó пóрциито зéви–го дă–му–нóсиш нă–тó шо нáј мúј мúло, нáј мúј мúло. Гáздăта му–вúка, знáчи нă–жéнта–му дă–му нóси* [ВЕв(Кор)304]; односно во скратена форма на; сп. напосле ~ *сос един јумрук утепа един џелатин и му зема посатите, и сос она посати утепа повики от хил'ада душа и побегнал от толку аскер, от нетри го тераха напосле триста душа* [V,PM,66]; ~ *и онáја мéчка га фатú и га вăрзá, га тури самáр на гăрбо и га товарú дăрвáта, и га кладé мéчката напрéт трúјси и дéвет мýлинта; напóсле киниса и тój* [V,PM,107]; – за ова поопширно во граматичкиот дел.

нај praep (временски) 'зад, по' – укажува на момент потоа ~ *нај ти тија дни го дигнаха на Нула и дојде то, што отпа консулите* [МС(В),83].

најáва (сă) impf 'се најадува'; в. наид'é (сă)* (сп. *да сă наид'éш'*) [MS,s,72].

најáв'ạ (и: на нájви) adv 'она што може да се види, што не е скришно' [MS,s, 72].

најáдан adj 'тој што консумирал повеќе храна и не чувствува потреба од јадење' [ПК(Гăр)].

најадуа (сă)* impf в. најáва (сă) ~ *сéтни му дујдé на ýмут, и ричé: Кóлку измиќáри ут тáтко ми сă најадýат лéп, и–јáс ут глáдус ки ýмрам. Ки стáнам, ки си óдам на тáтко ми...* [MV,K,281].

најáжда (сă)* impf в. најáва (сă) ~ *и зéвăт сéа пулéка–пулéка дéк ќ–óăт нă–лójзито. Одăт, сă–нăјáжцăт грóзде уд–лójзиту. Сă–нăјáжцăт грóзде и óдăт нă–кăлúвăта нă–пăндáрут* [ВК(Тр),323].

нáјạлчáк adj 'за човек со многу долни морални квалитети' ~ *рạчéл нạ–тú пубрáтимто: "Тá: мóма вá: вéчạр*

да́:–зе́-мум, ни́шчо не́ са́кум". Пубра́тнмо му–удгувури́л: "Ти́ тъ̀рго́въ̀ц, та́: се́лцка мо́ма, на́ја̨лчак, на̨–гувада́р е́ј, ка́к ќа́: зе́миш?" [ПД,151].

најам '... (?)' ~ *го изваќа вунка на сухо и мо вели: "јазе бездисах от човечи најам: до сега не и мож'ал некој да ми даде каршилък"* [V,PM. 162].

на́ја́рну* adj 'она што е најдобро, најквалитетно' ~ *е́, сидна́а, му–ви́кът и то́ му–ви́ка: а́јде, ричé, зе́вај д–о́ш дӑ–ми–ку́пиш ме́су ут–къ̀са́лница, а́ма на́ја́рнуту ме́со – думъ̀ќи́нут шо̨–го̨–ку́пи* [ВЕв (Кор),304].

на́јати 1. adv 'веднаш' ~ *на мӑш'тиха́та и и вили́: "ми па́дна врит'е́нуту н'е́тр'а̨ у буна́ру" т'а́ на́јати ја заби́ра: "ско́ру да по́ш' да гу на́ш' "* [MS, t,61]... и: најéти ~ *р'е́ч'и еди́најут урта́к: "да ста́нними сфа́туфци!" на́јети стана́ха сфа́туфци* [MS,t,78]; 2. part 'ете така' ~ *на́јати иди́н д'е́н', ш'ту с'а̨д'ӑха ш'и́ч'кити кум-ш'и́јки о́кул буна́р'у, принд'ӑха сӑс фу́ркит'а̨* [MS,t,61]; односно: најти ~ *му–ричéли: "Ни́м сӑ–ко́си, пубра́тиме, ќа:–фа́тӑме та: фушки́а и пӑрча́ пу–пӑрча́ ќа:–на̨пра́вӑме. Најти́, ӑдна́ ве́чӑр вӑлците ӑ–фӑти́ли лиси́ца* [ВД(П),287]; кај Саќов исто така: најти 'следствено; и така' [СК,31].

најбашта adj 'она што е прворангирано, најубаво' ~ *бележил јунак бележил,] најбашта дрво в гората,] билижил јунак билижил,] најбашто јагне в трлото,] билижил јунак билижил,] најбашта китка градина* [МП(К), 21]; во последниот стих е присутна посебноста – додаток за место без предлог: најбашта китка градина (м. 'во градина'); ~ *на моми вели: дајте тро вода,] да пијам козум да врвам.] – За теб имаме рујното вино,] да пијеш козум да врвиш.] – Дајте девојки стара бре баба,] да зевам, моми, да врвам.] – За теб имаме најбашта мома,] да земиш лудо, да врвиш* [МПВ),179].

најбирикитлија* adj 'што раѓа многу, со најголеми можности' ~ *некуј ут Мегленијата рекички – една уд најбирикитлијте земји ув сата поле, ув Македонија и белки и ув Европа* [МЕ(Р),78].

на́јбли́знију adj 'тој со кого имаме срдечни врски и непосредни односи' ~ *на́јбли́знију аратли́к му ни ка́за, кутра́ ипархи́ја за му а дад'е́* [MS,t,60).

највеки adv 'најмногу' ~ *тогај земуват еден лингер ририф, и пак ракиа, хем вино. Ходжат на дивојкините кашта нај–веки пет душа, сплäзноват рäнка, вел'ајке: "добрја ви најдохми! – добрја на дојдахти!"* [V,PM.246]; ~ *"... ету толко деца имам и јаз, сакат шамии, лелите и сестрите сакат кошули и прочее". Тогај на таткото веки му дават нај–веки единајси гроша от хил'адата* [V,PM.246].

на́јве́рен adj 'кон кого имаме најголема доверба' ~ *кóга дуј̀де́а дӑ–убрӑзу́вӑт че́ти, се свӑли́ја нӑ–се́ло Круша́ре. Се свӑли́ја та́м нӑ–на́јве́рен друга́р, То́де Чифте́ивут* [ВЕв,298].

на́јвисо́к adj 'орр. на низок, повисок од другите' ~ *зӑт ти́а ритчи́јна–ј Кру́ша–Ба̨лка́н. Она сӑ–ви́кше, гуле́мјо и́ вӑрх Стӑрвица. На́јвисо́к вӑрх нӑ–Кру́ша, Стӑрвнца о́н сӑ–ви́кше* [ПК,2(247)].

највише adv 'најмногу' ~ *много планини сам шетал,] Пирин Планина највише,] много сам мајки расплакал,] Јована мајка највише,] татко му му го натерав,] сина на ражајн да пече* [МП(М),55]; ~ *до три ми пушки пукнаја,] до три јунака паднаја,] до три ми мајки плакаја,] Стојанова*

мајка највише,] стани Стојане, стани ми [МП(В),156] – интересен е фактот дека односниов прилог е регистриран во различни регии и од различни извори, тешко може да се прими претпоставката дека се работи за позајмица.

најгрозно adv 'многу тажно, најсилно' ~ *ej, моми пејат, ej, кавал свири,] нит моми пејат, нит кавал свири,] туко ми плачат девет ми мајко,] девет ми мајко, девет нивести,] а једна од нив најгрозио плаче* [МП(М),22].

на́јгул'а́м* adj 1.'тој што е поголем, повозрасен од сите други' ~ *нај–гол'а́мојут, на еднó село си фáти гувидáр, да пасé сéлските гувéди, и останáл тáму* [V,PM,20] – случај со проширена употреба на множинската наставка -и со именки од ср. род: сéлските гувéди (наложувањето на една наставка за множина кај именките од трите рода го третираме за влијание – за ова в. во граматичкиот дел); ~ *Јанкуловите пет снахп,] ошли са просо да женат,] најгол'амата говори: – Да легним малко да поспим* [МНП(Д),100] – и во двата контекста придавката најголем се јавува со значење на 'возрасен'; обратно во примерите што следуваат значи: 'најкрупен, со големи размери' ~ *и на́јгул'а́мата ла́м'а му р'éч'и : "да сă бóрими!"* [MS,t,74]; ~ *на́јгул'а́мата ла́м'а му р'éч'и на хи́тра Пéтри : "јáла, хи́тра Пéтри, да си ви́дими кувéт!"* [MS,t,75]; 2. 'со најголеми предимства' ~ *и да искáжи такá на л'у́дити, на́јдóлнин ки си ка́жи на небéсинта царшти́на; па кój тó шо ки чи́ни, и ки прика́жи, вóа на́јгулéм ки си ка́жи на небéсинта царшти́на* [MV,K,299].

најде* pf (в. наиде) I 1. 'откриe нешто' (пр. скриено, односно загубено) ~ *така ка ки ги земам, ки ги скријам и нема да ги најде џелапчијата* [МС(В),86]; ~ *и такá останáла прé-каз, да га приказýват на сиромáси човéци и, аку нáјдат нéшту, да знáјат кáк да гу пáстрјат* [V,PM,19]; ~ *тójнака послушá на пи́лету и стáна́, прáве оти́де на плóчата, га подигнá и...: си најдéха пот плóчата алтắни еди́н голéм казáн* [V,PM,30]; ~ *не му бéши за схéдню дéрдо и боли́ката, á́ми излезé дóл, здигнá пот скáлата што бéши мермéрот, најдé кл'ýчовиту, отвори́ магази́ата, влезé нéтри* [V,PM,14]; во Еницевардарско: најда ~ *ут сăта тугашна лăскотија сеа можа чувек тука да најда сăл неколко трага* [МЕ(Р),69]; ~ *oj Варвáро, џан Варвáро [шо си утидé тýва дóлу[... тáм гу најдé лéвин Ґјóрґје* [МЕ(Р),97]; ~ *адно гắрне пáри нăјдéли (зă–тéп лắжа, зă–мéн и́стина)* [ПК,2(164)]; 2. 'забележи нешто' ~ *и утѝди при гн'áздуту, нáјди три пилч'ýнка и ха фáти т'ắх* [MS,t,75]; ~ *утѝј на гурáта за дрăвá, нáјди иднá смóкфа* [MS,t,50]; ~ *пáк нáјди инá јáблăкă сăс јáблăки тувáрина* [MS,t,62]; ~ *изл'áзи нóз д'éн' мéч'ката да пасé и гу нáјди мáлкуту там д'é плáч'яш'и* [MS,t,16]; ~ *најде еден дивик, отвори устата му, та сички фắрл'аха на устата му ґубриште, пак си не наситеши* [V,PM,102]; 3. 'сретне, виде некого' ~ *утѝди на инó м'áсту, на нина гóра н'éтра и там нáјди идѝн стáр д'ắду* [MS,t,14]; ~ *утѝди ... нáјди пóпут и гу пắта : "и́мати пуидѝн хи́тра Пéтри?"* [MS,t,75]; ~ *тогáс џjáволут му вéли: "ѝди си; по–нáтáтак ке да нáјдиш дрýг кату мéни, негу да гу питаш!"* [V,PM,147]; ~ *му ричé на измиќáрут му: Испадни скóро пу дрýмишти и*

уф паза́рут уф гра́т, и шо ки на́јдиш сирома́си, кри́вн, сле́пи, ло́ши, а́рни, за́нси а ва́ка [MV,K,279]; ~ *пак му вели: "ами и една стара мечка стретох. Она пита, когу да јади?" Слăнцету му вели: "мечката когу да најди, негу да јади!"* [V,PM,99]; ~ *двами́ната кини́саха от та́му, ходи́ха на мло́гу села́ и гра́дови. Така́ и сре́днојут бра́т најде́ еди́н чорбаџи́а, са глави́ да му о́ри на ни́вите* [V,PM,20]; 4. 'пронајде' ~ *му вили́: "на бăнч'фата у ќуш'ето ш'у́–ји, фл'ác н'е́тр'а, да т'а ни на́јди!"* [MS,t,68]; ~ *гу пита: "о́х ма́жу, добро до́јди от Ста́мбол! Ам што пра́ви дивирјут ми, гу на́јде?"* [V,PM,19]; ~ *така́ и не́ин ма́ш пак ка́ту са́каши да га зе́ми, оти́де на кади́ата, му вели́: "кади́ ефе́нди, ја́зе сакам па́к да га зе́мам жена́та ми, туку да на́јдеш еди́н холај... и да́ј му ко́лку гро́ша са́ка!"* [V,PM,11]; ~ *му кажува: "аман, мило слăнце, млогу ти са мол'а да ми кажиш, какво ми е кăсмет јут!" Тогас слăнцету му вели: "твојте кăсмети са трн: едноту, как ки гу најдиш, да не гу оставиш; второто как ки гу најдиш, јако да си дăржиш; на третоту...* [V,PM,99]; 5. 'затекне' ~ *најде́ та́мо четири́јси куби́ли; една́ бе́ла, дру́га черве́на, дру́га жăлта, дру́га цăрна – се́која сос дру́га боја́ бе́ха* [V,PM. 123]; – спроти празникот *селска слава*, тогаш се држи и *селски панаѓур*, во сите куќи се спремаат, дури се подготвува и вечера, бидејќи *што знаиш може некој уште ваја вечар да дојде, па да на најде биз вичера!* (се случува гости да дојдат и спроти празникот) [ТГ,219]; ~ *пак тиа му вел'ат: "братку, и аку идиш бари да ти кажими: аку га најдиш да спиј, гледај да га закачиш за косата и́, та да нема сила да са врати"* [V,PM,52]; ~ *кату чу така́ кади́ата, прати́ еди́н чове́к не́гов да ги зе́ми џифарџи́ите, да ги са́ди по́фтор. Оти́де чове́кот, ама ко́гу ке да на́јди?* [V,PM,9]; ~ *си укачи́ го́рн, најде́ неизмете́ну, неизчи́стину. Она фати́, поме́ти, изчи́сти; најде́ са́дови неуми́ени от мло́гу дни́, тја́нака ги нему́* [V,PM,132]; ~ *пападјата са почуди млого и земала от онаја трјавчина мăра; стана и попот, кинисаха та отидоха. И га отидоха, детенто гу најдоха две коматја* [V,PM,216]; 6. 'погоди' ~ *пучна́ла младе́нта да–вăрве и да–ви́ка: ко́ј уд–ја́гне, ко́ј уд–гу́де, ко́ј уд–ја́ре, ко́ј уд–не зна́м шо́, дими́к ра́зни тăкви́ја. Не́ мужа́ле да–на́јăт ут–шо́–е, ут–шо́ не́–е. Напусле́дну вăрве иде́н и му–ве́ле: "Ва́–ј уд–во́шка"* [БМ,194]; 7. 'ангажира' ~ *кату свăрши́ си́чкта му ра́бота, оти́де при море́ту да на́јди не́кој гимици́и за да излези пак на госпо-да́ро му* [V,PM,24]; ~ *оти́де покра́ј море́ту, најде́ еди́н гимици́а, гу пазари за да гу зака́ра на една́ касаба́ кату на Шам* [V,PM,8]; 8. 'дочека' ~ *тој та́му и чу́вал бе́лким десет де́на и по́вики, дури да на́јди вре́ме да си ука́ци на ца́р'ут* [V,PM,31]; 9. 'добие' ~ *пра́мнајут, ш'у гу па́та, му р'е́ч'и: "с'е́т' ту́ка и за на́јдиш ра́бута"* [MS,t,81]; ~ *си вил'а́т: "да по́јми на гурбе́т, бе́лки на́јдими ра́бута за да ра́бутими!"* [MS,t,47]; ~ *фа́ти да па́та ут дуга́н' на дуга́н', ни на́јди ра́бута но́з д'е́н'* [MS,t,84]; 10. 'даде' ~ *ти да му јотвориш, мори Недо, ти да му јотвориш,] ти да му јотвориш вичера ќи сака.] Вичера ќи му најдам, мори дотко, вичера ќи му најдам,] вичера ќи му најдам, мојто бело лице* [МП(М),120]; II, 1. – (сă) 'се згоди' ~ *там, дека плачаши,*

ету стариот пак си најде отпрет негу и му вели: "што плачиш, синку, али сос кеситу и сос кепиту не можа да чиниш?" [V,PM,35]; ~ *се пита, ка сă нăјдеа три дела ув во село?* [ME(P),85]; ~ *и тáтку–му миракли́ја сă нáјди, му напу́лн'ува ндúн дисáјќ ли́ри, му дáва на д'ăт'ăту, му вили́: "пóт', ш'éтај сă!"* [MS,t,20]; ~ *и тáтку–јн разбуд'éн сă нáјди и ја ч'ý нáрич'ни́цата* [MS,t,14]; ~ *н'éма ни́ш'ту! ш'ó сă нáјди за ид'éмн* [MS,t,81]; 2. 'пристигне некаде, стане присутен' ~ *дојдоха двајсит и осом дена, хизмиќарот му вели на дјатинту: "ајди, да си појми, ча дојдоха тријси дни, и сака да си најдими на татковата ти кăшта, какту как на и поранчал татко ти"* [V,PM,238]; ~ *сă–răспилијáме кój нă–дéка, тă сă–најдéме ни́ја уф–Струмица чáк* [ПК,2(197)]; 3. 'се затекне' ~ *напкун как чу селото, тăрчаха на помушт кое с дăрво, кое как са најде* [MC (B),74]; ~ *ка си отидох тамо, ка запалех оген, кога фатиха дваица ела, троица ела, как си најдеха* [MC(B),75]; ~ *влезé нéтри, си најдé си́чкнте дéлвн пăлни алтăнн, кату кáк му ги казá напрéт богáтиот* [V, PM,18]; 4. 'се сретна (со некого)' ~ *óна устăнáла, си–прăбрáла пáрте, сјáа и́ма фáбрика зă–пăлýци уф–Атúна... Нă–Михájл Вóдин живéет, árни–сă. Дă–сјáа чéкăт дă–сă–нáјме, дă–сă–ви́дме* [ПК,2(309)]; ~ *видех три овци чужди; му вел'ам на овчарите: "с кој сă најдехте вија днеска?" Они ми вел'ат: "Не сă најдехме ни с никој"* [MC(B),80-81]; ~ *тáтко нă–кăчи́ и тáм нă–јстрисéа кăдă–Пурój, кăдă Сéр. Знáм ли? Нă–Дýпница стигнáме ус–мăгáре. Имаме адно мăгáре и áјн кójн и вóл, би́ме ус–ти́ја три́ дуби́ци. Си́чкнте, кój нă–дéка знáа, нă–мужéме дă–сă–нáјме* [ПК, 2(278)]; 5. 'задоволи извесни потреби, помогне' ~ *мăнýва, ă–удúра тá змúјта, ă–сéче и ă–буунýва. Пили́шчăта и–уткинýва. Тá мájка–му нă–ти́ја пили́шча тáм би́ла, кă–видéла, óде и му вéле нă–вó: "Шó сáкăш дă–тă–пудáрăм шо–ми–сă–нájде, ми–уткинá чéăта!"* [ВБ(Кр),312]; 6 'има (добие) нешто, пристно е' ~ *д'ăдуту рéч'и: "Н'éма ни́ш'ту! Ш'ó сă–нájди за–ид'éми!"* [ВБ(Ви),341]; III изр.: (што) ти најди! (= каква несреќа ти се случи) ~ *и́ велиши: "мале, човек ми притиска това вечер!" Пак мájка и́: "ух керку, што ти најди това вечер таму?"* [V, PM,34]; ~ *и–фăти́ле вóлците дă–ви́кăт: "Сáмо мéсо дóма дóшло, сáмо мéсо дóма дóшло!" Пá ти́а (магáрето, кóчót и дрýзите) фăти́ле дă–ви́кăт: "Шо–и́ма нáдвур, тó ќе–вă–нájде"* [BM(Ca),315]; ~ *Никола сино, Никола,] миличăк мајчнн главеник!] от де са најде Никола,] болестă цăрна Никола,] та си та тебја тја крати!* [...]; мојто да тă најде (или: мојто до:-видиш) (= да ти се случи несреќа како мојата – клетва) [ПК,2(176)]; ки си нájди тéшка (= ќе остане бремена) ~ *вóа сăто си чиний, да сă стóкми шо рéкал профúтинут ут Гóспот, шо вéли: Ету Дјéву мóма ки сă нájди тéшка, да ки сă рóди дéти, и ки му кáжат и́мито му Е...* [MV,K,305]; си-најдé páат (= живее без проблеми, ужива); да најде колај (= ќе се обиде да најде решение за некој проблем) ~ *о–пи́тат тáм шó дă–нăпрáват: "Кáк кулáј дă нájме, дă ни кájш?"* [ПД(H),170]; ~ *утрината нивјастата пак на мајка и́ вели: "мале, мила мајко јазе се утрувам, тос ч'увек за мăнж го ништа!" Пак мајка и́ му рече на царја, да најди колај да го расnпат зентјут* [V,PM,

186]; што грешка да најди (= да измисли нешто, да обвини некого) ~ *и така, дур да ја занесе крăпачино на крал'а, крал се чудиши, што грешка да најди на крăпачино, да го убиј, да му ја земи жената му* [V,PM, 242]; ~ *сиромах крапачин и отишил на крал'а и турил ги, јајцата си разбиха хватили да бегат: нé могли да и броат всичките крал'уви л'уди. И така крал'у не и можјал грешка да мо најде на крапачино* [V,PM,244]; мă-нăјдé нă-амúно (= дојде, се сретнавме кога бев расположен) [ПК,2(179)]; úсто така: нă áрно мă најдé (= мé затекна во добра расположба) [ПК,2(183)]; сă-нăјдé нă-тéсно (= кога некој има голема потреба, мака) ~ *óн ќи–нă пубáрке ká–ќ сă–нáјде иă–тéсно. Сă–нăјдé–ли нă–тéсно, já–тјо: тăрче уф–нáска* [ПК,2(197)]; со слично значење: на злó ка ки сă нájде (= кога ќе западне во тешка ситуација) ~ *тúи па шо падна́ уф–ка́минут, ка ки слу́шат, су ра́дус а слу́шат прика́зната; и тúа нéмат тéмел, на саáтут верýват, и на злó ка ки сă нájди устáват* [MV,K,274]; уф-чýдо сă најдé (= беше многу изненаден, зачуден) [ПК,2 (208)]; кóл бăркáл двá најдéл (= кога човек се однесува невнимателно кон некоја опасност) [ПГ(Ст)]; со блиско (идентично) значење: аднó тирá, двé најдé (= кога некој се однесува дрско, односно пребарува и така ги предизвикува другите; изразот се употребува кога таквото настојување нема да му успее) [ПК,2(151)]; во Ник: едúн бăркájќи двá нăјдéл [ПД(136)]; нájди му крájут (áк мóјш) (= да се изнајде решение кога нешто е комплицирано, замрсено) [ПК(Грам)]; – ако им се случила некаква несреќа, на ручек кога пијат ракија, му се молат на Бога со зборовите: "*И на воја работа Госпуд да најде некуј крај! Госпуд да даде на арно да биде!*" [ТГ,305]; да најди врјаме (= да се создадат погодни услови) ~ *и тој му каза: "тука сос меника имам ду петнајси кесента* (пари), *а на дома ми имам млогу." И така двата кинисаа на пăтјут, ама Дели Димо сé гледаши да најди време за да гу суjдиса* (= чекаше погоден момент за да го убие) [V,PM,66]; ~ *другáрите вел'áа: "ету тýка úма зájци. Да úдими!" Ама óн, нáпротúво, úдиши тáмо дéка нéма зájци, зашто сáкаши да нájди врјáме да побéгни* [V,PM, 111]; ~ *он кату влезé хапус, цифаир-цúата сос другáро му најдóха врéме и побегнáха от тáмо, отидóха на дрýги мéста, на дрýги касабú* [V,PM, 9]; си-најдéл цăрква дéк дă-сă-прăкрăстиш (= се кажува кога некој побарал помош од несоодветно место, и се разбира дека не ја добил) [ПК,2(194)]; и тој ке да гу најди (= ќе го добие "заслуженото") ~ *му вели: "дека ти е гунцету, што ки ми донесиш динеска?" Тогас тојнака му вели: "ах царју, сношти кату заспах, дојде един скакал приз ношта та гу изјади." Тогас царјут му вели: "немој бериш гајле! И тој ке да гу најди од друг"* [V,PM,105]; ~ *дојде доанот, гу грабна врапчинчету и побегна. Пак тој отиде на цар'ут, му вели: "цар'у, и тојнака гу најде от доаио"* [V,PM,209]; лек најдоја (= се излекуваа) ~ *ми го вали три дни ем три ноќи,] мори, тамам огајн мауце се развали,] ми зароси сиуна ситна роса.] Мори, ми ја фрли нејнта миуна сестра,] там испадна вода ликувита,] мори, кој утиде сите лек најдоја* [МП(М),99]; ако има (болниот) век, и без негу ки са најде лек (= луѓето веруваат дека судбината и здравјето се предодредени од Бога и тоа што е запишано на трећата вечер ќе се случи) [ТГ,228]; да си најдат за ногу гудини

(= да бидат на услуга многу време) ~ *ки и расúпам амбáрут, да ки а прáвам пóгулém; да тáму ки и прнбéрам сăта рáна и добрúнити; да ки а рéчам на дýша ми: дýшо, úмаш нóгу добрúни, шо да си нáјдат за нóгу гудúни* [MV,K,277]; му нáјди кăбăáт (= го обвини за нешто) ~ *тóгăј, уф–тó врéме и прудăвáли* (децата) *нéкуј снрумáси шó–сă. Бугáтити л'ýди и–купýвăт, áма ка–ќи–гу–кýти шо–сáка тó гу–прáви, áма пăк дă–му–нáјди кăбăáт* [ВЕв(Кор),303]; добрја (добрé) ти најдох (= поздрав со добри желби) ~ *тогáс тójнака му отговорú на брáта му: "добрé ти најдох, брáте! Јазе отúдох, шетáх мóрн и сýха зéмја; млóгу Гóспот ми помóгна* " [V,PM,16]; и: дубре-дујде — кога некогаш се *служело служба,* кога ќе дошол гостин сите од семејството го дочекувале и домаќинот ќе го поканил да седне, ако е постар од него, на десната страна од огништето, а ако е помлад на левата. Тогаш сите домашни повторно се ракуваат и му се обраќаат на гостот: *"Дубре–дујде;"* – а тој им одговара *"Дубре–најдех!"*. Овој обичај во почетокот на 20. век веќе бил исчезнат во Гевгелија (според Тановиќ, како резултат на пропагандите – станува збор за "служење служба") [ТГ,210]; ~ *оттамо кинисал тој, отиде на мајка му. И мајка му, как го виде, си зарадувала: "добрја дојди, сину!" – "Добрја ти најдох, мале!"* [V,PM,176]; ~ *му вели: "добрја дојди, тате! Што чини мајка ми?" – И тој: "добрја ти најдох, керко!"* [V,PM,214]; пожелување што се слуша на денот на свадбата: кога некој се жени се споменува Бог со молба односнава радост да ја дочекаат сите: *Госпуд да даде ваја чаша сите да и најде! Куту нас ка на милува Госпут, и ни даде душа што ни сака, вредин е* он, *и ки даде на сите братја.* Гостите одговараат: *Ка е арно така Госпуд нека даде!* [ТГ,306]; уд-гóспо дă-нáјде (= клетва) ~ *гóспут до:-кáзне шó ми нăпрăвú тăквó гулémo злó, нé áска* [ПК,2(203)]; во Кајларско е залишано: уд-гóспуд дă-гу-нáш [ДК,106]; исто: ут Бога данајде ~ *фати да благослави и да вели така: "да е жиф татко ми попо и мајка ми попадика, да пукни пехер ми царју и пехера ми царица! От Бога да најдат, што ни разделиха от пăрво ми л'уби, та тјанака да гори за меника и јазе за неја!"* [V,PM,91]; ~ *кату гу сечиши дăрвото, кăлниши Адама и Еву, велиши: "така от Бога да најдат Адам и Ева, што не послушаха Бог, што им порăча"* [V,PM,64]; кój дéка нăјдéл (= било каде, неопределено, непознато) ~ *и вујнáта кá дујдéла му–рéкла: "Дéк ќ–óјте?" Тóо нарóт óде прăд–нúх, кój дéка нăјдéл. Ее, кóлк úма пу–пăто зăкóпино. Ќ–ýмре, ќ–о:–зăкóпăт, ќ–ýмре. ќ–о:–зăкóпăт. Устăвáли пу–пăто и дéчка* [ПК,2(309)]; ~ *сúчките кój нă–дéка знáа, нă–мужéме дă–сă–нáјме... И сéга, лéп нéма. Ќ–óот у–Дýлница óни до:–пурдáвăт... Кăкво биráне? Кój дéк сă–нáјде* [ПК, 2(151)].

Најдéн Таши́ top. 'име на место забележано во Г. Броди (Драмско)'; изведено од л. име Најден и тур. taş 'камен'; синтагмата е по турски образец: во придавска, атрибутска функција срекаваме именка (Најден м. 'Најденов') [ЈИ,МИ...,163].

најденик m в. нáјдин син (pl. најденици) [ТГ,131].

нáјдин син m, adj 'син што во новиот брак е затекнат, останат од првиот (брак)' ~ *сúн ут–тáткуто шó му–умрéла жéнта; дујдéла нóва*

ма́јка, си́но-ј на́јдин [ПК,2(78)]; ако е женско: на́јдина [ПК,2(243)]; ако пак мајката довела син во новиот брак тој е дǫка́рạн, а ќерката е дǫка́рạна [ЛК,94].

на́јдо́лна adj (m, f), на́јдо́лно (n) 'со најниска вредност, со најлош квалитет' [MS,s,72]; ~ *то́а чове́к што си устави́ ку́ки... за́рди мо́јто и́ми, сто́ ка́та ки си зе́ми да́р... и но́го е́мин шо са напре́жнии ки би́дат на́јдо́лни, а на́јдо́лни ки би́дат на́јнапре́жни* [MV,K,263]; ~ *и ре́кạл Мари́а: Голе́мо и са́рцито ми на Го́спот, и радува́ла ду́ша ми кри Бо́га мо́јо уткина́ч, о́ти приглидна́ на на́јдо́лна измиќа́рка не́гува* [MV,K, 301] – во контекстот среќаваме сериозна потврда за тоа дека не може да се прими објаснувањето на Ј. Иванов (подоцна прифатено и од други научници), објавено во париското славистичко списание "Ревија за славистички студии" во кое се потенцира "фрапантниот податок" дека во македонските говори во Солунско има случаи со зачуван краен ер ъ: *силнъ аскер, ендръ грат, скъмпъ тјутјунъ* и др. , имено обратниот случај (што го наведуваме): Мариа рекăл ја потврдува нашата теза дека и едниот и другиот случај се резултат на нерегуларната употреба на категоријата род, појава многу раширена во долновардарските говори – за односно тврдење најдовме повеќе примери и тие се наведени на соодветните места (за ова в. и во граматичкиот дел); се среќава и формата за м. род, со проширен суфикс: најдолнин ~ *ко́ј ут ви́ц пуве́лити ви́ки ки раси́пи не́куа по́мале́чката, и да иска́жи така́ на л'у́дити, на́јдо́лнин ки са́ ка́жи на небе́синта ца́рштина* [MV,K,299].

најдува impf в. најде ~ *си–живăја́ле еди́н по́п и една́ пупăдија. Пу–не́кулку гуди́ни уф–ни́јнит бра́к пучна́ла неслоа́ктạ. Пупăдија́та че́сто пăта са́–нăјдува́лạ ус–еди́н ни́јн кумши́а* [ВГ(Б),275]; ~ *от педесе до седемдесе години живува кучешко живот – цел ден се кара со домашните си; за малце нешчо најдува маана да пцуе, да се кара и да вика* [ШК,5(В),400].

на́јзв'ар m, adj 'човек со сверски особини' ~ *ло́вци́ạта ви́кạ: "На́јзв'ар ẹ–чọв'а́кọ. Зми́ạтạ, ви́кạ, змија, прија́тạл, милу́вạ дạ–сẹ–вăрни дăлго, ạ чọв'а́кọ, му–си–нạпрạви́л а́рнọ, ạ–о́н не́прија́тẹл ти́–ẹ"* [ЛК,129] – во контекстот имаме интересен случај на степенување на именка на́јзв'ар.

најзингин* adj 'тој што има големо богатство, најбогат' ~ *најзингијнут од них има 5 кукји* [МЕ(Р),86].

на́јсăда́н adj 'тој што е последен во нешто' ~ *ним лăжи на́јсăда́н ти дујде́* [ПК(Гăр)].

Најкин* 'прекар запишан во Кукушко' ~ *пусто јостале куќи високи,] кога си немам јод Бога дарба,] јод Бога дарба, јод срце рожба.] Тогај продума Најкинјот Павло:] Јас ќе ти купам од злато дете* [МП(К),76-77].

најкраин* adj 'сосема на крај, последен' ~ *вели на момите: "варај моми, млого ви са мол'а, да ми кажите, ламјата дека седи, та нека ме изјади". Тогас момите ... му вел'ат: "варај, јуначе, на ти таја трјава и да поиш на нај–крајната удаја"* [V,PM,220].

на́јкурка́к adj 'тој што е многу плашлив, повеќе од другите, најстрашлив' ~ *туга́с по́пут р'е́ч'и : "ко́гу за ва уклаве́ ? хи́тра Пе́три!? то́си на́јкурка́кут ч'ув'ăк ут с'е́луту"* [MS,t,75].

на́јку́че* n – овде во функција на степенуван adj, fig. 'многу лош, бездушен човек' ~ *и, ни́е, не́мше шо́,*

ќи–дójмă. Он нáприт, уфицéрчиту, јáс пу–нéгу, другáрин ми пу–мéн, уд–лéва и уд–дéсна срáна и пу–нáс су–шмáјзери дрýзи – иднó дисетáр, иднó вóдник. Нáјкучńјна бéа тńе, а вójскăта нé бéше...

нáјмáлак* adj 'најмал' ~ *и имáл дéвạт сńнạ, ạ–нạ–нáјмáлкиạ, сéкóẹ нáјмáло é–пóсáкạно, ... сè му–купóвạ, нóви ọбýфки, нóвọ твá, ọнóвạ* [ЛК,110]; интересна е формата нáјмáлкајут, забележана од Малецки ~ *с'éтн'ạ нáјмáлкајут брáт ... нáва иднá мóма* [MS,t,80] – комбинација од придавска основа од ж. род + членска морфема од машки; дека не се работи за превид ни потврдуваат повеќе примери во кои е нарушена категоријата род: тој рекла, мојто татко и сл. – за ова поопширно во граматичкиот дел.

најмил* adj 'тој што е многу сакан' ~ *Милке ле Милке, најмило цвете,] јас ки ти писам тенката снага.] – Писаш, не писаш абре јабанци,] мама не дава за арамија* [МП(В),121].

нáјмрăва adv 'најмалку' ~ *идńн вр'éтин' т'ут'ýн' за да с'ăш' йш'ти нáјмрăва ш'éс дýш'и* [MS,t,5].

најмăлечук* adj 'тој што е помал од другите, односно со најмал размер' ~ *сеа нă опăку ув по–мăлечките и тăка дă сă рече ув најмăлечките чифличијнă најарну му–ј нă силјајнту* [ME(P),85]; в. нáјмáлак*.

najnasat adv в. нáјнăсáди (= најнапкум) ~ *најнапреде врвеше,] тој Услевин војвода,] najnasat се влечеше,] тој ми стари Апостол,] najnasat се влечеше,] мајките ги плачеше* [МП(К),126]; и: најнаназад — кога наутро ќе станат се крстат и се молат: *Госпуди Боже и Свита Трујцо, никој* (м. 'некој') *касмет да пувелиш, да ни уделиш, дечка да си ранум, виргија да си плашќум, уф селу да не са страмувум, душмајне да не стретум ни уф пăт, ни дома... здраве и касмет на сите братја да дајте, и најнаназад и нас* [ТГ,306].

најнапкум adv 'кога нешто се случува сосема на крај, најпосле' ~ *и најнапкум Вардарут кăд тече ув мојрјто па бил ногу раширен* [ME(P),77]; ~ *нај–напкум гу пространтел Април, му рекăл: "Поможн Бог, ќаја!" – "Дај Бо добро!Ут кăде ма знаиш, оти сум ќаја?"* [V,PM,293]; и: најнапокун ~ *најнапокун, вратата некако се отфорила и вăлкот излегол. Дружината, ка го нашли, го питували как поминал...*

нáјнапрéжин* adj 'тој што има многу предимства (материјални и др,) '~ *тóа човéк што си устави кýки... зáрди мójто úми, стó кáта ки си зéми дáр... и нóго éмин шо са напрéжнии ки бúдат нáјдóлни, а нáјдóлни ки бúдат нáјнапрéжни* [MV,K,263].

најнапрен adv в. најнапрет ~ *ја најнапред јодише,] ја најнапрен врвеше,] тој Јованче војвода,] ја по него врвеше, тој Апостол постари* [МП(В),136].

најнапрет adv 1.'кога нешто се случува прво, порано' (временски) ~ *на онова грат не имало цар; вунка стујали граѓаните, вел'аха: "кој јабанциа ки влези на портата нај–напрет, негу за цар гу имами"* [V,PM,236]; ~ *Мехмед чул'убија,] селски хазација,] сăбрал ми је Мехмед,] премного хăргате,] најнапред засежа,] Никола постаци,] до него зажена,] Елена главена* [МП(Д),33]; ~ *ч'асот на един вечер си собират јунациту, зеват акалесарницата. Нај–напрет хождат на кумот да го акалесат* [V,PM,247]; 2. (просторно) 'кога не што се наоѓа напред, пред другите'

~ нај–напрет имам един арапин; да гу извад'а да си борити и, л'у аку можиш да гу набориш, да ти га дам момата [V,PM,45]; *~ ми́наа зăми́наа два́јст и пе́тмина,] два́јст и пе́тмина, ве́рна друж́ина.] на́јнăпре́т вăрви Тра́јко Мора́рцкн,] по–не́го о́ди Ту́ше Богда́нски* [ПК,2(273)]; и: најнапреде *~ најнапреде врвеше,] тој Услевин војвода,] најnasат се влечеше,] тој ми стари Апостол,] најnasат се влечеше,] мајките ги плачеше.*

најнапреш adv 'порано од другите' *~ триста са пу́шки лукнаха,] трнста јунака паднаха,] триста са мајки писнали,] најнапреш писна Стојанăва* [МП(Д),105].

на́јнас'е́тнина adv 'најпосле', в. најнапкум *~ на́јнас'е́тнина ви́д'ă идно́ гн'а́зду ... и ути́ди при гн'а́здуту* [MS,t,75]; и: нас'е́тнина *~ мăнц'о́ вили́: "да гу дад'е́ми!", ж'ина́та ји că ни да́ва; на–с'е́тнина канди́саха и два́та и гу да́духа ма́лкуту* [MS,t,16]; *~ нас'е́тнина прумина́ и ца́рица́та, му внли́ на инса́ну: ху́вава ви вили́ти* [MS,t,20].

на́јнăса́ди adv 'сосема на крај' *~ де́тто ре́кăл: "Ма́мо, па́к дујде́ идин–ју-нак". И–не́го гу–изде́ла. На́јнăса́ди ути́шăл е́н–мале́чку́т* [ВГ(Ѓ),274] – уште еден случај на нарушена конгруенција, како резултат на слабата функционалност на категоријата род во овие (долновардарски) говори: субјектот е од ср. род, а предикатот од машки: де́тто ре́кăл.

најповиќа (најповиќă) adv 'во најголем размер, најмногу' *~ ув врежут, шо гу пукривише полјто дур на мојрјту најповиќа на угри–сла́нцă* [МЕ(Р),77]; *~ најповикјă ут ветăрут на југ; мигју них că нăогјăт негјдин повичкјă, негјдин помалцă длăбоки долиштă* [МЕ(Р),79]; и: најповиќе *~ да испадниш на чаирот,] на чаирот на баирот,] на баирот на саирот,] на саирот на јороmo,]... ќе се скарат, ќе се степат,] ќе се степат беќарите,] најповиќе ивдовиците* [МП(В),308]; *~ и́ми се́јăхме: учумéн, сусáм, рăш мáлкичко, жи́то на́јпо́виќе, бустáн. Се́лто би́ше нă–ри́т. О–виде́х бра́те, ри́т, кăшта ни́ма, сè изо́рно, сè ста́ро се́јно. Ду–де́к ти–гле́ет о́чте сè ста́ро* (станува збор за состојбата откако македонските жители биле принудени да го напуштат селото Мораници, Кукушко) [ПК,2(277)]; елидирани форми: најповќе *~ нă–него–ј туваро, се́ нă–него–ј рăботта, он сă–ма́че нај–повќе* [ПК,2(187)]; на́јпујки *~ нaскóру му–с'ă рудúлa мóмичкa. Т'á млóгу с'ă–јa–чувáли, а–нáјпујки сă–јa–чувáли нa–п'ăтнајситу гудúна* [ВБ(За),339].

најповичке adv в. најповиќа *~ и така си–ј прибрама шејвиту, шо–ј имахна за зивајна, нај–повичке книги* [МЕ(Р),68]; и: најповичќ *~ везувиту и шарувиту и аку не кăту уф Вардăријта ошă ји дăржăт, најповичќ нă женцќут пăртал* [МЕ(Р),81].

најправ adj 'чесен, уважуван' *~ две́ бра́ќа има́ле идну–о́реф за́јно. И ко́га гу– субра́ле не́ зна́е́ле ка́ко дă–си–де́л'ат уре́јте. Туга́ пу–пắту вăрвăл Нăстрăди́н–уда́... и ко́га гу–ви́шле сă–изрăдва́ле шу–о́дăта–е на́јпра́в чо́ек нă–сфе́ту и о́н ќи–му–и–де́ле уре́јте* [ДК,155].

најпрăв* adj 1. 'тој што е пред сите други, напред'; 2.'она што е најважно, најголемо' *~ и така сетне му текна и зема нај–прăвиот алтăн и една чевpја харна, што ја беши дал чилиби Теодорак... Она си примини и, от много алтăни што имала, не ја текна*

ки, как липсува гол'амојут алтӑн [V,PM,164].

најпӑрво* adv в. најрано ~ *церква запалиме, народот си пишти,] светците си летат, војводата вика:] Не жалајте браќа сите да изгорат.] кој ки се наиме најпрво да флезе,] најпрво да влезе по ред да запали* [МП(К),88] – во Долновардарско, а тоа значи и во Кукушко, некогашното вокално р се реализира со призвук затоа во заглавниот збор го предадовме како ӑр, запишувачот тоа не го одбележил.

најран adj 'прв' (во случајот: цвеќе што цути порано од другите) ~ *Милке, ле Милке, најрано цвете,] јас ки ти писам белото лице,] писаш, не писаш, а бре јабанци,] мајка не дава за јарамија* [МП(В),121]; ~ *зашто се жалиш Пирин Планино,] зашто се жалиш, зашто се плакаш?] – Как да не жалам, как да не плачам,] ката година по три бул'ука,] ми испасија најрано цвеќе,] најрано цвеќе, бела дитилина* [МП(В),182].

најрано adv 'побргу од другите' ~ *"кој шче се најеми,] уода да ми згрјаје,] л'ап да ми замјаси,] и да го подложи,] и прогима зготви,] на нива да иди?" Наела се Руса,] најрано да стани* [МП(С),94].

најсетне adv, в. на́јнас'е́тнина ~ *и така, кату за си исфирши зборот, клават мизента благи и пијат ракиа, хем и вину. И нај–сетне му дават на пентја душа по една фаракосана кӑтка* [V,PM,247]; ~ *си–у–пукри́ла ли́цито. Зе́ла да́јре шу–тӑпа́т. Фӑти́ла дӑ–тӑпа. Му–кӑза́ла идна́–пе́сна ле́па и на́јсе́тне сӑ–уткри́ла. Би́ла но́гу ле́па* [ДК,122] – уште една потврда за изобилството на архаизми и иновации во односниве говори (како периферни): леп со значење на 'убав', сп. стсл. лѣпъ, рус. лепый, чеш. lepy; во иновациите, позајмени од балканската јазична алијанса (в. во Историјата на мак. јазик од Конески) се вбројува специфичниот редослед на зборовите, кога атрибутот е во постпозиција: му-кӑза́ла идна́-пе́сна ле́па. Кај Шапкарев срекаваме (од Кукушко): најседне ~ *накарала мӑжо и́ да и́ купе вӑлна, за да преде. Тоа и́ купуве; а она догде да га попаре, догде да га исчисте, трите четфртини отишли. Најседне фанала вече да преде* [ШК,(5),422].

на́јскапоце́н* adj 'нешто со највисок квалитет, со најголема вредност' ~ *на́јскапоце́ни оста́ват с'а́ми от–ти́е пипиру́дити. Она стану́ва пипиру́да, ква–ќи го–прибу́ши, ква–ќи–оживе́е, на́ли! от–ти́и пеперу́ди оста́ват с'а́ми, сто́, дв'а́ста парчи́на за–с'а́ми* [ЛК, 137].

на́јсна adv в. наистина ~ *на́јсна гуво́риш?* (= дали навистина зборуваш?) – прашална реченица без партикулата ли – балканизам); *на́јсна ќи–до́м* (= ќе дојдам навистина) [ПК,2(78)].

на́јстаре́а* adj 'најважен, најодговорен' ~ *и му а кладе́ ра́ката ива́врас не́а, я на саа́тут си прости́, и прислави́ на Бо́га. Пак на́ј–старе́ата ут Чифу́тити са–нал'ути́, о́ти на су́бута а лекува́* [MV,K,278] – присуството на рефлексот у за големата носовка во субута би можело да се третира за црквенословенизам, позајмен од 'велика субута'.

на́јудо́л adv 'кога нешто се наоѓа подолу од другите, најдолу' ~ *хи́тра Пе́три гу кла́духа на́јудо́л у гура́та* [MS,t,75].

најчорбациа m, употребено како adj 'најбогат' (степенување на именка) ~ *му вели: "ах деду, кеситу гу дадох на един ахтарин милостина и, кату беши сиромах, гу чиних сега нај–чорбациа"* [V,PM,35].

нáјчурýк* adj 'нешто со претерано лош квалитет' ~ *и ká и нóси, вó учéн бúл. ábe ká ти кăжáј, ричé, и вчéра глáви, изúци, нáјчурýкут мéсу дă–ми зéвăш. – Ут–вó пóчурýк нéма* [ВЕв(Кор),304].

нáка adv 1. (просторно) 'онаму' ~ *ину–дéн шо смúсл'ăл? – А бе, си–вéле, нé–ă нóсăм нáка–нáка у–óрмăнут и д–ă–зăкóл'ăм, дă–гу–зéм вóа флóринут, д–избéгăм дрýга дăржáва* [ДК, 139]; ~ *стóпи–гă нáка* (= остави ја онаму); *нáка нéма нúшто* (онаму нема ништо) [ПК,2(78)]; ~ *и вó – а гулéмуто кáмен – táaап нă–пáшкăта, му–ă–скинýва пáшкăта нă–змéут. Змéут скóкна; тáп, гу–фáти, г–упăлти, гу–фăрли тáка нáка и чéкаа* [ДК,142]; ~ *излéгăл тáм нáка нáдру, му–рéкăл: "Ел–си, бáбо, дóма! Тáка ќи–прáјме, вáка ќи–прáјме. Јáс–сум кăбăтлúа шу–тúди"* [ДК,146]; и: накă ~ *рéкăл: "Јáс ќ–óм, ќи–гу–чýвăм вá гудúна!" ... тó и пóрăну сăкáл дă–óде дă–гу–чýва, áмą брáтќăтă–му не сăкáле: "áј–бе, тú ќи–óјш, бéгăј нáкă, кăлéшу!"* [ВВ(Кр),311]; ~ *не сă свăршувă пустолцкјут синур ами вăрвă ошă накă нă југут* [МЕ(Р),80]; в. наки; 2. (временски) 'потоа, натаму' ~ *и радувáла дýша ли кри Бóга мójo уткинáч, óти приглидна́ на нáјдóлна измиќáрка нéгува. Ету ут сéга нáка сăти рóди ки ми благосóват; шо ми чúнú голéма Гóспот, и сфетéнјо нéговото úми* [MV,K, 301].

накаде prаер 'правец на движење кон некоја цел, накај' ~ *оттам напкун кинисах накаде Ватилăк. Една река има Каламита ја вел'ат; покрај та река одејќи еден черн шеј излизе, киниса по мене* [МС(В),87]; ~ *нúа испаднáме тáма нă–Пурój. И ут–тáм нăнáм нă–зăкарáа тáм кóли. Сă–кăчúме н–ádни кóли и нăкăде Бугáрја* [ПК,2(278)]; ~ *нă–длăгуто удéне трéбе дă–плăднýвиш. Плăднувáме тáм, ká сă–зăлăдú, вéчăр, тăргнáме тýка нăкăде Билáхца–ј тăвá, Пурój дéка–ј, сè пу–рéкăта, пу–рéкăта дă–нă–мóсто нă–Струма* [ПК,2(291)]; в. накăд.

наказува* impf 'приговара, пререкува' ~ *једнă жена си имала једнă керкă, много лоша, наказувала на мајкă си много и хич ни је слушала. Мајка хи ја приучила и хи вревила: "Нимој, керко, тăј правиш... Как ште сă ожениш?" Тја хич ни ја слушала, ами оште повејке наказувала* [V, РМ,292].

нąкáнува impf 'предлага, наговара' ~ *"ќи–гo–сăдими нą–бесúлкą. Ас, кóą ќ–излезам дą–говорам, тóгај ќе–го–ослобóдити". А óн нąпрáвал тęстамéнт. Кóą го–сýдат óдн, го–нąкáнува нą–д'áдо–му дą–потпúши, пá дą–го–ослобóди од–бесúлкą* [ЛК,126].

нąкáпе pf 1.'ако паднат капки врз нешто (пр. при јадење)'; 2. fig. 'кога некој ќе почувствува силна болка' ~ *си–гу прăкăлвáх прăсто, ми нăкăпá (мă–забулé иптéм)* [ПК(Гăр)]; ~ *ká мą–нąзгăзá нă–пáлицо дýр ми–нăкăпá* [ПК,2(79)]; исто и кај Саќов: нăкапе 'почувствува силна болка од неочекуван удар' [СК,301]; 3. изр. крăв да ти накапе (= ќе почувствуваш голема непријатност од нешто) – денеска ретко се среќава свирач на гајда, и аку го најдете, додека да го наканите да свири *дури крв да ти накапе на душта... уд мулејне* [ТГ, 322-323].

нąкąпувáчка f 'многу силна болка, мака' ~ *мă–удри пу кóкăлчăто нąкąпувáчка (нóго мă–забулé)* [ПК(Гăр)];

~ *нăкăпувáчка–j дă–тă–бóле зăп* [ПК,2(79)].

нąкáпуве impf 1. в. нąкапе; 2. 'силно нервира' ~ *ми–нąкáпуве кá гу–слýшум* [ПК,2(79)].

накáра* pf 'натера некого да стори нешто' ~ *тój и вилí: "н'áj ч'éркфа да пóш' сабáлин да фáтиш' да псáлаш' , тýк кајвинé сă – вилí – дур да дóат л'уд'éту на ќéјф да такá да т'ą накáрат да киманúсаш"* [MS,t,27]; ~ *по дно времја един дедо отишел на един ѓол' да лови риби. Да и ловнл мало–много една риба, златна риба, и ја занел на дома му и накарал бабата му да ја готви* [V,PM,158]; ~ *утúди у Кнрúт... и тáм ги накáра цáр'у, стóр'аха идúн будрýм "лавúринту"* [MS,t 58]; ~ *отишéл отринтá и му насúпали на еднó вăршúло по еднá мјáра от фрет сéмјата и го накáрали "до ýтре ráно акó мóжеш да гú одбéреш – хáрно, и шта та загобúме* [V,PM,258].

нąкáрăве impf в. накáра ~ *рéкăл: "Мáмо, и лúстто и–јáде". И нáпкум куту–пóирбáп гу–нąкáрăве и–нéго дą–дýне. Вóа викáл: "Гóстто нé–дý-ąт"* [ВГ(Ќ),274]; ~ *е, имáла адна жéна двé ќérки. Ама еднáта бúла нéјна, а дрýгăта зăвáрна. Она сè мăжуфта ќérка а–нăтерувáла, а–нăкăрувáла дă–рăбóте* [ПК,2(301)].

накąтére (сă)* **pf** 'се искачи на некое високо и стрмно место (на дрво, на карпа)' ~ *дéк сă–накąтерúл нą–мąjчúнта–му* [ПК(Мор)].

накачи* **pf** 1. 'измести нешто, го стави на друго (место), што е повисоко' ~ *ej вúја мóмци, млáди Македóнци,] ајдем пăрва вéчăр Вáрдар ќи–премúнме,] ајдем втóра вéчăр Гевгелúјско Пóле,] ајдем трéта вéчăр Кóжуф ќи–накáчме,] ајдем дă–рăзвúјме кăрвăвуто знáме* [ПК,2 (349)]; 2. – (са) ~ *или па ки та стретат на пăтут су кола или вјаанику, ки ти са накачат на колта* [МЕ(Р),74]; ~ *тáм дéка–ј пубилéна бýбăта, дą–рéчме шо–сáке дą–нáјде мéсто зą–кужýруви дą–вúе, ќи–са–пубéле пу–тúе вéјкте, бéла ќи–бúде, сăта бýба ќи–са–накáче на–вéјкте* [БМ,201]; ~ *тó уфчáрут утúшăл зą–дą–а–извáде тá змúјта и вá му рéкла: "Амăн ти–са–мóл'ąм дą–ма–извáјш уд–óгинут!"... Ама тá, дéјту си–свирéлу кăвáлче: му–рéклă: "Пóдај–гу кăвáлчту јáс прику–вá ки–сą–нąкáчăм и ки–мą–исфăрлиш"* [БМ,199]; ~ *úмше нéкаа кóла, сă–нąкачúме нă–нúх, áма шó фајдá, нéли нă–Димúр Исáр ни–устăнá бăгáшо, дрýѓоо, сă–нąкачúме сáмо нúа дéцăта, бăре нé óдиме пéшки; стáрте сă–изнăмăчúа* [ПК,2(248)].

накачи **pf** 'закити, стави цвеќе како украс (на капа, на јака и сл.)' ~ *да набереш цвете секакво,] да ми идеш в гора зелена,] да го видиш Делчо војвода,] да накачиш Делчо војвода* [МП(Д),170];

накашта (сă)* impf 'се движи кон повисоко место, се искачува' [MS,s, 72].

накд m 'пари што стојат на располагање, што не се потрошени' [V,PM,375].

нáки adv 'онаму' ~ *дéка ąмо, нă нáки, нăвóнка* (= кај прозорецот, онаму, надвор) [ПК(Гăр)]; ~ *белу просу пак са тракалиште на наќи на ваќи, и ка му са бактиса слушаќи, фати да и гледе сите криво и им риче: "Мулчејте, мулчејте. ајнąци ценебетлер"* [ТГ,342]; в. нака.

накúпе* pf 'кога некој е многу незадоволен, крајно огорчен (од нечија постапка)' ~ *нóго лóш чувéк, нé сă–тăрпе вúке–гájре, ми–нąкипé* [ПК (Гăр)].

накитéн* adj 'кога некој е убаво облечен со детали, наконтен со скапи работи' ~ *и тóјнака хрипнá, вјахнá нá цúрното, гу извáди на дóлна земја по–надóл. Тáмо најдé еднá цáрска мóма, накитéна, наридéна, стојáши покрáј едúн езéр, плачáши* [V,PM, 134]; ~ *Димитрија, мили сино,] покарај нивестата,] да не оде горе – долу,] горе – долу по чешмите,] приминета, наредена, како китка накитена* [МП(К),72]; ~ *карај, учи сино нивестата!] мори да не јоди на бел Дунав...] море, кога јоде, сино, на бел Дунав,] ситно, дробно, сино, јисплетена]... како китка накитена,] кога с–иде, сино, јуд бел Дунав,] ка-то крбла, сине растурена* [МП(М) 160].

нąкúти* pf 'украси со цвеќиња и др., дотера' ~ *и ќи–си–бęрéмę сúти дивójки, ќи–с'áдними и–ќи–кúтими кондúритę зą кąлéсвąни со–злáто, сос–тúą сąрми, со–цвéќинą ќи–ги–нąкúтими и–дą–лąскąт* [ЛК, 144]; ~ *Стојан на Руска думаше:] Руске ле млада невесто,] утре е Света недела,] стани ми рано, порано,] облечи бела промена,] убаво ми се накити* [МП(К),61]; и: накичи ~ *ој да бјах, да бјах] син–зил'ен да бјах.] га та накичим] за млада нивјаста] чи шта идим ја] млогу далеку* (пишува: *далиеку*) [МП(Д),45].

нáкла́ва impf 'става нешто на куп (некаде)' ~ *от ихąро, кату бéха мулúтата бéз самáри, ги земá гóли, отúде аф горáта, собрá дąрви, направú по еднúа бóцки, нáврја ги нá мулúтата áф курмту, фатú да нáкла́ва дąрва* [V,PM,127] – уште еден пример за проширената употреба на множинската наставка -и со именки од ср. род: собрá дąрви; за ова како туѓо влијание в. поопширно во граматичкиот дел; ~ *после това на една удаја клават трапеза сос л'ап, сол и друго јастие... Зентјут кату за седни на стол, му дават нож, чопнова три хупки л'ап, наклава нетри на солта и тој јаде тамо мăра нешто* [V,PM,250]; ~ *и тóлку ќи–са–нąпрáве сąте вéјки напąлнéти... и тá вúќе ки–са–испúка сąта најс–вéјкте и ќи–си–извúе кужýрци и пу–идná нидéл'а ќи–а–рąстрисýвиш вéјкта, бýбąта ки–си–ј– нąклáвиш у–идна–удáја на–прóструм* [БМ,201].

наклади* pf 1. в. нáкла́ва ~ *имáло рéка, уф–тáа рéкта пу–крáјта нăкăлдéли–си тинцирúнта, нăтрăвúли умáци, си–турúли мáнца дă–врăт. А ергенчúна – шупчúна, кулку Вáсто, тăквú, кáмине тóлкуви тăкá, бýн'о: ус–кáмино, субóрјо: тéнцăрто* [ПК,2(321)]; 2 'стави дрва и ги запали (направи огниште)' ~ *да наберем сухи дăрва,] сухи дăрва габерови,] габерови, јаворови,] да накладам до два огна* [МП(Д),65]; 3. – **(са)** 'се нареди' ~ – *Хајде Дојне на дăрва!] доде Дојна да стане,] момите са отишли,] доде да са омие –] и си са набрале,] доде вăже да најди –] и си са наклали* [МП(Д),65].

нąклéпе pf 1. 'наостри секира или нешто слично со чукање (удирање) на сечилото'; 2. fig. 'наклевети некого, обвинувајќи го пред личности од кои зависи' ~ *о–нąклепúле кумшúјте и о–зąтвурúа чувéко ни–крúф, ни–дýжен* [ПК(Кр)].

нąкливéте pf 'набеди некого, изнесе лоши работи (пред трето лице)' ~ *ак некуј гу нąкливитил нă–некуј чувек, викме гу зел нă душа* [ПК,2 (157)]; ~ *или ки гу кладă сијменут да гу бијă нă непуслушнјут, или ки тă нăкливетă нă бегут* [МЕ(Р),90]; – иако поголемиот број верници ги држат постите сепак има и такви што возразуваат: *"Што има џанум*

оти чувек ки мăрсе! – Да утепиш чувек, да уткрадиш, да накриветиш, да издадиш – продолжува да реди тој – *тоа е грех, исе* (пишува одвоено: *и се*), *оти ки апнум месо или млеко па ки згрешум! Сакале попуве па а правиле воја работа* [ТГ,307-308].

нąклóни pf 'отргне од некое верување, убеди да стори нешто' ~ *сę–бýтнал тáм, и–цăрви фáтал дáжę, и–тогá минáвą ґáволо, сáтąнáтą сас–тóрба и–му–бáрą дą–му–дáј н'áштo. Изв'áдал цăрви, му–дáл. Пá му–дáл знáчи. И–тóгá цăркнал сáтąнáтą. Пýкнал óти нę–можел дą–го–нąклóни, пá си–верýвал* [ЛК.118].

наклăч'и (сă) pf 'се повреди' (се удри) ~ *р'éч'и на мáлкатá–му мóма: "идúн јунáк инá рýба имáш'и кутý слăнциту, тój бирúкáт н'ă курталúса; дур рăнкáта му сă наклăч'и"* [MS,t.35].

наклăч'ува (сă) impf в. наклăч'и сă [MS,s,72].

Нáко 'м. л. име' — ќе се издвои од групата било кој селанец и ќе викне: "*Јас давум две кутли ичумен, ако се Андон или Нако Гошуф, избајне сусе руби*!" Потоа тој ќе се повлече а пред свештеникот ќе застане *Андон* или *Нако Гошуф* и ќе рече: "*Уд мене има три кутли за него да гу избајниме*" [ТГ,26]; ~ *кумшúита Нáко мă–тужú, сáкше дă–ми–зúме пýлвинта двор, дунцé кумúсја, излизé дрýго* [ПК,2(192)]; — според свештеникот Хаџи Лазар, последниот свеќар во Гевгелија кој *служел служба* бил Нако *Самарџи*, активност што, под влијание на пропагандите (веројатно бугарската), ја прекинал 1907" (тоа е мислење на Ст. Тановиќ – [ТГ,207]).

нąкóве pf 1.'прицврсти нешто со помош на клинци'; 2. fig. 'искажа лоши зборови за некого, наклевети' ~ *ác штáм óти óн тéј нăкувáл, ни́кој дрýк, сáмо óн ти–ј знáа ká–т сă, шó–т сă рăбóтте* [ПК,2(199)].

накóвуве impf (в. нąкóве 2) ~ *заатú óн мă–нąкувá; сè óн ги нăкóвуве чувéцте (л'ýјто)* [ПК,2(79)].

наколко adv 'независно колку' ~ *пак тиа Гăрци: "е, море, дебелоглаф Бăлгарин, ти на земјата си бил добитук, а не човек". Болгаринот веки малч'аши, наколко да го пезеха тиа двата Гăрци* [V,PM,179].

накопа* pf 'разрие земја со копачка (во голема мера)' ~ *чикаларот пита, распита,] дека има лозје гулемо,] там да јодам да се накопам,] чикаларот пита, распита,] дека има нива голема,] там јодам да се наорам* [МП(В),302].

накрај praep 'укажува на граница од нешто, до каде се простира' ~ *иди Јано, иди,] де та мајка дава,] и братја фтаксуват!] Неја ли сме Јано,] фрет сме кережије,] сăс кирија ходим,] јоткрај, накрај земја,] и при теп шче дојдим* [МП(Д),90]; и: нăкрáјут ~ *Е, ма тúа си–клăдóа пúса нă–чéјлите. Кóга бăрáја – лúрте сă–липéа нă–чéјлите. И–субирвáја óни. Удéа нăкрáјут, си–и–дрăснувáја, па нă–мужéа дă–и–фáтăт* [ДК,136]; ~ *Уддéме, Мóкринă прáзнă. Нăсилúли сă–тáм нáште бижáнци пóráно, пóárните кăштички тăкá фăнáли. Нúă прáво нăкрáј, аднá пóвирáн кăшта бутнáме–се, кулк да нé–сме нă–мигдáн* [ПК,2(221)] – во контекстот имаме случај во кој додатокот за место се јавува без предлог: аднá пóвирáн кăшта бутнáме-се (м.: 'во една пóвирáн кăшта').

нąкрáја adv 'на периферија од некој опсег, но без да се излезе од него' ~ *гу–пúта гулéмиут брáт: "Тú, му–вéле, шó знáјш?" –"Јáс знáм шó úма у–свéтут, шó сą–рăбóте у–сфé-*

тут". -- "Зáстани нàкрája!"... Читвăртту: "Тѝ шó знáјш?" – "Јáс, па, мóжăм дà–нóсăм ду–óсум дýши". -- "Дóбру, зáстани и тѝ нàкрája!" [БМ, 195].

накри prаep 'покрај, пред' ~ *му дујдé врéмито да флéзи уф проскомидńата катý как имáл адéт накри Бóга; на саáтут на проскомидńата, сă угудѝ да тимн'атńса, ка флéгал на Господѝново валтáр* [MV,K,321].

накривја adv 'налутено, со намуртен израз' ~ *ајде дојде време, пак тас си намури, пак накривја гу глендаши арапинот, пак арапинот ја вели: "данăм што толко си намурила"* [V, PM,235]; в. нăкриво.

накриви (си)* pf 1. 'измести нешто од нормална или вертикална положба' ~ *мори, на та л'ул'ка,] лудо–младо, л'у–л'а–јеее...] мори, лудо–младо,] дилбер Мито, л'у–л'а–јеее...] море ми накривил,] кăрмăз фехче, л'у–л'а–јеее...* [ТГ,68]; 2. 'направи гримаса со непријатен израз'; 3. изр.: си-нăкривѝ ка·пта а. (= демонстрира сигурност, гордост, односно безгрижно се однесува ~ *сé мо–ј изóрно, нăрéдна–ј нéгуфта, сјáа а–нăкривѝ кáпта, ни кăсăнéт не–мо–ј, нéк вăрне*); ~ *прудде́ árно пипéро, зимá бајá пáри и си нăкривѝ ка·пта* [ПК,2(194)]; б. = се кажува за човек што се опијанил ~ *Цéмто пá а–нăкривѝ кáпта, ај–го излéве ут–каавинéто* [ПК,2(184)]; оваа фраза потекнува од некогашниот обичај (изразен со начинот на кој се носи капелата): жената ако е вдовица, ако нема маж, капелата ја носи исправено, а ако е жив тогаш ја носи настрана [ПК,2(195)].

накрмен* adj 'кога добиток (пр. овца) ќе се најаде крма (= зрнеста храна со сол)' ~ *ој јуначе, јунак Крали Марко,] наште јовци трева напасени,] наште јовци солца накрмени,] ами јовци вода не појени,] што заклучи Јуда Самовила,] што заклучи дванајсет извори* [МП(М),27].

нàкýп adv 'повеќе работи собрани на едно место' ~ *ги–истурѝ пá·рте нàкýп*; исто и: *л'ýјто бјáа глáва ду–глáва, нàкýп* [ПК(Грам)].

накупи* pf 'собере на едно место, стави на куп' ~ *Чл'ака му рăкал: "Што кý ги чина! Кý навалă огн да та изгорă". И като набрал много дарва, накупил ги на ăдно мăсто, запалил ги* [V,PM,290].

нàкупи* pf 'купи нешто во голема количина (направи размена: пари за стока)' ~ *"Јáс – рàчéл – и·м парѝ и–да:–ублéчум и д–ıj–кý·пум сăто". Удделе у–дýкáнто, нàкупйле, спримйле* [ПД,278]; ~ *го питала: "Да имаш, брача, пари, што кý си купиш?" – "Кон, сăстричко, да тăргувам като тато... " Тă му тога дадјă пари, и тој си накупил кон'ă, воловјă, козици и овци* [V,PM,291].

накупóва impf в. нàкупи ~ *дава хи мулето, штјува на пазар', напазá·р'ува, накупóва на децáта јад'áне пешúн'. Гладни! Купува јад'áне, и им купува дрехи да са облекат* [ВД(Ка),334].

накуси* pf 'вкуси, касна (нешто)' ~ *"... ки остáнам тýка, ки чáкам дýр на дрýгата годúна да си чúнат смóквите, и јáзе да накýсам о–тѝа смóквѝ'. Тогáс брáт му одговорѝ: "сакăн брáте, немój остáнуваш тýка!"* [V,PM,28]; ~ *и дојдé врјáме, смóквите рацветńа и чпнúха млóгу смóкви и,... земá еднá смóква и, л'у накýси, от човéк штó бéши, са чинѝ добúтак* [V,PM,28]; ~ *му вéли нá дјáтето: "йди да му кáжиш нá цáрјут, чéтри óки брáшно чúсту сáм дá гу цéи, нéговата царúца да гу мјáси, едúн л'áп да гу чúни, царúца да гу извáди*

от пéштја, и да нé гу накýсјат!" [V, РМ,122]; ~ *сдúн дéн дојдé чифýтинот нá дóма да га вéли на мáјка мя: "дá га закóлиш кокоштá, да га гóтвиш, та на нúкој да нé дáдиш да нáкýси от нéја!"* [V,РМ,130].

накфáси pf 'направи нешто да биде мокро, го наводени' ~ *и вилú: "н'éмам вр'ăм'ą да си ги накфáсам ранц'ăт'ą. да си ја спráш'ам и главáта!"* [MS,t,...].

накфáсува (сă) impf в. накфáси ~ *да си ги накфáс'ąм ранц'ăт'ą!* = да си ги намокрам рацете (со исто значење: сă накăснува) [MS,s,72].

нáкăд prаер, в. накаде ~ *е, нúе сидéмă, бáш прéт дą-зájде слăјнцто, сидéмă шо-сидéмă и тóгăш видéмă едúн дéка бéгăт нáкăд-Влáдуву, едúн бéгăт нáкăд Лýкувиц, уд-вójскăта. И пучнáа жéни, жéнцки глáс дą-сą-слýша пу-дéцта* [БМ,192]; ~ *и тúą уфчáрто, а-брé на-кучúнта; с-пýшки пýкат пу-н'о:, а-брé, у-брă. То: нăкăд гувидáрто. "Гувидáре:, вăлк úде, гувé:та ќи-ви-сјáде"* [ПК,2 (234)]; и: нăкăт ~ *дујдé: Бугá:рто дă-брáнăт виќе нăкăд-Цицумăјá, кăд Дýпница нăгóре. И тáм дујдé:, фрóнт нăпрăвúă* [ПК,2(219)]; ~ *"Ми сјеа, ричéл, Лýдо, шó прăвúме?" "А , а ќ-о:-пýштум у-бунáро". О-пýште нă-пóпут у-бунáро и минáла нéкаа кóза и кóста а пýште. И усăмнáло, úде пупадúката. "А бе Лýдо, ричé, нé дујдé пóпут нăкăд-вáс?"* [ПК,2 (345)] – случај на употреба на прашална реченица без партикулата ли што се третира позајмен образец.

нąкăлве pf 'изнатепа' ~ *о-нăкăлвáа дéтто, а нé бúше óно крúво* [ПК (Грам)].

нąкăрви pf 'извалка со крв некаков предмет (во случајот нож)' ~ *сúте другáре скипáја,] и-áс сă-сегнáх дă-скúнам,] лóза нă-гóре мáле се-дúгна.] Лýто-сă мáмо нăл'утúх,] извадúх нóш уд-нужнúца,] удрежáх, мáмо, лóза ут-кóрии,] уд-кóрăи кăрви прăтéче.] Нóжуве си-нăкăрвúхме,] клéтва мáмо испăлнúхме* [ПК,2(315)],

накăрше pf 'направи нешто на ситни парчиња' – кога се преселуваат од стара во нова куќа со себе носат цел леб со желба среќата од старата да се пренесе во новата куќа. Кога ќе завршат со селидбата споменатиот леб на софрата ќе се накăрше – од тој час среќата треба да остане во новиот дом [ТГ,301].

на-кăрш'и́ adv 'нешто што е од другата страна, отспротива' ~ *на-кăрш'и́ ут кáфинéту бúш'и на цáр'ут кăш'тата* [MS,t,82].

накăсни pf 'кога некој предмет ќе биде натопен со вода, односно ќе прими влага, но и човек ако го наврне дожд ќе накăсни' ~ *за митáт враш'úлуту, за му тýрнат óда, да сă накăсни враш'úлуту* [MS,t,67]; ~ *там дека ручеха леб покрај една рекичка, накăсни аф водата, реката га зема кората на дол. И тој фати крив-куц да га тера* [V,РМ,91]; ~ *кривоју фати да прикажува на дервишинат: "динеска, џанăм дервишо, кату седнахми сос тој мој другар да ручими, јазе турих аф водата една суха кора да си накăсни. Реката ми ја зема кората..."* [V,РМ,91]; ~ *и тој, што беши млого хитра, извади си дрехите, ги собра нетри на кутелот и кутелот го тури по куп на главата му, и, колко дăжд и дăждало, не можа да го накăсни него* [V,РМ,200].

накăснува (сă) impf в. накăсни (со исто значење: сă накфасува) [MS, s,72].

налади pf 'освежи со пиење нешто ладно (пр. студена вода), односно

со миење на лице и сл.' ~ *дај ми мамо сребрен ибрик,] да натопам тенка уста,] да наладам рудо грло* [МП(В),52]; ~ *првната пушка да пукне,] и тебе Кол'о да јудре,] тогај де речеш бре Кол'о:] – Каде си бела Маријке,] водичка да ми подадиш,] да си натопам устата,] да си наладам грлото* [МП(В),212].

налба́нтин* m 'мајстор што поткову-ва добици' (им става железни плочи на копитата) ~ *а пу́сна бра́т–и да по́ј да му клад'е́ пе́тала на ко́н'у и налба́нтину р'е́ч'н: "да ми дад'е́ш идно́ о́ку да́ така́ да ти гу ко́вам ко́н'у!"* [MS,t,51-52]; ~ *е́ми, о́т те́јко ем кува́ч ем нӑлба́нтин. Па́личници, мути́ки, тӑкви́ рӑбо́ти пр́и·вше. И ко́·фше мӑгӑри́нта, ко́јнто, и би́були ко́·фше* [ПК,2(319)] – објаснувањето дадено од информато-рот: *е́ми, о́т те́јко ем кува́ч ем нӑлба́нтин* укажува на непрецизноста (или неточноста) во објаснувањето дадено за нӑлба́тӑн како 'ковач' во [ЛК,95]; во употреба е и скратената форма налбат* ~ *барабани бијат редом по селата,] редом по селата и по градовите,] ќе се зберат младите налбати,] младите налбати врагот да јоковат* [МП(К),138].

налегне* pf 'турне на земи' ~ *јаз го гриших тој, што тра́гна ножот; бегот, гу налегна, гу тупа, тупа!* [МС(В),74].

нӑле́же (сӑ) pf'остане в кревет додека да се засити (од лежење)' ~ *та́мӑ, о́ти ла́дничко и не́ма ко́ј дӑ–т ра́збу-де, сӑ–нӑлижа́·ме, сӑ–нӑспја́·ме* [ПК (Мор)].

нӑле́пе (сӑ) pf 1. 'се прикрепи едно на друго (со или без лепило)' ~ *се́мтӑ шо–ки–пл'у́ске* (станува збор за одгледување на свилена буба) , *шо́ ки–сӑ–ро́е то́, ... на́м ут–та́ кӑпи́нта ки–си–кла́виш нӑ–се́мто, ки–си–ски́ниш ли́с, ... то́ о́дма ки–сӑ–нӑле́пе* [ВМ(Са),316]; и: нал'ӑпи́ ~ *да ти ш'ту ста́пна до́л на дво́ру ду́рата за уста́ни да пу ду́рата за т'ӑ фа́т'ат; и катра́н'у сӑ нал'ӑпи́ на ранка́в'у на палто́ту* [MS,t,22] – презент од перфективен глагол: катра́н'у сӑ нал'ӑпи́ (м. 'ќе се налепи') ; 2. 'се нафати болест' ~ *о́де гу–нӑо́-жӈа то́ ме́сто, а́ма сла́п, рӑ́ците сѐ крӑфи́шта. Иднӑ–гуди́на кра́ста кӑ–си–и–нӑле́па! Е о́де та́му, гу–нӑо́-жӈа то́ ме́сто* [ДК,133].

налива* impf 1. в. нал'ава ~ *и́звур во́-да извурва́ше, ама нама́н, и́звур во́да извурва́ше]... ма́ла мо́ма нӑлива́ше, ама нама́н, ма́ла мо́ма нӑлива́ше* [ДК,156]; ~ *јам стигнал јунак, јам стигнал,] ӑф зиленото ливаде;] тамо си најде јунака,] једӑн ми млада нивјаста,] тамо уода налива* [МП(Д), 82]; ~ *Маро ле мари, Маријо,] Мара си вода налива,] лудо си кон'а напива,] на Мара думи зборова* [МП(Д),127]; 2. 'полева вода (пр. на цвеќиња и друго)' ~ *студена вода јидише,] јод таја вишна планина,]... право ми јоде во гардина, ох аман,] вав Јанината гардина,] вов Јанината гардина,] Јана ми цветја налива, ох јаман* [МП(М),156]; ~ *зоврел вода, за да измие на мајка си главата, а кату подкачил ошче да налива главата на мајка му сос горештата вода, сирачката издӑхнала и се озӑбила* [ШК(5),419].

налетја* pf 1.'сретне некого, наиде на нешто' ~ *една момичка сираче налетјала на еднӑ много злӑ маштехӑ. Сјаки ден ја бахтала и боеднач ни хн давала слатак л'аб да јаде* [V,PM,286]; ~ *и пак стана, отиде на царјут, му вели: "пехер мој, јазика пак дојдох, ча двете сестри на зл'а налитјаха "... царјут, кату така и*

чул, заедноч рече на нај-малката мома "скору, синку, да идиш сос нашут зет, ча двете ти сестри на зл'а налитјаха, хизмет да им чиниш!" [V,PM,62]; ~ *налетала жална Мара,] налетала на зло свекор, на зло свекор, зло свекрва,] две јатрви клети кучки* [МП(К),70]; 2. **налит'аи*** 'доживее, претрпе' ~ *"... ки оста́нам ту́ка, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите, и ја́зе да наку́сам о-ти́а смо́кви". Тога́с бра́т му одговори́: "сака́н бра́те, немо́ј оста́нуваш ту́ка, чја ло́шу ки налитјаиш!"* [V,PM, 28].

нали́це adv 'нешто ставено со лицето, односно со предната страна напред' [ПК(Мут)].

налови pf 'фаќа нешто, пр. риби, птици или диви животни, со мрежа, фак и сл.' ~ *појде лудо в честа гора,] да налови диви пилци,] не налови диви пилци,] тук налови малкај мома* [МП(К),27]; ~ *и то́о пугле́дне: "И-и, ку́мо ле́со!" "Е, е, ми а о́ј, а́с си-ј-нали́вих уд-го́л'о. Ти́ си, ре́кла, по́-ја́к, у́тре к-о́јме и ти́ ќи-нало́виш"* [ПК,2(224)].

нало́г* m 'завештание, оставена порака' ~ *на-е́дно м'а́сто гле́да е́дна зми́ја, сви́тќана, н'а́кој га-удри́л и-не-мо́ш да-бе́га. Ама то́ј не се пла́ши. И си-ви́ка: "Ќе-испо́лнам на-та́тко-ми нало́го"* [ЛК,127].

нал'ава* impf в. нал'аи ~ *кату сла́нце светиши, кату месичина грееши, сос сребарни ибрици вода нал'аваши* [V,PM,77]; ~ *бабата му вели: "синко, нна тука немами вода, зашто имами тука у го́л'ут една страшна ламја, та ката ден по еден човек изјава, да така на дава, по една стомна вода нал'авами." Тогас и тој вели на бабата: "дај, бабо, един бардак да пода, да нал'ајам вода"* [V,PM,220].

нал'аи pf 'наполни сад со течност, пр. со ракија, со вода и сл.' ~ *и то́ј сас пепјала́ фаф очи́те хи фӑрли́л. Пак ламја́та е бол'а́ли очи́те, та хи́ са оздрави́ли от пепјала́, и му да́ла та си нал'а́л от вода́та* [V,PM,257]; ~ *му ве́ли: "ка́к ки вле́зиш, л'у не́три от по́ртата и́ма една́ че́шма жи́ва во́да. Ти са мо́л'а, на́ ти и едно́ шише́нци, да нал'а́иш мӑра во́да да ми дока́раш, да си оми́ам, о́чите ки ми́ оздра́вл'ат!"* [V,PM,123]; и: нали(и) ~ *нос ѓавол фатил често да промина през челеби Теодораќовите порти с кон'а и сос много салтанат. Един ден старата баба парамана излела отвун порти, да налии вода с две бардаци* [V,PM,164]; односно: налеи ~ *детето му ка́зало: "Пу́сна ма мо́е господа́р, на визи́рја сина́, за да му до́неса е́то о(т) та́м жи́ва во́да; та ка́зоват, дја́до, чи и́ма при водата една́ ламја́, та л'у ко́ј и́де да нал́а, изја́ва го"* [V,PM,257]; ~ *тамо в штерната имало и една кучка ламја: кој ки ходиши пешин да налеи вода, ки го изјаваши. Кату виде и царскиј син това, рече един ден на негова пезодрома да пои да налеи вода* [V,PM,156].

нал'утен adj 'незадоволен, разнервиран' ~ *като стигнал дома си, тја като как напреш изл'ала да го посрештне и да му фати коно. Пак тој нал'утен, искарал сӑбјӑтă и сӑ мӑчил да јӑ убијӑ* [V,PM,281]; ~ *стани, ми пустели, јазе да си легнам.] Не можам да станам јас да ти постелам,] јас сум налутена јоти не ми купи,] чејли јот видело, гримни ем прстејне* [МП(В),43-44] – во контекстот среќаваме интересен случај на линеаризација: кратката заменска форма се јавува во препозитивна позиција во однос на глаголот и во формите на императив (стани, ми пустели), што претставува доказ дека

во јужните говори силно се навлезени специфичности од балканската јазична алијанса; ~ *зад кáштата в градината,] таму Неда ноќувала.] Помнинало лудо младо,] тој ин веле см гојворе:] на кого си налутена,] дал на твојта стара мајка,] ил на твојот стари татко* [МП(К),156].

нал'ути (си) pf 'искаже незадоволство, разгневеност (пр. со израз на лицето, односно со зборови)' ~ *га го виде от далеко ошти Зарзавил, чја иди с невестата, много си нал'ути. Зере, кату идиши детенто с невестата, ѝ каза сичко* [V,PM,158]; ~ *царјувата мома и пуснала писмо на татка ѝ, та му вел'аши, чја си наемна един јунак та ја откина от самовилите. Кату ч'у татко ѝ, много си нал'ути и пусна л'уди млого аскер* [V,PM,216]; ~ *и они кату видоха јуначкото му, што стори, брак чиниха, ја уженихa нихната сестра за царјувото дете. Кату чу царјут, млого си нал'ути и од јад пукна* [V,PM,234]; може да "се нал'ути" и некое митолошко суштество; — ако некоја овца е фатена од баба-шарка (= сипаница) при лекувањето, особено внимаваат баба шарка "да не са нал'уте" и да не направи голема штета, да изумрат сите овци [ТГ,380], ~ *и толко се карали, дур штели един на друг да се поедат. Тога Бог се нал'утил, та триестето брата дигнал горе на небето да му правет хизмет, и тие се нарекли Дефове* [V,PM,266].

нал'утину adv 'кога се изразува незадоволство' ~ *на ичуменут малце мáйка му падна и куту малце са нал'ути и нал'утино-нал'утино удгувури: "Најстина, сите те палат, ама не трабуве да та палат, оти, који апнуве уд тебе са чинуве жáлт куту болин"* [ТГ,342].

нам adv 'по извесно време, после' ~ *нам сă-л'уте, некуј му е криф* [Пг (Фур)]; ~ *ко нáм вúа видéле óти истúна бúл, зéле к'-óдăт ќе пáлăт лáмјăта пу-кăрвта нăнáка* [ВВ(Кр), 310].

нам т 'постапка што јавното мислење ја третира за срамна' ~ *шó нáмуве прàвú, нé знáм кá испáѓе прăт свéт* [ПК,2(169)]; ~ *árин нáм ни-на прàвú, дă-нă-мóжме прăт-чувéк дă-сă-пујáвме* [ПК,2(169)].

нáм pron 'долга зам. форма за индиректен објект од ние, овде во функција на директен предмет' ~ *тój му р'éч'и : "јас дójдух при вáм да стáиими парéја" ... "ти сăс нáм за стáниш' парéа"* [MS,t,74]; ~ *и т'é му р'éкуха: "јáла! сирмáси снѝ, н'émами дрýга удајá пóвики, амá пукрáј нам прóмин' и тѝ!"* [MS,t,15]; ~ *там с'ạд'ăхми пу на с'éдим, óсим м'ăјинц'ạ и дójди вр'ăм'ạ на јýл'ус нам да н'ă пýснат* [MS,t,2]; ~ *тој му каза: "за пода да брăкам слăнцето, удека утрјава". – "Ти са молими да питаш и за нам, зашто и ниа не можими да си запреми кату другите планини, л'у си карами"* [V,PM,124]; ~ *бúха двá брáтќа у инá кăш'та и двáта бúха уж'éн'ạнти и ни имáха рáбута и т'é кутý нáм* [MS,t,47]; ~ *вúд'ạ, ш'ту л'ýди úма на силáта, алá сирумáси, ни муж'á да пój на скул'óту за да ни фтáса нáм* [MS,t, 42]; ~ *ч'ýзда ч'ув'ăк дójди у нáм ут кш'инитјá* [MS,t,15] – примерите потврдуваат дека нивелирањето на падежните остатоци кај заменскиот систем во југоисточните егејски говори е прилично изразена; за ова поопширно во граматичкиот дел. Во контекстот што следува имаме комбинација од аналитичко и синтетичко изразување на дативниот

однос: на нам ~ *и еднош излезоха по гората сос жената му, на Бога се верно мол'аха, хем вел'аха: "милнички Боже, на нам от сарце чендо да на дадеш, та нека и змиа!"* [V,PM, 164].

намáж'и* pf 'покрие нешто со тенок слој од боја, маст и сл.' ~ *"áку знájат да дóат да в'énат ут тóс клájанц ут калó мрăва да да намáж'ат ч'етирт'ăх ќуш'ánта на ќупрúјата ..."* [MS,t,24]; ~ *и тám имáлу н'étр'ą ут пúл'ą мл'ăку; утám да в'énат мрăва мл'ăку да ги намáж'ат уч'йт'ą да му сă утфóрат* [MS,t,36]; ~ *мóш' да клад'éш' ниш'án'ă, на зим'áта пéп'ăл за настил'éш'; и на скáлата пармáку катрáн за гу намáж'иш'* [MS,t,22]; и: намаза ~ *после три дена ја извадиха вунка, ја беха намазали масло по лицето и по снчката снага и вездеи ја дражаха на слăнцето* [V,PM,195]; ~ *му вéли: "цáрју, ти са мóл'а да мн дáдиш вáшто кúло да мérими алтăните" И цáрјут са почýди, от дéка тóлку áлтăни фати. Цáрјут му намáза дăното на кúлото сóс катрáн и гу дадé* [V,PM,117]; ~ *постјаха, му удри по една дамга и на двамината и мо даде за пиле млеко от бивол млеко. Го земаха и онн млекото, отишли на царјут, му намазаха очите, повики ослепе* [V,PM,160].

намáзува impf в. намáж'и ~ *си клáва мрăфка на крájч'ąту, му са утфáра мрăфка, фáш'та да зúрка; гу намáзува ш'йч'ку, му сă утфáра ш'йч'куту óку* [MS,t,37]; и: нămăжýва ~ *óни зăспýват. Стăнýва лнсúцăта нóшќăта, нă-најárнуто вóл му-ă-нămăжýва мýцкăта* [ДК,117]; ~ *зимам едно гăрне, напкун знмам една пачаврa... и напкун га намажувам с малко зејтнн* [МС(В),84].

намáка* pf 'потопи нешто во течност (во примерите во зејтин, односно во растопена смола)' ~ *мишката отиде на самоладарникот сос самоладу, си намака пашката, и пак оттамо отиде на червен пипер, си упипели пашката, и сетне отиде, дека спјаши царјувата мома сос арапинот* [V,PM,204]; ~ *му вéли: "да úдиш да кýпиш четирújси óки смóла и четирújси кóжи от кóза, да растóпиш смóлата и да ги намáкаш кóжите сóс смóла и да ги залипúш на кăчовето ми"* [V,PM, 124].

намале* pf 1. 'стане мал', 2. 'изгуби во интензитетот' ~ *то: тăркáлто а врăс тóо тýка, а врăс тóо прăс тýка пумина и мă-изгуре... гу-кăт Дáбиле мáле умирáчка, тăкá, тăкá, тăкá, нămăлú бóлинто* [ПК,2(240)].

намане* pf в. намахнува 1. ~ *слушај Мите, слушај кој тропе на порти,] кој тропе на порти, порти ќе искрши.] – Едно лудо младо на мијани било,] пило се јупило. ашчикот го испило,] ашчикот го изпило, на цебот се збило.] – Намани му Мито на нашите цета,] на нашите цета нека го избркат* [МП(В),240]; ~ *тáмо најдéх мáлка мóма:] вóда лúе, лúце мúе.] Ез и речéх "Дóбăр вéчер",] јóна, мáле нé ми отвăрнáла,] нúто с óчи, мáле, поглéдна,] нúто с глáва ми намáхна* [ШК,СбНУ,(1),234].

намáс m 'верска молитва кај муслиманите во определен час од денот' ~ *испаднá óната намáс да чúне* [BV, 117].

нам'ăри* pf 'го усмери оружјето (или нешто сл.) така за да погоди одредена цел, нанишани' ~ *фáти да м'ăри бăнч'фата и вилú: "сигá за нáм'ąр'ą дăнуту!"* [MS,t,68]; ~ *кога приближи при вогино, гленда, нетре на вогино имаши една страшна змиа, колак*

завиена. И он фати с стапот да ја намјари на главата да ја отепи [V,PM,175]; ~ *му вéл'ат: "гу видéхми, от тýка проминáха, áма тúнака не мóжиш да ги стúгниш, туку нá, да ти дадéми еднá стрjáлка, áма што да вúдиш да намjáриш"* [V,PM,116]; ~ *кубúлата са чинú jарибúца сóс jарибúче и фати тáмо да си фáрка по трáнéту. И тójнака земá стрjáлката, намjари да ги удрúj, тé са оплашúли, пáк са чинúха кубúла сóс жрjапче* [V,PM,117]; во Кукушко: **намéре*** ~ *заминал еден водинчар, да меле брашно. Тој намерил с-пушката и го утипал и му зел рубите* [ШК,(5), 439]; ~ *сáке áрно дó· намéриш, зá до· пугóдиш;* така и во Воденско: ~ *и зел пушката да го утепа. А, шчо туку намерил на момчето, му дошел на умо третио лаф, купен от старецо: "Сабар да се чиниш"* [ШК, 5(Г),408].

намахнува impf 1.'дава сигнал, порака (за нешто) со раката' ~ *волот му вели: "О, Господи, такфо лошо живот! Сечи малце од годините ми!" Човекот како чул, намахнува со рáката на Господ и полека му вели: "Зевај од него, дај на мене";* [ШК, 5(В),399]; ~ *кучето му вели: "О, Господи! Такоф живот! Сечи малце од годините!" Човекот, шчо седеше на ќошето, како чул, намахнува су рáката на Господ и полека му вели: "Зевај од него, дај на мене!"* [ШК, 5(В),399]; 2. 'претерано остро реагира, удира, фрла, спремен да се тепа' ~ *нé ми сă áрéсе, лóша ýка úма, нáмáнуве нă-кój ќи-му-дóо* [ПК,2(185)]; ~ *ги изброjуве и гледе: утипал читриесе мухи. Тугај си речел сам на себе: "Като утепувам читриjсе души сус адно наманувне, ез требува да сăм фного голем jунак"* [ШК,5(В),432].

намачи* pf 'измалтретира' ~ *слушнале гу клети арамии,] арамии до триесет души,] четирijсет души кесициии.] Фанале гу Коста, врзале гу.] Секуj редум, редум намачиха,] разбутаjа самарите* [МП(Д),168]

нậмáчка* pf в. намáж'и ~ *вудẹничáрут имáл рọсници и-ọтúшла лẹсúцта, сă-нăjăдéла су-русни́ци и тá· шó-му-ọстăнá си-ạ-нăмăчкá глáвăта и си-избẹгá* [ВМ(Са)316]; ~ *— оj ти Марку, Марку Кралевиќе,] дека можам слуга да ти служам,] jаска тебе свеќа ќе ти светам.] Зеде Марко жалта ругузина,] ja намачка со црна катрана,] а запали она да изгори* [МП(М),47]; ~ *"Е, му-рéкла, ќи-ви-ă-дáдăм вá óфцăта д-ă-зăкóлите, д-ă-испéчите, д-ă-изéjме. Трó лój ќи-ми-устájте дă-си-и-нăмáчкăм нójсте и рăците, зáшо ми испукájа уд-нóгу пăт"* [ДК, 147]; ~ *лисúцта влéве внăтре. Тúă вóнка излéват, гу-фájкăт нă-вăлко: ќутéк, дăрво, дăрво, гу-утипáле ут-ќутéк. Тáа сjá· сă-нăjăдéла, пă нăмăчкáла-си глáвăта кáша* [ПК,2 (227)]; ~ *тóо Арáпино тăрче, сă-нăмăч-кáл крăф, óде, кăжýве: "Ас г-утипáх лáмăта, мóмăта утăрвúх-а"* [ПК,2(229)].

намдарџија adj, m 'познат, прославен' [V,PM,375].

намера f 'желба, планирање, цел' ~ низ шега го прашуваат домаќинот: *"Ваја ли е кука на Н-Н?" – Ни кинисаме сус тоја намера, оти чујаме да е он арин чувек и оти има арна бахча, а уф неја една арна трандафилова китка. Нија пак имаме еден арин каранфил, па дујдеме да са пугодме* [ТГ,162] – употреба на сврзникот да со декларативна – интенсионална функција,

наместо 'дека': чујаме да е он арин чувек.

намери* pf 1. 'најде (открие) нешто загубено, односно скриено' ~ *кату извади вода сос ковата, беши изл'ало и златнојут папуц; тогас царскиј син ходил сичката земја, да најди и другиот папуц... отиде в јасилот, намериха папуцут, гу најдоха и са земаха* [V,PM,207]; ~ *подранил ми гимитăр] сутрин рано в нидел'а] момин јодер да тера,] тргнал ми је по поле,] ни намери дрвоно. Тргнал ми бе по гори,] там намери дрвоно* [МП(Д),67]; 2. 'забележи, сретна' ~ *сношти минав крај Црвента Стена,] там намери два пресни гробови,] на гробови две златни крстови* [МП(В),79]; ~ *сношчи јотидох мају ле,] кончето да си напоја,] на нăзи чошма шарăна.] Тамо си мају намерих,] до двја ми моми хубави* [МП(Д),112]; ~ *одил сам либе, шетал сам,] до двајсе и пет седенки,] нигде те тебе не најдов,] па си се вратив, повратив,] на вашто ниско пенџерче,] тамо те тебе намерив* [МП(Д),133]; 3. 'доведе' ~ *малја, мила малја, едно лудо младо,] едно лудо младо, завјано, пијано,] винце ја попило, та са ја јопило,] та са ја опило, пăтје јă згрешило,] пăтје намерило на Данчини порти* [МП(Д),135]; 4. 'покаже' ~ *óни кóч кóл'ăт. Гу–кó-л'ăт, áма пу–ти́ло гу–кóл'ăт. Испáднýве Дýннá Ґýзăли́ца, ви́ке: "Дéдо, нé сă–кóле такá кóчут". Дигнáла гýшта, а–тăкá сă–кóле, сус–рăкта нăмири́ла* [ПК,2(298)].

намеси* pf 'од брашно, вода, квасец и сол со мешање приготви тесто за да пече леб' ~ *му–рéкăл: "Ки–ти–кáм, áмă ки–ýмрăм". "Кá-жи, му–рéклă, áку ки–ýмриш!". Му–рéкăл: "Нáвари жи́ту, нáмеси лéп, дă–ми–раздáвиш ка–ки–ýмрăм". Фăти́ла, намисúла лéп, ај нăвари́ла жи́ту зă–дă–му кáже, и дă–ýмре* [БМ,200].

наме́ста adv 'тука-таму, некаде' ~ *óт би́ше гулéма сýша титýно сáмо наме́ста е никнáл* [ПК(Гăр)].

намести pf 1.'среди нешто, разреши како што треба' ~ *да не сă умýати, éм да вéлите: Шо ки јáдими или шо ки си ублéчими?... Илим Тáтко вáши а знái шó i на нéбито, шо трибýва ут сăти ви́а. Тукý пишúн да пáлати на Господúнова царшти́на и на нéговáта правúна, и сăти ви́и ки и намéсти óн* [MV,K,255]; 2. 'постави нешто некаде' ~ *Дáвид му ви́ка на нéго у–дýхот Афéндо, шо му вéли уф псалти́рут: Ричé Гóспот ...: сéди си на дéсно ми, дур да и намéстам душмáните уздóло уф нóзите тфói* [MV,K,...]; 3. 'направи нешто да биде недостапно, скрие' ~ *нáмести–гу тóо шéj да–н–гу–нáјдат дéцта* [ПК,2(80)]; ~ *дéк сj–о:–тури́ла шéјо кo:–нáјде, алúс óн до:–нăмисти́л, дă ви́јш* [ПК,2(177)]; 4. – (се)* 'зафати место, се смести' ~ *тукý вéл'ам на вáс шо уф Анадóло и уфдéка заóґи слăнцито нóго л'ýди ки дујдéле, и ки си намéстат су Авраáм и Исаáк и Јáков на царшти́ната небéсин* [MV,K,265]; ~ *сéтне сă–нăмéстăт чéтте, ак–сă–сугласăт еднáта чéта дă–дáа пóклон, ки–зăстáне шó–j тăнчáрут нă–óрто, ка:–дúгне кăлă-чкăта прáво, и сúте ки–пумúнăт пут–тáа кăлăчка* [ПК,2(...)]; ~ *истúна вéл'ам на вáс, кóлку да гу намéсти нéбито и зéмн'ата, кóлку идéн... нé i кабúл да сă намéсти нóмоту, дýри да сă тóкмат сăти* [MV,K,299]; 5. – (се) 'премине (од едно место на друго)' ~ *истúна, истúна вéл'ам на вáс, тó шо слýши*

мо́јто прика́зна, да веру́ва на то́а шо ми пушти́, и́ма живо́т ду ве́ка; и на са́дба не́ испа́ги, туку́ ки си наме́сти ут умре́ш на живо́та [MV, K,330].

наме́сто adv 'означува замена на едно (нешто) со друго' ~ *Зме́о ка̀жа́л: "Чи́м си ти́ по́си́ле̨н, зе́ми еди́н ка́ма̨н, сти́сни–го и уд не́го не́ка по̨те́че во́да". Ѓу̀птино наме́сто ка́ма̨н искара́л едно́ па́рче си́рне и гу–стисна́л* [ВГ(М),272] – во контекстот е присутен сврзникот чим (чи́м си ти́ по́си́ле̨н ...), што отсуствува и од македонскиот и од бугарскиот нормативен јазик; ~ *она ношта станува, отврзува кукошките, та на место них, туруве две пцета и ги врзуве ув вре́ката* [ШК(5),430]; ~ *адна стара баба, ка го видела, посакала да го поруге на лудото и му рекла: "Ним сино, не чинувај така сос мајка ти, којата тја те е доила и от малечак те глидела". А то, наместо да и́ отгуворе и расправе, га уждире на̀ старата баба один крлик* [ШК(5),419].

наметне pf 1.'префрли, нарами пушка' ~ *Тодор дружина не кане,] наметна тенката пушка,] утиде село Крушово,] пу нењот милен пубратим,] у тој ми Мици касапин* [МП(В),73]; 2. 'стави на грб некаква наметка' ~ *и он саке да–а цал'уве,[да цал'уве, да са просте,[не му дават нејни братја,[ни крај неја да пумине.[Си наметна млади Стујан,[си наметна то касаче...[си испадна и уд цѐркви* [ТГ,202]; ~ *Вангилино, моја прва л'убо,[саноќ ми си на рѐка лижала,[дури рѐка, рѐка јутрпнала![дур на можам ќурк да си наметнам,[ќерки ми са и ќурк намитнале* [ТГ,53] – во гевгелискиот говор некогашното воклано р се изговара со призвук, според тоа би требало: пѐрва л'убо, а не *прва л'убо*; ~ *ни́а ќ–о́диме нѐго́ре дѐ–извѐрвиме, а ба́ба пу–на́с гѐ–устави́ме. И, адно вре́ме ај–го и́де ади́н чуве́к нѐмитна́л че́ргѐта нѐ–гѐрбо, дујде́. Гле́дум ба́ба гѐ–не́ма. Ве́л'ум: "Де́ка–ј ба́ба?" "Е, умре́ ба́бѐ–ти, ве́ле, та́м гѐ–зарија́х уф–ади́н endéк"* [ПК,2 (249)]; ~ *са́ношт ми си на рѐка лежа́ла,] ду́ри ми е рѐка јутѐрпна́ла,] та не мо́жам ќу́рќот да наме́тнам,] нито мо́жам чубу́к да запа́л'ам,] снѐхи ми се ќу́рќот наметна́ли* [ШК, СбНУ,(1),236].

намет m 'навеан снег, натрупан' [ПК, 2(78)].

намига impf 'прави гримаса, дава сигнали со тоа што едното око брзо го затвора и отвора' ~ *"е мадам, така е, и јазика за тебика дојдох. Не чинам кабул, тој стар праftју да ми намига сос окоту и да ми маха сос главата"* [V,PM,78].

намигне* pf в. намига ~ *само една мома стојеше,] само една мома стојеше, леле,] бели симити кршеше,] бели симите кршеше, леле,] на ергени даваше.] Сос десно јоко ми намигна* [МП(М),128].

намигнува impf в. намига ~ *Кал'о, Калино девојко,] виши, виши највисоко.] На дјугена Турци седјат,] Турци седјат, кафе пијат,] често Кал'а погледнуват,] сѐс јоко и намигнуват* [МНП(Д),132]; со исто значење: кле́па* [MS,s,73].

намилено adv 'загрижено' ~ *Калино моме хубава,] шчо ходиш милно вѐз двори,] нажалено, намилено?] дѐли тѐ мајка карала,] ил тѐ сѐ братја бедили?* [МП(Д),154].

наминува* impf 'навраќа (некаде)' ~ *помнинувам, бабо, наминувам,] на бел камен, бабо, починувам.] – Дека седе, бабо, дека седе,] дека*

седе, бабо, калеш Грозда? [МП(М), 62]; ~ *наминувам, навалувам,] на бел камен починувам,] и за Грозда јопитувам,] дека седе Делјан Грозда...] да ми вапца два бајрака,] еден зелен, еден црвен* [МП(В),150].

намира* impf в. намери 2. ~ – *Јанице пуста, Јанице,] все куга ју вас да дојда,] се тă намирам те Јанице, радосна, се засмеана* [МП(Д),183]; *н'óо о-нậми́рат за винóвин, нé му прăзнáват óти и óн имáл дéл, сé зéли [ПК(Мор)]* ~ *Росице пуста, Росице,] всéкога јо вас да дојда,] все тă насметка намирам,] все жална, все разжалена.] Дăли тă мајка карала,] ил тă са братја бедили?* [МП(Д),148]; ~ *и вắрве, вắрве–си пу–пắтут; óде, óде, нắми́ра–гу áнут. Сéдне ду чéшмата... и зи́ме дă–се–нăпи́е вóда* [ВК,283] – во југоисточните говори (како што веќе истакнавме), за разлика од литературниот исказ, се забележува присуство на форми со перфективен презент – сéдне ду чéшмата... (м. 'седнува').

намириса pf 1. 'открие траг' – на ловецот му помагаат кучињата загар и тазија – загарот кога ќе го намириса трагот, лае, трчајќи по крива линија; а тазијата само трча, без никаков шум и без кл'афкање (= ситно испрекинато лаење), [ТГ,387]; 2. fig., в. нậмири́сува 3. – кога кирацијата ќе тргне на пат или на пазар, соседот никогаш нема да рече дека овој од работата што ја врши може да има и штета, туку секогаш кажува: *"На, намириса оти таму има ќар... ки добије... Госпуд му пумаге!"* [ТГ,316].

нậмири́сува impf 1. 'мириса по малку' ~ *тóо си́рăнто о–устậви́ме, фậти́ло да–нậмири́сува;* 2. 'лесно и брзо го сеќава (и препознава) мирисот' ~ *е–е, он истýм ќи–флéзе ќи–усéте, нắмири́сува* [ПК(Мор)]; 3. fig. 'итро забележува, дознава за некои работи што другите сакаат да ги држат во тајна' ~ *кóлко дă–кри́јш, ут–тýк ут–тáм óн дузнáве, нậмири́сува* [ПК(Гắр)].

намисле* pf 1. 'реши, одлучи, се определи за нешто' ~ *без мајчина благословија,] тој намислил и тргна.] По пато кај што врвеше,] слатки песни пејеше] и на ветерот думаше:] – Ој ти ветре, мој ветре,] ја поддувни ти јод горите,] замини ти на крај мен,] да разнесиш мојте гласја,] по момините уши* [МП(Д), 144]; ~ *намислил Стојан намислил,] воденица Стојан да праве,] со дванаесет камена,] пари си нема да плате... Стојан на жена думаше,[Руске ле млада убава,] намислих море преслагах,] воденица сакам да купам* [МП(К),61]; 2. 'посака' ~ *му–рéкла нă–дéтто: "Ká–ќ тă–испрáтăт ќи–тă–дăрýвăт сúчко, дă–нé сáкиш нúшто, сáмо да–ти дáдăт едúн злáтин пắрстин. Сăс–тóо пắртин, му–викáла, шó дă–нămúслиш сè ќи–стóриш* [ПК,2(263)]; 3. 'се сообрази' ~ *лисицата фногу се молила на офчарут да не га утепе, но офчарут без да намисле оти она го куртулисала, га утепал и от кожата и си направил адин хубав кожух. Ето как: "Чини добро, најди зло"* [ШК,(5),430]; 4. 'кога мислата ќе биде упатена кон некоја личност' – сп. верување (суеверие) во Гевгелиско: кога платното ќе биде исткаено и кога ќе падне прачката што стои врз основата до кросното, тогаш едно од децата ќе ја земе прачката, ќе ја стави в уста и мижејќи ќе излезе надвор и кога ќе ги отвори очите, ако прво согледа машко дете тогаш жената што во тој час ја намислиле ќе роди машко, и обратно [ТГ,364].

намистéн adj 'ставен каде што му е местото, таму каде што одговара' ~ *ém вел'áле мигу ни́х: Кój ки ни тра̀ка́ли на на́с пло́чата ут вра́тата ут гро́бут? Как и разглида́ле, а гле́дат пло́чата иамисте́иа; о́ти бе́ши голе́м но́го* [MV,K,255] – еден од многуте примери со нарушена конгруенција (расколебаност на категоријата род): гле́дат пло́чата ... о́ти бе́ши голе́м.

намли(ј)а f 'окосен ред трева на ливада' — косачите се одмараат после три или четири намлии, што зависи од должината [ТГ,21]; – се почнува да се коси од северната страна и намлијте ги тераат кон југ, на страната каде што тревата е полегната. Намлијте остануваат ден-два онака како што се паднати – додека тревата не се исуши [ТГ,344]; ~ *ко́га сă ко́се лива́та, шо ка̀ исфằркат тре́вăта и мăка́р то̀ чи́сто ме́сто дуде́ка ко́̀ста фа́ште пу ре́до и дек ки пумíниш, зна́чи ре́д иско́сăна тре́ва нăмлúа сă ви́ке* [ПД,122].

нам нишан adv 'никаде' ~ *де́к си, це́л де́н на́м–ниша́н тă–не́ма* [ПК,2(78)]; се кажува дека нешто исчезнало без трага [ПК,2(180)].

намокри* pf 'направи нешто да биде влажно' ~ *и така тихиса на пăтју еден азмак, нетри кату батиса кон'ут, отидох, дури да гу извадам от таму, и јаз и кон'у си намокрихми, со сé са укăпахми* [V,PM,55].

намота pf 'завитка, свитка' ~ *мори сестро, мори моја сестро,] оди кови мојта добра којна.] Ми јотиде којна да ми кове,] му го сакат нејнто бело лице...] мори сестро, мори моја сестро,] нек ти дадат триста лакти платно,] да намоташ мојте болни коски* [МП(В),26].

намотуве impf, в. намота – на главата се носи фес (станува збор за периодот пред Балканските војни), а околу фесот се намотуве црна шамија. Под фесот се носи тирлик (= исплетена капица од памучен конец за да го чува фесот од пот) [ТГ,274].

намрăда pf 'потурне, фрли на страна' ~ *л'у фа́ти да га пи́та на жа́бата, дали и́ма и дру́ги жа́би сос не́а. Жа́бата му вели́: "о́шти еднáјси жа́би и́ма". Тогáс га утепá жа́бата и га намрăда нататакан* [V,PM,28].

нąмрăште (се)* pf 'кога со изразот на лицето покаже незадоволство, лутење или загриженост' ~ *нąмрăшти́л се чи́ниш ко́рбут му–прăпăдна́л* [ПК (Грам)].

нąмрăштин adj 'кога некој има налутен или загрижен израз на лицето' ~ *ák о–ви́дум нąмрăштин ác ни́што не́ му–удгувóрувум, бе́гум по́дилéко уд–н'óо* [ПК(Грам)].

намури (си) pf 'се налути, се намурти' ~ *излези и арапинот, пак му ја зе и другата мома за три врăвја алтуни. Си чиниха те две сестри на арапиновата кашта. Гол'амата фати, си намури на арапинот, сé криво гу глендаши* [V,PM,234]; ~ *ајде дојде време, пак тас си намури, пак накривја гу глендаши арапинот, пак арапинот ја вели: "дăнăм што толко си намурила"* [V,PM,235].

намурин* adj 'се кажува за некој што е нерасположен, налутен и тоа го покажува со изразот на лицето' ~ *излези и арапинот, пак му ја зе и другата мома за три врăвја алтуни ... Гол'амата фати, си намури на арапинот, сé криво гу глендаши. И арапинот ја вели еден ден на неа: "дăним, ти што си толко намурина* [V,PM,234]; и: намуртин ~ *то̀–ј нăл'у́тин зă–не́што нă–ме́не, ми–сă–л'у́те и не́ мн–гувóре, намý̀ртнн о́де н не́ма маабе́т уд–не́го...*

намăн interj (во служба на припев) ~ *ѝзвур вóда извурвáше, ама намăн, ѝзвур вóда извурвáше] ду–двé рéки притичфáја, ама намăн, ду–двé рéки притичфáја* [ДК,156].

намăрде (сă)* pf 'се намурти' ~ *шó–с се намăрдѝл* [ПК(Гăр)].

нана* f (наној – vok.) 'мајка' – *штотуку врвиш, штотуку шеташ,] штотуку шеташ Горну Пужарско.] Кој ми те лаже, кој ми те маме?] – Мен ме лаже, мен ме маме,] наној мори ти стара,] сива Мина, џан Вилика* [МП(М),52]; ~ – *Море, на душта ти било, нано, дрва јем камен'е,] мила нано, дрва јем камејне,] море, ти што мен ме даде, нано, на идно старо јаро, мила нану, на идно старо аро* [МП(М),129]; ~ *на сарај ќи седиш, Ајше, јалтанн ќи носиш,] јалтани ќи носиш Ајше, чели јуд видело,] жалтици да носиј, нано, што Јисин да беше,] јопинци да јодам, нано, што Јисин да беше* [МП (М),138].

нáна* f 'митолошко суштество, џуџе (?)' ~ *и óде у–инă кăлúва. Нăтре инă–дýпка. Кóа ќи–вúде – двăнáјсет мисýри, двăнáјсет лăжúци, сăте пу–двăнáјсет. Ама тáму живéа нáни. И чýпăта си–лигнáла нă–крéвитут* [ДК,144].

наназăде adv в. назат ~ *и л'ýто ме óна кăлне:] "От бóга да си нáјдеш,] на постéле да си гнúеш,] џăрве снáга да–т изедăт!"] Се вăрнáхме наназăде,] дојдéхме си во гóрата* [ШК, СбНУ,(1),119]; и: нăнáзăт ~ *сă–свăрúй свáпта. Дéцта, вúе дрýјте дéца, дóмџа устăнáјџа, не утúдија нúгде. Е, нáпкăлтџа, кă–сă–вăрнáјџа, сă–вăрнáме нúе нăнáзăт* [ВМ(Цăр),320].

нанака adv 1.(просторно) 'онаму' [МЕ (Р),174]; ~ *тýа нăнáка зă–петстóтини ил'áди се–прудáвăт, ти милиýн сáкăш..: Гу–устăви дéјту, гу–нóси нăнáка, јá и нéкуи и–купúли, дéца* [ВЕв(Кор),304]; и: нанáки ~ *заминá нанáки* (= отиде онаму) [ПК(АЌ)]; ~ *избегá нăнáки*; мáн-гу нăнáки (= игнорирај го, немој да се грижиш) [ПД(Фур)]; ~ *вúкум: "А óј–си нăнáки, ти́ нé ми трéбиш. Ас ти–кăжáх", вúкум áска. Уш нéкуј книги пишувáл, вéл'ше. Нé гу знáм кăквú книги сă–тúй нéгуфте, кóј гу–знá:. Мáлку уд–ăкăло пéрнин бúл* [ПК,2(239)]; во Мегленско: нанáкиј ~ *му–рéкăл: "Зéјни дă–та–пл'ýјнăм нă–мýцкăта и ќи–разбéриш шó лáфе дивутúјне, ајвáјне... шó зборăт óни úма дă–ти–кăжăт". "А" – му–рéкăл тóј, зијнáл, му–пл'ујнáлă тá змúјта у–мýцкăта и си–избигáл нăнáкиј* [БМ,199] – во контекстот имаме уште една потврда за проширената употреба на предлогот на наместо 'во': дă-та-пл'ýјнăм нă-мýцкăта; ~ *па, нанáкиј úма стрáжа, ка–отúдикнă нă–тá стрáжа óште пóфéрк. Е, кă–са–пуштú... ќи–нă–изéде. Е, мáјорут глéда. Тóгăј мáјорут: "Пýшти–ј бре, кýче крáстăву, л'ýјту – му–вéле, éт ут–тăквúја кăту–тéбе нарóдут си–гу–здивúмă и óште дúву–ј", вéле* [БМ,194]; 2. (временски) 'потоа' ~ *и му– рéкле: "Ти уд–вá дéн нăнáкиј ки–ни–бúјш сéстра; тýка ки–сéјш, нúе ки–та–рáниме, ки–на–пéриш, ки–на–чýвиш"* [БМ, 198]; ~ *уд неколку гудини да нанака и ангаријата за пăтиштата като коа сă сиче* [МЕ(Р),74]; ~ *да му ричé на Симона Исус: нúм сă плáши, ут сéга на нáка ки бúдиш ловáч на сфéтут. И извадúле каúцити пу сýхуту, и а уставúле сè шо си имáле* [MV,K,272]; и: нáкă.

нанеја f 'ментол, ментово масло кое служи како лек' – во јужните македонски места, особено во источниот дел, од Солун кирациите

и трговците ги внесувале сите бакалски потреби (шеќер, сол, фиде) и сите манифактурни, праматарски потреби (басма, платно, накит и сл.), освен тоа носеле и разни лекарства: анодино, рачиново, нанеја и др. [ТГ, 414].

нанетре adv 'кога нешто не е надвор, односно кога е внатре во рамките на нешто' ~ *тогас тој и клатнал хортомата, та гу пуснаха. Си завратја оттамо, отиде по–нанетре, најде четиријси удаја* [V,PM, 220]; в. нетрика.

нани-нани 'препев од детска песна' ~ *нани, нани, машко дете,] нани да ми порасниш,] да порасниш големо,] да ми одиш на чколија,] на чколија со дечијна* [МП(В),320]; ~ *тоги мајка мен ме, Стојан,[л'уто праклäнала,[л'уто ме праклäна, Стојан,[песна ми пејаќи:["Нани ќерко, нани Јано![гулема пурасни,[мајка ќи те даде Јано,[на куќа, бугата",[Госпуд да ти даде, Јано,[душа што ти саке...[Госпуд да ти не да, Јано,[Чедо од сäрцето"!* [ТГ, 201].

нани́же* pf в. ниже ~ *и–риба́рут си–извäрви́л по–пäтут, а–лєси́цäта скǫкна́ от–пäнäго́нут и си–и–собра́ла ри́бите и си–и–занєсе́ла до́ма, и–нäнижа́ла да–му–сä–су́шät* [ВМ (Са),316]; ~ *одговара млад собаша:] – Не си моме при мајка ти,] ти си моме при собаша.] – Ој собаша, млад собаша,] ја подај ми врашко ноже,] да си сечам бисерче,] да нанижам флорините* [МП(М),100]; ~ *си собират јунаци три, прајат бајракот наричјан хламбор... на един калам го нанижјат от едната страна на богазната* [V,PM,248] – како што имаме споменато (на повеќе места), во овие говори присутен е образецот позајмен од балканските јазици: придавката да стои зад именката, во случајот (во контекстот) појавата е проширена со тоа што зад именката среќаваме број: *си собират јунаци три.*

нањи́кне pf 'се појави, изникне во изобилство', в. ни́кне ~ *и, лучна́ да–а–ра́не во́шкина хра́на. Та́, во́шкта стана́ла о́ште по́гуле́ма ут–ши́што. Стана́ла и гу–извади́ла, и у–по́гуле́му не́шту. Стана́ла и са–прäви́ла ско́ро кäту ја́гне, ду́ри и вла́кна му нањикна́ле ле́ву–де́сну* [БМ,194].

на-ни́ску adv, opp. на 'високо' ~ *а́ку по́ш' на висо́ку, ут слäнциту и́сä раступ'а́т крила́та, а́ку по́ш' на–ни́ску мло́гу, ут мур'е́ту и́сä н'емлади́сат крила́та* [MS,t,58].

нанка f в. нана ~ – *Мори што т–је ... глава преврзана,] глава преврзана со црна шамија?] – Исин се јармаса многу од далеку, многу од далеку дури од Полени...] – Молчи Љуше, молчи, нанка ке–с–ја даде,] на сарај да седиш флорини да носиш* [МП(В), 56]; ~ *кажи, кажи Сулејман ago,] што ти–ј глава пудврзана...] – Дил ми питаш стара мајко,] јаска нанко ки ти кажам,] што ми глава пудврзана.] Мојта нанко јармасника,] друго либе зал'убила* [МП(М),98].

на́нка impf 'успива мало дете со пеење: ~ *на́ни–на́ни ма́мино; нау́чино–ј дą–го на́нка ба́б–му, са́мо то́ги (ус–н'а́а) заспи́ва* [ПК(Гäр)].

На́новица top. 'месност, ниви во околината на с. Кäрчово (Валовишко)', образовано од л. име Нано + суф. –ица, често присутен во микротопонимиската номенклатура [ЛИ,МИ...,163].

нањóвǫ adv 'кога нешто се прави по втор пат' ~ "... *éвę прęт–мéни пи́смо́тǫ, ко́ą му–го–да́де на–капета́но. Ас нę–сäм вино́ван. Ти́ м–испра́ти и–ác пристанáх, станáх*

зéт! Сéа. вúка, шó-ę, зáсдно кс-живéме". Нановр гóзба [ЛК,126].

наноси (се) pf 1.'носи убава облека многу време, до наситка' ~ *мори, не ми била таја вишна јела,] туку била пејна миуна сестра,] мори уд ного милос сестра не мажиле,] и му велат на нејната миуна сестра:] – Носи. сестро, носи наноси се,] и муминцка руба и нивистинцка* [МП (М),98]; 2. 'носи некаков товар во големи количини' – често пати на стројникот му зборуваа: *"Будала сум да одум уф тија ґупци! Ни на леб си нафтасуве, ни на вода са наносуве!"* [ТГ,280].

наоґа (се)* impf (в. нава) 'постои некаде' ~ *тија села шо се наогјат узгорă ут друмут сă велјăт кăрцки села, уздолнште полцки* [МЕ(Р),74]; – кога некој се фали дека е многу среќен и дека сé му оди од рака, другите се шегуваат со него велсјки: *ми как, сé уф тебе а наоґат уд бадникут парта, ного си касмитија* [ТГ,82-83] – големата носовка, како и секундарниот ер во гевгелискиот говор се рефлекирале во ă, па според тоа зборофомата бадникут треба да гласи 'бăдникут'; ~ *токмо на читăрдесит километра на заjдислăнца ут Солун са наогја истум до друмут* [МЕ(Р),68]; ~ *кă-сă-свăлúл нă-дóлнăтą зéмна, ууддéл пу-нéкуа пăт нáис плăнúнтą. Нăóјґą тáм ąна-бáбą у-ąна-кулúпка* [ВВ(Кр), 311]; ~ *се наогја прид иден "паметник" шо му-ј пувăрија мислите на повичка ут 2200 гудини напред* [МЕ(Р),69]; и: наоди* ~ *ги-посрéтал фúпо, твá, онóвą, и-тúą парú ги-врáт'ą и тúą шо-му-ги дáват друґити... Кóą отúшли тúą, пá ги ąóд'ąт парúти. Сęгá се-чýдąт, кąквá рąбóта тáą* [ЛК,113], односно нăóжде ~ *éла, éла, мóме Кăтирúно,] кóјна ки-прудáдум, тéбе ки-тă-зéмум,] нúм си-прудáви лýдо твójта бăрза кóјна,] куту твójта кóјна рéтко сă-нăóжде,] куту мéне мóма сáма ки-ти-дójде* [ПК,2(328)]; или со комбинација од стариот и новиот рефлекс за *tj: ąóжґе ~ *нáпкум, кą сă субле́чăве дóма дą гу пéре сéстра-му, прáки, сéстрă му гу ąóжґе кáмăнчто и нă мóж дą сă нагléде нą нéго* [ИГ,110]; односно: ąóжцą* ~ *и тáка и прăвúа. Сă-кáчфа крúвјут нă-слéпјут и óдăт. Пу-пăтут дéк удéа нăóжцăт иднă-крýша* [ВК(Тр),323]; ~ *тúа сă-бúăт пéза су-нéа, сă-чúнăт. И óде тó цáрут тáму пá нă-лóф, пá и-нăóжца* [ДК,114]: односно нóјце (со фонетски промена) ~ *ут-кą-пуминáле двájсе гудúни, сą-дукарáло рéт тó тăргóвăцо дą-дó пá уф-тó сéло. И úде. Вéчарта си нójце акрáно, уф-кавáнéто пусадéле* [ПД(Н),151]; и: нóґе* ~ *Ее, кóлк úма пу-пăто зăкóпино. Ќ-ýмре, ќ-о-зăкóпăт, ќ-ýмре. ќ-о-зăкóпăт. Устăвáли пу-пăто и дéчка. Кóлк úма е-ее, нóґино пу-пăто: зáвиј-го, óстав-го, зáвиј-го, óстав-го. А нéкуј кój умрéл, тáм си-ј-закупáли. Тáм ги-уставúли, пу-пăтишта* [ПК,2(309)].

наóкул adv 'во блиска окруженост, покрај' ~ *извáж'да нóж'у за да гу закóли; и тój гл'éда, н'éма пуидúн наóкул* [MS,t,18]; ~ *кă-пурăстéла двájсет гудúни чýпăта нé сáка цăрно, сăкáла бéло мăш... Ину-дéн шó práве? Náе нăóкул нúкуј Арáпи, му вéле: "Кóлку пáри сáкăте мéне дă-мă-дúгните дă-мă-зăнéсте у-бéл'те?"* [ДК,230]; и: наоколо ~ *колко за богатлака, толко оште и за чашата, чи, л'у колчим пила с нејă, сја напăл(н)ела алтан'а, расчјула сја на сјакаде, и ходили сичките от наоколо да ја гледат* [V,РМ,285].

наóпуку adv 1.'нешто ставено на обратна страна – со лицето назад, односно на дóлу' ~ *сл'áзи да си пój д'ăт'ạту, ги извáж'да папýцит'ạ ут нугáта, ги врăзува наóпуку* [MS,t,22]; ~ *квá ќи–ýмри жęнáтạ, пóлạ свéт пạднýвạ зạ–мạжó. Или мạжó квạ–ќи–ýмри зạ–жęнáтạ. Вúкạ, пóлạ свęт пạднýвạ, ạ–ác квạ ќи–ýмрạ, ákọ милýвạ зęм'áтạ нéк сę–обăрни наóпạку свéтọ пáднạл зạ–мéнę* [ЛК,120]; ~ *тогăj јарăцијте нă погулемите мал–сăјбиј биле по–арни, сеа нă–опăку ув по–мăлечките* [МЕ(Р),85]; и: нăóпко ~ *знáчи ák пулýпиш нéшто, ák гу зăтвóриш уд гóре: гăрăнто, тéнцăрто ќо пулýпе или до убăрниш нăóпко* (садот) [ПД,120]; односно: на(j)опако (без редукција) ~ *дето беха за гул'ките,] те ојдоха и дојдоха,] дето беха за гроздето,] л'у ојдоха, ни дојдоха.] Фатил ги је, врзал ги је,] врзал хми је бјали рăки,] бјали рăки најопако* [МП(Д), 187]; ~ *бабата зема една честина и брашно и еден бакăр и сдна пируќа, та отиде праве на брјастот; удол седна, фатила на–опако честината и клала брашно да тсеи* [V,PM,241] – пишува тсеи, но според нашите сознанија групата тс во долновардарските говори се реализира како ц, т.е. треба: брашно да цеи; во Кукушко запишавме: нóпко ~ *нóпко си–турúл кáпта* [ПК(Гăр)]; 2. изр.: сúте нóпко, óн нă-тирсинé ~ *тạкá сă–вúке зă–нéкуј чувéк шо рăбóте úнак, нé тăкá кák шо трéбе, кák шó–ј рéдо* [ПК,2(194)].

наора* pf 'ја разрие земјата со рало (или плуг), ја приготви за сеидба' ~ *наори лудо равни дворове,] посеј си лудо силни јадове,] та чакај лудо, та ги почакај,] ако поникне лудо босилек,] сăс тебе лудо шче се земеме* [МП(Д),128]; ~ *чикаларот пита, распита,] дека има лозје гулемо,] там да јодам да се накопам,] чикаларот пита, распита,] дека има нива голема,] там јодам да се наорам* [МП(В),302].

наóстри* pf 1.'со камен или др. нешто прави острилото на нож (или секира, или коса) да сече поубаво' (со исто значење: натóчи) [MS,s,73]; 2. fig. – (се) 'се налути, стане раздразлив' ~ *ни́м му–удгувóрувн, о–глéдиш сă–нăустри́л дạ–сă–кáра* [ПК(Мор)].

наóстрин adj 'нож (или секира, или коса) што сече убаво' (со исто значење: натóч'ин) [MS,s,73].

наóстр'ува́ни n 'процес на остреље на средствата за сечење' (со исто значење: натóч'ува́ни) [MS,s,73].

наочари pl.tt. 'направа со специјални стакла низ кои може да се гледа подобро' ~ "*Хеј, зашто велиш, мила ќерко,[веќи да те бол'ат?" – "Мамо, мори мамо,[очите ме бол'ат!" – "На очи сн наочари,[на веќи сн веќнлце,[на чело сн алтăнче,[на глава сн фино фехче*" [ТГ,96].

нападне pf 1. 'се нафрли (врз некого)'; 2. изр.: ја дрјамка нападна (= почувствува силна потреба од спиење) ~ *чака го мари Борјана,] јот пăрви петли до фтори,] шарăн је рăкав навезла – пак сн го нема, та нема!] Јанка ја дрјамка нападна* [МП(Д),90]; ~ *ка је задримала та млада нивеста,[ду којна ду грива, ду девир ду рамо,[и што си му веле, веле ем гуворе: "Девир, милин девир, дремка ме нападна,[сон сум сунила, мојте два ми брата,[два бунара копат и двата бнз вода* [ТГ,171]; ~ *мајка на Боја велеше:] Легни си дете да заспиш,] јас ќи те скорнам да отвориш.] На свекрва атер на скрши,] легна си дете да*

заспие,] тешка ја дремка нападна [МП(К),69].

нạпáѓạ impf 'обвинува' в. нападне 1; ~ *ква–пóрáснạлọ веќи и–шкóлọ, твá, ọнóвạ, и–бúл управúтẹл нạ–дạржáвạта, едúн вúд дạ–кáжими, úмạ дọвéриẹ, нáли! А–пọштó пọсúнẹтọ дẹтéтọ, нạ–фạрáон жẹнáтạ, сẹгá жẹнúти, знáчи мнóгу билó ýбạвọ, кáкọ си–зạл'ýбилạ у–нéгọ и–гọ–нạпáѓạ сẹгá. И фạрáон зéвạ гọ–зạтвáрá* [ЛК,111].

напазáр'ува impf 'изнакупува повеќе работи на пазар' ~ *дава хи мулето, штјува на пазар', напазáр'ува, накупóва на децáта јад'áне пешúн'. Гладни! Купува јад'áне, и им купува дрехи да са облекат* [ВД(Ка),334].

напạкóсте pf 'направи штетн, пакости' ~ *дý-шта мó–ј тạквá, сáмо глéде кáк дă–т напạкóсте* [ПК(Грам)].

напạнạгóн adv 1.'кога врз товарот што од двете страни го носи коњ или магаре се става уште нешто одозгора'; 2. fig.'кога врз грижите (обврските) што некој ги има премногу, ќе му се дотури уште нешто' ~ *тáа рạбóтта шó му–гạ–нạпрáвú му дуjдé куту напạнạгóн, нé тн трибýвше тóо* [ПК(Грам)].

напаре* pf 'кога повредено место, посекотина, ќе се стави врз пареа од врук зејтин' – кога некој ќе се набоде на голема шајка, односно на голем трн (глог), местото се вика начапарено. Раната прво треба да се напаре (да не земе вода, т.е. да не загнои): ќе се земе жар врз кој ќе се капне малку зејтин, или ќе се стави малку свинска маст и врз пареата ќе се држи начапареното. Потоа раната се лекува како секоја посекотина [ТГ,239].

напасен* adj 'кога добитокот се најал трева' ~ *оj јуначе, јунак Крали Марко,] наште јовци трева напасени,] наште јовци солца накрмени,] ами јовцн вода не појенн.] што заклучи Јуда Самовила,] што заклучи дванајсет извори* [МП(М),27].

напаси* pf 1. 'го надгледува и чува добитокот кога се храни (со трева)' ~ *утринтá пáк му вéли нá бишкáрина: "óшти динéска áко мóжиш да ги напáсиш, ке ти гу дáм жрjáпчету!"* [V,PM,117]; ~ *тjáнака му вéли: "промина, áма тúнака не мóжиш да гу пристúгниш, туку да ти дáм тáја кубúла сос жрjáпчинто и, áку мóжиш да ги напáсиш, ки ти дáм жрjáпчинто"* [V,PM,117]; ~ *Гóрọ–ли, гóрọ зилéнọ, ẹj–зилéнọ, ẹj–зилéнọ,] имạш–ли тр'áвạ зилéнạ, ẹj–зилéнạ, ẹj–зилéнạ,] дạ си–нạпáсạм стáдọтọ, ẹj–стáдọтọ, ẹj–стáдọтọ* [ЛК,130]; 2. – (си) ~ *филдишите, как ки си напасат на ливадите, ке да идат да пиат ракиата на вода месту, ки си упиат, тогас балтациите да са хазăр* [V,PM,42].

напасува (си)* impf в. напаси (си) ~ *пот гората има широки ливади, при ливадите има чешма; четирнjси филдиши излеват от гората, пасат на ливадите и, кату си напасуват, пиат вода* [V,PM,42].

нạпáти (сă)* impf 'се измачи' ~ *и–тăмáм утúшла óфцта уф–тăрлуто, лéгне уф–срéт óфци, сă–скрúла ф–тăрлуто. И вăлко: "Пăтúло, пăтúло, дójци jáгнито". А пăтúло, с–нăпăтúла, уф–срéт óфцте лигнáла* [ПК,2 (224)] – уште еден случај на употреба на перфективен презент, необичен за литературнот исказ: лéгне уф-срéт óфци (**м.** 'легнува...').

нап'éкува (сă)* impf 'се изгорува' ~ *jас сă нап'éкух, ти сă нап'éч'и* (со исто значење: сă пупáр'увам) [MS,s,73] – возможно дека Малецки згрешил, имено глаголите сă

нап'е́кува и сă пупа́р'ува немаат исто значење, првиот значи: се повредува од допир со огин или врућ предмет, додека вториот: се повредува од допир со врућа течност: сă пупа́р'ува од врућ зејтин, врућа вода. Очигледно дека се работи за нијанси, што Малецки како нероден говорител не можел да ги знае.

напелесува* impf в. напилесе ~ *ката ѕастра на царцката керка ќајата, емен ке измолзал две–три офци, ќ–и гу пуштил млекото, за да са мие... зашто било дилеко, истинувало, ду̀р да го носат, затова ного напелесувала царцката керка* [V,PM,295]; ~ *сѐ ми–напиле́суве о́т сă–вăри́нум до́цкăна* [ПК,2(80)].

напендик m 'услов, пример како треба нешто да се направи' – тој што ја насадил кокошката веднаш треба да седне на земјата и малку да поседи, зашто тоа му е напендик дека и кокошката потоа ќе лежи (врз јајцата) [ТГ,402] – празноверие.

нд̀пердáше pf 'изнатепа' ~ *нáпердаш–јо: áдно áрно тă–дă–ви́де* [ПК(Мор)].

напе́рчин adj 'се кажува за човек што се однесува многу гордо и непристапно' ~ *но́го сă–пра́ве то́о вằш Ми́то, но́го–ӣ напе́рчин, кут де́–ј не́–зна́м ко́ј* [ПК(Мор)].

напи́ва (сă) impf в. напии (си) ~ *сă напи́ва то́ј и сă фармако́сува; и па́ждa* [MS,t, 60]; ~ *научила сă кăзăм Тудора,] вечер на јода нимој да ходи,] се утром, утром по месечина.] Там си ми најди ја лудо младо,] ја лудо младо кон'а напива* [МП(Д),126]; ~ *Маро ле мари, Маријо,] Мара си вода налива,] лудо си кон'а напива,] на Мара думи зборова* [МП(Д),127]; ~ *му–ве́ле...: "Бра́те, не́ пи́ј уд–ва́а во́да. Ќи сă–сто́риш е́лен". И во́а: "Ии, се́стро, што́ и́ма?", му–ве́ле. Сă–нăпи́ва во́да – сă–чи́не е́лен* [ДК,125].

напии (си)* (и: напиӣ, односно напие) pf 1. 'кога некој ќе голтне течност (пр. вода и сл.)' ~ *да сă наид'е́ш', да сă напи́ш', да в'е́ниш' кни́гата, на скумин'о́ ва́са но́ш' да с'а̀диш'* [MS,t,31]; ~ *тогас тојнака га вели: "дај ми, дивојку, вода да си напиа!" И тјанака му даде вода сос сребарн ибрик, си напи* [V,PM,77]; ~ *това сиромах кату си напи вода, рече на дјатету, без да знај, ча он га има правена чешмата: "их олан, побратими, какви будали л'уди има на земјата? Да имам толку пари, јазика хождам да открадам куунциовата жена, а не да чинам тука чешма да пиат светот!"* [V,PM,67]; – во контекстот има пример со глаголска конструкција од типот "има (нема) + гл. придавка" во првичната форма: га има правена чешмата, во која е сочувана постарата состојба кога придавката се согласувала по род и број со именката (такви случаи забележивме на повеќе места); 2. 'се опијани' (се напил ракија) ~ *вечерајте не ме чекајте,] јас вечерав на мејана –] јало пило, сум се напило,] голем џумбуш сум направило,] сум утепал син на мајка* [МП(Д)169]

напи́ке (сă)* pf 'влезе, се намести некаде (со туркање)' ~ *ка си дуна сечко еден ветар и дош, ка си зафати една лапавица, хеј море, хеј, чувек уд студено уф мишији дупки да са напике* [ТГ,12]; ~ *и стана́ле, да гу извади́ле во́нка ут гра́т; и гу носи́ле ду̀ри на вра̀фут плани́нцќут, та́мо шо би́ла не́гова гра́т темилиса́на, да гу суб̀о́рат ут та́мо до́ло. Па о́н си напика́ уфстре́т на ни́х, и си о́диши*

[MV,K,325] – линеаризацијата (присутна во контекстот) кога атрибутот доаѓа зад именката не е карактеристична за македонскиот стандард: вра́фут планинцкут, такви примери има повеќе во Зборникот на Верковиќ: дванајси човеци негови; колакот големојут двамата ки го разбијат и др.

На-Пикла top. 'месност со ниви крај реката Пикла', с. Та́рлис (Драмско); сп. стсл. пиканина 'урина', кор. е ономатопејски [ЈИ,МИ...,163].

напилесе pf 'искритикува, нападне некого со навредливи зборови' ~ *са варнал ут пътут, си дошăл дома. Жента мо* (заменската форма мо место 'му' не е погрешно запишана), *ка гу видела, фатила да му напилесе. – Му са дудеало от напилесии, станал па кинисил да оде на чуждина* [V,PM,272]; ~ *Одил, одил, па му са натажило, па са вăрнăл. Жента мо, ка гу видела, па му напилисала* [V,PM,272].

напилесиа* f 'навредливи забелешки упатени кон некого' ~ *са варнал ут пăтут, си дошăл дома. Жента мо, ка гу видела, фатила да му напилесе. – Му са дудеало от напилесии, станал па кинисил да оде на чуждина* [V,PM,272].

написан* adj 1. 'со помош на знаци е изразена некаква содржина' ~ *фăв торбăта има] крвава кошул'а,] фăф кошул'а има] рăка завијена;] на рăкăта има] до сребăрăн прстен,] на прстен'а има] имја написано* [МП(Д),162]; ~ *бела книга дојде јод Постол војвода,] црно написана, многу жаловита,] и није да јодме помош да направме,] помош да направме на Постол војвода* [МП(В), 135-136]; ~ *на-рăки́те-му има́лу гул'а́ма кни́гја и на-книгăта би́ло на́пи́сăну: "Кăто́ причăте́ци тăс кни́гја, ја́ шта-ста́на и шта-са-о́жăн'а за-те́б'а"* [ВД(ГБр), 330]; и: на́пи́шин* ~ *на-Питро́вдин на-де́но сме бе́гни. Спруму-Питро́вдин на-ве́чăрта не́ са-пугуди́ли Гăрцте и Бугăрто. Има́ли до́гувор на́пи́шно. Фăти́ла вујна́, о́ти Со́лăн сака́ла Бăлга́рија дă-гу-дăрже. И ка́-ј зафа́јкăт на-на́ште, уф-же́тва, го́ли, го́ли бига́ли* [ПК,2(309)]; 2. 'нацртан лик' ~ *свенцéту са напи́сана на ико́нăта* [ПС(З),69]; 3. 'одреден, зацртан како ќе биде' ~ *шо-ќ ти кажум! Тăва шо-ј нăредно, нăпишно ќи-дојде. Не вирум ас ништо. Еми, ног арно видех, тă-ќи-вирум, дă-вирум!* [ПК,2(279)]; 4. изр. али́с на́пи́шна-ј (= се кажува за девојка што е многу лична, со убави црти) ~ *Ли́мба, до́динта штéрка али́с на́пи́шна би́ше, а́ма бис кăсме́т, не́-ј са-пугуди́ и́ч ма́јжо* [ПК,2(151)].

напису́ва impf, в. напи́ше ~ *ва́ фа́јќа напису́ва едну-пи́сму ду-та́тку-му и му-пи́се тăка́: "Ти мă-и́мăш дă-де́но на-ја́вăлут, на-фил'а́н дăржа́ва и́ма таквија л'у́де, седумми́на бра́тќа-са, ки-ј-пу́штиш ту́ка"* [БМ,195]; и: на́пи́шуве ~ *то́о тăрго́вицо на́пи́шуве адна́ гуле́ма кни́га, пи́смо демéк, га-да́ве на-пăрхутчи́та, а о́н та́а нидéл'а уста́не уф-Стру́мица, дă-ка́жме, де. Г-испра́ште ни́х* [ПК,2(271)]; ~ *Ви́ка: "На-те́бе ќи-ти-продадам". Го-но́се уф-Со́лун и му зака́чува еди́н карто́н на-гăрди и пи́ши: "Си́но го-прода́-вам"... А-о́н има́л дв'а́ ќе́рки. Е, и-напи́шува е́дно пи́смо, му-го́-да́ва на-капита́но на-бро́до* [ЛК,124].

напи́ше* pf 1. 'кога со букви ќе бидат претставени зборови, односно мисли' ~ *му-ви́ка: "Д'а́до по́пе, а́с о́дам за тва́ м'а́сто. Ова пи́смо да-го-на-*

пи́ша и–дẹте́то мо́же–ли да–ми–го–ѓоднéси до́ма?" "Е, зашто́?" [ЛК,108]; ~ *нă–мо́жум пи́смо дă–пи́шам,] нă–мо́жум ду́ми дă–ре́дăм.] Зимájте адна́ бе́ла кни́га,] нăпишájте адно́ цắрно пи́смо,] испрăтéјтј–о нă–мójта мájка* [ПК,2(271)]; 2. 'исцрта' ~ *сáкше о́чте дă–му–ј изва́де и ве́жди му–нăпиша́* (= сакаше да му направи лошо, му направи добро – поговорка) [ПК,2(192)]; 3. – **(сă)*** 'се зацрта што е судбинско и што е предодредено на трéќата вечер од наречниците да се случи' ~ *кажа́: "Да–пура́сниш, ка: ки би́диш гуле́ма мо́ма да–са–вắрнум да–та–зе́м. Зарди́ то: јас та–нàдана́х на–ко́ло, да–не́ та–зе́м; а́ма шо́ са–напиша́ло то: ки–би́де, на–јас дујдéх да–та–зе́м* [ПД,151]; ~ *тре́тта ве́чер де́тто сă–пугоди та́му. Сă–утвури́ла вра́тта но́шќа́та... До́шле рични́ците и пу́л'ат. – "Се́га шо дă–пи́шиме нă–во́? То́, ве́ле шу–ле́же та́му, то́ ќ–ă–зе́ва чу́пăта!" Е, нăписа́ле и си–ути́шле* [ДК,151].

нàпкун adv 'кога нешто се случува отпосле, потоа' ~ *нàпкун пиха ракиа сăс жените, не стига това, анасина сиктимини, нàпкун сакаха жените да скокат голи* [МС(В),72]; и: нàпкум ~ *нàпкум, ќа сă субле́чăве до́ма да гу пе́ре се́стра–му, пра́ќи, се́стрă му гу нàо́жќе ка́мăнчто и нă мо́ж да сă нàгле́де на не́го* [ИГ,110]; ~ *дудек сум на нога и дудека рăци и нози ми дăржат да гу удомум* (= да го оженам), *па нàпкум што ки ми даде Госпуд – тоа!* [ТГ,132]; ~ *имало еден цар, пувил'ал: уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери нàпкум да не свитлее никуа кука!* [V,PM,267]; ~ *нàпкум нă долницут (Баа–бегувут) кунак, ут ка му дăдеа иден оган нă аерут и сăмăлăкут ни ут бигликј ни уд ништу не сă виде* [МЕ(Р),89].

на́пкунта adv в. на́пкун (< – напокон) [ПД(131)]; ~ *јуна́кут ă–свăрши́л та: рăбо́та, не́куа би́вăл зăкла́л, прăви́л ме́су ко́лку трибувáл, и–зе́л та: ко́жта ă–нăпăлни́л во́да, и–зăкă–чи́л ти́а нă–кри́лта и о́н сă–кăчи́л; á̀јде на́пкумта то́ пра́ву го́ре гу но́се* [ВВ(Кр),313]; ~ *са–свăрши́ сва:п-та. Де́цта, ви́е дру́јзте де́ца до́ма устана́ја, не ути́дија ни́где. Е, на́пкăмта, ка са–вăрна́ја, са–вăрна́ме ни́е на–на́зăт, вике́ фа́тине да си–па́стрине* [БМ,207].

на́пкунце adv в. на́пкун ~ *и, на́пкунце то: му–ќажа́л: "Чо́рбаци, га́зда, а́к те́–ј ма́ка уд–ме́не да–уста́вум" – рăче́л* [ПД(Н),170]; ~ *на́пкунце де́тто, измиќа́рчато, ре́кал: "ак са́ќате ма–утапајте, ак са́ќате ма–убиси́јте; а́ска бја́х сус–мо: га́зда"* [ПД(Н),171].

наплака (се)* pf 'низ солзи и лелекање ја искажа својата мака, несреќа' ~ *жалај ме, мила, мамо, да не се нажалаш,] плакај ме, сиротице, да не се наплакаш!] јодејне јима, мила мамо, врнате нема* [МП(М),73]; – во контекстот е забележливо присуството на гл. именка од перфективен глагол (врнате), што не е обично во македонскиот јазик.

наплакан* adj 'тажен, со расплакани очи' ~ *и кату приближи на касабата чуј типани, сфирки кату на сфадбата, ама типаниту чукаха кату нажјал'ани, и сфирките сфирјаха кату наплакани* [V,PM,162]; ~ *ој пиленце гласовито,] гласовито, красовито,] што си толко нажалано,] нажалано, наплакано,] со куќите изгорени* [МП(В),119].

нàпла́тẹн* adj 'кога за некој предемет е дадена потребната сума пари' ~ *от–вáрани јáјца, нéќити шéс јáјца*

дạ–ви–нàпла́тат, нẹ–сạ–нàпла́тẹни, ạ–тẹ́рати, ви́кạ, трúстạ кокóшки, ọт–вáрẹни јáјцạ. Ас, ви́кạ, сéạ, варúх чẹни́цạ, пạ–нéкạ ни́кни [ЛК,123].

нàпла́ти pf 'даде пари во замена за стока' ~ *от–вáрани јáјцạ, нéќити шéс јáјцạ дạ–ви–нàпла́тат, нẹ–сạ–нàпла́тẹни, ạ–тẹ́рати, ви́кạ, трúстạ кокóшки, ọт–вáрẹни јáјцạ. Ас, ви́кạ, сéạ, варúх чẹни́цạ, пạ–нéкạ ни́кни* [ЛК,123];

нàплати pl.tt. 'дрвени парчиња, ги има 6, што го формираат кругот (обемот) на тркалото од кола, врз нив се монтира железен обрач (шина)'; односно: *дăрвуто нă–тăркáлта пут–шúнте* [ПК,2(78)].

нàплéска pf 'изнатепа (обично со шлаканици)' ~ *áк–гу нàплéскиш нéма дạ–му–тéкне уше аднóш тóо дạ–гу–прáве* [ПК(Грам)].

нàплéте pf 'продолжи да плете дополнително од некое место каде што било прекинато плетењето' ~ *трибýве дạ–нàплéтиш ýше нéкуј рéт, дă–нé му–бúдат кýси чурáпто* [ПК (Грам)].

нàплетена* adj, f 'кога на девојка (жена) косата ѝ собрана во плетенки' ~ *ој Сприфула, млад Сприфула,] покарај ја нивестата,] да не јоде како мома,] како мома како дома,] како дома при мајка му,] набелена, направена,] топ цилуфи нечешлани,] ред плетенки наплетени* [МП(В),218].

нàплоди (се)* pf 'се намножи преку раѓање' ~ *тога се слăнцето сетило, че тие шта заселет земета. Та името на момчето било гефа, което значи чисто, от мајка не родено... Дсфа станал пăрв крал на земета, и дур да се наплодет л'удете, сăдил на пилетата и на жјувините* [V,PM,266]; ~ *дă–úма нóго уд–нáште бижáнци тáм. Ká уддéме уф–Сóфја, нéмше нăрóт нóго. А ká уддéе уд–нáште Мăкидóнци: "Сóфја, ви́кăт, сạ–нăплудú сéга, пурăснá Сóфја. Нăрóт сă–нăплудú, кăшти си–нăпрăвúă"* [ПК,2(284)].

напл'ýва* impf 'со плувачка испрскува некого (нешто)' [MS,s,73].

напола adv 'нешто наполу' ~ *на завоја на Черна грозин бој се започна,] грозин бој се започна между Срби и Балгари,] между Срби и Балгари напола Македонци* [МП(М),21].

напои* pf 'даде на добиток да се напие вода' ~ *Стани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин да навалиш,[огин да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177].

наполјон* m 'златна монета (има голема вредност)' – *Земи ножици, Лено, пресечи фустанот,] па отвори, Лено мори, вратничка, вратничка,]... – Как да присечам, Ѓорги, фустанот, фустанот,] три наполјони, Ѓорги, аршинот, аршино* [ПМ(М),143].

напóпуку adv в. наóпуку [MS,s,73].

напóри (сă)* pf 'се боцна' (силно – на шајка, односно на голем трн) ~ *тóс в'éч'ер мáјка–ти ти клáди инá фармакáта ѝгла на јатáку да л'éгниш', да сă напóриш'* [MS,t,31]; ~ *ká сă–нạпрáх адна кăрфúа, чáк звéздите и–видéх* [ПК,2(80)]; (со исто значење: пóрнува – [MS,s,73]).

напóсл'ạт 1.praep 'укажува на положба зад грбот на означениот предмет – зад, по' ~ *Ги иад'áнаха крилáта и му пурăнч'и на д'ăт'ạту "с'é напóсл'ạт м'éн'ạ да úдиш' "* [MS,t,58]; 2. adv 'потоа' ~ *и з'éват двамúна дýш'а ... ут крăхч'а на крăхч'а прувáл'ат рóпки и идúн ч'ув'ăк напóсл'ạт клáва лóзи на рóпкит'ạ* [MS,t,3]; ~ *трăч'áха и н'éс напóсл'ạт н'étр'ạ за да гу фáт'ат* [MS,t,56]; ~ *ету и Бăлгаринот напослет кату идиши, го наи дјадото на пăнтјут, и му вели: "поможи Бог,*

дјадо!" [V,PM,159]; и: 'најпосле' ~ *и Зарзавилата му гојори: "наистина, сите спани са." И така поверува дјатенто и го зева на-послет да подат* [V,PM,157].

на́права f 'изработка' ~ *та́м му бје́ше кӑшчата, што́то бје́ше от ади́н ка́мјан излопа́на фрет кӑшчата, и бе́ пригизде́на фне́тре сӑс сја́какви прилиги́а, што́то не мо́жја чулјак да отбере́ направа́та хи, о́ти ни е ч'уле́шта на́права* [V,PM,259].

напра́ви (и: напра́ве) pf 1. 'стори нешто' ~ *прӑви́ле шо прӑви́ле та́мка, ве́чӗрта, адє́тто и́ нӑпрӑви́ле и си л'ӑгна́ле* [ПД(151)]; ~ *чјодеше́ са ка́к да пра́ви за́ ода́та, о́ти ко́жета не мо́же пра́зна да но́си; аку да е напӑлни ка́к ште́ е отне́се? И фа́ти та на́прави адно́ ши́ло та копа́јеше, за да вӑрне ода́та да хо́ди на коли́бата* [V,PM,262]; ~ *и то́с ги напра́ви крила́та... ги сто́ри ут ко́куш'ко́ви пира́* [MS,t.58]; ~ *отиде на мајка му дома, та га вели: "мале, динеска тил'ал викаше: царјут направи златна топузка, и кој ки можи една лажа да му кажи, на негу ки га дај"* [V,PM,100]; 2. 'приготви, среди' ~ *ка и види книгите, плесна рӑци на неговото внуче Јанкула: "скоро да ми направиш кон'ат да одам да откинам града Солуна"* [MC(B),97]; ~ *ка́та сто́ гуди́ни стану́ва и пујно́ та́вма – тфо́јта гӑска прул'е́тна, утиди да ти напра́ви пӑнт'о́* [MS,t,57]; ~ *му вели́ на гимиџјата: "о́ј гимиџи́а, бра́тку, о́шти не́ е вре́ме да и́дими на господа́ро, но да напра́вими та́ја сто́ка, што земахми ту́ка, да и́дими на мја́сто да га продаде́ми!"* [V,PM,13]; 3. 'постигне, успее во нешто' ~ *о́ште сто́ ли́ри па́ри му-да́вӑт. Оде, сӑ-буну́ве уф-адна́ канцела́рја, да-с-у́че та́м пи́сар. Ча́то шо ви́кӑт. Уче, пи́ше, у́че, пи́ше, не́гӑвјо рӑкупи́с нӑ-мо́ж да-напра́ве ни́куј. Иска́рӑве и тӑва́ шко́ло* [ПК,2(271)]; ~ *оти́де пра́ве на господа́ровата кӑшта, чини́ здра́во-жи́во сос господа́рот и му показа́ тефте́рите за пет годи́ни, што ра́бота направи́л на таксито́т* [V,PM,14]; 4. 'организира' ~ *и та́м, на нози́ се́ло и́маша адна́ мо́ма мло́го ги́здава. И бје́ше го́това мома́та да са го́ди. И до́јде Вили́гден, и напра́виха селене́те хо́ру на се́луту да са весе́л'ат* [V,PM,254]; ~ *а́рно-а̄ма, ӑдно́ де́н та́тко-му нӑ-де́јто зӑфӑти́л дӑ-си-ӑзӑрису́ва и ут-кӑ-бе́ше сѐ ӑзӑр и пукӑни́л сӑте сил'а́јна и нӑпрӑви́л ӑдна́ у́бӑва го́зба* [ВЕв(К),293]; ~ *вечерајте не ме чекајте,] јас вечерав на мејана –] јало пило, сум се напило,] голем џумбуш сум направило,] сум утепал син на мајка* [МП(Д)169]; 5. 'состави, напиша' ~ *пашата направи едно тескере и го даде на шестмина суварии и му го нусиа* [MC(B),89]; 6. 'замеси пециво, погача' ~ *те́јко нӑ-најде́л нӑ-Ду́пница ча́к. Ка́ сме удде́ли уф Бугарја... И уф-се́лта ки-уди́ли, шо има́ло бли́ски се́ла та́м, ки-купи́ли бра́шно, ки-нӑпрӑви́ли пу́пи, ки-ни-пиче́ли нӑ-жа́рта* [ПК,2 (322]; ~ *и удде́ме Дими́р Иса́р, Ку́лта а-ви́кат се́га уф-Бугарја, сӑ-збра́ме двӑ-три́ кӑшти тӑка́, на́што се́ло. Дру́јсте избига́ли нӑ-тка́, нӑ-тка́. Бига́ли. Та́м ле́п нӑпрӑви́и ма́јкте, испиче́ӑ* [ПК,2 (219]; 7. 'зготви' (јадење) ~ *здруби́ли зе́ле, свӑри́ли, гу-нӑпрӑви́ли рӑчо́к, гу-тури́ла ба́пта уф-адна́ чини́а, ке́рка-ј пӑ си-пушти́ла уф-зе́л'то винча́лцку́т пӑрстин. Гу-тури́ла пӑрстинут уф-зе́л'то, гу-нуси́ла*

нă–ца́рут [ПК,2(300)]; ~ *ка отишел дефот пак кăд кон'от и дигнал кошот, го најдел на Јане пот кошот и речел на жента му (на утрето била недел'а) да го заколе на Јане и да го направе ручок* [ШК,5(С),411]; 8. 'искове (предмет од железо)' ~ *една́ же́на, нима́ла–си пиристи́й, не́–зна́м да́ли ви́ќте сја́а. "Бре́ си́нче, на́–ти та́а кирфи́јчкăта, о́ди нă–ку-ва́чо дă–нăпра́ве а́дна пиристи́й, да́–ми–дуне́сиш на́–ма́ма"* [ПК,2 (302)]; 9. 'стави, намести (нешто)' ~ *дефот си отишел. И от три дена седне Јане си направил една брада и се облечел о едни дрепави руби* [ШК,5(С),411]; ~ *дуј*дé: *Буга́рто дă–бра́нăт ви́ќе нăкăд–Циумăја́, кăд Ду́пница нăго́ре. И та́м дуј*дé:, *фро́нт нăпрăви́й* [ПК,2(219)]; 10. 'приреди, инсценира некоја непријатност' ~ *нă–зе́то се́ пу–га́јдăта му–оот, сă–бо́от дă не́ им–нăпра́ве не́кој мăскăрла́к* [ПК,2(193)]; ~ *ж'ината си вили́ сăс умо́: "ду в'е́ч'ера т'а напра́в'ам ја́с!"* (= ќе ти покажам, ќе те средам) [MS,t,37]; ~... *и́ли на ју́ќумáтут ки ти нăпрáвă не́кој ке́дăр* [МЕ(Р),90]; 11. – (сă) 'се пристори, си го промени изгледот (пр. за да не биде препознат)' ~ *е, гуди́на вре́ме пумина́ло, ѻдди́ме ца́рут де́те, ниве́стта–му. И тăка́ ма́јкта шо́ ќи–нăпра́ве, сă–нăпра́ве ѓу́пка, ус–ќе́-ркă–ј ќ–о́от, ќи–про́сăт дур уф–царо* [ПК,2(299)]; ~ *пу–се́лта завуде́л–си ко́јно, во́де–си ко́јно и нă–пăто гле́де адна́ лиси́ца, сă–нăпрăви́ла у́мрăна* [ПК,2(225)]; ~ *му вели: "нели прати ти една книга на твојта л'уба да пала една мома?" ... "и јаз палах или нивеста или мома, сă направих царско бостанџијче и дојдех да ви земам"* [МС(В),94]; ~ *ма́јстуре ви́ка но́го – ади́н де́н, што–ки–е–нăза́т, два́ нăпре́т не́к–е. Нăбра́а–се о́ра. Та́а се–нăпрăви́ нă–ма́ш – истри-жа́–си ко́ста* [ВК,283]; ~ *и тăка́, сă–кăчи́ла нă–го́рницта и фăти́ла дă–тре́се. Тре́се, тре́се, пă ки–зăста́-не и ки–ј–нăчу́рле у́ште и ки сă–нăпра́ве куту дă–слу́ше не́што* [ВД(П)287]; 12. – (си) 'наштима (муз. инструмент)' ~ *кату трăгнаха да подат на панаирот, Петку са запр'а на един орман, да си направи лирата, да ја д'уздиса* [V,PM,196]; 13. 'сосида, изгради куќа' ~ *уф–Мура́рци и́мше две́ мли́на нă–га́с, нă–га́зија... Се́лто би́ше кулк пулви́на гра́т. Сăга́ уди́х пă–не́ма ни́што... Ка́ о́дум та́м, нă–то́ ме́сто, шо́ ќи–ви́диш – сѐ пул'а́ни... Та́м адни́ диќа́нчăта нăпрă-ви́ли, ма́ле́нки* [ПК,2(217)]; ~ *мори иди мале да ја сакиш,[белким, мале, ки ја дадат,[ако ти ја дадат, мила ле мале,[поскоро абер да чиниш,[море да растурам ветки куќи,[да направам висок сарај,[море пинџерки му сидифлији,[а пирдина кадифлиј* [ТГ,97]; 14. мар.: си-напрáви тува́рут (= го постигна тоа што го сакаше, пр. се збогати или нешто сл.) ~ *тогáс ви́ки са чини́ това́рот: сирома́хот направи́ та́мо една́ гими́а сé о́т зла́то, га напăлни́ алтăни* [V,PM,14]; ~ *и́ч не́–мо́–ј гаjле́, уд бра́тто де́лут о́н гу–зе́, сј–о́о напрáви́ сјаа тува́рут* [ПК(Гăр)]; нăпра́ве пăзăрлăк (= се договори за цената при купување – продавање) ~ *гу прăви́кăве ура́чут: "ќи–м гу да́јш то́а де́тто на ме́не. Ко́лко па́ри са́киш ќи ти да́дум. – Напра́вăт пăзăрлăкут, гу фа́шќе за ръ́кта* [ИГ,111]; ~ *е, му–иска́рăт е́јн па́суш, гу–иска́рăт нă–наза́ро. Си́те о́дат та́м, здра́во жи́во ус–та́тку–му, са́кат дă–нăпра́ват пăзăрлăк, а́ма ни́кој не́ сме́е д–о́де кăдă не́го*

[ПК,2(271)]; ~ *пăзăрлăк прăвăт, бáбăта нéјќе до-дáде углáмнико, а арáпино глéде до-фáте углáмнико. Нăпрăвúли пăзăрлăк, гу-зúме вóло* [ПК,2(270)]; прăдукарăт нă-пăзăрлăко (= се приближат до договорот за цената) ~ *Сúте óдат тáм, здрáво жúво ус-тáтку-му, сáкат дă-нăпрáват пăзăрлăк, áма нúкој нé смéе д-óде кăдă нéго. Тăмáм ќо- прăдукарăт нă-пăзăрлăко óно ќи-рче: "Ej, ут-тéп пó-ýчăн ним-зúми"* [ПК,2(271)]; пăт направи (= се кажува кога некој многу често патува на одредена релација); сп. ~ *утринтá бишкáринот стáнá, глéда бúшката, пáк га нéма, áма на рáнинта бéши пáднало слáна, и кáк си óзиши вăжето, пăт направи* [V,PM,116]; ни-нaпрáви ќéф (= им ги исполни желбите, тоа што го очекуваа) ~ *е, сéа цáро рєшúл дa-нaпрáви єднá прúрєдбa, гóзбa дa нaпрáј. Дa-кáжими уф-тєáтaрo ќє сє збéрат тúa гол'áми, сè минúстри. Дóбро. А, нa-нéго го кáни дa ни нaпрáви ќéф* – употреба на кратката форма за индиректен објект од 'ние' (ни) со функција на кратка дативна форма од 'тие', т.е. место им: го кáни да ни направи ќéф) [ЛК,126]; гóзбa дa нaпрáј (= да организира веселба) ~ *е, сéa цáро рєшúл дa-нaпрáви єднá прúрєдбa, гóзбa дa нaпрáј. Дa-кáжими уф-тєáтaрo ќє сє збéрат тúa гол'áми, сè минúстри.* [ЛК,126]; хаúр направи (= направи нешто општокорисно) ~ *Кустадúне, мúли сúно,] тóлку ходú, тóлку шетá,] нúшчо хаúр не направи!] А јóн вéле, ем говóре:] – мóри мáле, стáра мáле!] Ќе направúх голéм хаúр: на два пăќа, на двá друмá,] мáла чéшма бурмалúја* [ШК,СбНУ,(1),233]; со блиско значење: му-направúх добринá (= му помогнав) ~ *кăжýве: "Двýјца лувцúј вăлко гу-зăгунúли, óн дујдé прă-мéне. Ас му-нăправúх аднá добринá, о-бутнáх у-врéјкăта, лувцúјте зăминáа и óн сáке дă-мă-изéде"* [ПК,2(266)]; ~ *тáа рéкла: "Сă-зăбráуве, јá. Ас кá-бих млáда, мójте дéца нé-ѓ-устáвăх ни-бис-кукóшка, ни-бис-пúле, ни-бис-нúшто, áма сјáа... мă-нăпăдúа уд-дóма"* [ПК,2(266)]; си-нăпрăвúј(х)ме маабéт а. (= си поразговаравме) ~ *у-Дрăгумúрци гу-нăјдéх Динúш Гáл'уф. Он-éј нáш чувéк. Ус-нéго си-нăпрăвúме маабéт, сă-рăшитáме* [ПК,2(306)]; ~ *уф-Драгумúрци úма áдна Тáна Бăрбýтува, сéстра, ама нé гувóре пу-нáшо, сáмо пу-гăрчки, зăтóо нé сăкáх дă-слýшум. Ут-тáм сă-дигнáх, уддéх уф-чúкто Динúш, си-нăпрăвúхме маабéт и ут-тáм испăднáме, утúих уф-Крéцăво* [ПК,2(307)]; б. (= разговара со одредена цел, да дознае нешто) ~ *тúа чéкат да-кáжи н'áшто, пá нúшто. А тáа имáла брáт... Жєнáта óди кажýва нa-нéгу, вúка: "Нaпрáви едúн маабéт сас тóа. Пúсмóто, вúка, пúши, дa-му-гa-дájми мaлéчката ќéрка, a-óн нє-говóрє нúштó"* [ЛК, 125]; направил главата (= се опијанил) ~ *детенто, кога си нарасти, отиде еден ден сос јунациту и тој на един џумбуш. Кату направиха главите, сички фатили да си фал'ат секој спроти фалбата* [V,PM, 196]; ~ *Динúш пáк а-нăпрăвúл глáфта, áј-го дéк сă-нýрке* [ПК,2(152)]; ~ *и кату беха просили, берали џакон'а, хлеб, пари много, и да отидоха на една михана да јадат... просициту, кату направили главите от вину, станаха по ручокот да просат* [V,PM,188]; о-нăпрăвúа пустакúа (= го изнатепаа; пустакиа зн. 'необработена кожа') ~ *снóшти*

адно ергéнче ка́ о–фатúа два–трýјца о–нàпрàвúа пустакúа. Нóго гу типáа [ПК,2(187)]; пàртáл гу-нàпрàвúа (= го испотепаа, го испокинија) ~ *викала: "ах, àх, бóлин здрáф нóсе, бóлин здрáф нóсе"... И ка́ нàблúжуве ду–тàрлуто, "врéк, врéк" и рúпне уд–вàлко, гу фáштàт. пàртáл гу–нàпрàвúли* [ПК,2(227)]; ~ *си–вéле лисúцàта сáмàта: "Е–е, глáво, глáво, нúту тáтку–ти бúл судúа, нúту мáјка–ти, а јáс ќи–бúдàм судúа. Пýли сéга! Мà–нàпрàвúа пàртáли* [ВК(Бо),326]; ~ *и скукнýва чýпàта, си–гу–фáштà тáтко му. – "Ти–ми–си тáтко, а мáјкà–ми вúа ми–и–нàпрáј". А фáштàт мàштéàта, à–клáвàт нà–трú кóјна, узáде à–вàрсýвàт и удрúле кóјнàта – пàртáли à–нàпрàвúле* [ДК,145]; со исто значење: направ'ат го на четири парчá ~ *завáр'ват го там вечерта харамијте, разбојниците, заварват го там. "Е–ех – казва, – кој ни е зел парите!" И фат'ат, фкарват го вàв стајата, направ'ат го на четири парчá* [ВД(Ка),334].

нàпрáвин* adj 'приготвен, стоѓен' ~ *у–Пурój пá–с нàјдéме. Кàрáме, кàрáме ду–Димúр Исáр, нà–мóсто. Тáм нé пумúнувàт дубúцте. Мóс, такво́, нàпрáвин нà–лóтки* [ПК,2 (219)]; ~ *Сéлто бúше кулк пулвúна грáт. Сàгá удúх пà–нéма нúшто... Ка́ óдум тáм, нà–то мéсто, шó ќи–вúдиш – сè пул'áни... Тáм аднú дикáнчàта нàпрàвúли, мàлéнки. То–ј. Сéлто, дéка–ј стáрто сéло нúшто нéма нàпрáвàно* [ПК,2(217)]; ~ *úмше тáм и аднá вójчка, јá куту úзвурче, тàкá пу–брéго тéчше. Тáм уф–брéго нàпрáвно кáјниче, тàкá куту штýбил', пу–брéго истéчуве. Тáа рéкичка ин–вúкаа Дирвéнто* [ПК,2 (247)]; ~ *тóгàј úмше пà нóго рàбóта: мàгàрúна, кóјне, бúбуле, тàквú рàбóти. Имаа нóго рàбóта. Ка́ ќи–дójше, пáри ќи–дóнцише кàквó. Já тáа кàшта, сјá стáрта шó–ј, тóгàј е нàпрáвна – нà–Нóво Сéло ка́ óјше óн* [ПК,2(325)] – во контекстот заменската придавка каков (какво) е во употреба на прилогот 'колку многу': ка́ ќи-дójше, пáри ќи-дóнцише кàквó.

направо adv 1. 'управено кон десната страна' ~ *колај има за тас работа: довечира татку ми как ки спии, покрај негу има един камшик, ти камшико земи, пот кулата, седим направо, и три нал'аво да удриш сос камшикот* [V,PM,278]; ~ *кату чу царјут, млого са нал'ути и пуснал пак аскер, да гу соборјат, ама детенто, как излези сос остра му сабја, си завратја еднош на л'аво, еднош направо; душа не остави жјува* [V,PM,226] – меѓу архаичните посебности, зачувани во долновардарските говори, освен познатите траги од некогашните назални гласови, односно широкиот изговор на јат, се среќаваат (веќе рековме), и повеќе лексички архаизми, во конкретниот случај имаме уште една потврда за присуството на прав со значење 'десен' укомпониран во прилогот направо; 2. 'кон предната страна, напред' ~ *ка́ ќи флéјш уф кýкта, нà дéсно úма удáјка (зà гóсте), нàпráво трéмче, нà лéво килáрче* [ИГ,119]; ~ *народот се собра во среде Солуна,] бесилка да прават за Васил велешки...] Васил му избега на турцки жандари,] он му избега направо надолу,] направо надолу Река Волија* [МП(В),103]; 3. 'директно' ~ *нàпráво уф кýкта ќи флéзиш. Гóре сóфа има, уџак úма, пут сóфта дóлу дубúцте си ј вàрзýвàт* [ИГ,119]

напразно adv 'попусто, некорисно, без

потреба' ~ *пашата рече: "кабаат немат тија деца, вие напразно сакахте да ги биете"* [МС(В),74]; ~ *кату чу така протудраку, фати да си ѫаска аф сандя̑кот, фати да рита, ама сичко напразно.Мајдон гу здигнал на рамуту, гу закара на ѫарјувут конак* [V,PM,76]; ~ *му вел*е (змијата): *"Ти ме куртулиса от огинут, а сега ез ќи те изедум, зашчо сега такя̑ф е сфетут – "чини арно, најди зло". Офчарут и̑ се моли, но напразно* [ЩК,(5),429].

напраше* pf 1. 'кога на нешто ќе се нафати, ќе се налепи прашина' ~ *побрзаа да ме оженат,] додек сам млада зелена,] па на мен ерген избраха,] фалија него, грдија,] вино, ракија не пије.] Ракија пије без чаша,] за да не му се напраша* [МП(К),161]; ~ *пулека си терај, лудо,[твоја брза којна,[да не напрашиш лудо,[мое бело лице,[моје бело лице, лудо,[на бајна бајнано* [ТГ,158]; – кога ги бањаат овците внимаваат времето да не биде ветровито за да не се напрашат [ТГ,375]; **2.** 'кога ќе влезе прашинка во очите' ~ *и сја̑, о́н о́ште не́ флегя̑л, та́а дя̑–ся̑–пуфа́ле: "Ку́му вя̑лче, не́ пугле́дни ня̑–го́ре, зе́р тя̑рне, гло́жде и́ма, ќи–т ся̑–ня̑–пра́шя̑т о́чте"* [ПК,2(225)].

напр'а̑т adv 1.(временски) а. 'прво, пред другите, напред' ~ *смрякна вода со̧ устата му и отиде, га изгя̑сна фурната, флезе тојнака најнапрет и фати да вика и побратимиту му: "ади братку, елајти и виа аф фурната, ама земајти и мя̑ра вогин"* [V,PM,46]; ~ *тря̑бува да по́јми и ина́ но́га напр'а̑т да му рич'е́ми да ста́ни тас ря́бута* [MS,t,15]; ~ *ути́ди напр'а̑т, ја на́јди гура́та, д'е́ ся̑ утфя́раш'и и ся̑ затфя́раш'и* [MS,t,36]; ~ *и Але́ксандро́ту ся̑ пуч'у́ди и но́с р'е́ч'и да по́ј напр'а̑т и но́с ... ся̑ вр̧на наса́т'* [MS,t,60]; ~ *и́даш'и па́к ся̑с куш'и́ја ... ут м'е́н'а̧ напр'а̑т' да до́јди* [MS,t,70]; б. 'порано, во минатото' ~ *се наогја прид иден "паметник" шо му–ј пувя̑ријна мислите на по–вичка ут 2200 гудини напред* [МЕ(Р),69]; ~ *ама тиј, што ми позна мене и ме раздели от арапката, ету пуштам веке водата на касабата да тече кату напрет и е биде да не ся̑хне* [V,PM,162]; ~ *здигна́ пот ска́лата што бе́ши мерме́рот, најде́ кл'у́човиту, отвори́ магази́ата, влезе́ не́три, си најде́ си́чките де́лви пя̑лни алтя̑ни, кату ка́к му ги каза́ напре́т бога́тиот* [V,PM,18]; ~ *си оплаши́ха си́чки та́мо да не си ода́вет, стана́ха си́чки на мо́лба да са мо́л'ат на Бо́га, стана́ и то́ј ју́нак и, л'у фа́ти о́н да си мо́ли, фурту́ната па́нса, и са умири́ море́ту кату напре́т* [V, PM,23]; во Ениџевардарско регистрирано: наприд (= во минатото) ~ *во ногу ачик ки ся̑ видя̑ аку се стокмя̑ живеачкя̑тя̑ ув Постул ут 20 гудини на наприд* [МЕ(Р),90]; ~ *Постул кя̑ту ся̑тя̑ села шо лежат ня̑ арни мистијня̑ и лесно ся̑ пувелја̑т, оше ут наприд ки бидя̑ чинет чифликј* [МЕ(Р),83]; ~ *уд неколку гудини наприд и јас пя̑метя̑м, ошя̑ блатто летто се сујише* [МЕ(Р),77] в. 'однапред, пред да се реализира главното, закажаното' ~ *ве́ли на жена́та му: "мари же́ну, Господ и нас на имја́л на ум; тихиса, дојде́ еди́н траго́вец ... са ценúх и ја́зе сос не́гу да и́да; и е́ту ми даде́ де́сет хил'а́ди гро́ша напрет да ти оста́вам ту́ка, да хра́ниш тајфа́та, дур да до́јда ја́зе* [V,PM,13]; 2. (просторно) а. 'во прв план, пред другите' ~ *постелаха нетри у*

кучиата сé златни постел'а, фати цáрјут, са прости сос цáрицата и вјахна на кучиата, трáгна напрет аскерот и тој после [V,PM,210]; ~ *ка ги кусихме, ги вáрзахми шервéтите на муцката като на дубиците, и тупанот напред удри* [MC(B), 92]; ~ *сă фáти мурабéту, аскéрут фáти да хóж'да напр'áт'* [MS,t,87]; ~ *покрај та река одејќи еден черн шеј излизе, киниса по мене – јаз напред с овците, то шеот, с овците* [MC(B),87]; во Кукушко: нăпрéј ~ *уф–ýстта тúй дéк сă–нарéдăни зắбито сă–жлибúни, а тúй нăпрéј шо–сă, ги–вúкме дудáци* (покажува на усните) [ПК,2(237)]; б. 'во правец каде што е свртено лицето, односно каде што е управен погледот' ~ *после за растроши еден кулак от ониа, што сторили на пентук, и ки го фăрли напрет и nasam* [V, PM,250]; ~ *му велú: "амú едúн твój хизмúкáр нáјдох да úма опрéгнати óловиту, и еднóту гу бодјáши нá чéлото, дрýгото нá кáчут, и не мóжиши нúкак да óри, заштó едúнојут óл напрéт отúваши, дрýгио nasám!"* [V,PM,115]; 3. изразува покана, односно заповед: ~ *напред, напред за слава,] на бојното поле,] за македонска слобода,] там секој да умре* [МП(М),87]; 4. изр. отива напрет (= кога некоја работа се одвива среќно) ~ *кăсметлиа беши големојут, понеже неговата работа га благослови Господ, отиваши напрет, и си чинил нај–богат от сички тамошните* [V,PM,82]; ~ *гу пуштјаши аф скол'уто, да са учи книга и други умни работи, ама училиштето беши на далеко место. Ката ден дјатето отиваши, и се напрјат му отиваши ученицето* [V, PM,95]; и со негација: ~ *разбери ти оти не ни оде напред* (= немаме среќа)*: кога кукошки биле не снесат, а камо уд друга работа аир (хасне) сакиш* [ТГ,401].

напреде* pf 'преработи волна (или памук) во преѓа' ~ *сутрин сам рано станела,] кош сам толопе испрела,] шиник вритина напрела* [МП(Д), 46]; ~ *кăци, кăци бабичка,] напрела је бабичка,] до две, до три вретенца,] на каца ги ставила,] дошла маца бутнала* [МП(К),161].

напреднат adj 'тој што успеал, што стекнал богатство, односно висока поставеност во општетството' ~ *твá д'áти квă–нăпрéднăлǫ мнóгу, и, кǫгá гǫ–лýпнал фăрăóн у–зáтвǫр, у–úстиă зáтвǫр, у–úстă ǫдăјá, дă–кáжими и дрýги, н'áкој ǫфицéри, ѐдúнјǫ бил гéнерáл, дрýгјǫ гол'áм чǫв'áк... И тóă–ę унéтрę, твá дáти. Нăпрéднăтǫ мнóгу* [ЛК,111]; и: нăпрéдăн ~ *"...нă–двá пăтă, вúкă, нă–трú ми–сă–дǫнęсéли пǫ–дęстúнă лúри, вúкă, прęт–врáтăтă истýрęно. Турéјтę засáдă, вúд'ајтę кój ги–нóси. Ас нę–знáм". Дóбро. Ама тój, дęтé-тǫ, лǫвцúăтă, си–úмă и–сǫ–влáстă. Нăпрéдăн чǫв'áк* [ЛК,129].

напредне pf 1. 'се придвижи напред' ~ *ужасен бој се започна,] многу момчијна паднаја,] и нашиот четен командир.] – Стани ми стани, командир,] твојата чета напредна.] – Не можам братќа да станам* [МП(К),138-139]; ~ *ниje да се бијме су Камил паша,] борба зафатиме на десетти август,] топовите пукат, гранатите трескат,] фронтот го скинаја, Турците напреднаја* [МП(В),171]; 2. fig. 'кога нешто успешно се одвива' ~ *анцúјата кугá си–кýпе сóл', кугá си кýпе брáшно – сирумáх. Ка–сиднá дéтто уф–нéговију áн, и нă–анцúјата нăпридна рáботта* [ВК,282]; односно 'кога некој ќе стекне богатство или

висока положба' ~ *иска́рве че́шкäта ут па́звäта, нäпäлне–гу во́да – се нäпäлнуве сус зла́то. Е, то́ј–е мо́јто бугáсво; анџи́јата ут–тува́ нäпридне́* [ВК,282]; ~ *тва́ д'áти ква–нäпре́дна-ло мно́гу, и, кога́ го–лу́пнал фараóн у–за́твор, у–и́стиа за́твор, у–и́ста ода́ја, да–ка́жими и други, н'а́кој офице́ри, еди́нјо бил ге́нера́л, дру́гјо гол'а́м чов'а́к... И то́а–е уне́трe, тва́ да́ти. Нäпре́днäто мно́гу* [ЛК,111].

напре́жин* adj 1.'поранешен' ~ *бејзте најповикјä зäрди... погулеми арџуве се повикјä и повикјä и räсипувäт (газäт) напрежните тукмечки* [МЕ(Р),86]; ~ *а ут ки избегäш немäш рäботä ни су нäпрежнјут мал–сäјбијä* [МЕ(Р),88] 2. 'високо поставен, со поголема моќ' ~ *Ива́н кажу́ва за не́го, ... ве́ле: Во́а шо ви ре́кох, пу ме́н шо ки до́ји, по́гуле́м, и напре́жин, и ут не́го си зе́хми шо ни дарува́* [MV,K...]; ~ *то́а чове́к што си устави́ ку́ки... зарди мо́јто и́ми, сто́ ка́та ки си зе́ми да́р... и но́го е́мин шо са напре́жнии ки би́дат на́јдо́лни, а на́јдо́лни ки би́дат на́јнапре́жни* [MV,K,263]; ~ *на Сфе́тиц сла́вин напре́жин ма́ртир Димитри́а шо те́чи ми́ру* [MV,K, 296].

на́преко adv 1. 'кога нешто ќе се постави во правец на ширината а не на должината'; 2. fig. 'кога некој со погледот искажува нетрпеливост' ~ *сè–ј нал'у́тин, сè ме–гле́да на́преко* (или: *напуре́чки*) [ПК(Грам)].

напреш adv 1. временски: 'порано' ~ *като стигнал дома си, тја като как напреш изл'ала да го посрешне и да му фати коно* [V,PM,281]; ~ *как да се фатам, луду, на ору,/ тате не ми купи фустан,/ фустанче, срмали кулан!/ – Пукнала, Боју, триснала,/ ут не ми кажа по напреш,/ јас ки ти купах фустанче* [ТГ,369]; 2. просторно: 'пред другите, меѓу првите' ~ *вäрна се Вела јот уода] с дванајсте робинки,] с тринајсте робчета,] робинки напреж вäрвјаха* [МП(Д),62].

на́при adv в. напреш (1.) ~ *ка си ути́дох, са ми́х, е́то си упули́х. Му рико́а на не́го: Кäд и во́а чове́к?... шо би́ши на́при сле́п* [MV,K,259]; ~ *бе́ши и о́н иде́н ут ни́х: Ми́на Но́мото на́ш гу сäди на чове́кот, а́ку не́ а слу́ши на́при ут не́го, и да разби́ра шо да чи́ни?* [MV,K,262]; (2.) ~ *и са́каши да а ви́ди на Исус ко́–ј; и не́ мо́жиши ут сфе́тут, о́ти на бо́јут бе́ши ку́с. И си тäрча́ на́при, да сä–качи́ наврас идна́ царни́ца* [MV,K, 280].

напридѝа f 'успех, среќно одвивање на нешто' ~ *ве́к дä–ника́вте, напридѝа д–и́мте* – добри желби упатени кон младоженци [ПК(Гäр)].

на́протѝво adv 'обратно, во противен правец' ~ *другáрите вел'áа: "ету ту́ка и́ма за́јци. Да и́дими!" Ама о́н, на́проти́во, и́диши та́мо де́ка не́ма за́јци, зашто́ са́каши да на́јди врја́ме да побе́гни* [V,PM,111].

нäпру́шки pl.tt. 'дел од разбојот: метална направа, како лента со која се опнува платното кога се ткае' [ИГ,121]; верување: кога платното ќе биде исткаено, не е добро напрушките да се фрлат на земја. Тој што ќе ги згазне секогаш ќе биде со искинати алишта, т.е. дерен – перен (нешто истрошено, во лоша состојба) [ТГ,364].

напрäска* pf 'расфрли рамномерно капки вода или друга течност, односно нешто што е многу ситно' ~ *га ториха, најдоха царскиј син, беши фатил векиˇ да мухл'асува, кон'ут и тој така. Отидоха, земаха жива вода, гу напрäскаха, и така*

ужувја [V,PM,53]; ~ *ка́ бига́ме са́то се́ло с–испразни́, ги–фăти́ли, ги–зăруби́ли ти́ја шо–устăна́ли. Тýрцте óот дă–пл'а́чкăт на́ш–се́ло Кре́цăво. И–ни́х ги–зало́вăт та́м, ги–нăпăлнắвăт уф–ка́шшта, нăпрăска́ли га́зја... И тăка́ устăна́ли гла́фте изго́рни нă–гре́јте* [ПК,2(311)] – во контекстот имаме беспредлошки додаток за место: óот дă-пл'áчкăт нáш-сéло Крéцăво (м. '... во наш-село') ; ~ *легнаха двата близу–близу; ама истом по раѓината хрăтленту сос опашката си земуваши от реката вода и напрăскаше околу момата тревите* [V,PM,71]; ~ *и дуjдéл нéкуj кумúтин, сăрдúсе сéлто, фáште Тýрцте, ги–затвóре уф–џамúта и фăрле двé–трú бóмби; фáте жéнте су–сè дéцта ф–нéка: плéмна, слáма турýват и нăпрăскувăт гáзја, и зăпáл'ат* [ПК,2(218)] – во последниот контекст среќаваме повеќе примери со употреба на перфективен презент: сăрдúсе сéлто, ги-затвóре, фáте жéнте, што претставува специфичност на југоисточната говорна регија.

нăпрăстин (и: напрăстăн) m 'метална направа, како мала капичка, се става на прстот кога се шие со игла за да не се боцне тој што шие' [ПК(Гăр)]; во Солунско: нáпрăстук [MS,s,73]; во Гевгелиско последнава форма (напрăстук) се јавува со значење 'украсен предмет, колце од злато или сребро што се носи на прстот од раката како симбол дека личноста што го носи е во брачна врска' ~ *пушти си го на порти,[да прачеке лазаренки,[која мома ки јаресе.[– Арисал је, биндисал је,[руса гојка главатарка,[он и даде бел напрстук,[она чивре пак му даде!* [ТГ,55].

напсова* pf 'окара, опцу – мајка, сестра' ~ *а пак трéтиа нáпсóвал на цáрја мájката и рекăл: "Гóспот да ми дадé, а то цáрјовúте парú ништă". И на нóзикана џас слáхал са та заминóваше о(т)тáм цáрја... и ги дочýл што врéвили* [V,PM,253]; ~ *и му рéче цáрја: "Ни бój са!" Тогá му кáза и трéтиа – "óти напсóвах мájка ти и рéкох:.. "* [V,PM,253];

напýи* pf 'даде вода на животно да се напие' ~ *си собрáха мнóгу јунáци. Момата ни́кој нé арéса. Нá óниј чáс и тójнака достúгна аф еднá чéшма, кóн'у си напýши* [V,PM,112]; ~ *за вéзми кóниту, за ха напýј, за му дад'é да идáт ч'умéн'* [MS,t,66]; ~ *за вéзма óлувéту напр'ăт', да ха нáпуја óлувéту* [MS,t,65]; ~ *отиде царски син да напуи неговот кон на бунарот. Кату извади вода сос ковата, беши изл'ало и златнојут папуц* [V,PM,206]; и: напоји* ~ *виздéн ми са шéташ лýдо нис широ́ко пóле [на вичéра úдиш кójна да напóјиш на бéли Дунáве* [МЕ(Р),93]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванжијцка! Мар та назоби девет биволици...] мар та ги напоj до рујно вино* [МП(Д),95]; односно нăпóе ~ *сă–кăчýва нă–тá тупóлта узгóра. Сéде. Шó дă–práе? Сă–ýме сéа. Е, грéде цáрут д–и–нăпóе кójнăта – ă–вúжџа чýпăта* [ДК,115]; во Зборникот од Драмско: напије* ~ *сношчи јотидох мају ле,] кончето да си напија,] на нăзи чошма шарăна.] Тамо си мају намерих,] до двја ми моми хубави* [МП(Д),112]. Ретки се примерите во кои односниов глагол се однесува на човек, тогаш значењето (често) е пејоративно: даде да пие во голема количина ~ *ка го бричиха, го гостиха, го напојали, му дадеха рójно вино* [МС(В),98].

напукошин* adj 'последен, тој што дошол подоцна' ~ *ви́кај на аргáти-ти, и дáј му на ни́х áкут му, да зáфати да плáтиш ál пишúн ут напукóшнити дур на прáвнити* [MV, K,315].

напу́лни pf 1. (просторно) 'во некоја затворена средина се стави нешто и се полни до крај' ~ *и Алéксандрóту напу́лни дв'ă ш'иш'áнта ... си ги клáди у ч'áнтата* [MS,t,60]; ~ *дójди ги напу́лни трúт'ą дугáн'ă ви́ца н'ăш'ту и фáти пу идúн измикáрин* [MS,t,28]; ~ *стáна сабáлин, нájди инó храбу́лч'а, нájди и инó ш'иш'éнци, напу́лни вóда* [MS,t,24]; во истиот материјал (од селата на исток од Солун) ја забележивме и фонетската разновидност: напăлни (без лабијализација): ~ *сă умурú сăс прáзин м'ăх и си р'éч'и: "áку гу нáпăлн'а, за м'ą змáч'ка!"* [MS,t,74]; ~ *а хúтра Пé-три ут стрáх напăлни гáш'тит'ą (сă пусирá)* [MS,t,75]; ~ *"с'éтн'ą кăк за дójдиш', за–ти нáпăлн'а јáс зимби́л'ут пуртукáл'ą и калúнка"* [MS,t,86]; ~ *"хýбаја стóри! тýрни ха смóкфăт'ą, да ти гу нáпăлн'ą зимби́л'ут"* [MS,t,86]; во материјалите од Верковиќ: наполни и напăлни ~ *да знајат они от тука, од нирујата да земат малко вода да го умујат, царскиј син оздравјава... жената, кату чу така, си наполни шишету вода, земала и малко кал, враза на една кăрпа* [V,PM,167]; ~ *и тójнака, кату чу такá, земá еднá крáва јаловúца, гá заколú, га удерá кожáта, га направú мéх, га напăлнú млéку* [V,PM,117]; ~ *сéтни господá-рот излезé на магазúата, му направú дéсет корáби, ги напăлнú стóка, му дадé и едúн пăрв гимициúа и гу пратú да гу продадé оновá имáни и да си вăрни назáд* [V,PM,13]; во западната регија од Солунско (с. Ватилак): напăлни ~ *напкун и́ риче: "да направиш едно поклони – пога-ча, да напăлниш две долиј вино и да заколиш нај–големиот брав, и утри застра ки одими"* [MC(B),96]; ~ *два пăти отиде, на трита пăта, ка напăлнихме пампорот с овци и пампорот хазăр беше за да киниси, и он отиде* [MC(B),82]; 2. 'стави' ~ *тогáс брáт му си га напăлни стóката аф магазúата... вéли на женáта му: "добро вéчер, жéну!"* [V,PM,15]; 3. 'кога се насоберат многу луѓе на едно место, односно кога станува нешто полно' ~ *и ут ка са напăлни Пазар су мацири, кирацилакут пумина за Бугарјту, Френците и мацирјто му зеа кјарут* [ME(P),73]; 4. (временски) 'кога завршува одреден период' ~ *кą напăлнúл Ивáн усумнáјсе гудúни, бúл нóгу сúлан ирген. Он сéкуј дéн шăтúл пукрáј Вáрдар пу–зáлéнте ливáди* [ВД,277]; ~ *сă–нăпăлнúли гудúнте, и нă кáжăнто тóо сă–вăрнáл нăзăде* [ПК(Гăр)]; 5. изр.: нăпăлнúх óчте (= многу се растажив, очите ми се наполнија солзи) ~ *тăвá, вúке–ј у–гудúни, áк о–пýштиме, тóо ќи–пóмне óти тáтку–мо ќи–г–убúј-ме, вúке дрýг–ј–о. Пó–áрно, вúке, дéка–ј тáтку–м и óн тáмо. Тăвá, вúке, áк–гу–устáвме жúво, вúке, ýтре кóрно ќи–гу–искупáче, вúке. Нăпăлнúх óчте дă–плáчум* [ПК,2(358)]; нăпăлнúл пăтýрто (= многу се исплашил) ~ *сă–прáа вáжин, áма кá припукáли и нăпăлнúл пăтýрто* [ПК,2(201)]; сéкуј ќи-си-нăпăлне рóпката (= секој ќе умре кога ќе му дојде часот) [ПК,2(192)]; со блиско значење: ќи-сј-о: нăпăлне трáпо (= ќе го убијат некаде) ~ *нóго шкúте, лумпýве, áма*

ќи–сјо: нăпăлне тра́по не́где [ПК, 2(201)].

напу́ка* pf 'кога пупката ќе почне да се отвора, пред да почне да цвета' ~ *изникна́ла пирину́га, изникна́ла пирину́га,] при–чубано́вото ста́до, при–чубано́вото ста́до,] Чуба́н сто́е па–га–гле́да, чуба́н сто́е па–га–гле́да,] ра́сни, ра́сни пирину́го, ра́сни, ра́сни пирину́го,] да–нара́сниш, да–напу́каш, да–нара́сниш, да напу́каш* [ЛК,131]

напу́лн'ува* impf в. напулни 1. ~ *и туга́с гу пу́ш'тами ви́нуту, гу напулнува́ми пу бăнч'фит'а и пу варе́литу* [MS,t,4]; ~ *и та́тку–му мираккли́ја сă на́јди, му напу́лн'ува иди́н диса́јќ ли́ри, му да́ва на д'ăт'ату, му вили́: "по́т', ш'е́таj сă!"* [MS,t,20]; ~ *и сă ус'ăкува раки́јата т'е́ч'ие́ту ... и с'е́тн'а си напулн'ува́ми у ш'иш'а́нтата* [MS,t,4]; ~ *сă напулн'ува дрăнго́, гу врăзува́ми кана́п'у, гу дигнува́ми дрăнго́ с'е́тн'а, гу кла́вами на чарда́ку на с'ăнка* [MS,t,5]; и: напăлнува ~ *и фатил да вели: "напални си, капа, сопразни си!" И капата фатила да си напăлнува пари и да са сопразнува* [V,PM,83]; ~ *и та баиицата беше млечник. Как удри, муцката сă напăлнуваше с млеко* [K,BC,92]; односно напăлнăве* ~ *ка́ дуjде́ли Буга́рто, на́ште фа́јкăт, гу–збе́рăт се́лто Кăрку́тно уф–шти́ри пле́мни: же́ни, де́ца, д–у́хо и ги–нăпăлнăва́т, ги–нăпрăскăва́т га́зја, ги–зăпа́л'ăва́т. Укулу че́тирсто́тини ка́шти би́ло се́лто, изго́рăве* [ПК,2(312)]; 2. 'намота одредена количина преѓа' ~ *напу́лнува́ми два́јси, три́јси кала́м'а анало́гус на мутуви́лата, ш'ту за снуве́ми* [MS,t,6]; 3. (временски) 'завршува одреден период' ~ *сндимт'а́х гуди́ни сă напу́лн'аха и т'а́ за сă уж'е́ни, ни мо́гам да ја прифта́сам* [MS,t,19]; 4. изр.: суфиа сă напулнува (= станува разумен) ~ *сă варна́ле на Галиле́а, на не́нито гра́т Назаре́т. Па де́тито си расту́аши, и у́м си кла́ваши, и софи́а сă напалну́аши* [MV,K,314].

напуре́чки (мă гле́да) adv 'кога некој со погледот искажува нетрпеливост' ~ *сè–j нал'у́тин, сè ме–гле́да на́преко* (или: *напуре́чки*) [ПК(Грам)].

напусле́дну adv 'најпосле' ~ *пучна́ла мла́ди́нта да–вăрве и да–ви́ка кój уд–ја́гне, кój уд–гу́де, кój уд–ја́ре, кój уд–не зна́м шо́, дими́к ра́зни тăкви́ја. Не́ мужа́ле да–на́јăт ут–шо́–е, ут–шо́ не́–е. Напусле́дну вăрве иде́н и му–ве́ле: "Ва́–j уд–во́шка"* [БМ,194].

напушта* impf 1.'дозволува некому да влезе (или излезе) – пушта' ~ *тој сă узовал и рекал: "ела да ми отвориш, зашто мăжо ти ма прати да преспим тăзи нăшт тука у вас." Тја му рекла: "ако и да та је мăжо ми пратил, ала јаз ни та напуштам внетре"* [V,PM,280]; 2. 'замина, се оддалечи' ~ *и пита́ли: "Де́к ќ–о́јте?" "Ќи–с–о́јме та́мо, до́ма". Ре́кăл: "Ак с–јо́јте, ре́кăл, ќ–о́јте нă–До́јран, кăт Сăрбиа". И дуjде́а. Кулку шо́ дуjде́ та́тку–ми, гăрчкăта во́јска нăпушти́ Петри́ч"* [ПК,2(220)]; ~ *еди́н де́н Ива́н и Ти́на рашиле да–са–гри́жат са́ми за–се́бе. Га напушчиле та́ткувата ка́шча и удде́ле уф–шу́мата* [ВД,276]; 3. 'остави нешто, дефинитивно' ~ *кăд на́с дуjде́ уд–го́ре не́кој на́ши Măкидо́нчăта, и́да: пут–кăнво́j. Ф–на́с – Мо́крăна дуjде́ ади́н, прăспа́ а́дна ве́чăр, вуjни́чки ру́би, а́ма напушти́а си́чко ви́ќе, фро́нто испушти́ се* [ПК,2(222)]; ~ *утиде́е уф–Со́лун, нă–сулу́нско фро́нт и три́ гуди́ни уф–До́јран; дăржа́а Би́тул'а, та́м*

ќи–ка́жме Гирма́нцте и Австри́јците и Бу́гарто. И осумна́јста гуди́на нӑпуштúа фро́нтут... 4. 'прекине некоја врска (пр. љубовна)' *~ врбу, ле, врбу, зилена врбу,] што си навела грани надолу?] Грани надолу, каку мен глава?] Дал и ти жалеиш за прво либе?] Тој ме напушти, тој ме остави* [МП(М), 150].

нап̆а́де pf 1. 'набрка, принуди некого да си замине' *~ та́а ре́кла: "Сă–зăбра́уве, ја́. Ас ка́–бих мла́да, мо́јте де́ца не́–ѝ–устáвăх ни–бис–ку-ко́шка, ни–бис–пи́ле, ни–бис–ни́што, а́ма сјáа... мӑ–нӑпăдúа уд–до́ма"* [ПК,2(266)]; *~ Галăпке моме, Галăпко,] ни мож да мина јуттука,] ти шта ми магии направиш,] жената да си напăдја,] пак тебе моме да зема* [МП(Д),141]; *~ којнут му отгуворил: "Е, сино, немаш фајда; ќи те изеде; зашчо времето сега е такфо: "Чини арно, најди зло!" И ез, куга бех млад работих на л'удето... ама сега остарех, ме напăдиха"* [ШК,(5),429]; 2. изр.: на́пăд-си-ј де́цта (се кажува ако дома има направено многу вкусно јадење и човек би посакал да го изеде сам) *~ адúн ри́бник шо и́мше уф Ре́са, на́пăд си–ј де́цта, тӑ ја́ди* [ПК,2 (185)].

нап̆а́дăве impf в. напăде *~ цăри́цта пучăстăва́ла, пучăстăва́ла нӑ–го́стто, а́ма кути чувéк сă–ѝзлăжа́ла не́ли, сă–ѝспăрде́ла. Ца́рут му–пăдна́л ша́нут, о́ти сă–ѝспăрде́ла, зи́ме гă–нап̆а́дăве. И нӑпắлне адна́ зо́бник ли́ри, гă–но́се ус–му́зика уф–го́рта* [ПК,2(300)].

напа́лнет* adj 'кога некоја запремина е полна' *~ аку но́гу да–ви́е кужу́рци то́гин нӑ–но́га це́лу вре́ме, ни ле́п не́ ни–ѝјше да–ја́јме, па вăрс–та́ дру́га ве́јка, пу́лиш, пубиле́ла бу́ба, цăрве, па́ дру́га ве́јка, и то́лку ќи–са–нӑпра́ве са́те ве́јки напăлне́ти* [БМ,201].

нап̆а́рже* pf 'приготви храна (пр. јајца) со пржење' *~ ти́е па́:рте и си–ѝ–брое, си–ѝ– тро́пе ун̆а́тре у–уда́јта. Гу–ви–де́ла гуле́мта сна́а прику–иднӑ–ду́п-кичка ут–та́: вра́тта. Пу́ле, ста́рјут па́ри има́л. Оде, питу́лици му–нăпăр-жи́ла* [ВМ(Зб),321].

нап̆а́рче* pf 1. 'нешто постави во опачна положба, пр. со отворот на долу, а со дното нагоре' *~ нăпắрч-јоо то́о куте́ло, и́стури шо́ и́ма уф–нӑ́тре* [ПК,2(80)]; *~ гле́јш о́ти о–нап̆ăрчи́, ќи–с исту́ре* [ПК(Мор)]; *~ и–би́ă пустăви́ли кăза́јнто дă–сă–вăра́т. Мрӑ́фките, ка́ сă–тăка́ пулви́н ки́ло, теле́шки, се́тне за́вăрни, нăпắрчат кăза́но, нă–ко́јно, а́јде* [ПК,2(223)]; 2. – (си) 'правејќи се важен се накостреши' *~ најсе́тне му–дојде́ ре́дут и нӑ–за́јцут дӑ–ка́же шо́ рӑбути́л. То́: си–нап̆ắрчи мустáќте и ричéлу: "влизéх у–ра́слут, кăсна́х ма́лце ут ра́слут и сӑ–пушти́ја три́ гуле́ми пцéта..."* [ВМ(Тр),318]; односно 'кога некој се однесува многу претенциозно' *~ но́го би́ше сă–нăпắрчúл, а́ма Тудă-ра́ќто ка́ о–испизи́ а́дно а́рно, дă–ви́ ка мо:–прăсичé ка́шлицта* [ПК,2 (177)]; сп. уште: *~ но́го нăпắрчин е́ј то́о брáт–ти* [ПК(Мор)]; 3. изр.: пурдӑде́ ри:пте, нӑпăрчи́ ко́шо (= ги заврши важните работи) *~ на́ште де́ца изучúа, сă ижиниа, сă–измăжси́а, не́мум гӑјле́ га́аре, нăпăрчúх ко́шо;* ча́шка пу-ча́шка нӑпăрчúл па́шка (= се опијанил, се стркалал, паднал со нозете нагоре) [ПК,2(185)]; [ПК,2 (211)].

нарад́ува* pf 'доживее чувство на радост' *~ да в'е́ни иди́н ерќе́ч' да*

закóлими, да јид'éми, да пи́јми и да сă нарáдувам и јáс [MS,t,17]; ~ *н'éка да си нарáду́ва д'ăт'ạтоми!* [MS,s,73]; ~ *Едночко имум, и сакум дудека сум жив да си гу суредум и удомум, оти не знам колку оште ки живејме. Дудека сме живи да са нарадујме* [ТГ,144].

нарáми pf 'стави нешто на рамото за да може да го носи' ~ *рéче: "кóпам, óти на мéн адна́ кóже óда ни ми сти́га да пи́ем, та затова́ шта напрáвем, сама́ одáта на колúбата да си дохóде". И змиéта сú зима́ кóжата и é напăлни óда, и нарáми е та сú оти́де* [V,PM,262]; ~ *ти да ми јоднш на гости,] на ден добар ден Велигден,] да јадиш руди јагăнца.] Тодор ми пушка нарами,] киниса бели друмови,] ем ке ми јоде на гости* [МП(В),71].

нарáмјува* impf в. нарами ~ *рече: "Прéтел'о, шта ти дáм адúн чјовáл алтăне та си иди на кăштата дома́ си!" Пак тój рéче: "Зашто́ ми са тóлко парú? Јас си úмам дома́ мло́го и тóлко парú ни ги нарáмјувам, áку úскаш, донесú ги ти сáм дома́!"* [V,PM,263].

нарáне pf 1.'даде храна на човек (или на добиче) да се најаде до ситост' ~ *боса мома река прегазила,[шо и зела ду два златни српа,[да нажниje росна дитилина,[да нарáне јунакова којна* [ТГ,164]; ~ *дистúн дýши другáре бúа, јă-кáк. Сúчко им-дáвăхме. Ќи-ј нăрáнăхме, ќи-јáдăа, ќи-пусéдăа и ќи-киúсăа дă-си-глéдăт рăбóтта* [ПК,2(342)]; ~ *му-вéле нă-тó стáпу: "Слýшăj вáка, стáп! Нăрáнто ќи-стáниш, ќ-и-истéрăш крáвите дă-пáсăт, ќи-нăпăлниш вóда; ќ-и-нăрáниш кукóшките* [ДК,124]; ~ *зúме адúн кójн, си-купýве, óде уф-цáрут нă-гóсте. Ќ-óде (да) сă-вăрзе óн кójно. "Нé, прijáтăле, éла тýка, ác úм слýги, ти-вăрзăт кójно, ќ-о-нăрáнат тáм"* [ПК,2(316)]; 2. – (се) 'постави храна, мамец на јадица' – рибарот што лови со јадица на јажето ќе прикачи овде-онде 3-4 јадици што ќе се наранат со црви или со леб и ќе ги остави така да престојат цела ноќ [ТГ,394]; – местото каде што се оставени јадиците со храна (мамец за рибите) се вика ранило [ТГ,393].

нạрáнsa f, bot. 1.Citrus aurantium 'портокал' ~ *пусéстримте пéạт: "Вóди, брáче вóди,] прет кýм да а нóсиш – кум ќа а дарýве] дýjна ем нạрánsa* [ИГ,117]; од истата регија и: наранџа — прв во куќата на невестата влегува кумот и ú подава јаболко во кое има забодено повеќе *металици* (= ситна турска монета), посестримите пеат: *Ти дадеја, моме, дујна ем наранџа,[ми те канат, моме, дур на чужда куќа,[кајил да са чиниш, реч да не повриш!"* [ТГ,176]; 2. Нạрáнза – ж. л. име во Гевгелиско [ИГ,127].

нарáсти pf (и: нарасне): 1. а. 'стане повозрасен (пр. за дете)' ~ *нарáсти, млóгу гудúни пруминáха, стáна куџá јунáк'* [MS,t,16]; ~ *утрината остави на мајка ми това пăрстен и рече на неа: ако остани трудна и да роди мома, да га нарасти, да продаде пăрстенот... и да га ужени* [V,PM,58]; ~ *хájди, хájди, пруминáха гудúни, нарáсти на ч'урбаџ'úјата мумáта* [MS,t,14]; ~ *нýзи мáлку, ш'ту сă рудú и гу крăст'ạха Инсáф ... нарáсти* [MS,t.,48]; ~ *и кату нараснаха харну, тогас гол'амојут му рече на татко му: "тати, јазика сакам да ида да си шетам твојта земја "* [V,PM,51]; – во случајот има употреба на додаток за место без предлог: си шетам твојта земја (м. ...'во твојата земја'),

оваа особеност присутна во западното наречје и во егејските македонски говори, на редакторот на Зборникот на Верковиќ не му била позната и ја третира како грешка (с. 51); б. 'стане поголем (пр.: за растение, за рогови и сл.)' ~ *пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́ и гу скупа́вами ина́ мо́тика; л'у за нараст'е́ дур на кул'а́нуту ... гу зари́вами курин'о́* [MS,t,5]; ~ *и с'е́тн'ạ за нараст'е́ анало́гус на ни́вата на куве́т'у мо́ж'и да ста́ни дур на кра́сту* [MS,t,5]; ~ *тикфата и́ вели: "Не си нараснала ништо: јазе ако раста триесет години като тебе, ќе нараста дур на небето"* [ШК,5(С),409]; ~ *роговиту, колку дена промнинат, они по-голами са чинат: ден за ден си нарастат, дури веки са не земуват и удајата, и ниту можеа да излезат вањк* [V,PM,35]; – употреба на перфективен презент: колку дена проминат, они по-голами са чинат; 2. 'одгледа, исчува' ~ *пуле́к, пуле́к ма́јка м'ạ нара́сти, м'ạ пу́сна и на ш'кулоту* [MS,t,87]; ~ *си́нку, ти́нака и́маш та́тку, цар је́ на земја́та... кога́ бе́х тру́дна со́с те́бпка, отпре́д не́гу пра́днах, и о́н си разл'ути́ и ме́ изгони́ ту́ка на та́ја пу́ста зе́мја; ти роди́х те́бе и со́с зе́лје ти нара́стох* [V,PM,154]; ~ *фати царјут, викна на чамурџиовата жена и го даде и неговото малко, она да го гленда; он ја храниши неа. Дојде времја, ха нарасти жената и двете малки* [V,PM,232].

нарáст'ува impf 'станува поголем, односно повозрасен, нараснува' ~ *за пруминат питна́јси дни с'е́тн'ạ нара́ст'ува, пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́* [MS,t,5] ~ *и пуле́к, пуле́к си нара́стуха; д'а́т'ạту ... с'е́ на ж'др'а́пч'а́ту, утива, гу хра́ни* [MS,t,31].

нар'е́ва* impf 1. 'подредува, става; прави нешто да биде наредено' ~ *и така́ гу дин'а́сува ш'и́ч'кију т'ут'ун' и така́ ста́нуват с'е́ д'е́нгуви и гу нар'е́вами у удајата* [MS,t,5]; ~ *тогај кумот има хазар кàтки от брàшл'ан та на сите кумови и сватови им дава по една кàтка брàшл'анова си нареват, така и зентијут* [V,PM,249] – уште еден случај на обратен ред на зборовите: атрибутот доаѓа по именката: кàтка брàшл'анова – веќе рековме дека се третира за балканизам; ~ *кату фати хамали да носјат керпичите на корабјут, тој пак ги нареваши нетре на корабјут: от долу онаа клаваши, што имали џифаири* [V,PM,190]; ~ *ги наре́вами пра́ву пра́нч'киту, му прумѝнами на с'а́кој пра́нч'ка и ино́ каруљч'а* [MS,t,6]; 2. 'изговара, реде зборови' ~ *и тој кондиса тамо на едно дрјаво стрешта неа, и фати да свири сос јазикот и нареваши тиа думи: "јазе сам господин Костандин, твој л'убов"* [V,PM,176]; в. нàреде.

нарежда* impf 'нешто заповеда'; в. наренди 5. ~ *о́ти та́тку–ни ви́ќе нà–мо́јше д–о́де дà–ги–пàрче́кува, дà–н'о: пузна́:т, о́ти Ту́рци сè уф–нас, уф–дика́но, уф–дво́ро чак и́ат, е ут шо́ те́јко и́ч не́ уди́л, му–нà–рижда́ли, ка́тà–ве́чàр уф–нас и–нуси́ли куми́тто* [ПК,2(320)].

нареже pf 'со притисок од ножот направи нешто на парчиња, или (во случајот) направи црти врз некој предмет' — додека русилиште играат во дворот, еден од нив со ножот ќе нареже крàст над вратата, тогаш *тефтер–баша, питропот* и еден *русилија* ќе влезат во куќата и ќе го подадат дискосот кон домаќинот за да фрли еден металик (= турска пара). Народот верува дека куќата над чија врата *русилиште* ќе *нарежат*

кра́ст ќе биде берикетлија, а болестите не можат ниту да се приближат (до куќата) [ТГ,224].

на́рек* m 'тоа што е определено, наречено' ~ *си жа́л'а ма́јко, ри́зико] ри́зико, ма́јко на́реко* [ПС(З),73].

нарен adv 'редум, еден до друг' ~ *тогас чобанот извади кабачката, ја отвори, на секој човек ланџица даде, бонела, нож и прочее. Сички нарен седјаха* [V,РМ,176].

наренди (и: нареди)* pf 1. 'намести некои работи по ред', в. нар'е́ва 1. ~ *на дру́гајут д'е́н' ра́нуту враш'и́луту зај хаза́р; за ве́зми сно́питу, за ха наринди́ на враш'и́луту* [MS,t,66]; ~ *за везмат... прамната, везената чевр|а или една ширвета алова, и сос алово прело или коприна за нарендат секакво зелено цавти* [V, РМ,247]; ~ *ски́на си сра́ка бо̀сил'а́к] наренди́ ја на ч̣алма́та̣* [ПС(З),71]; ~ *тој пак ги нареваши нетре на корабјут: от долу онаа клаваши, што имали џифаири, па отгори наренди празнате керпичи; сал еден карпич остави отгори сос џифаир* [V,РМ,190]; ~ *лувишчето* (наколната колиба во Дојранското Езеро) *и́ма со́ј, со́ј ги ви́ка̀ме тѝ шо̀ сă да́буви ко́луве, сă зăбо́јџăт уф зе́мăта пуд во̀̀та и по́сле ки сă нӑре́дӑт кути кӑ́шча* [ПД(127)]; 2. 'постави нешто некаде' ~ *нӑ-пӑрбра́л не́кој каавиџи́ј, ко́ј-зна̀̀ ко́лко ду̀ши та́мă. Има́ло не́ка̀̀ ре́ка тӑка́. Та́м та́а ре́ка ма́јкине нӑридо́ли, си-клӑва́ли ма́нџа дӑ-пра́вӑт, нӑ-мо́ји сè гла́дӑн дӑ-си* [ПК,2(322)]; ~ *се субрале малце и многу,] малце и многу трицет души,] да ми одат паша чаир,] паша чаир на џадету,] наредиле две-три пусии* [МП(В),129] – големиот број на случаи кога именка се јавува како атрибут на др. именка од типот паша чаир (м. 'пашов') зборува дека турското влијание во југоисточните говори било силно изразено; 3. 'среди, приготви' ~ *Не́ виру́м а́с ни́што. Еми, но́г а́рно виде́х, тӑ-ќи-виру́м; дӑ-виру́м! Го́спо и́ма?! Не́к испа́дне, а́с ќо̀-су́дум не́го. И-о́н не́ а-нӑридо́л. Ми-дде́л ве́к, се́какви бо́л'ки ми-дде́* [ПК,2(279)]; ~ *ка́к би́ло то̀, ка́-ј здадин све́то, ка́к кӑжа́л, зна́чи: ут-то́о дӑрво дӑ не́ јӑјте, ка́ јӑде́ли о̣ни. Го́спо ка́ нӑридо́л не́ко̀ вре́ме си́чко, нӑпрӑви́л чувек* [ПК,2(237)]; ~ *на̣-книгата̣ би́ло нӑпи́сӑну: "Кӑто́ причи́тӑш тӑс кни́га̣, јӑ шта̣-ста́на̣ и шта̣-са̣-о́жӑн'а̣ за̣-те́б'а̣"; ӑга́ ја̣-исче́ла̣, умр'а́лија мӑш са̣-сӑжувил и ста́нал... ру́кнӑли мно́гу рудни́ни и нӑр'а̣ди́ли гул'а́ма̣ сва́дба* [ВД(ГБр), 330]; 4. 'прати порака' ~ *Димо пасе сиво стадо,] и го пасе, с кавал сви-ри,] на кавала наридаше:] – Марго, Марго, Маргарито,] куја вечер дӑ ти дојда?* [МП(Д),40]; 5. 'даде наредба, заповеда' ~ *и сега ца́рут нӑре́дил нӑ-же́нӑ-му дӑ-ӑ-извадӑт нӑ-сре́т се́ло, су-плу́нки дӑ-ӑ-да́вӑт* [ВЕв(К),302]; ~ *и учи́тӑло нӑ-на́с ќи-ни-наре́де: "Ви́а̣ ту́к дӑ-се́јте, дӑ-се́јте, дӑ-мирУ́фте, дӑ-не́ пи́ските, дӑ-не́ чинУ́фте" И нӑ-Ки́ро: "Ки́ро ти́ дӑ-гле́диш ко́ј не́ слу́ше, ко́ј не́ мирУ́ве, дӑ-ми-ка́јш нӑ-ме́не"* [ПК,2(320)]; 6. – (са) 'застане во ред (еден зад друг)' ~ *да и пувел'а́ на сфе́тут да са̣ наре́дат уф тре́вата, и́ли зе́ ти́и пе́т лебо́ви и две́те ри́бички, и... благосови́ и и скарши́, да му даде́... дава́ле на сфе́тут и са̀ти јаде́ле, и сă пријӑде́ле* [MV,K,266]; 7. – (са) 'се дотера, се украси, стори да биде со убав изглед' ~ *мар та искарај Златина чумбер,]*

та са прјамјан'аj и са нарјадај,] и са нарјадај Златина примјана! [МП(Д),71]; ~ *Доневата мајка мете, пастре,] мете пастре, син ки жене.] – Стани Доне, мили сине,] стани Доне промени се,] промени се, нареди се.] Ја ваа мајка не вирува,] душа берам, ке си јумрам* [МП(В),43]; ~ *чернојоке нивјасту,] имаш дјате маличку,] прјамени гу, нареди гу,] надени му червену,] јопаши му зилену* [МП(Д),18]; ~ *нарéнди сạ мумáтạ* [ПС(З),69]; 8. изр.: сjá: нạридúл (= завршил некоја работа, обично со привилегии) ~ *тóо шó сjа: нạридúл рăбóтичкăта, си–нăридúл дóма, úма пáри, нéма гạjлúна* [ПК(Гăр)]; ~ *кумшúјте, удделúли уф–грáдо, си–нăридúли рăбóтта* [ПК,2(156)]; ~ *сúте сă нăридúа, си–удумúа дéцта, нúа сáмо сă–răспрáвме. Нé знáм, ни нă–нéбо, ни нă–зéмна сум* [ПК,2 (182)]; áма о-нăридúх, óш аднóш нéма дă-дójде (= кога во меѓусебна расправија луѓето ќе си изнакажат повсѐ непријатни работи'); ми-сă-нăрдúа зáлцте (= така се изразува човек што се задавил од брзо јадење и храната (залаците) како да му стојат наредени во грлото) [ПК,2 (176].

на́рẹндбạ f 'упатство, укажување како треба нешто да се направи' [ПС(З), 69]; ~ *и сéга цáрут нăрéдил нă–жéнă–му дă–ă–извáдăт нă–срéт сéло, су–плýнки дă–ă–дáвăт... нéма, мáло гулéмо, се–дáла нăрéдба сắта дă–вắрвăт нă–рéд дă–пл'ýjăт* [ВЕв(К), 302].

нар'ẹ́ндува (п: нăрéдăве, односно нăрẹдýва) impf 1. 'става нешто во ред, подредува, пр. садови на полица' ~ *úăт тáм, ú нăрéдăве. Му кăжýве дéтто нạ цáрут: "Ут цăрúцта нạдóлу фáти нарéт, нарéт и глéди мắже сă или жéни"* [ИГ,112]; ~ *Тýрчин адúн прăпурдạвáл пýшки нă–кумúтто, сă–викáл Ґáфур агá. Нусúл аднýч пýшки, му–ддéли шéјсе лúри. Сéтне Тýрчино фáјќе, уф–тăквú сăндắци нарéдăве мăстăгáрки и–нóсе, и–прудáве нă–кумúтто, му–зúме пáрте* [ПК,2(311)]; 2. 'дава наредба, заповеда' ~ *"Шó ми рудúла?"... Кóа óди, глéда кýче и мáче! И óдма нăридýва дă–сéди ду–гудúна време пут скáлата зăкупáна ду–пулувúна, дă–му скáпăт нógите, зáшто дă–рóди кýче и мáче!* [ВЕв(Кр),302]; ~ *"си–излăжáх, дичúјнăта ги–зéх и фăрлúх пу Вáрдăр. И ми–дăдéа кýче и мáче дă–му–клáдăм". И цáрут нăрẹдýва бắргу дă–сẹ–зéва жéнăта, дă–си–измúе, дă–си–избáјна... дă–ă–дунéсите тýка* [ВЕв(Кр),303]; ~ *а пă ká–ќ дујдéла тá:, цáрицта – ґýпката, нă–н'á: мăгрéшки лáјна ú давáла. Таквá прúкăскạта. Тá: усéшќе и фáште тáм нăрéдуве, дắрвуто гу–сéчăт, цáрицта наридúла* [ПК,2(259-260)]; 3. – (сă) 'застануваат еден до друг' ~ *пумúнвăт врáпците. –"Шó плáчиш, бáбо, цéл дéн, му вéле, тýка?" – "Бре, нă–мóж дă–гу–нăпắлнăм ришéтто вóда"... Сă–нăридýвăт сắте врáпци, му–гу–зăтúнăт ришéтто. Си–гу–нăпắлнýва, си–óде* [ДК, 116].

нарéсен* adj 'украсен со реси' ~ *шче докара вран'а кон'а,] на кон'а ле сию седло,] на седлото малка мома,] малка мома Катерина –] измијена, изрешена,] на шијата нарéсена* [МП(Д),78]; ~ *покарај нивестата,] да не оде горе – долу,] горе – долу по чешмите,] приминета, наредена, како китка накитена,] како перо нарéсено* [МП(К),72].

нарет adv 'редум, еден по еден' ~

фатиха сичките јунаци, си мачиха, не могли нити да ги познајат, кои са по-големи, нити да ги варзат нарет [V,PM,97]; ~ *сéднаха на-рéт, фати́ нéговата л'убóвница да гу бáра, да гу инџитусува на трапéзата* [V,PM,10]; и: нарéт ~ *и́ăт тáм, и́ нăрéдăве. Му кăжýве дéтто нă цáрут: "Ут цăри́цта нăдóлу фáти нарéт, нарéт и глéди мăже сă или жéни"* [ИГ,112].

нарéче* pf 1.'раскаже' ~ *нарнчé Гóспот на вáа прикáзна: Испаднá јарăцúјата да си сéи сéмито му. Да тáму шо сéиши, кóј зăрно ут сéмнто му паднá на пăтут и сă газá* [MV,K, 273]; 2. – (се) 'стави име' ~ *и толко се карали, дур штели един на друг да се поедат. Тога Бог се нал'утил, та триестето брата дигнал горе на небсто да му правет хизмет, и тие се нарекли Дефове* [V,PM,266].

наречници (и: нарăчници) pl 'митолошки суштества (од ж. род), коишто на треќата вечер ја одредуваат судбината на новородено дете' ~ *дојде време, родила едно дете, името му туриха Мајдон. На трите дни дојдоха наречниците, да му пишат кăсметут. Една рече: "до трите дни да умрн, ча е татку му сиромах"* [V,PM,73]; ~ *и тóјнака, кáту земá писмóто, кинúса да и́ди. На пăтју нзлéзоха нáречниците, му вéл'ат: "дáј нн, брé сúнку, от пáзуфата пúсмото, да ви́дими, штó пúши!"* [V,PM,146]; ~ *ка утишăл на планнта, тамо гу нашăл Дедо-Госпуд. Рабутил су него три дни и не му збрувал, и сé гу пулил, што чинувал. На вечарта му донесле на Бога измитчнјте мо (тиа биле нарăчниците) вичера* [V,PM,266]; поретко, но се употребува и еднинската форма наречница ~ *на чурбаџ'и́јата му са рáж'да инá мумýш'ка, и́ди стр'ад'á нóш' нáрнч'нúцата* [MS,t,14]; во Серско се јавува од м. род ~ *и нáрешнúцити, и-тóј и слýшал. Пăрвио нáрешник му-вúка: "Твá д'áти дă-ę-зрáво и жúво". Втóрио вúка: "Срéќа гол'áмă дă-úмă, а трéтио вúка: "И нă-тóă тăргóвец дă-му-јáди имáнитo"* [ЛК,107].

наридéн (и: нареден)* adj 1. 'нешто ставено во ред, едно до друго, како што треба' ~ *нă дéсно úма удáјка (зă гóсте), нăпрáво трéмче, нă лéво килáрче. Килáрчто зă синдýцте, пустéл'та наридéна тáм* [ИГ,119]; ~ *уддéме Сикúрник дă-сéдме, áдни тýрцки кăшти пăлни ѓýбре. Шó вúкăт вóшки, сúчко, ój тă-сéди. Сéди нă-мигдáно, а пă гóли бúме. Нúа бигáме, сúчко, сúчко си-устăвúме, нăрéдино* [ПК,2(341]; ~ *уф-ýстта тúй дéк сă-нăрéдăни зăбито сă-жлибúни, а тúй нăпрéј шо-сă, ги-вúкме дудáци* (покажува на усните) [ПК,2(237)]; 2.'облечен со убави детали' ~ *покарај нивестата,] да не оде горе – долу,] горе – долу по чешмите,] приминета, наредена, како китка накитена,] како перо наресено* [МП(К),72]; ~ *мома стоје јуф Дунава,[јуф Дунава, крај Дунава,[тенка бела преминена,[ситно, дробно наридена,[ситно, дробно јуплитена,[дробни китки наридена* [ТГ,171]; ~ *и тóјнака хрипнá, вјахнá нá цúрното, гу извáди на дóлна земја по-надóл. Тáмо најдé еднá цáрска мóма, накитéна, наридéна, стојáши покрáј едúн езéр, плачáши* [V,PM,134]; 3. 'се кажува за некој што е добро ситуиран' ~ *áма тугáј имáло сăјмéни, нéли. Е, уф-тáа кăшта дéк бúл вујвóта тáм флизéл и сијмéно. Чукнýве, флéве. Гáздата гу-пúте шó сáке. Он му-вúке: "дă-сă-пулáфме дујдéх. Сáкум дă-вúдум кáк сте нăрéдени;*

слу́шум има́ло кумѝте уф–се́лто" [ПК,2(335)]; 4. 'одреден. определен' *~ шо–ќ ти кажум! Тава шо–ј на̀редно, на̀пишно ќи–дојде. Не вирум ас ништо. Еми, ног арно видех, та̀–ќи–вирум, да̀–вирум!* [ПК,2(279)].

нариен* adj 'закопан (в земја)' *~ кој ки–м ја плачи мојата младост...] што ме устави и ме заборави.] Ки ме палаш, нс ки ма најдеш,] ки се пишманиш, ама по време,] от как ки ме најдиш вов црна земја,] во црна земја наријена* [МП(В),277]; *~ и ке ме бараш, па по време,] от ко ки дојдиш на мојта гроба,] во црна земја наријена* [МП(В),278].

нарица impf 'кажува, зборува' *~ засфирил Марку, засфнрил,] сас тенка бјала пишчалка]... на пишчалка си нарица: "Вàрвете моми, нивјасти,] скоро се назат врашчајте,] чи ста заминàт, поминàт,] арапи черни манафи..."* [МП(Д),24]; *~ на кавала нарицаше:] – "Зајди, зајди јасно слàнце,] да јогрјаје мјасечина,] мјасечина јот барчина,] да изл'ази бјала Неда* [МП(Д),36]; *~ Диму, Диму дјали Диму,] Диму пасе сиву стаду,] ем гу пасе, кавал свира,] на кавала наричаша: –"Ој кавалу мој другарју..."* [МП(Д),40].

наричјан adj 'именуван' *~ тој ден часот на шестја си собират јунаци три, прајат бајракот наричјан хламбор* [V,PM,248].

наричува́но adv 'со дадена порака, "проречено" ' (според преводот на Библијата) *~ мо́лиши на Бо́га за сфе́тут, и Сфе́ти Ду́х бе́ши навра̀з не́гу. И бе́ши наричува́но на не́гу ут Сфета́го Ду́х да не ви́ди умре́ш, ду́ри да ви́ди на Христо́с Господи́н Бо́г* [MV,K,313].

нарóси pf 'попрска, покрие со ситни дождовии капки' *~ ро́си, ро́си, вај Ду́ду́ле, си́тна ро́са, ми́ли бо́же [да наро́сиш са̀та зе́мја, вај Ду́ду́ле, ми́ли бо́же* [МЕ(Р),97]; *~ ej дудуле мили боже,] заврни ми дождовете,] да наросат ситна роса,] да навадат рамно поле* [МП(К),44].

нарóчито adv 'кога нешто се прави со одредена цел, намерно' *~ и–то́ј до́шал ка́сно, ѐдина́јси, два̀на́јси са́то, нарочи́то, и ви́ка на̀–же́на̀–му: "Ско́рни–го Ме́чо, зе́то, да̀–и́ди на̀–ко́нито"* [ЛК,109]; *~ "Ја́ди". – "Е–на̀–шо́ да̀–ја́дам ас. Апна́х дв'а́–три лажи́ци са́мо". Нарóчито да̀–го–исту́ри. Па ви́ка: "Нѐ–ѐ тва́ ја́дини за̀–чов'а́ко, за̀–ал'и́штата̀–си. Оти обла́чан. Ас ква̀–до́јда̀х ни́кој нѐ–мѐ–пока́ни, се́а за̀–ал'и́штата̀ мѐ–ка́нити", ви́ка* [ЛК,121].

наружи* pf 'подготви, дотера' (примерите многу често се однесуваат на спремање на коњ за јавање) *~ Марку му веле на млада Марковица:] – ej ти мори млада Марковице,] ај тури се темна кујнашница,] да наружаш мојта брза којна,] мори, да му кладиш седло шиклосано,] да му кладиш узда позлатена* [МП(М),44-45]; сепак сретнавме и случаи кога ружењето се однесува на нешто друго: *~ ој ти мори млада Марковице,] ... наточи ми две здравици вино,] наружај ми две бели пугачи* [МП(М),46]; *~ јајде скоро, мајко, спромени ме,] промени ме, мајко, наружај ме!] војник д–одам, мајко* [МП(М),111].

наруча (са)* pf 'се најаде' (не мора да се поврзува со терминот ручек = пладнина) *~ и кату се науми това, гу удри по земјата тасот, гу разби. И кату гу разби тасот, от земјата беха изл'али млогу секакви манџи, и тој седнал, са и наручал* [V,PM, 277]; *~ кинисаа, утидеа. Удеки и аскерут дојде. Царувут зет му веле на шура мо: "Ад да поручиме, да*

напкум кă са удриме!" Са наручаа [V,PM,296]; ~ *ја вели: "ej побратими!... кату идех на пăнтјут, гу удрих* (тасот) *от земјата, гу разбих, и беха изл'али манџи млогу и са наручах"* [V,PM,277]; ~ *у–нáс сидéја и нă–вéчăрта, и сăбóттą нă–вéчăрта бúја, и дéу–ти Пéнọ... Идéја, пúја, сă–нăручáја* [BM(Цăр),320].

на́рчи adj 'нешто што ја има бојата на портокал (наранџа)' ~ *ричé Гóспот: Бéши идéн човéк зингúнин; да бéши примúнéт на рýба нáрчи и цąрвéна, си радýваши кáта дéн су лúџба* [MV,K,274].

на́рăнч' m 1.'заграб, нарамник (пр. дрва)'; 2. 'скут, место каде што се држи мало дете' [MS,s,73].

нарăча* pf 'даде порака (барање) нешто да се стори, да се изврши' ~ *тогај детенто тури на вогинот от мравјате мишјано, та дојдоха та го чиниха зăрно по зăрно башка. И па нарăчја царот да закол'ат 100 крави да ги готвјат манџи* [V,PM.162]; ~ *и тогас Марин писал една гажетичка, хем ја даде на еден негов човек и му нарăчја да пои на Вардарската порта, да чека, кога ки промине чилиби Теодорак, да му ја даде на рăнката му* [V,PM,166]; ~ *питал ... што му нарăчали. Слăнцето му рекло: "Момнте ни сја уженјуват, зашто бо еднач ни са сја пред слăнце омили"* [V,PM.284]; ~ *нарăчај, моме, порăчај [кога ки метат пулена [и твојта пулена да а изметат* [ME(P),100]; и: наринч'а* ~ *тогас старата змиа му ја даде кабачката, хем му наринчја: "кога сакаш да ја отвариш, да велиш: "ач асандра" – ки си отвари сама"* [V,PM,176] – со назален призвук; и: наричја ~ *си отишел кахăрлиа на дома му, да ја вели на жена му: "ох, мила жену, как да чинам јазе сиромах, зашто крал'у ме наричја тешка поранка, да му најда 40 јајца с по еден зајк нетре"* [V,PM.243]; ~ *да му ричé: Мóма, стáни си. И сă вăрнá дýшата на нéа, и стáна на тóа саáт. И пувел'á да му а дáдат да јáди; и зачудúле тáтко и мáјка му. Па óн му наричá на нúх да нé си кáжат на нúкој тó шо чинúло* [MV,K,276].

нарăчба f 'претскажување, порака што ќе се случи во иднина' ~ *ношта чуждинчето момче чуло оти "нарăчниците" нарăчували малката момичка за него, – да биде негова невеста. А момчето, от страх, да не се испăлни таја нарăчба... а зел момичката... и а забодел на един кол* [ШК,5(Г),401].

нąрăчува* impf 1.'ја претскажува иднината' ~ *ношта чуждинчето момче чуло оти "нарăчниците" нарăчували малката момичка за него, – да биде негова невеста. А момчето, от страх, да не се испăлни таја нарăчба... а зел момичката... и а забодел на един кол* [ШК,5(Г),401]; 2. 'прави порачка' (пр. нешто да се купи) [СК,301]; ~ *чувéко умикнáл, ... тúą óąт, óąт уф–Сóлăн. Тáм нă–нéкуј шивач нăрăчуват: ém такви́, такви́ рýби сáкме, кóлко пáри чúнат ќи–си–плáтме* [ПК,2(337)].

нас pron 'долга форма за директен објект од ние' – *Хајде кал'мано до дома,] до дома у нас на госте!] од Бога да најди мају ле,] одгоре нашта кумица.] Чи си ма мене излăга,] излăга...* [МП(Д),52] – изр.: сé ќи-бúде сáмо нáс нé-ќ нă-бúде ~ *сúте рăбóти ќи–сă–рéдат, ќи–сă–свăрúјуват... сáмо нúа нéма дă–сме лúáди, здрáви сéкуј пăт. Ем, тá–ј* [ПК,2 (193)].

нас pron 'показна заменка за ж. род –

онаа' в. на̀зи; ~ *ја з'е́ва нас кни́га Анг'елус Кири́ју, му ракч'е́хнува, му пи́ш'и, ина́ дру́га кни́га му да́ва* [MS,t,17]; ~ *иди́н д'е́н' пруминá ут нас махалá, ш'ту с'а́д'ӑш'и ца́рува́та мо́ма* [MS,t,26]; ~ *м'а́рими сӑс мутуви́луту, ко́лку мутувилá за гу трӑгними пла́тнуту и с'е́тн'а нас м'а́ра јӑ ут'е́гнува́ми* [MS,t,6]; ~ *нас гуди́на ш'ту и сӑ с'ӑј, д'е́сит', дванајси пӑнт'а тр'ӑбува да сӑ скупа́ј* [MS,t,4]; ~ *фл'а́зи д'ӑт'анту у на́с ду́пката да врави́, зл'а́зи на идно́ ач'и́к м'ӑсту* [MS,t,86]; ~ *фа́тиха да игра́јат па́к и на́с сӑ умури́ и т'а́ му вили́: "да по́а до́л да си пу́сна вуда́та"* [MS,t,9].

насаа́т m 'одговор, совет' ~ *бога́тиот кату чу́ така́, си разл'утил и му ве́ли: "а́ма вѝа сиромасите и зна̀ите мло́гу да вре́вите, и не можи не́кој да ви дадé насаа́т "* [V,PM,17].

наса́ва* impf 'кога мајката му дава да цица на бебето' ~ *ма́јка наса́ва малéч'куту* (со исто значење: дуј́и) [MS,s,74].

насади* pf 1. 'во обработена земја фрли семе за да никне растение, пр. пченица', или пак: 'закопа в земја корен (пр. од овошно дрво) за да порасне' ~ *ко ки јумре гроба ископајте,] сос раце земја нафрл'ајте,] на главата црква направејте, и да рече бог да прости јунак.] На срцето лоза насадејте,] кој ке мине грозје да набере* [МП(В),142]; ~ *Исус и Богородица му рекли: "Ти, шо сакаше да нѐ утепиш, сега носи един бостан, да ти се платат греховите. Човекăт насадил бостан. Тогава заминало едно дете; то отивало на сфадба. Човекăт му рекăл: "Стој, да ти дадăм една лубеница"* [ШК,(5),439]; ~ *до цвеќето чешма направејте,] кој ќе мине вода да се напије,] и да рече бог да прости јунак,] до чешмата лоза насадете,] кој ќе мине грозде да набере* [МП(В),143]; 2. 'стави јајца во гнездото на кокошка од кои квачката ќе изведе пилиња' ~ *ќи–ту́риш ја́ја пут–кукóшката, óна ќи–ј ле́же три́ нидéли и ќи–исја́ре пи́лчки. Е, то́о сӑ–ви́ке дӑ–нӑса́диш кукóшка* [ПК,2(80)]; 3. 'разместува, растура снопје на гумното за да се врши жито' [СК,301]; ~ *нӑда́ух* (исто: *о–наслáх*) *вра́о, ќи–вӑршум ва́дин, до́нци ко́јно* [ПК,2(80)]; 4. fig. 'уреди некои околности така што одредена личност да има непријат-ности' ~ *нӑ–ро́дин бра́т о–нӑсӑди́, и́ч о́ко не́ му трепна́* [ПК(Мут)]; сп. ~ *тӑ–нӑсӑди́ дӑ–рӑбо́тиш и–де́не и–ве́чӑр, сја́а ќи–тј–о: гле́де а́ло* [ПК,2(199)]; или: ~ *че́ки* (исто: *че́к*), *че́ки, а́с ќ–о:–нӑса́дум нӑ–не́го*; од-носно: ~ *а́рно мӑ–наса̀ди́хте ви́а нӑ–ме́н* [ПК,2(80)].

насадувајне n 1. 'активност кога се спрема гумното за вршење жито' – еден врах се состои од 80 до 100 снопови, што ќе ги распослат на гумното во вид на круг, така што класјата ќе дојдат од внатрешната страна и на површина за да може полесно да се врши; односнава активност се вика насадувајне [ТГ,340]; 2. в. насади 2; – кокошката се насадуве кога ќе се раскваче и кога сакаме да изведе пилиња. Насадувајнето се врши навечер, за да лежи квачката цела ноќ врз јајцата и да се навикне да лежи. Прво се спрема сиделото, во кое кокошката ќе кваче. Сиделото се прави од слама или сено, а се наместува пуд суо, на некое закриено место (пр. во некој кош) [ТГ,401].

насам adv 1.(просторно) 'кон местото

каде што се наоѓам(е), наваму' ~ *му вели на букосвиеца: "побратими, стани, фӑрли еден камин, ча ... му зема капата и си иди на насам!"* [V, PM,46]; ~ *ут мрӑва вр'ӑм'а̨ с'е́тн'а гу гл'е́дат и́ди наса́м сӑс ко́н'у* [MS, t,59]; ~ *и змии́та заспа́ на мо́мини ско́та. И замина́ ма́лко вре́ме, и са пода́де ма́лку магли́ца и вӑрвје́ше наса́м, и момàта н'а́хтја да гу пуру́ка* [V,PM,260]; 2. (временски) 'кон сегашниот момент' ~ "... *ви кажу́вам, ча еди́н де́н от тога́с наса́м н'а можа́х да ви́дам бел де́н, заштó кога́ си нау́мјувам, ка́к ви́каши господа́рот ми, кога́ ја́зи гу би́ех сос камини да гу о́тепа...*" [V,PM,28]; ~ *ут хи́л'а ин'ако́ш'а и́куш'и ин'а́ да на–са́м* [MS,t,6]; ~ *утфа́рат ко́нди ка́та и гу нахо́ждат Пе́тру игу́мину и ут н'е́гу да наса́м и́ма три́ста гуди́ни дур снга́* [MS,t,46].

насвали* pf 'симне нешто, го стави од повисоко на пониско место' ~ *ој другари, чујте ме:] насвалејте малихери,] натурејте ви ножеви,] приготвејте и бомбите,] и врвејте по мене* [МП(К),117].

нас̨е́дẹ* pf 'седне на некое место и остане подолго време' ~ *и–се́а̨ спре́ма не̨д'а́ла̨, а́ј се́а̨ орото̨, к̀–и́гра̨т, к̀–и́гра̨т, тва́ вр'а́ми, по́кӑсно̨, до–де́ва̨т сӑто̨, до–де́сат, ка́ к̀е̨–нас̨е́да̨т, ц'а́ла̨ ве́чар, ка̨–к̀е̨–нас̨е́да̨т и свира́чити: ба́м, ба́м* [ЛК,121]; ~ *На́–припе́лка̨. Аа, си́ти к̀и–си–ка́жими: "Мо́рии! Та́ ве́чар да̨–до́јдити!" Сви́ти дивојки, нив'а́сти мла́дн, уф–кру́г. Ка̨т–на̨–гу́мно. К̀и–си–нас̨е́дими, см'а́шки к̀и–пра́јми, мо́ри не́–и за̨–рабо́та̨ да̨–рабо́тими, така́ да̨–п'а́јми. Ама зна́ѝш до̨–ка́ј да̨–си–слу́ша!* [ЛК,135]; ~ – *Нели ти ме питаш, мамо, право к̀и ти кажам,] право к̀и ти кажам, мамо, Јесин се јармаса,] Јесин се јармаса, мамо, доло јод Полјани.] – Ако, јако, јако Јајше, ти к̀е се наседиш,] на сарај к̀и седиш. Ајше, јалтани к̀и носиш* [МП(М),138].

насе́дне* pf 'го свитка телото, и со задникот се постави на некое место (пр. на стол, на земја)' ~ *да как си ути́доа и заседна́ле уф ку́к̀ата, е́ту и дру́зи но́гу имрукчи́и и гре́шни л'у́ди ка си дуји́де́ле, си наседна́ле су Исус и су Учени́цити не́гови* [MV, К...].

наседла pf 'стави седло на коњ, го приготви за јавање' ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́, кинѝса да и́ди на ца́рјут* [V,PM,16]; ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́* [V,PM,17].

насе́е* pf 'стави, фрли семе во земјата за да изникне растение' ~ *иа но́јзте пи́смо испиша́јте,] на сӑрци́то, пи́ле Ста́но,] к'и́тки насија́јте,] ко́ј да̨ помѝне – се́ да си ски́не* [ИГ,108]; в. насади.

нас̨е́ле (сӑ)* pf 'се настани, отседне некаде' ~ *што́ и́маа ко́ли сигва́ре, сӑ–свӑли́а ту́к уф–стру́мичко, а тӑкви́ куту на́с устана́. Да̨ и но̨́го сӑ–нӑсилѝа, за–то́о сја́а уф–Со́фја и́ма но́го на́ши та́м. Ее–е, си–нӑ–пра̨ви́ја кӑшти та́м* [ПК,2(284)]; ~ *и тӑргна́ме ут–Сики́рник, ту́к ут–Куле́шино, то· пӑт пра́во зӑ–Мо́кринӑ. Удде́ме, Мо́кринӑ пра́знӑ. Нӑсили́ли сӑ–та́м на́ште бижа́нци по́ра́но, по́а́рните кӑшти-чки тӑка́ фӑна́ли* [ПК,2(80)].

насиде* pf 'насаска куче, го предизвика да биде агресивно' ~ *жена́та му утрина́та не́ пу́сна зе́тјут, л'у пу́сна две́те и дја́ца; оти́дoха на ма́ндрата,*

чобáните насúдеха кучентата, ги изјáдоха двéте дéца [V,PM,146].

насипи* pf 'истури, стави нешто, пр. песок, или било какви ситни предмети (на некое место)' ~ *море там имаше сè млади нивести,] сè млади нивести сè со млади деца.] Заповед си даде церква да запал'ме.] Насипаме мале ситен, дробен барут...* ~ *отишóл отринтá и му насúпали на еднó вăршúло по еднá мјáра от фрет сéмјата и го накáрали "до ýтре ráно акó мóжеш да гú одбéреш – хáрно, и шта та загобúме* [V,PM,258] – пишувачот или печатарот испуштил "ако не" пред: *шта та загобúме.*

насúпува* impf в. насúпи (со исто значење: пусúпува) [MS,s,74].

насити* pf 1. 'направи некој да биде задоволен од храна, вода – да биде сит' ~ *еднó врјáме úмаши еднú самовúлски кéрки, трú сéстри. Еднáта речé: "мéни да ми зéми цáрјувут сúн, сóс едúн тáс мáнца фрéт аскéрут да гу насúтјам!"* [V,PM,46]; ~ *сос едии сахан манца неговот аскер да го наситјам* [V,PM,549]; 2. – (си) 'си ги задоволи потребите од храна' ~ *и тја им вели на рубинките: "ох, мили робинки, кажите на кралицата, и јазе да дојда во нејни конаќја, гăските да паса, на леп да си наситем!"* [V,PM,196]; ~ *му вéли на цáрју: "éj гиди, тáте, кăсмéт сáм имáла, и си најдé товá јунáче, тáмо га утепá лáмјата: и јáзе си куртулúсах, и фрет човéците да си насúтјат на вóда"* [V,PM,135]; и: насăти ~ *му вéли на децáта му: "а брú сúнку, вúа сегá са чпнúхти коцáмити јунáци; не úдити да си главúти на н'ákои чорбацúи, да си насăтити л'áп "* [V,PM,20]; 3. 'човек може да се насити, освен од јадење, пиење, и од играње, богатство и сл. – кога ќе си ги задоволи желбите' ~ *ету една страшна змиа беши изл'ала от орманот, да му вели на сиракот: "сфири ми, сфири, јуначе, јазе хоро да игра, да си наситја на хору!"* [V,PM,197]; ~ *жими деца; две имам на них да не са наситум* (така се колне мајка во двете деца, за да ѝ поверуваат во она што го тврди) [ТГ,320]; ~ *зема другиот ден таистрото и лирата, да утиде па таму, фати да сфири. Пак излезе змиата, фатила да играи, дур си насити и пак му напăлни таистрото алтăни* [V,PM,197]; ~ *сă-нàситúх уд маабéте* (= доста ми раскажуваш приказни); 4. 'се задоволи од направената пакост и прекине со таквата активност' – в среда, на последниот ден од свадбата, гостите правејќи шеги кршат чинии, шишиња, бокали, некои одат толку далеку што се качуваат на кровот ги кршат керамидите, го растураат оџакот и сл., а домаќинот не смее ниту *зăб да убеле,* бидејќи таков е обичајот. Ќе престанат откако ќе са *наситат правеќи акарет* (пакости) [ТГ,190]; 5. изр.: сă нàсăтах нà тоз живóт (= изморен сум од животот) [ПС(3),65]; чóику сáмо су-ина рăка прăс сă-насúтфа (= пословичен состав што се однесува на човековата грамзивост) [ДК,107]; нă-мóш сă-нàсúте (нă тóо шó нă-најдé) (се кажува кога некој ужива во туѓата несреќа) [ПК(Мор)]; исто: ~ сă-нàсúштат нă-чýздăта мăка [ПК(Гăр)]; на младуст да не са наситиш! Аир да не видиш (кога се проколнува млад човек) [ТГ,320].

наска pron 1. 'долга форма за директен предмет од заменката ние' ~ *тогај му вéле негóвата,] негóвата стáра мáјка: – От бог, сúну, да си нáјдеш!] Тáја бéше сестрá ти Елéна,] сестрá ти Елéна и зéтот ти идеа за уф наска,* 2. 'во функција: долга форма

за неправ предмет од ние, наместо нам' ~ *кога́ бя̆х си с арами́ите,] во го́рата, плани́ната,] не́ли на́ска ле́бот ни се свӑрши,] да пушчи́хме до труи́ца,] в до́бро се́ло Борисла́ва,] ле́б да са́кат, ле́б да про́сат* [ШК,СбНУ(1),116]; 3. изр.: муѓи на́ска да уста́не (= она што го зборувамс да не се шири, да остане тајна) [ПК,2(177)].

наскоро adv 1. 'пред малку, непосредно' ~ *напкун питами: "Кој излезе сега наскоро от свадбата?"* [МС(В), 92]; 2. 'во непосредна иднина' ~ *не́ка̣ ми да̣де́ Го́спуд' че́нду, а̣т не́ка̣ у́мри. Нас̣ко́ру му са̣ руди́ла̣ мо́мичка̣* [ПС(З),76]; ~ *ако–ј дивојка бре мили бај Дино,] ако–ј дивојка наскоро ја мажи,] наскоро ја мажи да не те осраме.] Ако је нивеста бре мили бај Дино,] ако је нивеста лулка да му купиш* [МП(В),48].

насл'а́ди pf 'тргне да оди по некого, да го следи' ~ *му дадé жената му саломада́рникот, и то́ј кини́са да и́ди да зе́ми ширлага́н, па́к бога́тиот гу насл'а́ди, кату зема́ кӑрпа́чинот ширлага́н, и кини́са да и́ди на дома́ му* [V,PM,17].

наслони* pf 'потпре некој предмет до друг' ~ *што ин вели на дружина:] Ej дружино чујте ме!] Наслонејте малихери,] натурејте ножови,] запалејте бумбите* [МП(К),116].

наслуби pf 'стави некого во непријатна ситуација' ~ *јод Бога да најди,] кој Руса наслуби,] на девет девере,] на уосем снахи,] и на четир зялви,] четир л'ути змии* [МП(Д),94].

насм'а̣ј (сă)* pf 1.'со израз на лицето и со артикулација на смев изрази одредено чувство (пр. на изненаденост, на извинување, на радост и сл.) ~ *му т'е́кна за но́с ч'ув'а́к, ш'ту гу зако́ли, сă насм'а̣* [MS,t,18]; ~ *тојнака, кога си насмеа, жената му гу и видела и му вели: "мӑжу, зашто си насмихна?" Тојнака га вели: "жену, не и твоја работа да ми питаш, зашто си насмихнах. Карај си на пӑтјут!"* [V,PM,81]; ~ *и кога́ збо́р чини́ха ца́рјут и сиромахот, ца́рјут рече́: "о́шти ацами́и са, а́ма не́ка да ги уженими, ке да доби́ат у́м". Кату чу така́ зе́тјут, си насмеа́; ца́рјут гу ви́де* [V,PM,114]; ~ *ку́пила смо́кви от не́гу и ха́пнала, и си насмеа́ и му ве́ли: "господи́не, дали́ мо́жиш да позна̣ѝш, што мара́з и́мам ја́зе?"* [V,PM,29]; ~ *кату му са поклони, му вели: "царју, јазе дојдох да просја твојта мома за мојто дете, чопл'акот". Момата, кату чу това, си насмеја и рекла на татка и́: "дај ми, тате, на него, та нека е чопл'ак!"* [V,PM,245]; 2. 'се потсмева, иронизира' ~ *тогај стана и Бӑлгаринот, са уму, извади капата си, са прекрӑсти, каде угрјаи слонцето, па си надјана капата. Тогај му рече на Гӑрциту: "добро утро ви, браткӑ!" И они си насмејаха на Бӑлгаринот, кату на пеза* [V,PM,179]; ~ *ве́чирта са–нави-чера́ле, ја̣де́ле, спа́ле. На̣–у́труту ста́вӑт, си–о́дӑт. "Е, му–ре́клӑ та́ же́нта–му, о́ти ко–изсвига́ ко́јнут и куби́лта ти са–на̣смија́" [БМ,200]; ~ о́ца̣та̣ му–ви́ка̣: "От–бе̣ Пе́тре̣ така́ на̣прави́ ти́? На́ли ќи–зе́мниш, ви́ка̣, лӑжити, ќи–до́јдиши". "Да–се̣–на̣смее́ме̣, ви́ка̣, ма́лку, да–се̣–на̣длӑжими. Еми, по́го̣л'а́ма̣ ла̣жа́ о̣т–та́а̣ милу́ваш? Ко́лку вр'а́ми потпи́раши та́м зи́до̣ве́то?"* [ЛК,130].

насмева* impf 1. в. насм'а̣ј (сă) 1. ~ *Господ и на него* (на мајмунот) *му веле: "Ето, гледаш тоа човек, шчо седе на ќошето? Ќи ти биде стопанин; ќи ти рани со лешници, орехи и други емише; ти ќи го*

насмеваш со играчките тфој и ќи му смееш и лăжиш децата'' [ШК,5(В),39]; сп. нăсмеве сă 'низ смев ги изразува своите мисли, чувства' [СК,301]; 2. – (сă) 'се потсмева' ~ *у–у, и она пă–ќи–сă–нăсмéве нă–нéкуј, кóга сúте пéзи сă–пу–н'áа* [ПК,2(80)].

насметка adj (f) 'загрижена' ~ *Росище пуста, Росице,] всекога јо вас да дојда,] все тă насметка намирам,] все жална, все разжалена.] Дăли тă мајка карала,] ил тă са братја бедили?* [МП(Д),148].

насмијачка f 'нешто несериозно, смешка, шега' ~ *и на трита дена ќи уживеи... да му сă виделе виа лафови на нúх кату насмијачка, вии приказни, и не а веруваа* [MV,K ....]

насмихне (си) pf в. насм'áј (сă) ~ *зашто сн насмихна?* [V,PM,549].

Насо (< Атанас) 'м. л. име запишано во Кукушко' ~ *ká сé–ј чинúл тóо Нáсо, чинúцта уф–ýстта сј–áа нóсе* [ПК,2(211)].

насолен* adj 'јадење на кое има ставено сол' ~ *во торбата пиле припржено,] пиле припржено, жено, жено,] ах мори жено женке,] пилето е со сол насолено* [МП(М),165].

насоли pf 1. 'стави сол на јадењето за да биде вкусно, односно да го заштити од расипување' ~ *така извадила сăрцето от прасинто, та другото гу насоли, ча жената и била млого умовитна: знаиши, ча на уврејската книга е писано, кој увреин да можи човешко сăрце да открáди* [V,PM,193]; ~ *га вели: "марú жéну, тајá рúба га земáх динéска за едúн грóш. Гóтви динúска от нéа мăра да идáт мáлкате и дрýгата нáсоли а сос сол!* " [V,PM, 17]; ~ *му вéли: "óх мăжу, хáрно си земáл рúбата и ми вéлиш да гóтва мăра, а дрýгата да га нáсол'а, ами кату нéмами нúти сóл, нúту пипéр, нúту шарлагáн?"* [V,PM,17]; 2. fig. 'кога "невкусноста" на зборувањето невистини се прикрива, се ублажува' ~ *трибýве мáлце да га нăсóлиш* (лагата) [ПК(Мор)].

На-сóлиштето top. 'сточарски термин – место каде што на овците им оставале сол да ближат' (се среќава често во микротопонимиската номенклатура); запишан во с. Дрјаново (Серско) [ЈИ,МИ...,163].

наспие* pf 'кога некој ги задоволи потребите од сон' ~ *нали са си наспала;] два вечера без мен'а?] ја та најдах, јас та најдах,] при моите другаре,] сăс моúте јаркане* [МП(Д), 116]; ~ *и óн му–ă–трăгнýва скáлăта, ă–фăрл'а пóнáка и си–óде. Тúа, кă–сă–нăспáја, сă–рăзбудýвăт, сáкăт дă–сă–свáл'ăт сéга. Пýл'ăт – скáла нéма* [ВК(Тр),323]; ~ *излéгух на–кавинéту, пúх иднó ка:вé, сéтн'и ми–са–прија́ди, утúдух дóма, са–најáдух, пáк дăж'ц'иш'н, пáх си–лигнáх да спúја, са–наспáх* [ВБ(Не),339].

наспри́ту praep 'наспрема (нешто)' ~ *ричé Гóспот на Ученúцити нéгуви: Сéкој човéк тó шо ки ми сă кáжи за мéн наспри́ту л'ýдито, и Човéшноу Сúн ки му сă кáжи на нéгу приту óчити на Господúнцки Ангели* [MV, K,298]; ~ *насприту снáга рóжба Господúн Бóга нáш и Прибуждéн нáшаго Исус Христос (Бужúќ) (Велúќ)* [MV,K,305].

насрди (се) pf 'се налути, се нанервира' ~ *тогај се валија насрди,] извика на јузбашите:] – Ај тргнејти го на страна,] однесити гу чаршија, там нек вика тилалин,] нека се збере народот,] тамо бре да се убесе* [МП(В),129] ~ *дека е мајко Бојана,] што ти си стара станала?] Боја е*

саноќ комшии,] сега е дошла, заспала.] Стојан се луто насрди,] извади острото новче,] та ја прободи Бојана [МП(К),68] – и во двата контекста (првиот од Воденско, вториот од Кукушко) е присутен балканизмот: отсуство на предлог кон додатокот за место: однесити гу чаршија (м. 'во чаршија)', Боја е саноќ комшии (м. 'во комшии'), второ, ја сметаме за превид формата новче (во контекстот од Кукушко), зашто нашите истражувања на дијалектната ситуација во Кукушко упатуваат на 'нохче'.

насред prаер 'укажува дека нешто се наоѓа еднакво оддалечено од крајните точки' ~ *место бӑрке да кундисе,[арисал место, биндисал,[насред село на мирата,[на таја трева зилена,[крај тија чешми шарени,] крај тија води студени* [ТГ,98].

нӑстáви* pf 'остави, тури нешто некаде' ~ *и тá ви́ке ки–сӑ–испи́ка сӑ́та најс–вéјкте и ќи–си–изви́е кужу́рци и пу–идна́ нидéл'а ќи–а–рӑстрису́виш вéјкта–бу́бӑта, ки–си–і– нӑкла́виш у–идна–удája на–прóструм, ти́е пóлни кужу́рци зӑ–мили́на. Е́, тӑ́ка́ кужу́рци ќи–си–і–нӑстáвиш тáмка* [БМ,201].

нӑстáне pf 1. 'стане возрасен, порасне' ~ *нӑстӑна́а дéцта сáке (трибу́ве) д–им рӑздéл'ум имóто* [ПК(Гӑр)]; ~ *од как сам ерген настанал,] девет сам града прошетал,] в девет сам моми зал'убил* [МП(К),145-146]; 2. 'бидне' ~ *ка го видеја сите моми,] сите на нога му станаја,] само Маријка не му стана,] та ки настане јарамијка,] јарамијка лута змија* [МП(М),26]; 3. 'се кренс' ~ *ти́а русӑли́јте уд–дéк Сӑлмáново, ти́а уддéк Амбáр Ќój фӑти́ли сáмо сӑ–бикóл'ӑт и вӑ́рвӑт. Сé–ткá óрто гу–бикóл'ат... Тӑ́пӑнто чу́кӑт нӑ–жа́л: да́м, ду́м, да́м, ду́м, а–ру́–сӑ́лијте ус–кӑ́лӑ́чките ќи–сӑ–јскó–л'ӑт. И нӑстӑна́ли ста́ри л'у́де кул усӑмдéсет гуди́ни тӑ́рча́ли та́м ми́ќи ни́х, флизе́ли та́мо* [ПК,2(355)].

Насташија 'ж. л. име во Гевгелиско'. Како поспецифични од истата регија пред скоро еден век се споменуваат следниве машки имиња: Анасташ (Атанас), Акила (Акилеф), Анди-Питруш (ново – дојдено во тоа време со пропагандите; истово објаснување важи за сите случаи во кои покрај името стои *ново*), Анди-Филис (ново), Анго, Апостул, Александар, Аргир (ново), Божидар (ново), Бранко (ново), Вангел', Вано, Вашил' (Шил'о), Вел'о, Глигор, Гоне (Гоце, Ѓорѓе), Дел'о, Димо, Дино (Кустадин), Душан (ново), Ефтим (Ифтим), Зафир (Фиро), Илија (Ил'чо, Ил'о), Јанкула (Јанко), Јоаким (ново), Јосиф (ново), Јован, Јурдан, Кол'о (Кол'чо, Никола), Крӑсте (Ставре), Лазар, Милан, Мил'о (Мил'ко, Михаил), Мицо (Мито, Димитре), Нако, Павле, Петре (Пено), Радумир, Ристо (Ито, Ичко, Индо), Саве, Стојко, Сутир, Тано (Танче), Трајчо, Тодор (Тоде), Ташо, Тиохар, Тодор (Тоде), Тошо, Трајко, Филип, Шарафин (Серафим), Штифан (Штефан, Стифан); женски: Анета (Ана), Анѓелина, Афрудита (ново), Бил'а, Бужана, Бусил'ка, Ванга, Вера (Варвара), Вилика, Гина, Гонда, Гуна, Гуца, Дафина, Доста, Донка, Душанка (ново), Евгенија, Ефемија, Ефка, Зорка, Ирина, Јелена, Јурдана (Дана), Ката (Катарина, Катирина), Кустанда (Санда), Ленка, Ливена, Лисава (Сава), Магдалина (Магда, Лина, Линка), Марија, Марушка, Мацa, Милена (ново), Милица, Насташија (Анасташија), Надежда, Неда, Пулисена, Румка, Русија, Руша, Сирма, Славка, Спасија, Стоја (Стојна), Султана, Танка, Тинка, Тона,

Фанија (Фана), Фида, Цофа (Софија), Шикирина, Шинка [ТГ,114-115].

настéнке pf 'наполни нешто до крај, со притисок' ~ *и́ма да гă настéнкум пéчката, ќа–а–зацăрвум* [ПК(Гăр)].

настигне pf 'привтаса некого' ~ *да фркна да си префркна,] да настигна ле Бојана,] да хи искарам јочните,] като два студни кладенци,] да хи јизгризам ликото,] като црвена јабалка* [МП(Д),118]

настил'é pf 1.'постила нешто на широк простор' ~ *за дунис'é на враш'и́луту раж'ани́на, за ја настил'é у враш'и́луту* [MS,t,66]; 2. 'посипе' ~ *мóш' да клад'éш' ниш'ан'ă, на зим'áта пéп'ăл за настил'éш'; и на скáлата пармáку катрáн за гу намáж'иш'* [MS,t,22].

нậсти́не* **pf** 'се поболи од студ и недобра облека' ~ *мă–фậти́ адúн лáдин дóш, нậстинáх* [ПК(Гăр)].

настинан adj 'болен од настинка, преладен' – кога човек седи на влажна земја или на студен камен може да настине и тогаш добива вăрвеж (= пролив) [ТГ,239]; ву Кукушку: нăсти́нин ~ *то: уд–но́го пéјне, уд–нậсти́нка грéздăво гувóре. Гăрлуту мо–ј уд–нăсти́нка, нăсти́нин и гувóре гăрличáво. Имше адúн гу–ви́ка: Гăрлицта* [ПК,2(242)].

настинува impf 'се проладува, го фаќа настинка'– кога човек седи на студено, несоодветно облечен [ТГ, 239]; в. нậсти́не.

настр'ăш'та adv 'на страната што е отспротива' ~ *на–стр'ăш'та имáш'и инá мáндра; ч'убáниту ут–стр'ă–ш'та ги гл'éдаха пукрáј мéш'л'ăнтá–та ч'ậ и́ма и инó д'ăтинци!* [MS, t,16]; ~ *тогас пак рăжна неговата кон'а, и си отвори мopету, и тој сос момата промина настрешта; и, кату излезоха от мopету, тогас вели на момата...* [V,PM,236]; ~ *и си фăрли́ уч'и́т'ậ, пугл'éда на–стрă–ш'та Алéксандрóту и ви́д'ậ инó м'áсту млóгу хýбаву* [MS,t,60]; и: насрешта ~ *напкун имаше еден другар на–срешта, патардијата га чу и как чу и пушката, тăрча и кажа на селото* [МС(В),75]; сп. **Насре́шта** top. 'место што се наоѓа од спротива на с. Герман (Валовишко)' [ЛИ,МИ...,163].

настрет adv в. настрид'á ~ *ка дујдé настрет ут Велúгден, утúшăл Исус, сậ закачúн на И...–то и сậ прика–жýваши. Да па Чифýтите сậ чудúле, éм вел'áле: Как вóа знái книга, не учéн?* [MV,K,256]; ~ *и а нóсиши сáм крăстут на рáмото; испаднáле да утидéле на мéстото шо му вéлиа Глáва, Чифýцки му вéл'ат Голготá; тáму шо гу раскрăстиле на нéгу, и суз нéгу зăјно друзи двéмúна, идéнјут ут иднáта стрáна, па другјут у–другата да настрéт на Исус* [MV,K,293]; и: насред ~ *место бăрке да кундисе,[арисал место, биндисал,[насред село на мирата,[на таја трева зилена,[крај тија чешми шарени,] крај тија води студени* [ТГ,98] – според наши сознанија во гевгелискиот говор групата -ср-, се изговара со вметнато –т- (-стр-), но сепак го предаваме како што е запишано.

настрид'á adv 'кога нешто е еднакво оддалечено од краиштата, односно што се наоѓа на средина' ~ *и вилú ... : "ни фарл'óвам на дăнуту, за фăрл'а на стрид'á !"* [MS,t,69]; и: насред'á ~ *Гóспот познá нéговата клéвета, и затовá на–сред'á пăт'у си заоблачú небéту, вати тéшко да грамú* [V,PM,16], односно нăстрéде ~ *дéка сичéл óн имáло нăстрéде иднă–бýка, úсе шó бúло, бúла прáзна* [ПК,2(80)]; ~ *лисúцата му–вéле: "Јáс мóжăм дă–сýдăм, áма*

дă–сă–утвúе ут–тúлут, дă–зăстáне нă–пăтут дóлу. Јáс ќи–зăстáнăм нăстрéди и ќи–сýдам: кój–е крúф, кój–е прáф" [ДК,137].

настуде (са) pf в. настúне – кога човек силно ќе настине тогаш го лекуваат на следниот начин: ќе се загрее вода во кутел, внатре ќе стават малку синапуво семе, лушпи од крумид и малку сол, потоа болниут ќе ги стави нозете до колена во водата, и самиот ќе седне, ќе се намести така што пареата ќе му доаѓа в лице. Преку глава ќе му стават дебел покривач ич издух да не зимуве (= да не вдишува воздух), добро да се напаре и спотне; некои се мажат су нишадăр (салмиагас). Други се лекуваат поинаку: ќе земат околу 100 гр. лута ракија и десетина суви лути пиперки, што ќе ги иситнат и ќе ги стават во ракијата; на ова ќе му додадат и малку зејтин, ќе го загреат на жар, но без пламен, бидејќи ракијата може да се запали. Потоа со оваа смеса ќе го истријат болниот по целото тело и добро ќе го покријат за да се испоти. Често се употребуваат и миндузи (специјални чаши што се ставаат на грбот на болниот). Доколку е настината и главата тогаш се маже су газија – петрулеум, а се става и синап [ТГ,239].

нăстăпва* impf в. настăпи 2. ~ *Кá бигáме ли? Пáсăхме нис–пóл'то. Гăрците уз–дóл ќá нăстăпваа, сă–глéјше бúл' ќá úдаа. Нúă фăтúме дă–бéгме, а пă уд–дóл адни бугáрски вујнúци тáм нă Гăрдúштто нáше, нăт сéлто, прăпукáа (Гăрдúштто* < градиштето – име на место што често се среќава во македонската топонимија) [ПК,2(290)].

настăпи pf 1.'притисне со ногата, згазне' ~ *бајрак си заводе,] јăф средја хорото,] кон за бајрак вăрза,] та си ми са фати,] за крајна дивојка,] дваш хоро јобиде,] триш мома настăпи,] шарăни чорапе* [МП(Д),114]; ~ *на пат ки стретам малкај девојка,] кај што излеве од вруќа бан'а...] полека карај брзата кон'а,] ќе ми настăпиш пандофлите,] везени пандофли и бели нозе* [МП(К),181]; ~ *пулека си терај, лудо,[твоја брза којна,[да не ми настăпиш, лудо,[меснати ми пети,[меснати ми пети, лудо,[на бајна бајнани* [ТГ,157]; 2. 'навлезе, се пробие кон одредена цел' ~ *ој ти лојзе, лојзе ти дојранско лојзе,] право ке ми кажеш дал ке настапиме,] дал ке настапиме во Дојранското Поле,] дал ки настапиме ил ки отстапиме* [МП(К),136]; 3. 'се појави (некаде)' ~ *Турци викат – Алах, алах!] Ура, викат комити.] га разбере цела Европа,] как се бијат комитите.] Седум души настапија,] седум души там паднаја* [МП(К),116]; – пример за редукција на е во и во туѓи зборови: Европа < Европа.

настăрве (са)* pf 'се привикна на некои погодности' ~ *си–бúл едéн уфчáр, имáл óфци, árно áма са–настрвúла еднá мéчка и сéкуј дéн му–земувáла пу–еднá óфца* [ВГ(М), 273]; ~ *сијала мома црвена лоза винова,[ја уд лоза си црвено грозде јубаво,[ја уд грозде си црвено вино јубаво...[она курдисала сред село мијана јубава,[се настрвило едно лудо младо јабанџијче,[пило што пило два дни ми, три дни, четири* [ТГ,156].

насăбére (сă)* pf 'на едно место ќе се најдат повеќе луѓе (предмети)' ~ *на úтринта дéн шó и пу петóкут, сă насăбрáле Старéите и Ф–ите на Пилáто, и му вéлеа: Афéндо, си а смилúхми* (смислихме?) *óти тáа*

лăжа шо рéкал, жúв бидéки: пу трú днú нáпкун ки застáни [MV,K, 289] – во контекстот имаме уште еден случај во кој првобитниот гл. прилог бидејќи се јавува со зачувана глаголност, а не како сврзник: жúв бидéки; ваквата функција во долновардарските говори е обична, а не е позната во нормативниот јазик.

насăлзен* adj 'кога некој е расплачен, со солзи во очите' ~ *а бре вије кукушани,] што сте толку нажалени,] и со очи насăзени.] Как да не сме нажалени,] кога в село чудо стана...] Гоцè Делчев го убнја* [МП (К),115] – песната е запишана од бегалци од Кукушко, што живеат во Струмичко и оттаму формата насăзени, со ă за некогашното вокално л, бидејќи таму така се реализира; сепак во насловот ја претставивме кукушката форма.

насăрчи pf 'даде потстрек' ~ *на него најстина толку гу ареса селто су негувјут башка-мурлија живут, шо ма насăрчи да зем да написам* [МЕ(Р),70].

натáзјакá adv 'на ова место, тука' (?) ~ *з'é-јина глáвн'а ут вóгн'у и прул'éтна пáк за да си дóјди натáзјакá* [MS,t,23].

нạтáка adv в. нататак ~ *и тóгăш стрил'áчут – трéс! Ґáвăлут уд-зé-мин – ґáвăлут нạтáка пáјґа, дивójкта нạвáка пáјґа. "Чекај, добро, му-вели, ти и не са-уби момта"* [БМ,196]; ~ *ги-видéло мáчто: "Măрл'áу, măрл'áу, мјáу, éе, пријáтăле, дéкójте?" "А-бе,ójме нă-планинта, гúби бé". "А-бе, дă-дóдум и-јáс?" "А-бе, нúа другáре бăркме. Ајде". И мáчто сă-кăчýве нă-măгáрто, вăрват. По́ нăтăкá ги-вúжде питéло* [ПК,2(275]; ~ *Струма сме гă-вăрвéли, а нé знајáли сме дéк úма пăт дă-пумúнме. Вујнáта сè нă-искăрáла. Дóда и друкта дóда вујнúци г-искăрáли, сè лăкáтци, лăкáтци удúли. Сјá: нăтăкá к-ójш, пá нăтăкá к-ójш, нé прáво д-ódиш. То: сă-вúке лăкáтци* [ПК,2(321)].

натамами* pf 'надокнади, направи нешто да биде точно (*тамам*)' ~ *утиде, му веле на офчарут: "Аде, пубратиме, сега нимо саќи пари за житто, ами на кило двеста офци да саќиш, пак да си натамамиш офците"* [V,PM,294]; ~ *са чини една зла скапиа, фатиа уфчарето да идат за жито. "Валла" риче (офчару), "јас пари нејќум, офци сакум: за секое кило пу двеста офци". Си и натамами па офците, са чини па ќаја* [V,PM,294].

нататак adv 1. (просторно) 'не тука, онаму, настрана' ~ *вилú на ж'чинáта: "ут н'éса да натáтак тáс кăш'та и тóс пиривóл' тфój зă-ј!"* [MS,t,47]; ~ *тогáс дјáволут му вéли: "úди си; по-нáтáтак ке да нájдиш другý кату мéни, негу да гу питаш!"* [V,PM,147]; ~ *"...тинака пак това што ми чини на меника, ки ти проштавам, дур дека сам жив ". И така си оделиха, тојнака нататак, старио на тамука"* [V,PM,33-34]; 2. (временски) 'за напред' ~ *ут úтр'ạ натáтак Гóспут' знáј, как за проми-н'éми* [MS,s,74]; ~ *си устáнах јас ивдувéц ... и живóту ми н'éса сáхатá (млóгу бéт') да ут утр'ạ натáтак Гóспут' знáј* [MS,t,3]; ~ *тос тас да гу имаш млогу на ихтибар и от сја нататак, кој ки иди да мели на воденицата, хак да не зеваш* [V, PM,278]; ~ *кату отиваха на пăтју, три-четри дни нататак најдоха един јунак, којто моретý гу смрăкаши сос устата му* [V,PM,44].

нататакан adv в. нататак ~ *л'у фáти да га пúта на жáбата, дали úма и другý жáби сос нéа. Жáбата му*

вели́: "о́шти еднájси жáби и́ма". Тогáс га утепá жáбата и га намрй-да нататакан [V,PM,28]; ~ *кубила-та што била тешка, на пăтjу ме-тнала, и тojнака излези та гу зема жрjапчиту, гу фарли нататакан на една страна* [V,PM,94].

ната́тки adv в. нататак ~ *избигá ната́тки* [ПК(Гăр)]; ~ *бéги нăтáтки, ни́м сă-бу́ти* [ПК,2(81)]; нăтáтки ~ *óди пó-нăтáтки дă сéднум и éс* [СК, 103].

нат'а̨нхá adv 'насамо' ("во четири очи") ~ *устáна з'éнт'у и нив'ăстата думá и тугáс нат'а̨нхá гу пи́та: "ут ш'то сój си ти?"* [MS,t,15].

натемáго 'да биде проклет' (се кажува за ѓаволот) – во Воденско, во Ме-глинско на́тима 'проклетство' [BV (M)119]; сп. нăтăмá-те (= да ти се сневиди) ~ *нăтăмá-те и дéтто, шó árно мă-нa̧смиjá;* или: *нăтăмá-ве и дéцта, дéк сă-кăчýфте тáмка* [ПК,2(81)]; исто и како клетва: *нă-тăмáте и чувéкут* (= да бидеш проклет, анатемисан) [СК,103].

нa̧тéпа* pf 'изудира, нанесе повреди' ~ *ák мo-j, нéк гу-нăтéпат, зéр цéл дéн éj немúрин, ус бóрна сj-o бăрке* [ПК,2(205)]; ~ *стритéл нă-пăто нéкуj лувциjа, му-ричéл: "Шó бе ви́киш нé излéве?! Ни́ă уд-нóк шéтме пу-зájци, пу-шо-дéj дă-фáтме, а ти́ ки-ни-ви́киш: нé излéве, нé излé-ве". Фăти́ли, гу-нăтипáли* [ПК,2 (302)]; ~ *пá у-пи́те пóпо: "Jáринце, бéглинце. глáдно-си, жéдно-си?" "Ми, глáдно сум, жéдно сум". Пóпо нăтéпе и жéнта* [ПК,2(233)]; ~ *уф-сăрпцко би́ше нóго лóшо, уф-сăрпцко дă-ви́jш кăквó би́ше: ки-зéмаа нă-чувéк ко-нăтéпаа. И-у-сăрпцко нé би́ше живóт, нéмше живóт* [ПК,2(282)].

натера pf 'принуди некого да направи нешто' ~ *мajка му сум jа натерал,] на сина кандил да свете,] браќа му сум ги натерал,] за Асан дрва да цепат,] сестри на Асан сум терал,] за Асан вода да носат* [МП(К),87]; ~ *много сам мajки расплакал,] Јована мajка највише,] татко му му го натерав,] сина на ражајн да пече,] мajка му му jа натерав,] печено месо да jаде* [МП(М),55].

нa̧тéрува* **impf** в. натера ~ *е, имáла адна жéна двé кéрки. Ама еднáта би́ла нéjна, а дрýгăта зăвáрна. Она сè мăжуфта кéрка а-нăтерувáла, а-нăкăрувáла дă-рăбóте* [ПК,2(301)].

натика pf 1. 'кога некој се жали затоа што сторил нешто добро' – и на просjакот кога му се дава секогаш се мисли дека се раздава за душа на умрените... Кога се раздава за умрените не треба потоа да се жали ако некој (просjак) зел поголемо парче. Од таквото давање мртвиот нема да има никаква корист, зашто му го натика и тоja што му даде [ТГ,34]; 2. – (си) 'влезе на брзина (некаде), се сокри' ~ *Георги как зе страх, как си натика там на тиквите и нч не сборувами* [МС(В),80].

нa̧ти́кне* pf 1. в. натика 1.; 2. – (сă) 'се облекол со топла облека, се спремил' ~ *шó си-сă-нăтикнáл тó-лко, сáнки вóнка кáмине вăрнăт;* уште: *áдна кáпа нa̧тикнáл ду-ý-ште* [ПК,2(197)].

натими́са pf 'проколне, односно исклучи од црквата'; в. натема-го ~ *нé мóжи нéкоj да рабóти измикáр на двé áги; óти или иднóто ки си милýва, и на дрýгут ки гу каскандúса; или на иднóто ки му пумáга, па дрýгут ки гу натими́са* [MV,K,264]; ~ *па кóлку мúна ут тúи Граматúцити си рéкле мигý нúх скúршно* (< скришно): *Вóа човéк натими́са* [MV, K,265].

нат̣ја́нин* m 'жител на с. Нѝте' (на Кожув Планина, населено со Власи) ~ *бегај Јован бегај, бегај да бегаме,] бегај да бегаме јод то пусто Зборско,] ето дека идат лошите натјани,] лошите натјани со пушки на рамо]... јони право јидат за то пусто Зборско* [МП(В),113].

Натка 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *не плачи Натке, не жели џанам,] мајка те дала на место богато,] богато место куќи високи.] Натка продума на стара мајка:] пусто јостанале куќи високи* [МП(К),76]; ~ *Кол'о на Натка говори,] Натке ле Натке убава,] чекај нѐ Натке, чекај нѐ,] додек триш петли запејат,] ниje ке дојдме стројници* [МП(К), 152].

натка́ва* impf 'на разбој исткае, додаде дел на платното' ~ *натка́вам ина́ плуска́, гу зва́ж'дам с'е́тн'а ч'ума́ку* [MS,t,7].

наткъ́л'ви pf 'победи во натпревар: кој ќе посече повеќе дрва' ~ *јунак сн иде на брдо,] и си хи са мол'аше: – "Мъ́р Гајтано, Гајтано,] хајт да идем в гората,] та да къ́л'вем, да сјачем!] та да си са наткъ́л'вем!] л'ако та ја наткъ́л'въ́,] шче ти зема ликото"* [МП(Д),184].

натоварва impf в. натова́ри ~ *и през нъ́шта натоварва ги не́з мулета умр'алите и ги испусне къ́де искат да идат мулетата... На но́а чув'ак са останалн парите* [ВД(Ка),335].

натова́рен* adj 'тој што носи товар' ~ *и дја́дото му ка́зал: "Да са въ́рнеш, си́нко, да́ му поте́раш пет ко́н'а натова́рени; еди́н сос пчени́ца това́рен, дру́к сос ме́т, и еди́н сос про́со"* [V,PM,256]; ~ *та му да́л ќосе́то пет ко́н'а натова́рени сас што пойскал* [V,PM,256].

натова́ри* pf 'стави на грбот на добиток (или на друго превозно средство) извесни работи (товар)' ~ *и бјазарѓа́нина пу́снал еди́н тјала́л та прико́пил л'о што има́ло фаф касаба́та сижиме, кана́пја, хо́ртоми, та натова́рил н'а́кој две́сте араби́* [V,PM.256]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванжијцка! Мар та назоби девет биволици...] мар та ги напој до рујно вино,] мар та натоварјај тешка кирија* [МП(Д),95].

натопи pf 1.'намокри нешто со прскање' (со вода или др. течност) ~ *саноќ седам, пиле, под пинцерки,] саноќ ронам дробни саузи,] чеша саузи, пиле, сам напаунау, а риза сам натопау* [МП(М),130]; ~ *сетила се вечер мома ми Румена,] на ода да идја, лице да јомија,] лице да јомија, коса да натопи.] Одоздолу иде едно клето Грче]* [МП(Д),138]; ~ *– Ej мор мале, стара мале,] ја подај ми ладна вода,] да натопам тенка јуста.] Одговара млад собаша:] – Неси моме при мајка ти,] ти си моме при собаша* [МП(М),100]; 2. 'стави нешто во течност' ~ *и он му викна́, да ричé: Та́тко Авраа́м, про́сти ми, и пу́шти на Ла́зар, да си нато́пи на кра́нинто пра́стин уф во́дата, да до́јди да ми са́ разла́ди изи́ќот* [MV,K,274]; 3. 'ја навади земјата (обилно)' ~ *дудулува мајка стрет море седе,] с кова вода лије на дудул го прске,] дај ми боже дај ми, дај силни дождове,] ајде да натопеш сето рамно поле* [МП(Д), 138]; 4. fig. 'разлади, освежи' ~ *"Стујане, Стујане,| милин ми ти мъ́жу!| дај ми капка вино,| гъ́рло да натопам".| Кога гледе Стујан,| бочви испуштенн* [ТГ,330]; ~ *при кого*

ќи мс устаните?] Кој ќе ми вода дунесе?] да си натопам устата,] да си наладам срцито [МП(М),71]; 5.'насапуни, пред бричење' – во сабота навечер, пред свадбата, во куќата на младоженецот ќе се приготви топла вода, брич и сапун и ќе го повикаат младоженецот да дојде на бричејнс. Потоа ќе ги повикаат свирачите да свират додека го бричат младоженецот. Еден од побратимите ќе го натопе и ќе повика некое дете, кое е сус мајка и сус татко, тоа прво малку да тргне со бричот [ТГ,168].

натóчи pf 1.'со помош на специјален камен, со триење, направи ножот или секирата да бидат наострени, лесно да сечат' ~ *и р'éч'и на с'éстра-му да пój на димирџ'йјата, да му натóч'и калăч'ката* [MS,t,51]; 2. 'развлекува тесто, го прави на кори (со помош на сукалка)' ~ *шчо ми са си кахăрлиа,] дăл си гола, нл си боса,] запретни са, засукни са,] да јумјасиш чисти л'абе,] да наточиш и баница,] тă шчс идим ју дјадови* [МП(Д),96]; 3. 'налева (пр. од буре во некаков помал сад) – обично се точс вино или ракија' ~ *најружај ми до две брзи којне,] наточи ми две здравици вино,] наружај ми две бели пугачи,] премени се руба невестинска* [МП(М),46].

натóч'ин adj 'нож (или секира, или коса и сл.) што убаво сече'; сп. наóстрин [MS,s,74];

натпјајн* pf 'победи во натпревар: кој поубаво пее' ~ *хајде граганке да пјајем,] да пјајем, да се натпјајем!] лă јако ма граганке напјајеш,] да ми јодрјажиш крилцата,] крилцата до раменцата* [МП(Д),183]; ~ *граганка си му думаша:] – "Иди си збогом славејче,] мен'а ми стига славата,] чи сам славејче натпјала"* [МП(Д),184].

натплати pf 'даде пари повеќе отколку што чини нешто' ~ *"... и сам сегá отслáбнал та не мóга за да хóдем, и ти са мóлем да ми донéваш катá ýтрина мл'ákуту от охцéте прјáсно, да ма хráниш, и кóлко шта ти йзем, шта ти плáтем и нáтплáтем"* [V,PM,261].

натупен adj 'нешто што е ставено во вода (или во друга течност)' – верување: ако се случи во селото некој да умре, а пасмото (преѓата) не е симнато од мутувилуто и не е натупену, тогаш треба (кога ќе го симнат), низ пасмото три пати да се провре мачка за да се отстрани лушутијата [ТГ,366]; в. натопи.

натуп'óва (сă) impf в. натопи ~ *ја звáж'дами т'éнџ'ирáта сăс ш'ирóпу, ја тýрнувáми на врăх баклавáта, сă натуп'óва и фáш'тами ... да јид'éми* [MS,t,8].

натуре* pf 1. 'стави нешто (некаде) во голема количина' ~ *млад Секула по нивеста појде,] по нивеста за Варадин града,] си оддели таман натурили, натурили девет коли трн'е* [МП(К),53]; ~ *што ин веле на дружина:] Ej дружино чујте ме!] Наслонејте малихери,] натурејте ножови,] запалејте бумбите* [МП(К).116]; 2. 'достигне (до некаде)' ~ *ајде, да кинисам долгите патишта,] ајде да натурам зилени ливади,] ајде да си најдам лика спроти мене* [МП(М),39].

натýрле (се)* pf 'се држи на високо, се прави важен' ~ *ká сé-ј нàтурлúл* [ПК,2(169)].

натфăрли* pf 'фрли посилно (повисоко) од другите' ~ *сăбрали сă пубрали,] седемдисет јунакă, осимдисет осим јунакă,] да ми фăрл'ат,*

натфрл'ат.] Кој убруси мирaнза,] тој ста земе муманă [МП(Д),47]; *~ Бужано, моме, Бужано,] Бог да јубије татко ти![што си прудаде чифлиќут,[двеста погуна ливади,[триста погуна угаре![там ки се собур субере,[тешко џилезо да фрл'ат,[који ти натфрле џилезо,[тој ки ја земе Бужана* [ТГ,92].

натăжен* adj 'насекиран, загрижен', в. натăжи (са) *~ сéа си–дујдéн уд–Гăрџја, трúјсăт гудúни нé снă–видéни. Знáјш–ли кáк ми–бéше сăрцту натăжéну дă–си–вúдăм брáтче, дă–си–вúдăм ут–кýјќта нéкуј* [БМ, *202]*; и: натажен* *~ свадба ки прават, брат ти ќи го женат,] а твојта мајка надвор седеше,] надвор седише тажна, натажена,] тажна натажена бога се молеше:] -- Дај ми бре боже крилја соколови* [МП (М),103] *~ си дочула негва мила сестра,] брат се жени неја не ја кане,] се расплакала ем се натажила.] Тогаш вели најголемио син:] Зошто плачиш, што си натажена* [МП(К),51].

натăжи (са)* pf 'се насекира, го опфати жал' *~ рекăл на жента–мо: "Жено! Ќ–одум на чуждина да ќарувум!" Одил, одил пу пăтут, му са натăжило, си вел'ал на умут: "Децата ми и уставих, отглади ки ми умрат"* [V,PM,272]; *~ си дочула негва мила сестра,] брат се жени неја не ја кане,] се расплакала ем се натажила* [МП(К),51]; *– Му са дудеало от напилесии, станал па кинисил да оде на чуждина. Одил, одил, па му са натажило, па са вăрнал* [V,PM,272].

натăкми pf 'подготви, среди (нешто)' *~ купú óшти дéсет корáби, и едúн пăрв гимициúа фатú гимúите, ги напăлни имáни такóв, што требýваши на Цариград, ги натăкми и кинúса* [V,PM,14]; *~ гу завéдја за ракáта и на еднó ќушé фаф ходаéта отлýпил му едúн кáмен, и пот кáмен'а едúн казáн алтăн'а. И му рекăл харáпина: "Катó тéраш от Гóспот и Бóг, за тéбја ги е натакмúл да едéш и пиеш* [V,PM, 254]; *~ граждането сă чјудили как таков царски чјул'ак шта кондиса в такавă кăштă, в котрă саде măжо си бил, и затова на другă кăштă натакмили хи кунак и изл'азли да јă посрештнат* [V,PM, 283].

нăтăртено (<нăтăртено место) n, adj 1. 'место помодрено уд удар' – се лекува на следниот начин: со истолчен кромид се обложува удреното место да не се аволандисе, т.е. да не отече, а потоа треба да се најде свежа кожа уд штотуку заклан овен и да се стави на нăтăртеното место [ТГ,238]; *~ нóќта цéлта ме–ј–нăтăртина;* 2. 'со напрчен задник' *~ вúд–јо кăкóф ej–нăтăртин, алúс кут нéкаа жéна* [ПК,2(80)].

нăтăрче* pf 'дојде со трчање' *~ сă–нăтăрчáа Тýрци, кój сус–бăлтúа, кój шó нăјдéл. Пýшки прăпукáа, дујдé адúн Тýрчин, плáчме нúа, нéма дéка д–óјме. Сă–субráа тáма Тýрци* [ПК, 2(357)].

нăубле́че* pf 'кога човек ќе стави многу облека врз себе' *~ ká сé–ј нăубличéл, чúниш вăрнат кáмине* [ПК,2(156)].

наука f 'систем од знаења за појавите во природата, техниката, општеството и сл.' *~ на идно училиште сне јодиле, на идно училиште сна јодиле,] на идин стол сне сиделе.] Заминувам за Русија, заминувам за Русија,] заминувам за Русија за гулема наука, наука* [МП(М),149].

науми* pf 1. 'помисли' *~ тój му*

вилй: "хйч' парй да ми ни дáваш'и, тузй. ш'ту гу наýм'ăх, пóýбав'ą да м'ą уклавéш'!" [MS,t,19]; 2. – (се) 'се присети, си спомна' ~ *и утйди дур на клáјанцу на кумлýку, там сă наýми, сă вăрна насáт'* [MS,t,41]; ~ *ги брујй тóс, гл'éда, с'éдим ч'атáл'ą йма; и тугáс сă наýми тój за гудинйцата* [MS,t,19]; ~ *брăкаха дрăвé да му стóр'ąт крăс, тугáс сă наýм'ąха: "вин'ăти ги н'éс гр'éнди да крастóсајти гу на т'ăх!"* [MS,t,45]; ~ *амá забрáви да пйта и за гăската и утйди дур на клáјанцу на кумлýку, тáм сă наýми, сă вăрна насáт'* [MS, t,41]; 3. 'се размисли' ~ *и ч'урбаџ'йјата сă наумй: "тój, ш'ту гу фăрлй мáлкуту, тузй зај бајá!"* [MS,t,17]; ~ *и кату гу фтаса на пăнтјут му вели: "е ти, побратими, што знаиши, ча за падна о–дарвото, знаиш и кога за умра! молим да ме кажиш". И тој са почуди, што да му рече, си наумн та му вели: "ти побратими, за си жив ошти три дена, после за умреш"* [V,PM,225]; 4. 'се одлучи, се реши' ~ *тогај зева пушката да ги отепи и двата там, дека си наумн, пак вели сам: "по–харно е да оставим за утра таја работа"* [V,PM,163]; ~ *плакаха, што не можаха да гу најдат детенто живо. Тогас папаџјата си наумила, та фати, собера коматите наедно ги залепи и фати сос зминината трјава гу помаза детенто, јужувјало* [V,PM,216]; 5. 'посака' ~ *една жена се бане на морето, от којато сонце грее, та и него засенила. Л'у ја виде, и му се наумило да ја залиби, ала не може ништо да устори, дур не земе изнм от стара си мајка* [V,PM,265].

наýмјува (си)* impf в. науми (си) ~ *"... ви кажýвам, ча едйн дéн от тогáс насáм н'а можáх да вúдам бел дéн, зашто́ кога́ си наýмјувам, кáк вúкаши господáрот ми, кога́ јáзи гу бúех сос камини да гу óтепа и от тогáс насáм не é кабúл сéкој вéчир дýр да не дójди на спанéто ми"* [V,PM,28].

науружан* adj 'тој што има оружје со себе' ~ *ветар да подујне магли да растргнат,] магли да растргнат, реки да присекнат,] реки да присекнат, момци да заминат,] момци да заминат, момци Македонци.] Наште Македонци се науружани* [МП(В), 134]; в. нăружа се.

наýт m. bot., Cicer arietinum 'зрнесто растение, се пече и се добива леблебија (= вид храна, но не е основна туку за каснување)' [BV,118]; според Саќов: нахýт (во Кукушко) [СК,301].

наутлија adj 'се кажува за пита што содржи наут' – кога жената сака да потфати наутлија квасец, таа прво ќе се измие, ќе се исчешла и ќе се затвори сама в соба. Тогаш ќе земе сден грăст истолчен наут (= непечена леблебија) и околу половина ока брашно, па од тоа ќе замеси (со млака вода) тесто. Некои во тестото стават помалку од стариот квасец. Тоа тесто ќе го покријат со чиста крпа и ќе го остават покрај оган да кисне [ТГ,366]; ~ *чýвум нăутлúа квáс, зă–Прăбрăждéн ќи–мéсум нăутлúа пугáча. Нăутлúа пугáча сă–прáве ус–нăутлúа квáс, а квáсо сă–прáве ус–нăýт и шикéр* [ПК, 2(80)].

на-ýтринáта adv 'времето кога се разденува, кога се јавува сонцето, наутро' ~ *јас с'ąд'ăх идйн в'éч'ер, стáнах на–ýтринáта, си утйдух у мójта братуч'éнка* [MS,t,2]; ~ *вéл'а на мájка: "јас за си пóда у Сулýн пăк!" и стáнах на–ýтринáта ... и утйхми дур у Лагадйна* [MS,t,2].

научéн adj 1.'привикнат на нешто' ~ *"м'éн'ą мájка м'ą йма науч'éну сăс*

ли́рину јорга́н да м'ą пукри́ва" [MS,t.50]; ~ *де́тето са́каши–нека́ши, оти́де да копа́и. Кату не бе́ши науче́н на таква́ ра́бота, и от мло́гу захме́т, от пе́к сла́чоф, от мло́гу топлина́ си разбол'а́* [V,PM,150]; ~ *нај–малката мома беши нај–хубава и на–марифетлијка. Имала та и еден гӑлӑб научен сос неа и, дека да гу пушташи, работа битисуваши* [V,PM,62-63]; ~ *вели: "така не е научен тојнака да спие, л'у научен е да му носат вода от далечна чешма сос ришето, та да пие и така да спие"* [V,PM,104]; и: ну́чин: ~ *ка́ рекла́ "о́х", излегӑл "Ох" и де́тто гу–јскă̆ра́л; а́рно а́ма де́тто не́ н–у́чино. "ас – ре́кӑл – ма́ле, не́–с нӑучи́х нӑ–зӑна́ӑт"* [ПК,2(255)]; ~ *ут–та́ма дујде́ме ту́ка. Уф–Сики́рник пӑрви, адна́ нидел'а сиде́ме. Не́ ги–арисало нӑ–на́ште де́дуфци, о́ти до́лу – Пустула́р, не́ би́ли уф–таква́ ва́лта нӑу́чини* [ПК,2 (293)]; 2. 'образован, учен човек' ~ *одат на́учницито и–Насрадин Оџа го–пи́тат: "Кога̨ ќи–припа́дни све́то?" Он му́дар, и–о́н се̨–нàсм'ал на̨–ти́а̨ три́ че̨ти́ри ду́ши, ти́а̨ на́учни л'у́ди, се̨–нàсм'ал и ви́ка̨: "Ха́,ха́, ха́!"* [ЛК,120].

науч'и pf 1. 'стори некој да усвои одредено знаење', односно: 'покаже некому како треба да прави (изработи) нешто' ~ *м'ą науч'и́ п'е́т', ш'ес гра́мати да зна́м ко́лку за да ж'ивова́м* [MS,t,87]; ~ *му вили́: "за ти да́м о́ш'ти пари́ да по́ш', да на́јдиш' идин псалт хубав да т'ą науч'и́ да псалă̆ш"* [MS,t,26]; ~ *тогас кадиата му му вели: "а́х чорбаџи́, ги не́маш ха́рно учени́ ти́а де́ца, ти остраму́ват". И тој: "а́ми ка́к да чи́нам, ефе́нди, ету што си научи́ха така́?"* [V,PM,25] – во контекстот имаме присуство на глаголската конструкција има (нема) + гл. придавка (што се третира за балканизам): ги не́маш ха́рно учени́ ти́а де́ца; значи придавката се согласува по род и број со предметот; 2. – (сă) 'се стекна со некоја умешност' ~ *учи́л, учи́л, јăде́л, пија́л та́м адна́ гуди́на вре́ме. Иде гуди́нта, и́де си–до́ма. Ама–с–нучи́л музика́н, пăрва́к* [ПК,2(270)]; ~ *излезе́ при е́зера, на кра́јут се́днал и чу́ши жа́бите, как кр'а́каа:... и са́каши и то́јнака да си нау́чи жа́бин јази́к* [V,PM,28]; ~ *му вили́: "на т'е́с пари́ да по́ш' да на́јдиш' иди́н ху́баф да́скал да са науч'и́ш' да п'ӑш'!"* [MS,t,26]; ~ *има́ш'и иди́н катигити́с и ш'е́тал дуњата ш'и́ч'ка и сă и науч'и́л мло́гу ут ш'и́ч'ку* [MS,t,37]; 3. – (сă) 'изучи занает' ~ *ца́рут гу–ви́ка ч'о́јкут и–му–ве́ле да–о́де да̨–гу–зе́ва на́јгул'е́мут си́н да̨–гу–ути́та да́ли сă–нау́чи зана́т... На́јгул'е́мто де́те му–ве́ле дек са̨–на̨у́чӑл ма́лце* [ВК(Ра),322]; 4. – (сă) 'дознае нешто, се извести, разбере' ~ *утрина́та, кату са научиха гражда́ните не́гови и комши́ите, са почу́диха, де́ка да и доби́л то́ј на пет–ше́с годи́ни толку сто́ка* [V,PM,16] – во контекстот среќаваме употреба на сврзникот да со комплетивна функција, во комбинација со литературното дека: са почу́диха, де́ка да и доби́л; вакви случаи имаме регистрирано повеќе; в. во граматичкиот дел; ~ *сига́ му вили́ на визи́рину: "за ти да́м питна́јси д'е́н'уви мухле́т, да по́ш' да сă науч'и́ш' ш'ту вил'а́т н'ă̆с, ш'ту ги пи́сахми на тифте́р'у" ...*; ~ *з'е́ва и иди́н диса́ј̀ќ ли́ри, трӑгнува да по́ј да пи́та да сă науч'и́, до́јди на крајо́ на с'е́луту* [MS,t,40]; ~ *фа́ти да сă см'ӑј*

з'ént'y: "ш'тó м'ạ пи́таш' , ут ш'тó сój–сă?" ... "и́ш'там да сă нау́ч'а!" [MS,t,15]; ~ *кугá дójди дин'ó да сă паруш'ијáса на цáр'у, утúди на палáт'у да му кáж'и, ш'ту сă науч'ú* [MS,t,41]; ~ *пúта, д'é ја прáв'ăт ќупрújата, да сă науч'ú* [MS,t,24]; 5. – (сă) 'се привикне на некој (на нешто)' ~ *кату лéгна да спúị сóс мăжó ú, му вéли: "мăжу, тúнака тúа дéца тáка, кáк ги научú, нéкој пăт ки ти острáмјат"* [V,PM, 25]; ~ *еднá бúшка катадéн бéгаши. Бишката си научúла, ката дéн от стáдото бéгаши кадé горáта, чá тáмо имáло две брáтќа* [V,PM,115]; ~ *научила сă кăзăм Тудора,] вечер на јода нимој да ходи,] се утром, утром по месечина.] Там си ми најди ја лудо младо,] ја лудо младо кон'а напива* [МП(Д),126].

на́учник* m 'тој што се занимава со истражување, со наука' ~ *одạт на́учницúто и–Нạсрадúн Ода го–пи-тạт: "Кóгạ ќи–припáдни свéто?" Он мýдар, и–óн сẹ–нạсм'ál нạ–пúạ трú чет́ири дýши, тúạ нáучни л'ýди, сẹ–нạсм'ál и вúкạ: "Хá,хá, хá!"* [ЛК, 120].

науч'о́ва* impf в. науч'и [MS,s,75]; и: ну́чувс ~ *Ара́пино ви́ке: "Ба́бо, о́ш–адна́ гуди́на ќо–уста́виш, две́ гуди́ни, ви́ке, не́к–у́че'. Па́ о–пу́ште до́л ба́бăта. И па́ у́че та́а гуди́на. Си́чко сă–ну́чуве* [ПК,2(268)].

нафака f 'судбина, среќа' — народот верува дека на треќата вечер се одредува и кăсметут (= среќата) на новороденчето. Околу полноќ се симнува Господ со ангелите од една страна, а ѓаволот од друга страна, и се натегаат околу детето: чие е и кој треба да му ја одреди нафаката (= судбината). Му ја одредуваат и Господ и ѓаволот, но нафаката од ѓаволот може да има сила само до крштевката, бидејќи тој ден преку детето пуминува крăст и детето се одрекува од *ѓаволут*" [ТГ,110]; — на заедничката вечера на свадбата прв благословува кумот, со чашка в рака: ~ *Дубре са субраме и дубре фтасаме! Госпуд ни пумаге, здраве ни даде, ил'ада утидеме, ил'ада и еден дујдеме. На новјут гост Госпуд нова нафака* (среќа) *да му даде! Сус таква радуст Госпуд сите братја да и зарадуве, и дека треба да вăрне! Ваја гудина винчаме, Госпуд да пувеле уд гудина воја време мăшко дете да крстиме! Уџакут да гу пудновиме*" [ТГ,184-185].

нафал adv 'напразно, без основа' ~ *и он тогај кату на нафал му рече: "ти ја давам, хем от сега твоја нека е!"* [V,PM,164].

нафиле adv в. нафал ~ *море нашјут базирѓанин две сандука алтуни има. Што играш ти? Имани млого сака, па, ако немаш, хич ми изваждаш нафиле!* [V,PM,23]; и: нăфилé ~ *нăфилé дујдéх ду тýка* [СК,301]; ~ *уддéх áма нăфилé ми–бидé óдăнто;* или: *нăфилé сă–мăчиш* [ПК,2(81)].

нафура f 'од религиозната терминологија – залче леб откршен од светен леб, литургија, се дава на верниците заедно со винце кога е причесна' — кога ќе заврши литургијата тогаш пристапуваат кон причесна (прво мажите). Нафурата се става на пангарут (нешто како маса, стои на страната од каде што поминуваат верниците), кој како ќе се причести зема од нафурата и си оди дома" [ТГ.86]; ~ *ти да месиш, Катерино,[ти да месиш литургији,[литургији, Катерино,[литургији, панагији,[литургији за уф цăркви,[за уф цăркви за нафура* [ТГ.100]; уште: – тие што држат *тримери*, што

постат, на третиот ден рано наутро одат в црква да присуствуваат на литургија и потоа секој од нив добива по чашка света водица (од Богојавлен'е) и парче нафура [ТГ,13].

наф(ă)рле* pf 1. 'стави повеќе работи на едно место, но без ред' ~ *пушка пукна, јунак там ми падна,] јоно викна, бог да просте јунак.] Ко ки јумре гроба ископајте,] сос раце земја нафрл'ајте,] на главата црква направејте* [МП(В),142]; ~ *чије това што се ѓурѓа,] мајкино е, татково е.] Дека да го нафрлиме,] во сред село во Попови,] тамо има лепи деци,] лепи деци со таткови,] со таткови и со мајки* [МП(В),18] – во контекстот срекаваме проширена употреба на множинската наставка -и и кај именките од ср. род: лепи деци, иако се работи за песна, сепак ќе укажеме на можноста за влијание од несловенскиот елемент ; дотолку повеќе што слични примери имаме забележано и во прозни текстови; за ова в. во граматичкиот дел; 2. – (се) 'се устреми кон некого со намера да му нанесе повреди' ~ *уфчáро кóа гу–виндéл ус–мăлéчкото кýче, почнá дă–сă–смéе, óти óн имáл нóго кучúн'а и тóа гулéми. И óни óдма му–се–нăфрлúле нă–мăлéчкото кýче* [ВГ(М),273]; 3. – (că) 'се измести, премине од едно место на друго' ~ "децата одат по селото викајќи: *"Кол'де, олелеле!... Дај ми, бабо, кулаче, да ти је живо малаче"* (= биволче), кога ќе се вратат дома кулидачката ја фрлаат што подалеку од дома, верувајќи дека и болвите ќе бегаат од нивната куќа. Тој ден обично секој се загледува во дворот и на покривот, плашејќи се некој да не ја фрлил кај нив кулидачката, па и сите болви од комшиите да се нафрлат, да преминат кај нив [ТГ,80]; 4. изр.: гу-нăфăрлúкăбáато (= обвини некого без основа) ~ *гу–збéрăт сéлто Кăркýтно уф–штúри плéмни: жéни, дéца, д–ýхо и ги–нăпăлнăвăт, ги–нăпрăскăвăт гáзја, ги–зăпáл'ăвăт... И, кá úде кумúсјăта уд–дóло, нéкаа еврупéјцка кумúсја, рéкла: "Кóј ги зăпалú?" Они гу–нăфăрлúли кăбáато нă–Бугá·рто* [ПК,2(312)]; сп. нафăрле бол'ка (= со магија и уроци "направи некој да се разболи") – се верува дека има случаи кога човек, особено дете, може да нагазе, да се разболи ако некој посредно или непосредно му направи магија или му нафăрле бол'ка [ТГ,227]; може да са нафăрле и рана (тоа се прави така: болниот, тој што има рани ќе земе некој орев или крушка, и кога никој не може да го види со споменатиов плод ќе ја натрие раната и ќе го фрли на улица со зборовите ~ *"кој ки а земе, кој ки а апне, на него рани, на мене здраве"*. ова ќе го изговори три пати, и откако ќе го фрли (плодот) повеќе не смее да се сврти на таа страна [ТГ,234] – суеверие.

нăфăрлýва* impf 'остава на куп некои работи со фрлање' ~ *тăкá ќи–нáпрăјми в–ĕднá сóбă висóкǫ кăт–нă–крéват, и–ǫзгóри ќи–пǫстéлими б'ál чăршáф и–ќи–нăфăрлувáми лúстă ǫт–цăрницă кăт–ќи–изл'áгăт цăрвитǫ. И–тúă цăрфчинă сè пǫ–лúстăтă–сă, јăдáт* [ЛК,136].

нафтаса* pf 1. 'пристигне' ~ *на вечăрта нафтасáле самовúлите* [BV,117]; 2. в. нафтасуве – девојките избегнуваат да се мажат во големи семејства, бидејќи не ќе можат да нафтасат *ни на леб мисејне, ни на вода нусејне* [ТГ,281].

нафтасуве impf 'успева да заврши нешто' – често пати на стројникот му зборуваа: *"Будала сум да одум*

уф тија ѓупци! Ни на леб са нафтасуве, *ни на вода са наносуве!"* [ТГ,280].

находи pf 'нашета' ~ *неја мајка не пушча,] ни на јода, на пл'ава,] ни сăс моми на хоро...] разбол'а са мајка и...] тогаз са Кал'а находи,] и на јода, на пл'ава,] и сăс моми на хоро* [МНП(Д),76].

нахо́жда* impf 1. в. најде 1. (открива нешто оставено, заборавено) ~ *и така ката ден нахождали на дворут по две–три карагроши. Еден вечер сиромахут зема еден карагрош сос негу и отиде на владиката* [V,PM, 39]; 2. 'гледа, забележува' ~ *на двóру кундúсува и сл'áва ут кóн'у ... утфáра врáта́та и нахóж'да цáрувáта мóма да спú* [MS,t,21] – уште еден случај на употреба на сврзникот да со комплетивно значење: нахóж'да цáрувáта мóма да спú (м. '... дека спие'). Споменатава функција на сврзникот да не е позната во македонскиот стандард; ~ *утфáрат кóндикáта и гу нахóждат Пéтру игýмину и ут н'éгу да на сáм úма трúста гудúни дур сигá* [MS,t,46]; ~ *утúва дур на инó м'ăсту у гурáта, идúн глăмбóк дóл нахóж'да* [MS,t,16]; 3. 'среќава' ~ *гу научúх мла́дојут óл да óри, пóвикето јáз рабóтех, дýр да гу наýча, и сегá, кáту остарéх ету пóвики, ме изгонú... тá не трéбýва улúк да чúни човéк нá нéкој, чá сéтника зло́ нáхóжда"* [V,PM,138]; 4. 'затекнува' ~ *ш'тó да ја вúди бахч'áта? зерзибúл ја нахóж'да; фáшта да му цúка: "ш'тó гл'éдаш'и ти тýк, ш'ту ж'úвини сă фл'áли, ја сă змáч'кали бахч'áта"* [MS,t,33]; ~ *гу нахóж'да пак плáч'и; "ш'тó плáчиш'?" – гу пúта* [MS,t,31]; 5. 'пронаоѓа' ~ *и тój ги з'éва парúт'а и трăгнува, утúва, нахóж'да идúн дáскал хýбав и са пазáр'ăт да гу науч'ú да п'ăј* [MS,t,26]; 6. – (сн) 'постои, го има (некаде)' ~ "...*да úдам на господáро ми, да му закáрам тúа верисúи, што му собрáх от човéциту, ча и он не знáј, дека си нахóждам, и, ако е кăсмéт, пák мóжи јáзе да си чúнам твój зéт* " [V,PM,22]; ~ *ќосéто са разидúл та на трéти пăт го привáрил и му рекăл: "Дóбра срéшта!" И дéтето зажјадн'áло... та го запúтало, кадé са нахóжда вóда да пúјат* [V,PM,257]; ~ *от калугера кату си научила, дека си нахожда неин л'убовник ... полека–лека отишла на онова грат, сос цар'ут дослук фатили* [V,PM,192]; ~ *ч'урбаџ'úјата си клáј сăс умó, óти Гóспут' сă ни нахóж'да, за ш'éта ... и за сă загýби* [MS,t,14]; 7. изр. слеп си нахожда (= прави непромислени потези) ~ *и тојнака са чуваши млогу да гу не загуби кадрото. Но човек кога са чува, тога повики* слеп си нахожда [V,PM, 52]; ~ т'ą нахóж'да диш'тúхима 'ти се случи несреќа' [MS,t,9].

нахра́ни* pf 'даде храна (на човек или на животно)' ~ *и си дójди на вич'ерó; пак утúди на кóн'ч'ąту да гу нахрáни* [MS,t,31]; ~ *и сă богу мол'аши, мол'аши:] – фати боже росицă, росицă,] дă навăдим пченица, пченица,] дă нăхраним дјачицă, дјачицă* [МП(Д),24]; ~ *ој пиленце гласовито,] гласовито, красовито,] што си толко нажалано,] нажалано, наплакано,] со куќите изгорени.] – Ој пиленце гласовито,] напој ми се, нахрани се* [МП(В),119]; во посеверната регија (од Долновардарско) на-ране* ~ *"Е–вáа, вúкăт, Дýнна Ѓузă-лúце, тúą нé знáат дă–јáдăт,*

кили́мто извăл'áа" "А–удéјте, рéкăл, нăрăнéјте деут, ас ќи–нăранум детто" [ПК,2 (299)].

нацепе pf 'кога дрвото (со помош на секира) ќе го стори на парчиња' ~ "кога сватовите ќе дојдат кај невестата, посестримите на поткумникут му пеат: *Стани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин да навалиш,[огин да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177].

нацирка* pf 'извлече млеко (со притискање) од вимето на овца, крава и сл. – измолзе' ~ *им вели: "скоро побрати, да најдити една крава, да га заколити, да га одерити кожата, да га чинити мјах... да нацирками мојте офци, да га напăлними млеку"* [V,PM,63].

нацúкува impf 'развикува' ~ *р'éч'и за да стáни тój, нацúкува т'á: "трăч'áти кумш'ијu"* [MS,t,37].

нацăфти* pf 'кога растение (пр. цвеќе или дрво) ќе развие цвет' ~ *изникнáлă пиринýгă, изникнáлă пиринýгă,] Чубáн стóę пă–гă–глéда, чубáн стóę пă–гă–глéдă,] рáсни, рáсни пиринýго, рáсни, рáсни пиринýго,] дă–нарáсниш, дă–нăпýкăш, дă–нарáсниш, дă нăпýкăш,] дă–нацăфтиш, дă–нăпýкăш, дă–нацăфтиш, дă–нăпýкăш* [ЛК,131]

нача́лник* m 'тој што е одговорен, што заповеда со некоја група' ~ *еднó вр'áми, éвę–гă змúатă дóвă, óстáвă тáм пăрúти и–сę–врáшт'ă. И–тúă пó–нéă, пó–нéă, гă–вид'áлę у–кój бăúр, дéкă, уф–кóи м'áстo. Н'áкoи дóлче тáм, дéк и–бúло сę́дéлото, дéкă óди. Одат, нă–нача́лникo му–кăжýват...*

начапарено (< начапарено место) n (adj) – кога некој ќе се набоде на голема шајка, односно на голем трн (глог), местото се вика начапарено. Раната прво треба да се напаре (да не земе вода, т.е. да не загнои): ќе се земе жар врз кој ќе се капне малку зејтин, или ќе се стави малку свинска маст и врз пареата ќе се држи начапареното. Потоа раната се лекува како секоја посекотина [ТГ,239].

начерви (се) pf 'си стави црвило на лице' ~ *набели се, начерви се,] да ми одиш во градина,] да набереш цвете секакво,] да ми идеш в гора зелена,] да го видиш Делчо војвода* [МНП(Д),170].

начинен adj 'направен, приготвен' ~ *"Још̀те сум јас, лудо, мала и малечка,[мала ем малечка на дванаст гудинки,[још̀те немум азăр дари начинени". – "Мори моме мори, јубава дивојко,[колко пари чинат твоји тенки дари?"* [ТГ,199] – уште еден пример за присуството на "балканизми" во југоисточните македонски говори: глаголски конструкции од има (нема) + гл. придавка и тоа пак во првичната фаза кога придавката се согласува со предметот на кој се однесува: немум азăр дари начинени; ова веројатно има врска со фактот дека текстот е забележан пред стотина години (в. во граматичкиот дел).

начини pf 'стори, направи' ~ *рече: "таја работа, жену, харна е, што начини цар'ут, ама сакăн да не кажиш на нéкој"* [V,PM,32].

начнчкан adj 'нешто што содржи многу детали' – дикајната (= дрвена направа за вршење) од долната страна е начичкана со кремен камења и специјални ножеви, та кога се лизга (дикајната) по врaут (= снопје распослани на гумното) и врз неа седи човек, таа ја дроби и ја сече сламата и ги одделува житните зрна [ТГ,340]

Начо 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *нен'о Ингилино,] френгова невесто] зашчо ме лăжеше,] за*

Карлова Гинка?] тја си јӑ оглавена,] за Вә̄лә̄ова Начо [МП(Д),157].

нача f'роднинско име, жена на стрико (на брат од татко)' [MS,s,71].

на́чне* pf'го направи првиот потез, започне нешто (пр. да јаде)' ~ *"Мә̄–ви́кат дә̄–кӑ́рстум". Изле́зе нә̄–во́нка, о́де та́м нә̄–то́: пикме́зо, нә̄ла́пкә̄–се, о́де прә̄–Ку́м–Вӑ́лчто, се́де. "Ка́ му–клӑ́де́ и́мӑ́то?" – пи́те то́:. "Ближе́ш, ближе́ш, ре́кла, нӑ́чне́ш". Дими́к гу–нӑ́чна́ла ќу́по* [ПК,2(226)].

на́чорбаџијски adj 'она што му припаѓа на "надчорбаџијата" ' ~ *аку са́каш, се́ди ту́ка сос ме́ника да ти и́мам ка́ту че́ду, да ти ужи́нам сос една́ на́чорбаџијска диво́јка* [V,PM,25] – во случајот имаме употреба на партикулата за суперлатив 'нај' во форма на. Односнава скратена форма с навлезена од соседните влашки говори коишто претходно ја позајмиле од македонскиот јазик но ја редуцирале од 'нај' во на; еве уште еден пример регистриран во Кукушко: ~ *не ја канил негвата милна сестра,] не ја канил от је сиромашка,] сиромашка гиди јунерџијка,] јунерџии много кавгации,] – ин говори на–големио син* [МП(К),53].

наш' pron 1.'тоа што ни припаѓа нам' ~ *т'а́ гу пи́та: "д'е́ за по́јми?" То́ј вили́: "за си по́јми на на́ш'та ца́рч'ина"* [MS,t,23]; ~ *уф–Шикирли́а нә̄–мужи́х дә̄–ви́дум на́ш чуве́к. Кӑ́штте виде́ме, а́ма на́ш чуве́к не́–зна́м, не́ виде́ме* [ПК,2(277)]; ~ *риче́: Зна́ими о́ти во́ ни и си́н на́ш, и сле́п шо си роди́; как гле́да се́га не́ зна́ими; во́ и голе́м, на не́го пита́јти* [MV,K,259] – со двоен сигнал за посвојност: во ни и си́н на́ш; ~ *Митјо бојажијче,] да не ми минаваш] през нашата порта,] и да не ми лӑ́жиш] младите невести* [МП(Д),156]; ~ *ма́јка–и ка́зува с'ётн'а на та́тка–и: "на́ш'та мо́ма и́ш'ти да е́зми на кафеџи́јата измиќа́рнут за мӑ́нч'"* [MS,t,84]; 2. 'со именска служба, со значење на нашинец' ~ *што́ и́маа ко́ли sигва́ре, сә̄–свә̄ли́а ту́к уф–сру́мичко, а тӑ́кви́ куту на́с устә̄на́а. Дә̄ и но́го сә̄–нә̄сили́а, за–то́о сја́а уф–Со́фја и́ма но́го на́ши та́м. Ее–е, си–нә̄прӑви́ә̄ кӑ́шти та́м* [ПК,2(284)]; 3. изр.: на́шта-ј нә̄-две́ (= не сме решиле, се двоумиме) ~ *не́–зна́м да̄л' ќ–о́дме. На́шта–ј нә̄–две́* [ПК,2(180)]; неје уф наши рӑ́ци (= не зависи од нас, немаме можности) – кога имаат дома болен човек лекар повикуваат ретко, болниот се остава на природата и на својата судбина, ослонувајќи се на она*: ако има век; ако е дадено; ако саке Госпут; неје уф наши рӑ́ци* и сл. [ТГ,284]– овој материјал (од Тановиќ) е собиран скоро пред еден век.

нашандрӑ́к m'замка (ил'мек) направен од угламникут и запнат на долната вилица на коњот за полесно да се управува'. Тоа се прави ако коњот е аџамија и не сака да оди право, туку излегува од патот и оди овде-онде да пасе [ТГ,284].

нашара* pf'нацрта, напише нешто (без ред)' ~ *тнје, като чикале, чикале да дојде, отишел еден од них, и като го видел во реката, му рекал: "Шчо правиш, побратиме тука?" Тој имал га кӑ́лӑ́чката во рӑ́цете. Тоги нашарал и рекал: "Ќ–о дигнам теја место, да тече ис тука"* [ШК,(5)437].

нашива impf'прикрепува едно со друго со помош на игла и конец' ~ *бате ле, бате Стојане,] ни сӑ́м вечера зготвила,] ни сӑ́м расклала столове –] цал ден ми дјате викаше,] цал ден му капа нашивах* [МП(Д),32].

нашинец m'близок човек (по место на раѓање, по националност – како

што е во контекстот)' ~ *меѓу народот и еден поп.] Алексо вели гојворе:] – Оре бре попе, мор попе,] ако бре попе ти си Грк,] вратут ти да си искршиш,] ако си попе нашинец,] чини се ду мен поблизу* [МП(Д),129]; во Кукушко регистриравме на́шӑнӑц ~ *тӑргна́ме, и́дме зӑ–Пе́трич. Ду–Пе́трич уде́јќи нӑпре́т о́јше е́јн на́шӑнӑц. Би́л ма́лко ус–кумите́то, куту сӑ–бо́ ут–Гӑ́рците* [ПК,2(220].

нашинче n, в. нашинец ~ *елај си Јано. елај си,] килимот Јано да ткаиш]... – Чекај ме мамо, почекај,] шо лудо врве по друмот,] на сива којна вјанато,] на ресен килим седнато.]Ако е нашо, нашинче,] чекај ме мамо до вечер* [МП(В),272].

Нашко* 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *Нашковото јагне,] Лашко го јоткрадна,] Шӑбан го заколи,] та го испекоха* [МП(Д)144].

наш'л'умува* impf 'имитира' (?) [MS,s,71].

нва́ pron 'показна заменка – оној' ~ *отјува – от гла́ва на гла́ва, от гла́ва на гла́ва – та ги истрепал. Качи́л са горе, дет спи нва́* [ВД(Ка),335]; и ноа ~ *и през нӑшта натоварва ги не́з мулета умр'алите и ги испусне кӑде искат да идат мулетата... На но́а чув'ак са останали парите* [ВД (Ка),335].

не и н'а́ part 'не' 1. 'кога партикулата стои пред глаголот и́ дава одречно значење на целата мисла' ~ *дирминц'и́јата н'а́ б'а́ш'и, б'а́ш'и манц'о́т–и дирминц'и́ја* [MS,t,78]; ~ *и то́јнака га за́качи жа́бата за уста́та, да не мо́жи да ви́ка, да не чу́ет дру́гите жа́би и не ки изле́зат* [V,PM, 29]; ~ *дошел един вӑлк; по вӑлкот една лисица, по лисицата една мечка и седнали. Лисицата рекла на вӑлкот: "Не ти се јаде?" Вӑлкот казал: "Не ми се јаде ич"* [ШК,5(С),415]; 2. 'во прашални реченици, без партикулите: дали, нели, ли' (кога се очекува позитивен одговор) ~ *фанала да сӑхне тикфата и се оплакувала на тополата: "Главата ме боли!" Тополата и́ вели: "Не ти речех, оти агос не ти поминал на главата?"* [ШК,5 (С),409]; ~ *му утфа́ра по́ртата и гу пи́та: "ш'то́ бр̣каш'?" Ја ка́зува фо́туграфи́јата: "н'а́–си ти?" т'а́ вили́: "ја–сӑ"* [MS,t,10]; ~ *т'е́б'а т'е́ ни аре́са пуиди́н јунак?! о́ш'ти Ќел'е́ш'у уста́на да пруминé!" т'а́ му вили́: "Ќел'е́ш'у н'а́–ј јунак? н'е́ка пруминé и то́ј!"* [MS,t,34];~ *хо́ж'да ... на по́ртата про́сјак, му вили́: "н'е́ м'а пра́ите кабу́л (н'е́ м'а и́ш'тити) да до́јда"* [MS,t,80]; и во претходниот контекст, од т. 1. ја среќаваме истата употреба на партикулата не: лисицата рекла на вӑлкот: "Не ти се јаде?"; сп. – *"Не–ни ку́пиш пу–ина́ пу́шка д–о́јме дӑ–ло́вӑме"* (синот прашува, ама и порачува татко им да им купи по една пушка). – *За́шт дӑ–н ви–ку́пӑм, си́нко, му–ве́ле, дӑ–ви–ку́пӑм"* [ДК,114]; 3. 'кога партикулата е зад условен сврзник, а тоа значи дека и негацијата е условна' ~ *а́ку н'а́, бис н'е́гува а́дја ни мо́га да до́јда* [MS,t,83]; ~ *тој нифтја да земи ништу, л'у и рекла: "ако ми дадети една кабачка, што имати, харно, ако н'а за си пода"* [V,PM,176]; 4. изр. не́–ј (у)вчира́шин (= се кажува кога од некого се очекува "зрела" постапка); ~ *не́–ј мӑле́чук, уда́мна па́мте* [ПК,2(180)]; не-ј тӑман (= има проблеми во менталниот склоп) ~ *нӑ–мо́јш сӑ–рӑзбе́риш, ти адно́ о́н дру́го ти–ве́ле, чи́ниш не–ј тӑма́н* [ПК,2(180)]; со блиско значење: не́-ј ус-си́те ~ *шо гувори́ш бе́? Ти́ не́–си ус–си́те, за́стра̣м–се* [ПК,2(180)]; не́ о-сма́рди

(= не го закачај, знам дека ќе реагира лошо) ~ *аман нѐ о–смѐрди, сјàа ќи–по́чне дă–ви́ке, ко́ј ќо–слу́ше* [ПК,2(181)]; нѐ-си вăрăкли́а (= се кажува на човек што си придава преголема важност, поконкретно: не се занесувај, не си од злато) ~ *зăшо́ са́мо нă–те́п, нѐ си вăрăкли́а, се́кој са́ке у́буво* [ПК,2(181)]; нѐ тă-брắсне (= нема уважување, не те почитува) ~ *ка́ дујде́ а́јн зама́н, ни́кој нă–ни́кој нѐ–о брắсне;* и: *си́но ќи–пуми́не пукрắј те́бе, нѐ тă–брắсне: ни́ ка́–си, ни́ шо́–си* [ПК,2(181)]; нѐ-тă-вăрза́х ус-го́мнăно вằже (= ти тоа го стори самоиницијативно, јас не те присилив) ~ *са́м дујде́, нѐ тă–вăрза́х ус–го́мнăно вằже, дă–шо то́лко сă–л'у́тиш* [ПК,2(181)]; нѐ-да́ј бо́же (= молба кон бога за да не се случи нешто лошо) ~ *нѐ да́ј бо́же дă–до́от, де́к ќи–сă–зăвắртме, но́го нѐ–ј–те́сничко, нă–мо́јш а́јн чуве́к дă–прắче́киш* [ПК,2(181)]; н-а́јн кăнта́р ќи-до́от (= имаат еднакви интелектуални можн *та́р ќи–до́от* [ПК,2(180)]; не вики два пăти (= кога некому му се препорачува да биде воздржан во своите тврдења дека нешто ќе биде вака или онака) ~ *нѐ ви́ки два́ пằти, мо́ж ќаа–зи́ме* [ПК,2(180)]; нѐ му ви́м ча́лмăта (= нема да го третирам како да е со престиж) ~ *а́ска нă–ни́кој нѐ му–ви́м ча́лмăта* [ПК,2(181)]; нѐ-си виру́вум нă-у́ште (= се кажува кога некој е крајно изненаден од некои сознанија што ги слушнал) ~ *слу́шум, а́ма нѐ си–виру́вум нă–у́ште, то́о шо–сă–гувóре нă–мо́ж дă–бằде* [ПК,2(181)]; нѐ чукна́а тằпăнто (= се препорачува стрпливост и исчекување, односно укажува дека не е толку итно) ~ *шо́ сă–ва́ркиш то́лко, нѐ чукна́а тằпăнто, и́ма вре́ме о́ште* [ПК,2(181)].

не – не conj 'ни...ни' (за негирање) ~ *има́ло ина̀–ба́ба и ину–де́до. Са́ми си–би́ле. Нима́ле нѐ де́ца, нѐ чу́па, нѐ ни́што* [ДК,116]; ~ *му–ве́л'ăт нă–же́јнте: "Бу́нди ви–но́симе. Фắрлите у–фу́рнăта па́лтта! Но́ви но́симе". Ти́а си–и–изго́рувăт па́лтта. Ко́га о́дăт нѐ бу́нда и́ма, нѐ ри́би и́ма* [ДК,118].

не́: (< pron ни + пом. гл. е) – со асимилација и контракција ~ *ма̀жо нѐ кандиса́л, ре́кăл: "На́с нѐ: зăбра́нно". "Нѐ е, ре́кăл, вă–лằжа́л то́о шо́ ви–зăбрăни́л, јăде́јте"* [ПК,2 (237)].

неа pron 'долга форма за директен објект и општа форма од таа (она)' ~ *тогај рибата му беши дал едно ребро от неа си и му вели: "на́ тузи мој ребро, и на морету ако ти стани ихтиза нешто, да го лизниш реброто, јазе ке ти дојдам!"* [V,PM,172] – во контекстот среќаваме 2 посебности: прво употреба на формите на личната заменка (*едно ребро от неа си*), наместо од очекуваната повратна заменка 'себе си'; и второ отсуство на редовно родово согласување: *рибата му беши дал едно ребро,* ова го нагласуваме бидејќи ваквите случаи од некои специјалисти беа погрешно интерпретирани (за ова в. во граматичкиот дел); и: н'е́ја ~ *и гу на́јди ма́лкуту там д'е́ пла́ч'иш'и, гу пуж'али́, си гу з'е́ сăс н'е́ја на ро́пката* [MS,t,16]; ~ *едната и́маши прет не́ја јарибѝца сос де́вет јарибѝчки, на́ тапсја́ игра́иха, и т'а́нака на́ гирге́ф ве́зиши и сийр чи́ниши* [V,PM,135]; односно: нằă (во крајната источна регија) ~ *тој тога увằрувал, разл'утил сă и рằкал на ằдăн си ратај да јахнằ и нằă, и закланото дằтằ на ằдăн кон, да ги заноси на ằднằ далằчнằ и пустằ планинằ* [V,PM.291].

нéáрин* adj 1.'тој што не е убав' ~ *кут нéкаа мóма шó нé арéсе ергéн. Удбúре, удбúре и нă-крáјта ќо-зúме нáј-нéáрн'оо* [ПК,2(196)]; 2. 'нешто со лош вкус' – рибите во долновардарско ги делат на речни и ѓолцки, на арни и неарни. Речните се поарни и повкусни, а ѓолцките не се толку арни и не се толку слатки (вкусни) [ТГ,391].

неармасин adj 'младич што не с свршен'; сп. пожелување: ~ *плáна куќа бирикет; сус крави, сус телци, овци, кукошки, пилци, јајца; на сите Госпуд да дадé касмет, на неармасано – армасница; на нежинено – жена, на жинени деца; на деца здраве и кăсмет и уд Госпуд на сите здраве* [ТГ,16]; — освен белило (девојките), употребуваат уште кăна и буја. Од кăната косата почрвенува, и неа ја употребуваат сите девојки, неармасани. [ТГ,136]; — за пусестрими (= девојки што помагаат на свадбата) се избираат од роднините на младоженците, тоа се неармасани девојки со кои домашните најповеќе контактираат [ТГ,16].

небе* (и: нибé – со редукција е > и) n 1.'просторот над земјата од каде што греат сонцето и ѕвездите и низ кој се движат облаците' ~ *на средjá пăтjу си заоблачú небéту, вати тéшко да грамú и да лăска. Тáмо на пăтjут фарлú Гóспот кáмин от небéту, гу грăмнá сос кóн'ут му наеднó* [V,PM,16]; ~ *и ошти речта не доречи, падна вогин от небету и са запали чиницата, фати да гори* [V,PM,86]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџијцка! Мар та назоби девет биволици* [МП(Д),95]; и нéбо ~ *вашо је село, Тено, гулемо,/ има ли моми јубави? / – господар, белим господар,/ дека се чуло, видело,/ небо без звезди да биде,/ трло без овци да биде,/ и наше село без моми!?* [ТГ,346]; ~ *пóсле н'áколку дéна стигнáли на едúн балкáн, нéтри на еднá гóра, штоту сал еднó нéбо са глéдаши* [V,PM,27]; ~ "... *да викниш три патја Бого-родица а от морето ште излези еден цăрăн арапин с едено дудак* (усна) *на мору, едено у на небото; а от него да просиш 40 јајца с по еден зајк нетре*" [V,PM,242]; во *Кулакискоmo евангелие* на неколку места констатиравме интересна мно-жинска форма небин'а: ~ *а глéдат лúцито на Тáтко ми шо сéди на небúн'ата... ~ нéма пувéла крă Тáтко вáш шо ј на небúн'ата* [MV,K,282]; од истата регија е залишана и формата нéбут (м. род) ~ *и јумбрук-чúата стóиши у-далéко, и нéкаши билé да крéни óчити на нéбут, тукý си бúиши гắрдити и вéлиши...* [MV, K,280]; 2. 'господова царштина' ~ *ки стáнам, ки си óдам на тáтко ми, и ки му рéчам: тáтко, грешúх на нéбито и на тéбе, и нé сăм врéдин да си кáжам твójо сúн* [MV, K,281]; 3. 'горниот дел од усната празнина – непце' [MS,s,75]; 4. изр.: дă нé си пăднáл уд нéăпто (= се кажува за човек што не е информиран, односно што реагира и стои како здрвен) [ПЌ(АЌ)]; со исто значење: сăнкин уд нé:пто-ј пáднин ~ *зăстăнáл, ни гувóре, ни сă-мăрдúне, сăнкин уд-нé:пто-ј пáднин* [ПК,2(197)]; нăнé:пто дýпка не-ќ сă-утвóре (= некој настан колку да е важен за одредена личност сепак не може да има универзално значење) ~ *јазăк, бис-тéбе нă-нé:п-то дýпка ќи-сă утвóре, ак ýмриш* [ПК,2(185)].

небесин* adj 'нешто што се однесува на небото' ~ *тукý вéл'ам на вáс шо*

уф Анадóло и уфдéка заóѓи слáнцито нóго л'ýди ки дуjдéле, и ки си намéстат су Авраáм и Исаáк и Jáков на царствúната небéсин [MV, K,265] – уште еден случај на неусогласеност на родовата опозиција: именката е од ж., а атрибутот (на кој се однесува) од м. род: царствúната небéсин; ~ *нúе новá шту вúдехме товá прáвиме испáт, та вúе испáте ни ни прúмате, jáс ако ви рéкох за земални рáботи та ни ув'áровáхте, áми как ште ув'áровáте, ако ви кáжа за небéсните?* [ВД(Тр),327]; ~ *ричé Гóспот вáа прикáзна: Небéсинта цáрштина умн'áса катý нéкоа човéк цáр, шо сакá да си лáфи су измиќáрито нéгови* [MV,K,268].

небетчиа n 'стражар, чувар' ~ *еден ден младата самовила са чинила кату мájж небетчиа и отиде да мели на воденицата, скрихом му зева нос тас и му оставила друго на мjастото* [V,PM,278]; — наутро пред да тргнат кирациите (арабациите) ќе се договорат кој ќе оди напред и ќе ги води другите, арабациите го викаат небетчија, а кирациите калауз [ТГ,422]; кај Саќов: небетчиа 'човек, којшто чека ред на воденица или на фурна' (в.: небетчáлăк) [СК,31].

небетчáлăк и: небет m 'дежурство' (кај Саќов споменатава лексичка единица е со погрешна граматичка детерминација: adj); сп. изр. да праве небет (= свирачите редум му свират на кумот – на свадбениот церемонијал), односно: да му свират дубре-дујде или небет [ТГ,169-170]; — кога ќе стигнат во куќата на младоженецот, пред вратата младоженецот и невестата се поклонуваат... потоа свирачите свират небет и одат на ручек [ТГ,188]; – вечерта кога сусамут се меле и се цеди го чуваат ступаните (сопствениците), и тогаш тие од меленото прават алва. За една партиjа сомелен сусам се кажува еден нибет [ТГ,359]. Од контекстите излегува дека значењата на зборот небет се различни и не може да се доведат во меѓусебна врска, уште помалку можат да се поврзат со значењето на единицата што следува: небет-шеќер.

небет-шеќер m 'вид шеќер во крупни кристали' ~ *првиот билбил пее, пее ем гоjвори:] – Аjде вечерајте до две луди млади,] вториот билбил пее, пее ем гоjвори:] – Аjде легнувајте виjе луди млади,] третиот билбил пеjе, пеjе ем гоjвори:] – Аjде станувајте виjе луди млади.] Тоj билбил што пее, пее за вечера, со симит го ранам и со небет-шеќер* [МП(В),281]; според Тановиќ лексемата во Гевгелиско значи 'жолт шекер' : старите луѓе наутро пијат ракија, а на децата им се дава небет шиќер (= жолт шеќер); – кога човек ќи са настуде го лекуваат на следниот начин: варат цвет од слез, тоj чаj ќе го засладат и го пијат наутро и навечер; некои варат кужурци и ќе додадат жолт шеќер (= сус нибет шиќер) [ТГ,242].

небидееќи adv 'укажува дека некој (нешто) отсуствува' ~ *от тамка Господ отишол при погулемио. Невестата на погулемио, небидееќи тука мăjжо ú, го пречекала, бакнала му рăка и, ка си дошел мăjжо от оране, му кажала оти им дошел гост* [ШК,5(Г),105]. Во случајот бидејќи ја зачувал глаголноста, независно дека е со негација; за ова в. том 1. (с. 129).

неблагуслувен adj 'некој (или нешто) што ја нема божјата благослов' – добиците, според особините што ги имаат, како и според користа, ги делат на благуслувени и неблагуслувени. Во првата група спаѓаат: овците,

кравите, воловите, биволите и коњите. Во неблагословените спаѓаат: магарето, мазгата, козата и камилата (во минатото камилите служеле како превозно средство меѓу градовите во југоисточна Македонија и Солун) [ТГ,371].

не́бра̏но adj 'површина од која не се собрани плодовите, пр. *не́бра̏но ло́зе';* сп. изр.: уф-не́бра̏но са̏ на̏јде́ (= се изненади, се посрамоти) ~ *флизе́ нӑ–адно́ч, апса̏зда́н, а́ска уф–не́бра̏но сӑ–на̏јде́х* [ПК,2(207)].

небројени adj, pl. 'нешто во голема количина, што не може да се изброи' ~ *тој отишел там во града,] там во града гурбетчија,] гурбетлија ѓумрок бере,] ѓумрок бере вино пие,] вино пие пари дава,] пари дава небројени* [МП(Д),182]; ~ *карам те сино, јучам те,[... слези си доло јов јудајче,[земај си алтӑн јотвурче,[отвори алтӑн чекмеџенце,[земај си пари небрујени,[јодај си доло јов чаршија* [ТГ,211]; ја констатиравме и формата за ср. род: небројено – кога се однесува на збирна именка, каков што е случајот со именката стадо (бидејќи е составена од повеќе единици): ~ *кажи, кажи личин Ване,] колку стадо имаш Ване?] – Нел ме питаш капидану,] јазе право ки ти кажам:] – Мојто стадо небројено* [МП(В),65]; ~ *Пиринуго, јубава дивојко,[тихо пејиш дилеко се слуше,[чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло неградено,[јуф трло стадо небрујено* [ТГ,56]; и: нибруену (со редукција) ~ *чи шчо да му отдадеми?] дӑ му дӑдјеми сиу стаду,] сиу стаду нибруену* [МНП(Д),52].

Невена* 'ж. л. име од Драмско и Кукушко (Нивена)' ~ *мӑр Невено, џан Невено] дој гиди китка невенова] невенова, стрјатурова] јот Цариград донесена* [МП(Д),14]; ~ *Невено моме Невено,] Невено пиле шарено,] Бог да ги бије Невено,] вашите стари кумови,] што ми те тебе крстија,] лично ти име турија* [МП(К),159].

Невена̏ковица top.'месност, ниви во околината на с. Тӑрлис (Драмско)'; микротопонимот е изведен од л. име: Невенко, Невенка [ЈИ,МИ. ..,164].

невенов* adj 'нешто што се однесува на цвеќе невен' ~ *мӑр Невено, џан Невено] дој гиди китка невенова] невенова, стрјатурова] јот Цариград донесена* [МП(Д),14]; и нивјанув (од истиот извор) ~ *мар Нивјану, џан Нивјану,] гиди китка нивјанувӑ] нивјанува стратурова!* [МП(Д),15].

неверин* adj 'тој што не држи до она што го ветил, односно што не го чува пријателството, љубовта' ~ *Бонината мајка сѐ по поле шете,] сѐ билки си бере Бона да лекуве.] Бона мома веле: Доста оди мајко,] доста шетај мамо, за мене лек се нема,] јазика ки умрам од неверна љубов* [МП(К),143]; ~ *чула си Лено разбрала,] оти сум болен, ке умрам,] од пуста болест неверна,] од две куриуми удрено* [МП(В),297].

не́ве́рнин adj 'тој што е скептичен, што не верува' ~ *и на то́ ча́с а викна́ та́тко му на де́тито су са̏лзи, и ве́леши: Веру́вам, Пуве́лин; да ми пума́гаш на не́ве́рнин* [MV,K,285]; ~ *па во́ ки испа́дни на́при ут не́гу су Сфе́ти Ду́х и куве́т Или́афу, и ки утва̏рти са̏рцливи* (треба: сӓрцити), *на та́ткови наврас де́ца, и на неве́рнити ки му чи́ни пра́вини о́мни* [MV,K,321].

невестица f, dem. в. нив'а̏ста ~ *ој Јано. Јано аровна невесто,] није не си знајме во кој е маната,] во кој је маната што си деца немме.] Ајде*

што му вели Јана невестица:] Јаска си ја знајам, во мен је маната [МП(К),74].

невéшто pron 'ништо, не знам што' ~ *шó-ј то:? – невéшто-ј, шó-ј* (одговорот е со нијанса на незадоволство и пренебрегнување) [ПД(131)], [ПД(114)]; може да се претпостави дека се работи за лексички архаизам, конкретно дека овде се крие стариот глагол **вѣдѣти** = знае.

невиде (сă)* pf– се среќава во изразот дă-т-сă-нăвúде, што претставува еден вид блага клетва ~ *дă-т-сă-нăвúде рăбóтта шо-а-рăбóтиш, сè пу-тéп сáке д-óде чувéк, тă-дă-бúде кут шу-трéбе* [ПК,2(161)].

невиден* (и: невидин) adj 1. 'тој што не се забележува, што е невидлив' ~ *"ади сега, ету везмајти си о-тука и ваште дјалови и да си појти сос здрави и ошти еднош да мислите Бога и да ни правити така!" И невиден си чини дјадото отпрет них* [V,PM,180]; ~ *вечерта донели софра на царјувата керка, седна сос мајка и да вичерат, и тојнака седна покрај неа; тјанака дробјаши хупки да јади, тој невидин га земуваши от пред неа, га јадјаши хупките* [V,PM,34]; ~ *и тој фати крив-куц да га тера та, терајке кората, отиде на едно пусто и страшно место. Тамо видел да излези едно пиле, от пиле са чини човек и седна, и невидена трапеза пред него са положи* [V,PM,91] – во контекстот има уште еден пример во кој сврникот да служи за воведување на комплетивни реченици, наместо 'дека': видел да излези едно пиле; ~ *тогај видела кату чобан човек ја донесе един беневрек чобанска руби и пак невиден си чини* [V,PM,34] – во материјалот среќаваме употреба на именка во служба на атрибут: чобан човек (ваквите синтагми се познати во македонскиот јазик, но во Долновардарско се јавуваат почесто што зборува за поголемо присуство на турскиот елемент во овие краишта); 2. 'тој со кого се нема воспоставено контакт (визуелен)' ~ *три години, мори Доно, јармасани,] е, ја мори, Доно, јармасани,] ...[јармасани, мори Доно, невидени* [МП(М),122]; ~ *три години се сакахме,] три месеци невидени,] само еднаш на чешмата,] сланцето там не зајдело,]* [МП(В), 210]; ~ *три нидели јармасани,] јармасани невидени...] ти да јодиш на јорото,] да изиграш ситно јоро,] там ки дојде Туши Делов* [МП(В), 209]; – трудната жена за да не добие прекнувици (= дамки, пеги) по лицето треба, кога ќе се појави првата прекна да земе стиска (= грст, рака) прăс (= многу ситна земја, не е песок) уд незнајин гроб и таа земја да ја стави во чаша вода, па со таа вода да си го измие лицето и да прозбори: *"Неканени дујдете – невидени да-с јодите"* [ТГ,104].

невин m, bot., Calendula 'вид домашно (украсно) цвеќе, невен' ~ *тáм гу најдé лéвин Ѓјóрѓје [лéвин, лéвин кату нéвин* [МЕ(Р),97]; [МЕ(Р),174]; – секоја куќа има и башта, во која садат разни цвеќиња: трандафил, цăрну око, стратур, звезда, босил'ук, невин, миндер, кăз назли, каранфил', шебој, пулинско, малока, чингел', реса, цафаќ, анимчиче, замбул' [ТГ,304]; в. невенов.

нéвлизéн* adj 'кога некој е надвор (пр. во дворот)' ~ *óна, дур-д-óдăт рибáрите д-и-прудáт рúбите, иднá пу-иднá и-спуштýва пу-пăтут. Сéа зéвăт рибáрите, óше нéвлизéни у-врáтта, му-вéл'ăт нă-жéјнте: "Бýнди ви-нóсиме. Фăрлите у-фý-*

рнăта пáлтта! Нóви нóсиме" [ДК, 118].

Неволен (и: Ниволен) top. 'село (до 1912 чифлик), покрај р. Струма во Серско'; како име на место се среќава во повеќе словенски јазици, сп. срп. Nevoljane, чеш. Nevolice, го има и во словачкиот; сп. Ј. Иванов има врска со пол. (ретко) wola (= село ослободено од плаќање даноци) [ЈИ,МИ...,164].

неволја f 'несреќа' ~ *не ме питај сестро мила,] не развивај лути рани,] срцето ми изгорело, од неволја и неправда,] од проклетите шпиуни* [МП(К),127].

невреди́н* adj 'неквалитетен' ~ *кăсметлиа беши големојут, понеже неговата работа га благослови Господ,... каква нива невредна да сеиши, тој од неа жетва за чуду ке да жниеше* [V,PM,82].

невреди́сан adj 'се кажува за оној што реагира многу нервозно' [BV,118].

не́гли conj 'отколку' (за споредување) ~ *тáа нáшта излизé пу рудни́нски: пóвиќе дáра нéгли мáсло. Арно си–знáм áска, ус–рудни́на дă–си нéмум зи́мне–дáвне* [ПК,2(188)].

не́го conj в. нéгли ~ *бýмбăре ги ви́куме ти: шо нé нóсăт мéт, нéго нă гутóво сă рáнăт* [ПД(124)]; ~ *ви́ке: нă–вáс тýка спáс нéма, нă–вáс сáмо Дójран ќи–вă–спáсе. Тóо чувéко, друк, кăжá: Бугáре, ви́а нé сте Бугáре, ви́а сте чи́сти Макидóнци, нéго ни́а нă–мóжме дă–сă–увéрме и зăтóо вéле вă–пи́тме. Ни́а пă сме ут–Ени́це–Вăрдáрско, ви́ке. Тóо би́ше вујни́к у–гăрчко ублéкло* [ПК,2(188)]; ~ *éј млáд зájц, нé ли́сл'ум мăлéчко ептéн, нéго мóже вéч дă бéге* [ПД(356)] – присуството на односниов сврзник за изразување на спротивност во југоисточните говори од извесни лингвисти беше оспоруван, за ова в. во граматичкиот дел.

негов adj 'нешто што му припаѓа на 3. лице (м. род)' ~ *му вели́: "кади́ ефéнди, јáзе сакам пáк да га зéмам женáта ми, туку да нáјдеш еди́н холá... и дáј му кóлку гróша сáка! " Тогáс кади́ата прати еди́н нéгов човéк да најди́ еди́н холá* [V,PM,11]; ~ *и така неговот маштех стори магии, та момата халваџијчето гу зал'уби и на татка и каза, ча друг н'ахто не зева, само халваџијчето* [V,PM,200] – интересен случај во кој лексемата 'маштеа' се јавува од м. род: неговот маштех, што претставува сериозна потврда за нефункционалноста на категоријата род во овие говори; ~ *купи́л: пóстел'а, перници и дрýги рабóти... тој и купи́л катанд'á, штото ги нéмаши ни́кој богáт на нéгов вилаéт* [V,PM,19]; ~ *тогáс си возрадувá господáрот сос нéговата вр'áдност* [V,PM,15]; и: нéгăв* ~ *зададé–се цăрна чýма,] кój ќи–сă–нáјме и–удбéре,] кój ќи–сă–нáјме дă–гă–изгóне?] Најмéл–се Гóце Дéлчуф војвóда,] ус–нéгăфта вéрна дружи́на,] уф–Кукýшко рáмно пóле* [ПК,2 (298-299)], односно н'éгув* ~ *тр'ăбува да ти гу звáј тój и дрýгуту óку, да такá и ти да му гу звáш' н'éгувóту* [MS, t,57]; ~ *утúва на пазáр'у, гу гл'éда н'éгувóту магáр'ą* [MS,t,55]; ~ *сăс дирминц'и́јата си м'ăр'ąхми пи́лкат'ą, н'éгувáта биш'и пóгул'áма* [MS,t,78]; ~ *ги извáж'да н'éјнит'ą рýби, ги дáва на прóс'ąку; прóс'ąку ги извáж'да н'éгуви́т'ą рýби, ги дáва на н'éја* [MS,t,23]; ~ *Ќел'éш'у и вили́ на н'éгувáта ж'éна: "пóт' , рéч' му на тáтку–ти да ми дад'é идúн кóн' и инá калăч'ка да пóда и јáс на мурабéту"* [MS,t,34] – во контекстот имаме скратени форми на императивот: пóт' , рéч' му ; ~ *му м'ăрат дúрата н'éгувáта нóга и гу гл'éдат*

палто́ту катра́н нама́зану [MS,t,22] (во контекстот е испуштен предлогот 'од': ди́рата н'е́гува́та но́га (наместо 'од неговата ...'). Се среќаваат и примери во кои споменатиот однос се изразува описно (со предлогот на + општата форма него) ~ *тогај му вели јудата Зарзавила: "о!! ти си ида на цар наш, дете? Мене ме пусна татко ти да ти земам. Јаз сам аскер на него"* [V,PM,156](аскер на него м. 'негов аскер').

неграден* adj 'простор што нема ограда' ~ *Пиринуго, јубава дивојко,[тихо пејиш дилеко се слуше,[чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло негра́дено,[јуф трло стадо небрујено* [ТГ,56].

Негуш top. 'име на населено место во Долновардарско' ~ *на југ Бер; на југ и тро на зајди–слäнца Негуш* [МЕ(Р),72]; ~ *уздолу уд него се зафајќја идно толку гулему поле шо гу плакусува сäто место мегју Солун, Бер, Негуш* [МЕ(Р),70].

негушки (и: нигошки) adj 'нешто што се однесува до населбата Негуш' ~ *служи ме Сано, мори, служи ме,] лута ракија, Сано, негошка,] лута ракија, Сано, нигошка,]... црвено вино, Сано, вадрешко* [МП(М),137]; ~ *да дојде Лена при мене,] раните да ми приврзе,] понуда да ми дондесе,] лута ракија негошка,] црвено вино владешко* [МП(В),297].

Негушки Планини top. 'име на планини во Долновардарско' ~ *се зäфајќја рäмнинä, шо одä нä југ ду... Негушките Планини* [МЕ(Р),79].

Неда* 'ж. л. име од Серско' ~ *Неду мари, бјангир Неду] бјанги имäш, бјанги клаваш] на челоту девит бјанги] пут грлоту – десит бјанги* [МП(Д),13]; ~ *тенинка Недо хубава,] хубава Недо, гиздава] хранила Неда јагњанце,] навäрви Неда на хуро,] и јагјанце ја заследи* [МП(Д),21]; ~ *презирнав си през бацата,] полна кујќа армасари,] бела Неда диван стоји,] свекор дава жолти лири* [МП(К),29].

недаде* pf 'opp. на даде, не сака да стави нешто на располагање некому' ~ *то́јнака му ве́ли: "ја́зе не́ са́кам пари́." – "ами што са́каш?" – "аку ми даде́ш она́ја кути́ја што и́маш прет те́бика, ха́рно; ако не́ ми га недадиш, не́ са́кам ни́шту"* [V,PM,25] – во контекстот има случај на удвојување на негацијата: (ако не́ ми га недадиш), што не се среќава многу често, наспроти примерите со удвоена посвојност, на што укажуваме на соодветното место.

недеј 'немој – заповедна форма (со негација) од стариот глагол **дѣіати**' ~ *Ѓорѓето плачеше,] Вашко го мирешe:] – Мäлчи Ѓорѓи, мäлчи,] мäлчи недеј плачи,] на тебе шче дадät Маршна Калинка* [МП(Д),145]; со иста функција (негирана заповедна форма) се јавува и недај, тешко е да се каже дали се работи за фонетска промена од недеј, или пак за изведенка од гл. дава ~ *мајка на Ратка думаше,] недај се Ратке потурчи,] турцка је вера најлоша.] Ратка си мајка не слуша,] и та се млада потурчи* [МП(К),80].

недувезан* adj 'кога некоја слика е почната со везење, но не е довршена' ~ *да ни вјазат фаф нидјал'а,] чи ста са болни разбулет,] гиргефене пусти ста стоет,] л'у завезани, недувезани* [МП(Д),15].

недуде́лкин adj 'човек со неконтролирано однесување'; според Саќов: 'недоделкан, којшто не е со сиот ум' [СК,31]; ~ *о́стáвј–о: то́о да́рво*

не́дуде́лкино, уд–ни́што не́ ря̆збу́ре [ПК,2(78)].

недупра́вин adj 1. 'нешто недовршено'; 2. изр.: пра́вин недупра́вин (= се кажува за оној што се однесува крајно несериозно – мрднат) ~ *то́о ба́б–Цо́фин Атӑна́с чи́ниш пра́вин недупра́вин: дек сӑ–ла́фе ќи–фа́те дӑ–сӑ–сме́е* [ПК,2(188)].

неѓди́н adv 'не овде, на друго место, некаде' ~ *за се́ шо сӑ имӑ ричену, гирек нӑ цӑрквӑ, гирек на акут или неѓди́н нӑ другу месту, субашувите пријатил'ӑ му кӑжувӑт нӑ негу* [МЕ (Р),91]; ~ *најповикјӑ ут ветя̆рут на југ; мигју них сӑ нӑогјӑт негјди́н повичкјӑ негјди́н помалцӑ длӑбоки долиштӑ* [МЕ(Р),78].

не́е pron 'л. зам. за 1 л. мн., м. 'нне' ~ *до́јде през нӑш при Јису́са та му ре́че: дида́скале, не́е зна́еме, о́ти ти́ си дошёл от Бо́га дида́скал, о́ти те́зи ниш'а́не, шту пра́виш ти́, ни́кој не мо́же да ги сто́ри* [ВД(Тр), 327]; ~ *наи́стина, наи́стина ти вре́ве, о́ти не́е нова́ шту ви́дехме това́ пра́виме испа́т та ви́е испа́те ни ни прии́мате* [ВД(Тр),327].

не́е pron 'долга форма за директен објект од таа (< со асимилација од 'неа')' ~ *и фӑрли про́с* (sic – забелешка на редакторот) *окно́то адна́ зашиена то́рба... и охче́ре ста́на та е–ра́спра. И што́ да–ви́ди ф–не́е? Што б'е́ше пӑлна пари́* [ВД(ГБр),333].

неженет adj 'тој што сè уште не стапил во брак' ~ *мома никна червена јаболка...] си научила пуста макеа,] ка си зела клетото сорче,] си пресекла две луди млади,] две луди млади, две неженети* [МП(В),42]; ~ *зашто мајка, горо, она мен ме даде,] на едно лудо младо, за едно неженето,] ден'е шета, горо, по темни долишта* [МП(В),235]; ~ *ју градина има темни ми зандани,] ју зандани има до две луди млади,] ду две луди млади, неженети* [МП(В), 280]; и: нежинен* ~ *плӑна куќа бирикет; ... на сите Госпуд да даде касмет, на неармасано – армасница; на нежинено – жена, на жинени деца; на деца здраве и кӑсмет и уд Госпуд на сите здраве* [ТГ,16]; ~ *разбулел се дете нежинено,[нити жинено, нити армасано,[пусакало нешто пунуда,[нешто пунуда, шикер црни сливи* [ТГ,158] – во контекстот среќаваме уште еден пример што укажува дека во овие говори категоријата род не функионира, сп. нарушена конгруенција меѓу субјектот и предикатот: разбулел се дете.

незадоволен adj 'кога некој чувствува незадоволство од нешто' ~ *ка–се варна́л тре́тата годи́на, та́тко–му не́задово́лен. Ви́ка: "На–те́бе ќи–ти–прода́дам". Го–но́се уф–Со́лун и му зака́чува еди́н карто́н на–гӑрди и пи́ши: "Си́но го–прода́вам"* [ЛК, 124].

незапамитену adj 'од многу далечно време' ~ *на крајта морјту ошя̆ уд незапамитену времӑ (од елимцко) ӑ имало гӑрцки села и кабијна* [МЕ(Р), 75].

незашто adv 'бидејќи, зошто'(?) ~ *тој рекло: "Шта ма биете, ал шта каза". Тија го питали, што ште кажјӑ. Тој рекло: "Незашто ни может да разделет лозя̆тя̆, да јӑ отсекат и дјавола шта заколет, и тија вејке ни шта сӑ карат"* [V,РМ,281]

незнаен adj 'непознат, невиден' ~ *гу заколи, му зема сал коремот, гу расцјапи куремот, кату фес гу кладе на главата му, са чини еден гнусин човек та отиде незнаин на татко му...* ~ *и дојдело едно трговче,] едно трговче незнаено* [МП(К),59];

— за да не добие *прекнувици* (= дамки, пеги) по лицето, треба, ... земе *стиска* (= грст, рака) *прăс* (= многу ситна земја) *уд незнајин гроб* [ТГ,104]; ~ *на пăтот а срете Илија, незнаена дилија, и вели: "а бре Сраулица млада, блазе–ì на тој млад јунак, што ти прегăрнува твојта бела примена"* [МС(В),96] – во случајот атрибутот незнаена се повел според завршокот на именката дилија, ова било потпомогнато од нестабилноста на категоријата род. Освен во Солунско, од каде што е примерот вакви случаи имаме забележано и при анкетирањето во Кукушко, конкретно се однесуваше на именката владика којашто влегува во спрега со л-формата била.

неизметéну adj 'просторија, односно простор што не е исчистен, на кој има ѓубре' ~ *си укачи́ го́ри, најдé неизметéну, неизчи́стину. Она фати́, поме́ти, изчи́сти; најдé сăдови неуми́ени от мло́гу дни́, тја́нака ги изму́* [V,PM,132].

неизмијан* adj 'кога некој не се измил, т.е. кога е нечист' — секој се измива пред да почне нешто да работи. Особено се внимава со неизмијани раце да не се фати леб, брашно, сол и слични работи што се употребуваат за јадење. Народот верува дека ако некој неизмијан почне да јаде, или ако жената неизмијана почне да меси леб ќе им дојде глад и сиромаштија [ТГ,18].

неизчи́стину adj 'просторија, односно простор на којшто има ѓубре, што не е изметен' ~ *си укачи́ го́ри, најдé неизметéну, неизчи́стину. Она фати́, поме́ти, изчи́сти; најдé сăдови неуми́ени от мло́гу дни́, тја́нака ги изму́* [V,PM,132].

неин, и: нејн adj (чл. н'éјн'у) 1.'кога нешто припаѓа на 3 л. ж. род – нејзин' ~ *хем от скалата до неин конак беши постелана сé многоцен камин и маргарит на земјата* [V, PM,26]; ~ *и пути́р'у и гу спи́ва, гу устáв'ă пра́зин; изваж'да и прăстин'у ут н'éјн'у прăс, си гу кла́ва на н'éгуву прăс* [MS,t,21]; ~ *ш'тó пра́ви т'á ? – и вили́ на н'éјната мóма да пój на буна́р'у* [MS,t,63]; ~ *мајка му, кату чу така от сина и́, позна́ла, ча млогу мăка ке да тегли неин син* [V,PM,41]; 2. има примери (ги регистриравме во Еницевардарско) во кои формата за ж. род неин-а се поврзува со м. род – наместо негов-а – за ова, т.е. за нерегуларноста во употребата на заменските форми в. поопширно во граматичкиот дел: ~ *и тăка́, жа́нăм, дéјто зăфăти́л дă–рăбóти, а тáтко–му сáмо фудулу́к терáл и не–знáјл кáк дă–зăстáни нă–нóси, óти имáл пеáн чувéк у нéјнта кýјка* [ВЕв(К),292]; исто во Мегленско: ~ *мори, почна Павле огајн да ми вале,] ми зароси сиуна ситна роса.] Мори, ми ја фрли нејнта миуна сестра,] там испадна вода ликувита* [МП(М),99]; кај Верковнќ без локација: ~ *полека–лек тоја си зема нејна тешка бозлугана, една ја удри, и, кату ја удри, ламјата се беши разбудила* [V,PM,220]; регистриравме и повеќе прмери во множина: нејни м. 'негови': ~ *кăто пеáн чувéк немáл мирáк дă–óра и дă–кóпа, áма... áко не рăбóти нема дă бúди мúл нă–друзúте нéјни брáтќа* [ВЕв(К),292]; ~ *у–сéлто имáле и ăднó пóп, пă и óн чéсто пăти мă–ј–нóсил нéјнте книги дă–му–пéј пеáнто дéте* [ВЕв(К),292]; со член: нејните ~ *није утидоме су мојта дружина,] на Диму кијата да му зеваме,] да му зеваме триста жолтици...] ка му отидоме на нејните овци,] ка му и запалиме није трите трла* [МП(В),62].

не́испра́н* adj 'работа, пр. дел од облеката што не е чиста, што треба да се пере' ~ *гу–зăбурви́ла са́пуну на–ѕи́дну ка́мен и до́шле ча́фки и му–гу–крина́ле. Ко́га ви́шла же́на́та фăти́ла да–ту́фка: "Ту́ф–ту́ф! Шо́ ни–сă–сто́ри, ни–устăна́ја пл'а́чките не́испра́ни"* [ДК,155].

неисцеда́н adj 1.'ако по цедењето (на нешто) останало малку влага'; 2.'ако е малку недопечен (лебот)' [ПД (118)].

нејзи pron 'овде во употреба на прав предмет од таа, место неа' ~ *ко́ј–што ми–да́ди, мо́ри, ја́бạлка,] зиле́н дạ–би́ди, мо́ри ка́к нејзи,] ко́ј–што ми–да́ди, мо́ри, пăрстино,] приз–не́го да́–го, мо́ри, по́минạт,] ко́ј–трẹ́тјо ми–мẹни, мо́ри, ц'а́лувна,] да́ј–ми–го, бо́жи, мо́ри, за–не́го* [ЛК, 134].

нејќе (нејќе) impf 1.'не сака' ~ *уд не́го не́јќум по́муш от но́го на̀ве́ле. Ќи–т на̀пра́ве не́каа дубри́на сто пăти ќи–т ја на̀ве́ле* [ПК,2(183)]; ~ *ле́штевичке, бе́рберичке,] зби́ри пе́на дӑ–ручáме.] Ојќам, не́јќам,] пи́ле ми е загина́ло,] од–мо́ре до–море́,] до цăро́ви дво́руве* [ПК,2(329)] – во контекстот имаме архаизам, остаток од првичната форма на стсл. глагол **хотѣти**: о́јќам, не́јќам...; ~ *он је́ мло́гу бога́т, но неки да ми знае, што́ ја́зе сам мо́шни сирома́х, и тајфа́та ми уми́ра от гладија* [V, РМ,13]; ~ *кога ни велиха да одиме на мăхкимето, бегот викаше што е болин, сă криеше, некише да излезе* [МС(В),89]; ~ *са поклони на авџиолиа и му вели: "ми некеш и меника да дојда сос тебика?"* [V,РМ,43]; во контекстот имаме прашална реченица во која отсуствува честичката *ли*; ваков тип на балканизми се среќаваат повеќе во Долновардарско; 2. 'не треба' ~ *нејќја да се забрава оти ва је сăл царцката ангарија, и то не е сăта* [МЕ(Р),73]; 3. изр.: нејќји питајна (= очигледно дека е така) ~ *нејќји питајна оти пукрај другото и во гу путкрена на Постол* [МЕ(Р),71].

не-ј (< ни – pron + е – 3. л. ед. од 'сум') ~ *се́тне, уд–Мукри́во стăна́ме, удде́ме на̀–Сви́дувица. Имше ади́н шу́ра то́ мо́јо бра́т. Та́м сиде́ме. И–та́м, зӑ–то́о сја̀а ко́рно н–е́ј ут–та́м* [ПК,2(279)].

нејоплетена adj, f 'неисчешлана' ~ *Златина мајка по дори ходи,] и сăлзи ронн, на снăха вјали:] – Уој снăхо, снăхо, снăхо Ирини,] мар шчо ми ходиш таквă по дори,] л'у јомијена, нејоплетена* [МНП(Д),86].

нејуженин adj 'тој што не е во брачни односи, што нема жена' ~ *карам те синко, јучам те...[земај си тенката пушка,[јодај си јов гора зилена,[палај си извор студна вода,[копај си бразда длăбока,[слимни ја доло јов чаршија,[викај си мајстор нејуженин* [ТГ,212]; в. неженет, неженин.

нејсе part ~ *не́јсе ќе би́де* (= ќе се стори тоа) [BV,118]; ~ *а́ма са́мо мӑлчи, да–не́ ла́фиш, да–не́ кăжу́виш о́ти ми бига́ же́нта. Са́му ќи–ти–пу-тпи́сăм. То́, во́, не́јсе, а́ма ќи–ми–да́ш дузво́л'а, по́тпис* [ВЕв(Кор),305]; ~ *му ре́кла: "Е, уста́јте–у чо́икут! Про́сти–му на̀–чо́икут!" И му про́стӑл то́. Изле́гле утта́м се́а. Не́јсе.* [ДК,130]; ~ *не́јсе, бра́т–му ш–ути́-шăл, во́лут си–прижи́ве, то́о зи́ме бăлти́та, о–зако́л'уве...Гу–фă̆рле то́о ме́·сто. Мӑршата а–фă̆рле. Ната́м пе́–че́с ки́ла, ната́м пе́–че́с, пу–ти́ạ дрă̆мките* [ПК,2(344)];.

не́јсăне, в. нејсе (= му благодарам на Бога, добро е) ~ *не́јсăне, сă–прă-*

бра́хме и-ни́а до́ма кут си́те л'у́де [ПК,2(180)].

нек pron 'долга форма за директен објект од заменката он (наместо 'него')' ~ *и тога́ зе́л ца́рја та на па́рвиа да́де де́сјат хил'а́ди и го испра́ти, и на фто́риа да́де хил'а́да гро́шја и една́ хала́јтка и не́к испра́ти, а пак на тре́тиа ре́кăл: "На те́бја Го́спот не́ка даде́!"* [V,PM,254]; ~ *му ре́че: дида́скале, ни́е зна́еме, о́ти ти́ си дошел от Бо́га дида́скал, о́ти те́зи ниш'а́не, шту пра́виш ти́, ни́кој не мо́же да ги сто́ри, ако ни е́ Го́спод сăс не́к* [ВД(Тр),327]; ~ *и кога́то стемни́ло, е́то еди́н хара́пин сас са́бја фаф рака́та пра́во на не́к да го́ загоби́* [V,PM,254] – случај на имперсонална употреба на глаголот, но без заменската форма 'се': кога́то стемни́ло.

не́ка part 1.'изразува согласност' ~ *ба́бата му вили́: "ми ути́ваш'! за т'ạ уб'ăси ца́р'у!" "н'е́ка м'ă уб'ăси, ја́-за по́ја!"* [MS,t,22]; ~ *то́ј му ве́ли: "да до́јда јаз ефе́нди, ама л'у да ми ви́дат деца́та, и те́ ки до́јдат". Па́к кади́ата му вели́: "не́ка до́јдат и те́!"* [V,PM,26]; ~ *и кога збор чиннха царју́т и сиромахот, царју́т рече: "ошти ацамии са, ама нека да ги уженими, ке да добнат ум"* [V,PM,114]; во употреба е и скратената форма нек: ~ *о́на ви́ке: "Та́те, и мо́јто мо́мче са́ке д-о́де". "Не́ ца́ним... а́к са́ке ја́ та́а кри́ва̀та куби́ла, не́ка: зи́ме, не́к до: и о́н"* [ПК,2(231)]; 2. 'за изразување на желба' ~ *"дилму то́лкус м'ạ мило́ва мума́та, н'е́ка ста́ни ра́бута́та и у нид'ăл'а за дад'е́ми гул'а́м пра̀стин"* [MS,t,28]; ~ *"р'е́ч' му н'е́ка и́ди ка́-та в'е́ч'ер тук у м'е́н'ạ да ни кимани́са за да ни пруми́на са́т'у!"* [MS,t,30]; ~ *тогас, кога си куртулиса змиата* (пишува: *земиата* – сигурно погрешно) *от децата, и рекла: "кој тос човек, што ми откупи мене от децата? Нека дојди при мене!"* [V,PM. 203]; ~ *му пура̀нч'ува на ч'уба́ниту: "у́тр'ạ саба́лин, кутри́ за до́ј да нави́ка на ко́зит'ạ, тут ед'е́нсằнăс на ку́ча̀нта́та н'е́ка гу изида́т!"* [MS,t,17].

не́каа pron (< некоја – со асимилација) 'непозната, било која' ~ *ка́ сă-л'у́те, ка́ ви́ке но́го не́каа же́на, ки-ј ка́јш: што́ ма́р-ти сằба́јле си-измуча́ла-си на̀ла̀дно* [ПК,2(193)].

не́ка̀кси adv 'некако', в: некăк ~ *а то́ạ што-го-бла̀гословя́л, то́ј, не́ка̀кси, на́зạт, на́зạт, на́зạт и сè изгу́бил, и-на-пе́ча́лба̀ оти́шал, ни́што не-напра́ја̀л, се врат'а̀л. На́зạт и́ди, на́ли ла̀жа́та̀, ла̀жа́. А то́ạ на̀пре́дна̀л дру́гио* [ЛК,115].

неканен* adj 'тој што дошол без да биде поканет' – треба, кога ќе се појави првата *прекна* да земе *стиска* (= грст, рака) *прăс* (= многу ситна земја, не е песок) *уд незнајин гроб* и таа земја да ја стави во чаша вода, па со таа вода да си го измие лицето и да прозбори: *"Неканени дујдете – невидени да-с јодите"* [ТГ,104]; – домаќинот се труди убаво да ги пречека гостите (што доаѓаат од други села за панаѓур, за селска слава и сл.), но и во "гостувањето" не смее да се претерува, оттаму и изреката: На неканен гост место му чинуват зад врата; домаќинот се грижи и за добитокот со кој е дојден гостинот, но ако остане повеќе денови (гостинот) тогаш се опоменува со изреката: Гост са госте – магаре му посте [ТГ,318].

некој (и: некуј) pron 1. 'неопределено, непознато кој, било кој' ~ *кату чу мажо́ ѝ, не отговори ни́шту на жена му, туку рече: "таја работа, жену, харна е, што на чини царју́т, ама сакăн да не кажиш на не́кој таја*

работа!" [V,PM,32]; куче куга вије некуј ки умре (народно верување) [ТГ,247]; сп. изр. не́куј вăлк сé-ј убăрна́л не́где (= се кажува за нешто што се случува мн. ретко) ~ *а–у, и–ви́ја дујдéте – не́куј вăлк сé–ј убăрна́л не́где. Ка́ сă–ришúте дă–дójте, кój зна́а?* [ПК,2(180)]; 2. 'ниту еден, ниту било кој, никој' ~ *ониа рогови сетника ки сакат да ги загубат, та некој лекар не знаи л'ак за них* [V, PM,35]; ~ *аф гората, виде млогу авции, тераха едно фил'у да утепат; вазден са мăчеха, не можиши некој да гу отепи* [V,PM,41]; ~ *цáр'увата мóма úмаши стáр марáз: нéкој хикимцúа не мóжиши да познáи штó марáз бéши* [V,PM,29]; ~ *му вели: "синку, ...сос това кепе да си завиши и прет царскиј аскер да проминиш, хич некој не можи да ти види!"* [V,PM,33]; ~ *кату чу царјут, повики гу сожали и му вели: "ади, братку, јазе ке да пусна човек сос тебика, тел'ал да викни аф селоту, да не ти гибни некој ниту кокошта ти, а не тебика"* [V,PM,32].

нéкој пăт 'никогаш' (в. некој = никој) ~ *му вéли: "мăжу, тóлку годúни има, што сми женéти сос тéбика, нéкој пăт не ми кáза, ча úмаш брáт на Стáмбол"* [V,PM.18].

нéколку adv 'неопределено, непознато колку, но не многу' ~ *úма тáмука да зéва да дáва верисента, и затовá остáна óшти нéколку врéме nasat* [V,PM,19]; ~ *брáт ми сáкаши да дójди сегá сóс мéника, áма úма тáмука да зéва да дáва верисента, и затовá остáна óшти нéколку врéме nasat"* [V,PM,19]; ~ *сéкој парúте, што длагóваши, му га дáдоха, и сéкој си земá пóдпис от негýвата рăка. Тојнака, кату собрá тóляку пáри, са чúни товáрот; от нéколку дни́ сéтни киниса да úди на дрýг грáт* [V,PM,20].

неколкумина adv 'неколцина, неопределено колку' (само за машки, односно за мешани лица) ~ *земала сос себе двете гăлăбчета, венала на една коза и кинисала да оде при царут, а пушчила неколкумина да одат да кажат на царут, оти нде* [ШК,(5),424].

некрмен* adj 'кога животното (домашно) нема јадено крма (зрнеста храна со сол)' ~ *ој јовчари две добри јунаци,] што ви јовци, јовци потимнети,] дали јовци трева непасени,] или јовци вода непојани,] или солче јовци некрмени* [МП(В),27].

нéкугăш adv 'некој пат, во минатото' ~ *си–имáл нéкугăш ни́куј цáр. Тó цáрут имáл и идна кéрка. Кéрка–му бúла на–тăквó мéсто клăдéна у–никуј удája, шо– вéл'ăт цамлăк, шо ни́куј не–вливáл у тó цамлăкут* [БМ,194] – во синтагмата у-никуј удája имаме две посебности: прво употреба на заменската форма никуј со значење 'некој', и второ нерегуларност во конгруенцијата, како резултат на мешањето на категоријата род, имено: определбата во машки, а именката на која се однесува во ж. род: никуј удája.

некујси pron 'непознато кој, некој' ~ *иден дел уд негу му дал... на некујси Ибраим–Ефенди* [МЕ(Р),83].

нéкăк adv 'некако' ~ *Зăткáмин* (top.) *– нéко: зăт–кáмин мéсто, сé лузúна бúă, мéстто тăкá сă–вúкше. Тăкóф–ej, кăту спóменик нéкăк* [ПК,2(216)].

некăлкан* adj 'коњ на кој не му се извадени полните жлезди' – младото од кобилата во првата година се вика ждребе, во втората муле. Во трећата година машкото е кој, женското кубила. Некăлканиут кој се вика ат [ТГ,374].

не́кăсметли́а adj 'човек на кој му се случуваат несреќи, тој што не е успешен' [ЛК,94].

нели 1. part (прашална честичка зад која се очекува позитивен одговор) ~ *му вели: "нели прати ти една книга на твојта л'уба да пала една мома на Танковата ишкиња и да е прилика на неја?"* [МС(В),94]; ~ *тóа дéтто кă гу купи́ ни́ли му кажá: адна кóла трăјне ќи и́миш на гăрбут* [ИГ,112]; скратено: нел' ~ *а бре сонце летно сонце,] цел ден одиш, цел ден шеташ,] нел' ја виде мојта мајка,] твојта мајка кулак меси* [МН(К),22]; ~ *и му–дáл рýби дă–с–ублéче. С–ј–уддéл дóма, сă–кăчи́л нă–чăрдáко, нéл' чăрдăкли́ј кăшти и́мше* [ПК,2(232)]; и: нали ~ *– дај ма, мајо, че моја чув'áк – казва – тéра мулета да иде на пазаре; – ами от де, мари чедо, нали немате пари?* [ВД(Ка),334]; односно скратено: нăл ~ *нăл испаднáле ти́и измиќá-ри пу дрýмишти, кóлку а најдéле сăти и субрáле и árни и лóшн* [MV, К,270]; 2. нел во сврзничка служба: 'штом' ~ *те стретоја баш душмани,] ...ке те питам да ми кажеш,] кои ти беа душманите?] – Нел ме питаш, да ти кажам,] кои ми беа душма-ните:] првјот бешс Митре Јачов* [МП (В),125], уште: нăли ~ *Смил'ане либе, Смил'ане,] вăрни се либе вăрзувај,] – Дафино грозна нивесто,] пусто стојали детето,] јогăн горели рăкојки,] нăли–ј тукă Бужана* [МП (Д),34], односно н'али ~ *казувај снăхо гјрахове,] шчо гјрах имаш на душта? – Ој мају, стара свекăрво,/ н'али си ма запитала,] ја на теп прау шча каза...*

нел'убен* adj 'тој што немал можност да биде љубен, сакан' ~ *чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло негрaдено,[јуф трло стадо небрујено,[ми́ну стадо ведро пракувано,] пракувано, ведро немирено,[и јуф ведро една малка мома,[малка мома никак нел'убена* [ТГ,56]

нема* impf 1. 'кога нешто отсуствува, односно не е присутно' ~ *брăка, брăка тóс сăс лупáтата, му вили́ : "н'éма гăска н'éтр'ą"* [MS,t,56]; ~ *усăмна хýбав'ą, д'ăт'ąту исл'ázи дóл пукрáј тáтку–му, гл'éда мумáта ја нéма* [MS,t,17]; ~ *вили́ на ман-ą'óт–и: "брáш'ну н'éма, за пóда на удини́цата да мéл'á!"* [MS,t,78]; ~ *му рекле: "а бре, ут кăде дујде? Как не тă издеа кучијнта?" – Ми́ну кучијнта поминах и дујдех да са главум на вас". – "Немме кутăрциа, седи да ни териш офците!"* [V,PM, 295] ; ~ *мăжóт ми не тихúса да е хáрин, ме испандú и пăк сегá сáка да ми зéми, áма јáзе, сега кату си најдех сос тебика, немам, бráте, благодарéние да гу зéмам óшти едноч* [V,PM,11]; кога глаголската форма за 3. лице ед. (нема) прави акцентска целост со кратка заменска форма што се наоѓа во постпозиција, од глаголот отпаѓа основниот вокал: ~ *тúą сјáа чéкăт: адна́ гудúна нéм–го, двé гудúни нéм–го. Нă–трé-тта гудúна ричéли тúă*... [ПК,2 (267)]; 2. 'кога нешто воопшто не постои' ~ *имаши глас, толку му беши благ, којто не можи да се искажи; немаши на д'ун'ата таков глас* [V,PM,37]; ~ *и т'é му р'éкуха: "јáла! сирмáси сни́, н'émами дрýга удајá пóвики, амá пукрáј нам прóмин' и ти́!"* [MS,t,,15]; ~ *гу пúтаха н'éгу: "н'émаш' ш'тóгуди ти да ри́-ч'éш', ч'ă за т'ą уб'ăсами в'éјќи?"* [MS,t,22]; ~ *кесету сос парити ми падна аф реката. Кату немам*

кăсмет сирак, што да чинам, пак ки си вăрнем назат да работам [V,PM,87]; ~ *они фатíха да плáчат, не сáкаха да úдат. Тогáс кадúата му вéли: "áх чорбаџú, ги нéмаш хáрно учéни тúа дéца, ти острамýват"* [V,PM,25] – случај на употреба на првичната форма на глаголските конструкции од "има (нема)" + гл. придавка во кои придавката се јавува во конгруенција со предметот на кој се однесува (по род и број): ги нéмаш хáрно учéни тúа дéца; ваквите контрукции се среќаваат често во Зборникот на Верковиќ и со право појавата може да се поврзе со релативната старост на материјалите што се бележани пред околу стотина години, сепак во одделни говори ваквите примери продолжиле да живеат, така во свеж дијалектен материјал од Воденско е регистриран во следниов контекст: *пúл'ту гу–питáл: "Шó крúвиш?" – "Јáс, тăкá и тăкá, кă–свăрúй мéсуто, нéмше дă–ти–дáдăм, ут–тýка си–сичéк, уд–нóгта". Пúл'ту му–рéкăл:* "Јáс тú нéмăм óшче гу гултнáт" [ВВ(Кр), 313] – за ова поопширно во граматичкиот дел; 3. изр.: нéма сăрце а. (= не се решава да стори нешто лошо) ~ *нéмум сăрце дă–зúмум чýздо;* б. (= нема одважност, не е храбар) ~ *нéма сăрце дă–зăкóле áдна кукóшка* [ПК(Гăр)]; нéма дéк (= мора така да биде, нема друга можност) ~ *фájќе, нăпráуве аднá ýбува пугáча, лéпче, демéк измéсуве. Тáа нéјнта мóма сáке, нéјќе, нéма дéк, óде* [ПК,2(285)]; нéма дă-т пáдне ýстта (= се кажува кога на некого му се препорачува да комуницира, односно да се ангажира вербално за некоја работа) ~ *áк кáјш адно дóбăр дéн нă–чувéк, нéма дă–т–пáдне ýстта, прăгувóри, зăшó си чувéк* [ПК,2(180)]; нéма пердé (се кажува за човек што нема норми во однесувањето, што нема срам) ~ *сјáа млăдéжо нéма пердé–ки, шó сáкиш д–úма нăпридúи. Нé сă–знáа кój–ej стáр, кój ej–млáт* [ПК,2(180)] – веројатно фразата стои во врска со настанот кога девојката ќе ја изгуби невиноста; нéма кирмúда нăд-глáфта (= се кажува за човек што е многу сиромав, бескуќник) ~ *шó зéт зé, нéма кирмúда нăд–глáфта* [ПК,2 (180)]; со слично значење е изразот: нéмат лéп дă-јáдат ~ *свáдба ќи–правúли, óни нéмат лéп дă–јáдат* [ПК,2(180)]; односно клетвата: да немиш чиница да ти са раздаве; свеќа да ти са запале! (= да немаш пари за погреб) [ТГ,320]; немам хабер (= не сум известен) ~ *минува от Гроздинта куќа, демек мојта керка, ú вели: "На татку ти отиде поп Игнат да го конка. Имаш хабер или немаш?"* [МС(В),80]; со исто значење: нéмум нú аúр, нú ằбéр (= не ми е познато, ништо не знам за тоа) ~ *ут кá уддéа нé сă–јавúа, нéмум нú аúр нú ằбéр*; нема кулај (= не гледам решение) ~ *кату чу такá цáрјут, млогу си разл'ути, амá колáи нéмаши, дé вечерот му вéли ...* [V,PJM,10]; нéмум блáк дéн (= имам тежок семеен живот) ~ *ут–кá ми–сă–жúни дéтто, нéма блáк дéн*; нéмум акăл зă-адна пáра (= се однесува за човек што има склеротични тешкотии) ~ *шó ќокладум шéјо нă–мóж до–нáјдум, нéмум акăл зă адна пáра;* нéмум гу тóо нă акăл (= немам такви намери); нéмум скăршăна пáра (= без пари сум) ~ *нé ми–дáви акăл, пăри ми–дáј. Нéмум скăршăна пáра* [ПК,2 (181)]; нéмум смéтка (= ваквата солуција не ми одговара) ~ *áс ти вéл'ум: тú нéмиш смéтка ус мéн дă–сă–кáриш* [ПК(Мор)]; нéма чáре

(нема решение, не се може) [ДК,106]; нимáше áрно зàнáт (= правеше нечесни работи, односно живееше нечесно) [ДК,106]; немат гајле (= не се грижат, се чувствуваат безбедни); во контекстот што следува: 'немаат потреба' ~ *вéлеа: Мéстото устанá ви́ки пусталúа, и врéмито заминá; пýшти си инсáнут да си óдат уф сéлата, да си зéват вечéра. Исус рéкал на ни́х: Нéмат гајлé да си хóдат ни́гден; давájти на ни́х да јáдат* [MV,K,266]; блиско значење и во: нéмат касавéт ~ *рéкле на Ученúцити: Зашо такá вáшо Дидáскало сéди су имрукчúи и су грéшни л'ýди да јáди су ни́х заjно? Исус ка слушá му рéкал на ни́х: Нéмат касавéт здрáвјити л'ýди ут икимúата, тукý бóлнити шо лéжат уф пустéл'ата* [MV,K,300]; н'éма за гу врнуваш'! (= биди услужлив: кога некој ти бара нешто треба да го услужиш) ~ *за кáраш' вóда и кутрú т'ạ стр'áва на пáнт'о да ти бáрáка вóда за му дáваш', н'éма за гу врнуваш'!"* [MS,t,44]; нема да фати (= не почнува) ~ *ч'áка, ч'áка мумáта да фáти да киманúса, н'éма да фáти; мрáкна* [MS,t,27].

немаéќи adv 'бидејќи нема нешто' ~ *а момчето, от страх, да не се испáлни таја нарáчба и најстина, станало от рано и, немаéќи тука никој, а зел момичката, а однесол на дворот и а забодел на един кол* [ШК,5(Г),401]; в. нимáќи.

немажена adj 'девојка што не стапила во брак' ~ *оде Стоје крај сукаци...] да ми чека кирации...] да ми прати црно писмо,] црно писмо до Ѓоргија:] – Ако си дојш пред Ѓурѓовден,] ти ке ме најш армасана,] армасана немажена* [МП(В),165]; ~ *ил ме мажи, ил ми кажи,] моите друшки се мажија,] се мажија, со деца се.] – Молчи Митро, да-н те чујат,] твојте сестри погулеми,] погулеми, немажени* [МП(В),291].

немирено adj 'извесна количина од нешто на кое не му се знае мерката' – за празникот Ѓурѓевдин е поврзан следниов обичај: домаќинката ќе земе во скутот немирено (приближно, не гледајќи колку) бело просо и ќе го прасеје сиот двор и ќе ја обиколи целата куќа зборувајќи: *"Кога душмајне ду зàрно воја просо ки гу суберат, тоги и касмет да ни праземат"* [ТГ,64]; ~ *Пиринуго, јубава дивојко,[тихо пејиш дилеко се слуше,[чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло негрaдено,[јуф трло стадо небрујено,[миґу стадо ведро пракувано,] пракувано, ведро немирено* [ТГ,56].

немúрин adj 'обично се кажува за некое дете што не мирува, што ги предизвикува другите' ~ *áк мо-j, нéк гу-нáтéпат, зéр цéл дéн ej немúрин, ус бóрна сj-о бáрке* [ПК,2(205)].

нéмитéн* adj 'простор што не е чист, каде што не "поминала" метла' ~ *тjáнака фатú – тýка еднá мéтла, удрú, тáмо еднá, са чинú нá мéсто митéну, на мéсто нéмитéну* [V,PM,22]; ~ *когá дójдоха самовúлите, најдóха нúту митéну, нúту немитéну, не можáха да га чúнат вúшту* [V,PM,22].

неможú* f 'исцрпеност, болест – немоќ' ~ *неможú мá фатú* [ПД(115)].

немój – императивна форма, се среќава и во самостојна употреба со значење: 'престани, не го прави тоа' (~ *нúм, дóста бúше)*, но исто така и заедно со друг глагол на кој му дава одречно, заповедно значење: ~ *"немój сéдиш тýка на хáнот, ча тýка е лóшу мéсту: úма дjáволи хајдýти, да не ти чúнат нéшту"* [V,PM,20];

~ му вели: "ви́а и́дити, ви са мо́л'а, да ми дока́рати пари́те, што́ длӑго́вати, и за́ онова́ гри́жа немо́ј и́мати" [V,PM,20]; *~ му ве́ли: "немо́ј ти е стра́х, ча не́ма ни́шту да стра́даш, л'у ка́жи, ко́ј ги отепа́!"* [V,PM,22]; *~ де́ка ти сам виде́л јазе те́бика? немо́ј са чи́ни безу́мен"* [V,PM,8]; во Кајларско е во употреба скратената форма нему: *~ гу кла́ва си́тто нӑо́пко, но́шфите нӑо́пко – ќи се́е бра́шно. Та чу́пата му ве́ле: "Ба́бо, не́му та́ка!". – "Е, сфа́ли-сă дă-ми ка́жиш, не́-ми-сă пу́ле* [ДК, 124]; *~ "... му-но́сăм две́ ја́јца – ми-да́ва пу-две́ ли́ри". – "Е, му-ве́ле де́тто, јас ќ-о́дăм ќи-му-зăне́сăм". – "Не́му си́нко, ве́ле, ти́. Не́ чи́не! Ти́ нă-мо́жиш д-о́јш. Не́ тă-зна́е", ве́ле* [ДК,142]; во Гевгелиско е регистрирано нимо: *~ бре нивесто црнајока![нимо јоди рано вонка,[не са гледе санăр меѓа,] санăр меѓа, црна веѓа* [ТГ,54]; во Еничевардарско, Солунско (и Кукушко) ним *~ пắрва пу́шка пукна́ла,] Го́це гу уф-гắрди рӑни́ла,] в-ле́вата стра́на уф-сắрцето.] Дуде́к му ду́ша стујала,] на-другáре ве́ле, гувóре:] дружи́на, ве́рна, згувóрна,] пу́шките ни́м си-фắрл'а́јте,] са́бјите ни́м си-кắршéјте* [ПК,2(297)]; *~ ним плакасте, лắжа е, одејте на селото, ва не верувам да е истина* [МС(В), 80]; и: нем *~ удри́ла зми́-та нă-пắрвă-та вра́та, сă-јắви́ла ма́јка-ј. Рипну́ве ма́јкăта до-а́пне нă-де́тто. "Не́м, то́-ј мо́јоо спắси-тел", ви́ке зми́јчкăта* [ПК,2(262)]; има случаи кога контактот меѓу немој, односно нем и глаголот е нарушен со сврзникот да: *~ нем дă си кắжал лошо зă Туше, зер очте ќи-ти-ј изваде Киро* [ПК,2(156)]; заповедта може да биде и во "блага" форма *~ му ве́ли: "бра́тку, ко́лку за дре́хите... благода́рим ти, а́ма за́ наса́т не мо́га да си вắрнам... Јазе ти са мо́л'а: немо́ј хо́ждаш на вр̆ắх вắлко́т ја́гне!"* [V,PM,21].

немошна f 'назив за следниот верски обреден ритуал: по три години од смрта, коските на умрениот се откопуваат од гробот, потоа се мијат со вино, се завиткуваат во бело платно и се носат во костурница, или повторно се закопуваат'; во грчкиот јазик, од каде што е позајмен зборот, значи: молитва што в црква се чита за умрениот [BV,118].

нe̤мути́а f 'сиромаштија, немаштија' *~ ка́ бе́гахме гуле́ма нимути́а би́ше* [ПК,2(78)].

не́мцки adv 'кога некој што е нем ја соопштува својата мисла со гримаси и сл.' *~ во́ ти́шăл у-инӑ-дăржа́ва. Ти́шăл у-ни́ку ба́ба, у-ндно де́до та́му. Сă-сто́рăл не́м. Сă-кắжу́ва не́м се́га. Оде на́ ба́бӑта му-ве́ле: "Ва́ка и ва́ка. Ја́с са́кăм рӑбо́та, му ве́ле пу-не́мцки"* [ДК,128].

Не́мцово вắрши́ло top. 'називот е изведен од прекарот Немца и земјоделскиот термин вăршило (= место каде што се врши жито, гумно)' [ЈИ,МИ...,164].

ненавижда* impf 'покажува нетолеранција, мрази (некого)' *~ една жена си имала еднӑ сојӑ дă̆штерја и другӑ завареницӑ. Нехинӑтӑ си миловала много, пак завареницӑтӑ ненавиждала, бахтала и ја праштала да паса оловето* [V,PM,286] – уште еден пример за лексички архаизам во југоисточните македонски говори, сп. рус. ненависть 'чувство на силна омраза'.

ненаносен* adj 'се кажува за некој што прерано завршил со животот и немал можности да се покаже убаво облечен' *~ Хрисо, мајчина*

дăшче,] прил'агаше ли Хрисо,] ăф цăрна земја да лежиш,] ненаходена, ненаносена! [МНП(Д),42].

не́нạпрăвéн* adj 'кога нешто не е приготвено, не е сторено (како што треба)' ~ *и си óде тóо нă–рăбóта. Си–грéде уд–рăбóта, стáпу стóе тýка; жéнта сн–лéже; крáвите у–двóру вúкăт... рýчук не́нạпрăвéно, вóда не́нăпăлнéто* [ДК,124]

не́нăпăлнéт* adj 'ако сад, односно нешто што може да се полни или празни, во моментот е без течност' ~ *и си óде тóо нă–рăбóта. Си–грéде уд–рăбóта, стáпу стóе тýка; жéнта си–лéже; крáвите у–двóру вúкăт... рýчук не́нạпрăвéно, вóда не́нăпăлнéто* [ДК,124].

ненаходен* adj 'се кажува за некој што прерано завршнл со животот, без да има можност да ги доживее животните радости' ~ *Хрисо, мајчина дăшче,] прил'агаше ли Хрисо,] ăф цăрна земја да лежиш,] ненаходена, ненаносена!* [МП(Д),42].

не́нýчин* adj 'тој што не го "совладал градивото" ~ *кá рéкла "ох, ох", излéгăл "ох" и дéтто гу–јскăрáл. Арно áма дéтто не́нýчино* [ПК,2 (254)].

нен'а* f 'тетка' (?) ~ *нен'о Ингилино,] френгова невесто] зашчо ме лăжеше,] за Карлова Гинка?] тја си јă оглавена,] за Вăлăова Начо* [МП (Д),157].

нẹоблéчạн adj 1. 'кога некој е без облека, гол'; 2. 'недотеран, облечен во неубава облека' ~ *Срạдúн Оạ ọтúшạл нạ–свáдбạ, áмạ ọтúшáл скúнạт, нẹоблéчạн. Сúти сéдạт, нéгọ нé гọ кáнạт* [ЛК,120]; 3. 'војно лице без униформа' ~ *и тáм дујдé:, фрóнт нăпрăвúă вúќе, дéка–ј то: Цумăјáта, укупирáа сè Бугá:рто. И куту–нáс стáри, ọсăмдăсé гудúшни чувéци, нéублéчни, тăкá–ј кáрăт нă–фрóнто...*

неоплетена* adj 'неисчешлана' ~ *Златина мајка по дори оди] и сăлзи рони. На сн'аха вјали:] – Уој снăхо, снăхо, снăхо Ирино,] мар шчо ми ходиш таквă по дори–] л'у јомијена, неоплетена?* [МНП(Д),70].

неоружент adj 'кога некој е облечен обично, недотеран, без украси' ~ *фатили пак да проминат јунаци; тогај промина и калеко неприменент, неоружент; на него метнала најмалката јабалката... И пак повтор проминаха јунаците, и пак на калеко метна јабалката* [V,PM,159].

неотепа (се)* pf 'не погине' ~ *тоги тој (се) чинал арслан и зел на бојот да ги даве за шијăтă и сичките ги истепал. Од них никој се неотепал, а па се врнали од бојăт. Като идали наваќе дошли до една чешма* [ШК,(5),441].

непасен* adj 'кога животното нема јадено (доволно) трева' ~ *ој јовчари две добри јунаци,] што ви јовци, јовци потимнети,] дали јовци трева непасени,] или јовци вода непојани,] или солче јовци некрмени* [МП(В),27].

не́пеан adj 'тој што не е образован, во случајот што не знае да чита' ~ *у–сéлто имáле и ăднó пóп, пă и óн чéсто пăти мă–ј–нóсил нéјните книги дă–му–пéј пẹáнто дéте. Тúја книги пóпут нáјнóго и зẹвáл уд–влạдúкта, áма бидéјќи и пóпут бил нéпеан, пă–зăтó и óн му–ј–нусúл нă–дéјто дă–му–пéј* [ВЕв(К),292].

непечéну adj 'нешто што било на огин, но останало недоволно печено' ~ *пák на дрýгиј дéн порăнчеа, л'áп да мјáсн, да гу пéчн, ама да é нúту печéну, нúту непечéну* [V,PM,132]; ~ *самовúлите отúдоха, пák змéјут казá нá нéја: "кák ки мјáсиш, дá кладéш пóдницата дá са пáли, и да*

гу покри́еш л'а́пот от го́ри ки са пе́чи, от до́л ки е́ непече́ну!" [V,PM, 132].

неписан* adj 'бел. чист (пр. лист) на којшто нема ништо напишано или нацртано' ~ *мор Бурјанке, бел Бурјанке,] немаш лице като лице,] лице имаш като книга,] варосана, неписана.] Ки продадам дуќанчето,] пак на рӑци ќи та кладам* [МП(М),53].

непојан* adj 'кога животното се нема напиено вода' ~ *ој јовчари две добри јунаци,] што ви јовци, јовци потимнети,] дали јовци трева непасени,] или јовци вода непојани,] или солче јовци некрмени* [МП(В), 27].

непознат adj 'тој што прв пат го гледаме, запознаваме' ~ *ин се моли делија непознат:] Ја подај ми мацирке девојке,] ја подај ми вода да-с напијам,] луда ми је таа пуста којна,] ак се свал'ам, не мож да се качам* [МП(К),140]; ~ *и де́тто о́оп, му-сă-рӑси́пува ќе́јфут... И кӑди-по́л но́ш шо́ си-има́л ни́ку па́ра – шшшт, на бига́јне. Стắну́ва, бе́га. Оде у-идна́ дӑржа́ва, не́пузна́та и́ч. Кра́лцкӑта ќе́рка стắну́ва нӑра́нто – не́мааа. Зе́тут гу-не́ма* [ДК,128].

непоморлив* adj 'нешто што го потпомага здравјето, т.е. што ја спречува смртта' ~ *двја загорцки моми,] л'у за Горắн плачат,]: "Мила наша земја,] наша Руманија,] шчо је л'абородна,] та непоморлива! Пуста голна Земја,] шче је л'абородна,] млого поморлива –] з девет брата дојдах,] без једắн шче с-ида* [МНП (Д).32].

непра́вилен* adj 'кога нешто не е усогласено со нормите' ~ *му-ви́ќа на ца́ро тӑка́: "Те́рам от-те́би ќа-ќи-до́јди де́до-ми да-не́-го пречекӑти сас му́зика... пра́во да се аресту́ва уф-за́твор, гото́во. И ќе-го-сӑдите, кӑо непра́вилно тӑргу́вани"* [ЛК,126].

непреда f 'именување на денот среда во играта на зборови: пуниделник – *пусиделник*, торник – *удморник*, среда – *непреда*, читвắрток – *запắрток*, питок – *на пазар удејне*, сắбута – *глава мијајне*, нидел'а – *уф цắрква удејне* [ТГ,9].

непријáтел* m 'тој што мрази некого и сака да му нанесе зло' ~ *летна́л-си го́ре пеликáно. Го́-гле́да на-де́к ќе-о́ди. На-ко́ја кӑ́шта. На-не́го́вата кӑ́шта напра́вил се́де́ло. Сос-то́а те́рал да-ка́жи о́ти ќе-го-чу́ва от-непријáтели* [ЛК,128]; ~ *змијата ми-ги-но́си пари́ти, ви́ка, а-чо́в'а́ко е-непријáтел. А пеликáно́ и́ма напра́ве́но се́де́ло́ и ми па́зи, на-мо́јта кӑ́шта и́ма се́де́ло, ви́ка, и о́н га-лекува́х* [ЛК,129] – интересна (и сериозна) потврда за нерегуларност во заменскиот систем во говорите во југоисточниот егејски дел: употреба на формата за субјект он, во функција на директен објект, наместо него го (сп.: и о́н га-лекува́х наместо: 'и него го лекувах'); поопширно за ова во граматичкиот дел.

непразнен* adj 'во случајот 'непразнена' пушка не значи 'наполнета', бидејќи била *непắлнена*' ~ *дej гиди китка невенова] на момчета поклонена] момчетата болни лежат] пушките им празни стојат] непắлнени, непразнени* [МП(Д),15]

непрапијану петле n 'сосема младо петле што уште не почнало да пее', fig. 'поголемко дете, коешто наскоро ќе биде младич'; сп. загатка: *"Еден курдак, две питлијна, две кокошки, едно непрапијано петле и две пул'ки"* (= семејство од: вдовец (*курдак*), два младича (*питлијна*), две жени (кокошки), поголемко дете (*непрапијану петле*), две девојки (*пул'ки*) [ТГ,289].

неприменент adj 'облечен неубаво,односно неофицијално' ~ *фатили пак да проминат јунаци; тогај промина и калеко непрнменент, неоружент; на него метнала најмалката јабалката... И пак повтор проминаха јунаците, и пак на калеко метна јабалката* [V,PM,159].

непростен* adj 'кога некој нема да се поздрави, односно нема да се збогува (да се прости)' ~ *Петар хи вјали, гојвори: – Царице, моја мајчице,] јоставих л'убе венчано,] венчано та непростено* [МП(Д),72].

нéпрāднāн adj 'тој што не прднал (не испуштил гасови) воопшто' ~ *и ги–зāпúтуве: "Прнјáтāл'о, уд–дéк т–éј зéмин то: учумéн?" "Е–ее, цáро, рéкāл, то: учумéн гу–сéе сáмо нéпрāднāн чувéк" Тāкá збирýве цáро свéто и вујскáта. Тóо пúтј–о дáл'–ej пāрднáл, дрýгут пúтј–о:, сúте вúкат: "Е–ее зéр аднóш"* [ПК,2(301)].

нéпул'убéн* **adj** 'се кажува за младич или девојка кои сè уште немале љубовни контакти' ~ *"Мáјко, јáс ќи–ýмрāм, ама намāн, мáјко, јáс ќи–умрāм,] мáјко, јáс ќи–јýмрāм млáда éм зилéна,] млáда éм зилéна, ама намāн, éм нéпул'убéна* [ДК,157].

непуслушин* **adj** 'тој што не ги уважува, не се сообразува со советите што му се укажани' ~ *или ки гу кладā сијменут да гу бијā нā непуслушнјут* [МЕ(Р),90].

непуткуван (којн) adj 1. 'коњ на кој му се паднати плочите (од копитата)'; 2. fig. 'нешто неприготвено' ~ *сус гладин и непуткуван којн и сус праварзана кола* (ако е нешто скршено па не е поправено, туку приврзано) *не са праве арабацилāк и кирацилāк* [ТГ,419] – поговорката се употребува во различни ситуации за работи што не се добро приготвени, средени.

непāлнен* adj 'празен, кога не содржи ништо' (во случајот пушка без куршуми) ~ *дej гиди китка невенова] на момчета поклонена] момчетата болни лежат] пушките им празни стојат] непāлнени, непразнени* [МП (Д),15]

нéпцā* n 'горниот (сводест) дел во усната празнина' ~ *нéпцāто мā–бóле* [ПК(Гāр)].

нéразбрáн adj 'тој што не е разумен, што не сака да го прифати она што му се зборува' ~ *и óн а ричé на нúх: "а нéразбрáни, да тéшки уф сāрцито, требýва да верýвате"* [MV,K,253] – во контекстот имаме проширена употреба на кратката форма за директен објект од 'таа' (ја односно а) како замена на кратката форма за индиректен објект од 'тие' (м. 'им'): óн а ричé на нúх; ~ *ки а рéчам на дýша ми: дýшо, ймаш нóгу добрúни... чúни си раáт, јáди, пúи, и рáдуј–с. Па му ричé на нéгу Гóспот: Нéразбрáн, вá нóќ ти сáкат дýшата у–тéби* [MV,K,277] – и во овој текст имаме употреба на кратка зам. форма за прав предмет, во функција на неправ: ки а рéчам на дýша ми (м.: ки ѝ рéчам ...).

неразгāрлен adj 'тој што ја има облеката закопчана до горе'; сп. неразгāрлена кошула (= кошула на која јаката не ѝ е расечена, туку платното напред е цело – станува збор за начин на облекување во Гевгелиско пред стотина години) [ТГ,109].

нерáнџа f, bot., Citrus aurantium 'јужно, медитеранско овошје – портокал' [V,PM,375]; и: нираза ~ *наздравицā ти Калúно,] јот твоја здрави на моја] – Стојане мори Стојане] не ти пријемам здравето,] дур не роди врбата грозде,] и жāлта дун'а нúранза* [МП(Д),20]; сп. нарánsa.

нéрвaн adj 'се кажува за некој што

појавува неспокојство, нервоза' ~ *збýнат, áма вéч–и тéмно, нéрван, отивájќи нис–планúти, сúлно го–тéрал кóн'о, ýдрал во–еднó дáрво и се–утéпал* [ЛК,116].

нервúра (се)* impf 'чувствува, односно појавува нервоза' ~ *бнлú двá брáта. Едúнио пáсел офцúти, другио кóнити... А на тóа пóгол'áмио брáт шо пáсел офцúти, вáлко му–фáтал óфца и–се–нервúрал чов'áко* [ЛК, 115].

нервúран adj в. нéрван ~ *и–óн сéа кáо нервúран, брóи, брóи единájси кóн'а. А на–тóа кóн шó–е кáчан нé–го брóи* [ЛК,115].

Нéраско бáрце top. 'рид со нережани (напуштени) лозја', од стсл. нерѣзине (овој земјоделски термин се среќава често во македонската микротопонимија, сп. име на селото Нерези, во околината на Скопје) + dem. од брѣдо [ЈИ.МИ...,164].

нерезúна f в. нерéс ~ *бúх уф–нерезúнта дă–чóпнум нéкоо зăрно* [ПК,2(78)]; сп. top. Ниризúинта ~ *пут–сé:лто уд–дóл, сè лузúна бúа; и Бáшчите бéа ут–сé:лто нă–дóл, пó–јáчко мéсто* [ПК,2(216)].

нерéс m 'лозје што останало необработено, што не е режано' [СК,331].

нероднина* m (f) 'личност со која не сме во роднински врски' ~ *на понидјалн'ак рано викат попот, му пеј водосвјатение, за да си чисти каштата... у стрјада месјат л'ап. На четвăрток рано зентјут ки акалеса десетина моми, и роднини и нероднини* [V,PM,247].

нерăбутлúф* adj 'тој што не сака да работи, мрзлив' ~... *áко не рăбóти нема дă бúди мúл нă–друsите нéјни брáтка, úли ќи–му–извáдăт лáф кáто нерăбутлúво мóмче, пă–нă–мóжи дă–си–жéни* [ВЕв(К),292].

нерăц m 'некастрирана машка свиња, служи за приплод' [ПГ(Фур)]; во Серско е регистрирано како нéрас [ЛК,96]; сп.: младото од свињата во првата година се вика прасе или бишинце, а кога ќе порасне машкото се вика нерец [ТГ,374].

несакаки adv 'кога нешто е сторено без намера' — луѓето клекнуваат пред иконите и ги бакнуваат, а потоа се простуваат меѓу себе. Свештеникот ќе застане покрај столот наменет за владиката, а најстариот човек ќе му пријде, ќе му ја бакне раката и ќе каже: *"Прости дедо попе, ако сум ти згрешил сакаки или несакаки"* [ТГ,35].

неслóгă* f 'недоразбирање, постоење на конфликти' ~ *éдну врéме си–живăјáле едúн пóп и еднá пупăдúа. Пу–нéкулку гудúни уф–нúјнит брáк пучнáла неслóăктă* [ВГ(Б),275].

нéспусóбин* adj 'се кажува за оној што нема ниту сила, ниту можности да заврши нешто' ~ *вáлко пá глáдин. Удúл, удúл, видéл аднó крúво мýле, пáсе, нăпăдин, крúво – нéспусóбино зă–рăбóта, нăпăдúл–гу чурбăцúйата* [ПК,2(224)].

нéстрéќа f 'настан што причинува страдање' ~ *ón сј–утúшăл, чувéко, стрójник. шо викăт, ду–Кăзáнуво. Сидéли, пúли, си–зимáл лишáнут, стăнал дă–ш–јóде. Арн–áма éто нéстрéќа, гу–стритéл Тýрчино и дујдéло ду–лóшо, сă–збурúли* [ПК,2 (224)].

нетигл'ан* adj 'нешто на кое не му се знае тежината, што не е мерено' (сп. тегле = мери); – вражалката секогаш е готова за нетегл'ана торба брашно (да не се знае колку е тешка) и за неколку гроша "да ја расипе магијата" и да направи нова магија токму за онаа жена што ја порачала онаа магија [ТГ,250].

Нетка 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ калесарите (тие што канат на свадба) откако ќе се поздравaт ќе речат: "*Ви чинува чико Јован* (име на домаќинот на свадбата) *клајне и здраве и ва кане да пувелите за уф нидел'а на свадба; оти ки гу жене син му Ристо сус Нетка Пиперува* [ТГ,165].

неткаен* adj 'кога нешто е ткаено, но останало недовршено, недоткаено' ~ *и ткала, што и ткала, дојде и време за свадбата. Курдисали веки, свадба чиниха, дојдоха ја земаха нивјаста момата. Остана камухата неткаена на старолакот* [V,PM,42].

нетокмен* adj 'несреден, неприготвен' ~ *жена си немаши сиромахот, си оставише всичката му работа нетокмена, а кога се вăрновашн во дома му, га наваши работите все токмо: се чудеши сам, кој гн токми тези работи* [V,PM,42].

нетрика adv в. нăтр'ą ~ *тојнака, нетрика аф удајата кату беши, зема ухтар'ут, залепи на дноту му удол единуф алтăн* [V,PM,48]; ~ *јазе ки извáдем жéнски дрéхи да си примéниш и такá да ти зéмам нéтрика, ча ниа úмами зáкон: мăж човек не клáвами нéтри* [V,PM,9] – во контекстот имаме уште еден пример за образецот позајмен од турскиот јазик: именка употребена како атрибут на др. именка: мăж човек (= суштество од м. род, "машки човек").

нéтăмăм adj 'тој што покажува знаци на налудничавост' ~ *уф–Крéцăво устăнáла аднá Кáта Мирдáнува сáма, нúкуј, сáмо цикáла, тăрчáла нис–сéлто, нúкуј нé гă–зăлнăт, нéтăмăм стăнáла. Пóл'то пучнáло дă–гóре. Ут–биркéто нúшто нá–сă–збрáли, изгурéло пóл'то. Сéкаа кăшта–ј зăпáл'на. Кăшта нé устăвúли аднá. Уф–Кукýшка укóл'а сáмо úма устáвно дистúна–петнáјсе кăшти уф–Драгумúрци, дрýгто сè–ј–изгóрно* [ПК,2 (310)].

неумúен* adj 'предмет што не е исчистен (со вода)' ~ *сн укачú гóри, најдé неизметéну, неизчúстину. Она фатú, помéти, нзчúсти; најдé сăдови неумúени от млóгу днú, тјáнака ги измý* [V,PM,132].

нéумрéн* adj 'тој што е жив' ~ *кóа ќи–вúде – шó ќи–вúде: лéпа чýпа. Му–вéле: "Дáјте–ми–ă!" – "Кă–дă–тн–ă–дáјме, умрéна!" – "Умрéна, нéумрéна – ќ–ă–зéм, му–вéле, а–зéва, нă–кójнут и си–óде су–сè сéндек* [ДК,144].

нéурáтин adj 'коњ што не се користи за орање' ~ *гу–прудцéх, нéурáтин бúше гáаре* [ПК,2(78)].

нéучéн* adj 'тој што не е свикнат, пр. на работа' ~ *нă–мужúла дă–суткáе нúту двé пéди. –"Стáни, му–рéкăл, а ти лéп да мéсиш!"... Мисúла ину–крăвáјче. Нă–мóж дă–мéсе нóгу. Нé–учéна, нé брáшно вúшла тá* [ДК,113].

нéфáтен* adj 1. 'нешто што не било во допир со човечка рака' ~ *чúниш ус–рăка нéфáтено* (= се кажува за нешто многу убаво изработено); 2. 'кога нешто останало надвор од доменот на некоја сила (пр. од дожд, од огин и сл.)' – кога некое животно ќе се случи да голтне од оние мали, зелени жапчиња може се подује а може и да умре, луѓето веруваат ако земат парче нова ќерамида, од дожд нефатена и со неа продолжително му го тријат јазикот на добичето, тоа ќе оздрави [ТГ,382] – празноверие.

нефе́лан adj 'непогоден, односно неубав' ~ *ама јазе кату ти познáх от гласóт, ча си тúнака мојáта пăрва л'ýба, што са л'ýбахми аф хавýзот*

со́с му́зиките, ама да ти питам, как си дошла́ ту́ка и са ужéни сос такóф нефéлан мъ́ж? [V,PM,11]; ~ *нефéлно мóмче сăм зéло] нефéлно, млáдо г'еди́че!* [ПС(З),73]; и: ниф'éлан (со редукција) ~ *паш'áта му вили́: "ти демéк такфóс ниф'éлан ч'ув'ăк си"* [MS,t.48]; ~ *"Оj мају, оj мила мају,] девет сăм мају лижала,] и још девет шче лежа,] пак си вјарата ни давам!] турцка је вјара нифелна"* [МП(Д),106]; сп. нафал 'напразно' .

нефт'е* impf 'не сака' ~ *фати царјут, гу затвори на зандаиа три дена, и пак гу извади: му са примолн цар да гу чини, да си земат. Тој нифтја цар да сн чиин, л'у побегна* [V,PM, 100]; ~ *тој утрината га пита жéната му: "мари́ жéну, гу пусна зéтјут, дéка ти рéкох?" Жéната му вéли: "е, цани́м мъ́жју, кату гу ви́дох со́с момáта пригăрнат, нифтjáх да му рáсипа кéјфот, пу́снах на́ште дјáца"* [V,PM,146]; ~ *тој нифтја да земи ништу, л'у и рекла: "ако ми дадети една кабачка, што имати, харно, ако н'а за си пода"* [V,PM,176]; и: н'áхтја: ~ *и змиéта заспá на мóмини скóта. И замина́ мáлко врéме, и са подáде мáлку маглúца и вăрвjéше насáм, и момáта н'áхтја да гу пуру́ка* [V,PM, 260]; односнава архаична гл. форма (сп. стсл. **хътѣти**) ја констатиравме само во аорист.

нехи pron 'долга форма за директен објект од таа' (м. 'неа', позајмена од индиректниот предмет – мешањето на односните форми е честа појава во егејските македонски говори; за ова поопширно во граматичкиот дел) ~ *карала Стана говеда,] и ги карала, плакала.] След нехи иде говедар,] на Стана вјалн, гојвори* [МНП(Д), 123]; *тăзи ли је мома Фида,] мома Фида мојта главеница?] Рăки за нехи разгранаха,] напраиха ја млада нăвјаста,] млада нăвјаста за војвода* [МНП(Д),123].

не́хин* adj 'тоа што ѝ припаѓа на 3 л. ж. род – нејзин' ~ *и ста́на ма́ла мóма та си оти́де. И актó си оти́де, запи́та е нéхина стáра мáјка и нéхин си тáтку: "Как си дóјде, ми́лно че́ду? Ка́к та пу́сна кле́ти змиjу́?"* [V,PM, 260]; ~ *една жена си имала еднă сојă дăштерја и другă завареницă. Нехинăтă си миловала много, пак завареницăтă ненавиждала, бахтала и ја прашгала да паса оловето* [V,PM, 286].

Не́хтене top. 'планински гребен што се спушта меѓу Височен, Дрјаново и Драма'. Ј. Иванов наведува две објас-нувања, нам ни се чини поверодос-тојно второто и затоа ќе се задржиме на него: од исчезнатото м. л. име Нехтен (< стсл. не + **хътѣти**, односно од неговиот партицип **нехътѣнъ**). Натаму Иванов наведува: "... во говорот на околното население глаголот е редовен, сп. *нехтjá да и́де, нехте́ да дóјде и сл.*". Ние ќе додадеме дека односнава глаголска форма ја имаме констатирано при истражувањата на малешевските говори, некаде со испуштено х: *не те́ да дóјде.*

нецене́т* adj 'нешто со висока вредност, скап' ~ *тогáс оти́де на́ дирви́шинот, гу на́јде жи́в óшти; тогáс дирви́шинот му дадé една́ пани́ца закл'учéна – аф пани́цата нéтри и́маши нéценéти ка́мини и бизéр* [V,PM,142].

нечаден adj 'тој што нема, и не може да има деца – бездетен' ~ *едно врјаме имаши еден човјак, са и оженил и сакаши да си чини поп, ама беши нечадин: не му даваши Господ чедо, и затова млогу бериши грижа* [V,PM,88].

нечешлан* adj 'тој што има нечешлана коса' ~ *оj Стрифула, млад Стрифу-*

ла,] покарај ја нивестата,] да не јоде како мома,] како мома како дома,] како дома при мајка му,] набелена, направена,] топ цилуфи нечешлани [МП(В),218].

нечикано adv 'неочекувано, непредвидено' ~ *пăтникут шо има... застанато. да гу распулја чуднјут извор, шо така ич не чикано му испаѓа прид (него)* [МЕ(Р),69]; кај Саќов и Пеев од Кукушко: нечéкно [СК,331], [ПК,2(78)].

нéчúс adj 1.'за нешто што е валкано, неизмиено' ~ *ничúстă сăндови* (случај со зачувани траги од назализам) [ПС(З),67]; 2. 'за жена што има контакти (полови) со повеќе мажи' ~ *зинá е то:* (зн. 'неморален е'). *Зинá măгáре, будúнке пу–чýжди жéни, а нă–жéна пúс ин–вúкиме, пúс жéна тáа, пúс, нéчúста, фăшкúја* [ПК,2(241)].

нечýјн adj 'неслушнат' [СК,331].

нечýјно adv 'кога се случило нешто чудно, неочекувано' [СК,331]

нéчурбацúја m 'недомаќин' ~ *у нéкуј сéло си–бил ăднó зингúн чувéк и имăл нóго дéца, синóви; árно ăма нéчурбацúја, сăте дéца нé–ј устăвúл дă–рăбóтăт кăто чифчúј* [ВЕв(К), 292].

неште* impf в. нефт'е ~ *кирации разложани,] ја ви нештă рójно вино,] рójно вино и ракија,] ја иштам онăва момче* [МП(Д),117); ~ *елај горе Стојо бре војвода,] да те служам кафе ем ракија!] – Јас си нешта кафе ем ракија; јас си искам скризовски сенети* [МП(Д),175].

Нешa* 'ж. л. име' (Нешој – vok.) ~ *море, по пат јодам, пат не знајам,] Нешој мори калешо,] по пат јодам, пат не знајам,] јагне мори сугаре* [МП(М),36].

нештичко pron, dem. од 'нешто' ~ *Добре ми дошел деверо!] Нештичко ште се поплачам: синоќ сăс бачо ти се скарахме,] лоши си думи казахме.] Тој на мене ми каза:] – Иди си, иди Калинко* [МНП(Д),98].

ни part 1. (за негација, < 'не' – со редукција) ~ *ма ш'тó за јид'éми? трăбувáш'и да бúш'и халúс баклавá, ни на книгата пúсана* [MS,t,8]; ~ *му дáва дв'ă лúрă за кафéту; му вилú д'ăт'ąнту: "ни прáи тóлку кафéту"* [MS,t,83]; ~ *попитал третиа, ни казова. Пак гу попита, ни казова. И му рече царја: "Ни бој са!"* [V,PM,254] – во случајот имаме "блага заповед", а блокот негација (ни) и кратката заменска форма (са) се разделени со глаголот: Ни бој са!; ~ *с'ăканд'ą имáш'и дијадóсану ('му имáш'и пурăнч'ину') ... óти на кутрá скáла да пójат, да ги нн устáв'ат да јáхнат на гимúјата* [MS,t,58]; ~ *"á за т'ą пúсна сигá, амá гл'éј, да му ни фт'éсаш' на тáтку–ти, да т'ą пукалн'é пак да стáниш' магáр'ą!"* [MS,t,55]; ~ *пóситн'ą прумúнá и идúн прóс'ąк ... т'á му вилú: "ми ги ни дáваш' тфójт'ą рýби и на м'éн'ą"* [MS,t,23] — во трите контекста имаме исто така необична линеаризација: негацијата доаѓа зад кратките заменски форми, т.е. во контакт со глаголот: да ги ни (устáв'ат); да му ни (фт'éсаш'), односно: ми ги ни (даваш), освен тоа отсуствува прашалната партикула ли; 2. изр. ни слáмка (= нема ништо; лексемата *сламка* е симбол на апсолутна минималност) – се среќава во елиптични реченици, со испуштање на гл. нема, за засилување на негирањето); има и обратни случаи, со присуство на глаголот: ~ *уф–кăшти нéмум чýздо нú слáмка* [ПК,2 (182)]; со исто значење се употребува и изразот нú шýшка (= ни малку)

~ *уф–ѧмба́ро не́ма ни́ шу́шка* [ПК,2 (182)].

ни pron 'лична заменка за 1 л. мн., (наместо 'ние')' ~ *и ч'а́ками с'е́тн'а тӯш'а́рин (е́мборус) за да до́ј да гу уку́пи и ни да гу прудад'е́ми* [MS,t,5]; ~ *ви́кат: "сӑн ка́зуваш' ти? ни наи́стина ка́зува́хми"* [MS,t,12]; ~ *и н'е́с, хи́ч' ш'ту ни з'е́ха, и н'е́с пиш'ма́н ста́наха, т'е́ш'ки и ни да з'е́вахми то́лкус* [MS,t,60]; ~ *му р'е́ч'и: "ни и́ш'тими да т'а сто́рими з'е́нт' , ти ш'то́ вили́ш'?"* [MS,t,15]; освен во селата на исток од Солун, се среќава и на запад (с. Ватилак) ~ *ка загинаха они и ни зимахме и сдин каик рибарски, му најдохме тракта* [MC (B),81]; во употреба е и нескратената форма нија: ~ *та царското бостанциіче му вели: "нија имами цар много богат, не сака хазна, тој ми пушти или твојта глава да земам или ..."* [MC(B),94]; ~ *напкун отидохме нија, отира́ки козите на водата* [MC(B),73]; односно неја: ~ *– бре Јоване, болно дјате,] болно дјате пăро л'убе!] јоткак сме са неја зели,] л'у си болăн, та си болен,] ни јумираш, ни стануваш* [МНП(Д), 81].

ни pron 'кратка форма за индиректен објект од ние' ~ *са разбрăкаха мухараб'ăнта; Карáда, Ш'ервија, Булгари́ја и Ела́да ста́наха и ч'итерт'ăх идно́ дсме́к ш'и́махи и ни гу лефтеро́саха м'а́стуту* [MS,t,1]; ~ *"Какфо́–з'е́нт' ?" – пи́та ч'урбаџ'и́јата; "ја нузи́ д'ăт'а, ш'ту ни гу пусна́ ти ... и ни́ гу уж'е́н'ахми"* [MS,t,17]; ~ *напкун са мăчиа да го ѝзвадат детето, ама не можаха, отидоха на нашти кехаи и ни вика: "виі стари, елајте"* [MC(B),87]; ~ *ама́ ни ни трӑбува да сӑ ба́вими, трӑбува да по́јми* [MS, t,15].

ни pron 'долга форма за директен објект од они (наместо 'нив')' ~ *"Ште, излезе Кекаро и Бојко, двојца". Тија беха овчари. Напкун ха по ни бре! Они ка видеха, што ки ги фатиме, а вăрлија кабаницата* [MC(B),92]; ~ *во́ убисе́н ка̨ би́л, сӑ–свăл'у́ва ут–бу́кта и свăрту́ва о́кулу еден ри́т, минну́ва пред–ни́ и сӑ–убису́ва на–адна дру́га бу́ка* [BK(Pa),323]; ~ *"е́ј – ре́кăл адéн ут–ни́ – а́ј да сӑ вăрниме да–ви́јме пăрвут да́ли о́ше сто́е та́мо"* [BK(Pa),323].

ни pron 'кратка форма за индиректен објект од они (наместо им)' ~ *оти мно́гу го–милу́ват та́тко̨то и ма́јка̨та. Зăтва́ те́рали да–го–по̨гу́бат. И сега́ тре́тио пăт, па́ му–пла́тили и–о́н зе̨л, пре́д да–ни–ка́жи о́ти–са̨ бра́т'а, зе́л ча́ша зла́тна* [ЛК,113]; ~ *да и по̨ка́ни, а́ј по–едно́ ка́фи, а́ма му́дар, има́л два́ си́на, а́ма до́ма н'а́мал ни́што̨, н'а́мал тăрн да–зака́чи, и–ви́ка: "Че́кајти, ас да ни ка́жа на–си́но̨ве́то̨, да–ни–на́прат н'а́кӯја бе́л'а, мно́гу са̨–ло́ши* [ЛК,117]; ~ *би́ли три́ бра́та. И–та́тко̨–ни и–ма́јка̨–ни жи́ви* [ЛК,118];

ни́а < 'оние' pron 1.'за покажување на предмети, или лица што не се во наша близина, но сепак ги гледаме' ~ *стана́ паша́та от сто́лот и ти́де, стоја́ при сироха́хот сос кръстосани ръци кату харами́а и фати́ да му ве́ли на ни́а л'у́ди, што сидја́а на мезли́чіут* [V,PM,28]; ~ *три–че́три гуди́на ни́а ка́мини, ни́а цифајри ги продаде́, зема́ мло́гу па́ри* [V,PM,27]– во контекстот има испуштање на предлогот за: |за| *три–че́три...);* 2. 'за покажување на лица од ж. род – онаа' ~ *дујди́ та̀ нивéстта, кӑ–ă–ду-нси́ја. Е, ко́ј ки до́јде – са́л Мӑру́шка су–ни́а се́стрă–му, дру́га се́стра ниидна́* [BM(Цăр),320].

ниадно време 'премногу доцна' ~ *би́хме искăра́ли пу-ади́н со́н ка́ дуј-де́те; дујде́те уф-ни́адно вре́ме* [ПК, 2(182)].

ни́биле conj 'отколку' (при споредување) ~ *Исус ре́кал на Учени́цити: Истина ве́л'ам на ва́с:... по́кула́јно да поми́ни фо́ртомата уф и́глата, ни́биле зинги́н'от на Господи́нова царшти́на да фле́зи* [MV,K,269]; ~ *те́шку да си о́дат зинги́нити л'у́ди на Господи́нова царшти́на. Оти по́кула́ј и́ма да си зами́ни спарти́ната кураба́рцка уф и́глицки у́шите, ни́биле зинги́нин да фле́зи уф царшти́ната Господи́нцка* [MV,K,279].

ниблиби́и f 'печени зрна од јужното растение наут' ~ *апна́л, апна́л, ре́кăл: "но́гу а́рна ци́цка та́а, ре́кăл: а́ј ки-ј ра́нме де́цта сѐ ниблиби́и и су́гро́зде, ки-ј-зако́л'ме"* [ПК,2 (227)].

нив'а́ста (и: нив'а́ста)* f 1. 'девојката кога стапува во брак' ~ *и куумциата дур да закл'учи девет порти жележани, жената му пот лагăмот по-напрет отиде на зетјут, са чини нивјаста. Фатиха да венчават* [V,PM,70]; ~ *"е́х, мари́ ж'е́ну, да и́диш'и мрăфка да ви́ш', ц'а́ла т'е́б'а ина́ нив'ăста-ји"* [MS,t,13]; 2. 'омажена жена (релативно млада), домаќинка' ~ *најдоа казану сос алтăните, ги разделиа: половината алтăни ги закараа на сиромахувата кăшта, теслим ги чиниа на жената му и га вел'ат на не́а: "нивјасту, ету тиа алтăни царјут ги пусна на вазика"* [V,PM,32]; ~ *и јунак Бошко, как зе такоф цухап, пушти една книга и вели: "или да земиш една нивеста или да најдиш една твоја прилика, твоја ишкија"* [MC(B),93]; ~ *одиха на селата и кундисуваха на никоја куќа и напкун сакаха да спијат сăс нивестата или с никоја мома* [MC(B), 72]; ~ *му вили́: "да до́јда то́с в'е́ч'ăр у ва́м ... зари́м сă мо́кра ут да́ш'!" му вили нив'а́стата: "да до́ш', д'а́ду!"* [MS,t,80]; 3. 'сопруга' ~ *вили́ на нива́ста́та: "ја́с на су́ху ни на́јдух ра́бута, на́јдух на мо́ри"* [MS,t,84]; ~ *умрăкна и ги уста́ха з'е́нт'у и нив'ăстата за да си л'е́гнат у удаја́та* [MS,t,29]; ~ *нив'ăстата му б'ăш'и мло́гу пре́пна; у нид'ăл'а ути́ди на ч'е́ркфата* [MS,t,67]; 4. 'снаата во однос на членовите на семејството' (постарите) ~ *то́-ј тăка́: ниве́стта по́вике сјаа са́ке ни́јнта ро́да, а зе́то не́гуфта* [ПК,2 (204)].

нива f 'одредена површина земја што се обработува, односно на која се садат различни земјоделски култури' ~ *двами́ната кини́саха от та́му, ходи́ха на мло́гу села́ и гра́дови. Така́ н сре́дној ут брат најде́ еди́н чорбаџи́а, са глави́ да му о́ри на ни́вите* [V,PM,20]; — кога е селска слава (*панаѓир*), по службата (в црква) *попот диге панагија*. Панагијата (= лепче што верниците го носат в црква) не треба да биде голема бидејќи свештеникот се лути: *си ми дунцел цал леб, за десит души да ручат! Неје ваја нива* (погрешно пишува н'ива). *Ваја је цăрква! Малце дунеси ама сус се сăрце дунеси! От ки дунесиш цал леб, Госпуд не са свал'уве да руче или да ти рече: "А ферим! Ти најгулема пугача дунисе!"* [ТГ,220]; ~ *дур да нараст'е́ да ста́ни аш'лама́ ди́н ч'о́прик да така́ за по́јми да ја с'ăјми ашлама́та на ни́вата* [MS,t,4]; ~ *за по́да на ни́вата, за ра́стува́р'а ура́луту, за ве́зма бујундру́кут, за кла́да на о́луве́ту* [MS,t,65]; ~ *раш'та́ ја ч'у́ками на враш'и́луту сăс ко́пани и з'е́вами л'ăбут и раж'ани́ната уста́нува на ни́вата* [MS,t,67].

нивéстин* adj в. нивјастинцки ~ *уф пунидéлникут пусéстримте цă сă ублéчăт уф нивéстини фустáјне, пубрáтимте ус шăмúјки (тул'бéјне) нă глáăвта – играáт óро, сă цăрнăт, мéчки сă прáвăт* [ИГ,118]; ~ *чиј са тие дворови,] невестини дворови,] со босилок метени,] на босилок мерисат* [МП(К),18]; — братот на невестата со свои побратими во петокот одат кај младоженците. Со себе носат и пуклон со кој ги канат сватоштините да дојдат на гости. Тие таму и вечераат, а по вечерата се веселат до никуе доба. Утредента, откако ќе се почестат со ракија и кафе се враќаат дома. Потоа зетот, невестата, свекорот и свекрвата, деверот и еден побратим се спремаат да одат на пувăрнич уф нивестин татко и мајка [ТГ,191].

нивестица f , в. нивистúчкă ~ *кога мăже на јурајне,] они на мијани,] кога мăже јуд урајне,] они на пустели.] – Е бре мăжо, мили мăжо,] мошне се разбулех,] ми тикнало пунудица,] ... ми тикнало пугачица,] ... да ја меси нивестица* [ТГ,40].

нивистúчкă f, dem, (hip.) од нивéста ~ *"Кój тă–нăучú тăкá лéсну и спóрну дă–ткáјш, нивéсту?" – Ет тăкá: сáмă сăмúчкă кăту–мládă нивистúчкă – му вéле пá вá будăлáта* [гВ,19].

нивистýл'ка f, zool. Putorius vulgaris 'мало грабливо животинче, има жолти влакна - ласица' (отровна е, се храни со јајца, пилиња, луѓето се плашат од неа); со овој назив се именува и некоја лоша жена' [ПК (Гăр)]; кај Малецки: нив'ăстýлка [MS,s,76]; – народот има извесни предрасуди за некои животни и мисли дека е греота да се убиваат. Така нивистул'ката и кукумафката (утка) не ги убиваат плашејќи се дека ќе им се случи несреќа; исто така греота е да се убие домашно куче, освен ако побесни, натаму не смее да се убие желка, мачка и др. [ТГ,385].

нивúчка f, dem. од нúва ~ *имáше сáмо иднă–тýрцка кýјкa. Гáздăта нă–тá кýјкa сă–викáше Асăн, а имáше жéна, дéца и чýпи. Имáше и мáлку нивúчки. Си–рăбутáше и árно му–бéше* [ДК,153].

нивјастинцки* adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на невестата' ~ *гленда ча не беши тамо јунакот, ... кату беши сос нивјастинцката руба, фатила да тера пак тја јунакот на полету.... му дала на чобанот, му даде нејните нивјастинцки руби, и он даде на неа неговите чобанските руби* [V, PM,21]; ~ *тој ден четвăртук на нивјастинската кашта рано викат попот, им пеј водосвјатание млого пате, и они на понеделн'ак и на читвăртук за фаштат квас* [V,PM, 248];

нивистинска китка f 'китки наредени во вид на венец што посестримите (заедно со другите подароци) ги носат на денот на свадбата кај невестата' — тогаш на невестата од младоженецот и носат цубе свитино (= горна облека од чоја) пуставено сус лисичина (кожа од лисица или од некое друго животно), папуци плăни шиќер, чурапе, каврак за клајнанјне, какма (= украсна позлатена жица), каврак за пукривајне (= вел, во минатите години со црвена боја, а денеска, т.е. пред стотина години кога е собиран материјалот, со бела), нивистинска китка (венец), неколку портокали и др. [ТГ,174].

нивистинство n 'доказ за девојчинството што невестата треба да го покаже ноќта кога стапува во брак со капки крв на невестинската кошула' — утрото по првата брачна ноќ

невестата и младоженецот стануваат рано, а на два часа пред самнување станати се и другите од куќата. Гоститс што ја преспале ноќта тука и таму, кој каде нашол, се будат и со радозналост ги очекуваат младоженците. Во колибата (тоа е соба без прозорци, каде што спијат младоженците – не е надвор од куќата) влегуваат свекрвата со уште неколку жени да го разгледат нивистинството. Штом ќе се уверат во чесноста на невестата, излегуваат сите надвор и свекрвата гласно извикува: А јарлија! Дајте блага ракија! [ТГ,186]; со исто значење и моминство: – рано наутро доаѓаат прво жените од соседството, а потоа и подалечните, да го видат нивистинството или моминството [ТГ,187].

нивол'а f 'лоша среќа' — кога младичот нема да се ожени во првата младост, кога ќе изостане, тој за жена зема каква ки најде: крива, слепа. Сп. изрека: *Сите жена зимуват, па и он жена зимуве! Уф џебут да ја кладиш па да ја носиш! Уд–нивол'а жена!* [ТГ,132].

нивăрзан* adj 'кога нешто е слободно, односно не е врзано, во случајот: она со што се придржува косата' ~ *мар та искарај Златина скутник,] мар л'у киндисан, та нијопасан,] мар та искарај Златина шарфста,] мар л'у купена та ниврзана* [МП(Д),70].

нигант m 'вид револвер' (сп. нагант) ~ *наште Макидонци сѐ наоружани,] на рамото носат куси малихери,] на половинта дробните патрони,] на страната носат нигант патлаци,] на главата носат црните кушаци* [МП (В),134].

ни́где adv 1. 'ниту на едно место, никаде' ~ *сăм сăм јуфчăр мăлкај–ле Дăно,] сăм сăм јофчăр, сăм сăм ќăја,] ни́где зарăр мо́ри ле мăлкај–ле Дăно,] ни́где зарăр мо́ри не́ сăм направи́л* [ПК,2 (332)]; ~ *Де́цта, ви́е дру́јте де́ца, до́ма устăна́ја, не утúдија ни́где. Е, на́пкăмта, кă–сă–вăрна́ја, сă–вăрна́ме ни́е нăна́зăт* [ВМ(Цăр), 320]; и: ни́јде ~ *мрăкнăлу–са и женăта си утишла́. Мару́шка фл'а́ла в кăштăта. Та́м има́лу четри́ăсте ста́и. Та́ утвăр'ала и зăтвăр'ала си́чки вра́ти, ни́јде ни́шту ни–нăшла́* [ВД(ГБр),330]; 2. 'на некое место, некаде' ~ *ину–вре́ме има́ло бра́к ни́где. Ину–дăулúа су–то́ да́улут ду́мбăл ину–ду́мбăл та́му, кă–сфăршăл, си гре́де* [ДК,142].

нигдин (и: никден) adv в. нигде 1. ~ *борџувă фăтиа да јспливувăт а пă уд нигдин немă да испагјăт пари* [МЕ(Р),86]; ~ *и Исус ричé на ни́х: Пруфи́тин не́тимиса́н ни́кден не́ма, ими́ уф се́лото не́гуву и уф ку́ќата му. Да не́ сă чини́л та́мо но́гу ч̀у́дби, за́шт'о нема́ли ве́ра* [MV,K,296]; 2. 'некаде', в. нигде 2. ~ *ве́леа: Ме́стото устана́ ви́ки пусталúа, и вре́мито замина́; пу́шти си инса́нут да си о́дат уф се́лата, да си зе́ват вече́ра. Исус ре́кал на ни́х: Не́мат гајле́ да си хо́дат ни́гден; давајти на ни́х да ја́дат* [MV,K,266].

нид'ăл'ạ f 1. 'деновите од понеделник до недела' ~ *им'ăш'и идно́ вр'ăм'ạ у идно́ с'е́лу идúн ч'ув'ăк сирума́х, у дв'ắ нид'ăлạ уж'е́нинт* [MS,t,67]; ~ *н'а́с нид'ăл'а ш'ту бракова́т, сă разбул'а́ва кумба́рата* [MS,t,12]; ~ *ина́ нид'ăл'а прумина́, пак му вили́ ца́рува́та мо́ма: "за пу́снам пак прусина́рин"* [MS,t,28]; ~ *ути́дух на фармаки́јун, пинџ'и́к з'е́х и дру́ги л'а́куви и за у ина́ нид'ăл'а н'е́тр'ạ ху́баф ста́нах* [MS,t,3]; во Дојран: нăдé́л'а ~ *о́ти ко: стуја́л ста́р До́јран ма́ндрите биле нă го́ре, при́ма Николи́ч, дăле́ко и уд нăдé́л'а нă*

нъдéл'а си идéле дóма; 2. 'последниот ден од неделата, тогаш не се работи' ~ *"дилму тóлкус м'ạ милóва мумá-та, н'éка стáни рáбутáта и у нид'ъл'а за дад'éми гул'ám прăстин"* [MS,t,28]; ~ *катă ниделjă и катă празник, су-бăштă ки чинише абер* [МЕ(Р),89]; ~ *дójди нид'ъл'ата, ги калéса тáт-ку-jи на óтбрăтки* [MS,t,15]; 3. изр.: кут-сăбăта и нидел'а-сă (= се кажува за некои што секогаш се заедно) ~ *Măрин и Ташка сé сă задно, кут сăбăта и нидел'а* [ПК,2(171)].

нидеј part 'форма за заповеден начин од стсл. глагол дѣти, со одречно значење' ~ *и гледам дедо Продан седиши на вратата. "нидеј влевај, Трајко, нăтри, толко баби са мăчиа"* [ТС(В),87].

нидéл'чиндéн m 'денот што доаѓа по сабота, што не е работен' [СК,331]; ~ *ни́ạ ки им дáдме цáло (срéбăрна пáра), алтăнче, зạмáнска пáра, и цвéке ... бухчăлăк: кушýл'а, гáшти, ри́за, чивре́ (пăчéта), чураńе, вăр-кузýн. Măлéчкут нишáн уф нидéл'чин дéн* [ИГ,113]; ~ *прăс тáа пýста рéка, рéка нă-мóж дă-тjáа кáжум, а-а Стрýма би́ше, а-ду-тýк а гăзá-ме,... гу-гăртте, ду-гăрди. А-пуминáме, дуjдéме у-Цумáата. Кá тă-ргнáме ут-Цумáата, ут-сăбájлин-та, нидéл'чин-ден, ду-вéчăрта, ду-Кучăри́нуво сè пéшки, а тýка ти́ạ прăст'о крăф ни-пăртичéе. Ни-с-сусичéе* [ПК,2(280)]; в. нидел'а 2.

ниéт m 1.'намера, цел' ~ *на пăрви март отидах на Бугариво, имах ниет да лежам там* [МС(В),86]; и: нает ~ *тăрговецо от това сă уверил, чи не саде jă излăгал, ал чи је и при нејă спал, дал му двăтă товара алтăjнă и навăрвил да иде дома си, с нает да убијă женăтă си* [V,PM, 281]; 2. изр. стóри ниéт (= се реши, одлучи нешто) ~ *тójнака не послушá на гóлојут, што му речé, тýку éдноч стóри ниéт, киниса на пăтjу да úди... изваду́ сáбјата* [V,PM, 21]; со слично значење се и двата израза што следуваат: си клáл ниéт ~ *ричé Гóспот вáа прикáзна: Идéн човéк си клáл ниéт да си óди уф чуздúна, а вика́ на измика́рите* [MV, К,270]; чини најет ~ *ји ти тука, Недо, и јас тука, бре севдо,] и ти тука и јас тука,] пуста кýка, Недо, сама дома, бре севдо,]... чини најет, Недо, да ме зевиш, бре севдо,] чини најет да ме земиш* [МП(М),41]; сп. уште: нă-шó нéет-си? (= какви планови имаш, што мислиш да правиш?) [ПК,2(186)]; со исто значење: нă-шó ạкăл-си? [ПК,2(186)].

ни́жа f 'врвка на која има нешто нанижано – низа' ~ *на трéтиј пăт му докараха еднó кúло парú и еднá ни́жа алтăни, нáј на врăх на ни́жата едúн голéм алтăн* [V,PM, 118]; и скратена форма: ниж ~ *тогајн мома се разбуди,] извикнала да си плаче.] – Молчи, молчи моме Гиро,] молчи јагне нимој плаачи,] ки ти дајме ниж' фрулини,] ниж' фролини, жолти лири,] да наредиш бела гуша* [МП(В),244] – случај на употреба на беспредлошки додаток за место: да наредиш бела гуша (м. 'на бела гуша').

ниже impf 'реди нешто на врвка, пр. тутун, со помош на игла' ~ *малката рече: "јазе за ја дам един марифет, от очите и безер да рони". Другата речи: "јазе па за ја дам един марифет, сос устата и маргарит да нижи"* [V,PM,219]; ~ *и кату ја виде мајка и, млого са зарадува, хем плакаха и двата: от моминте очи безер си рониши, от устата и маргарит са нижиши, дека таптја-*

ши стребро са чиниши [V,PM,219]; *~ ти са-скинá мáлкај-ле Дáно дрóбăн гирдáн,] сă-нăвидéх мáлкај-ле Дáно,] да гу-збúрум, да гу-нúжум,] гу-збирáх мáлкај-ле Дáно,] уд-úзгрева ду-зáвода* [ПК,2(331)]; сп. кај Малецки: *нúж'ими т'ут'ýн'* [MS,s,76]; тој паралелно го наведува и гл. р'éнда, но тоа е превид, бидејќи редењето с подготовка пред нижењето, кога се ставаат 5-6 листа наредени еден врз друг и одеднаш се навлекуваат на иглата, исто така редење има и во една друга, наредна фаза, кога тутунот се калапи во балиња.

нижене n – в. ниже *~ "Седи Като, нимој ходиш,] нимој ходиш в Кобалишча,] тјутјун имам за кршене,] за кршене, за нижене"* [МП(Д),121].

низ praep 1. 'укажува на премин од едниот крај на просторот до другиот, односно на движење низ внатрешноста на нешто' *~ áдно врáме кóли óдаа, нéмше дрýго. Јăрăцúј шó бúа тăквú, óдаа нúс мójто сéло, ми, вăрваа, нóсаа кукушéнки, жéни ут-Кýкуш, дă-тăргувăт. Оти Сóлăн мóре, мáдăм, стóка ут-Сóлăн зúмаа на-Кýкуш нóсаа* [ПК,2(280)]; *~ кату влезé аф Стáмбол нетри, кăрпáчинот фапú да шéта нúз чаршиата, нúз магазúите и, што н'áшту му арéсаши за кăштата и купúл* [V,PM, 19]; 2. 'проникнување, влегување, односно пробив' *~ го вјана и тигл'а право на Имир Николови конаци, право низ портите с голема сила... по скалите право* [МС(В),94]; *~ кój к-óд дă-гă-вúде, мáлјут прăс дă-j-гу-вúде низ-цáмут, ќи-дáа édна тýрцка лúра* [ПК,2(298)]; 3. 'укажува на простор каде што се случува нешто, се врши некаква дејност' *~ — бре Стојане, сино мили,] шчо ти стадо вечер бл'аје,] вечер, утрин низ јегрека...] дал ти мјасто трава нема,] јели извора студена уода* [НП(Д),37]; *~ Марушице дивојчице,] дваш дни, три да мина,] да та видја низ нивјата,] да та стрешна на чешмата* [НП(Д),21]; 4. 'укажува на правецот на движење, наместо предлогот кон' *~ мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванжијцка! Мар та назоби девет биволици* [МП(Д),95]; 5. изр.: низ иглини уши да гу вдениш (= се кажува за толку слаб човек, што "може да помине" низ отворот, низ ушите на игла) [ТГ,247]; низ прăсти му глéде (= му попушта, го фафоризира) [ПК(Гăр)]; загатка: гладна кучка низ гора шете, па гладна си дома иде? (одговор: секира) [ТГ,290] – во контекстот кратката форма си и глаголот се разделени: гладна си дома иде.

низамски adj 'нешто што се однесува на регуларна војска' [V,PM,375].

низвéрнин adj 'тој што не сака да верува (во случајот во зборовите на Бога)' *~ нáпкунта вéли на Томá: Дóниси вáка прăстот, éм вúди ми рăцити, да дóниси рăката, да клáди си на рéбрито; да ним сă чúни низвéрнин* [MV,K,254].

низитлив adj – обично за добиче низитлúвọ 'тоа што сака многу да јаде' (= изесливо) [ЛК,96].

нúи ртоп 'л. зам. за 1. лице мн.; < нна (ние) со асимилација' *~ а кăштатạ нáшạ, ọт-мájкạ-ми, дóли. Жив'ájми дạлéку нúи ọт-нúх. И-кạ ќи-вúкнајми дạ-п'ájми и-тáткọ-ми вúкạл: "Ее, éтẹ-гạ нáштạ Гúцạ, гạ-слýшạти?! Слýшạјти-гạ! Етẹ-гạ Гúцạ нáшạ, п'áј!", вúкạ* [ЛК,135].

нијдéн (< ни(ту) + еден) — колку да имаш грижи, едно дете да имаш, ки та рашене (= ќе те развесели).

Родителите сакаат да имаат повеќе деца, зашто постои и изрека: Едно – ниедно! Сус едно дете никој не пракопса [ТГ,129]; ~ *имáл ни-кој–чувéк, си–имáл сúнуви, нијдéн нé–гу–сăкал. Зăминáл ндєн–чувéк, рéкăл: "Бáјчс, шó прáјш?" – Шó дă–прáм, нé мą–сáкăт вúе сúнуфте, тăкá мą–úмăт кăту пéс* [ВМ(Зб),321]; ~ *И тăкá сą–искрипúле, сą–исчинúле и ќи–сą–правúла нивéстта азăр... Е, кój ќн–дójде – сáл Марýшка су–нúа сéстра–му, дрýга сéстра нúидná* [БМ, 207]; и: нијединн — секој што седе на софрата (откако ќе се вратат од крштевка) ќе пушти грош или металик – како дар на детето со зборовите: *Гледнш ли гу, укубетут нијединн! Сé разберуве, па види ка молчс за пари!* Ако пак плаче тогаш ќе рече: *Брее, брее, кн се каже дека е! И оти бúл јунак, па знајал да плаќе. Ох, ох! Грубутија нијадна!"* [ТГ,116]; сп. изр. нúадно врéме (= се однесува на времето пред и по полноќ) ~ *бúхме искăрáлн пу–адúн сóн, ká дујдéте. Дујдéте уф–нúадно врéме* [ПК,2(182)].

нијопасан adj 'кога нешто што е наменето да се носи на половината (појас), но не е употребено' ~ *мар та искарај Златина појас,] мар л'у јобагрен, та ни јопасан;] мар та искарај Златина скутник,] мар л'у киндисан, та нијопасан* [МП(Д),71].

нијс interj 'извик за терање волови' [ПД(126].

нијќајки adv 'не сакајќи' ~ *нијќајки ногу да са моткама пу Одеса нија су негу така си а ујдисама работта за кинисувајтто...* [МЕ(Р),68].

нúкак adv 'ни најмалку, во никој случај' ~ *му велú: "амú едúн твój хизмúкăр нájдох да úма опрéгнати óловиту, и еднóту гу бодјáши нá чéлото, дрýгото нá кăчут, и не мóжиши нúкак да óри, зашто едúнојут ól напрéт отúваши, дрýгио насáт!"* [V,PM,115]; ~ *јáс инă–чýпа вúду. Нă–чéшмăта и–нăпувá кójнăта. Нă–мóжăм д–ă–ýрвам нúкăк* [ДК, 115]; ~ *тýка и нúј дă–зéмими сáмити, изúкут шo–прáви и глáвăта нúшо не–прáви. И árно нóси и лóшо нóси. Пá си–исчудúја, нé–и–ујдисá, нúкăк* [ВЕв(Кор),304]; ~ *и тăкá вúќе са–влизéле унăтре, а нé–и пукаúле нú узгóра, вúќе нúкăк. И тăкá сą–искрипúле, сą–исчинúле и ќи–сą–правúла нивéстта азăр...* [БМ, 207].

никакфóс (и: нúкакуф) adj 1.'комплетно отсуство: негирање или одрекнување' [MS,s,76]; ~ *кој шчă ти јаде белото грозде,] кој шчă ти пије појното вино,] кăто си н'амам никăкви роднини,] Бог је високо, л'убе дăлеко* [МП(Д),149]; ~ *нáшто сéло сă–вúкше Мурáрци. Трúста и пéăсе кăшти бúше. Сé кристéне, нéмше нúкăква дрýга вéра* [ПК,2(215)]; ~ *шéјсе глáви гувéда јáс пóмнум уф–двóро сăс тéлци ká úмăхме. Ќи–спáднăт ут–пujáтта прáво сј–óот, си–пáсăт, бес гувидáр, нúкăкоф гувидар пу–нúх, нúкăкво нúшто* [ПК,2(293)]; ~ *ká нéшту дă–ми–јáдă. Já сăм пручуéн нă–цéл свéт. Кóа ќи–чýјăт жéнта ми–бигáла кăд óдăм јáс. Знáчи нéмăм нúкăкво чéс* [ВЕв(Кор),305]; 2. 'се однесува на предмет (или лице) во лоша состојба, што не чини' ~ *и жéната сă уплашú, и сă трéсиши, нúкакфа сă чинúла ут плáх, дујдé да му падná на нéгу, да му ричéла на нéгу сăта прáвина. И óн а ричé на нéа: Кérко, вérата тфóа ти лекувá, óди си радóсна* [MV,K,324].

никнат* adj (в. никне) ~ *чиј ва дивојка калеша,] шо рано јоде за вода,] уд сате моми најнапред,] ем од невести*

најнапред.] – Мори девојке калешо,] дали си од земин никнато?] – Не сам од земин никнато,] не сам од небо паднато [МП(В),267]; ~ *Патруно моме, Патруно,] дејгиди пиле шарено,] дали си уд бога падната,] или си уд земен никната?] – Нит сум од бога паднато,] нит сум од земин никнато* [МП(В),313].

никне pf 1.'кога никулецот од семе на растение ќе се појави над кората од земјата' ~ *на нива да трăгниши да иди да оре, ке да загубиши или тсслата или другу нешту, и, што да сеиши, гаргите гу јадиха, и оно, што ки никниши аф нивата... снопите хаљăр си загинаха* [V,PM,82]; ~ *зашто си толко хубава?] дал си од земе никнăла,] ил си од небе паднăла? – Ej бре лудо, та младо,] нс сăм од земе никнăла,] не сăм од небс паднăла* [МП(Д)111]; 2. 'кога човск ќе клекнс, односно ќс се наведне' ~ *р'ćч'и за да ни́кни д'ăт'ạ Кати́нч'у за да в'ćни ка́лч'ạ, сă уд'ạли́ ут пулува́на, па́дна на зим'ата* [MS,t,39]; ~ *ама́ д'ăт'ạту Кати́нч'у ни па́дна сид'ă р'ćч'и: "о́х сăрциту м'ạ забул'а́!" Кра́л'у Ма́рку му р'ćч'и: "ни́кни, в'ćн сн мрăва ка́лч'ạ ... за да ха́пниш' за ти пруминć сăрциту"* [MS,t,39]; 3. освен со споменативе, глаголот никне се јавува уште со следниве значења: ~ *и о́на ќи–сă–пуфа́ле ус–думăќинлăк, нć гле́де пуд но́ктто гăби ќи–j ни́кнăт* [ПК,2(189)]; ~ *то–j гулćм ка́мăн, уд зе́мăта ни́кнăн, нć сă искáруве. нć сă мăрднýвс* [ПД(129)]; исто така: 'кога врвот од детско запче ќе ја пробис кожата, т.е. ќе се појави'; 4. изр.: де́к нć-о сćjш, та́м ни́кне (= се појавува на места каде што нс се очекува да биде) [ПК(Грам)].

никнува impf 1. в. никне 1. ~ *и утта́му, по́на́ка, фăрл'ạт че́шл'ăта. Ви́шлс шо́ нć ви́шле. фăрл'ăт че́шл'ăта. Никну́вăт ини–че́шл'а шо́ нć–сă стăпну́ва та́му. Бига́ле, бига́ле, е, умрăкна́лее* [ДК,115]; ~ *мулчејте, мулчејте, ајнаци ценебетлер! Трабуве сдна гудина чувек да чека, па така да му дајте леб... Ама јас! – За 90 дена никнувам и леб дунесувум* [ТГ, 342-343]; ~ *"Вăре́ тро́ жи́то, па ко́га ќи–сфăршам рăбо́та ту́ка, ќи–о́дăм дă се́јăм". – "Ка́ко вăре́ше жи́то? Ти зна́јш шо́ вăре́но жи́то нć ннкну́ва?" – "Ааа, ка́ко нć ни́кну́ва!? А ка́ко мо́же вăре́ни ја́јца дă–л'у́пăт пили́на?"* [ДК,156]; 2 'се наведнува' ~ *гу гл'е́да н'е́гувóту магáр'ạ па́к та́м, ни́кнува на ухóту, му вили́ ...* [MS,t,55]; 3. 'клекнува' ~ *му да́ва еднó ја́гнс сос мло́гу разиде́ние и му ве́ли: "на́, бре́ еднó ја́гне та и́ди си на дја́вола!" И тој ни́кнува и му ве́ли: "ту́ри гу бра́те, ти са мо́л'а, на́ вра́х шиа́та ми"* [V,PM,147].

Нико 'м. л. име запишано во Воденско' ~ *куленичат и се молат,] да не гори Мисимер,] тоа село гркоманцко.] Седи не јоди горните села,] горните села Штипската каза,] ej таму има млади кумити,] млади кумити Нико војвода* [МП(В),116].

ни́кој pron 1.'ниту еден, отсуство на било кој' ~ *фатиха тил'ал да вика: "... чујте, сел'ани, от царјут има повелиа, на тој сиромах никој ништу да не чини лошу, ниту една кокош да му не си загуби!"* [V,PM,33]; ~ *от ма́лко вре́мја се́тне се зачу́ло на една́ дале́чна зе́мја три мо́ми ца́рцки, та не мо́жел ни́кој да зе́ме о(т) тја́х* [V,PM,87]; и: ни́куј (со редукција) ~ *гле́ј си рăбо́тта, ни́м сă–зăка́чуви ус–ни́куј* [ПК,2(169)]; ~ *имало един цар, пувил'ал: уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери напкум да не свитлее никуа куќа!* [V,PM,267]; 2. 'никого'

(номинативна форма употребена во служба на директен објект) ~ *видех три овци чужди; му вел'ам на овчарите: "с кој сă најдехте вија днеска?" Они ми вел'ат: "Не сă најдехме ни с никој"* [МС(В),80]; ~ *ој, лозје, лозје, со бело грозје,] кој ќи те копа?] кој ќи те копа, кој ќи те вади?] никој си немам,] никој си немам, никој никого,] само идин бога* [МП(М),79]; (инцидентно во материјалите од Серско ја среднавме дативната форма никому ~ *имáл пýшкạ и–кá–ẹ слọбóдẹн изл'áвạл низ–бạ́йрọ, ọтє́пạл, нẹ–ọтє́пạл, нѝкóму нѝшто* [ЛК,126]; 3. 'никаков' ~ *преди четири години имах перде, сă чудих, сă чудих; немаше никој кулај, то пусто е око* [МС(В),76]; 4. 'било кој, неопределено кој – некој' ~ *одиха на селата и кундисуваха на никоја куќа и напкун сакаха да спијат сăс нивестата или с никоја мома* [К,ВС,72]; ~ *пу–нѝку врéме сéга, пу–нѝку гудѝна, си–дóшле и мăјште, áма нѝкуј не–пѝсал нă–тѝа мăжи, нă–тѝа брáќа* [ВК(Ра),324-325]; ~ *јадéќи тáм, ạдин пăјтóя пу пăтут, нѝкуј гулéмиц, нѝкуј пáша уф нăтре* [ИГ,110]; ~ *цáр'увата мóма ѝмаши стáр марáз: нéкој хикимцѝја не мóжиши да познáј штó марáз бéши, нѝту мóжиши нѝкој да га излекýва* [V,РМ,29].

Никóдимос 'м. л. име' ~ *на новá врéме ѝмаше едѝн ч'ул'áк от фарисéите ѝметó–му Никóдимос; тój бéше гол'áм зингѝнин мéжду чефýтето та дójдс през нăш при Јисýса* [ВД (Тр),326].

никодинчаниц* m 'жител на Никодинска земја (top.)' ~ *три ми години дож не врнало,] дож не врнало Никодинска земја.] Кога си седнал Свети Никола,] да си пурдава жито јем вино...] ка го дочуле никодинчани,] летат и трчат и јони да купат* [МП(В),31].

Никола 'м. л. име присутно во многу говори, во случајот запишано во Долновардарско (Солунско, Кукушко)' ~ *му вели: "тој ми пушти: или твојта глава да земам или ..." на сахатот Имир Никола пушти Бошко и завал Станко* [МС(В),94]; ~ *Јанните жалби многу се големи,] што му вел Караман Атанас:] Е, бре Котен, Котен ej Никола...* [МП (К),98].

Никóлуф 'фамилијарно име запишано во Кукушко' ~ *сạ–вѝкум Гóце Рѝстуф Никóлуф, рóдин сум уф–Кýкушко, уф–сéло Шикирлѝа. Ут–Кýкуиш сáат и дéсит минýти, пóвќе нéма. Двăнájсе кăшти бѝше. Сè ристéне. Нă–бéго имóт бѝше* [ПК,2 (277)].

Николче 'м. л. име, dem. од Никола' ~ *наредиле две–три пусиии,] две–три пусии на џадету,] там ки мине Кафир чауш,] Кафир чауш Асан агу,] Асан агу Папалазу,] Папалазу млад Николче* [МП(В),129].

никотра pron, f 'ниту една, никоја' ~ *тогас старио гу зема... и му рече да гу чини зет: која мома сака от трите, да му дади. Тојнака нифтја никотра* [V,РМ, 100]; зачуван архаизам, сп. стсл. **инкъторъıн**.

нику(j)е доба n "времето на еден час по пувичери се вика никује доба. Во тоа време сé што е благословено спие. Салде вода и душмајне не спијат" [ТГ,11]; – млекото може да са праземе (= да се извлече од туѓото добиче, да се преземе за себе) само спроти Ѓурѓовдин. Тоа може да го стори само жена која прајасала (којашто не може повеќе да раѓа). Кога ќе дојде никоје доба, таа скришум излегува, *са сублечуве*

куту уд мајка рудена, вјануве на едно кросно и излеве на сред-село, и потоа се упатува кон дворот или кон уборот од чија стока сака да го праземе максулут [ТГ,66]; – во петокот по свадбата, братот на невестата заедно со побратими од женска страна, доаѓаат да а канат (невестата) на гости. Со себе носат и пуклон. Тие таму и вечераат, а по вечерата се веселат до никое доба, може таму и да останат на спиење [ТГ,191]; со исто значење се употребува и изразот: ни́коо вре́ме ~ *шо́ пра́виш мăр–Ши́л'ко, сно́шти ду–ни́коо вре́ме све́тше уф–ва́ска* [ПК,2(182)].

никугаш adv, opp. на 'некогаш' ~ *Ста́ра плӑни́на, ма́ле, блӑжи́на,] ни́кугаш пра́зна, ма́ле, не́ сто́е,] зи́мӑта пắлна, ма́ле, јуфча́ри,] ле́туто пắлна, ма́ле, јăнда́ри* [ДК,157]; ~ *му–ви́ка на Го́спо: "Ас мо́рам да–го–о́тклó-нам о́т–те́би", зна́чи от–Го́спо, он си–веру́ва мно́гу на–Бо́га. Ви́ка: "Ни́-когаш не–мо́жиш да–го–отклóниш. За́што да–го–ма́чими чов'а́ко!"* [ЛК,118].

никуки́ра f – песната не е завршена, сепак контекстот упатува на: 'домаќинка, со негативна конотација' ~ *шо му ве́л'е Ма́рку на Јанкула: ["триш блазе́ ти, бра́то, су ниве́ста [су шен, бра́то, госте причику́ва [си смијајки, бра́то, и пруваѓја [ами мо́јта, бра́то, никуки́ра"* [МЕ (Р),96].

ника́лскиј m 'есенски (зимски) месец, називот е добиен според името на празникот св. Никола' [BS,118].

никш interj 'извик за терање волови' [ПД(126].

нилти – нилти conj (за негирање) 'ни - ни; ниту – ниту' ~ *кондисала Црна Арапина,] кондисала над Солуна Града.] Телал внка нилти да се жени,] телал вика нилти да се мажи,] телал вика јони да му носат,] по невеста, по една кокошка* [МП(В),22]; ~ *мор невесто калешова,] каде ти је твојто момче?] – Ој бре лудо, ти бре младо,] мојто момче у чуждина,] нилти писмо тој испраќа,] нилти него па го има,] поминале девет години* [МП(В),219].

ним в. нимо ~ *ни́м о́ди са́ма зӑ во́да* [СК.331]; изр.: ни́м мӑ-пắлни гу́ѫве (немој да ме секираш, не ме полни јадови) [ПК,2(78)]; ~ *И она е за нас!* (се мисли на болеста). *Ти ним са разбол'уви, јас ним са разбол'уви, ими кој – Госпуд!* – така му се возразува на оној што често се жали дека е болен [ТГ,248].

Нима́нци top. 'име на село во Кукушко (во североисточниот дел)' ~ *а́с бнх сјурма́шка, бис–та́тко би́х, тӑка́ с–јути́дӑх. Мӑ–зима́а та́м, уф–Нима́нци ми–прӑви́вӑ сва́дба* [ПК,2(250)].

нима́ки adv (гл. прилог) 'како резултат на тоа дека нешто немало' ~ *пра́ки, се́стрӑ му гу нао́жќе ка́мӑнчто и нӑ мо́ж да сӑ нагле́де на не́го. Ма́јки:* (= мајкӑ-и) *и́ викна́ла да а пи́те не́што, о́на, ка́мӑнчто, нима́ки де́к да гу кла́де – да уф у́стта* [ИГ,110].

нимо (< немој – со редукција) – за заповед = не, односно: не прави така, немој да го правиш тоа ~ *ка а виде́ Исус на не́а, и прижал'а́ на не́а, да му ре́кал на не́а: Ни́мо пла́кај. Да ка си наближи́, а фати́ носи́лото (ти́и па шо му но́сиа застана́ле)* [MV,K,273]; ~ *ој невесто калишава,] нимо стои крај реката,] река тече матна вода,] матна вода јем студена,] ќе те смăкне, ќе те крене* [МП(В),166]; ~ *утиде, му веле на офчарут: "Аде, пубратиме, сега нимо саќи пари за житто, ами на кило двеста офци да саќиш, пак да си натамамиш офците"* [V,PM,294].

нимóштина f 'црковна служба за

помен на умрениот, панихида' [СК, 101]; Тановиќ во Гевгелија запишал: нимушино – на шестата недела по погребот месат задуша за умрениот, а во црквата се чита нимушино (= црковен обред за покој на душата на умрениот).

нимужи́а f 'здравствена немоќ што го притиска човекот, најчесто од болест, но и од старост' [ПК,2(78)].

ни́ин'* pron 'нешто што им припаѓа ним – нивен' ~ *е́ту и са́та гра́да испадна́ла да гу причека́т на Исус; ка гу вида́ на не́го, му са́ моли́ле да испа́дни ут ни́н'ото си́нор* [MV,K, 265]; ~ *не́–і а́рно да зе́ми чове́к ле́пут ут де́цата и да му да́ди на кучи́ните. Же́ната ре́кла: Така́, Афе́ндо; о́ти кучи́нити ја́дат ут ро́нкити шо па́ѓат ут со́фрата ут ни́н'ото стопа́н* [MV,K,265] – во формата: кучини-ти се забележува присуство (комбинација) на две множински наставки: -и од машки и -ин'а од именки од ср. род; во ова и во др. слични примери се наѕира туѓо влијание, в. во граматичкиот дел; ~ *ја́с ви пушти́х на ва́с да жни́ите шо не́ си мачи́хти да се́нте; дру́зи си мачи́а, и ви́а на́врас ни́н'ата му́ка сти до́шле* [MV,K,259] – бидејќи се работи за евангелски текст, случајот за замената на големата носовка со у, во примерот мука треба да се третира како црквенословенизам. Формата нин' се среќава и како нијн(и) – со антиципација на мекоста: ~ *ка утидоја дури дома,] си испаднала нијна мајка,] нијна мајка, нијниот татко,] прегрнале нијно чедо* [МП(В),165]; ~ *чи́ко има́л би́булцка ко́ла, гă–тувăри́л. Тури́л ше́ј тăка́ зă–путре́ба, зă-де́цта: јурга́не, ира́ме, кили́мчта. Тăкви́ ръбо́ти. А ма́јка–ми, о́т та́тку–ми о–зе́ли вујни́к, тури́ла ше́ј нă–ни́јнта ко́ла* [ПК,2(321)]; сп. и нихни*: ~ *и еди́н де́н изле́знал да си ше́та по сока́ките и, кату ше́таши, најде́ е́дни же́ни... Ху́бави би́ли мо́ми, ни́хната гиздави́на не можи да се иска́жи* [V,PM,9]; ~ *прати еди́н чове́к не́гов па́к да ги земи џифарџи́ите, да ги са́ди по́фтор. Оти́де чове́кот, ама ко́гу ке да на́јди? Тогас кадиата позна́ нихната кри́вина* [V,PM,9]; ~ *фатил да вика: "на ва тос дреп, обесејте за неа, та да зна́ј, зашто ја имам ку́тна, а́ не́ да ме вика портокалџиа!" Така после са земаха пак ма́ж и же́на, и пак отидоха, на нихните кашти седнали* [V,PM,192]; во контекстот што следува формата за ж. род: нихна се јавува во функција за машки (евентуално за множина), што претставува уште една потврда дека категоријата род во овие говори не функционира: ~ *тојнака тиа думи кога думаши, пак царју́т нихна са шеташи аф гората* [V,PM.64].

нинадјанат adj 'необлечен' ~ *мар та уотлупјај Златина сандắк,] мар та искарај Златина јалắжắ,] л'у јошиена, ни надјаната;] мар та искарај Златина клашник,] мар л'у јошиен, та нинадјанат* [МНП(Д),70].

ни...ни conj (в. ни...ниту) ~ *ни́ на т'е́б'а ти са́ см'а́ја, ни́ на ма́н'ц'ата ти са́ см'а́ја* [MS,t,18]; ~ *за гу сто́р'а, да му ни уста́ни ни ура́лу ни ш'о́гуд'а* [MS,t,77]; ~ *та́а ре́кла: "Са́–зăбра́уве, ја́. Ас ка́–бих мла́да, мо́јте де́ца не́–ќ–уста́вăх ни–бис–кукошка, ни–бис–пи́ле, ни–бис–ни́што, а́ма сјаа... ма́–нăпăди́а уд–до́ма"* [ПК, 2(266)]; ~ *уд ръчо́к ка са фа́шќа́т ду́рду ве́чăрта, ни́ то́а па́жќе, ни то́а* [ИГ,113]; ~ *гу пукăлна́ Кра́л'у Ма́рку, му р'е́ч'и: "тузи́, ш'ту ми гу сто́рн ни на Бо́га ду́ш'а да дад'е́ш' ни на з'е́м'а ко́кал да клад'е́ш' !"*

[MS,t,39]; изр.: ни́ уф-те́лци, ни́ уф-гуве́да (= се однесува за човек на кого на некој начин му е прекината кариерата, пр. не успеал да го оформи образованието, исто така се кажува и за свршена девојка која не се омажила – од различни причини) ~ *ја́ кумши́что, шо́–j ду–на́ска, зе́ а–устави́ ӑрма́сницта, сја́а мо́мта ни́ уф-те́лци, ни́ уф–гуве́да–j. Ни́ ф–мо́мте мо́ма–j, ни́ уф–же́нте же́на–j* [ПК,2(182)]; ни-крӑк ни-мрӑк (= беше изненаден, не кажа ниту збор) [ПК,2(182)]; ни́-аи́р, ни́-абе́р (немме) (= се кажува кога многу време не смѐ известени за нешто што нѐ интересира, што ни е важно) ~ *уд–мо́ј Го́ле а́ј–го то́лко гуди́ни не́ма ни́–аи́р, ни́–абе́р, ка̨ква́–j мо́јта ду́ша зна́јте–ли?* [ПК,2(182)]; ни́-а̨пна́ло, ни-сӑркна́ло (= се кажува за некое дете што е многу слабо) ~ *то́о ва́што ну́че ни́–а̨пна́ло, ни́–сӑркна́ло, сла́бо ипте́н* [ПК,2 (182)]; ни́-рӑбо́та, ни́-путо́па (= се кажува кога некој е крајно неактивен) ~ *ва́адя̆н це́л–де́н а́нцак маабе́те, уд–ме́н нима́ ни́–рӑбо́та, ни–путо́па* [ПК,2(182)].

ни-ниту conj (за негирање), в. ниту...ниту ~ *и сто́риха мухабе́т но́с д'е́н', ала́ ни ж'ина́та му казу́ва ... ч'а кш'е́нудо́хину и–i̯ мӑнч' ни́ту кш'е́нудо́хину му вили́ ... ч'а на́с ми–i̯ ж'е́на* [MS,t,12].

нин'ука f 1. 'нос'; 2. 'муцка (кај свињата)' [MS,s,76].

нипрӑтка f, zool. 'вид змија' ~ *ша́рина зми́ја, мло́гу фармака́та* [MS,s,76].

нипӑнен* adj 'кога сликата при везењето е исцртана, но не е исполнета со конци, т.е. кога е празна' ~ *мумине ми болни лежјахӑ,] гергефине пусти стојаха,] л'у писӑни, нипӑнени,] на момчитӑ не пуклоненӑ* [МП(Д),15].

ниранзија adj 'нешто што има боја портокалова' ~ *та ми иди ф Сјар на пазар,] та си кути баш коприна,] баш коприна гевезјана,] от жӑлтата ниранзија,] та си иди ф тјахно село* [МНП(Д),15].

ниринде́ n 'металнa направа со дупки, служи за рендење плодови, пр. дуњи кога се вари слатко' [ПК,2(78)].

нируја* f 'извор со вода', грцизам (според Ст. Романски): ~ *тогај си вӑрна големојут ѓавол, му вели на сите ѓаволи: сега да знајат они да дојдат от тука, от нирујата да земат малко вода, да го умујат, царскиј син оздравјава* [V,PM,167]; кај Малецки: нири́ја 'бразда' [MS,s,76].

ниси(j)а f 1.'месност' ~ *напкун на то, дека сакаха да ми закол'ат, него велеха Трајкова нисиа* [МС(В),73]; ~ *стоих у нисијата, там кӑшла имах; таму имаше една кумпанија Арнаути, што крадиха* [МС(В),80]; 2. 'насип, остров' ~ *усред ѓол'от имаше една нисија, та нисија орман беше и овците зимаха над нисијата* [МС(В),81]; кај Малецки ниш'и́ 'остров во морето' (со исто значење: ада́) [MS,s,76].

ни́ска adj, m (и: f) 'нешто што има мала висина' ~ *ни́ска ч'ув'ӑк* [MS,s, 76] – ваквите примери му дале повод на Ј. Иванов да заклучи дека во Солунско има случаи во кои се вокализирал крајниот ер – се работи за превид што се случил поради некомплетната информираност за дијалектната ситуација во регионот; веќе рековме дека случајот претставува една од последиците што настанале во врска со нерегуларноста на категоријата род во Долновардарско; ~ *"Ки–т–стӑкнум гӑзо с–а́јн ко́л и ки–пи́јш, пи́јш во́да уд–ре́кта; та́а кӑшта–j ни́ска... ки–сӑ–ка́чме го́ре, ко:–утӑкниме ко́ло в–о́ѓно... то́ги*

ни́й ќи–фле́зме и ќи–зе́мме не́што зă–ја́дне" [ПК,2(247)]; ~ *пи́тиш кắштте кăкви́ би́а? Еми ја, ни́ски кắшти, не́ тăкви́ висо́ки куту сјáа шо и́мме пра́вини кắшти. Ни́ски кắшти тăка́, не́куј ма́лко пуди́гнини* [ПК,2(227)]; ~ *зе́ла сире́нце и пре́шлито шу–приде́ла и ти́шла та́му го́ре, у–се́луто, де́уто де́ка жи́вăл. Ку́ј̀ките тугáј бе́а ни́ски. Сă–кắчила ни́–ба́ц̀ата го́ре* [ДК,146]; сепак во употреба е и формата за м. род: нисук ~ *Постол се наогја на иден рид шо јаваш–јаваш се чина по нисук ут кăда́–ј селто* [МЕ(Р),70]; ~ *кичу́к му–ви́киме ни́й. ни́сук, мăле́чок. Имише уф–Грăма́дна е́ји кичу́к, уф–Цума́ата умре́ сира́ко; ни́сук чуве́к, и о́н рăбо́те, а́ма не́ма бо́ј* [ПК,2(241)].

ни́ско adv 1.'близу до земјата' ~ *та·ј тре́ва зă би́шките, ни́ско ра́сте, пу–зе́мắта–ј то·, жắлти ки́ткички си́тни ц̀ắфте* (станува збор за тревата тушница) [ПД(123)]; 2. – во текстот што следува прилогот ниско се однесува на начинот на жниење, сечење на житните класја, конкретно: стебленцето во поголем дел да оди со класот, а само малу да останс со коренот' ~ *зајди, зајди јасно слăнце,] да ме мене куртолисаш,] јот тримина драгомјана,] једин рука: "Бăрже жени!"] други рука: "Ниско жени!"] трети рука: "Немој класи!"* [МП(Д),32]; 3. 'долу' ~ *бричи са бричи бре млади зетјо!] кога ќе идеш на момина двори,] ниско да гледаш, бисер да нижеш* [МП(Д),49].

ни́ско ме́сто* n 'полс' ~ пăлăми́да 'диво едногодишно растение, *бо́ц̀кăт ли́стắта ма́лце нă вра́до, гă и́ма уф ни́ските ме́ста'* [ПД(122)].

ни́ско́то n, поим. придавка 'долина, поле' (в. ни́ско ме́сто) ~ *ајду́ци, ара́ми́и. Пл'а́чка̀т. И ви́ка, на̀у́чал о́ти ќи–сли́за̀т, ти́а–са на–висо́ко̀то, а сли́за̀т ни́ско̀то, ни́а̀ ви́ка̀ми дире́. Тва́–ѐ ту́рски збо́р* [ЛК,117] – објаснувањето за називот ни́ско̀то со турцизмот дире́ не е соодветно.

нит conj в. ниту ~ *мар Вел'о, мар лоша жено,] пило ли је магарето уода?] – Нит је пило, нито је видјало* [МП(Д),65]; ~ *гла́с ми–сă–чу́е,] го́ре уф–планина́та.] Да́ли кафа́л сви́ре,] и́л' мо́ма пе́е? Ни́т–кафа́л сви́ре,] ни́т мо́ма пе́е,] Ту́рци ја ма́чат] у́бува Ја́на* [ПК,2(297)].

ни́ти* pl. 1. 'нишки, конци'; 2. 'прибор од направата разбој, што ги влече нишките од основата нагоре и надолу и така ги заплетува во јатокот; в. нишăлки' ~ *с'ắ и́ш'тими да гу уд'ắними пла́тиуту, з'е́вами ни́титу и гри́бин'о́* [MS,t,7].

ниту-ниту (и: нито-нито, нити-нити) 1. conj ~ *васа но́шт на мрачи́ло да са: ни́ту то́ј да га ви́ди, ни́ту жена́та не́гу* [V,PM,11]; ~ *му ве́ли: "о́х ма́жу, ха́рно си зема́л ри́бата и ми ве́лиш да го́тва ма́ра, а дру́гата да га на́сол'а, ами кату не́мами ни́ти со́л, ни́ту пипе́р, ни́ту шарлага́н?"* [V,PM,17]; ~ *и фаф сара́е фне́тре така си́ све́тешја и дан'а́ и ноштја́ и ни́што ни липсова́шја фа́ф сара́е ни́то о́т еде́не, ни́ту от пи́ане, ни́ту от дре́хи за но́сене* [V,PM,259]; ~ *мло́гу că упла́ш'и, даш'о́ ра́нуту б'ắш'и панаги́р : ни́ту по́п, ни́ту ђа́к ... ш'и́ч'ка умр'а́нта идна́ ку́па* [MS,t,70]; 2. part 'едно со партикулата не (ни) ја засилува негацијата, дури' ~ *"и ш'то пра́ви там на́с мо́ма?" – ја пи́та ба́бата; "мума́та та́м јад'е́, пи́ј cằс измиќа́ркит'а, ни мо́ж'и да по́ј пуидин ни́ту пи́лằ биле́"* [MS,t,21].

ни́ках* m 'брак, брачен договор со кој сопругот, при склучувањето на бра-

кот, се обврзува дека во случај на развод на невестата ќе и́ исплати извесен паричен износ' (?)~ *утринта́ оште по зор'ата да га оста́ви па́к жена́та са́ма. Кога́ ки осу́мна, тогáс ви́кат па́рвиј ма́ж, пак ники́х га чи́нат* [V,PM,10]; ~ *па́к мажо́ и са́каши да га зе́ми, зашто нејната гиздави́на не можи да си иска́жи, а́ма ту́рскиј за́кон така́ кату не да́ва, зашто ту́рците, кога́ оста́ват же́ните си, им да́ват ники́хот сетни пак да си зал'у́бат* [V,PM,10]; ~ *ни́ту то́ј да га ви́ди, ни́ту жена́та не́гу, та утринта́ о́шти на зорјата да га оста́ви па́к жена́та са́ма. Кога́ ки осу́мна, тогáс ви́кат па́рвиј ма́ж, па́к ники́х га чи́нат* [V,PM,11].

ниути...ниути conj (за негирање) в. ниту-ниту ~ *ннути кон'а, Недо, јодварзана, бре севдо,] ниути кон'а јодврзана,] ниути вода, Недо. напујена, бре севдо,] ниути вода напојена,] ниути зобс, Недо, назобана, бре севдо,] ниути зобе назобана* [МП(М),41].

нифеланґа́* f 'завист, злоба' ~ *кугá ја ви́д'а ма́јка–и ут ина́т'у и ут нифеланґа́та–и пу́кна* [MS,t,64]; сп. нефелан.

нифелну adv 'злобно' ~ *кога ма Демирс миловаше,] мен'а ми па́к л'ак падаша,] от де са ва́рниш пова́рниш,] и да нн ти је зготвено,] хнч ми на криу погледна,] хич ми нифелну ни рече* [МП(Д),41]; сп. нафал, нефелан.

ни́фка* f (dem.) 'мала нива, нивче' ~ *си ку́п'ах ино́ мага́рч'а, си ка́рахми дра́ву́п'ки, си ги ра́бут'а́хми и ни́фкит'а* [MS,t,1].

нифора f 'христијански религиозен термин: залче од осветен леб, што се дава при причесна на верниците' (во др. говори: нафора) ~ *срце ме тргнало на цркве да одам,] на цркве да одам свеќа да запал'ам,] крстот да си крстам, комка да си зевам,] нифора да зевам со теб да се земам,] со теб да се земам кајурка да бидам* [МП(В),57].

них pron 1.'долга форма за директен објект и општа форма од зам. они (тие)' ~ *кој дилејне, кој ма́жејне керки, му ј ра́здроби са́ти села́ мигју них и Постул* [ME(P),85]; и: ниф ~ *и–о́н зе́л, пре́д да–ни–ка́жи о́ти–са брáт'а, зе́л ча́ша зла́тна, и–пари́ти и–ча́шата зла́тна га–ста́ил уф–чу-ва́ло. И ти́а, ква́ си–та́ргнали, си–о́дат се́га́ и–о́дма пра́шта по–ни́ф поли́ција* [ЛК,113]; 2. 'себе' ~ *сенту гу косиа за́ них* [ME(P),90].

нихка pron в. них 1. ~ *куга дошла момата крај царув, гледе безброј л'уде излезеви да го пречекат. Кату наближила крај нихка, накарала сел'ането да ги испушчат заецето пред л'удето. Они, кату видели заецето, са спушчили да ги уловат* [ШК,(5),424]; ~ *и така утишли; адната за вода, а другата за дрва. Адната налела вода, а другата набрала дрва и се врнали ув нихка* [ШК,(5),431]; ~ *да пушчи́хме до труи́ца,] в до́бро се́ло Борисла́ва,] ле́б да са́кат, ле́б да про́сат.] Не́л' ги ни́хка препозна́ли,] позна́ле ги, фати́ле ги,] еди́нот на ко́л удри́ле* [ШК,СбНУ(1),116].

Нихте́пка (и: Мехте́пка) top. 'име на чешма во Горна Махала, с. Височен (Драмско)'. Топонимискиот назив е изведен од тур. mektep 'училиште' + суф. -ка [ЈИ,МИ...,164].

нихто pron 'никој' ~ *остана камухата неткаена на старолакот: нихто н'ахто не знаиши да влези на старолакот, да ја ткаи, момата кату са ужени за царското дете* [V,PM,42].

нич'и́* impf 'кога нешто живо, пр. растение, или заб, ја пробива преградата што го покрива и се

јавува надвор' (во истата регија – Солунско и: ни́кнува) [MS,s,76].

ни́чкум adv 1. 'клекнат, со лицето кон земјата' ~ *е́ту и гла́с ут о́блак испадна́, шо вел'а́л: Во́а и мо́јо си́н милосли́ф, на не́гу и пуве́лата; на не́гу да слу́шити. Ка слуша́ле учẹни́цити, падна́а ни́чкум, и му падна́ стра́х мо́шни* [MV,K,327]; и: ничку ~ *ти́шăл ину–де́до дă–бе́ре пăрчки, дă–пле́те кушо́ј, ко́га ă–пу́ле – ина́–чу́па ни́чку си–пла́че. Му–ве́ле: "Шо́, чу́по, пла́чиш ту́ка?" – "Мă-шче́а–ми ми–изва́ди о́чите", му–ве́ле* [ДК,120]; 2. 'сад поставен со дното на горе' – сп. игра: ќе седнат сите момци и девојки во круг и редум ќе фрлаат у вис еден филџан, настојувајќи да застане правилно со дното долу за што се добива десет поени, ако застане ничкум – обратно, со дното на горе играчот добива само еден поен, ако пак застане на бок не добива ништо [ТГ,325]; – со корито ловат птици зимно време, кога земјата е покриена со снег. Коритото се поставува ничкум на земјата, и со стап ќе се потпре како да се прави заклон. На долниот крај на стапот се врзува парче конот што се повлекува кога ќе дојде птица за да падне коритото и да ја покрие птицата [ТГ,390]; ~ *о́на о́де, ја́де ме́т. Ту́а вуло́јте нă–мо́жăт дă–că–се́măт. Ајде, а́јде – се́ки де́н та́ка, ину–де́н гу–сфăрши́ла ку́пут, гу–прикутна́ла ни́чку* [ДК,139].

ни́ша (că)* impf 'се клати со умерени движења' ~ *Арну–ма, прет да–фта́с-мă ни́е у–се́лту, узго́ра, зна́чи, врăс–се́лту и́ммă кури́ја, врăс–кури́јта гле́дмă: узго́ра, на–идна ту́мба печис–гла́ви са–ни́шăт. а ве́лимă, се́га на–фати́ја, а ни́е и–но́смă то́–матири-ја́лут* [БМ,191].

нишадор m 'хемиска сол, амонијаков хлорид, се употребува во народната медицина' – ако настине добитокот се зема нишадор, ќе се истолчи ситно како брашно и ќе се стави во носот на добитокот, исто така може да се измеша со ракија и да се истури во ушите (на дубитокот) [ТГ,381].

ниш'а́н'* m 1. 'предмет – остаток од нешто' ~ *неколко трага кату во шо гу има пăтувачут прид очите су неговото... исчувана има "Пел" и други дробни и едри нишајна* [МЕ (Р),69]; ~ *Де́брец у–то́ вре́ме има́ло по́ј'ке ут–чти́ри стути́ни ку́ј'ки, ... Во́јден и́ма ниша́ни де́ка се́лто би́ло у–по́ле, та́ка шу–и́ма не́шта шо́ că–ви́кăт* Ши́шива Че́шма,... Тăргу-ви́шче, *бизбе́ли та́му că–прăве́ло ни́-куј па́зăр* [ДК,153-154]; 2. 'материјален доказ' ~ *мо́ш' да клад'е́ш' ниш'а́н'ă, на зим'а́та пе́п'ăл за настил'е́ш'; и на ска́лата парма́ку катра́н за гу нама́ж'иш'* [MS,t,22]; ~ *кога на Георѓовден да ми ги чини тислим – 90 овци кусо. Нишане нема, он хак сака!* [МС(В),84]; — девојките исто така, по вечерата, кога ќе појдат на спиење, земаат една тепсија во неа ставаат пепел, и внимателно ја оставаат тепсијата зад вратата, за да преноќи. Кога утредента ќе станат тие одат да видат дали има некаков нишан (знак) на пепелот и како изгледа [ТГ,44]; ~ *нилти писмо тој испраќа,] нилти него па го има...] мор невесто ти јубава,] дали имаш нишан нешто?] – Абре лудо, ти бре младо,] десна рака прстен има.] – Мор невесто ти бре младо,] такси, такси што ќе таксиш,] да ти кажам твојто момче* [МП(В),165]; ~ *тој că узовал и рекал: "ела да ми отвориш, заито мăјко ти ма прати да преспим тăзи нăшт тука у вас, та, ако не вјаруваш, ето и сахато си даде за нишјан, чи тој ма је пратил"*

[V,PM,280]; – во глаголската форма сă узовал се крие стсл. гл. *зъвати*; 3. 'специфичност, особина' ~ *"е, ако не ми лăжиш, извади белите цицки." И ва тăгл'а петлицата и сă разгăрди и му кажа нишаните* [МС(В),98]; ~ *овчаро в сăндăко през сăрцето гледал и видел, чи на корема има нишан маслинкă* [V,PM, 281] – печатарот згрешил па место 'през сăрчето' (т.с. прску стаклото) напишал: *през сăрцето*. Од контекстот сакаме да ја одбележиме и употребата на синтагма во која именка се јавува како атрибутска определба на др. именка нишан маслинкă – образец позајмен од турскиот јазик. Ваквата комбинација е позната и во др. говори, но овде е посилно изразена; за ова в. во граматичкит дел; 4. 'остаток од повреда, белег' ~ *кутú мла́ди си–л'а́гна́ле, зе́ла та́ да–с суб*л*е́че. Он и́ ра́че́л: "Ти и́маш нишáн, удде́ка те́–ј?"* [ПД(152)]; ~ *и о́н му рече́: "аку́ не́ ви́дам на ра́ците му нишáните ут карфи́ите, и аку́ не кла́дам пра́стут ми на нишáните, и аку́ не кла́дам ра́ката ми на ре́брото му, не–ќ пове́ру́вам"* [ВЕв (К),308]; ~ *– јам да го видиш, шчја лă го познаиш?] – Оj аго, аго, бре мили, таго,] л'у да го видја, и шче го познам:] ја тој имаша гол'ам нишан,] ја на главата, ја на сранăта* [МП(Д),82]; 5. 'порака, знак за нешто' – кога на небото ќе се појави ѕвезда со опашка, народот верува: тоа е божји знак, нишан дека ќе има кавга (= војна) и дека некој цар ќе погине (од истата регија уште едно верување: ако низ небото прелета ѕвезда, народот мисли дека тоа е знак оти некој грешник сакал да се уфрли во гумното, во кругот на праведните) [ТГ,433]; 6. 'цел кон која се нишани, стрела' [ВК,118]; 7. 'простор, односно бразда која ги разделува нивите – меѓа' [ЛК,95]; – од други јужни говори, од земјоделската терминологија, називот нишан ми е познат со значењето 'меѓник', т.е. камен што стои на крајот и ја обележува меѓата; 8. 'подароци што на свршувачката ги размснуваат меѓу себе родителите на младите' — кога ќе дојде стројникот ќе донесе голема шарвета (крпа за врзување на косата) и едно мало бело марамче што се носи в џеб, еден каврак и една китка сус цало (= стара сребрена пара). Сето тоа го подава на таткото од девојката, а во замена добива една пачета, еден пар чорапи, една риза (= крпа за бришење, пешкир) и китка сус цало. Тоа е првиот нишан, знак дека девојката е свршена, ветена. Потоа уговараат кога ќе менуваат малечук нишан (= размена на прстени), односно гулем нишан (размена на бохчалăк = подароци) [ТГ,152]; ~ *ах, оди, види, питај, мила мамо, дали ќи м–ја дадат,] ако ми ја дадат, мила мамо, бргу, ле, да си дојдиш,] бргу да си дојдиш. мила мамо, нишан да донесиш* [МП (М),161]; ~ *учино мила сричина,] нито ма братја бедјаха,] нито ме мајка корјаша,] л'у си ма татко главјаша,] за Зил'амувото козарче!] – Кал'у л'у мари, Калино,] колку ти нишан дадоха* [МП(Д),109]; ~ *дујдé стрójникут. "Ва́шта мóма са арисá, дојдéме да на а дájте да а армáсме". "Дúл'ми ви́а стă на арисáле, и ни́а арисáме". И му кажá, оти ќа дáдме, и уф нидéл'та нишáн мини́ме* [ИГ,113]; сп. уште: има мăлéчук и гулéм нишáн: ~ *ни́а ќи им дáдме цáло (сребăрна пáра), алтăнче, заманска пáра, и цвéке и ќи́тќичка (кăрăмфи́л'че), вăрзáни ус цăрвéн кóниц, сус вăрáќ, бухчăлăк:*

кушу́л'а, га́шти, ри́за, чивре́ (пъче́-та), чура́пе, въ́ркузу́н. Мъ́ле́чку́т ниша́н уф нидел'чин де́н. Ду́ри на гуди́на и пулви́на гуле́м ниша́н мини́ме [ИГ,113]; 9. 'чудо, необичен настан' ~ *до́јде през на́ш при Јису́са та му ре́че: дида́скале, ни́е зна́еме, о́ти ти́ си дошёл от Бо́га дида́скал, о́ти те́зи ниш'а́не, што пра́виш ти́, ни́кој не мо́же да ги сто́ри* [ВД(Тр), 327]; 10. 'нешто што има забележливи недостатоци и се третира како предзнак за несреќа' ~ *али́с ниша́н е́ј то́о де́тто, дур за-гри́ота*; ~ *кога кукошка снесе ниша́н* (мало јајце), *некој ќи умре* (за да не се случи тоа народот верува дека таквото јајце треба да се скрши, да се замеша со брашно и да ѝ се даде на истата кокошка да го изеде) [ТГ,248] – во контекстот имаме употреба на свршен глагол во сегашно време: кога кукошка снесе ниша́н (м. ќе снесе), што не е обично за литературниот исказ, за ова в. во граматичкиот дел; 11. изр.: *нъ́-ниша́н гу дъ́рже* 'внимава на однесувањето на некого' ~ *ни́м съ́-бо́ј, а́ска гу-дъ́ржум нъ́-ниша́н, нъ́-мо́ж дъ́-ми-избе́ге* [ПК,2(185)].

Нишајне pl 'име на сосвездие' – кирациите и арабациите уште навечер се договараат кога ќе тргнат: *сабајлин, укулу зори, зора ка ќи удре,* Нишајне *кога ки зајдат или кога ќи угрејат* (тоа се 6 ѕвезди, по 3 во ред, едниот ред на другиот се поставени вертикално; се јавуваат и заоѓаат заедно со ѕвездата Зорница, имено зиме изгреваат некаде околу 21 часот), сп.: Нишајне *беја три устена горе*! [ТГ,12]; ~ *ваја застра станаме уште ка фатија првни петли да пејат. Станаме рано,* Нишајнто *беа там горе!* [ТГ,17]; освен Нишајнто временски ориентири им се и другите ѕвезди, сп.: *кога ќи угреје или зајде* Квачка (една голема ѕвезда со многу ситни ѕвезди околу неа, зиме изгрева навечер а зајдува наутро), односно *кога ки угреје* Саба Ъ́лдизи (Деница) и сл.

ниш'а́нин m в. нишан 3. ~ *"ди́лму ѝш'тиш' да съ́ науч'ѝш' и јас за ти ка́жа!" ца́снува куш'у́л'ата на го́р'ъ, му ука́зува ниш'а́нин* [MS,t,15].

нишанли* adj 1. 'надарен, тој што има некоја позитивна посебност' ~ *та си ја либеше тамам осем години, и родила шеесет сина, фрет тие били нишанлии, златни криле имали на ногите си* [V,PM,265]; и: нишанлија ~ *родило се малко дете,] малко дете нишанлија,] нишанлија даровито.] На челото јасна ѕвезда* [МП(Д), 68]; 2. 'тој што има некаков знак' [BV,119]; ~ *се сетило едно ѓаче:] Да-н сте рода, род роднина,] род роднина брат и сестра.] Продумала бела Јана:] Јас си имах едно братче,] но си беше нишанлија* [МП(К),59].

ниш'иш'те́ n 'скроб' ~ *за ина́ тапс'а́ баклава́ ... идна́ ука́ ме́т, ука́ и пулувѝна бра́ш'ну и сто́ дра́ма ниш'иш'те́* [MS,t,8].

ниш'и́* n 'остров, насип' ~ *"ди́рму н'е́мами о́да, да зл'а́зими на ниш'и́ту да е́змими о́да"* [MS,t,84]; в. нисија.

ни́шка f 'конец од развлечена волна, или памук, кога се преде' ~ *ка́ съ́-преде́ли? Е, фу́ркъта те́-ј тук-тъ́ка́ зъ́бо́дна, нъ́-по́јсо и ќи-мъ́книш ни́шкъта, ту́к ќи-въ́ртиш тъ́ка́ и ќа:-зъ́-ви́јш ни́шката...*

ниш'т'е́ impf 1. в. нефте ~ *му вили́ "ха́ди, ха́ди, баш'ладѝсај му гу кабá:т'у, ниш'та́м ни да ми гу зва́ди, ни да му гу зва́ја!"* [MS,t,57]; ~ *и гу пи́та: "уд'е́-ти то́с л'а́к, как гу дука́ра?" То́ј ѝш'ти да скри̱ј; гикте́р муктер ниш'т'е́ да ка́ж'и* [MS,t,37];

~ то́ј му ка́зува: "хи́ч' ниш'та́м ш'то́гуди дру́гу, да м'а̨ уста́јити да сӑ пука́цам го́р'а̨ ... и да сӑ пумо́л'а на Го́спут'" [MS,t,23]; *~ ма́јка–му ко́лку гу ка́ни: "ја́ш' ма́јч'ин ма́нц'а!" "ниш'та́м, ма́ли, ми сӑ ни ид'е́ ма́нц'а"* [MS,t,31] – во контекстот имаме пример за нерегуларен, поинаков редослед, имено со негацијата е прекината врската меѓу глаголот и кратката зам. форма: ми сӑ ни ид'е́; и: ништӑ *~ а пак тре́тиа на́псо́вал на ца́рја ма́јката и рекӑл: "Го́спот да ми даде́, а то ца́рјови́те пари́ ништӑ". И на но́знкана чјас сла́хал са та замино́ваше о(т)та́м ца́рја... и ги дочу́л што вре́вили* [V,PM,253]; *~ таму вечерот кату си не збуни сос неа, утрината нивјастата пак на мајка ѝ вели: "мале, мила мајко јазе се утрувам, тос ч'увек за мӑнж го ништа!"* [V,PM,186]; 2. неште 'нема (да)' *~ тиа свирки кога ки фати да свириш, што нешто има по земјата, или земја, или камин или добитук или човек, и снчка ке да играт и, дур не папсаш свиринето, неште си запрат* [V,PM,230].

Ни́штек top. 'ниви и параклис до с. Волак (Драмско)'; од исчезнатиот назив ништ 'слаб, сиромав' (во случајот за почва), сп. рус. нищий, ср. (и хр.) нищт 'бседен', стсл. ницѣть + суф. -ек [ЈИ,МИ...,165]

ништер m 'остар нож со кој се служат лекарите – хирурзи' *~ и хекимџиата дошел. Тогај царјут му дава негов ништер на хекимџиата, за да му везми крав. И хекимџиата, тамо на страната кату си вал'аши нос џиен, го зема, в него да течи крявта* [V,PM,168]; кај Малецки: ниш'т'е́р *~ но́ш' мло́гу нато́ч'ин, ху́бав'а̨ ш'ту сич'е́* [MS,s,76]; од Кукушко (кај Псев): 'ноже со дрвена рачка што се затвора, (со́јка)' [ПК,2(78)].

ништичко pron, n (dem.) 'сосем ништо – никаква работа' *~ Турчета млади бегчета,] пуснете ми рӑџете,] да си достигна Бојана,] ништичко н'ама да и направја,] бузите шӑ и одрпам,] като крсата јабӑлка* [МП(Д),119]; *~ си устана́ чувеко кут ри́ӑпта нӑ–писо́ко, биз ни́штичко* [ПК,2 (172)]; *~ што и́мше нӑ–ба́хчата се́ он прӑмӑкна́, нӑ се́стрите ни́штичко не́ дӑде́* [ПК,2(193)].

ни́шт'у (и: ни́што) pron 1. 'она што го нема, што не постои, односно што не се случило' *~ вили́ д'ӑду: "како́ ч'у́до ста́на ту́с ?!" нив'ӑстата му вили́: "н'е́ма ни́ш'ту!"* [MS,t,80]; *~ "ни́ш'ту ни сто́рих, хри́пнах у тран'е́ту"* [MS,t,75]; *~ фатиха тил'ал да вика: "... чујте, сел'ани, от царјут има повелиа, на тој сиромах никој ништу да не чини лошу, ниту една кокош да му не си загуби!"* [V,PM,33]; *~ и фаф сара́е фне́тре така си́ све́тешја и дан'а́ и ноштја́ и ни́што ни липсова́шја фа́ф сара́е ни́то о́т еде́не, ни́ту от пи́ане, ни́ту от дре́хи за но́сене* [V,PM,259]; во употреба е и скратената форма ниш *~ и́де гуди́нта, и́де си–до́ма. Ама с–нучи́л музика́н, пӑрва́к. Гу–пи́те та́ткуто: "Ка́к бе си́но, што́ нӑпрӑви́?" "Ни́ш – ви́ке, та́те, о́ште адна́ гуди́на, ве́ле, к–о́дум, о́ште сто́ ли́ри па́ри ки–да́јш* [ПК,2(270)]; *~ о́ни па́к сӑ–та́м, а он умре́ мӑче́јќи пу–за́т-вуре. А пӑ ни́ш не́ пра́вше, ко́ј–зна́: што́ гу–зӑмрӑзи́а* [ПК,2(324)]; 2. 'она што постои како неопределено нешто (предмет односно појава)' *~ тогас му вели: "е, што сакаш сега мижде да ти дам?" Лудојут кату са повратја тамо, да види ништу да проси, му промина през окото една свиркичка* [V,PM,230]; *~ да ка́жи*

на мáјка и́ такá: "мúла мáјку, сáкам ни́шту да ти кáжа, ама ми е стрáх от мáжа ми, ча ми порáчи на дрýг да не кáжа" [V,PM,23]; ~ *и кога ки ти дојди некоја газа на главата ти, да го туриш перото на вогино, и ниа на тебика можими да ти помогними ништу* [V,PM.96]; ~ *и на чесá дójде мéчката и е фáти да е дерé сас нéхтете, пак бáбата е бáрашја мéчката и хи́ си мúслеше, чи е јонак... Мéчката е едéшја, пáк тја мислéше, чи ни́шту хи прáви кату мáш* [V,PM,264].

нишчéлки* pl.tt. в. нишáлки ~ *зáткáлă нивéстáтă, кá ă нáучúл дéуто и сă-чýде, кóлку лéсну и спóрно сă-ткáе плáтнуту! Зăигралă суфáл'кăтă у-рăцту нă-млáдăтă жéнă, и нишчéлките зăпијáле кăту кукóшкă, кóгă куткудјáкă* [ДВ,19].

нишáлки pl.tt. 'дел од направата разбој, со кој жените ткаат (т.е. изработуваат платна), тие (нишáлките) ги повлекуваат нишките на горе и на долу и така се вплеткуваат со јатокот, *óни сă-нăпрáвни ут-прăсýкно прéдно шó-ј зăкáчно нă-двé тăрски; низ ни́х пумúнуве уснóвăта*' [ПК,2(78)]; в.: нишчелки [ПД(130)].

но conj 'ја воведува втората мисла којашто се противставува на првата – ама' ~ *му вели: "ej, авциоли... направих удаја, каква сакаши душата ми, но сега сакам от тебика и ламината керка"* [V,PM,43]; ~ *јазе и́мам ýм, но пари нéмам, затовá хóд'а тýка кату барли́в* [V,PM,13]; ~ *кинисах сос гимиа... но на гнмúата нájдох едни́ побрáтими двамина, са чини́хми ортáци ... ќарот да гу дéлими брáтску* [V,PM,8] – редакторот во фуснота наведува дека братску е добиено од братско, со редукција, но прашањето е друго: зошто: *да гу дéлими* брáтску, или братско (сé едно), а не братски!?.

нов* adj 1. 'нешто направено неодамна, опр. на стар' ~ *фатил от селу на селу да проси и просејке-просејке отиде на вилеетут. И кога гледа, кăштата му нова новичка* [V,PM,87]; ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и рăкави, зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода* [MC(B),96]; ~ *афý сă умý д'ăт'ạнту хýбаја и сă прúм'ạни сăс нóват'ạ рýба* [MS,t,81]; ~ *и тój, д'é б'ăш'и сирумáх, стáна sингúн'у, стóри нóва кăш'та* [MS,t,48]; 2. а. 'пресен (леб)' ~ *– жено, тури малко л'áпче – казва – ја ше ида, на работа да вăрв'а – казва– децата да се хранат, голи се, дрипави се. И т'а клáла нóва комат хл'ап* [ВД(ГБр),333]; б. 'жито од нова (идна) реколта' – кога почнуваат да сеат се молат на Бога: *Госпуди и Свити Јуване, дајте ни касмет и бирикет и уд гудина сус здраве да дучекме жетва и* нов леб [ТГ,306]; 3. Ново лето 'Нова година' — спроти *Божик* "се колат" крави, кокошки. рало, ноќви, па и човек (особено кога е болен). Домаќинот ќе застане со секирата покрај болниот, како да сака да замавне и ќе рече: *Воја чувек (или воја дете) не уздравејве, туку да гу закол'ум, па да са куртулисум уд него. – Сакăн, ним гу закол'уви! – Наа, утре е Ново Лето, Госпуд ки му даде ново здраве, ки уздравеје!"* [ТГ,83]; 4. top. Нови Хан 'име на место на брегот на Арџанскиот Ѓол', близу до с. Калиново, на патот Стојаково (Гевгелија) – Солун каде што се менува небетчијата (тој што го води карванот од арабации), таму и преноќувале, имало ан' [ТГ,423].

нова pron 'укажува на лице (или предмет) од м. и с. род (од ж. ?), што е оддалечен (просторно или временски), но што сепак се гледа

– оној' ~ *приз рамото́ си фӑрлешја кока́ли́те, и ни оста́вешја ко́кал от прес не́к. И ага́ ја́доха, ста́на ади́на зми́ј да ди́гне и гле́да трепе́зата: прид нова́ челове́к ко́кал не́ма* [V, PM,262]; ~ *и́машја ади́н чјове́к на нова́ вре́ме, што́то хо́дешја по плани́не́те. И като хо́дешја, јути́де на сдно́ мја́сту и на́јде да (2) челове́ка, што́то бјаха зми́јуве* [V,PM,262]; ~ *царо нова сахат сӑ лӑхало та излӑзӑл на потоно да сӑ расходи и, като видӑл чл'ака, рукал го прн нӑг* [V,PM, 289]; и: ноа ~ *ноа веч'ар сн заспал харно; утринта кату стана от одӑрот, си уму лицето, вели на жена му: "варај, жену, динеска, кату немам кеф, нека дојди едната дивојка с мене на офците!"* [V,PM,43]; односно нува́ ~ *л'у́ кој ни са́ роди́ от о́да и от ду́х, не мо́же да фле́зе фав ца́рстото бо́жје; нува́ шту са́ е роди́ло от сна́га, то́ј е сна́га, пак нова́ шту са́ е роди́ло от ду́х, то́ј е ду́х* [ВД(Тр),327].

но́вина f 'земјоделски термин: нова нива, прв пат орана – добиена со корнење на грмушки и чистење од камења' ~ *ни́ва сја: ско́ро ска́пана* [ПД,121]; ~ *де́к и́ма пра́зно ме́сто пӑ–но́вина утво́рувaa, по́ дӑ–сӑ–ра́нат сјурма́си, де́. Си–рӑбо́таа та́м, ка́мине тре́баа, с–иска́рваа. Но́вина утво́рувaa, дӑ дӑ–рӑбо́тӑт ни́ви* [ПК,2(250]; ~ *то́–ј це́лина, гӑ–убӑрна́ли, гӑ–рӑскӑпа́ли, гӑ–утвури́ли, нӑпрӑви́ли ни́ва зӑ–се́јне* [ПК,2(78)]; и: новинӑ* ~ *и имӑт чифт бивујлјӑ зӑ нӑдвурешни рӑботи, кӑту зӑ дӑрвӑ, вудиници,... и зӑ кинатӑ новини* [МЕ(Р),88]; сп. микротоп. Но́вина 'новоразработена нива' во реонот на Сакафча (Серско) и Нови́нитс – Сенгел'ово (Валовишко) [ЈИ, МИ...,165].

но́вина f 1. 'кога месечината се раѓа, кога е нова' ~ *кӑ сӑ–ро́жде михчи́нта* [ПК,2(78)]; верување: кога месецот се раѓа, кога е новина, а девојката прв пат ќе го види, треба да се фати за косланките (плетенките на косата) и да рече: "*На тебе бела пугача, на мене длӑга коса*" (забележано во Дојран) [ТГ,433]; 2. изр.: уд-но́винта нӑ-гине́жо (= се кажува за нешто што се случува ретко, т.е. од 'новина' до 'погибел') ~ *и́дат де́цта дӑ нӑ–ви́дат уд–но́винта нӑ–гине́жо* [ПК,2 (204)].

но́вина f 'поврзани (неколку) листови на кои има печатени вести, соопштенија со кои се известува граѓанството за најважните настани, весник' ~ *се́мто шо–ки–пл'у́ске* (станува збор за одгледување на свилена буба) , *шо́ ки–сӑ–ро́е то́, ки–си–кла́виш идна но́вина нӑ–то́ едну о́дӑрче и... на́м ут–та́ кӑпи́нта ки–си–кла́виш нӑ–се́мто, ки–си–ски́ниш ли́с* [ВМ (Са),316].

новичак* adj, dem., hip., в. нов ~ *та си отиде на Иринкини,] на Иринкини новички порти.] Та си почука и си порука:] – Гиди Иринко, тӑнка Иринко,] дума сӑм чуло, думала ли си?* [МП(Д),151]; ~ *и тојнака, кату чу така, стана оно час и фати от селу на селу да проси и просејке–просејке отиде на вилеетут. И кога гледа, кӑштата му нова новичка; жената му тојнака га позна* [V,PM,87].

новородено* adj, n 'живо суштество наскоро родено' ~ таа вечер дошла бабата заедно сос некои други жени за да го зал'ула новороденото детенце [ШК,5(Г),401].

нога f 1. 'екстремитет на долниот дел на телото на човек или животно, со ногата се стапнува при движење' ~ *си си́гна нуга́та и хи́тра Пе́трн па́дна ут дало́т у инӑја трӑни* [MS,t,

75]; ~ *гл'éда на главáта-ји идúн ш'андáн' сф'ắти; и на нус'ắт'ạ друк ш'андáн' сф'ắти* [MS,t,21]; ~ *нéкуј шóпки вúкаа: "За-вáска нáште мắже ги-јстипáа. Уд-Гắрците бé·гте, а вúạ сте Гắрци, já нójсто ká-ј дắржите нă-стрáна, ká ґвájте нă-мăгá·рто, кут Гắрци. Já нă-мăгáре ґвájте пу-гắрчко"* [ПК,2(325)]; ~ *сăс нус'ắт'ạ гу раздрúва грубó, гу звáжда цар' Алéксандрус ут вắнк* [MS,t,61]; 2. 'издаден дел од одредени предмети (пр. стол, маса и сл.) на кој се потпира (предметот)'; кај Малецки: 'дел од разбојот, (нога) на кој се потпира кросното' [MS,s,76]; 3. изр. еднá нóга по-напрéт (= побргу, порано – макар за малку) ~ *трắбува да пójми и инá нóга напр'ắт да му рич'éми да стáни тас рáбута* [MS,t,15]; ~ *такá сéтни викнá онúа човéците, штó úмаши от нúх да зéва, му вели: "брáтја мóи, јáзе дојдóх тýка, ви са мóл'а еднá нóга по-напрéт да ми платúти парúте, што длагóвати"* [V,PM,21]; ми-гóре пуд-нójсто (= имам многу важни работи, што треба итно да се свршат) [ПК,2(175)]; устáнáх биз нóзи (= од многу одење и трчање по некоја работа чувствувам голем замор) [ПК(Грам)]; турú нóга (= завладеа, присвои нешто); ногата ми а фắрл'ум (= чекорам) ~ *стреднјут рекал: "ногата ми а фắрл'ум колко ду Стамбол". Малечкýут рекал: "водиничарскýут камин го дигнувум на рамото"* [V,PM,260]; под нозu ти поклон'ава (= кога нешто се подарува со голем почит) ~ *и му рече така: "царју, младо Добро халваџиче под нозu сту ти поклон'ава да продадиш то пắрстен, на нсгу спомин"* [V,PM,57]; (сè) нă-нóга (= движење без превозно средство, пеш) ~ *ут-тáм, а-брé, а-брé, тáа зúма уддéме уф-Сóфја, тáм сидéме. Ду-Сóфја сè пéш удúхме, сé нă-нóга. Вујнáта, нúạ бéґме, вујнáта пу-нáс úде* [ПК,2(282)]; со исто значење: сắс нóс'ạ 'пешки', се употребува паралелно со јаján [MS,s,76]; на нóга станáха (= искажаа длабока почит) ~ *и кáк гу видéха мóмите Кулýфа, сúчки на нóга станáха от рáдост и којá по-напред да му речé: "добрја дójди!"* [V,PM,10]; му сă-плéтат нójсто (= се кажува за пијан човек што се движи несигурно) ~ *нă Дúнчо сéкуј дéн му сă-плéтат нójсто, зắтăвá н'о-бúве чувек* [ПК,2(178)]; нóсто дă-му-мúе, вóота дă-му-пúе (= се кажува за добар човек кому за добрината треба да му се укажува внимание) [ПК,2(183)]; нă-нóга (= кога нешто се случува на брзина) ~ *апнájте нă-нóга, зéр ќи-зăдóцниме* [ПК,2(185)]; нă-нóга-ј (= се кажува за човек што не е многу здрав, но сепак е подвижен) [ПК,2(185)]; ~ *дудек сум на нога и дудека рắци и нози ми дắржат да гу удомум* (= да го оженам), *па напкум што ки ми дадс Госпуд – тоа!* [ТГ,132]; ус ạднáта нóга уф-гróп ej (= така се кажува за некој што е тешко болен) ~ *а-видéх Дéжда вáдăн, ус-ạднáта нóга уф-гróп éj, ќ-умúре, нă мужé дă мă-пузнáа* [ПК,2(205)]; ги-утигнá нójсто (= се кажува за човек кога ќе умре, изразот е со извесна доза на пренебрегнување) [ПК,2(157)]; рắци и нози да ти са фатат (клетва = да станеш неподвижен, да се парализираш); со исто значење: да ти се исуши и рắка и нога [ТГ,320].

нóгичка dem. од 'нога' [ПД(Фур)]; ~ *лисúцта викнáла: "О-ó, лéле, нóгичка!" Вắлко чтăјáки óти нóгắта јă-фатúл, сă-упнáл тéгле, тéгле и ќýп! сă-скинáла жúлта* [ВД(П),287] – присуство на лексички архаизам: чтăјáки 'мислејќи', сп. рус. Считаю что ты неправ (= мислам дека не си

во право); ~ *запали финер бурина,/ да не ти флезам ф–тимнина,/ да не ти згазум детинце,/ да не му скъ̀риам ногичка* [ТГ,328]; и: нужи́чка ~ *ко́га и–фъ̀шта́ше куре́јнъ̀та уд–дъ̀рвъ̀та, вика́ше: "А, ле́ле, нужи́чка! Ле́ле, нужи́чка! Ле́ле, нужи́чка!" И та́ка уткина лиси́цата уд–въ̀лкут* [ДК,144].

но́гоми́на adv 'мнозинство од луѓе' ~ *но́гоми́на ут сфе́тут, ка му слуша́ле ва прика́зна, ве́леа: Во́а–ј исти́на Профи́тинут. Дру́зи па вел'а́ле: Во́а–ј Христо́с* [MV,K,262].

ногу, и: ного 1. adv 'во големо количество, многу на број' ~ *но́го ќи–стра́де* [ПК,2(183)]; ногуту – со член: ~ *ама ки реча некуј шо зар ногуту удејна на патриата можа му а удмилја на неа?* [МЕ(Р),67]; во употреба е и скратената форма ног ~ *шо–ќ ти кажум! Тъ̀ва шо–ј нъ̀редно, нъ̀пишно ќи–дојде. Не вирум ас ништо. Еми, ног арно видех; тъ̀–ќи–вирум, дъ̀–вирум!* [ПК,2(279)]; 2. – со придавско значење 'голем, просторен' ~ *лъ̀къ̀рдијъ̀тъ̀ "блату" ј токму су турцкъ̀тъ̀ "ѓолј" и къ̀жувъ̀ зъ̀ ногу месту пукриено... су вода* [МЕ(Р),80]; ~ *амъ̀ 5 килъ̀ ишур правъ̀т съ̀л љујту, шо съ̀ ногу тајфа и шо терът две ралъ̀* [МЕ(Р),87]; 3. изр.: но́го (не́) му-чу́кат (= се кажува за човек што не ги контролира своите постапки) ~ *да́л' мо́же, и́л' нъ̀–мо́же, о́н ќи–с–зи́ме, но́го не́ му–чу́кат* [ПК,2(183)]; но́го нъ̀ди́ге (= се кажува за некој што прави неред и што се обидува со насилство да ги остварува своите планови) ~ *о́н не́–ј зъ̀–ус–чувёци, но́го нъ̀ди́ге, сѐ ќи–ръ̀сту́ре, не́–ќ ви–съ̀–ви́де ни–висе́лба, ни–ни́што* [ПК,2(183)]; но́го сте́гнина ду́ша (= се кажува за човек со многу скрупули, многу срамежлив) ~ *мо́(ј)о чувёк ёј но́го сте́гнина ду́ша* [ПК,2(183)]; но́го музна́а л'у́л'то (= се кажува за човек што со итрина ги решава работите) ~ *но́го му–зна́а л'у́л'то, а́ма но́го ќи–стра́де* [ПК,2(183)]; сп. млогу.

ное pron, adj 'нешто што припаѓа на 3 л. од ж. род, нејзина' ~ *тогас ма́јка и́ ное по–у́мна, фа́ти ра̀ци да кра̀ши и да ве́ли: "вара̀ј, ке́рку, това е за ло́шу, ама була́ким на детето да не́ си чи́ни ни́шту!"* [V,PM,31].

ноембъ̀р m 'претпоследен месец во годината, кога почнува зимата' [ПД (Фур)]; со редукција: нуе́мбъ̀р ~ *Га̀рцте и Буга̀рто съ̀–ришиј, Ту́рција а–изгуни́ј. Га̀–изгуни́ј ф–нуе́мбъ̀р чъ̀тъ̀рна́јста, а петна́јста гуди́на па́ съ̀–утвури́ вујна́* [ПК,2(222)]; во Воденско: ноември [BV,119].

нож(ш) m 1.'направа со острило, има рачка, се користи за сечење во домаќинствата, исто и во работилници' ~ *и с'е́днаха да ида́т; им'а̀ха то́ч'ину ('пи́та') и бра̀каш'и сфа́т'а̣та иди́н но́ш'* [MS,t,78]; ~ *с'е́тн'а̣ з'е́ват но́ж'у, ја красто́суват тапс'а́та* [MS,t,8]; ~ *ма путиснаха на мен, ми въ̀рзиха ра̀ците и нозите и извадиха ножот, ми го туриа на гъ̀ркланот* [МС(В),74]; ~ *как чу, отиде дума и видел неговите жени да скокат голи, грабнал ножа и заклал всичките* [МС(В),72] – во контекстот имаме случај кога сврзникот да воведува комплетивни реченици, наместо 'дека': видел неговите жени да скокат голи (наспрема македонскиот стандард: ... дека скокаат) – за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *после това на една удаја клават трапеза сос л'ап, сол и друго јастие... Зентјут кату за седни на стол, му дават нож, чоп-*

нова три хупки л'ап [V,PM,250]; 2. fig. 'нешто што претставува сериозна закана' ~ "Св. Андон *е тежук и аталија* празник на луди луѓе. Св. Андон е *нож* против лудило. Особено ги прогонува ѓаволите. Каде што ќе се појави тој (св. Андон), ѓаволот мора да бега 24 часа далеку" [ТГ,29]; 3. изр.: ќо-нăмăрсе нóжо (= ќе го убијат, ќе го заколат) ~ *нóго тúе, сă-тéпе, ќо-нăмăрсе нóжо, ќо-зăкóле нéкуј нéгде* [ПК,2 (202)]; зă-гóл нóш сă-фáште (= се кажува за оној што многу ризикува) ~ *зă-н'áа зă гóл нóш сă-фáште* [ПК,2 (165)]; нă-нóш сă (= се кажува кога некои се во сериозен конфликт) ~ *нéјкат дă сă-вúдат, сă-мăрзáт, нă-нóш сă* [ПК,2(185)]; ус-нóш дo сéчиш (= се кажува за нешто што од течна поминало во густа состојба – пр. кисело млеко) ~ *шó путфăтúх адно квáсно (кúсло) млéко, ус-нóш дo сéчиш* [ПК,2(206)].

Ножарските кузни top. 'ковачки работилници во с. Г. Броди (Серско)' – според Ј. Иванов таму била искована сабјата на Јане Сандански. Во односниов микротопоним е зачуван лекс. архаизам кузна 'ковачница', стсл. кѹзнь, рус. кузнец 'ковач', белоруски кузня, пол. kuźnia 'ковачница' [ЈИ,МИ...,165].

ноже n (dem. од нож) ~ *кауре глава дигнали,] фред си комитја станали,] Дејгиди мајо будала,] седи си мајо слободна,] каурска пушка ни рани,] каурско ноже ни сјаче* [МП(Д),160]; ~ *одговара млад собаша:] – Не си моме при мајка ти,] ти си моме при собаша.] – Ој собаша, млад собаша,] ја подај ми врашко ноже,] да си сечам бисерче,] да нанижам флорините* [МП(М),100].

нóжде impf 'наоѓа', в. нáјде ~ *чувéк шó-ј нóго лимóн-тăбитлúа, нóго мáани нóжде, сé не му сă-арéсуве* [ПК,2(205)]; ~ *дéк ќи-тýрум нé о нóждум, сјáа ќо-клáм шéјо, нă мóж дo-нáм* [ПК(Грам)].

ножица f, dem. в. ногичка ~ *коледе, бабо, коледе,] што-ј та лица на пулица?] клади мене у турбулица] да-н ме измини дружиница,] да-н ме изеде песе за ножица* [МП(М),15]

нóж'ниц'а pl.tt. 'направа со две сечила прицврстени на средина, служи за сечење платно, хартија и сл., се користи во домаќинствата и во шивачки работилници' ~ *и му вилú...: "éзми н'éс нóж'ниц'а, скрúпни ми мăра в'ăж'дит'а"* [MS,t,86]; и: ножици ~ *– Не можам, лудо Ѓорги да станам, да отворам,] широк ми фустан Ѓорги, под мајка, зад мајка.] – Земи ножици, Лено, пресечи фустанот,] па отвори, Лено, морѓ, вратничка, вратничка* [МП(М)143]; ~ *"Ного ти са мол'ам, кузум баче Митре,[ти да ми сушијиш жлăта мя камуда,[ти да ми сушијиш сакмалија фустан,[горе сакмалија, доло чадăрлија,[биз аршин, нужици ти да мн гу кројиш,[биз игла и конац да ми гу сушијеш!"* [ТГ,204].

нóж'нич'ка f, dem. од нóж'ниц'а (сп. нóнич'ки) [MS,s,77].

нóз pron 'укажува на предмет што е подалеку, односно што е помалку познат – оној' ~ *иднá лáм'а стăпна на нóз дáл, ш'у сид'ăш'н хúтра Пéтри* [MS,t,75]; ~ *изл'áзи нóз д'éн' мéч'ката да пасé и гу нáјди мáлкуту там д'é плáч'иш'и* [MS,t,16]; ~ *фáти да пăта ут дугáн' на дугáн', ни нáјди рáбута нóз д'éн'* [MS,t,84]; во истиот текст среќаваме случаи со обезвучено з : нос ~ *и тук úма идúн бóлин, ш'ту му-ји бóлката кулитúќа, за клад'éми идúн кривáт ч'úста и на нóс бóлнију* [MS,t,42]; ~ *дур да пój*

тóс да сă заóкули ут нóс сукáк дур на нóс, нив'ăста ... ут будрýм'у на јатáку прáв'ą [MS,t,13]; ~ *"на пăнт'ут за нáјти идúн друк пампóр'; нăтр'ą у нóс пампóр' зă–j аракли́кут–ти Ґóрги"* [MS,t,86]; ~ *да му иштиш прăстенот, што има на прăстот! Сос нос прăстен ки знаиш, сичко на земјата што има и што да сакаш ти донсва* [V,PM,203]; во ж. род: нас (в. таму) ~ *л'у приближиха крај нас касаба, фати Зарзавил пишува една книга на татко му да знај, как син му иди* [V,PM,156]; во множина: нес ~ *Бăлгаринот му вели: "ох, џјадо, си фатил да ме питаш за Господинскн работи. За нес работи џјадо Господ знаи. Јаз што знам?"* [V,PM,179]; ~ *тогај вјахна и џјатенто на бăрза таткова му кон'а приминент, уружен кату зент, и еднош кату изл'ал вăнк да удри нес махмузи на кон'а, кон'ут кату пиле летна* [V, PM,183].

нóзи (и: нозú) pron в. нос ~ *а пак цáрја са бúл нáл'утúл на нóзикáна, штотó му напсóвал мájката, и нáбăржја пýснал да го закóл'ат и да му донесáт главáта. И заклáли нóзи, штотó са вăрнáл* [V,PM,254]; ~ *и тáм, на нозú сéло úмашја аднá мóма млóго гúздава. И бјеéше гóтова момáта да са гóди* [V,PM,254] – на редакторот на Зборникот на Верковиќ не му било јасно удвојувањето на вокалите во овие говори, така зад гл. форма *бјеéше* ставил (sic); објаснувањето е следно: се работи за аналошко израмнување според формите на 1. и 2. мн. (impf) во кои по губењето на х дошло до удолжување на основниот вокал, односно до негово редуплицирање, а потоа тоа удолжување се пренело и на другите лица.

нóзикáна pron в. нос ~ *а пак трéтиа нáпсóвал на цáрја мájката и рекăл: "Гóспот да ми дадé, а то цáрјовúте парú ништă". И на нóзикáна чјас слáхал са та заминóваше о(т) тáм цáрја... и ги дочýл што врéвили* [V, PM,253]; ~ *и катó вăрвјáли стúгнали до еднá гол'áма рјáка, и нóзикáна, штотó нóсешја парúте, замúна; пофтóрниа, штотó óдјашја женáта, отúде до средé рјáката* [V,PM,254]; ~ *та мý са евúло нозúкана дјáдо и мý рекло́: "Нибój са, сúнко, лéгни си, спи. Јас шта е свăршја тáзи рáбота"* [V,PM,258] – од примерите излегува дека заменката нозикана ги определува именките независно од родот, впрочем веќе нагласивме дека категоријата род во овие говори обилува со нерегуларности.

нозúнка* f, dem. од 'нога' ~ *лешúцата фатú да си плáчи ногúте и: "óх, нозúнки, нозúнки за плакáни, глáва за трошéнп! Тáтко ми не бéши кадúа да сăди, јáзе што сáках кадúа да си чúнам"* [V,PM,139]; в. нóгичка.

нóја pron , opp. на 'овој' (за покажување на предмети, лица, што се далеку, односно непознати) ~ *дигнýва са. Фл'ават, фл'ават, фл'ават... "Капá аврáм"!" – затвар'а се тиклáта. И тој нóја чув'ак спи там, спи...* [ВД(ГБр),333]; сп. нов.

нојкjтă adv 1. 'во текот на ноќта, ноќе' ~ *луминувајтту ут иден чифликј нă друкј мојшă дă бидă или скришум нојкjтă...* [МЕ(Р),88]; ~ *коа беа пчиничките сă стрекјиа сăл нојкjта* [МЕ(Р),77]; ~ *тăрча и кажа на селото: "го отипаха на Трајко!" Напкун стана селото, сите тăрчаха, там ми палаха ноќата* [МС(В),75]; и: но(j)ќа ~ *дéјна а прáва пу лéтну слăнце [нójќја се тýрва пу мисичúна* [МЕ(Р),95]; ~ *една вечар, каде сахатот три ноќа – му вел'ат на то мес-*

то на Данајков Рид, там овци пасах – дојдеха двамина Арнаути право на мен [MC(B),74]; ~ *нóќа бидéки на тáа дéн уф нaдéлата, да пóртите бúлс затфорéни, тáмо шо биле Ученúците субрáни зарди стрáх ут Чифýтнте* [MV,K,255] – во контекстот има две посебности: а. архаична употреба на сврзникот 'бидејќи' со зачувана глаголност (впрочем како и другите гл. прилози): нóќа бидéки = во текот на ноќта; б. потврда за присуството на рефлексот ќ за прсл. *tj во најјужните македонски говори (селото Кулакија, од каде што потекнува материјалот, се наоѓа до самата утока на р. Вардар во Егејско Море). Сепак во одделни говори (од односнава регија) се среќаваат и примери во кои е загазена првичната фонетска разновидност: ношта (со рефлексот шт) ~ *по дно време имало един поп, не имал от сăрце чендо. Ден'а и ношта са молиши на Бога, да му даде от сăрце чендо* [V,PM,224]; ~ *дојде време по Илинден, сичките чопл'аци си хождат на вил'аатот, стана и тој, летна, сос них отиде... Мајка му ден'а и ношта плачеши за него, татко му беши умрјал* [V,PM, 242]; ~ *и фаф сарáе фнéтре така сúсвéтешја и дан'á и ноштјá и нúшто ни липсовáшја фáф сарáе нúто óт едéне, нúту от пíане, нúту от дрéхи за нóссне* [V,PM,259]; ~ *и вн казýвам дивéска: "блазé му на онúа, што рабóтат ден'á и ношт'á, и сос мăките му што добúват"* [V,PM,28]; односно ношта ~ *завареницăтă ненавиждала, бахтала и ја праштала на воденицăтă да млејă наштја, белки ја изјадат короконцјурс* [V,PM,287]; а има и случаи во кои се комбинираат двата рефлекса: ќ и шт ~ *" Уyy, тóлку слáтко мéсо шу–úма, му–вéле, нé–и зăкляме дéцăта д–и–изéјме!?" Дéцăта кă чýле тáка, нóшќăта стăнýвăт... су кóјнут вéтер д–и–стúгне* [ДК,115]; 2. загатка: два брата сус еден рид раздилени, дејна ноќа са гледат, па не можат да са видат? (одговор: очи) [ТГ,290]; верување: ноќта вода од лијенот не са плиске вонка, оти ки та бол'ат очи [ТГ,248]; дента не спијам, ноќта не пијам вода – затоа сум здрав – одговорил некој кога го прашале на кој начин се чува од болести [ТГ,248].

нóјма f 'кога нешто се соопштува без зборување, може со гримаса, со прстите од раката и сл. – со некаков знак' ~ *ја вúд'ă на идúн балкóн, ш'ту с'ăдú инá ж'éна ... и дáва инá нóјма* [MS,t,10]; ~ *да как испаднá нé мóжиши да уговóри на нúх, и пузнајáле шо а видé чýдби уф валтáрут. Да óн вúки сè су нóјма му чúниши на нúх; и устанá глýх* [MV,K, 295]; ~ *и му чинúа нóјм на тáтку му, ка сáка он да му извáдат úмнто. Па óн сакá книга, да му писáл ем вéлиши: Јоáнн ки бúди нéгувуто úми* [MV,K,321].

нóјде impf в. нождe ~ *вéчăрта си нóјде акрáно, уф кавăнéто* [ПД(151)].

нóкут* (и: нóфт') m 1.'тврда покривка од рогова материја на врвот од прстите на човек' ~ *устата му бúла крúва и отворéна, очúте му царвéни кату жáр, рăцúте му кáту кóси, штó косјáт чаúриту, нóктја úмаши кату чингéли* [V,PM,24]; ~ *јуштúсаа на врăх нéгу да гу отéпат. Те кóлку одрúјаха, тój хабáр нéмаши, и еднóч салдúса прет нúх сос нóктите му едúн човéк, гу распóрна и гу изјáди* [V,PM,24]; ~ *и ету најде един стар човек, който имаши бела брада до noктите му дăлга и балтиа имаши аф рăки, сечиши една гол'ама бука* [V,PM,83]; стсл. ногъть; интересна е множинската форма: некте (еднинската ја немаме

регистрирано): ~ *надјанаха хи цăрна фереж'а,] каносаха хи црните коси,] каносаха хи бјалите нехте, та ја сториха млада кадăна* [МП(Д),107]; ~ *и на чесá дójде мéчката и е фáти да е дерé сас нéхтете, пак бáбата е бáрашја мéчката и хú си мúслеше, чи е јонак* (не е погрешно: јонак место 'јунак') [V,PM,264]; 2. Малецки освен споменатото значење (за назив нóфт') наведува и второ: 'раздвоено копито кај животните преживари' [MS,s,76]; 3. изр.: нă-нóхтто си-глéде: а. ~ *óни зă–кáвга нă–нóхтто си глéдат* = одвај чекаат да се скарат; б. = кога некој доаѓа во најпогодниот момент за него, пр. кога има убаво јадење и сл. [ПК,2(185)]; пуд нóктто гắби ќи-ј ни́кнăт (= се кажува за многу нечиста жена) ~ *и óна ќи–сă–пуфáле ус–думăќинлăк, нé глéде пуд нóктто гắби ќи–ј ни́кнăт* [ПК,2(189)]; скăрнăта (или: цăрнуто) пуд нóктте нé сј-аа дáве (= многу е скржав, не сака ништо да даде) [ПК,2(195)].

нóкотник m 'ситни испокинати кожички што се јавуваат на спојот меѓу кожата од прстот и долниот крај на ноктот – песи нокти' [ЛК,96].

Нóл'овица top. 'место во с. Хоџово (Валовишко)'; според л. име Нол'о (< Манол) + суф. -ица [ЈИ,МИ. ..,165].

нóнич'ки pl.tt. 'ножница' [MS,s,76]; в. нóж'нич'ка.

нос* m 1. 'орган на предниот дел на главата, со отвор ни кој се излачува секрет, односно служи како сетило за мирис' ~ *три–четри дни нататак најдоха еден јунак, којто морету гу смрăкаши сос устата му, и от носот му са убесуваха ледници и остануваха рибите аф суха земја* [V,PM,44]; ~ *úди мýхата, гл'éнда арасла́нут и лиш'úцата (тáс мýхата, ш'у фл'áва у нусóт на дубúциту)* [MS,t,77]; ~ *и му вели на негу, којто смрăкаши морету и от носот му висјали ледници: "ej побратими, ади стани ча на тебика дојде редот да ни куртулисаш"* [V,PM,46]; ~ *мишката... оттамо отиде на червен пипер, си упипели пашката, и сетне отиде, дека спјаши царјувата мома сос арапинот... пашката и ја бутна нетри на носот* [V,PM,204]; – уште еден случај на проширена употреба на предлогот на кога ја презел функцијата на предлогот во и укажува дека нешто се наоѓа внатре: нетри на носот; 2. изр. му влезе на носот (се кажува кога некој многу досадува) ~ *нал един казана алтăна... ги износил у дома му скрихом од жената му. Та, дека беши чобанин, стана един гол'ам базирѓанин. Де сега жената му му влезе на носот, да ја кажи, отдек ги добил толку пари* [V,PM,170]; нóго го-ј дигнáл нóсо (= се прави многу важен) ~ *пéрнј–о: мáлко, зéр нóго го–ј дигнáл нéшто нóсо* [ПК,2(182)]; нăиз нóсо мо: искăрá (направената услуга повеќе пати му ја наплати) [ПД(137)]; плáко мо-ј нă-нóсо ~ *сă–кăжýве зă–нéкуј шо уд мáлчко нéшто плáче* [ПК,2 (188)]; тимјáно уф-нóсо с-јóо нóсе (= болезлив, многу слаб) [ПК(Гăр)]; дýшта уф-нóсо ме-ј-дójдăна (= се употребува со значење на крајна исцрпеност, состојба што се граничи со тоа кога 'душата излегува', т.е. кога се умира) ~ *дýшта уф–нóсо ме–ј–дóдăна уд–рăбóта, а óни кéјфот си–глéдат* [ПК,2(161)]; сј-убисúнóсо (= се кажува за оној што видливо е нерасположен, налутен) ~ *а видé óт úде мáјк–ми, ќо:–убéсе* нóсо [ПК,2(195)]; ќи-пугóдиш на нéкуј шо úма влáкна уф-нóсо (= ќе згодиш на некој лош, ќе ти врати со иста мера) [ПК,2

(201)]; сéгдин с-јóо пи́ке нóсут (= се интересира за сé и сешто; се меша во туѓи работи); шó нóс и́ма (= се кажува за некој што има изострен осет за мирис) ~ *е-е, óп истýм ќи-флéзе ќи-усéте, ут-тáм нéгде нáмирúсуве шó и́ма рáчóк. Шó нóс и́ма да-знáјш* [ПК,2 (212)]; уд носут крв ти тече! (= со овие зборови жената што ткае сака да го прекине разговорот што се однесува до квалитетот на нејзиното ткаење) [ТТ, 365].

носе impf 1. 'држи нешто во рацете, или го има на грб и се движи со него' ~ *и л'удето, што носиха умрентуjут човек, гу зарáха на гробут и са вáрнаха пак на селоту* [V,PM, 33]; ~ *и му-вéле кýмо-вóлче на-лесúцáта: "Кáчи-се врз-мéн!" И-нáпкун кога-сá-кáчú и му-вéле: "Бóлин зráф нóсе, бóлин зráф нóсе"* [ВМ(Са)316]; ~ *и кáто отúде при одáта, чjодешé са кáк да прáви зá одáта, óти кóжета не мóже прáзна да нóси* [V,PM,262]; ~ *т'é кугá хóж'даха за óда, сá улур'óваха, а хúтра Пéтри на главáта гу нóси и игрáj хóру* [MS,t,74]; 2. 'има кај себе (пр. во џебот)' ~ *ги-нóсиш ли дукумéнтто?;* 3. 'допраќа'~ *мájшто ни-бúá сè вујнúци, а пá свúкуро нá-пусú на-гóре. Нúá су-свéкуро и су-свáкáрвáта бигувáме, сéтне издуjдéе мájшто ут-вујнáта* [ПК,2(252)]; ~ *как сá наближú ду пóртата уф грáдут, éто идéн умрéн гу нóсиа нáдвор да гу кóпат, сáл тóа дéти имáла мájка му* [MV,K,273]; 4. 'доведува во брак дете' ~ *еднá жéна пуфтурúла, имáла двé кéрки. Еднáта гá-пусúла óна, нéjна-си. Еднáта гá-зáвáрúла, уд-мáш-ıj* [ПК,2(299)]; 5. 'реката влече предмети' ~ *Трáкájна нé нóсе сéкуj пáт кутýци, нéкуj пáт тáркáл'уве кáмáне...;* 6. 'кога птица одделува од себе јајца' ; 7. 'облекува' ~ *нашто село носи бáшка ублекло, кáту шо носáт уф два-тринајсáт селá удвáдá Вардáр* [МЕ(Р), 80]; ~ *хеj мар Велико хубава,] хубава дjулбер гиздава,] шчо бjало переш, пáк црно носиш –] дал мajка жалиш, ja лá татко тáжиш?* [МП (Д),82]; ~ *Рáда и́ма трú дивójки – де, де гиди де,] ja и трúте édно лúко, édно рýхо нóсат* [ИГ,108]; 8. 'прави' ~ *бýмбáре ги вúкуме ти шо нé нóсáт мéт, нéго нá гутóво сá рáнáт* (станува збор за машката пчела – трут) [ПД(124)]; 9. 'прифаќа, поднесува (некаква храна)' ~ *"скóру да ми дадéти да jáм, ча мóшни сам глáдиш! И нéмоj глéдаш кебáрски мáнци: што да е jаз jáм, ча мójут стомáх нóси сéкакво jáстие"* [V,PM, 24]; 10. 'го држи јажето со кое е врзан човек (или животно) и се движат заедно' ~ *ги фатихме, ги вáрзахме и ги дадехме един арин ќутек и ги нусихме вáрзани на свадбата* [К,ВС,92]; 11. 'има' ~ *пáрталут му носá и везовá и шаровá, сáлдá они стоат по бетни* [МЕ(Р),82]; 12. 'превезува, дава' ~ *ти сáл сакá да нојсиш пу једнá колá сену нá кунакут* [МЕ(Р),88]; 13. 'испраќа (невеста)' ~ *как сá наближú ду пóртата уф двóрут* нóсаа нивéстта, *сáкше дá-с вáрне, áма бáч Кóл'о о-фáтú зá рáкта и н'оо пуштú* [ПК(Мор)]; 14. 'тера говеда, овци (ги води)' ~ *тáа трéскичка бáнта с-jа-турú-ла зáд-врáтта. Кá удúла бáнта дá-j-нóсе гувéта, тáа трéскичкáта ќи-сá-чинúла мóма и сúчко ќи-сури-дúла дóма* [ПК,2(300)]; има случаи односниов глагол, со истото значење, да биде придружен со зам. форма си ~ *ка вика, вика*

– нито Хасан, ниту Хасаница, и јаз полека–лека си носих мојте овци [МС(В),93]; 15. 'подарува' – во минатото, за патронот на црквата (пр. во Гевгелија тоа бил Свети Спас) луѓето се натпреварувале кој со поголем и поскап дар ќе ја дарува црквата, додека денеска може да се слушне и поинакво размислување: *"Ха! Ки носум на Св. Испас; а дали Св. Испас јаде или пије! Јас пак за него носум, а не друзи да јадат! Кога он не јаде, и не носум"* [ТГ,324]; 16. – (сă) 'става нешто на нозете, се обува' ~ *нăврăс чурáпто сă нóсăт, ги прáвăт пóвике ус шáјăк, ду тýка фáшчăт* [ПД(136)]; 17. – (сă) 'се шири' ~ *вјатăр дуји, глас сă носи,] глас се носи дур на царја,] дур на царја, на везирја* [МП(Д),53]; 18. изр.: му нóсе глáːфта (= пие алкохол, а не се опијанува – *мóж дă пúе)* [ПД(137)]; ~ *нă–нáш Трáјчо нóго му нóсе глáːфта, уфчéра цéло кúло мăстúка, нéмше сáат, гă–испú* [ПК, 2(177)]; биганува мајка бело носе (= тој што се отстранува од опасните или конфликтни ситуации има по-големи шанси да опстои и опстане) ~ *"Чуви се! Биганува мајка бело носе, а Стујанува сè цăрно!* [ТГ,247]; дă-нóсиш нóго клáнне (= многу поздрави за некого); чинúцта уф-ýстта сј-аа нóсе (се кажува за човек што е тешко болен) ~ *кá сé–ј чинúл тóо Нáсо, чинúцта уф–ýстта сј–аа нóсе* [ПК,2(211)]; ак ти нóсе дýшта, (прáви кáк сáкиш) (= ако можеш да си го зачуваш спокојството тогаш слободно прави неубави работи); у-гróбо ќоːнóсе (= по смртта сето богатство го губи значењето) ~ *сăто ќе–ј твóо, у–гróбо нé ќоːнóсум* [ПК,2(203)]; бајрáко гу-нóсе (= се кажува за личност, машка или женска, што предничи со некои негативности, пр. слободно, неморално однесување и сл.) ~ *сúнуфто нă–Гóцто бајрáко гу–нóсат, зăтóо нúкаа мóма ги–нéјќе* [ПК,2(154)].

нóсене n 'облекување' (бидејќи облеката сă-нóсе) ~ *и нúшто ни–липсováш'а фáф сарáе нúто от–едéне, нúту от–пúане, нúту о(т)–дрéхи за нóсене, нúту дрéхи за потстúлане* [ВД(ГБр), 328].

нọсú(j)а f 'тип на облека поврзана со одредена регија' ~ *дóд Рáјна нóгу врéме, ут кá бигáме нạ вáки, нóшше сéлска нọсúја, а тéјко, óт нă–чаршúита бúше, смẹнú, сă–ублéчувше пу–тýкăшно* [ПК(Гăр)].

носúло' n 'дрвена направа, служи за носење на болен, неподвижен човек' ~ *вéли на нéго Исус: Стáни си, крéни си нóсилото, да óди си. И на тóа чáс сạ лекувá човéкот; и крина́ носúлото, и óдиши* [MV,K,255]; ~ *éту му дунсéле на нéгу ндéн фатéн човéк, кладéн уф носúлоту* [MV,K, 265]; ~ *ка а видé Исус на нéа, и прижал'á на нéа, да му рéкал на нéа: Нúмо плáкај. Да ка си наближúй, а фатú носúлото (тúи па шо му нóсиа застанáле)* [MV,K,273]; ~ *теб те носат на венчало,] а пак мене на носило,] твојта мајка песни пеје,] а пак мојта солзи лее* [МП(М),113].

ностре (<'наостре') pf 'со специјален камен го иструга острилото на нож (или нешто слично) за да сече убаво' ~ *земал еднă кăлăчка и га дал на кăлăчкаро да–ј ностре и да пише на неја оти на едно манован'е отепува сто души и един арслан без пашка* [ШД,(5),435].

нóта* f 'графички знак за одбележување тонови во музиката' ~ *и ќи–кáжум, óти читúрстóтини гудúни пустóт русăлúјте. Дýри пéјсе и–пăрва гудúна тúа óра, пéсни,*

русали́јцки, ги–јскараме уф–но́ти. Ги–нуси́ме уф–За́греп, са́–прăсликáа и–руса́–ли́цките, мăкидо́нцки о́ра са́–чини́а уф–дукуме́нт, уф–но́ти [ПК,2(154)].

ноќ f 'втората половина од денонокието, кога е темница' ~ *чиках, дор на сред ноќ са́ вăрнаха л'удите* [МС(В), 91]; ~ *а Киро ми вели: "Не можам да ги прибера таја ноќа, зашто селото ни е пăлно с целпчии". И ми вели: "ходи ти сам"* [МС(В),86]; ~ *тогáс и тóј му ве́ли: "бра́тќа мои́, ја́зе са́м ги отспáх осомтјами́на заедно́ч, и сос еди́нојут три де́на и три но́ќа си бо́рјах "* [V,PM,22]; како што кај прилогот нојкјтă ја констатиравме и формата со рефлексот шт: ношта, исто така и именката ноќ, освен во споменатава форма, во Долновардарско, се јавува и како нош: ~ *и она седна покрај водата нос веч'ар да промине ношта. И га чуј отгоре една врјава* [V,PM,167]; ~ *са́ пука́ци на врăх ќерами́дит'а и ва́са но́ш' та́м удго́р'а са́ тантани́саш'и* [MS,t, 54]; ~ *"по́хýбав'а н'е́ка си би́х у хапсана́та, пара́ са́ ту́к ш'ту л'е́гнах на то́с ухтиќа́сан крива́т, а́х, ýх!" – и ва́са но́ш' са́н гу ни фа́ти* [MS,t,42]; ~ *да са́ наид'е́ш' , да са́ напи́ш', да в'е́ниш' кни́гата, на скумин'о́ ва́са но́ш' да с'ади́ш'* [MS,t,31]; ~ *на чурбаџ'и́јата му са ра́ж'да ина́ мумý́ш'ка, и́ди стр'ад'а́ но́ш' на́рич'ни́цата* [MS,t,14]; во Фурка запишавме: ноќ, но: ле́ка но́ш – поздрав; значи во употреба се и двете фонетски варијанти; во Гевгелија: – по вечерата, ако некој некаде се задржал, на одење се поздравува со *"Добра ноќ"*. Домаќините одговараат: *"Амин! Госпут на вас поарна* (некои: *подобра) да ви даде!"* [ТГ,315]; во крајната источна регија има говори (села) во кои среќаваме наш: ~ *фл'ала ми је мома ăв равна градинка,] цјате да набере, китка да јовије,] китка да јовије јунаком да пусни.] Јунак стадо вије и го л'уто ка́лне: – Стадо пусто, стадо, дано испукали,] на ден по стотина, на наш по хил'ада!"* [МНП(Д),36]; ~ *и там приспá ду́р да са́мне и си́(ч)ката наш ни заспá, та ми́слеше ка́к да иде пáк отрина́та при тја́х* [V,PM,263]; ~ *мајка на Стојан думаша: "Цјал наш је хоро играла,] сăс поповите рataје!..."] Стојан са л'ути расăрди,] и хи главата јотрјаза* [МНП(Д),91]; сп. изр. под нош (= навечер) ~ *отишел на кумшиата му, да си повидјат, и му вели: "добар ден, кумшиа мој!" – "Дал ти Бог добро!" – "Што праиш тука и ти под нош не изл'аваш, да си повидиш сос свјатот"* [V,PM,168].

ноќну adj, n 'како атрибут на време' ~ *што шќитýваш лýдо–мла́до во́ја но́ќну вре́ме* [МЕ(Р),93]; и: ноќно ~ *кла́л еди́н тру́п о́зго́ра и–го–покри́л со–ќе́бито, о́н пот–кре́вито. И–ти́а флизат, но́ќно вр'а́ми па–н'а́ма сијáлици, ба́га, бу́га, ба́га, бу́га, изли́зат, о́дат, си–ле́гнали* [ЛК,117]; ~ *дека ки одиш тој ноќно време,] дал не ти је страх од андарите.] – Јас сам сам роден и сам ќе јумрам,] јас ки си јодам село Бојмица* [МП(К). 121]; сп. уште: ноќна вода (= водата што ноќно време се налива, односно се користи, се пие) ~ *пила Неда ноќна вода,] од нидела испијала,] испијала л'ута змија,] га зајаде на срцето* [МП(К),42]. За нерегуларностите во бележењето на партикулата 'ќе': еднаш ќе, ќи, друг пат ке, ки в. во "Историја на македонскиот јазик" од Бл. Конески и "Кукушкиот говор", т. 1. од К. Пеев.

ноќува* impf в. нуќева ~ *сардисали*

клети пцета,] сардисали бела Јана.] Си извика бела Јана:] Ej овчари мили браќа,] одбранејте клети пцета,] ваша сестра јас ќе бидам,] ќе ноќувам, не вечерам [МП(К),155]; ~ *Неда мајка пукарала,] Неда се је налутила,] Неда вонка испаднала,] зад кăштата в градината,] таму Неда ноќувала* [МП(К),156].

ноќум adv в. нојќта ~ *излезел силен арамија,] излезел три дни пред Благовец,] погоди се дрчува година,] ден'е врне, ноќум заледува,] залепили им се пушки за кебина...] ја кошули за јуначка снага* [МП(К),86].

нофра f 'отворот на носот, ноздра' [MS,s,76]; в. нузрăтúни.

но́ш'фа f 'дрвено коритце, обично од издлабено дрво, во него жените месат леб' [MS,s,77]; во др. говори, пр. во Гевгелиско регистрирана е множинската форма ношфи (pl.tt.) ~ *а кога погледали, нашли ношфите си полни со чист хлеб; кошовето полни сос брашно и жито, а вăгленето им се чиниле пари* [ШК,5(Г), 405]; истава форма е запишана и во Кајларско ~ *Е, óна зéва ину–сúто, зéва нóшфите, зéва брáшно, óде ќи–мéсе. Гу–клáва нăóпко сúтто. Сéе бáбăта, óна ă–пýле удузгóра* [ДК,116]; односно со комбинација на 'ношви' и 'ноќви' се среќава и: но́шќи ~ *сéки дéн удéла пáспăл лижéла óклу кáминут. Тáа вéтка вудúница. Пáспăл ишу–имáло – лижéла тá. И óклу нóшќите, кóа пýле – врáтта утфурéна* [ДК,142].

ношчă n, dem. од 'нож' ~ *жјăната му... вăчарта заклала дăтăто си и, като спала злăва хи, намăзала хи рăкăтă крăв, клала в жјăбо хи јăдно укрававăно ношчă* [V,PM,...]; ~ *тогај паша с–излагало,] му дадело касап ношче.] Не си сече баш бисерче,] тук си сече рудо грло* [МП(В),52] – во контекстот имаме синтагма од две именки – едната е атрибут на другата, наместо придавка: касап ношче (м. 'касапско ношче'); ~ *Стојан са л'уто расăрди,] искара ношче јот појас,] та си са Стојан јободе,] и падна мăртав до неја;* сп. ја и фонетската разновидност нохче ~ *мар пăк ти јода потерах,] пăк ти си јоми рăките,] на мен'а даде скăрните] та си искара нохчето,] та хи главата јотрјаза* [МП(Д) 23]. (Dem. од 'нос' исто така гласи нохче [ПК(Гăр)]). Во текстот среќаваме уште еден архаизам (лексички): даде скăрните (скăрна = нечистотија што се нафаќа по телото на човек); сп. стсл. **скврънавъ** (зборот се среќава и во источнословенските и во западнословенските јазици); според Малецки во Солунско освен споменатиов назив – ношче, во употреба се уште: чакă и ниш'т'ёрч'и [MS,s,77].

нугáл'ки pl 'дрвца што ги држат штиците од страните на курáбо' ~ *ут стрáната нă курáбо úма двăнájсе нугáл'ки* (на нив се прицврстени страните), *уд дăбуво дăрво, дăбо по трá:* [ПД,128].

нудýл m 'железо, ноже прицврстено на крајот на стапот (остенот) со кој се тераат воловите, се користи за чистење на земјата што ќе се нафати на плугот при орањето' [MS,s,77].

нýжда f 'потреба' – во изр.: нýжда вăрше (= врши испразнување на цревата) ~ *"Ми кá дă–вúкум џánум?" "Кá ќи–вúкиш: шлúк, минлúк, слáткуто, блáкто с–тájфа да–сј–о–јáјш". Стритýве нéкуј по–н–ткá нýжда вăрше. "Уу–рéкăл, зăшó тăкá вúкиш брé?"* [ПК,2(302)]; ~ *дујдéл тáтку–ми ут–пăзáро, им–дунцéл сúчко шо–му–кăжáли и учитăло си–удднл. Уф–аúро пу–нýжда удúли кумúтто, мájкă–ми ринáла. Аúр гу–викáли то: дубúцте дéк лéжат* [ПК,2(321)].

нужички pl 'врвци, кожени, на страните на опинците, се користат при стегање на опинците' [ПК,2(78)].

нужни́ца f 'футрола во која се чува нож' ~ *сúте другáре скинája,] и-ác сă-сегнáх дă-скúнам,] лóза пă-гóре мáле се-дúгна.] Лýто-сă мáмо пăлýтúх,] извадúх нóш уд-нужнúца,] удрежáх, мáмо, лóза ут-кóрин,] уд-кóрăн кăрви прăтéче* [ПК,2(315)].

нузи́ prton сп. нож ~ *"ш'тó-ји нузи́ тáм на стр'ăш'та?" – "нóс-и парадúсу!"* [MS,t,60]; ~ *нýзи мáлку, ш'ту сă рудú и гу крăст'аха Инсáф ... нарáсти* [MS,t,48]; ~ *"Какфó-з'éит' ?" – пúта ч'урбаџ'úјата; "ја нузи́ д'ăт'а, ш'ту ни гу пуснá ти ... и ни́ гу уж'éн'ахми"* [MS,t,17]; ~ *сид'ă инá фóтографúја и з'é и дóјди думá, сă разбул'á ут нузи́ кајмó* [MS,t,9]; се употребува и скратената форма нус: ~ *"ш'ó брăкаш' ти́ и јáс нýс брăкам!"* [MS,t,68]; ~ *д'ăт'анту спóри млóгу гудúна у нýс кафинé* [MS,t,81]; ~ *му вели: "ба, братќа мои, и јазе хазир сам да ва следја: дека виа за умрети, тамо и јаз!" Нуз вечер јадоха, пиха на бăлгарјувата кашта* [V,PM,98].

нузрăти́ни pl 'отвори на носот на животно – ноздри' [ПК,2(78)]; в. нофра.

нук m 'дете од брат или сестра, од син или ќерка – внук' ~ *нýко глáфта ма: скинáл на дéд-мо* [ПК,2(157)]; ~ *áс му-сум пăрá дéдо пă-тúй дéца, нýци, и óна-ј пăрá бáба, ут-нýк нýк, трéто кулéно, трú пóиса* [ПК, 2(243)]; според Малецки во Солун-ско се употребува паралелно со млýк [MS,s,77].

нула num 'бројот што стои на граница меѓу позитивните и негативните величини, тој што нема вредност' ~ *и зел хнзмиќáрја една́ акóла кни́га та е напăлнил фсé нýли, и зéл една́ кратýна кóлко една́ окá да берé, запáсал е на пójаса та рекал на бјазарѓáнина: "Хájде да йдеме при цáрја"* [V,PM,256]; ~ *и като́ зел цáрја акóлата пăлна нýли, ни́ можил да соберé кóлко оки́ са. И такá побјадúли цáрја* [V,PM,256].

Нýлạ 'ж. л. име запишано во Мегленско' ~ *é, во́ нáшту дéте Мúци-пă му-сă-згудúла ни́куạ бăлти́јкạ прит-нéгу, та: фóртумта ă-сичúл. Вјáве Мăрýшкạ унăтре, кój ки-ă-фáте - Панýлạ; - фájќе Нýлạ – уд зéмин, ă-стăркăл'ál'ạ у-та: кáлта...*

нулафе (сă) impf 'се назборува' [BV, 119]; од другите говори ни е познато како: налафе се.

Нуло* 'м. л. име' ~ *нај ти тија дни го дигнаха на Нула и дојде то, што отипа консулите* [MC(B),83].

нýмеро n 'број' ~ *гу пúта: ... "ш'тó стóри?; ја нájди?" "ја нájдух" ... "на фелáн сукáк, фелáн нýмеро има пóртата"* [MS,t,10].

нун* m 'роднинско име', в. нунко ~ *ки гу женат чурчуленот,] за нивеста булугáска,] посистрими трисулашки,] попот бише црнјот гавран,] нунут бише длугјут штркул* [МП(М),106]; ~ *млад Саје, стрино, се жени,] во пуста Македонија,] за јидна мома јубава...] црни гаврани – попови,] црни чикоре – нунови,] бели камејне – сватови* [МП(М),72]; освен во Мегленско, последнава форма нун е регистрирана и во Воденско (покрај нунко) [BV,119]; ~ *не помина три недели,] и ти Чоно се јармаса,] се јармаса за мој нунко.] Кажи Чоно, кажи душо,] как нун мори да ти бидам,] простум Чоно да ти стојам,] венци тебе да ти менам* [МП(В),255].

нунко m 'роднинско име, тој што го

"дава" името на новороденче, кум' ~ *сичките самовили пукнаха од јадови. И тогас викна Костандин нункото му и попове, са и венчал, и малкото гу и крастил, и чинил гол'ама гозба* [V,PM,228]; ~ *прајат много колачинта шарени и един гол'ам л'ап, којто са вели прѣмна л'ап, това што ки го поклонуват на нункото* [V,PM,247]; ~ *а уф пе́тукут ќи-о́јшă, ниве́стăта и зе́тут ќи-о́диа нă-ну́нкуту дă-că-го́стăт. Пе́тук ве́чăрта ќ-о́диа нă-ну́нкуту, та́м ќи-спи́ја* [ВЕв(Ил),308].

Нуриица top. 'ниви во с. Спатово (Валовишко)', сп. тур. л. име Нури + суф. -ица [ЈИ,МИ...,165].

ну́рке impf 1.'завлегува во некој вир длабоко под вода, "гњури"' – има луѓе што можат да нуркат, да се вовлекуваат во вирови, пр. во Мачуковски Лагум top. 'навлезена вода под карпа во околината на с. Мачуково (денеска на самата граница, но од грчка страна)', се нуркат и во Богороички Завăрток top. 'место в река каде што водата се врти и прави вир (име на место во околината на с. Богородица, во близина на границата)', 2. – (că) 'се движи нестабилно' ~ *а-нăпрăви́л гла́фта, ај го де́к că-ну́рке* [ПК,2 (152)]; ~ *нăпи́јн-ej, гле́јш ка́ că-ну́рке;* 3. 'скита, се движи бесцелно' ~ *де́к ну́рке це́л де́н то́о чуве́к, не́ зна́м* [ПК,2(78)].

ну́рнин adj 'кога некој изгледа зашеметено, замаено' ~ *ви́д-јо, али́с ну́рнин* [ПК,2(78)].

Нусив 'прекар (презиме) забележан во Мегленско' ~ *да ќе одат, Ѓурѓо, да ќе јодат сестро,] да ќе јодат, аман, Горно Пожарско,] ќи го ловат, Ѓурѓо, Калин Цеков,] Калин Цеков, Ѓурѓо, Калин Цеков, сестро,] Калин Цеков, ајде, Бину Нусив* [МП(М),68].

нусија f 'облека, народна' ~ *că зăфајкја сланичкăтă нусија* [МЕ(Р),80].

нусу́ве* impf в. но́се (но́си) ~ *е, таже́на мăжо́-j утива́л сè нă-ло́ф. Утива́л нă-ло́ф, ка́тăден ја́рбици нусува́л, гắски, шо́ ќи-утипа́л сè нуси́л. Ади́н ве́чăр нуси́л ја́рбици* [ПК,2(258)]; ~ *па́мнум и дру́го: сè уф-на́с че́тта а-нусува́а. Ка́ ќи-до́јдăт, та́тко си-ублече́: две́ чи́фта обе́ла, кужу́ф, бăлто́н. Нă-дру́мут ќ-о́от дă-j-прăче́ке, зă-дă-до́јдăт ув-на́с. Чи́ко пă ќи-бра́не кучи́нта дă-не-ла́ат... Стрăшути́ј гуле́ми* [ПК,2(295)]; ~ *нă-гắрбо-j нусува́л пло́чи нă-Но́ву Се́лу, дă-ко́ве. Уд-ве́чăр о́јше. Уф-стре́да ќ-о́де, у-чăтвăртук ќи-до́. Те́шка ма́ка живо́т и́мăхме. Нă-Но́ву Се́лу пе́шки и ѕилезо нă-гắрбо но́се* [ПК,2(323)] – регистрираме уште еден случај на употреба на именка со значење на атрибут: ма́ка живо́т (м. 'мачен живот'); за односниов позајмен образец в. во граматичкиот дел; ~ *Ла́зăрца-j тăкво́ ме́сто кăту Свѝти Илѝи, а́ма нă-стре́т по́л'то-j. Не́коо вре́ме, нă-стре́дн'о де́н нă-Вили́гдин că-тăрча́ли та́м, că-нусува́ли и́куни... ко́ј că-ка́че го́р* [ПК,2(310)]; – во контекстот среќаваме повеќе случаи за проширената употреба на суфиксот за имперфектизација -ува, кога се додава на несвршен глагол (носе), како додатен, нефункционален сигнал; неговата употреба (на суфиксот) е толку проширена во југоисточните говори што дури ја констатиравме и кај императивната форма позајмена од грчкиот јазик ела > елуви; за ова поопширно во "Кукушкиот говор", т.1.

нуфнѣ́тре adv, орр. на 'нанадвор' ~ *о́ди*

по́–нуфнӑтре дӑ се́днум и е́с [СК, 301].

нуфуз m 'личен документ за идентификација, крштелно свидетелство' – (се однесува на период пред Балканските војни) патниците и кираџиите имаат нуфуз и штом ќе отседнат во анот, газдата им го одзема нуфузот, и тие (патниците) потоа не можат да заминат никаде додека не му платат на анџијата [ТГ,431]; – пусинувајнето (= преземањето на дете од едно семејство во друго) се потврдува во конакот, со тоа што се заменува стариот нуфуз со нов ; односнава промена се вика нуклимеќа [ТГ,278]

нуќева impf 'ја поминува ноќта, спие (некаде)' ~ *мори, јаблок ми фатиле, јунак јем дивојка,] јунак јем дивојка,] мори, заидно да вичерат, заидно да нуќеват,] заидно да нуќеват, да не се бураат* [МП(М),131]; и: нуќа́ва ~ *да му паракинӣсаа (гу ка́ниа на не́гу), и гу ве́леа: Се́ди су на́с, е́ту замрақна́, и пумина́ де́нут. Да стана́л да си нуќа́ва су ни́х. Да чу́нки сиде́ да си нуќа́ва су ни́х, а зе́л ле́пот, благусувӣ* [MV,K,335] – случај кога обезвучената п (< б) фонетски обусловено во финалната позиција, се пренесло и во позиција меѓу вокали: лепот (м. 'лебот'). Во употреба е и фонетската разновидност: нӑшчова ~ *та ма клади фӑф јоган'а,] ја да гора, ти да гледаш,] та да стана прах и пепел,] да ма збереш тои скути,] да ма кладиш довечера,] довечера на вӑзглаве...] да нӑшчова до тои греди* [МП(Д), 115].

нуче n, dem. од нук 'дете од син или ќерка (во однос бабата и дедото)' ~ *седјаши тамо ќусе даи́ около три година, се́ царјувото нуче хизмет му чиниши. Еди́н ден са скараха, са биха. Тогас отиде нучи́нто, му каза на царјут* [V,PM,207]; ~ *нучто нӑ–Димитрија Кӑрлицки, чиниш уф–теп гледе, а он мен мӑ–гледе – гледе нӑ–криво* [ПК,2 (208)].

нушле́с adj 'во случајот: змија со рокче, под очите каде што би требало да има нос, т.е. придавката е изведена од нос – со редукција о > у' ~ *уд–дека сн–гле́дӑм ја́с тӑка́ и ми́сл'ӑм шо́ ќн–ста́не су–на́ша ра́бо́та, то́гӑш една змӣ́ја уткӑ́де не́гу, уткӑ́де уфице́рут, нушле́ста, су–чучу́л' на–но́сут, замина́ ут–то́ ка́минче на–дру́гту* [БМ,193].

нуш'то́ва impf 'се грижи за некого, бдее' [MS,s,77]; односново значење што го запишал М. Малецки е вторично, и треба да се допрецизира: 'ја поминува ноќта (во случајот) грижејќи се за некого', за првичното значење в. погоре: нуќева.

нӑтка (< нӑтӑка) adv 'натаму' ~ *"Ми ка́ дӑ–ви́кум ма́нум?" "Ка́ ќи–ви́киш: шли́к, минли́к, сла́ткуто, бла́кто с–та́јфа да–сј–о–ја́јш". Стритӯ́ве не́кој по–нӑтка́ ну́жда вӑ́рше. "Уу–ре́кӑл, зӑшо́ тӑка́ ви́киш бре́?"* [ПК,2(302).

нӑ part 'за негација – не' ~ *му–ве́ле: "Ајде ско́кни ти́, а́ма а́ко сӑ–ју́дриш дӑ–ми ка́јш, дӑ–нӑ–ско́кнӑм ја́с". Скукну́ва то́ – но́гата си–ӑ–скӑ́рши, а́рно ма не́–му ка́жва нӑ–то́* [ДК, 135].

нӑа́ка pf 1. 'натрупа нешто – во контекстот нафрла трупови од луѓе' ~ *Апни кру́ши, нӑпи́ј–се во́да, а́пни не́што уф–три́те де́на адно́ш... Се́ изумре́а пу–пӑто, там. Ма́јка умре́, та́тко умре́. Е, адна́ ду́пка кулку–пу́к шо дӑ́рже та́а уда́ата, шу́тн'оо ко́ј зӑ–гла́ва, ко́ј зӑ–ра́ци; шу́тн'оо та́м. И–нӑака́а уф–нӑ́тре. Сӑ–нӑпълни́ та́а ду́пкӑта* [ПК,2(279)]; 2. – сӑ fig. 'се нафрли врз некого, пр.

со навредливи зборови, односно со лош однос' ~ *ус ни́хка да не́ сă–зăка́чиш зе́р ка́–ќ ти сă нăáкат кут–о́рли нă–мăрша* [ПК,2(171)].

нăáкăн adj 'нешто насобрано на едно место, во голема количина' ~ *нăáкăн сне́к, уд ве́тăро нăтру́пăн* [ПД(130)].

нăба́бне pf 'кога нешто само од себе ќе се зголеми, ќе се надуе' ~ *сă–изду́ве, ќи–ста́не а–то́лкува, ќи–нăба́бне* [ПК,2(79)].

нăби́јно adj 1. 'место повредено од удар, може да биде и помодрено'; 2. 'начин на ткаење (кога нишките се силно притиснати една до друга)' ~ *гăсто ткајно–ј, а́рно–ј нăби́јно, гле́јш ду́ри ди́к сто́о* [ПК,2(79)].

нăбу́те pf 1. 'стави нешто во тесен простор употребувајќи сила'; 2. – (сă) 'се вовлече некаде' ~ *не́ о–закла́л, гу–дра́л жи́во, гу–пу́штат. Му́јте ка́–м сă–збра́лн пу–не́о: брăм, брăм. Де́к ќ–о́де? – ф–лиси́чинта ду́пка. Ф–а́дна лиси́чина ду́пка сă–набу́те та́м* [ПК,2(233)]; ~ *Ла́зарца–ј уф–стре́т спи́ли, уф–по́л'то. Та́м дă–сă–ка́чиш, не́ тă–иска́руве ни–арăпла́н, не́ ца́нам. Оти ка́мино ка́–ј до́јдин, тăка́ ди́пли, ди́пли. Ак сă–нăбу́тиш до́ло, нă–мо́ж тă–иска́ре ни́што* [ПК,2(310)] – случај на употреба на перфективен презент: нă-мо́ж тă-иска́ре ни́што (м. 'да те искаре' = 'да те извади'); в. набуца; 3. fig. 'поткаже, наклевети' ~ *не́кој го–ј нăбута́л шо гу–зăтвури́а* [ПК,2(151)]; 4. сп.: ќи-т нăбу́тум уд-де́к си изле́гăл (= сериозно заканување, вид псовка) ~ *ни́м гу те́пи де́тто, зе́р ак тă–фа́тум ќи–т нăбу́тум уд–де́к си–изле́гăл* [ПК,2 (201)].

нăбу́тин adj 1.'нешто ставено на мал простор, односно скриено на место каде што не може да биде забележано' [СК,301]; ~ *ко́ј зна́: де́к сме уди́ли! Флизе́ли сме уф–Бугáрскуто, и ут–тáмă чáк уф–Со́фија... Ни дăва́ли ле́п, у–шко́ло сме сиде́ли, уф една́ со́ба пу–две́, пу–три́ фăми́ли нăбу́тини, чáк у–Со́фја* [ПК,2(323); 2. fig.'кога некој е подбуцнат за да биде налутен' ~ *шо́–ј то́ нăл'у́тин, па́ го́–ј нăбута́ла же́нă–мо, нăбу́тин–ej уд–н'áа* [ПК,2(79)].

нăбу́тува impf 1. в. нăбуте 1. ~ *и сја́ ви́ке: е́л ќи–тă–пупо́штум. Та́ пă–лег–на́ла, легна́ла да–пупо́ште. Та́ и́ нă-бу́тува адна́ и́гла, гă–уте́пува, уми́ре* [ПК,2(259)]; 2. в. нăбу́те 2. ~ *мул-че́јќи ра́бо́те, не́ма маабе́т уф–не́го. Нăкливе́тува, то́ шу путка́жува и нăбу́тува, то́ се́ адно́ пу–дру́го. Кливе́те, а́ма дру́јсте по́–гуле́ми нăдда́вăт* [ПК,2(199)].

нăбăрди́ла pl. 'дел од разбојот – каде што се става и се движи бắрдуто' [ИГ,121]; [ПК,2(79)].

нăбắрдина f 'преѓа намотана на кросното што ќе се употреби при ткаењето, во др. говори основа' [СК, 301].

нăбăхте́ pf 'изнатепа' ~ *прувúкнал: "Ко́лку ја–зăвја́н на́ша ступа́нин, ша–да–уми́ра за–ăдна́ же́на. Ни–зе́ме да–ја–нăбăхте́ адно́ ху́бăу, та–да–по́мни ăгá ја–и́скăла да–умре́ măжá–хи"* [ВД(ГБр),332].

нăбắрдува impf 'намотува, нắвије преѓа на кросното, што ќе се употреби како основа при ткаењето' [СК, 301].

нăва́л'уве impf 1. в. навале (огин) [СК,301]; 2. 'се настранува товарот' ~ *по́тпр–јо, нăва́л'уве сума́ро, ќи–па́дне ко́шо* [ПК,2(79)].

нăве́ле impf 'досадува со тоа што повеќе пати ја повторува добрината што ја сторил' ~ *уд не́го не́јќум по́муш от но́го нăве́ле. Ќи–т нăпра́ве не́каа дубри́на сто́ пăти ќи–т*

ја нäвéле [ПК,2(183)]; ~ *кá ќи нäвé-лиш стó пäтä, исúк дé-ј такúв пó-муш* [ПК,2(167)].

нäвивáчка f 'жена која што ја навива преѓата на кросното, односно ја подготвува за ткаење' [ПК,2(79)].

нäвúснуве (сä) impf 'се наведнува над нешто' [СК,301].

нäвóнка adv 1.'накај надвор' ~ *дéка úдмо, нä нáки, нäвóнка* (= кај прозорецот, онаму, накај надвор) [ПК (Мор)]; ~ *нäвóнка нéма жúва дýша, нóго ј студéно*; или: *вúди кóј úма нäвóнка*. Сп. пувóнка = по нужда: *нä-мóш да-испáднум пувóнка* (= имам тешкотии при вршење голема нужда) [ПК,2(79)]; 2. изр. уд-врáтта нäвóнка (= се кажува кога некој на брзина ќе напушти некоја просторија, кога ќе побегне) ~ *кä му кäжýве тáкá, вóа сä упláшäве, сä сурéдäве и уд врáтта нäвóнка* [ИГ,112].

нäврáтин' adj 'наведнат, наклонет' ~ *Вáно óде нäврáтин' нä лéво* [СК, 301].

нäврáтуве (сä) impf 'се наклонува' (на една страна) [СК,301].

нäврäс prасp 1.'кога нешто се наоѓа врз површината на некој предмет', в. наврäх 2.: ~ *шó-с убисúл-си нäврäс мéн, ќи-мä-урнúсиш* [ПК,2 (79)]; ~ *нäврäс лéста сä бéрс блáто и сä пукрúвс сус блáто, óти ти áчкувуто* (птици што помагаат во ловењето риби во Дојранското Езеро). *ти сä нóго лóши и пäјúнат уф блáтто, уф трäскäта уд гóрс кути кáмäн* [ПД(128)]; ~ *сáа – кýќта: нä дéсно сóфа с уцäк. Гóрс, нäврäс бинáта – двá диминúка* (уцäк = огниште, диминúк = оцак) [ИГ,118]; ~ *нäврäс чурáтто сä нóсät, ги прäвät пóвиќе ус шáјäк, ду тýка фäпчäт* [ПД(136) – се работи за комбинација на предлозите на и врз (со споменатото значење), првиот е особеност на западните, а вториот на источните македонски говори; 2. 'нешто одозгора с усмерено кон одредена цел' ~ *нä вéчäрта уф адúн јургáн ќи спúјте, нä аднá пéрница, а брáтјата, чтúрсät дýши сä брáтја, сáта вéчäр сус пýшките нäврäз тéбе стóат* [ИГ,112]; ~ *нúм óди нäврäс кýчто óти ќи тä áпне* [СК,301]; 3. изр. наврас вóа лáф (= во моментот) ~ *вéли на нéа Исус: Já-сам, шо ти зборýам. И наврас вóа лáф си дóшле Ученúцити, да сä чýдаа, зáшто збурýваши су жéна* [MV,K,258].

нäврáште impf 1. 'навраќа, ретко доаѓа' – в. наврати; 2. изр.: сéкуј нä-кät нéго сј-а: нäврáште вóта (= секој се труди да направи онака како што најмногу му одговара) [ПК,2(192)].

нäвäрзáлка f 'дрвце со кое ја разделуваат (разграничуваат) преѓата и ја приготвуваат за ткаење' [ПК,2(185)].

нäгáзнуве* impf 'стапнува со ногата' ~ *дóд Рáјна нä-мрáва нé нäгáзнувше, áма пá не пугудú нä-снáата* [ПК,2 (185)]; в. нагазе.

нäгнéтин* adj 1.'кога нешто со сила е ставено во тесен простор – притиснат' ~ *нóго-ј нäгнéтина врéјкäта, куту курицýм-ej тéшка, úч нúм сä-нäпúни, нä-мóјш да-дúгниш*; 2. fig. 'полн со итрини' ~ *кäкóф нäгнéтин-ej пúо, нä-ѓáвуло дýпкäта гä-зиáа*; 3. 'кога некој се прејал' ~ *тäкá сум нäгнéтин тä и ýтре нéма дä-м-сä-јáде* [ПК,2(79)].

нäгнéтуве impf 'во тесен простор става нешто со притискање, со сила' [СК, 301].

нäгóде pf в. нäгóдуве ~ *шó ýбäво вéле. море áрно гу нäгудúле. Јас, кä сум сä свикнáла сáма, нä мóжум ус чувéк* [ИГ,120]; ~ *нóго сä-рäзбäркини*

тúа прéдништа, сă–мăчум дă–j–нă-гóдум [ПК,2(79)].

нăгодуве impf 'прави нешто да биде средено, како што треба' [СК,301].

нăгăзуве (сă) impf 1. 'се наведнува со задникот кренат високо нагоре'; 2. fig. 'претерува со снисходливоста, дозволува да прават што сакаат со него' [СК,301].

нăгăрбóк m 'одредена количина сено, гранки и сл. што може да се носи на грб – нарамник' [ПК,2(79)].

нăгăрл'уве impf в. нагăрле [СК,301].

нăдвáркуве impf 'се натпреварува во брзо одење, но не и во трчање' [СК,301].

нăдгувóре* pf 'се покаже посилен од собеседникот (во зборувањето)' ~ *гăрчкó: пóп дăржáл цăрква в–Алéксуво, áма гулéмците нăдгувурúли, рéкли: "Изгунéјтj–о: гăрчкó: пóп, кu–тýрме слувéнски пóп". Фájкăт áдна сăбájлин, н–éдин Вилúдин, гăрчкó: пóп дăрже цăрква, м–упúнат кутéкут* [ПК,2(307)].

нăддăвáч* m 'купувач што во пазарењето наддава, дава повисока цена' ~ *кój сáк до:–кýпе дубрé душéл, кój né, вúкум, áјде гăрбо да ви–вúдум,... Нă–мójта стóка né сáкум ác друк дă–ми–бúде ут–стрáнта нăддăвáче или давáче* [ПК,2(241)].

нăддáвка f, bot 'полско растение, стебленца-та (тие му се лисје) се во вид на членчиња, се наддаваат едно на друго' [ПД(123)]; ~ *тá–j трéва, úма чă-тáлчета, сă–нăддáват адúн нă–друк* [ПК,2(79)].

нăдéждуве impf 'прави некој да се надева' [СК,301].

нăдéјна adv 'во текот на денот, дење' ~ *му дáшăл сéа нúку кýјка, сéднăл. А дéтито? И óн стóри иднă гудúна, а шó práве дéтто сéга? Фáшта, сă–чúне су иднă бáнда, нăвéчер крáде – нăдéјна јáде* [ДК,130]; ~ *и вóа му вéле: "К–óдăм нăдéјна, жéно, дă–прóбам, дă–вúјме иднăш". Сă–зéва, óде нăдéјна* [ДК,134].

нăдúге impf 1. 'покренува (било што)'; 2. 'покренува рака за да се тепа' ~ *óн né–j зă ус–чувéци, нóго нăдúге, сé кu–păстýре, né–к ви–сă–вúде ни висéлба, ни нúшто* [ПК,2(183)].

нăдрóбуве impf , в. надробе; сп. друбáрник 'вид пита во која *нăдрóбувăт тăквúва кóри и–јáјца и–сúрне и–дрýго нéшто*' [ПК,2(244)].

нăдрóбăно adj (овде употребено во именска служба): 'леб истрошен во млеко, се јаде наутро', во др. говори попара [ПД,118].

нăдýве* impf 'исполнува со воздух' (пр. мешина, гајда и сл.) [ПК(Гăр)]; в. надуи, надý:.

нăдýшуве impf 'кога кучето со чулото на мирис го осеќа присуството на дивеч'; (в. надуше) ~ *то:j гулéмо кýче што лóве, зájци пóвичке лóве, фáке ги зájците, а né знá: дă нăдýшу-ве, дă ги гóне* [ПД,125].

нăзи pron в. нози ~ *кога дошло пак времја да сја вăрнат назад, като навăрвили, стигнали пак ду нăзи рjакă, прибăркали ја и пак станали чоплʼаци* [V,PM,285]; ~ *сношчи јотидох мају ле,] кончето да си напија,] на нăзи чошма шарăна.] Тамо си мају намерих,] до двја ми моми хубави* [МП(Д),112]; ~ *да мн идат, да ми палʼат,] да ми палʼат цăрно вăгле,] да ми земат бјали гроше,] јотишли са вăглʼарето,] в нăзи гора бустанлăчка* [МНП(Д),84].

нăзлé n 'болест, гноење на непцето ("жлибúнта") кај човекот' [ПК,2(79)].

нăj pron 'л. зам. за 1. л. мн. – ние' ~ *му рʼéкуха: "óстаји гý мʼạхóт да дójми нăj да гу вéзмими!" ...* ~ *"нăj*

... пи́jăми идна́ нид'ăл'а, тój как ja сти́ за идно́ш!" [MS,t,74]; ~ *"тн–си ста́р ч'ув'ăк, с'ăт' у дума́ сăс ма́лкат'а, нăj да по́jми на мисúр'ут"* [MS,t,80]; ~ *"ш'о́ да ти р'е́ка, нăj ут иди́н са́т' с'е́тн'а тра́гнува́ми"* [MS,t,84]; ~ *"ш'о́ пра́ити, ка́к пумина́хти то́лку вр'ăм'а?" "нăj мло́гу хýбаjа! ти ка́к пумина́?"* [MS,t,86].

нă-jува adv 'кога добитокот е пуштен на слободно пасење' [СК,301].

нăка́де pf 'кога нешто ќе биде опфатено од чад' (овде: ут-кăдéш) ~ *то́о Лýуто наjдéл а́дна вре́ќа тимéн. А ди́гне нă–гăрбут, о́де, ќи–ка́жме нă–висо́ко, нă–Ца́рăвте Кýли. Оде го́ре, гу–зăпа́л'уве то́ тимéнут. Гу–зăпа́л'уве, пă нă–Го́спут о–булéл зăбут. Ут–то́ тнмéн ќи–му–сă–нăка́де зăбут, му–пумина́л* [ПК,2(194)]; – напролет пчелите се појат. Тогаш особено се внимава да не побегнат. Секое утро треба да се нăка́де од запалено говедско лајно, а околу кошот треба да остават лисја од тревата пчелок (во др. говори матичњак) [ТГ, ...].

нăклавуве impf 'става дрва на оган' [СК,301]; в. наклади 2.

нăкливéтуве impf в. нaкливéте ~ *нăкливéтуве, то: шу путка́жуве и нăбýтуве, то: сè аднó пу–дрýго. Кливéте, а́ма дрýjсте по́–гулéми нăддáвăт* [ПК,2(199)].

нăкóнте (сă) pf 'се дотера, се облече убаво' ~ *сă–убличéл, сă–нăкунти́л, сă–пра́ве ѓо́рам бини́* (= се прави важен) [ПК,2(197)]; ~ *дудéк нé сă–нaкóнте нé испáѓе нă–вóнка* [ПК (Мор)].

нăкри́во adv 'opp. на направо, т.е. = свртено' ~ *"Бла́тто" j зăвăртено нăкри́во ут вéтăрут* [МЕ(Р),80]; ~ *ќи–j ка́jш: шó мăр–ти сăба́jле си–измуча́ла–си нăла́но, димéк нă–кри́во си–стăна́ла* [ПК,2(193)].

нă-кулини́ци adv 'клечејќи, на колена' ~ *нă–кулини́ци ти сă мо́л'ум дă сă чи́не та́ рабо́та зă мéн* [СК,301].

нăкусýро adv 'најпосле, сосема назад, на крај' ~ *нăкусýро и о́н дуjдé* [ПД, 134]; ~ *на́пкум пуштýве и мо́мичката. И сус–њáа тăка́ бидýве. Нa–кусýро пуштýве пoпaди́кaтa. И сус њáа онáкeза* [ВД(П),285]; и: нă-кусýрут [СК,301].

нăкусури́ита adv , в. нăкусýро ~ *нăкусури́ита сă–скăра́а и бра́тто* [ПК,2 (79-80)].

нăкăj prаер 'одредување правец кон некое место' ~ *уд–но́гу во́да шу–гриде́ла ут–плăни́нăта и му–гу–да́вăл дуби́тукут, туга́ сил'а́jнте зăфăти́ле дă–пра́вăт кýjќи нăкăj– плăни́нăта. И сè иднó по́го́ре пра́вăл кýjќа, де дрýк пра́вăл по́го́ре и та́ка... стигна́ле нă–ри́ду* [ДК,153].

нăкăлвуве impf, в. накăлве 'изнатепа' [СК,301].

нăкăлăми́суве impf 'намотува, навива прежа на калами (мисури) пред да почне да ткае' [СК,301].

нăла́пкă (се) pf 'се изнајаде (до ситост)' ~ *"Кój тă–ви́ке мăр Кýмо Лéсо?" "Мă–ви́кат дă–кăрстум". Излéзе нă–во́нка, о́де там нă–то́: пикмéзо, нăла́пкă–се, о́де прă–Кýм–Вăлчто, сéде* [ПК,2(226)] – во контекстот има уште еден случај за употреба на перфективен глагол во презент: излéзе нă-во́нка (м. 'излегува на вонка').

нăлéво-нăдéсно adv 'еднаш на страната каде што е срцето, друг пат на обратната страна' ~ *"Сéа, вéле, ти ба́ре но́зи и́маш, здрáв-си. Ќи–сă–ка́чăм jас нă–тéбе, ко́ја стра́на су–рắкă ќи–тă–удúрам – та́му ќ–о́диш. Ќи–ти–вéл'ăм: "Нăлéво–нăдéсно,*

нăлéво–нăдéсно". И тáка и прăвúа [ДК,136].

нăлúːве impf 'кога бременоста кај домашното животно е напредната и е евидентно дека наскоро ќе роди' [ПД(125)].

нăлúвиште n 'парче земја среде река, средорек'; со исто значење: вист [ПД (129)].

нăлʼýтуве (сă) impf 'станува гневен' [СК,301]; ~ *дéтто кăжýве óти дéн–виздéн го–пасéл, áма óти тáка кажýве јáгăнто, нé знáа. Пóпо сă–налʼýтуве и–зúме си–закóлʼуве дéтто* [ВД(П),285]; в. налʼути (сă).

нăлăн m 'дрвена направа што се обува место кондура' — кога се на работа в поле обично носат пинци, а кога прашат (= површинско окопување) чиничка или лозе, тогаш носат само чурапе. За време на празник носат папуци или пандофли (= папучи со високи потпетици). Сиромавиот свет носи налăјне [ТГ,136] – се однесува на минатото; ~ *кá сă–лʼýте, кá вúке нóго нéкаа жéна, ќи–ј кáјш: шó мăр–ти сăбáјле си–измучáла–си нăлăнo* [ПК,2(193)]; ~ *тамо само јоде едно клето Турче,] на анот си седе и на Гана думе,] не те личе Гано боса на налани,] туку ми те личе на диван да стојиш* [МП(К),84]; ~ *жал ми падна, калеш, Митрој мори,] тебе, леле, как те пулʼам,] кротко јагне, мори, боса, леле, дека јодиш...] боса, леле, на налани* [МП (М),141].

нăмáлʼуве impf в. намале 1. ~ *ми áс нéмум гáːре кувéт. Кáк стáнум сáкум сă–пóтпрум. Тá–ј знáчи укăнáла снá-га, крăфта слáба, јáдинто слáбо и сè нăмáлʼуве чувéк ..., кувéт нéма* [ПК,2(241)].

нăмéтнуве (се)* impf в. наметне 2. ~ *óде уф–грáдо, нăмéтнуф–си тоːшкéмбто, д–нé му–с–глéет рýːпте, злáтните. Оде уф–грáдо... уф цáрска-та грáдúна* [ПК,2(231)] – веќе рековме дека во долновардарските говори влијанието на балканската јазична алијанса е силно изразено (доскоро се мислеше дека само западното наречје ја има таа особеност); една од потврдите за ова наоѓаме во синтагмата: рýːпте, злáтните, извлечена од контекстот. Имено, поставувањето на атрибутот зад именката е својство на влашкиот јазик и на албанскиот, во нашиот случај се работи за романско влијание, бидејќи југоисточните македонски говори немале контакти со албанскиот јазик.

нăмиглʼáф adj 'се кажува за човек што има тешкотии во гледањето – кога неконтролирано му се креваат и спуштаат очните капаци' ~ *тóо нă–мóш дă–глéде árно, ги–мúже óчте* [ПК,2(80)].

нăмистéно adv 'средено, сторено' (в. намистén) ~ *сè урúдила, вичéра нăпрăвúла, и прид–дă–зáе слăнцито, бáбăта сă–скрúла дă–н–ă–вúдăт уфчáрите. И кóа ќи–си–дójăт, пýлʼăт уфчáрите – чúсто, нăмистéно, вичéра прăвéно и вélʼăт: "Кóја–е вá тýка шу–дójди?"* [ДК,146].

нăмужáчка f 'исцрпеност, немоќ предизвикана од болест или старост' ~ *бóлис, адна нăмужáчка кá мé–ј фатúла, нă–мóш сă–испрáвум* [ПК,2 (80)]; в. неможúː.

нăмужнúца f в. нăмужáчка ~ *нăмужнúцта и стáруста óдат зáадно* [ПК,2(80)].

нăмăгăрéса* pf 'навреди, понижи' ~ *нáпкун сă–збрáли нă–ăдно мéсто и си–ричéли óти лисúцта ги–нăмăгăрисáла, áма ќаː–фáтăт и нéма вúќе куртулúш зă–нéа* [ВД(П),287].

нăмăзлúа adj 'се кажува за човек што мирно и чесно се однесува' ~ *нóго*

нъмъ̀злúа чувéк бúше нáш Вáсе [ПК, 2(80)].

нъмъ̀злъ́к m 'чесност, достоинство' ~ *нъмъ̀злъ́кут сáке дъ̀–тé–j пъ́рвуто нéшто уф–живóто* [ПК,2(80)].

нъмъ́чкýва impf в. нъмáчка ~ *гу–стъ̀вúле нъ̀–пинцéрàта и вáа лисúцàта грéде, гу–зéва лóјут уттáму, óде гу–нъмъ́чкýва нъ̀–вóлут уsáди. И грéде тáму лисúцàта, му–вéле нъ̀–дéцàта: "Кáм–гу лóјчито нъ̀–мéне шу–ми–гу–устъ̀вúте?"* [ДК, 147].

нъ̀нáм (и: н–нáм) adv 'онаму' в. нанáки ~ *удéјќи тáм пу–пъ́то рипнýве адúн зáјц. Съ̀–пуштýве тóо дéте, сјáа шó–j загáр, фáште зáјцо, о–дáве нъ̀–мáјк–мо. Оште пó–нáм удúли, нá рипнýве адúн зáјц* [ПК,2(270)]; ~ *пут–Кýкуш удóло–j Сърáѓól', дéка мъ̀шúнта зъ̀пúре. Е, ут–тáм ңънáм Сóлăн бúше, ут–тáм стăнá бójo. Знáјш кá úдаа – куту къ̀чъ̀мáк кá вáрàт* [ПК,2(277)]; ~ *кóга, пу–аднó врéме, нé знáм кóлко врéме дъ̀–ти–кáжум, дáли двá мéхца, мéсиц, пá дујдéе тúң ут–тáм. Нéли аднá вóда ка–ка–рàзмáтиш, ки–с–избúстре óна. Сéтне, а–бре нъ̀–тàкá, ңънáм, си дујдéе тúа чувéци* [ПК,2 (279)].

нъ̀нтур m 'тој што многу ретко (и малку) зборува' ~ *гó–j лéн адúн лáф да прăгувóре* [ПД,116].

нъ̀óруве impf в. наóра ~ *ее–е, сă–сúќávум, кá нé сă–сúќávум, кут сјáа мé–j: уф–питóко сăбáјлинта вујко пригнá вълójфто, уддé нъ̀–мисúржата. Уддé дъ̀–нъ̀óруве. Уддé бáба дъ̀–јскáруве гувéта нъ̀–гувидáро и нúң пу–нéа* [ПК,2(248)].

нъ̀пúне (сă)* pf 'се напрега' [СК,301]; 'ја употребува сета сила' ~ *нъ̀пúнá, нъ̀пúнá, áма нъ̀–мужé ни да–пумъ́рдне* [ПК,2(80)].

нъ̀прáуве (и: нъ̀прăвýва) impf в. ңъпрáве ~ *и зъ̀пóчнувăт áн да прáвăт мéжду чéтири пъ́та. И áнут се–нъ̀прáуве... Тýрăт–гу пуртрéтут фуф–кăмáрта и пúше нă чéшмăта: кój ки–дójде...* [ВК,283] – во контекстот, во последната реченица имаме употреба на перфективен презент: тýрăт-гу... пúше нă; за ова в. во граматичкиот дел; ~ *сă–субирýвăт сил'áјнте, му–плáштăт. Си–óде дóма, си–купýва нă–дéцàта и лéпче и кýјќа си нъ̀прăвýва* [ДК,126].

нъ̀прет adv 'на почетокот', в. напреш 2. ~ *тăргнáме, úдме зă–Пéтрич. Ду–Пéтрич удéјќи нъ̀прéт óјше éјн нáшăнăц. Бúл мáлко ус–кумитéто, куту сă–бó ут–Гъ́рците* [ПК,2(220].

нъ̀пръ̀кáжъ̀ве (сă)* impf 'се изназборува' ~ *éми, куту сéстри, сă убúдăвăт. Си дујдéа сáа. Двá дéна сидéа тáм... Илájте мурú дă сă нъ̀пръ̀кáжъ̀вме* [ИГ,120].

нъ̀пръ̀́сник m 'мала метална направа што ја стават шивачите на прстот кога работат со игла (за да не се боцнат)' [ПД,130]; в. нъпръ́стин.

нъ̀пýчуве (сă) impf 'силно се наведнува напред без да ги подвитка колената' [СК,301]; ~ *сă–нъвéдуве ус–глáфта ду–зéмта, áма нé си–j–свијýве кулéнта (: "шó–сă нъпучúл си?")* [ПК,2 (80)].

нъ̀пъ́дин adj 'тој што не е пожелен, што е набркан од некоја средина' ~ *вълко пá глáдин. Удúл, удúл, видéл аднó крúво мýле, пáсе, нъ̀пъ́дин, крúво – нéспусóбино зă–рăбóта, ңънъ̀дúл–гу чурбъ̀ңúата* [ПК,2(224)].

нъ̀пъ́рчин adj 1. 'кога нешто е настрането'; 2. fig. 'се кажува за човек кога се однесува вообразено, премногу гордо' ~ *нóго нъ̀пъ́рчини–сă тúа вáште* [ПК,2(185)].

нăпăрчуве impf 'легнува на грб со нозсте на горе' [СК,301]; сп. нăпăрче.

нăрамник m 'загpаб сено, или друго нешто што може да се носи на грб' *~ нă гăрбо дă дúгниш нéшто, нéкодăрво ли, шó бúло. Аркá вúкуме или нăрáмник – нăрáмник jóнце, нăрáмник трéва. Тýрско збóр е то:* (се однесува на арка) [ПД(117)]; — (за празникот Прочка) додека старите луѓе и жени се простуваат, тогаш селските деца се собираат околу *орта-копа* и тука се забавуваат. Децата уште додека е видело ќе донесат секое по еден *нарамник* (колку што може да донесе на рамото) ражиница (крупна слама) и на крајот на селото ќе ги наредат (нарамниците) во една голема купа. Таа купа се вика орта-копа [ТГ,35] – обичај.

нăрáнва impf в. нарáне *~ и óна пулéка-пулéка, стáна. "Ааа-ааа!", стéнка; и-истéрва крáвите, нăрáнва кукóшките и вóда... и рýчук... и смéтфа... сè и гу-клáва тýка стáну* [ДК,124].

нăрáнто adv 'наутро, кога се појавува сонцето' *~ тóа шу вăрдéл нáдруф, тóа рáзбрăл шó рéкле тúа. Чýл. И нăрáнто и-привикáле тúа чýпите. – "Зăштó вúа шу зăпувéт дăдóме нúа, вúа не-ă слýште?"* [ДК,113]; *~ му-вéле нă-тó стáну: "Слýшăj вáка, стáн! Нăрáнто ќи-стáниш, ќ-и-истéрăш крáвите дă-пáсăт, ќи-нăпăлниш вóда; ќ-и-нăрáниш кукóшките* [ДК,124]; *~ бáбăта óде зă-вóда, гу-зéва ришéтто. Ришéто дăрне вóда? Дýпки сè рéт. Пăлне, пăлне уд-нăрáнто, слăнцито зájди, бáбăта óше пăлне вóда* [ДК,116] – присуство на презент од перфективен глагол (слăнцито зájди, бáбăта óше пăлне, м. 'заоѓа').

нăрицéне n 'акт со кој нешто се наредува' *~ дуjдé аднó нăрицéне, Гăрцте сă-прăмéстат. Примúре бидéло, прăмúре. Фрăнцýjсто, Англичáнто – мúр, Гăрцте д-с-jóт дóма, дă-сă-вăрнăт пá нă-нújнто мéсто* [ПК,2(223)] – уште еден случај за употреба на перфективен презент: дуjдé аднó нăрицéне, Гăрцте сăпрăмéстат (м. 'да се преместат') Од многуте примери може да се заклучи дека појавата е силно раширена во југоисточните говори; в. во монографијата "Кукушкиот говор" (т. 1. и 2.) од Пеев.

нăрjат m 'давање на определена количина храна, стока на секое семејство, се практикуваше од бугарските власти за време на Втората светска војна' *~ сéтне дăржáвата дáвише куту нăрjáт нéшто. Тáткуфците нáши вуjнúци бúа. Имше уф-Бусúлуво кумăндáнство, нăрjáт дáваа* [ПК,2 (261)].

нăрóт m 'население, луѓе' *~ áj-га дéк úде сúлна вúлна, и прáво нă-мéне: и шó-j и шó нé-j, прăд нăрóдо* [ПК,2 (194)]; *~ бáш кул Питрóвдин бúше, прéт Питрóвдин. Кá пучнáа: бý, бý-бу:. И тăвá пóл'то стăнá, Сулýнцкуто Пóле, кăдéш цéло. И нăрóт бéге сéга, нă-дóлу, кăд-нáс... пу-тáа рéкта нă-дóл, пу-Гáлик, цăрно стăнá, мрáфка* [ПК,2(218)]; *~ нă-пăзáро úгла нéма дéк дă-пáдне, тóлко нарóт нé бúше бúло* [ПК,2 (166)]; *~ и уддéме Димúр Исáр, Кýлта а-вúкат сéга уф-Бугáрjа, сă-збráме двă-трú кăшти тăкá, нáшто сéло... И кăжáа: Гăрцте фтăсáли, нăближúли гáре. Нăрóдо пá сúчко устăвú: вăлóве, кójне* [ПК,2 (219].

нăрýчуве (сă) impf 'се нахранува, ги задоволува потребите од храна' [СК,301]; в. наруча (сă).

нăсáдуве impf в. насáде 1., 2. и 3. [ПК(Мор)]; [СК,301].

нăсéјник m 'вид јадење – пита со пченкарно брашно; се става ред тесто, ред зеље' [ПК,2(80)].

нăсúла adv 'нешто сторено со напрегање, силум' ~ *му вéле: "Елăј мăр мúла! Елăј мăр злáтна! Дă-тă-вúдам зă-пуслéдăн пăт. Ќи-си-умрăм"... И тá утúшла нăсúла. – "А!", му-ă-пушчúла рăкăта* [ДК,123]; ~ *кă-пурăстела двајсет гудини чупăта не сака цăрно, сăкала бело мăш... И стуриле нăсила дă-а-мăжăт. Ваа му-вели "Не-сă мăжăм"* [ДК,130].

нăсилéне* n 'жители, становници' ~ *нăсилéнито ej пóвиќе уф-Арсуво, стáро Крундúрци. Укулу шéj-сéдăм кăшти сă-нáши, укулу тринájсе сă-прăдójдини, áма пáк нé сă-тăквú, дујрăнчáне úма, мукринчáне úма, пá сă-нáши, áма "гăркумáне". Глáвно друјсте сă-нáши, тăкá чúсто нáшо гувóрăт, дă-тé-j мирáк дă-j-слýшиш* [ПК,2(307)].

нăсúтва сă impf 'ги задоволува потребите, односно желбите, пр. за храна и др.' ~ *му-клáвăт иднó – нé-сă сúте нă-вáгăта, клáвăт друго – нé-сă сúте... Шó дă-му клáјш – сè нé-сă сúте. Утúшăл нúкуј стáр чóек, пóучén,... зéва иднă-рăка прăс, му-ă-фăрл'а узгóра – стáна. Чóику сáмо су-инă-рăка прăс сă-нăсúтва* [ДК,151]; в. насити.

нăслáн* adj 'кога на гумното има наредено снопје и е приготвено за вршење' ~ *гýмăнто-j нăслáно, чéке дă-сă-вăрше* [ПК,2(80)].

нăсóска f 'закрпа, скината облека зашиена со крпче' [СК,301].

нăсóсуве (сă) impf 'се прилепува до некого без да биде поканет' [СК,301].

нăстáвуве impf в. насáде 3. ~ *стáфте, снóпуфто кá ќи-j-растýрме пу-гýмăнто, и сéтне ќи-вăршиме ус-кójно* [ПК,2(80)]; во Солунско: настил'е.

нăстúнка f 'кога некој е преладен, боледува од настúнка' ~ *то: уд-нóго пéјне, уд-настúнка грéздăво гувóре. Гăрлуту мо-j уд-нăстúнка, нăстúнин и гувóре гăрличáво. Имше адúн гу-вúка: Гăрлицта* [ПК,2(242)].

нăстрáна adv 'не напред или назад, туку странично' ~ *нăстрăнúчуф глéде, нă-ткá глéде, сă-вúке то: шу-глéде нăстрáна* [ПК,2(241)].

Нăстрăдúн (уџá) 'турско м. име, симбол за итрец од приказните' ~ *идну-дéн Нăстрăдúн-уџá утúшăл кăј кумшúăта дă-пусáка ăрăнúа зă-дă-испéре жéнă-му... кóга сфăршăл рăбóта, кóга испрáле, Нăстрăдúн-уџá клáл у-ăрăнúăта идну-мăлéчко кóтле* [ДК,154].

нăстрăнлúво мéсто n 'стрмно место, непогодно за обработка' [ПК,2(80)].

нăстрăнлúф adj 'разрок' ~ *тó-j чувéк шо глéде нă-стрáна* [ПК,2(80)]

нăстýдин* adj 'болен од настинка' ~ *си-дујдé Фáна цéлта нăстýдина, бýс и бúа рăцто* [ПК,2(80)].

нăстăрвин adj 'тој што се навикнал на некои погодности' ~ *тó шо úма мирáк пу пéшто (ác гу-нăстăрвúх, зăтó сè úде)* [ПК,2(80)].

нăстăрнúчуф adj в. нăстрăнлúф ~ *чувéк шо глéде ус-óчте нă-крúво, нaтaкá, нaтaкá* [ПК,2(80)].

нăсăј adv 'навистина' ~ *жú-ми-крăс, нú-чýх, нú-видéх, нăсăј ти вúкум, вирýви* [ПК,2(163)]; ~ *нéкуј шо прáве лóшо нă-друк... сă-врăште, нă-сăј сă-врăште* [ПК,2(155)].

нăсăскин adj 'наговорен од некого, поучен дека "му е сторена неправда" и затоа се однесува непријателски' ~ *тó-j нăсăскин уд-жéн-му, шóм*

тóлко сă–л'ýте, пá го–j нăсăскáла [ПК,2(80)].

нăтáм adv 'кон некое место што е онаму' в. натáтак ~ *óде нă–нну–приăтéл' му–вéле: "Нé знájш jác шó стóри? Дóе иднó, тáка–тáка. Jác г–утéпа. Шó дă–гу–прájме?" – "Бéгај нáка!, му–вéле. У–бил'á сáкăш дă–мă–клájш! Бéгăj нăтáм!"* [ДК,152]; и натам ~ *нéjсе, брáт–му ш–утúшăл, вóлут си–прижúве, тóо зúме бăлтúта, о–закóл'уве. О–нóсе друúта дсн, já нă–пăрнáрте о–нóсе. Гу–фăрле тóо мéсто. Măршата а–фăрле. Натáм пé–чéс кúла, натáм пé–чéс, пу–тúа дрăмките* [ПК,2(344)].

нăтéсăно adj 'модро место од удар или притисок' [ПД,115].

нăтúска (сă)* impf 'се собира на едно место, се натиска нешто некаде' ~ *фливájки тóо мáчто уф–нăтре глéде тáм áдни глýхци, áдни мúше свáдба прáвăт и гу–фáште кутуróко нă–кýмо, кутуróко – мáчто, ájн гулéм стáфурић фáште. Сă–нăтискáли тúа и друjсте мúше. "Аман брé пýштj–оо, шó–сáкиш ки–т–дájме нúа"* [ПК,2(264)].

нăткáчве impf 'зголемува, додава' ~ *адúн дáва дéсет гróша, друúги – петнájсе, нăткáчве до–стó. Дéтто се–зăрăдýва мнóго* [ВК,280].

нăтóнуве impf 'кога некој сад пушта по малку вода, или друга течност' ~ *стóмнăта тóне, нăтóнуве, úзбăрш–а, óна пáк пуштúла мáллчко* [ПД,129].

нăтписă pf 'наддаде, зголеми' ~ *или ки тă нăкливетă нă бегут... или кој ки гу кревă делут ки ти нăтписă некуj килу повúкă* [МЕ(Р),90].

нăтр'ạ adv 1.'во внатрешноста, во средината на нешто, орр. на надвор' ~ *стáна ... да утóри; лýш'ту утóри, пáдна нăтр'ạ у бакал'éту пóпут* [MS,t,68]; ~ *сă примóли на нáс ж'éна да спú вич'арóт тáму и кóнизмáта да клад'é нăтр'ạ* [MS, t,71]; ~ *му стóри иднó синдýч'ạ и му клáваш'и хакóт нăтр'ạ у синдýч'ạнту* [MS,t,82]; ~ *"ájди – му вилú ... – фл'ác нăтр'ạ да пójми вóлта"* [MS,t,83]; ... *Ду зан'éси на ч'арш'újата, му кýпи рýба за ут нăтр'ạ* [MS,t,81]; од истава регија, од Солунско, од истиот автор и: н'éтр'ạ ~ *утýк на н'éтр'ạ кутрú пój, nasám' сă ни врăнува* [MS,t,60] (сп.: кутрú < стсл. **къторiъи**); ~ *трăч'áха и н'éс напóсл'ạт н'éтр'ạ за да гу фám'am* [MS,t,56]; ~ *брăка, брăка тóс сăс лупáтата, му вилú : "н'éма гăска н'éтр'ạ"* [MS,t,56]; ~ *собрал онúа драгоцените кáмини áф вреките нетри и речé сам на сébe си: "ej Бóжи, тáтко ми знáиши, оти jáзе ки запáднам от ýмот ми и затовá га искрú тýка нетри аф товá дáрву тúа драгоцéни кáмини"* [V,PM,7]; 2. (временски – во контекст со предлогот за (+ у) означува: 'во текот на') ~ *кутукáк за инá гудúна н'éтр'ạ гу науч'ú да п'ăj* [MS,t,26]... *за инá гудúна н'éтр'ạ сă науч'ú да псáла* [MS,t,27]; ~ *утúдух на фармакújун, пинц'úк з'éх и друúги л'ákуви и за у инá нид'ăл'а н'éтр'ạ хýбаф стáнах* [MS,t,3];3. изр.: гужéгна нăтре (= почувствува голема непријатност, страв) ~ *си–óде дóма, нă–нú му–вéле: "Ќи–прájте гóзба. Jас ини–дéца вúду"... – "Чúj дéца сă?" – "Нă–вудинчáрут". Тúа и жéгна нăтре* [ДК,114] – во текстот, во последнава реченица, имаме употреба на номинативна заменска форма тиа во функција на прав предмет, наместо 'нив': тúа и жéгна нăтре (уште една потврда дека и кај заменките деклинацијата се упростува; за ова в. во граматичкиот дел); сп. нетрика.

нътру́пън adj 'насобран на едно место во голема количина' ~ *нъ́къ́н сне́к, уд ве́тъ́ро нътру́пън* [ПД,130].

нътува́ре pf 'стави товар на грбот на добиток или врз некое превозно средство (пр. кола) за да биде (товарот) однесен некаде' ~ *нъ́–де́ут му–ви́кът: "Шо́ са́киш ки–ти–да́јме, де́тто не́–у–пу́штиме". И къ́жа́л: "Шо́ са́кум?! Па́ри ки–ми–да́јте" "У–у, де́до, то́а не́ка–ј ръ́бо́тта". Еди́п тува́р ли́ри му–нътува́рувът нъ́–мъ́гари́нцто, де́ут ста́не, си–о́де* [ПК,2(220)] – употреба на перфективен презент: де́ут ста́не, си-о́де (место 'станува').

нътува́рин* adj 'превозно средство, пр. коњ, кола и сл., врз кос има ставено товар' ~ *пу–то: дру́м вър ве́ли уд–вре́ме нъ́–вре́ме пъ́зъ́рци́и. И е́т-ти ъ́ди́н мъ́тръ́пас нъ́–ко́ла нътува́рна сус ри́би вър ве пу–дру́мо* [ВД (П),285].

нътуфка́н adj 'отечен во лицето (од пиење алкохол, односно од болест)'...

нътъртгу́шка f 'рана (од многу одење, односно од удар) во која има насобрано гној' ~ *нъ́–стъ́па́лто шо́ ме́–ј–испадна́ла адна нътъртгу́шка, нъ́–мо́жум дъ́–нъ́стъ́пум* [ПК,2(80)].

нъ́ружа (се)* pf 'се кажува за оној што располага со оружје' ~ *се–нъ́ружа́а не́кој ше́исет ду́ши и му дъ́дъ́е́а пу́шки дъ́–се–бра́нът а́ко до́јде Въ́ндо, о́ти о́ни ут–се́лъ́то бе́а ка́ту издъ́ји́ци о́ти и–истипа́а вујво́дите* [ВЕв,299].

нъ́фа́пте (се) adj 1. 'се налепува, се наталожува' ~ *гна́сно шо́ се нъ́фа́ште нъ́ ко́жта уд го́ре нъ́ чуве́к* [ПД(117)]; 2. 'се наема (да сврши нешто)' ~ *ки–ја́дът, ки–пи́јът – нъ́тре. Не́ма д–и–изва́јш нъ́–сфе́тут... Ак избе́гът де́цъ́та, гла́вът ки–ти зе́мме", му ве́ле кра́лут. Идну–да́скъ́л се–нъ́фа́шта су не́го, дими́к, к–и–у́че* [ДК,130].

нъ́це́ло adv 'целосно, комплетно' ~ *па́–с збра́ме дисти́на ка́шти уд–Мура́рци, тъ́ргна́ме. Мо́стут ръ́си́пин, та́м а́јн мо́с пъ́дна́л, ѕалеѕъ́н би́ше, пъ́дна́л, с–убиси́л тъ́ка́. Ењ дру́к и́мше, о́н нъ́це́ло ди́гнин* – станува збор за мостовите на Струма низ кои требало да поминат бегалците од Кукушко, притиснати од грчката солдатеска (1913 г.) [ПК,2 (220)].

нъ́чне́ш m 'кога нешто се започнува, се начнува' ~ *"Ка́ му–кла́дé и́мъ́то?" – пи́те то́: "Ближе́ш, ближе́ш, ре́кла, нъ́чне́ш". Дими́к гу–нъ́чна́ла ќу́по. Ближе́ш ду–нъ́чне́ш. И нъ́–дру́ѓо: де́н па́ тъ́ка́* [ПК,2(226)]; в. начне.

нъ́чу́ди (съ́) pf 'се изненади, се зачуди' ~ *'Ајде, та́тко, ве́ле, не́мъ́ј га́јле! Нъ́у́чу уд–не́го по́ји́ке, ама ва́рди–съ́, та́тко!", ве́ле. Уооор, съ́–чи́не идну ко́јн. – "Вја́ни, та́тко!, ве́ле. Се́а не́мъ́ј га́јле!" Де́уто съ́–нъ́чу́ди* [ДК, 141].

нъ́чу́рле pf 1.'покрене, исправи нешто' (обично предмет што има врв); 2. изр.: нъ́чурли́ у́ши (= се кажува кога некој прислушкува) ~ *шо́м ки–до́јде не́кој, о́н ки–нъ́чу́рле у́ши* [ПК,2(186)]; ~ *и тъ́ка́, съ́–къ́чи́ла нъ́–го́рницта и фъ́ти́ла дъ́–тре́се. Тре́се, тре́се, пъ́ ки–зъ́ста́не и ки–ј–нъ́чу́рле у́ште и ки съ́–нъ́пра́ве куту дъ́–слу́ше не́што* [ВД(П)287]; со слично значење: нъ́ддъ́ве у́ши (= се обидува да чуе) ~ *нъ́–мо́јш ла́ф дъ́–си–нъ́пра́виш, сѐ ту́к нъ́ддъ́ве у́ши* [ПК,2(186)].

нъ́шти́ съ́рце 'гладен' ~ *тиа а́пуве съ́–пи́ит нъ́шти́ съ́рце* [ПК,2(186)].

нъ́шътърпи́ца f 'направа за ловење глувци' [ДК,103].

Н'

н'а (и: њаа < негацијата не + кратката форма за директен објект од она – ја) pron ~ *вика́л: "Ви́а де́к са́кте уде́јте, та́ мо́ма ќ–а–уста́виш нӑ–ме́н за–сна́а". А па та́тко вика́л: "Н'` уста́вум, сум–и–дунце́л ту́ка пе́т, сј` ќи–ј–да́вум тӑка́. Дуде́к сум жи́ф, а́с де́те не́ да́м"* [ПК,2 (323)].

н'ӑ pron 'кратка форма за директен објект од 'ние' (наместо 'нѐ)' ~ *пак н'ӑ субира́ на аскѐ́ру то дека́кш'и* [MS,t,2]; ~ *р'е́ч'и на ма́лката́–му мо́ма: "иди́н јунак ина́ ру́ба има́ш'и кутý слӑнциту, то́ј бирќа́т н'ӑ курта́ли́са"* [MS,t,35].

н'ӑј 'негација на 3 л. ед. од сум'; ѝсп. *н'ӑј така́*, или *н'ӑј тӑј* (= не е така) [MS,s,72].

н'аде adv 1.'на некое место, не тука – некаде' ~ *И ко́не фсе́ си бје́ше убру́жен кату кугá навӑрвја, и на ко́не му от го́ре стое́ше адна́ мӑгла, и фсје́ сас магла́та и сас ко́не хо́дешја н'а́де* [V,PM,259]; 2. и: н'агде 'никаде' ~ *Јоване ле море,] бре милинки сино,] колку земја уојде,] уојде и јобиде,] н'агде ни хареса,] ни мома нивјаста,] ни вакла вдовица* [МП (Д),114]; односно н'ајде ~ *разбол'ала се Калина... н'ајде никој немаша,] нито јод мајка, јот татко,] нито јод рода роднина* [МНП(Д),28].

н'аква pron 'неизвесно (или неопределено) каква, некаква' ~ *та–да–гле́даш про́с* (sic – забелешка на редакторот) *зла́тно пе́нж'ура, аку да–ви́диш от–на́зи ба́рчи́на да–са–подаде́ н'а́ква мӑгла, и на–чеса́ да–ма–ру́каш* [ВД(ГБр)].

н'ӑкн'а adv 'денот непосредно пред вчерашниот – завчера, но и не мора да биде строго фиксирано, т.е. може да значи: 'пред неколку дена' ~ *за му рич'е́ш': н'е́мам вр'ӑм'а кутука́к ви р'е́кух и н'ӑкн'а* [MS,t,28]; ~ *"ти н'е́ма за канди́саш' па́к, за му рич'е́ш': н'е́мам вр'ӑм'а, кутука́к ви р'е́кух и н'ӑкн'а"* [MS,t,28]; ~ *пи́та на кш'е́нухнјуту: "такфо́с пуиди́н ч'ув'ӑк ни прумина́ утý́к?" "би́ш'и н'ӑкн'а туќа́, ама́ си ути́ди на Америки́"* [MS,t,29]; и: некни ~ *слуша́јте сјаа, им–ви́ке кутуро́ко нӑ–ми́што: "Ко́ј и́ма ре́кӑл ту́ка? Не́кни дујде́ адна́ мла́да нивѐста, а́с ви́ке не́а гӑ–те́рум. Ви́а ќи–с–ка́чте го́р, ќи–те́рте, уф–не́а и́ма ади́н зла́тин пӑрстин"* [ПК,2(264)];~ *вели́ на жена́та му: "мари́ же́ну, ја́зе ки и́дам на Ста́мбол. Имам еди́н бра́т та мн пи́шиши от не́кни, да му ку́пја една́ кӑшта, и ја́зе му купи́х; да и́да да ми дадé па́ри да ја платја"* [V,PM,18].

н'ӑм (и: нем) adj 'тој што не може да артикулира човечки говор, што

не може да зборува' ~ *утúди на нно́ кш'énудухúју на стр'áш'та цáрскију кунáјќ и тáм си киманúсаш'и тój, алá н'ăм сă кáза* [MS,t,29]; ~ *најдоха един просек н'ам, штото просиш, го земаха от чаршиата, го занесоха на ханот, го затвориха н'амојут просек на една удаја* [V,PM,177]; ~ *мури, стáни, лýдо, стани, млáдо, на нúва да јóдиш [мури не си слéпа, не си нéма оти рáлу нéмам* [ME(P),98]; ~ *дé един ден царјут за денот мо и имал гозба и гостјал гости, в трапезата му имал и еден кеманецúа. Тос кеманециата, кату гу видé н'амојут, и рекла на царјут: "царју, јазс за го сторја, тос н'амојут да отговори!"* [V,PM,192] – случај на нерегуларност во конгруенцијата: кеманециата,... рекла на царјут (субјсктот во машки, а предикатот, л-формата во ж. род); за оваа појава имаше погрешни објаснувања, в. во граматичкиот дел.

н'ăс pron 'показна заменка – множинска форма за лица или предмети што се подалеку – оние' ~ *за гу платúш' и за устáвиш' динóж'итиу парú дв'ă кóлку прáви имáниту! н'ăс парú за лиж'áт с'é тáм на туж'áриту* [MS,t,28]; ~ *сигá му вилú на визúриту: "за ти дáм питнајси д'éпúви мухлéт, да пóш' да сă науч'úш' ш'ту вил'áт н'ăс, ш'ту ги пúсахми на тифтéр'у"* [MS,t,40]; и: н'éс ~ *си утúдух на с'éлуту, си фáтих инá рáбута, сăс н'éс парú ш'ту ми ги дáјти* [MS,t,15]; ~ *"н'ăсă јáс кăтý вáм будалá да фáтам н'éс, ш'у хóд'ăт пу зим'áта, јáс фáш'там да л'áтат на вит'ąрóт"* [MS,t,75]; ~ *н'éс днú дójха ут Англúја иднăја мóма да вúд'ат цáрскуту áгалма* [MS,t,78]; ~ *н'éс, ш'ту имáха з'éнту прăс у инá ш'émпа ... пиш'мáн сă станáли* [MS,t,,60] в. нас'показна заменка за ж. род – онаа' .

н'ăфту (и: н'áфту) pron 1. 'ниту еден, ниту било кој – никој' ~ *д'ăт'ąнту вúд'ą, ч'ą ни зл'áва н'áфту, р'éч'и: "јáс за úзл'а!"* [MS,t,86]; и: н'ахто ~ *и така неговот маштех стори магии, та момата халвацијченто гу зал'уби и на татка и каза, ча друг н'ахто не зева, само халвацијченто* [V,PM,200]; ~ *и на н'áхто не казá, што и вúдел аф богáтската кăшта* [V,PM,17]; ~ *гу здигнова сандукот о–тамо, кату не знајши што има нетре, гу занесе нетре на Солун да гу продаде. Тел'ал вика, н'ахто си не наемнал да гу везми. Оттам гу издигнал, гу занесе на Стамбол* [V, PM,234]; 2. 'никого' ~ *сă ч'ýд'аш'и д'é да пój, ни знáјаш'и н'áфту* [MS,t,81]; 3. 'некој, неопределено, било кој' ~ *Тóс скопó ни им'ăш'и н'ăфту да гу гл'éнда* [MS,t,78]; ~ *"затур'ăти вратăта, да ни зл'ázи н'ăфту! јáс за р'éка гáч'ица!"* [MS, t,73]; ~ *и манц'от–и сúга сă ч'ýди, кáк да ха фăрлú вăнка да гу ни вúди н'ăфту* [MS,t,68]; ~ *ут идúн сахáт' гл'éнда, н'éма да сă клăтни н'ăфту ут трит'á* [MS,t,70]; со член: ~ *пампóр'ут сă зал'ąпú на крајóт на ниш'úту, з'éха нáфтиту варéлит'ą* [MS,t,84].

н'ăш'ту pron 'се однесува: на некој неодреден предмет, појава, настан)' ~ *питнáјси дни му дáва мјухлéт: тó за стóри пóхýбаву н'ăш'ту ут занајáт'ут–му, нóс за ја в'éни мумáта ж'éна* [MS,t,19]; ~ *му вилú: "запр'ăти сă мрăва, забрáх инó н'ăш'ту думá "* [MS,t,13]; ~ *дójди ги напýлни трúт'ą дуган'ă вúца н'ăш'ту и фáти пу идúн измикáрин* [MS,t,28]; ~ *кăрпáчинот*

фатú да шета нúз чаршиата... и што н'áшту му арéсаши за кăштата, и купúл [V,PM,19]; во множина: ~ *ги клáват на инá кумш'úјка у удајáта н'ąш'тáта* [MS,t,12]; 'во именска служба': нéшто ~ *и такá Гóспот го милýваши, и когá да прóсиши нéшто от Бóга, му дáваши* [V,PM,16].

н'éгу pron l. 'долга форма за директен предмет и општа форма од тој (он)' ~ *да сă пукáциш' на ц'амúјата, тój за стуú удóл, да сă фăрлúш' ти на врăх н'éгу* [MS,t,57]; ~ *и д'ăт'ąтój бúш'ıı разбуд'éну, му вилú на н'éгу: "пóт' мáјч'ин--ти!"* [MS,t,17]; ~ *з'éва инó ж'ёл'ąзу инó индизé длăгу и такá сăс н'éгу ш'тив'ásува* [MS,t,5]; ~ *ıграјат, ıграјат, сă умурú мумáта и му вилú на н'éгу: "да пóа дóл"* [MS,t,9]; ~ *кугá йш'тими, јад'éми сăс кач'амák ... ш'ту йш'тиш' мákај сăс н'éгу* [MS,t,4]; во западната регија од Солунско палаталното н' затврднало: **нéго** ~ *лúтна, ррр! Лúтна, у-нă--цáрут двóрут кундúса. Нăинăш сă--стóри идну тринда́фсл'. Он сă--стóри идну јáстреп, дáп пу нéго* [ДК,141]; ~ *"Ако úмăш пáри, му вéле, тă--сáкăм зă--жéна". И сă--сфăршúло. Му--дáвăт пáрте нă--Арáпите, Арáпите - дóма.. Вáа устăнýва су нéгооо* [ДК,131]; ~ *и как флéгле уф кýќата, а нáшле дéтито су Марúа Мáјка му. И сă наведúја, му сă пуклунúле на нéгу; и утфорúле стóката, му дунсéле на нéгу дáр (бахчúш)* [MV,K,306] – во контекстот словенскиот збор дар се објаснува со турцизмот бахчиш , што претставува убав пример и указание за изразито силното турско влијание во оваа регија; во употреба е и редуцирана форма нег: ~ *... рекла: "това је лесно, синко! иди направи един сăндăк толек, штото да можеш внетре в нег да стоиш прав, на средăтă да кладеш едно сăрче колко једно око"* [V,PM,280] (прави впечаток присуството на архаичната форма толек 'толку голем, толкав'; при анкетирањето во Гуменџа запишавме и колик); освен нег, во крајниот југоисточен дел се употребува и нăг: ~ *по малко врăмă сăтнă царо писал по фрăт зăмјăтă си, да ıдат при нăг фрăт јунацитја, и кој сă наймă да тарколи планинăтă в морăто ...* [V,PM,289]; ~ *царо нова сахат сă лăхало та излăзăл на потоно да сă расходи и, като видăл чл'ака, рукал го при нăг* [V,PM,289]; 2. во примерите што следуваат се јавува наместо нему – во функција на индиректен предмет (нерегуларностите во употребата на заменските форми во југоисточниот егејски дел се многу обични; за ова в. во граматичкиот дел) ~ *му дадоха кајве и пил, л'апче маричка кату гол'ам базирѓанин пу мăра да јаде. Него да му даваха на темнојут един пициник му не стигаше, ама как да измамјат един траговец* [V,PM,178]; ~ *му вели чамурџиата: "не ми давати мăра леп". И те му рекоха: "ниа не можими да наситими един јунак". И него ошти да му дадат леп оттамо* [V,PM,234]; 3. 'со значење на заменската форма себе' ~ *им'ăш'и удбирáну идúн зимбúл смóкфа за д'ăдуту и гу з'éва сăс н'éгу* [MS,t,86]; ~ *един вечер сиромахут земá един карагрош сос негу* (м. 'сос себе') *и отиде на владиката* [V,PM,38]; – членовите на мировниот совет при решавање на случаите за отштета се држат настрана и од сопственикот на нивата и од сопственикот на говедото што ја направило штетата, зашто секој накаде негу тегле (м. 'на кај себе...'; = секој сака да приграби за себе) [ТГ,280].

н'емладúса* impf'кога некој предмет

ќе прими влага, ќе навлажне' ~ *áку пóш' на висóку, ут слăнциту йсă раступ'áт крилáта, áку пóш' на нúску млóгу,ут мур'éту йсă н'емладúсат крилáта* [MS,t,58].

н'éса adv (редуцирана форма од денеска) 'во текот на денешнот ден' ~ *и на Алéксандрус с'éстрит'ăму д'éн' и н'éса óш'ти ж'йви сă* [MS,t,61]; ~ *н'éса пурăнч'ах да ми дунисáт ýтр'ă п'éт' хил'áда укă вúну* [MS,t,,68] ~ *вилú на ж'инáта: "ут н'éса да натáтак тáс кăш'та и тóс пиривóл' тфój зă–j!"* [MS,t,47].

н'ó: (и: н'оо) pron 1. 'долга форма за директен објект и општа форма од он, наместо него' [ПД,113]; 2. – со асимилација и контракција <не + го ~ *блúжнал пăрстăно: áj го кójно, кáк му сă–кáче и прăвáруве. Вујнáта кá гл'ăдáла, сă–чýде, н'о: зн`т кój éj* [ПК,2(231)]; 3. – со асимилација и контракција <ни + го ~ *гу–кăлвáа, нúа ричéме тáтко ко:–утéпăт; árно áма н'оо–дéе, сj–о–зéме дóма* [ВД (П),287]; ~ *вúке мójтă сéстра: úмахме адúн кутéл шó чýкахме нă–дéн пу–двé лáтки млéко... Вúке: "Уд–дéк вé–j тóо кутéл, сте–н'о: зимáли, ас гу пузнáм д–ej нáш. Уд–дéк гу–нóсте, дéк бúхте?"* [ПК,2(279)]; – во контекстот среќавамс две посебности: употреба на презент од свршени глаголи – *ас–гу пузнáм* и употреба на декларативни (комплетивни, интенсионални) реченици со да – *ас–гу пузнáм д–ej* (<да е) *нáш.*

ОДБРАНИ ГРАМАТИЧКИ ПРАШАЊА

РЕЛИКТИ ВО ПРОЗОДИСКИОТ СИСТЕМ НА ЈУГОИСТОЧНИТЕ МАКЕДОНСКИ ГОВОРИ ОД КУКУШКО–ДОЈРАНСКОТО ПОДРАЧЈЕ

1.1. Повеќе истражувачи на македонскиот јазик, при поделбата и разграничувањето на дијалектите, акцентот го земаат како критериум со релевантно значење.

Меѓу првите со таква методологија се јавува Леонард Мазинг, кој во студијата за македонските дијалекти – објавена уште 1891 г., во Петербург – на акцентот му посветил посебен оддел[1]. Иако врз оскуден материјал, тој се обидува комплексно да навлезе во проблематиката на македонската акцентуација и притоа изделува две дијалектни групи: источна – говори со слободна и западна – со врзана акцентуација.

1.2. Натаму, со аналитички пристап кон проблемите од прозодиските системи на македонските народни говори се одликува недовршената работа на Милош Ивковиќ, излезсна во две продолженија во Јужнословенски филолог[2]. Во овој труд, на акцентски план авторот изделува три групи на македонската јазична територија. Во првата [А] група ги разгледува источномакедонските говори што се карактеризираат со разносложност и парадигматичност (од Злетово и Кочани на север, до Солун и Кајлар на југ). Втората [Б] група, со ограничено-разносложна акцентуација, ги опфаќа говорните области во Костурско – Леринско и Тиквешко – Мариовско. Во третата група [Ц] ги разгледува западните говори, коишто имаат установен (врзан) акцент.

---

[1] L. M a s i n g, *Zur Lautund Akzentlehre der macedonischen Dialekte,* St. Petersburg, 1891.

[2] М. И в к о в ѝ, *Акценшски системи срйско-македонских говора.* Јужнославенски филолог, г. 2., 1921, с. 254-271; г. 4, 1924, с. 46-71.

1.3. Нешто посложена, но исто така и понепрегледна, е поделбата на македонските дијалекти што ја прави бугарскиот проф. Б. Цонев. Тој изделува пет групи[3].

2.1. Во поново време на ова прашање се задржале професорите Б. Конески и Б. Видоески.

Првиот, во Историјата на македонскиот јазик[4] разликува четири акцентски типови: 1. говори со подвижен акцент (малешевско-пиринските и говорите во Солунско), 2. говори со акцент, главно, на вториот или третиот слог од крајот, со повеќе или помалку окситони зборови (костурско–леринскн, тиквешко-мариовски и југоисточните македонски говори), 3. североисточни говори и 4. говори со акцент установен на определен слог (овде влегува говорот во Корчанско со двосложно акцентирање и западното наречје со акцент на третиот слог).

2.2. Слична, но со повеќе детали, е поделбата што ја прави проф. Видоески. Тој прво македонските говори ги дели на две групи. Западните говори имаат определен (фиксиран) акцент, а источните неопределен (слободен). Границата оди по правецот: Корча – Долна Преспа – Црна Река – Вардар – Пчиња – Скопска Црна Гора.

Првиот, определениот, акцентски систем функционира во две свои разновидности: **а.** определен акцент на третиот слог од крајот (западното наречје) и **б.** определен акцент на вториот слог (говорите во Корчанско).

Вториот, неопределен (слободен) акцентски систем зафаќа поширок ареал. "Таков систем имаат говорите во источна Македонија, на целиот простор од Вардар и Црна до границата со бугарската јазична територија и од Козјак до Солун и Бистрица. Меѓутоа, и на овој терен акцентот не е единствен. Можеме да изделиме три основни акцентски типа: 1. говори со неопределена и подвижна акцентуација или малешевско-пиринскн тип, 2. говори со неопределена и неподвижна акцентуација или штипско-воденски тип, и 3. говори со ограничено-неопрсделена акцентуација или тиквешко-костурски тип"[5].

---

[3] Б. Ц о н е в, *Увод в историята на българския език.* А. *Преглед върху българските говори,* Сборник на народни умотворения, наука и книжнина, г. 27, 1901, с. 354-425.

[4] Б. К о н е с к и, *Историја на македонскиот јазик,* Скопје 1967, с. 110.

[5] Б. В и д о е с к и, *Акцентските системи во македонските дијалекти,* Литературен збор, г. 17, бр. 3, Скопје 1970, с. 4.

3.1. Предмет на нашава работа се одредени специфичности во акцентирањето, со посебен осврт на реликтните појави, во југоисточните говори, поконкретно на подрачјето на кукушко-дојранскиот регион.

Овие говори спаѓаат во штипско-воденскиот тип кој се протега на широкиот простор од Солунскиот Залив па до границата со српската јазична територија на север. Источната граница на овој тип говори оди нешто поисточно од Крива Паланка, Кочани, Струмица, Кукуш и Солун, а западната оди по правецот Куманово – Свети Николе – Демир Капија – Остров – Кајлар.

Основна акцентска специфичност на овој тип говори претставува: разносложноста и парадигматичноста. Акцентот може да стои на сите слогови: на последниот (затворен) слог: **рибáр, орáч, елéн, торбáр** 'просјак', на вториот од крајот: **недéл'а, погáча, годúна,** на третиот: **жéничка, брáтово** (дете), **стóловте, нóсеме, óднеси;** за акцентирањето на четвртиот слог ќе зборуваме дополнително. Значи, разносложноста сепак донекаде е ограничена со тоа што акцентот не може да стои на последниот отворен слог. Ова претставува една од главните различителни црти на кумановско-кратовските, штипско-струмичките и гевгелиско-воденските говори во однос на малешевско-пиринските.

Повлекувањето на акцентот од крајниот отворен слог истовремено претставува сериозен потег во ликвидирањето на стариот акцентски систем, односно во отстранувањето на подвижноста, што натаму приготвувало терен за создавање на неслободен, фиксиран акцент. Значи со повлекувањето на окситонскиот акцент од крајниот отворен слог кај именките од типот **борбá – бóрби – борбáта – борбúте** дошло до акцентско совпаѓање со моделот на парадигматскиот акцент, што веќе постосл и ја олеснил оваа промена: **бáба – бáби – бáбата – бáбите.** Така се има дојдено до генерализирање на едно акцентско место низ парадигмата, односно низ сите флексивни форми на сден збор, што претставува една од главните карактеристики на овој акцентски тип. Сп.: **кóза,** со член **кóзата** или **кóаста,** мн. **кóзи,** со член **кóзите** или **кóјсте,** кај придавките: **цăрвéн – цăрвéна – цăрвéно,** мн. **цăрвéни,** со член: **цăрвéнио** или **цăрвéнјо, цăрвéната** или **цăрвéнта, цăрвéното** или **цăрвéнто, цăрвéните** или **цăрвéнте,** кај глаголите, во презент: **нóсам** или **нóсум, нóсиш, нóсе, нóсиме** или **нóсме, нóсите** или **нóсте, нóсат;** во аорист: **носúх, носú, носú(х)ме, носú(х)те, носúа;** кај имперфектот: **нóсех, нóсеше** или **нóшше, нóсехме** или **нóсееме, нóсехте** или **нóсеете, нóсаа;** кај глаголската придавка: **нóсéн, нóсéна, нóсéно,** мн. **нóсéни,** со член **нóсéнјо, нóсéнта, нóсéнто, нóсéнте** и сл.

4.1.Односниве особености: разносложноста и парадигматичноста го покриваат целото подрачје од овој тип говори и, во основа, за оние што се занимавале со акцентуацијата во македонските дијалекти претставува позната работа. Ние на нив се задржавме за да го обосновиме натамошниот дел од излагањето.

4.2. Говорите што се предмет на нашиов интерес: кукушкиот и дојранскиот претставуваат периферија од споменатава дијалектна зона од парадигматски тип и се граничат со крајните источни говори, малешевско-пиринските и дел од североисточните солунски села во кои сè уште се чува подвижниот акцент и акцент на крајниот отворен слог.

Имено, од изоглосното огниште што иридира од солунската област еден изоглосен сноп оди право на север во правецот Кукуш – Берово во кој се јавува и диференцијалната изоглоса на "акцентските типови **жена́ – же́ни //жената – жените, бра́да – бра́ди // брада́та – бради́те, седло́ – се́дла // седло́то – седла́та, се́ло – се́ла // село́то – села́та, дар – да́рове // дар – даро́вето, вол – воло́ве // во́ло – воловето, гно́ј – гнојта́;** кај глаголите: **пе́ча – пече́ш, држа – држи́ш** (презент), **пе́кох – пе́че** (аорист) и **пече́х – пече́ше** – (имперфект) и др. Спомнативе акцентски типови се среќаваат до линијата Солун – Дојран – Виница – Крива Паланка. На запад од оваа линија настапува друг акцентски систем: парадигматичен и разносложен"[6].

Наоѓајќи се на границата, дојранскиот и кукушкиот говор, иако во основата се вклучуваат во зоната на парадигматскиот акцент, презентираат – како што е и обично за периферните говори – ред посебности, меѓу нив и архаизми на прозодиски план. Значи, независно што стариот систем на подвижен акцент не функционира, во одделни синтагми се среќаваат реликти од односниов акцент. Интересно е дека овие специфичности повеќе се експонираат во градските говори, дојранскиот и кукушкиот и во некои села од Карадагот, додека во полските села, особено оние на југозапад, присутноста на парадигматичниот акцент во системот е речиси комплетно изразена. Тоа најрелјефно се забележува во случаите кога кај одделни образувања дошло до поместување на акцентот кон иницијалните слогови во еднинските форми за да се сложи со оној во множина, сп.: **оре́л : о́рли > о́рел : о́рли,** или **венец : ве́нци > ве́нец : ве́нци.** Уште поуказателен е случајот со еднинската форма

---

[6] Б. В и д о е с к и, *Македонските дијалекти во светлината на лингвистичката географија,* Македонски јазик, г. 13-14, кн. 1-2, Скопје 1962-63, с. 96.

рог која се проширила со морфемата **–ов** спрема множинската форма **ругóве** и на тој начин се зачувала парадигматичноста на акцентот: **ругóв – ругóве.**

Од истивс причини, да се зачува акцентот на одреден слог низ парадигмата, подвижните самогласки **е** и **о,** што обично се испуштаат во множинските форми кај одреден тип двосложни имснки, овде се чуваат: **питéл – питéле,** исто **питéлче – питéлчета,** натаму **сукóл – сукóле** (од градскиот дојрански говор).

Значи, на истиот терен на показ се резултатите од судрувањето на старата слободна и подвижна акцентуација, карактеристична за крајните источномакедонски говори (малешевскиот, во Пиринска Македонија: благоевградскиот, санданскиот, разлошкиот, гоцеделчевскиот и петричкиот, и во Егејска Македонија: серскиот и сушковисочкиот) и решителната експанзија на стабилизираниот низ парадигмата акцент, изразен најпрво со укинувањето на окситонезата во отворени слогови, застапен во останатите источномакедонски говори.

5.1. На проблемот околу повлекувањето на акцентот од крајниот отворен слог во овие говори прв се задржал Д. Мирчев во студијата за кукушко-водснскиот говор; тој уште во почетокот на нашиот век запишал: "со исклучок на членуваните: **вичиртá, радустá, старустá,** или во композиција со кратки заменски форми: **брáт-мú, мáјкă-мý,** во никој друг случај акцентот не го менува местото, така што со право г-н Б. Цонев го определува како постојан и двосложен"[7].

5.2. Подоцна, но и поопстојно, на ова прашање се задржал М. Ивковиќ. Тој забележил: "Денеска на отворен краен слог акцентот стои само во неколку случаи: 2. и 3. л. едн. аор. : **тăрчá – тăрчá** и формите за ж. и с. род од **ạдúн: ạднá – ạднó.** Во споменативе примери јасно е дека таквиот акцент е внесен од другите форми. Овие се сите, и единствени случаи со акцент на последниот слог во овие говори за кои би смесло да се тврди дека се настанати на домашна почва. Акцентот на отворен краен слог во броевите: **пạдạсé, шијсé, сăдăмдăсé, дăвăдăсé** (Дојран) не треба да се вбројуваат во овие случаи, односно крајниот слог не треба да се смета за отворен, бидејќи крајното **–т** можело да отпадне дури откога гласовниот закон за повлекување на акцентот од крајниот отворен слог престанал да важи. Има уште примери со акцент на отворен краен слог, но тие се нанос од страна во поновата епоха. Такви се примерите во Дојран и Кукуш **вẹчẹртá,** со исто значење се употребува и **чáска;** во Дојран **вăркăнú** 'бргу'; турските зборови

---

[7] Д. М и р ч е в ъ, *Бѣлѣжки по Кукушко-воденския говоръ*, СбНУ, г. 18, София 1901, с. 470.

бäшкá, коцá итн.; **блasé-му, блasé на-тéбе;** во Кукуш **брäт-мú** додека во сите говори е **брáт-ми;** во Кукуш, Дојран **когá, сęгá** покрај постарото **ка, са,** а во сите останати говори **кóга, сéга** покрај **ка, са,** зборот **тóга** [Воден] во Дојран гласи **тогáj** со затворен краен слог, од односна форма акцентот можел да биде внесен во **когá** и **сęгá**"[8].

5.3. Искажувањата и на Д. Мирчев и на М. Ивковиќ имаат потреба од објаснувања и дополнувања.

Прво, освен спомнатите членувани форми: **вичиртá, радустá, старустá,** забележиме и други именки од женски и среден род со окситоничен акцент, сп. примери од пунктот Амбар Ќој: *ни да рäбóтат, ни* **чистотá** *дä дäржат; – лóша* **миризмá** *úјше; – гулéма дäлбучинá; – уд-***вујнáта** *нé са вäрнá; – сè* **рäмнинá** *бúше; – нä-***висучинá** *нä-мóжум дä-стóм:* од пунктот Мутулово: *кá нé мó-j* **гриутá** (гревóта), – **празó** (чл. фор. од 'праз') *исäнá; – сè* **мäрснинá** *сä-нäпрäвúл си; – уф* **тимнинá** *сä-вäрнáа;* уште: **висучинá;** од Крецово; *нáшта* **слубудá** *нúгде га нéма; – гулéма* **ширинá, вујнá, вујнú,** овде ќе го споменеме и примерот: *нóво* **школó** *прäвúха,* иако зборот не е од словенско потекло; од Шекерлија; *дујдéха приз-***нуштá,** во Грамадна: **нуќтá;** од Градобор: **гуришчинá** *(гулéма);* сп. уште од Кукуш: *испáднáле* **двитé** *кучúшта, и: – кój* **кäдé** *мóже.*

Кон споменатите примери со акцент на последниот слог, што се добиле со аналогија: **аднá, аднó** (спрема **адúн**), натаму аористните форми: **тäрчá** – 2. и 3. л. ед. (спрема **тäрчáх**), треба да се споменат и заменските форми: **тäквá, тäквó, тäквú** (спрема **тäкóв**), **унäквá, унäквó, унäквú** (само во случаите: **тäквá, унäквá ама свäршú рäбóта**), натаму: **кäквá, кäквó, кäквú** (спрема **кäкóв**).

Во материјалите од Кукуш [МакПр, г. 9, кн. 3-4, с. 170-176] во врска со акцентот на последниот слог ги извлековме следниве примери: *анцúјата ут-***тувá** *нäпридúé; – да* **сигá** *как да-бéгиш?; – анцúјата* **кугá** *си кýпе сóл',* **кугá** *си кýпе брáшно;* **нä-бäштá-ј;** *–* **тäкá;** *–* **кäквó** *да-нóсе; – чукнáл нä* **врäтá-та.**

5.4. Случајот со акцентирањето на заменската форма во примерот **брат-мú** не успеавме да ги забележиме при нашите истражувања на говорите во Кукушко, меѓутоа – како што рековме – во некои села од Карадагот, и во Дојран, а според материјалите и во градскиот кукушки говор, во извесни синтагми од роднински имиња и кратки заменски форми се чува старото акцентско место: *душéл дóма и кäжáл на-***жинá-му.** Ваквите форми егзистираат паралелно со примерите во кои акцентот с повлечен: *сритнáх адна* **жéна,** а сè

[8] М. И в к о в и ќ, op. cit., с. 264-265.

уште го чуваат старото место на акцентот бидејќи се јавуваат само во акцентски композиции во кои крајниот отворен слог, влегувајќи во спрега со кратката заменска форма престанал да биде отворен и тие не пречат на правилото за парокситонично акцентирање. Ваквите случаи се обопштиле и кон нив се приклучиле и други роднински имиња што не се акцентирале на последниот слог (се разбира само во споменативе акцентски композиции); *га-уднисе́л на-***мајка́-му** *на-ка̀тут; – на-***систра́-му** *са-л'у́те* (од пунктот Мутулово); *– шта́ам на-***штерка́-ми** *га-ви́киш* (од Алексово) и др.

5.5. Односново синтагматско акцентирање како модел така се наложил кај роднинските имиња што се јавува и кај именки од машки род. Така во пунктот Аканцалија (се наоѓа во подножјето на Беласица, покрај Езерото), така е и во Дојран, и во Алексово, и во Ниманци, наспоредно со примерите: *ка да-j дукима́сме, ричел* **ма̀жо́-j;** *–* **ма̀жо́-j** *ак га-ви́ке* и сл.; аналогни случаи среќаваме и со именката **син:** *и о́н и* **сино́-му** *адно́-са.*

Сличен развиток, истакнува проф. Конески, може да се следи во западното наречје, се разбира во системот на третосложното акцентирање: "Во акцентирањето на извесни синтагми, пред сè на состави од атрибут и именка, во ова наречје се чува заправо старото место на акцентот врз атрибутот: **тако́в-човек, бела́-брада** и сл. Старото место на акцентот е овде зачувано, бидејќи ваквите акцентски целости се вклучуваат во правилото за третосложно акцентирање без да има потреба од пренос на акцентот. Ваквите целости заправо можеле да бидат сами по себе еден важен продуктивен образец при изградувањето на системот на третосложното акцентирање"[9].

Овие акцентски типови во селата јужно од Кукуш, во реонот Поле, не се обични, сп. примери од Казаново: **на̀-ма́јк-ти; – на̀ се́стрàт-ти; – на̀-ма̀́жут-и;** од Постолар: **на̀-же́ан-ти; – на̀-се́стрà-ми.**

Бројот на лексеми со акцент на последниот отворен слог особено се зголемил со навлегувањето на ред турцизми; сп. примери од Кукушко, пункт Мутулово: **аба́** 'дебел волнен штоф', **бошча́** 'широка крпа за завиткување', **бина́** 'висока, голема куќа', **дулма́** 'кошула', **да̀лга́** 1. 'бран', 2. 'некоја непријатност што траела долго време', **за̀мба́** 'метална направа за отворање дупки', **ка̀шла́** 'планинско, далечно пасиште', **ма̀шта̀рба́** 'бокал од чинго', **ма̀ја́** 1. 'потквас за сирење, сириште', 2. 'странична, голема греда од покривот на куќа', **па̀рча́** (: *адна́* **па̀рча́** *си́рне*), **па̀нча́** 'шака, рака' (: *да́j-ми адна́* **па̀нча́** *ури́с*), **појра́** 'долниот, тесен дел од буката на

[9] Б. К о н е с к и, op. cit., с. 108.

воденица, оттаму излегува водата', **сăфрá** 'стомачно оболување, киселини', **сјурмé** 'дрво за потпирање на надворешната врата', **чинé** 'вилица (: *ká ќ-ýмре чувéк* **чинéтта** *ќи-му-вăрsат*), **ќушé** 'она што е на аголот, ќоше', **чатмá** 'главна греда на покривот', **цурá** 'слаба ракија, таа што истекува последна од казанот'; од Амбар Ќој: **бинá, јабандá** 'туѓина', **кумá** 'покрив на куќа со 4 стреи', **мирá** 'поле, рамница', **сирмé** 'резе за запинање', **ќуфтé ќуфтéта** 'мелено и испржено месо, во вид на сплескано топче, ќовте'; **кăпăмá** 'нешто покриено', **цăдé** 'широк пат, "царски" '. **шишé**; од Градобор: **душумé, сурмé, кафинé, тилимé** 'пресно сирење без сол'; од Гăрбашел: **булмацá 'вид кожно заболување', биля́ 'непријатна случка, беља', кашмá** и др.

За одбслежување е дека во дојранскиот говор бројот на туѓите зборови со акцент на последниот отворен слог е многу поголем отколку во соседните југоисточни говори, сп. **алкá** (во Струмица **áлка**), **јакá** (во Струмица **јáка**), **сăмбá** (во Струмица **сăмба**), **кавé** (: **кáве**), **суфрá** (: **сóфра**) 'ниска округла маса, кога се користи (за јадење или за сучење) не се седи на столица, туку на земја', **сăрмá** (: **сáрма**), **тукá** (: **тóка**), **удăјá** (: **удáа**), **шишé** (: **шúше**), така и во микротопонимиската номенклатура: **Андóнуфта Башчá, Гулéмата Кăлдăрмá** 'дел од патот меѓу Стар и Нов Дојран', **Јенú Малé** 'турска населба во Дојран' – името останато од минатото, градот Дојран комплетно бил уништен кон крајот на Првата светска војна; **Калá Тепé** 'највисокиот рид над Дојран', **Килимцúна** 'во минатото на тоа место ја колеле стоката, касапница'[10].

И покрај исклучоците, за кои зборувавме погоре, сепак овие говори, во основа, се вклучуваат во зоната на македонски говори со парадигматичен акцент и повлечен од последниот отворен слог.

6.1. Бројот на случаите со парокситоничен акцент се зголемил, освен со примерите во кои акцентот се префрлил на вториот од последниот отворен слог, и со оние што првобитно се акцентирале на третиот или четвртиот слог од каде што се повлекол на вториот од крајот, пр.: **михчúна, ругузúна** и сл.

Во други случаи, кога акцентот останал на старото место, за да се избегне четворосложното акцентирање, на вториот слог се појавил нов, споредeн акцент, чиј интензитет е послаб, или како што вели М. Ивковиќ (op.c it. 262-263), се работи за постоење "услови за развивање на споредсн акцент", "така што заправо четворосложниот комплекс се дели на две двосложни ритмички целости", сп. примери од пунктот Амбар Ќој: **сúнкувúца** 'вид чир помодрува и многу боли', **кúхувúца, прéплетчéта** (: **прéплет** 'мало пасмо'); од Мутулово: :

---

[10] К. П е е в, *Дојранскиот говор,* Македонистика 2, Скопје 1979, с. 52.

би́вули́ца, ка́тари́ца 'верверица', **гу́шуви́ца** [] **жабя́р** 'барска птица, личи на штрк, се храни со жаби, оттаму и назив от', **ле́стуви́ца, пра́скуви́ца**; од Мораруи: ма́тури́ца 'свиња што има мали прасиња'; од Грамадна: ма́ндраци́а 'тој што работи на бачило'; сп. топ. Гъ́гл'увýто Алча́к.

Многу повеќе примери со двоен акцент забележивме при истражувањето на пунктот Савек, Серско: **ма́тури́ца, ци́гари́ци** 'чварки, цимиринки', **аф-бо́лница́та, аф-мили́ци́ја́та, је́реби́ца, ле́стави́ца, кра́стъви́ца, па́дави́ца, би́ули́ца, те́нцерче́та, ја́рънце́та, пра́сънце́та, мо́мичка́та, ра́жано́ва** (слама]. Во овој говор интензитетот на вторичниот акцент, за разлика од оној во дојранско-кукушкиот, стои паралелно со првичниот акцент. Прашањето за вторичниот акцент поопстојно го елаборирал К. Мирчев во студијата за неврокопскиот говор[11] [11].

Двоен акцент среќаваме и во некои сложени зборови: ја́нґозли́ја 'тој што гледа настрана, разрок', чака́ндишли́ја 'човек со големи, истурени напред заби', ќо́рпи́лич 'лилјак', сма́рдико́пан 'мало жапче, личи на рипче, полноглавец' (од пунктот Патарос), натаму во степенуваните форми на квалитативните придавки: по́-шаре́н, на́ј-висо́к, односно кај прилозите: по́-го́рце, на́ј-напре́ди, на́ј-висо́ко и сл.; сп. уште: пре́ба́ба, пре́де́до.

7.1. Со егземплификацијата јасно се покажа дека се работи за говори во кои се вкрстуваат акцентските посебности од две дијалектни зони. Иако новиот акцентски тип во основа надвладеал, сепак на показ се и случаите од стариот, подвижен акцент: же́на, но: на-жена́-ми.

Со ова, а и со двојниот акцент дојраиско-кукушките говори се јавуваат како спона меѓу штипско-струмичките говори од една, и малешевско-пиринските од друга страна, потврдувајќи го, на тој начин, единството на источно-македонските говори.

---

[11] К. М и р ч е в, *Неврокопскиятъ говоръ,* Годишникъ, *СУ, кн. 32, София* 1936, бр. 1, с. 54.

RELIKTY PROZODYCZNE W POŁUDNIOWO-WSCHODNICH GWARACH MACEDOŃSKICH OKOLICY KUKUSZA I DOJRANA

(Streszczenie)

Gwary kukuszko-dojrańskie należą do wschodnio-macedońskiego kompleksu dialektalnego i reprezentują w ramach tego kompleksu typ sztipsko-wodeński charakteryzujący się akcentem organiczenie swobodnym i nieruchomym. Widoczne są tu również rezultaty działania tendencji do wycofywania akcentu z otwartej sylaby wygłosowej.

Ulokowane na peryferii macedońskiego obszaru językowego gwary te utrzymały jednak także pewne archaizmy prozodyczne. Akcent na otwartej sylabie wygłosowej wykazują nie tylko formy rodzajnikowe jak *vičirtá, radustá, starustá,* czy też np. formacje z suf. *–ina* jak *dalbučiná, visučiná,* lecz także wyrażenia z enklizą typu: *kažál na žená-mu.* W drodze analogii akcentuacja taka objęła również nazwy rodzinne pierwotnie nie oksytoniczne: *ga-udnisél na-majká-mu, ... na-šterká-mu,* itp. Sekwencje tego typu nie podważają zasady nieakcentowania otwartego wygłosu, ponieważ jako ostatnia sylaba sekwencji występuje enklityka. W kolejnym kroku analogii podległy również wyrażenia z nazwami rodzinnymi rodzaju męskiego, por. *ričél na-mážó-j; ... i on i sinó-mu adnó sa.*

1987

СКРАТЕНИЦИ

А,БТР – Л. Андрейчин и др., *Български тълковен речник*, София 1963.

БМ – Ст. Бојковска – Максимовска, *Дијалектни текстови од Мегленско*, Македонистика, бр. 5, Скопје, 1992.

Б(М,В,СД,К) – Т. Бицевски, *Македонски народни песни од Мегленско*, Македонско народно творештво, 6, Скопје 1985; *Македонски народни песни од Воденско*, Македонско народно творештво, 8, Скопје 1989; *Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско*, Македонско народно творештво, 13, Скопје 1997; *Македонски народни песни од Кукушко*, Македонско народно творештво, 9, Скопје 1989.

Б,ОГ – П. Бицевски, *Орловото гнездо*, Скопје 1996.

В (V,K,S) – W. Budziszewska, *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej*, Warszawa 1983 (V – Воден, K – Кукуш, S – Солун).

ВГ,БЕР – В. Георгиев и др., *Български етимологичен речник*, София,1971...

В,СД – Б. Видоески, *Говорот на селата Плевна и Горно Броди, Драмско*, МАНУ, Прилози XXII, 2, 1992.

V,PM – P. Lavrov a J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových.* V Praze, 1932, s. IV-596.

VM,ESJČ – V. Machek, *Etymologický slovnik jazika českého a slovenského*, Prag, 1957.

Г,ДМГ – Зб. Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско)*, Македонски јазик, Скопје, XI-XII, кн. 1-2, с. 113-182, XIII-XIV, кн. 1-2, с. 173-276.

ДВ – В. Думевъ, *Воденскиѧ҆ѣ говоръ*, МакПр, XIII, с.8–42.

ДК – В. Дрвошанов, *Кајларскиот говор*, Скопје, 1991.

ДС (Ч) – С. Давкова, *Лексиката на говорот на с. Чифлиџик* (Демирхисарско), магистерска дисертација, машинопис, Скопје 1997.

ИГ – Д. Ивановъ, *Гевгелийскиятъ говоръ*, София, 1932.

КЕ – М. Карамфиловски, Ениџевардарскиот говор, докторска дисертација, машинопис, Скопје 1995.

ЛС(К) – Веселинка Лаброска, *Говорот на с. Кула* (Серско), магистерска дисертација, Скопје 1997.

MS,t,s – M. Małecki, *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Sołuńskiem), I, Teksty*, Kraków 1934; *II Słownik*, Kraków 1936;

МЕ(В) – Б. Ристовски, *"Вардар". Научно-литературно и општествено-политичко списание на К. П. Мисирков*, Скопје, 1966.

MV,K – A. Mazon et A. Vaillant, *L'évangéliaire de Kulakia un parler slave du Bas - Vardar*, Paris 1938.

МС(В) – Л. Милетичъ, Изъ живота на Българитѣ въ Солунско, МакПр, VIII, София, 1932.

МЕ(Р) – Бл. Ристовски, Раните ракописи на К. П. Мисирков на македонски јазик, Скопје, 1998.

О,СРЯ – С. Ожегов, Словарь русского языка, Москва 1963.

ПД – К. Пеев, Дојранскиот говор, Македонистика, 2, Скопје 1979.

ПК,I,II – К. Пеев, Кукушкиот говор I, 1988; II, 1989.

ПК(Гр) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Грбашел, Кукушко.

ПК(Кр) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Крецово, Кукушко.

ПК(М) - Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Моларци, Кукушко.
ПК(Мут) - Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Мотулово, Кукушко.
ПК(Грам) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Грамадна, Кукушко.
ПГ(К) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Коњско, Гевгелиско.
ПГ(С) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Стојаково, Гевгелиско.
ПД(Ник) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Николич, Дојранско.
ПД(Пат) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Патарос, Дојранско.
ПД(Ф) – Според (лично собраии) необјавени материјали од с. Фурка, Дојранско.
PS, ERHSJ – P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1971...
Р,ДГ – Ст. Романски, Долновардарскиятъ говоръ, МакПр, кн. 1, София 1932.
РМЈ – *Речник на македонскиот јазик* I, II, III, Скопје 1961...
РСХКНЈ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика,* Београд, 1959...
СК – Д. Сакъов, *Принос към речника на кукушкия говор,* Българска диалектология, III, София 1967.
ТГ – Ст. Таневиќ, *Српски народни обичаји у ѓевѓелијској кази*, Српски етнографски зборник, XL, Београд, 1927.
УЕ – Д. Угриновски, *"Народни обичаи од Еницевардарско"*, машинопис.
Ф,ЭСРЯ – *Этимологически словарь русского языка*, Москва 1986...
ШГ,1(К,Д) – К. Шапкарев, Сборник от *български народни умотворения,* т. 1, София, 1968 (К – Кукушко, Д – Дојранско).
ШГ,5(С,К,Д) – К. Шапкарев, *Избрани дела,* V, Скопје, 1976 (Г – Гевгелиско, С – Солунско, К – Кукушко, Д – Дојранско).

ТРАНСКРИПЦИЈА

ă. – Со овој знак го предаваме "темниот вокал" независно од неговото потекло.

ạ, ẹ, ọ. – Точката под вокалот го означува полуредуцираниот изговор: *ạ* клони кон *ă*, *ẹ* кон *и*, *ọ* кон *у*.

a:, e:, o:. – Должината на вокалите ја означуваме со знакот : (две точки) поставен од десната страна до буквата.

ä. – Со овој знак го обележуваме широкиот изговор на вокалот *е*.

л'. – Овој знак го означува полумекото *л*.

н'. – Со овој знак се означува мекото *н'*. Во крајната југоисточна периферија, пр. во Лагадинско консонантите си имаат свои меки парници што ги претставуваме на истиот начин – со надреден знак од десната страна на буквата (*д* - *д'*, *з* – *з'*, *т* – *т'* и сл.).

л̣. – Со овој знак се означува вокалниот изговор на *л*.

р̣. – Овој знак го означува вокалниот изговор на *р*.

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3'282.4(495.6-12)(038)

ПЕЕВ, Коста
Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел Т. 3 / Коста Пеев. - Скопје: Студентски збор. 2005. - 359 стр. ; 24 см

Na naspor. nasl. str.: Dictionary of Macedonian dialects in the South-East Aegean part of Macedonia. B. 3 / Kosta Peev

ISBN 9989-45-125-7

а) Македонски јазик - Дијалекти - Егејска Македонија, југоисточна - Речници
COBISS.MK-ID 60908554

СОДРЖИНА

Л..... 11
Л'..... 50
М..... 58
Н..... 162
Н'..... 337

Одбрани граматички рашања..... 341
Кратенки..... 353